תלמוד בבלי · אחרונים · בן יהוידע

בן יהוידע על סנהדרין

רבי יוסף חיים מבגדאד

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

בן יהוידע על סנהדרין

רבי יוסף חיים מבגדאד

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/בן-יהוידע-על-סנהדרין/
הקובץ נוצר ב־18 בנובמבר 2026 מגרסה v38-202611162349 של הספרייה.

תוכן העניינים

דף ב. 6
דף ה. 6
דף ו: 11
דף ז. 14
דף ז: 20
דף ח. 24
דף י: 26
דף יא. 27
דף יב. 31
דף יג: 33
דף יד. 34
דף יז. 38
דף יז: 44
דף יח. 44
דף יט. 47
דף יט: 48
דף כ. 56
דף כ: 59
דף כא. 62
דף כא: 66
דף כב. 70
דף כב: 76
דף כג. 78
דף כד. 78
דף כה: 81
דף כו. 82
דף כו: 83
דף כט. 86
דף ל. 90
דף ל: 91
דף לא. 92
דף לא: 92
דף לב: 96
דף לג. 98
דף לג: 99
דף לד. 100
דף לה. 101
דף לו. 102
דף לו: 103
דף לז. 104
דף לז: 109
דף לח. 110
דף לח: 117
דף לט. 124
דף לט: 128
דף מב. 133
דף מג. 138
דף מג: 138
דף מד. 143
דף מד: 145
דף מו. 149
דף מו: 150
דף מז: 150
דף מח: 151

דף מט 152
דף נב 155
דף נב: 157
דף נה 157
דף נו 158
דף נח: 158
דף נט 161
דף נט: 162
דף סג 166
דף סג: 169
דף סד 170
דף סה: 171
דף סז 175
דף סז: 175
דף סח 177
דף סט: 181
דף ע 185
דף ע: 188
דף עא 191
דף עב 193
דף עג 194
דף עה 195
דף עו: 196
דף פא 197
דף פא: 199
דף פב 200
דף פב: 203
דף פח: 209
דף פט: 210
דף צ 217
דף צ: 220
דף צא 224
דף צא: 229
דף צב 232
דף צב: 239
דף צג 242
דף צג: 248
דף צד 251
דף צד: 260
דף צה 265
דף צה: 271
דף צו 277
דף צו: 284
דף צז 287
דף צז: 294
דף צח 296
דף צח: 306
דף צט 312
דף צט: 316
דף ק 321
דף ק: 327
דף קא 331
דף קא: 335
דף קב 337
דף קב: 345
דף קג 347

דף קג: 351
דף קד: 354
דף קד: 357
דף קה: 364
דף קה: 372
דף קו: 377
דף קו: 384
דף קז: 391
דף קז: 398
דף קח: 403
דף קח: 407
דף קט: 415
דף קט: 417
דף קי: 419
דף קי: 423
דף קיא: 424
דף קיג: 429
דף קיג: 429

דף ב.

סַנְהֶדְרִין גְּדוֹלָה הָיְתָה שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד (**במדבר יא, טז**). נראה לי בס"ד טעם למספר זה שהוא מספר **חֲזוֹן** [71] דכתיב **וַיהוָה** ה' **עִם הַשֹּׁפֵט** (שופטים ב, יח) שיהיה חכם עדיף מנביא כי יערה עליו הקדוש ברוך הוא רוח ממרום לכוין על האמת שלא יכשל בדין מרומה ולא יטעו אותו העדים ובעלי דין לצאת מתחת ידו דבר הפך האמת אלא יזכה לדון דין אמת לאמיתו כנביא וחוזה שהוא רואה הנסתרות, לכן מספר הסנהדרין מספר **חֲזוֹן** [71] כי ימצאו חזון מעם ה' לכוין על האמת כאלו הם נביאים וכאשר **אֱלֹקִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵ־ל** (תהלים פב, א) הם הסנהדרין נמצא נשלם אצלם מספר ע"ב.

ולזה אמר **הִנֵּה אֲדֹנָ־י נִצָּב עַל חוֹמַת אָנָךְ וּבְיָדוֹ אָנָךְ** (עמוס ז, ז) **והיינו אָנָךְ** [71] הוא מספר ע"א שהוא מספר הסנהדרין ובידו מסורים ה'**אָנָךְ**' שלא יכשלו בשום דבר כי הוא יתברך הנצב עליהם מטה לבבם לכוין על האמת והיושר ולכן הם מספר **יוֹנָה** [71] כי כנסת ישראל נמשלה ליונה (ברכות נג:).

וכיון **דְּ**'**אֱלֹקִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵ־ל**' הם הסנהדרין שהם שבעים ואחד נמצא נשלם בזה מספר **חֶסֶד** [71] ועל ידי כך העולם מתקיים דכתיב **עוֹלָם חֶסֶד יִבָּנֶה** (תהלים פט, ג) וכן כתיב (תהלים קל, ז) '**כִּי עִם ה' הַחֶסֶד**' רצונו לומר בצרוף השכינה הנצבת על הסנהדרין נשלם מספר החסד המקיים את העולם ובזה '**הַרְבֵּה עִמּוֹ פְּדוּת**' אך סנהדרי קטנה הם כ"ג כמנין **חוּט** [23] שהם חוט של חסד כי כוחם נמשך מכח סנהדרי גדולה והוא חוט ממש הנמשך משם.

דף ה.

"**לֹא יָסוּר שֵׁבֶט מִיהוּדָה**", **אֵלּוּ רָאשֵׁי גָּלֻיּוֹת שֶׁבְּבָבֶל, שֶׁרוֹדִין אֶת יִשְׂרָאֵל בַּשֵּׁבֶט** (**בראשית מט, י**). נראה לי בס"ד מה שאמר השם יתברך לדוד המלך ע"ה (דברי הימים א' יז, ח) **וְעָשִׂיתִי לְךָ שֵׁם כְּשֵׁם הַגְּדוֹלִים אֲשֶׁר בָּאָרֶץ**, היינו **שֵׁם** ראשי תיבות '**שֵׁבֶט מְחוֹקֵק**' יהיו **כְּשֵׁם הַגְּדוֹלִים אֲשֶׁר בָּאָרֶץ** רצונו לומר בסוג שרים וסגנים וכשהיה בית המקדש קיים היה במקום שני שררות אלו של שבט ומחוקק שררת מלכות.

ובזה יובן מה שאמר דוד המלך ע"ה (תהלים כז, ד) **אַחַת שָׁאַלְתִּי מֵאֵת ה' אוֹתָהּ אֲבַקֵּשׁ**

כלומר מין שררה **אַחַת שָׁאַלְתִּי מֵאֵת** ה' שהיא שררת מלכות ולא שתי שררות של שבט ומחוקק יען כי **אוֹתָהּ אֲבַקֵּשׁ**, אוֹתָהּ 'אות ה"א' שהיא בחינתי ושם היא שררת המלכות שהוא סוד ה"א אחרונה שבשם.

והא דתלה הכתוב **רֹאשֵׁי גָּלֵיּוֹת שֶׁבְּבָבֶל בְּשֵׁבֶט** נראה לי בס"ד רמז גדול רמז בזה על מקרה אשר קרה לראשי גליות ההם שבימי מלך אחד ממלכי פרס [מלך פרס קוזרוי השני הנקרא כוסרו פרוויז] עלה בלבו להכרית את זרע דוד המלך ע"ה ויתפשם ויהרגם ויאסור את קרוביהם אשר לקחו זרע בית דוד מבנותם ובחמלת ה' על זרע בית דוד נותרה כלה שהיתה נשואה לאחד מזרע בית דוד ונהרג בעלה בימי כלולתה אחר היות לה הריון ממנו ואותו המלך הרשע נתן דעתו לחפש גם אחר זה אולי יש אשה מעוברת מהם כדי להכרית הכל!

ויחלום המלך הנזכר והנה עומד בגינת ביתן ובו כל עץ נחמד למראה וטוב למאכל והוא בחמת קנאתו לקח קרדומו וכרת כל אלנות שבו וישב לחקור עוד אם נותר שורש אחד כדי לעקרו וימצא שורש אחד ובו יוצא ענף אחד עומד כשבט קטן נטוע בגן וירם הגרזן לשחתו והנה זקן אחד לעומתו עומד וְהוּא אַדְמוֹנִי עִם יְפֵה עֵינַיִם וְטוֹב רֹאִי (שמואל א' טז, יב) ויגער הזקן במלך געירה גדולה ומרה ויחטוף הגרזן מידו ויתקעהו במצחו וישפוך דמו על פניו וזקנו ותקרב נפשו למות ויפול על פניו ארצה ויבך ויתחנן לו: בי אדוני! מה עשיתי ומה עוני? ויאמר לו: כי באת לגני להשחית, ולא דייך שכרתה האילנות הגדולים הנושאים פירות אלא באת לעולל אחריך לעקור גם שורש וענף הקטן הזה העומד כשבט נטוע בגן!

ויבך המלך בכי גדול ויפול על רגלי הזקן ויתחנן לו ויאמר: בי אדוני! הסכלתי עשה ועתה נחמתי ותיקר נפשי בעיניך ואל תמיתני ואני ערבתי עלי באמת להשקות את הענף הזה מים לעתים מזומנים ולפקוד אותו לרגעים ולשמרו ימים ולילות עדי עשותו כארז אדיר ואטע מנצריו כל הגן הזה שלך עד שובו כאשר היה.

ויקץ המלך משנתו וימצא דמו צף במשכבו ויצר לו ותתפעם רוחו ויקרא לכל חכמיו ואשפיו ואין פותר לו! ויען אחד מחכמיו דבר זה לא יגידו אלא חכמי היהודים כאשר הגידו לפרעה ולנבוכדנצר וכבר אסרת כל הגדולים שלח והביא אחד מגדולי חכמיהם

ויפתר לך.

ויטב הדבר בעיניו ויצו להביא לו אחד מן האסורים לעמוד לפניו לפתור לו חלומו ויבאו עבדי המלך אל המאסר ויגידו להם דבר המלך ויען הזקן ויאמר אני אבא ואגיד למלך שאלתו ואותו זקן היה אביה של אותה הכלה שהיתה מעוברת מאחד מזרע בית דוד והוא כבר נגלה לו בחלום את חלום המלך ואת פתרונו, ורצו שיחליף שמלותיו המטונפים מן המאסר שהיו שופכים על האסורים כל יום מים מטונפים ומזוהמים וישבע שלא יחליף ויבא לפני המלך בבגדים הצואים ויאמר לו המלך: חלום חלמתי ופותר אין אותו! התדע אתה לפתור אותו?

ויאמר לו הזקן: אני אגיד לך החלום קודם שתספרהו לי כך וכך ראית וזה פתרונו הגן אשר ראית הוא משפחת זרע דוד המלך ע"ה והאילנות אשר כרתת הם זרעו גדולים וקטנים אשר הרגת שכולם היו חכמים ומביני מדע ואשר ראית שנשאר שורש ענף אחד כשבט קטן עומד הוא שנשארה אשה מעוברת מזרע בית דוד ועדיין העובר בבטנה ואתה היית מבקש לחקור ולדרוש אולי יש איזה עובר מהם כדי שגם זה תכרית ותשחית והזקן אשר נראה לנגדיך הוא דוד מלך ישראל ואתה ערבת ונשבעת שתשגיח על הענף היא העובר אשר נשאר עד אשר יגדל וירבה ממנו זרע דוד המלך ע"ה.

ויען המלך: טוב פתרת! אך הגד נא לי אם נמצא אשה מעוברת מהם ואשימה עיני עליה כאשר נשבעתי. ויאמר: יש אשה, היא בתי שהיתה נשואה לבחור אחד מזרע דוד ואתה הרגת אותו ואיני יודע אם נתעברה ממנו או לאו אלך לביתי ואשאל. ויאמר לו: לך ושאל והשבני דבר הנה פתחתיך היום אתה וכל המוכלאים עמך ומעתה אטיב עמכם. וילך הזקן לביתו וירא כי בתו מעוברת מן הבחור זרע דוד המלך ע"ה ויגד למלך וישמח מאד ויצו לפנות לה לשכה בחצר בית המלך ותשב שם עם אביה וקרוביה בכבוד גדול ויצו לתת להם מבית המלך אכילה ושתיה ומלבוש כיד המלך.

וימלאו ימיה ללדת ותלד בן ותקרא שמו בוסתנאי על שם הגן שנקרא בלשונם 'בסתאן' ותהי שמחה גדולה לישראל ויגדל בוסתנאי וילך הלוך וגדול במדע וחכמה ותבונה פלאי פלאות! ויקרא לו המלך ויעמוד לפניו וישא חן בעיניו מאד ויעמוד כל היום על

רגליו ולא נענע ראשו ולא הסיע רגליו ותבא זבוב ותעמוד על רקתו ותנשכהו ולא נשא ידו להבריחו ויטיף הדם על פניו. ויאמר לו המלך: מה הדם הזה? ואמר הלא תראה אדוני המלך וירא את הזבוב אוכלת ברקתו. ויאמר לו: למה לא הברחתיה מעל פניך? ויאמר מוסר זה ירשנו מאבותינו שלא לשחוק ולא נרים יד לפני המלך! ויטב הדבר בעיני המלך ויצו להרכיבו במרכבת המשנה וקראו לפניו ככה יעשה לאיש ראש גליות ישראל! והוא היה ראש גולה ומבניו נתפשטו אחר כך ועמדו ראשי גליות והיו עושים צורת זבוב בחותם שלהם לזכרון אותו הזבוב אשר בעבורו נשא אביהם רבי בוסתנאי חן בעיני המלך עד כאן המעשה אשר הובאה בספר הדורות עיין שם [רבי בוסתנאי בן חנינאי (618–670) היה ראש הגולה בבבל ולפי מקורות מסוימים אף שימש כנאון ישיבת פומבדיתא].

ואמרתי אין לך דבר שאין לו רמז בתורה כי ראשי תיבות וְהַמֶּלֶךְ דָּוִד זָקֵן **בָּא** בַּיָּמִים וַיְכַסֻּהוּ **בַּבְּגָדִים** (מלכים א' א, א) 'זבוב' לרמוז על נשיאות זרעו באחרית הימים מכח הזבוב הנזכר.

נמצא זרעו של דוד המלך ע"ה נתקיים בעולם אחר זמן שנתמעטו ועמדו רק על ענף אחד שהוא דוגמת שבט אחד שראה המלך נשאר עומד בתוך הגן והשבט הזה הוא היה רבי בוסתנאי שהיה אותו זמן עודנו עובר בבטן אמו שהמלך נתן עיניו בו להכריתו ולא עלתה בידו כי שמרו דוד המלך ע"ה אביו ועל זה נתנבא יעקב אבינו ע"ה ואמר '**לֹא יָסוּר שֵׁבֶט מִיהוּדָה**' דאפילו בזמן שלא ישאר בזרע בית דוד דאתי מיהודה רק שבט אחד בלבד, גם כן לא יסור שבט זה שלא יוכלו להכריתו אלא מן השבט הזה יעמדו כל זרע בית דוד הבאים אחריו ותשוב עטרה על ראשי גליות ליושנה כי ממנו יעמדו כל ראשי גליות אחר כך ולכך רמזו רבותינו ז"ל פסוק זה ד'לֹא יָסוּר שֵׁבֶט מִיהוּדָה' על רָאשֵׁי גָּלֻיּוֹת שֶׁבְּבָבֶל כי להם קרה המקרה הזה. ואם תחבר תיבת לֹא עם תיבת יָסוּר יהיה צירוף 'לאיסור' לשון מאסר כי לאותו הזקן שהיה אסור בבית האסרים נגלה הדבר הזה ועל ידו נעשה הנם של ההצלה.

ועוד נראה לי בס"ד אומרם 'לֹא יָסוּר שֵׁבֶט מִיהוּדָה' אֵלּוּ רָאשֵׁי גָּלֻיּוֹת שֶׁבְּבָבֶל דכתבו התוספות מן הירושלמי דראשי גולה היו מזכרים של זרע דוד המלך ע"ה אבל

הנשיאים שבארץ ישראל היו מן הנקבות וכן מפורש בתלמוד בבלי (הוריות יא:) דאמר רבינו הקדוש על רב הונא 'ראש גולה שבבבל' אי אתי להכא מותיבנא לעיל מנאי דאיהו מדכרייא ואנא מנוקבייא.

ובזה מובן הטעם דקרי לראש גולה שבט מפני שהוא בא מצד הזכר הרמוז באות וא"ו דידוע כל הזכרים שבישראל רמוזים באות וא"ו דשמא קדישא והנקבות רמוזים באות ה"א דשמא קדישא.

וידוע כי יהודה נקרא על שמו של הקדוש ברוך הוא כמו שאמרו רבותינו ז"ל בגמרא (סוטה י:) יהודה שקדש שם שמים בפרהסיא זכה ונקרא כולו על שמו של הקדוש ברוך הוא, שבשמו יש אותיות שם הוי־ה ונמצא הזכרים של זרע דוד המלך ע"ה רמוזים באות וא"ו של יהודה שהוא זקוף ועומד כשבט וצורתו כמו השבט כנודע.

אבל נשיאים שבארץ ישראל דאתו מנקבות של זרע דוד רמוזים באות אחרון של יהודה שהוא אות ה"א. ולזה אמר '**לֹא יָסוּר שֵׁבֶט מִיהוּדָה**' אֵלּוּ רָאשֵׁי גָּלֻיּוֹת שֶׁבְּבָבֶל שהוא אות וא"ו שבשם יהודה שהוא אות הזכרים '**וּמְחֹקֵק מִבֵּין רַגְלָיו**' אלו נשיאים שבארץ ישראל שהם רמוזים באות ה"א שבשם יהודה שהיא אות הסוף של שמו ורגל רצונו לומר סוף ועוד קאמר 'מִבֵּין רַגְלָיו' שיצאו מן נשים הנקבות של יהודה כי האשה נקראת רגל כמו שאמרו בזוהר (זהר חלק א' קיב:) רַגְלֵי חֲסִידָיו יִשְׁמֹר (שמואל א' ב, ט) דא אתתא.

"**וּמְחֹקֵק מִבֵּין רַגְלָיו**", **אֵלּוּ בְּנֵי בָּנָיו שֶׁל הִלֵּל, שֶׁמְּלַמְּדִין תּוֹרָה בָּרַבִּים** (**בראשית מט, י**). קשא הוה ליה למימר 'אלו הלל ובניו' ולמה תלה דבר זה בבני בניו של הלל? ונראה לי כונת המאמר הזה על רבינו הקדוש שהיה '**מִבְּנֵי בָּנָיו**' **שֶׁל הִלֵּל** שהוא לומד תורה ברבים טפי משאר נשיאים אבותיו ואבות אבותיו כי בני ישיבתו היו רבים יותר מבני ישיבה של הלל הזקן גם כן והוא אשר סידר המשניות שהאירה עיניהם של כל ישראל שבזה נעשו כל ישראל תלמידיו ועליו נאמר מימות משה ועד רבי לא מצינו תורה וגדולה במקום אחד (גיטין נט.).

ואומרו '**בָּרַבִּים**' יש להקשות הוה ליה למימר 'מלמדין תורה בישראל' ומאי בָּרַבִּים? ונראה לי בס"ד דאמרו בגמרא (כתובות עה.) 'חד מנייהו' דבני ארץ ישראל 'כתרי מינן'

אנן בני בבל, נמצא כל יחיד מחכמי ארץ ישראל נחשב כשנים שנקרים בשם רבים כמו שאמרו רבותינו ז"ל מיעוט רבים שנים. ולזה אמר למדו תורה 'בָּרַבִּים' כלומר בארץ ישראל אשר כל יחיד נחשב רבים ואין דין יחיד בענין השגת התורה נמצא שם. או יובן בס"ד אומרו 'בָּרַבִּים' כי תיבת **רַבִּים** בהפוך תהיה תיבת **מֵרַבִּי** דהמ"ם תהיה שמוש רצונו לומר מן רבי והיינו ארץ ישראל ששם יש תואר רַבִּי ולא רַב כמו שאמר רבינו האר"י ז"ל בבאור מאמר (עבודה זרה לו.) כל רב מבבל וכל רבי מארץ ישראל.

דף ו:

וְכֵן מֹשֶׁה הָיָה אוֹמֵר: "**יִקֹּב הַדִּין אֶת הָהָר**" (**דברים א, יז**). יש להקשות מה ענין **הָר** דנקיט כאן? ונראה לי בס"ד דקרא כתיב (עובדיה א, כא) וְעָלוּ מוֹשִׁעִים בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפֹּט אֶת הַר עֵשָׂו וְהָיְתָה לַה' הַמְּלוּכָה, ופרשנו הכונה בזכות משפט אמת ישפטו את הר עשו, והר ציון שערים המצויינים בהלכה כמו שאמרו רבותינו ז"ל על פסוק (תהלים פז, ב) 'אֹהֵב ה' שַׁעֲרֵי צִיּוֹן'. והכי קאמר **וְעָלוּ מוֹשִׁעִים בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפֹּט** שעולים במקום המצויין בהלכה לשפוט בו דין אמת הנה בזה יזכו **לִשְׁפֹּט אֶת הַר עֵשָׂו** ותיבת לִשְׁפֹּט קאי להכא ולהכא ונדרשת כפלים וכיון דהמשפט היא דינא דמלכותא בסוד דינא דמלכותא 'דינא' שהוא סוד שם 'אדנ־י' לכן **וְהָיְתָה לַה' הַמְּלוּכָה** ולכן משה רבינו ע"ה רוצה בדין אמת כדי שבזה 'יִקֹּב הַדִּין אֶת הָהָר' הוא הר הידוע שהוא הר עשו.

אבל אהרן הכהן ע"ה סבירא ליה שגם בשלום שהוא הפשרה נשפוט הר עשו ונתגבר עליו ולכן היה אוהב שלום ורודף שלום (משנה אבות א, יב) והיינו כי שָׁלוֹם [376] שהוא פשרה עולה מספר שע"ו ובזה נכניע עֵשָׂו [376] שהוא שע"ו.

ברם קשה באומרו '**אוֹהֵב שָׁלוֹם וְרוֹדֵף שָׁלוֹם**' כי רודף משמע שדוחה השלום ומסירו ומבריחו.

ונראה לי בס"ד הכונה אם יש קטטה ומריבה בין ראובן ושמעון משתדל לעשות שלום ביניהם אך לפעמים לא יועילו מעשה השלום שיש רשע מלשין את שמעון אצל ראובן ובזה סותר כל בנין שבונה אהרן הכהן ע"ה כדי להשים שלום בין ראובן לשמעון חבירו לכן מה עשה אהרן ע"ה רודף שלום שיש בין אותו רשע ובין ראובן

כדי שלא יהיה נכנס אצלו ולא יהיו דבריו נאמנים אצלו כי כן שורת הדין מחייבת לעשות לבעלי המחלוקת.

וכמו שנאמר גבי נתן הנביא שהגיד לדוד המלך ע"ה מה שעשו אדוניה ויואב בענין המלכות שאמרו יְחִי הַמֶּלֶךְ אֲדֹנִיָּהוּ (מלכים א' א, כה) בעודו דוד בחיים ועשה בזה פירוד בין דוד המלך ע"ה ובין אדוניהו ויואב ודעמייהו כדי לבטל המחלוקת.

וכן היה עושה אהרן הכהן ע"ה לאותם רשעים בעלי מחלוקת הבאים אצל ראובן ומדברים לשון הרע על שמעון כדי להגדיל השנאה ולרחק השלום מביניהם שהוא יהיה רודף את השלום שיש בין אותם רשעים לבין ראובן אשר זה השלום הוא הסותר בנין השלום שעושה הוא ובזה אז יוכל לעשות השלום בין ראובן לחבירו שמעון.

ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו פירש אם יש מריבה לראובן עם שמעון בשביל דברי בזיון שדבר עליו או בשביל מעשה רע שעשה בסתר להזיק לו והוא רוצה לעשות שלום בין ראובן לשמעון מחמת שאמר לראובן שקר דברו על שמעון לפניך ואין לו עון אשר חטא הנה יזדמן לפעמים כך אין דבריו מתקבלים אצל ראובן כי יאמר: אהרן מכזיב הדברים ואומר שקר כדי לעשות לנו שלום ובשביל השלום הוא משנה ואומר לא כן היה הדבר!

לכן מה יעשה אהרן? תחילת הכל יהיה רודף שלום ומבריחו בדבריו שאומר לראובן אם ככה אמר שמעון וכך עשה אז גדול עונו מנשא ואתה תרדפהו עד החרמה ותרד עמו עד לחייו ולא תעשה שלום עמו בשום אופן כי איש כזה אין מן הראוי לעשות עמו שלום ולהתקרב אליו, ואחר שישמע ראובן דברים אלו יהיה לו אמונה באהרן הכהן ע"ה בראותו שמקנא קנאתו וחס על כבודו ורוצה להרחיק השלום מביניהם ואחר כך יורד עמו בדברים בהדרגות שאומר לו כפי הנראה מדבר זה מוכח דשקר ענו בשמעון ואז מיעצו לעשות שלום ועתה יהיו דבריו מקובלים אצלו ואינו אומר ראובן בדעתו דאהרן הוא מגמתו לעשות שלום ולכך מסביר הדבר לזכות את שמעון לפני ואינו כן נמצא מתחילה הוא רודף שלום שמדבר דברים להראות שהוא מבריח את השלום בין ראובן לשמעון אך כונתו כדי שבזה יעשה השלום בין ראובן לשמעון עד כאן דבריו נר"ו.

"אֱמֶת וּמִשְׁפַּט שָׁלוֹם שִׁפְטוּ בְּשַׁעֲרֵיכֶם", וַהֲלֹא בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ מִשְׁפָּט אֵין שָׁלוֹם, וּבְמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ שָׁלוֹם אֵין מִשְׁפָּט! (זכריה ח, טז). קשא למה נקיט שתי חלוקות, די בחלוקה ראשונה להקשות ממנה?

ונראה לי בס"ד דתחילה מקשה איך אומר משפט שלום והלא במקום שיש משפט אין שלום ואם תאמר הכי קאמר: משפט שסופו יהיה בו שלום כי ראובן ושמעון מריבים זה בזה זה חושב חבירו מעביר עליו הדין וזה חושב להפך לכן הם מריבים זה בזה אבל אחר שבאו לפני הדיין ואמר לו פלוני חייב פלוני זכאי יעשו שלום ביניהם כי החייב כיון שידע שהדין עם חבירו למה יריב עמו, וכן חבירו אשר ראה שזה קבל הדין ועשה כמו שאמר הדיין למה יריב עמו, וכמו שכתב רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל בפרשת יתרו על פסוק וְכָל הָעָם עַל מְקֹמוֹ יָבֹא הַזֶּה בְשָׁלוֹם (שמות יח, כג) עיין שם.

וכן נמי הכי קאמר 'וַהֲלֹא בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ מִשְׁפָּט אֵין שָׁלוֹם' ואיך אומר משפט שלום? ואם תאמר הכי קאמר משפט שאחריתו שלום עוד קשה 'בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ שָׁלוֹם אֵין מִשְׁפָּט' דאחר שקבלו הדין ועשו שלום אין עוד משפט ואיך הכתוב נקיט אחר שלום מלת שִׁפְטוּ? ומשני אֵיזֶהוּ מִשְׁפָּט שֶׁיֵּשׁ בּוֹ שָׁלוֹם? זֶהוּ בְּצוּעַ! והכי קאמר קרא 'מִשְׁפַּט שָׁלוֹם' זה הבצוע בו 'שִׁפְטוּ בְּשַׁעֲרֵיכֶם'.

וְכֵן בְּדָוִד הוּא אוֹמֵר: "וַיְהִי דָּוִד עֹשֶׂה מִשְׁפָּט וּצְדָקָה", וַהֲלֹא כָּל מָקוֹם שֶׁיֵּשׁ מִשְׁפָּט אֵין צְדָקָה, וּצְדָקָה אֵין מִשְׁפָּט! (שמואל ב' ח, טו). קשא למה לא הביא מקרא מלא בתורה האמור גבי אברהם אבינו ע"ה דכתיב בפרשת וירא (בראשית יח, יט) לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֶת בָּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ ה' לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט?

ונראה לי בס"ד דהתם הקדים צדקה למשפט והיינו תחילה יתחיל בפשרה שהיא צדקה ואם לא יכול לגמור הדבר בפשרה אז יעשה משפט ובזה ליכא קושיא כלל אך הביא קרא דדוד המלך ע"ה דשם קדים משפט לצדקה ואי אפשר לפרש כן דאם עשה משפט אסור לעשות צדקה שהוא פשרה וכמו שאמר רבי שמעון בן מנסיא לקמן.

ועוד נראה לי בס"ד לתרץ גבי אברהם אבינו ע"ה כתיב יְצַוֶּה אֶת בָּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו לַעֲשׂוֹת צְדָקָה וּמִשְׁפָּט שהוא מלמד לאחרים לעשות כן, ויש לפרש מלמד לדיינים לעשות משפט דוקא ומלמד לאחרים רועי בקר ודומיהן לעשות פשרה אבל הדיינים

ודאי אסור להם לעשות פשרה זו צדקה ואם כן ליכא קושיא בזה, מה שאין כן בקרא דדוד שהיא מדבר בדוד המלך ע"ה עצמו שעושה משפט וצדקה שפיר מקשי והלא כל מקום שיש משפט אין צדקה ואיך נקיט תרתי בגוף אחד?

ומה שאמר (שמות לב, ה) 'וַיַּרְא אַהֲרֹן' וְאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: רָאָה חוּר שֶׁזָּבוּחַ לְפָנָיו, נראה לי דריש וַיַּרְא [217] שעולה מספר חור [214] עם כולל ג' אותיות.

קַשְׁיָא לֵיהּ לְרַבִּי: הַאי 'לְכָל עַמּוֹ' ? 'לָעֲנִיִּים' מִיבָּעֵי לֵיהּ! (**שמואל ב ח, טו**). קשא מה יתרץ תנא קמא לקושיא זו? ונראה לי כי דוד המלך ע"ה בסוד הלבנה דלית לה מגרמא כלום ולכך נקרא עני ועל כן קרי לעניים 'עַמּוֹ' שהם בחינתו או 'עַמּוֹ' בחיר"ק שהם במקום אחד.

"**וְעִמָּכֶם בְּדִבְרַ מִשְׁפָּט**", **אֵין לוֹ לַדַּיָּן אֶלָּא מַה שֶּׁעֵינָיו רוֹאוֹת** (**דברי הימים ב' יט, ו**). נראה לי בס"ד הטעם דייחס הדין לעינים כי בכוונות של המרכבה צריך לכוין עין ימין מרכבה אל חמשה הויו"ת [130=5×26] שהם מספר עין [130] וכן בעין שמאל נמצא שניהם הם קלקל [260] שאם יראה בעיניו ראיה אמיתית אינו מקלקל הדין ואם לאו הרי זה קלקל הדין. ובזה יובן (תהלים כה, טו) עֵינַי תָּמִיד אֶל ה' שהיא מרכבה לשם הוי"ה 'כִּי הוּא יוֹצִיא מֵרֶשֶׁת רַגְלָי' שלא אטעה. ומספר שני עין יחד עולה עֲמָקִים [260] שצריך הדיין לשדד עמקים בראיית עיניו לכך תלה הדין בעיניו ואמר **אֵין לוֹ לַדַּיָּן אֶלָּא מַה שֶּׁעֵינָיו רוֹאוֹת.**

וכתיב **וְעִמָּכֶם בְּדִבְרַ מִשְׁפָּט**, הוא כי 'מִשְׁפָּט' [429] עם הכולל ת"ל כמנין ה' פעמים אלקים [430=5×86] שעולים ת"ל ולכן כתיב וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹקִים (שמות כב, ז) ה' אלקים רצונו לומר ה' פעמים אלקים שעולים ת"ל כמנין משפט. ולכן כתיב (תהלים פב, א) בְּקֶרֶב אֱלֹקִים יִשְׁפֹּט, (דברים א, יז) כִּי הַמִּשְׁפָּט לֵאלֹהִים הוּא. ולזה אמר 'וְעִמָּכֶם בְּדִבְרַ מִשְׁפָּט' רצונו לומר עמכם שם אלקים הרמוז במספר משפט.

דף ז.

אֵין תְּחִלַּת דִּינוֹ שֶׁל אָדָם נִדּוֹן, אֶלָּא עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה שֶׁנֶּאֱמַר: "**פּוֹטֵר מַיִם רֵאשִׁית מָדוֹן**" (**משלי יז, יד**). נראה לי בס"ד דנידון עיקר על עסק תורה שבעל פה שבה ידע הדרך אשר ילך בה ואת המעשה אשר יעשה וידוע כי תורה שבעל פה קראה זכריה

הנביא ע"ה בשם מגלה (ראה עירובין כא.) דכתיב וָאֵיתִי וְהִנֵּה מְגִלָּה עָפָה (זכריה ה, א) והנה קודם אותיות 'מָדוֹן' יש אותיות 'מְגִלָּה' לזה אמר נדון על דברי תורה שהיא תורה שבעל פה שיש בה עסק ומשא ומתן בדברים שנאמר **פּוֹטֵר מַיִם** זו תורה שהיא **רֵאשִׁית מָדוֹן** רצונו לומר תורה שבעל פה שנקראת מְגִלָּה שהיא רמוזה בראשית אותיות מָדוֹן הנה על זאת יהיה ראשית מדון שלו.

ומה שהקשו התוספות ז"ל מה דאמרינן בגמרא דשואלין אותו תחילה נשאת ונתת באמונה ואחר כך אמר לו קבעת עתים לתורה? יש לומר בס"ד 'נשאת ונתת באמונה' הכונה היא על עסק תורה שבעל פה שגם זה העסק נקרא משא ומתן כמו שאמרו רבותינו ז"ל (צג:) שיודע לישא וליתן בדברי תורה ואומרם 'באמונה' רצונו לומר בכונה לשמה ולא להתגדל או לקנטר וכל דבר התלוי בכונת הלב נקרא אמונה כי אינו ניכר לעיני הרואין.

הַאי תִּיגְרָא, דַּמְיָא לְצַנְוֹרָא דְּבִדְקָא דְּמַיָּא, כֵּיוָן דְּרָוַח, רָוַח. נראה לי בס"ד הכונה כיון דרווח למטה בין בני אדם רווח למעלה בין המלאכים שנבראו מזכויות של זה ובין המלאכים שנבראו מזכויות של זה וכמו שאמרו המפרשים ז"ל על מאמר (ברכות טז:) שים שלום בפמליא של מטה ובפמליא של מעלה.

דָּמֵי לְגוּדָא דְּגַמְלָא, כֵּיוָן דְּקָם קָם. קשה מה בא להוסיף אביי משמעות באלה הדברים של דמיון זה? ונראה לי בס"ד כונתו לומר כיון דהורגלו בריב נעשית המריבה אצלם טבע דאז אפילו אם מדברים דברים חיצונים תהיה שיחתם ריב וכמו שאמרו (צד.) על סנחריב 'שיחתו ריב' כן הם כאשר ידברו איש עם רעהו או עם משרתו לעשות לו עסק שיחתו תהיה ריב שנראה לעיני הרואין מריב עמו וזהו שאמר 'כֵּיוָן דְּקָם קָם' כן זה הריב קם אצלו ונעשה טבע.

טוּבֵיהּ דְּשָׁמַע וְאָדִישׁ. פירש רש"י מורגל. ויש להקשות למה לא אמר דשמע ושתיק? ונראה לי בס"ד אם שותק כדי להרויח זכויות המחרף ולתת לו עונות הנה זה לבו יהיה כעוס עליו ואין זה מן המובחר אבל אם שומע ואינו מרגיש שום צער בלבו על החירוף דהוי אדם המורגל בזה שאין נחשב בעיניו לכלום זה הוא המשובח, ולזה אמר טוביה מי ששמע ואדיש כאדם הרגיל שאין שמיעה זו נחשבת אצלו כלום.

חַלְפּוּהָ בִּישְׁתָּא מֵאָה. פירש רש"י ז"ל הלכו על ידי שתיקתו מאה רעות. נראה לי בס"ד הכונה הוא היה צריך לעשות מדון על שפט זה ולא עשה אלא שתק אז ילך מעליו שליטת אותיות ס"מ [100] של פלוני [סמא־ל] שמספרם מדון [100] שהוא מספר מאה וידוע דכל הרע אשר בא מן פלוני יבא מן אותיות ס"מ שלו שמספרם מאה.

קְרֵא כְּתִיב: "**פּוֹטֵר מַיִם רֵאשִׁית מָדוֹן**" (משלי יז, יד). נראה לי בס"ד שורש התלונה שאדם מתלונן על חבירו על שבזהו הוא אותיות לן והנה אותיות לן קראם הכתוב רֵאשִׁית מָדוֹן יען כי אותיות לן במלואם למ"ד נו"ן המילוי הוא אותיות 'מָדוֹן' וידוע דאותיות הפשוט נקראים ראשית לאותיות המלוי הבאים אחריהם אם כן ראשית אותיות מדון הם אותיות 'לן' רמז בזה אם האדם לן על חבירו שבזהו סופו לבא לידי מדון.

וזהו שנאמר **פּוֹטֵר מַיִם** רצונו לומר מתחיל בקטטה עם חבירו שביזהו שעושה מריבה הוא מחמת **רֵאשִׁית מָדוֹן** כלומר בשביל שהוא לן על חבירו כי אותיות לן הם ראשית אותיות מדון דאז כיון דהוא לן על חבירו סופו לבא לידי מדון שהוא פוטר מים שמתחיל במריבה.

ואמר **רֵישׁ מְאָה דִּינֵי** כי המדון נמשך ויוצא מן אותיות ס"מ [100] דפלוני [סמא־ל] שהם מְאָה דִּינֵי שמספר ס"מ הוא מאה.

הַהוּא דַּהֲוָה קָאָמַר וְאָזִיל: **שֵׁב בֵּירִי לְשַׁלְמָנָא, וְחַד לְעוֹבֵד בִּישׁ**. פירש רש"י ז"ל שבע בורות כרויות לרגלי איש שלום ומכולם ינצל וחד בירא לעובד ביש שיפול בתקלה הראשונה הבאה לו.

נראה לי בס"ד הטעם דנקיט 'שֵׁב בֵּירִי' על פי מה שאמרו בגמרא דקדושין (קדושין כט:) דרב אחא בר יעקב ביטל לאותו מזיק דהוה דמי לתנינא שיש לו שבעה ראשים ועשה שבע כריעות ובכל כריעה היה מפיל ראש אחד ממנו ופירש מגלה עמוקות (אופן קצב) דקליפת עשו יש בה שבעה כוחות טומאה וס"מ שר של עשו יש לו שבעה שמות כי ס"מ הוא מלאך המוות הוא יצר הרע שיש לו שבעה שמות (בבא בתרא טז:), והוצרך יעקב אבינו ע"ה להשתחוות שבע פעמים עַד גִּשְׁתּוֹ עַד אָחִיו (בראשית לג, ג) כנגד שבעה ראשים אלו להפילם ולכן רב אחא נקרא רב אחא בר יעקב שעשה כמו

שעשה יעקב אבינו ע"ה אצל עשו עד כאן דבריו עיין שם.

ולכן כנגד שבעה כוחות טומאה הנזכר אמר **שֵׁב בֵּירַי לְשַׁלְמָנָא** שחופר לו היצר הרע שבעה בורות להפילו בהם וכאשר עשה לרב אחא בר יעקב באותו נחש שנראה לו בשבעה ראשים אך מכולם ינצל וכאשר גבר רב אחא בר יעקב וביטלו והוא ניצול ולכן נקרא בר יַעֲקוֹב [188] ששמו עולה בכפלים כמנין שָׁלוֹם [376=2×188] ולכך קורהו כאן לְשַׁלְמָנָא ועל זה מביא שֶׁבַע יִפּוֹל צַדִּיק וָקָם (משלי כד, טז) שנרמז בפסוק זה שבע כריעות שעשה רב אחא בר יעקב בנפילתו להרוג את המזיק וזהו יפול וקם.

והא דלא הביא על זה פסוק מן התורה בְּדֶרֶךְ אֶחָד יֵצְאוּ אֵלֶיךָ וּבְשִׁבְעָה דְרָכִים יָנוּסוּ (דברים כח, ז) נראה לי בס"ד משום דאייתי 'שֵׁב בֵּירַי' הביא הפסוק של 'יִפּוֹל צַדִּיק וָקָם' דשייך זה בנפילה דבור.

הַהוּא דַּהֲוָה קָאָמַר: דְּאָזִיל מִבֵּי דִּינָא שַׁקְלוּ גְּלִימֵיהּ, לִיזְמַר וְלֵיזִיל בְּאוֹרְחָא. פירוש דרך בעל דין שאינו מקבל עליו הדין ברצון לב כשיצא חייב אז כשהולך בדרך ממקום הדיינים עד ביתו או חנותו הוא צועק ומתרעם על הדיינים שחייבו אותו וזהו מעשה שוטים כי אדרבה צריך שיאמר זמירות ותשבחות לדיינים שהצילו אותו מן הגזלה שהיתה בידו ובמקום צעקות ותרעומות צריך לומר זמירות ותשבחות בדרך בצאתו ממקום בית דין.

הַהוּא דַּהֲוָה קָאָמַר וְאָזִיל: הֵיא נַיְמָא וְדִיקוּלָא שַׁפִּיל. נראה לי בס"ד מקודם היו נוהגים הנשים לעשות קשורים הרבה בכובע שבראשם ואלו הקשורים צריך שיהיו מהודקים בחוזק מאד ואם רפויים יהיה הכובע עם קשוריו מכוער ומגונה ויש אשה מחמת עצלותה אינה עושה קשוריה מהודקים בחוזק יפה ולכן בעת השינה יתקלקלו הקישורים ותתגנה בזה הכובע שלובשת בראשה לעיני כל רואיה ולזה אמר בַּעֲצַלְתַּיִם יִמַּךְ הַמְקָרֶה (קהלת י, יח) זה הכובע שהוא מקרה גוף האדם.

הַהוּא דַּהֲוָה קָאָמַר וְאָזִיל: גַּבְרָא דְּרָחִיצְנָא עֲלֵיהּ, אַדַּיהּ לְגָזִיזֵיהּ וְקָם. פירוש עשו נתברך בחרב וזהו כלי זיינו והבוטח בו לעשות שלום עמו אדרבה מרים עליו זיינו! והוא הדבר דאמר רבי יוחנן בבתרא (בבא בתרא צא:) נהירנא כד הוו אמרין בבי מדרשא דמודי להון נפיל בידהון דמתרחיץ עליהון דיליה דילהון, ופרשתי בס"ד מה שהוצרך

לומר דהוו אמרין דברים אלו בבי מדרשא היינו מפני ששם קול תורה מצוי שהוא מכניע חרב עשו ודו"ק.

הַהוּא דַּהֲוָה קָאָמַר וְאָזִיל: כִּי רַחִימְתִּין הֲוָה עָזִיזָא, אַפּוּתְיָא דְּסַפְּסִירָא שָׁכְבִין, הַשְׁתָּא דְּלָא עָזִיזָא רַחִימְתִּין, פּוּרְיָא בַּר שִׁיתִּין גַּרְמִידֵי לָא סָגֵי לָן. נראה לי בס"ד כלומר אם יש אהבה ואחוה בין ישראל אז אפילו אם יש חרב נוקמת בעולם שכבין ישראל במנוחה כמו שנאמר וּשְׁכַבְתֶּם וְאֵין מַחֲרִיד (ויקרא כו, ו) ואם לא יש אהבה ביניהם אז אפילו יש לימוד גדול של ששים מסכתות לא שכבין במנוחה.

או יובן בס"ד **כַּד רַחִימְתִּין עָזִיזָא** פירוש אהבה בין ישראל לאבינו שבשמים חזקה שהם צדיקים בעלי מצות ומעשים טובים אז אפילו אם ילמדו רק ששה סדרי משנה הרמוזים באות וא"ו הנקרא סַפְסִירָא כמו שאמרו בזוהר הקדוש וא"ו גופא דחרבא הַשְׁתָּא דְּלָא עָזִיזָא שאין ישראל זהירין במצות ולכן אין אהבתם בהקדוש ברוך הוא חזקה אז אפילו אם ילמדו ששים מסכתות שהוא תלמוד גדול לא סגי להו.

כָּל דַּיָּן שֶׁדָּן דִּין אֱמֶת לַאֲמִתּוֹ, מַשְׁרֶה שְׁכִינָה בְּיִשְׂרָאֵל (תהלים פב, א). נראה לי בס"ד הדיין כוחו ומצותו בפיו שאומר פלוני חייב פלוני זכאי והדבור יוצא באחרונה מן הַ'שָּׁפָה' [385] שהיא מספר **שְׁכִינָה** [385] לכן כיון שדן דין אמת לאמתו שמוציאו בשפה שלו משרה שכינה שהיא גימטריא 'שפה' בישראל ולהפך אם יוציא בשפה שלו דין כזב גורם לסלק אור השכינה מעל ישראל ולזה אמר יפטירו בשפה שלהם לדון שקר ובזה יניעו ראש הוא אור השכינה השורה על ראש ישראל.

כָּל דַּיָּן שֶׁנּוֹטֵל מָמוֹן מִזֶּה וְנוֹתֵן לָזֶה שֶׁלֹּא כַּדִּין, הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא נוֹטֵל מִמֶּנּוּ נַפְשׁוֹ (**משלי כב, כב**). נראה לי בס"ד דכתיב אֱלֹקִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵ־ל (תהלים פב, א) והטעם שם אלקים דין וגבורה ולכן 'נִצָּב בַּעֲדַת אֵ־ל' הם בית דין. אך ידוע שם אלקים כלול מחמשה [430=5×86] ונמצא עולה מספרו ת"ל כמנין נֶפֶשׁ [430] ולכך נאמר וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹקִים (שמות כב, ז) רצונו לומר 'ה"א אלקים' דהיינו ה' פעמים שם אלקים שהם גימטריא נֶפֶשׁ, ולכן זה הדיין שנטל ממון שלא כדין ובזה סילק הארת ה' פעמים אלקים שהם גימטריא נפש לכן נוטל ממנו נפש שלו.

או יובן בס"ד מִשְׁפָּט [429] אם תוסיף עליו מספר א' דְּ'אֱמֶת' יהיה מספרו נֶפֶשׁ [430]

לכן כתיב מִשְׁפַּט אֶחָד יִהְיֶה לָכֶם (ויקרא כד, כב) כי מספר משפט עם מספר אחד שהוא א' יהיה לכם שהוא מספר 'נפש' שלכם לכן זה הדיין שעיות משפט ניטל נפשו.

לְעוֹלָם יִרְאֶה דַּיָּן עַצְמוֹ, כְּאִלּוּ חֶרֶב מֻנַּחַת לוֹ בֵּין יַרְכוֹתָיו, וְגֵיהִנֹּם פָּתוּחַ לוֹ מִתַּחְתָּיו (**שיר השירים ג**, ז). הא דנקיט גיהנם וחרב, נראה לי בס"ד דבדיין כתיב לֹא תָגוּרוּ מִפְּנֵי אִישׁ (דברים א, יז) ואמרו רבותינו ז"ל דְּהַאי 'לֹא תָגוּרוּ' לִישְׁנָא דִּכְנוּשֵׁי הוּא שֶׁנֶּאֱמַר 'אֹגֵר בַּקַּיִץ בֵּן מַשְׂכִּיל' (משלי י, ה). על כן דיין שהוא אוגר דבריו מפני איש לוקה ב'חרב' [210] שהוא מספר 'אוגר' [210] גם אם נוטל ממון מזה ונותן לזה שלא כדין הרי הוא עושה חמס לכך יפול ב'גיהנם' [108] שעולה מספר חמס [108].

ועוד נראה לי בס"ד 'חרב גיהנם' [318] גימטריא שיח [318] והדיין הוא השיח שלו שאומר פלוני חייב פלוני זכאי.

והא דאמר **גֵּיהִנֹּם פָּתוּחָה מִתַּחְתָּיו** נראה לי בס"ד תחת אותיות השופט יש ו"ו ת'ו זי"ן צד'י יו"ד [609] שעולה מספרם תר"ט כמנין גֵּיהִנֹּם פָּתוּחָה [עם כולל תיבות 609] שעולה תר"ט לכך אמר כְּאִלּוּ גֵּיהִנֹּם פָּתוּחָה לוֹ מִתַּחְתָּיו.

ועוד יש לומר תחת אותיות 'דיין' יש 'הככס' [105] ועם הכולל ד' אותיות ק"ט כמנין גֵּיהִנֹּם [108] עם הכולל לכך אמר כְּאִלּוּ גֵּיהִנֹּם פָּתוּחָה לוֹ מִתַּחְתָּיו.

גם אומרם **חֶרֶב בֵּין יַרְכוֹתָיו** כי ירכות שם הדיין הם אותיות יו"ד נו"ן ובאלפא ביתא יש בין אות יו"ד לאות נו"ן אותיות **מֶלֶךְ** שאם זכה הדיין יהיה כדין מלך דכתיב מֶלֶךְ בְּמִשְׁפָּט יַעֲמִיד אָרֶץ (משלי כט, ד) נמצא בין ירכותיו יש אותיות מלך ואם לא זכה יהיו אותיות אלו אשר בין ירכותיו צירוף **כַּלֶּם** שעושה כליה בעולם שמביא חרב לעולם והכליה היא בחרב.

ועוד נראה לי בס"ד מה שאמר **הַחֶרֶב בֵּין יַרְכוֹתָיו**, כי ידוע מה שאמרו רבותינו ז"ל (פסחים קיט.) וְאֵת כָּל הַיְקוּם אֲשֶׁר בְּרַגְלֵיהֶם (דברים יא, ו) זה ממונו של אדם שמעמידו על רגליו. אם כן זה הדיין שנטל ממון של זה שלא כדין הרי זה קיצץ רגליו של זה לכן בדין הוא שתהיה החרב בין ירכותיו של הדיין לקצץ רגליו.

ומה שאמר **שֶׁיִּרְאֶה גֵּיהִנֹּם פָּתוּחָה מִתַּחְתָּיו** היינו שיראה עונו עצום מאד שאין

מספיקין בידו לעשות תשובה כדי שינצל מדין ג׳יהנם אלא גֵּיהִנֹּם פְּתוּחָה מִתַּחְתָּיו שתכף ומיד נופל בה ואין לו זמן בין הביניים שישוב בתשובה וינצל.

דף ז:

אִם דַּיָּן דּוֹמֶה לְמֶלֶךְ שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לִכְלוּם, "**יַעֲמִיד אָרֶץ**" (**משלי כט, ד**). נראה לי בס"ד לרמוז דברים אלו באותיות הדיין והוא כי בין אות ד' של דיין ובין אות יו"ד של דיין יש אותיות ה־ו־ז־ח־ט שהם אותיות **חוֹזֶה ט**' כלומר טוב כי ט' הוא טוב ובין אותיות יו"ד של דיין לאות נו"ן של דיין יש אותיות '**מֶלֶךְ**' והכונה אם הדיין דומה למלך שאינו צריך לכלום אז הוא חוזה טוב בדין ודברים הבאים לפניו ולא יכשל לעוות משפט.

פְּתַח וְאָמַר: "**הוֹי אוֹמֵר לָעֵץ: הָקִיצָה, עוּרִי לְאֶבֶן דּוּמָם, הוּא יוֹרֶה, הִנֵּה הוּא תָּפוּשׂ זָהָב וָכֶסֶף, וְכָל רוּחַ אֵין בְּקִרְבּוֹ**" (**חבקוק ב, יט**). נראה לי בס"ד נקיט תרי מינים עץ ואבן לרמוז אין יודע לדרוש לא הלכות ולא אגדות או לומר הרי זה חסר מן לימוד הגרסא ומן לימוד העיון שלא עסק בזה ולא עסק בזה. וְכָל רוּחַ רצונו לומר במילי דעלמא של דרך ארץ ורפואה גם כן אין בו. ועוד נראה לי נקיט עץ כנגד חכמה ונקיט אבן כנגד ענוה דחסר משתיהן. **ובני ידידי** כבוד הרב יעקב נר"ו פירש עץ כנגד חכמה ואבן כנגד יראה.

כָּל הַמַּעֲמִיד דַּיָּן עַל הַצִּבּוּר שֶׁאֵינוֹ הָגוּן, כְּאִלּוּ נוֹטֵעַ אֲשֵׁרָה (**דברים טז, יח**). נראה פשוט דנקיט אֲשֵׁרָה מפני כִּי הָאָדָם עֵץ הַשָּׂדֶה (דברים כ, יט).

ועוד נראה לי בס"ד הטעם דנקיט אֲשֵׁרָה כי ידוע דתלמיד חכם נקרא אִשָּׁה והטעם כמו שהאשה מתעברת ויולדת כן הוא מוליד חדושי תורה שנקראים 'בנים ובנות' כמו שכתבתי במקום אחר ואות ר"ש במלואו הוא לשון עניות ומי שהוא עם הארץ הרי זה ריש כמו שאמרו (נדרים מא.) אין עני אלא מעניות תורה ומצות, ואם תניח אות **ר**' שרמוז בו העניות של תורה בתוך אותיות **אִשָּׁה** יהיה צירוף **אֲשֵׁרָה** ולכן זה שהעמיד דיין עם הארץ שחשב אותו בתואר אשה שהיא מתעברת ויולדת ובאמת הוא ריש ואין רוח תורה בקרבו לכן אין זה נקרא אשה אלא נקרא אשרה כי יבא אות ר' בתוך אִשָּׁה ויהיה אֲשֵׁרָה.

אֱלוֹהַּ הַבָּא בִּשְׁבִיל כֶּסֶף (**שמות כ, יט**). נראה לי בס"ד הטעם דמייחס לדיין שאינו הגון לעבודה זרה והוא דכתיב אֱלֹקִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵ־ל (תהלים פב, א) נמצא שם אלקים דקדושה שורה על הדיין ולכן נקראו הדיינים בשם 'אלקים' דכתיב וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹקִים (שמות כב, ז) ועל כן דיין שאינו הגון שאין שורה עליו אלקים דקדושה ישרה עליו אלהים אחרים שהוא דקליפה לכן מכנה אותו לעבודה זרה.

מְנָא הָא מִלְּתָא דְּאָמוּר רַבָּנָן: הֲווּ מְתוּנֵי בַּדִּין? דִּכְתִיב: "**וְלֹא תַעֲלֶה בְמַעֲלוֹת**", וְסָמִיךְ לֵיהּ: "**וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים**". קשא מהיכא משמע דבר זה בהאי קרא? ונראה לי בס"ד מי שהוא מהיר לחתוך הדין ברגע עושה כן מחמת גאוה וגובה לב להראות לעולם שהוא חכם גדול ומבין שאינו צריך לעיין בשום ספר והוא מכוין לאמת בהשקפה הראשונה אך באמת הוא עם הארץ ובודה תשובה מלבו כאשר יעלה המזלג והנה זה סופו שתתגלה חרפתו ויהיה נודע לכל שהוא עם הארץ גמור.

מעשה באחד שנתנו לו פקדון טבעת אחת לשמור אותה אצלו ושומר חנם היה והוא קשר הטבעת במטפחתו והניחה בחיקו ואחר כך נפלה ממנו ואבדה והלך אחד מבעלי הטבעת הזאת אצל חכם אחד לשאול הדין ממנו אם חייב או לאו והחכם התחיל לעיין בדין זה אם נקרא פשיעה בכהאי גונא והתחיל להסתפק בזה כמה ספיקות והוכרח להעמיק בדבר זה בעיון היטב במתון כדי לברר הספיקות שנסתפק בהם וסוף דבר העלה לפום דינא דחשיב זה פשיעה וחייב זה לשלם ועבר זמן בעיון זה עד שנפשט הספק אצלו קרוב לשתי שעות.

וזה השואל היה יושב לפניו ומצפה עד שהשיב לו שזה חשיב פושע וחייב אך זה השואל נתפלא בדעתו על מה כל כך נתעכב החכם בתשובת דבר זה? ויחשוב ויאמר אין זה אלא מחמת קוצר דעתו שלא ידע לעיין היטב בתחילה כי לפי ראות עיני השואל הדין הוא פשוט כפי השכל ואין צריך להתקשות בו כל כך! על כן השואל בקש לנסות בדבר זה וקם והלך אצל חכם אחר לשאול ממנו דבר זה והנה זה החכם השני תכף ומיד השיב לו שזה נחשב פושע וחייב כאשר אמר לו חכם הראשון.

ובלילה הבן היה מספר לפני אביו שהיום נראה לו וידע בבירור שאותו חכם פלוני הוא עם הארץ ואותו חכם השני הוא חכם גדול. אמר לו אביו מהיכן נתברר לך דבר

זה? אמר לו ממה שראיתי בעיני זה אמר לי חייב ופושע כרגע וזה עד שטרח שתי שעות אז הגיד הדין.

ויאמר האב לבנו לא כונת יפה אלא הראשון הוא חכם גדול והשני הוא עם הארץ! ואם לא תאמין, זיל נסי, תשלח למחר אדם אחר אצל חכם השני ויאמר לו נוסח השאלה ממש ותראה מה יאמר למחר. וכן עשה ששאל אותו כיוצא בנידון זה ממש וזה גם כן השיב תכף, אך החליף שיטתו בפעם הזאת אין זו נחשב פשיעה ופטור זה ואינו חייב לשלם כלום וחזר זה השואל השני ושאל שאלה זו מן חכם הראשון ותכף ומיד השיב לשואל הראשון שזה נקרא פושע וחייב לשלם.

[בְּנָיָהוּ: בסה"ק בֶּן יְהוֹיָדָע הבאתי שם מעשה אחד ונשמטו ממנה דברים בסופה. כי האב אחר שהוכיח והראה לבן שהחכם הראשון אשר שהה בעיונו בדין הוא החכם באמת והשני עם הארץ והראה לו זה על ידי נסיון אמר לו זיל נסי אותם עוד הפעם תלך אתה למחר אצל החכם הראשון ותאמר לו זה האדם שהופקד אצלו הטבעת וקשרה במטפחת שאמרת לי חייב בפשיעה היה לו שותפות באותה הטבעת וזה החכם המתין איזה רגעים והשיב לו כיון דהוא שותף פטור הוא, והלך אצל השני וגם כן אמר לו אותו האיש שאמרת לי שהוא חייב בפשיעה היה לו שותפות באותה הטבעת והשיב לו תכף מה הפרש יש גם בזה הוא חייב בחלק השותף שלו. ויגד לאביו ויאמר לו ראה עתה איך זה השני הוא עם הארץ שאינו יודע מה מחייב והראשון חכם הוא.]

אז אמר לו אביו הראית כי כנים דברי שזה השני אשר אתה שאלת ממנו בתחילה והשיב לך שהוא פושע וחייב הן אמת שכיון להלכה אך לא היה זה מחכמתו ובינתו אלא כך נזרקה הדבר בפיו והיה כסומא בארובה אך חכם הראשון השיב הלכה ממה שראה האמת ממקור הדין על פי חכמתו ושכלו. והראיה, אחר ששאל ממנו שואל השני עוד הפעם לא הוצרך לעיין והשיב לו תכף מפני שדבר זה עצמו הוא דומה ממש לאותו ענין שנשאל ממנו וכבר דין זה היה ברור אצלו ואינו צריך עיון מה שאין כן השני הוא עם הארץ וכאשר יזדמן בפיו הוא משיב בלא דעת ותבונה ולכן פעם אמר חייב ופעם אמר פטור.

וזהו שאמר מָנָא הָא מִלְּתָא דְּאָמוּר רַבָּנָן (משנה אבות א, א) הֶוּוּ מְתוּנִין בַּדִּין? ומפיק לה מפסוק וְלֹא תַעֲלֶה בְמַעֲלֹת עַל מִזְבְּחִי אֲשֶׁר לֹא תִגָּלֶה עֶרְוָתְךָ עָלָיו (שמות כ, כב) וסמיך ליה וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים (שמות כא, א) כלומר במשפטים והלכות לא תעלה במעלות להשיב לשואליך דבר תכף ומיד כדי שיאמרו כמה חכם גדול הוא זה 'אֲשֶׁר לֹא תִגָּלֶה עֶרְוָתְךָ עָלָיו' כלומר אם לא תהיה מתוני אלא תמהר להשיב כדי שיעלוך וישבחוך הנה לבסוף 'תִגָּלֶה עֶרְוָתְךָ' רצונו לומר חרפתך באותו הדין עצמו וכמו שהיה באותה מעשה כיון דלא השיב מחמת חכמתו ובינתו אלא כאשר נזרק מפיו אז נזדמן שבפעם שנית נזרק הדבר מפיו להפך ובזה נודע ונתברר שלא מכח חכמה ובינה הוא מורה ומשיב אלא הוא עם הארץ גמור.

אֵלּוּ כְּלֵי הַדַּיָּנִים. נראה לי בס"ד לכך אמר אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם (שמות כא, א) כלומר אם יהיו הדיינים זכאים ודורם זכאי לא יצטרכו לעשות פעולה ממש באלו הכלים דהיינו מקל לרדות בו ורצועה ללקות בה ושופרא לנדות וסנדל לחלוץ ורק שימה בעלמא תשים אותם לפניהם שלא יצטרכו לעשות בהם מעשה ממש. ונראה לי סופי תיבות שׂוּפְרָא מַקֵּל וּרְצוּעָה הוא 'אֵלֶּה' וזהו שנאמר 'וְאֵלֶּה הַמִּשְׁפָּטִים אֲשֶׁר תָּשִׂים לִפְנֵיהֶם' כי אלו הרמוזים באותיות אלה שייכים למשפטים.

"**וְאֲצַוֶּה אֶת שֹׁפְטֵיכֶם בָּעֵת הַהִיא**" **אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כְּנֶגֶד מַקֵּל וּרְצוּעָה תְּהֵא זְרִיז** (**דברים א, טז**). פירוש תהיה זריז להנהיג העם בדרך ישרה שלא תצטרכו לעשות מעשה במקל ורצועה. והא דנקיט מקל ורצועה בלבד, נראה מקל לעשות בו מכת מרדות למאן דעבר אמצוה דרבנן ורצועה לעשות בה מלקות למאן דעבר על לאו מן התורה ונראה לי דמפיק לה ברמז מן 'בָּעֵת הַהִיא' כי 'מַקֵּל וּרְצוּעָה' עולים תקמ"ז [547] כמנין 'עת' במלואם כזה עי"ן תי"ו [546] שעולה תקמ"ז עם הכולל.

"**וּשְׁפַטְתֶּם צֶדֶק**", **אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: צַדֵּק אֶת הַדִּין, וְאַחַר כָּךְ חַתְּכֵהוּ** (**דברים א, טז**). כך הגרסא בגמרא ונראה לי בס"ד הכונה אם נראה לך סברה מהשערת השכל לחייב לזה ולזכות לזה אל תחתכהו על פי סברה שלך אלא צדק את הדין ההוא על פי הסברה שלך להביא לו הוכחות מן התלמוד ומרבותינו הראשונים ואחר כך חתכהו לדין ולא תחתכהו על פי סברה שלך לבדה.

ועוד נראה לי בס"ד על פי מה שאמר במדרש רבא פרשת שופטים (מדרש רבא ה, ד) אמר רבי אליעזר אם היית יודע שהדין עמו אל תסביר לו פנים כדי שלא יאמר מתחילה היית רוצה לזכותו ורבן שמעון בן גמליאל אמר אם תדע שאין הדין עמו הסבר לו פנים שלא יהא אומר מתחילה היה רוצה לחייבני עד כאן. נמצא קודם שיחתוך הדין צריך הדיין להתבונן בדבר ההוא לעשות הצדקה לדינו שלא יהיה נחשד שפסקו כפי רצונו אלא יכירו כי פסקו על פי דין תורתינו הקדושה לחייב את החייב ולזכות את הזכאי וזהו שנאמר צדק את הדין תעשה לו הצדקה מן החשד ואחר כך תחתכהו לפני בעל דין.

דף ח.

אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: שֶׁיְּהֵא חָבִיב עָלֶיךָ דִּין שֶׁל פְּרוּטָה כְּדִין שֶׁל מֵאָה מָנֶה. לְמַאי הִלְכְתָא? אִילֵימָא לְעִיּוּנֵי בֵּיהּ וּמֵיפְסְקֵיהּ, פְּשִׁיטָא! אֶלָּא לְאַקְדּוּמֵיהּ. קשה כיון דפשיטא לן דין פרוטה כדין מאה מנה איך סלקא דעתיה לאקדומי כדי שהוצרך להזהיר על זה בפירוש?

ונראה לי בס"ד דאיכא סברה למימר אם יש על ראובן דין על מאה מנה זילי נכסי לפי שעה דשמא יתחייב ואז אין לו לשלם ולכן אם מוכר קרקע קודם שנתברר דינו מוכרח שימכרנה בזול הרבה כי הלוקחים יאמרו זה מוכרח למכור ואם כן הוה סלקא דעתיה לאקדומי דאם יצא זכאי לא זילי נכסי.

אי נמי סלקא דעתיה דאם יש לראובן תביעה של מאה מנה יטעון התובע להקדים דין זה על תביעה אחרת מועטת דשמא הנתבע יברח או יעשה הברחה לממונו ולכך ירצה להקדים דין זה לברר חובו.

אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: לֹא דַּיָּן לָרְשָׁעִים שֶׁנּוֹטְלִים מִזֶּה מָמוֹן וְנוֹתְנִים לָזֶה שֶׁלֹּא כַּדִּין, אֶלָּא שֶׁמַּטְרִיחִין אוֹתִי לְהַחֲזִיר מָמוֹן לִבְעָלָיו (דברים א, יז). קשא והלא נאמר בהקדוש ברוך הוא לֹא יִיעַף וְלֹא יִיגָע אֵין חֵקֶר לִתְבוּנָתוֹ (ישעיה מ, כח) ואיך אומר שמטריחין אותי? ועוד והלא חזרת ממון לבעליו אפשר להיות בנקל אם ראובן לקח מנה שלא כדין משמעון יפיל ראובן מנה זה מחיקו וימצאנה שמעון ויקחנה, ולמה קרי לחזרת ממון לבעליו בלשון טרחא?

ונראה לי לעולם אין טרחה ויגיעה למעלה ורק כל דבר שינוי והתהפכות קרי ליה טרחא מפני שקשה לפני הקדוש ברוך הוא דבר מהופך ומשונה מסדרו של עולם. כיצד? **מעשה** שהיה באשה אחת שהיה לה ממון שנתן לה אביה על מנת שאין לבעלה רשות בו ובא הבעל ותבע לפני הדיין דממון זה נכסי מלוג הוא ופירותיו שלו ורוצה להניח הממון במשכנתא ולאכול פירות והדיין לקח אותו ממון מיד האשה ונתנו לבעל שלא כדין, והאשה מרוב צערה חלתה ומתה.

מה עשה הקדוש ברוך הוא? המית את הבעל אחר שמתה האשה והביאו בגלגול אשה בעולם הזה, ואת האשה הביאה בגלגול איש. וזה האיש שהוא גלגול אותה אשה נשא את זאת האשה שהיא גלגול איש הבעל, נמצא עתה נעשה עולם הפוך הבעל נעשה אשה והאשה נעשית איש שנשאה עתה את בעלה.

ואחר נשואין של אלו המגולגלים מתה האשה תכף אחר נשואין וירש אותה בעלה שהוא גלגול אותה אשה שלקח מאשתו הראשונה ממון שלא כדין ועתה חזר הממון לבעליו כי זו האשה שמתה וירש אותה בעלה היא היתה גלגול הבעל הראשון שלקח הממון שלא כדין. ראה ענין זה נעשה על ידי שתי מיתות ושני גלגולים וגם דהגלגולים היו בשינוי והפוך סדרו של עולם כי לסוף האשה נעשית בעל והאיש נעשה אשה של זה הבעל.

וכל גלגול כזה שהוא בהיפוך הסדר קשה לפני הקדוש ברוך הוא כמו שאמרו בסבא קדישא (דפרשת משפטים דף כ:) מָאנָא דַּהֲוַת לְתַתָּא הֵיךְ יִתְעֲבִיד לְעֵילָּא בַּעְלָה דְּהֲוָה לְעֵילָּא הֵיךְ יִתְהַפַּךְ וַהֲוָה לְתַתָּא, בַּת זוּגֵיהּ אִתְעֲבִידַת אִמֵּיהּ. תָּוְוהָא עַל תָּוְוהָא, אָחוּהָ אָבוּהָ, אִי אָבוּהָ דְּקַדְמֵיתָא יִפְרוֹק לֵיהּ יֵאוֹת אֲבָל אָחוּהָ דְּלֵיהֱוֵי אָבוּהָ וְכִי לָא תָּוְוהָא אִיהוּ דָּא עָלְמָא בְּהִפּוּכָא אִיהוּ וַדַּאי עִלָּאִין לְתַתָּא וְתַתָּאִין לְעֵילָּא. עיין שם. וכן אמרו רבותינו ז"ל בגמרא (סוטה ב:) בזווג איש ואשתו דקשה לזווגם כקריעת ים סוף ופירש רבינו האר"י ז"ל דאיירי בגלגול שני עיין שם.

ולכן אמר כאן **שֶׁמַּטְרִיחִין אוֹתִי לְהַחֲזִיר מָמוֹן לְבָעְלָיו** פירוש ענין כזה שהדיין לוקח ממון שלא כדין ונותן לזה יזדמן בו אופן חזרה שנקראת טרחא והיינו כמו אם נזדמן מעשה כהאי גונא שהנגזל מת מחמת צערו דהשתא אי אפשר לעשות חזרת הממון

אליו בדרך אבידה ומציאה אלא צריך להיות בזה מיתות וגלגולים ודברים הפכיים מסדרו של עולם וכדהוה באותה מעשה הנזכר דכל זה הקושי נחשב ונקרא בשם טורח וכמו שנאמר הָיוּ עָלַי לָטֹרַח (ישעיהו א, יד).

"**כַּאֲשֶׁר יִשָּׂא הָאֹמֵן אֶת הַיֹּנֵק**" (**במדבר יא, יב**). נראה לי בס"ד לרמוז בזה מה שאמר משה רבינו ע"ה אֵיכָה אֶשָּׂא לְבַדִּי טָרְחֲכֶם וּמַשַּׂאֲכֶם וְרִיבְכֶם (דברים א, יב) והיינו אֵיכָה ראשי תיבות **כ**אשר **י**שא **א**ומן **ה**יונק.

אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: טֹל מַקֵּל וְהַךְ עַל קָדְקָדָם (**דברים לא, כג**). פירוש על הראשים שלהם שתמשול גם בראשים.

ועוד נראה לי בס"ד אומרו **קָדְקָדָם** שבו המוח וידוע השכל הוא במוח ולכל אחד שיש לו מוח בקדקדו יתנהג עמו כפי שיעור שכלו שבקדקדו.

והא דאמר **טֹל מַקֵּל** ולא אמר מַטֶּה מפני כי מקל הוא סופי תיבות שמות אבותינו הקדושים אברה**ם** יצחק וישרא**ל** ואומרו טֹל מַקֵּל רמז בו על יחוס אבותם שתטול בידך טענה מצד אבותם ותוכיח אותם בטענה זה שתאמר להם ראו כי בני אברהם יצחק וישראל אתם המה הקדושים אשר בארץ וצריך שתלכו בנימוסם ובדרכם ונתיבתם.

דף י:

חַד אָמַר: כְּנֶגֶד בִּרְכַּת כֹּהֲנִים. הקשה מהרש"א מה טעם יש בברכת כהנים לענין זה? ונראה לי בס"ד דשלשה פסוקים של ברכת כהנים מתחילים באות יו"ד (במדבר ו, כג-כז) והטעם כי יו"ד [20] במלואה מספרה עשרים ואותיות עשרים [620] מספרם כתר [620] ונמצא שלשה יודין דפסוקי ברכת כהנים רומזים לשלשה כתרים שהם כתר תורה כתר כהונה וכתר מלכות שכולן הם ענין שררה.

ועוד נראה לי בס"ד דאמרו רבותינו ז"ל אור שכינה שורה על ידי כהנים בשעת ברכה כשמברכין את ישראל בשלשה פסוקים של ברכת כהנים ולכן צריך לכסות ידיהם בטלית לכבוד אור השכינה שלא יהי שורה על ידם בגילוי אלא יהיה מכוסה בטלית וכיון דאור שכינה שורה על ידיהם אז השם יתברך מסכים לברכתם. וידוע מה שאמרו רבותינו ז"ל במדרש על עת עיבור השנה דאחר שהסכימו הנשיא והמזומנים לעבר

השנה אחר שנשאו ונתנו בדבר ביניהם אז יזרח אור בית המדרש להורות שהקדוש ברוך הוא מסכים עמהם בדבר זה.

ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב וְתִגְזַר אוֹמֶר וְיָקָם לָךְ וְעַל דְּרָכַיִךְ נָגַהּ אוֹר (איוב כב, כח) כלומר **תִּגְזֹר אוֹמֶר** למטה לעבר השנה **וְיָקָם לָךְ** למעלה שהסכים הקדוש ברוך הוא עמך בדבר זה והמופת והוכחה על זאת היא **עַל דְּרָכַיִךְ נָגַהּ אוֹר** שיזרח אור שכינה בבית המדרש שהוא דרכיך, או הכונה על עולם הזה שנמשלה לדרך ונקראת דרך כי מן זריחת האור בחשך שם ניכר שהוסכם למעלה במה שגזרו אומר בעיבור השנה למטה.

ונמצא לפי זה עת שיושבים לעבר השנה וברכת כהנים דמיין להדדי כי בברכת כהנים אור שכינה שורה על ידיהם שבזה נראה שהשם יתברך מסכים בברכתם וכן בעיבור השנה זורח אור במקום הוועד שלהם שבזה מוכח ונראה שהשם יתברך מסכים על דבריהם.

דף יא.

מַעֲשֶׂה בְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל שֶׁאָמַר: הַשְׁכִּימוּ לִי שִׁבְעָה לָעֲלִיָּה, הִשְׁכִּים וּמָצָא שְׁמוֹנָה, אָמַר: מִי הוּא שֶׁעָלָה שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, יֵרֵד. הקשה הר"ן ז"ל והלא הנשיא בעצמו הזמינם ואם כן הוא יודע מי זה שעלה שלא ברשות? ונראה לי בס"ד דאותו הפעם הנשיא עשה שליח לאב בית דין בדבר זה שהוא יזמינם בשליחותן ולכך רבן גמליאל לא ידע מי הוא זה שעלה שלא ברשות וכן מורה לשון הַשְׁכִּימוּ לִי שִׁבְעָה לָעֲלִיָּה, דמשמע מצוה לאחר בדבר זה שהוא יזמין את השבעה.

שֵׁב בְּנִי, שֵׁב. נראה לי בס"ד כפל לשונו לומר שב עתה ושב בפעם אחרת בעיבור שנה אחרת כי רבן גמליאל הרגיש שהוא עלה ברשות בודאי.

ומה שאמר '**אֲנִי הוּא שֶׁעָלִיתִי שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת**' משום דלא לכסיף אותו שעלה שלא ברשות.

ומה שאמר לו '**רְאוּיוֹת כָּל הַשָּׁנִים כֻּלָּן לְהִתְעַבֵּר עַל יָדֶךָ**' נראה לי בס"ד על פי מה שאמרו רבותינו ז"ל (שבועות ט.) שאמר הקדוש ברוך הוא ללבנה צדיקים יקראו על שמך יעקב הקטן דוד הקטן שמואל הקטן עיין שם. נמצא שמואל הקטן נקרא על שם

הלבנה שהיה בחינתה ולכן אמר לו כל עיבור השנה שהוא בסוד הלבנה ראוי שיהיה על ידך.

עָמַד שְׁמוּאֵל הַקָּטָן וְאָמַר: אֲנִי הוּא שֶׁעָלִיתִי שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת, וְלֹא לְעַבֵּר הַשָּׁנָה עָלִיתִי, אֶלָּא לִלְמֹד הֲלָכָה לְמַעֲשֶׂה הֲצַרְכְתִּי. הנה הרב המפרש בספר חסידים (סימן כב) כתב אם נעשה דבר שלא כהוגן ולא נודע מי שעשה יאמר סתם 'אני הוא שחטאתי' אף על פי שלא חטא אבל לא יאמר 'אני הוא שעשיתי דבר זה' שאם כן יאמר שקר ועל ידי שיאמר 'אני הוא שחטאתי' יש במשמע האי דבר שלא כהוגן שנעשה ומכח זה החוטא לא יבוש עיין שם. והקשה עליו הגאון חיד"א ז"ל במראית העין דהרי מפורש בסוגיין דשמואל הקטן אמר 'אֲנִי הוּא שֶׁעָלִיתִי שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת' וקאמר הש"ס דאינש אחרינא הוה ומחמת כסופא היא דעבד וזה הפך דבריו שכתב שלא יאמר אני עשיתי דבר זה דמשקר.

ונראה לי בס"ד דאין מזה קושיא על המפרש הנזכר דיש לומר מה שאמר 'עָמַד שְׁמוּאֵל הַקָּטָן וְאָמַר אֲנִי הוּא שֶׁעָלִיתִי שֶׁלֹּא בִּרְשׁוּת' אין הכונה שהוציא מפיו דברים אלו ממש כמו שהן אלא אמר דברים דמשמע מנייהו כך ולעולם יש לפרשם באופן שאינו משקר.

ועוד נראה לי בס"ד אפילו אם נאמר שהוציא דברים אלו מפיו ממש לא היה משקר בזה כי הוא לא אמר 'אני הוא שעליתי היום' אלא אמר 'אֲנִי הוּא שֶׁעָלִיתִי' בסתם ובלבו כיון על עליה אחרת שעלה לאותו מקום בזמן שלא היה ועד של עיבור השנה שעלה שם שלא ברשות אלא מאיליו ומעצמו עלה ובזה יבא נכון סיום דבריו שסיים ואמר 'וְלֹא לְעַבֵּר הַשָּׁנָה עָלִיתִי אֶלָּא לִלְמֹד הֲלָכָה לְמַעֲשֶׂה עָלִיתִי' כלומר הלכה למעשה מקבוץ חכמים שהיו אסופים שם לשנות הלכות דעלמא דאינו אומר הלכה למעשה בעיבור השנים אלא אמר הלכה למעשה בסתם שהיו החכמים יושבים שם ומורין הלכה למעשה באיסור והיתר וכיוצא ומה שאסר המפרש משום דמשקר היינו באומר אני עשיתי דבר זה ובזה נמצא משקר בודאי דמזכיר החטא בפירוש והוא לא חטא ופשוט.

אַתָּה הוּא שֶׁצִּוַּרְתָּ לְאַבָּא. עיין מהרש"א מה שהקשה על פירוש רש"י ז"ל. ונראה לי בס"ד דאין כאן קושיא כלל דודאי ליכא הוכחה על רבי חייא שלא אכל שום ממה שיצאו כולם דאפשר לתלות ולומר שהיוצאים אחריו עשו כן לכבודו כדי שלא יתבייש ביציאתו לבדו.

וּשְׁכַנְיָה בֶּן יְחִיאֵל מִבְּנֵי עֵילָם אָמַר לְעֶזְרָא: אֲנַחְנוּ מָעַלְנוּ בֵּאלֹהֵינוּ וַנּוֹשֶׁב נָשִׁים נָכְרִיּוֹת מֵעַמֵּי הָאָרֶץ וְעַתָּה יֵשׁ מִקְוֶה לְיִשְׂרָאֵל עַל זֹאת. מקשים הכא לא שייך טעם של ביוש? ונראה לי בס"ד כי השם יתברך לא רצה לגלות ליהושע כדי שלא יתבייש עכן בתחילת דינא שאם היה הדבר הזה גלוי ליהושע מפי הגבורה אז כשהיה מביאו לדון אותו היה אומר לו 'הוגד לי מאת ה' שאתה גנבת וחטאת' ואז היה מתבייש מאד שלא היה לו מה להשיב להציל עצמו לפי שעה אך עתה שלא גילה ליהושע ונודע עכן על פי הגורל היה פתחון פה לעכן להציל עצמו בטענה זו דאין סמיכה בגורל ולא נתמלא בושה בתחילת דינו מיהושע וכל ישראל שהיו עומדים שם עד שאחר כך בא עמו יהושע בדברי פיוס באומרו בבקשה ממך אל תוציא לעז על הגורל ואז בהדרגות הודה מעצמו ולא בוש כל כך מה שאין כן אם היה נגלה הדבר על פי הגבורה לא היה לו פתחון פה לדבר ולא היו צריכים להודאתו ונמצא שהקדוש ברוך הוא לא רצה להגיד כדי שלא יהיה בושה גדולה לעכן אף על פי שבאמת הוא חייב מיתה שהוא הגנב.

ומה שאמר ואי בעית אימא ממשה שאמר לו הקדוש ברוך הוא עַד אָנָה מֵאַנְתֶּם (שמות טז, כח) שכללו עמהם ולא אמר לו 'עד אנה מאנו' כדי שלא יבושו אותם שלא יצאו ללקוט מן משה רבינו ע"ה כי כל אחד ואחד מישראל יבוש ממשה רבינו ע"ה שיאמר יתכן יחשוב משה רבינו ע"ה שאני יצאתי ללקוט ואני בכלל אותם שאמר לו 'עד אנה מאנו' לכן עתה אמר לו 'עַד אָנָה מֵאַנְתֶּם' שכלל משה רבינו ע"ה עמהם אז לא יבושו ישראל מן משה רבינו ע"ה שמא יחשוב עליהם שכולם יצאו ללקוט כי יאמר הנה הוא יודע בעצמו שלא יצא ללקוט ועם כל זה אמר לו 'עַד אָנָה מֵאַנְתֶּם' אם כן גם אני לא יחשדני משה רבינו ע"ה שיצאתי ללקוט אלא נכללתי בכלל כמו שהוא עצמו נכלל בכלל.

מִשְׁתַּמְּשִׁין בְּבַת־קוֹל. נראה לי בס"ד נקראת בת־קול לפי שהדיבור הזה היה נמשך ויוצא ממדת המלכות שנחשבת בת למדת התפארת הנקרא קול על דרך שאמרו רבותינו ז"ל (מגילה יג.) וַתְּהִי לוֹ לְבַת (אסתר ב, ז) אל תקרי לְבַת אלא לְבַיִת.

יֵשׁ כָּאן אֶחָד שֶׁרָאוּי שֶׁתִּשְׁרֶה עָלָיו שְׁכִינָה כְּמשֶׁה רַבֵּנוּ, אֶלָּא שֶׁאֵין דּוֹרוֹ זַכַּאי לְכָךְ. מקשים והלא כתיב וְלֹא קָם נָבִיא עוֹד בְּיִשְׂרָאֵל כְּמֹשֶׁה (דברים לד, י) ואיתא בשולחן ערוך (יורה דעה רמב, לו) דאם אמר אדם לחבירו איני שומע לך אם תהיה כמשה מנדין אותו, ופירש הט"ז משום דכתיב וְלֹא קָם נָבִיא וכו'?

ונראה לי דכאן לא איירי על נבואה אלא על רוח הקודש שאינו שומע קול מדבר אליו כמו ששומע הנביא אלא דברים הנסתרים יצטיירו לפניו כמו שהן באין אומר ואין דברים אשר יגיעו לאזניו כלל אלא הוא רואה בעיניו וכן יוציא דברים מפיו כאלו שמען מפי הגבורה והוא לא שמע כלום אלא יוצאין דברי אמת הנסתרים מאליהן וכמו ענין שאמרו בגמרא דקידושין (קידושין עב.) שבעת פטירתו של רבינו הקדוש נזרקה בפיו דאמר הומינא איכא בבבל כולה דעמונאי היא מסגריא איכא בבבל כולה דממזראי היא בירקא איכא בבבל שני אחים יש שמחלפים נשותיהן זה לזה אקרא דאגמא איכא בבבל אדה בר אהבה יש בה היום יושב בחיקו של אברהם אבינו היום נולד רב יהודה בבבל. וכן כיוצא בזה איכא בתלמודא במקום אחר ועל רוח הקודש זו קאמר הכא שגם בזה יש כמה מדרגות ונתנו עיניהם בהלל הזקן שהיה עניו מאד כמשה רבינו ע"ה בדורו ולכן גם הוא חי ק"ך שנה.

נָתְנוּ חֲכָמִים אֶת עֵינֵיהֶם בְּהִלֵּל הַזָּקֵן. וּכְשֶׁמֵּת, אָמְרוּ עָלָיו: "הֱיֵי חָסִיד, הֱיֵי עָנָו, תַּלְמִידוֹ שֶׁל עֶזְרָא". נראה לי בס"ד דידוע דהנפש כלולה מן נרנח"י [נפש, רוח, נשמה, חיה, יחידה] וכן הרוח וכן הנשמה וכן השאר נמצא הנפש היא חמשה חלקים וגם בגוף יש חמשה חושים וכתב בקהילת יעקב ז"ל חוש הריאות כנגד היחידה שהיא בחינת קוץ של יו"ד דשם הוי־ה וחוש הטעם כנגד חיה שהוא סוד יו"ד דשם הוי־ה וחוש הריח כנגד נשמה שהיא סוד ה"א ראשונה וחוש המישוש כנגד רוח שהוא סוד וא"ו וחוש השמע כנגד נפש שהוא סוד ה"א אחרונה נמצא באדם יש חמשה בחינות בנפשיות וכנגדן חמשה בגופניות ובצדיק אלו ואלו הם קדושים וטהורים ולכן כנגד חמשה של הנפש

אומרים הֵי חָסִיד כי הֵ"י מספרה חמשה וכנגד חמשה של הגוף אומרים הֵי עָנָו.
ובזה פרשתי בס"ד רמז המשנה באבות (משנה אבות ה, כג) בֶּן הֵא הֵא אוֹמֵר לְפוּם צַעֲרָא אַגְרָא, כי הצדיק נקרא 'בֶּן הֵא הֵא' על דרך האמור שהוא שלם בחמשה נפשיים ובחמשה הגופניים שהם מספר הֵ"א הֵ"א והוא מנחם עצמו לסבול דוחק עולם הזה באומרו לְפוּם צַעֲרָא בעולם הזה אַגְרָא בעולם הבא.
ואומרם **תַּלְמִידוֹ שֶׁל עֶזְרָא** כלומר למד ממדתו של עזרא הסופר לעשות כמוהו כי אמרו רבותינו ז"ל ששמש הרבה את ברוך בן נריה וכל זמן שהיה ברוך בן נריה קיים בבבל לא הניחו עזרא ועלה לארץ ישראל. וכן הלל הפליא לעשות בשמושו ששמש את שמעיה ואבטליון בימי עניותו עד שסיכן עצמו לעלות על הגג ולשמוע דרך הארובה תורה משמעיה ואבטליון ומצאו עליו שלג הרבה (יומא לה:). ולכן בעת שמלך והיה נשיא הפליגו בשבחו חכמי דורו ואמרו יש כאן בבלי אחד ששמש שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון וכן הוא אמר להם לבני בתירא (פסחים סו.) מי גרם לכם שאעלה מבבל ואמלוך עליכם? עצלות שהיתה בכם שלא שמשתם שני גדולי הדור שמעיה ואבטליון! ולכן נקרא תלמידו של עזרא אשר הוא הפליא לעשות בשמושו של גדול הדור ברוך בן נריה שהניח עליית ארץ ישראל ונשאר בבבל בעבור זה.
וְעַל יְהוּדָה בֶּן בָּבָא בְּקִשּׁוּ לוֹמַר כֵּן, אֶלָּא שֶׁנִּטְרְפָה שָׁעָה, שֶׁאֵין מַסְפִּידִין עַל הֲרוּגֵי מַלְכוּת. עיין פירוש הרמ"ה ז"ל. ונראה לי בס"ד הטעם כדי שלא יעשו עליהם עלילה כשרואין אותם מספידין ובוכין על ההרוג שהרגו המלך באומרים אתם מקללים בהספד ובכיה שלכם את המלך אשר הרגו לזה.

דף יב.

וְהָא שָׁלְחוּ לֵיהּ לְרָבָא: זוּג בָּא מֵרָקַת, וּתְפָשׁוֹ נָשָׁר, וּבְיָדָם דְּבָרִים הַנַּעֲשֶׂה בְּלוּז, וּמַאי נִיהוּ. נראה לי בס"ד הם רצו להודיע לרבא שהיה ראש ישיבה בבבל על אותה שנה שנתעברה ונתפחדו לכתוב לו בפירוש מפני הגזרה שגזרו העכו"ם עליהם שלא לעבר שנים ואף על פי שהגידו לו ענין עיבור השנה ברמז עם כל זה נתחכמו לכתוב לו באותו מכתב ידיעה בדבר שאינו צריך רבא לידיעה זו ורק הם כתבו אותה ידיעה בתחילת המכתב כדי להעלים הדברים שמדברים בענין עיבור השנה בהעלם יותר

בהיות תחילת המכתב הוא בדבר אחר וסיפור זה שכתבו בראשונה על נס שנעשה לחכמים באותה שנה בארץ ישראל ששם היו בארץ ישראל תחת ממשלת שהם רומא עשו אבי אדום.

וקרו ליה בשם נָשֶׁר משום דכתיב בעשו אִם תַּגְבִּיהַּ כַּנָּשֶׁר וְאִם בֵּין כּוֹכָבִים שִׂים קִנֶּךָּ מִשָּׁם אוֹרִידְךָ נְאֻם יְהוָה (עובדיה א, ד) ופרשתי הטעם כי יעקב אבינו ע"ה שלח מנחה לעשו תק"ן בהמות (בראשית לב, יד) כמנין נָשֶׁר [550] ושלחם זכרים ונקבות מכל מין עשויים כסדר נכון כראוי להם בעבור הולדות וכתבו המפרשים ז"ל הטעם כי לעתיד נעשה עמהם חשבון להחזיר לנו המנחה לפי חשבון כמה ולדות יהיה מהם וחושבין פירות ופירי פירות מזמן משלוח המנחה עד זמן ביאת המשיח בב"א [במהרה בימינו אמן] ולכן אמר לו **אִם תַּגְבִּיהַּ כַּנָּשֶׁר** במה שלקחת מנחה שמספרו נָשֶׁר ויהיה לך גבהות לב בזה הנה **מִשָּׁם אוֹרִידְךָ נְאֻם יְהוָה** שעתיד אתה לשלם ולדות וולדי ולדות לחשבון משך כל השנים הרבות אשר יהיו מזמן קבלת המנחה עד זמן הפרעון שהוא זמן ביאת המשיח. ולכן מה שאמר ותפסו נָשֶׁר קאי על אדום ולא על פרס וכמו שפירש רש"י ז"ל כי בארץ ישראל לא היו תחת ממשלת פרס אלא תחת ממשלת אדום ורק בבבל היו תחת ממשלת מלכות פרס.

וזה פתרון דברי המכתב שלהם שכתבו בתחילתו **זוג בָּא מֶרֶקֶת** פירוש שני חכמים באו מעיר טבריא לילך למקום אחר בארץ ישראל **וּתְפָשׂוֹ נָשֶׁר** חיל של אדום תפסו לזה הזוג לשלול אותו **וְהָיָה בְּיַד הַזּוּג הַזֶּה דָּבָר הַנַּעֲשָׂה בְּלוּז וּמַאי נִיהוּ? תְּכֵלֶת**, כי באותו זמן היה הצבע של התכלת נקלט לשבח באויר של לוז יותר ממקום אחר ולכן היתה סחורה של התכלת שבידם יקרה מאד ואם היו יכולים לשלול אותם היו מפסידים הרבה. ויתכן שהיה באותו זמן גזרה ממלכי רומא שלא יצבעו תכלת לציצית ואם שוללים אותם היו נכנסים בסכנה שהיו עושים עליהם עלילה שעברו על גזרת המלכות אך **בִּזְכוּת הָרַחֲמִים** הם תפילות ישראל שהם שמונה עשרה **וּבִזְכוּתָם** הוא זכות התורה שהיה בידם **יָצְאוּ בְּשָׁלוֹם** שנעשה להם נס וניצולו ולא לקחו מה שהיה בידם ולא ידעו מה היה בידם ונשלם מעשה הנס הזה שספרו להם בתחילת המכתב.

ואחר הדברים האלה הודיעו להם במכתב ההוא ענין עיבור השנה ברמז מפני שהיתה גזירה עליהם ממלכי רומא שלא יעברו שנים וכתבו **וַעֲמוּסֵי יְרֵכֵי נַחְשׁוֹן** הוא הנשיא שבארץ ישראל וייחסו אותו על נחשון ולא על יהודה ראש השבט מפני שהנשיאות התחילה מנחשון גם לרמוז כמו שנחשון מסר עצמו על כבוד שמו יתברך שקפץ לים תחילה כן הנשיא מוסר עצמו בשביל מצוה הפך הגזרה של מלכי רומא ורצה לעבר שנה ולא עלתה בידו מפני שהרגישה המלכות בזה ונתפרדה חבילה.

ולזה אמר **בִּקְשׁוּ לִקְבֹּעַ נָצִיב אֶחָד** ולא הניחם אדומי הלז נָצִיב 'נץ י"ב' פירוש חודש י"ב הוא אדר שני שהוא עבור של י"ב חודש וקראו 'נץ' כי הוא מבשר טובות של נסי ישראל כמו נץ זה שטבעו לבשר טוב והוא הנקרא מטג'י וכמו שאמר רבינו האר"י ז"ל שהוא מוכן לבשר טוב. **וְלֹא הִנִּיחָן אֲדוֹמִי הַלָּז** הוא מושל אדום ולגרסת פרסי הלז היינו שקראו אותו בשם פרסי כדי שלא ירגישו נכרים אם יפול הכתב לידם שהם מדברים על אדום **אֲבָל בַּעֲלֵי אֲסִפּוֹת** הם החכמים **נֶאֱסְפוּ** במקום ועד לעבר השנה ועשו הועד הזה **בַּחֹדֶשׁ שֶׁנִּפְטַר בּוֹ אַהֲרֹן הַכֹּהֵן** ע"ה שהוא חדש אב אשר בו דרכן של ישראל להתאבל על בית המקדש ולא יאכלו בשר ולא יעשו סעודות ולכן בחודש זה לא ישימו לב אנשי המלכות לחקור ולדרוש עליהם אם עושין ועד לעבר השנה יען כי הם יודעים שדרכם לעשות סעודה גדולה בעיבור השנה ומרבין בשמחה ואומרים בודאי לא יעשו בחודש הזה ואין בודקין אחריהם בענין ולכך הם הכריחו הדבר לעשותו בחודש הזה שלא ירגישו בו.

דף יג:

בְּרַם, זְכוּר אוֹתוֹ הָאִישׁ לַטּוֹב, וְרַבִּי יְהוּדָה בֶּן בָּבָא שְׁמוֹ, שֶׁאִלְמָלֵא הוּא, נִשְׁתַּכְּחוּ דִּינֵי קְנָסוֹת מִיִּשְׂרָאֵל. קשא כיון דגזרו גם על הנסמך יהרג היה צריך להחזיק טובה גם לנסמכים שסכנו עצמן לקבל הסמיכה דלולי זה היו דיני קנסות בטלין?

ונראה לי בס"ד דעיקר השבח הוא לרבי יהודה בן בבא שהיה זקן שאין יכול לברוח אם ירגישו בו וכדהוה הכי אבל הם שהיו בחורים וגבורים סמכו על עצמם שלא יסתכנו שאם ירגישו בם יברחו וכדהוה הכי.

ועוד נראה לי דהנסמכין אפילו אם יתפסו אותם יאמרו אנחנו לא באנו להסמך אלא לראות ואותם שנסמכו ברחו להם אך הסומך הוא אחד והמה יודעים שהוא היה רבי יהודה בן בבא שהוא היה הזקן הסומך דאם לא בא לסמוך למה בא שם. ואומרו בָּרַם זָכוּר אוֹתוֹ הָאִישׁ לַטּוֹב, כלומר במרום יזכר לטוב והבי"ת היא בית השמוש.

דף יד.

פַּעַם אַחַת גָּזְרָה מַלְכוּת גְּזֵרָה עַל יִשְׂרָאֵל, שֶׁכָּל הַסּוֹמֵךְ יֵהָרֵג. הא דגזרו רק על הסמיכה משום דדבר זה חשבו דיכולים לבטלו לגמרי עד עולם כיון דעתה אין סומכין מחדש אז סמוכין הישנים ימותו וממילא תתבטל דיני קנסות דאין דנים אלא הנסמכים וליכא נסמכים אבל שאר דינים אם יגזרו עליהם שלא ידונו אין גזרתם קיימת לעולם כי אחר דור זה ימות הקיסר ותתבטל הגזרה ויחזרו וידונו בהם כי תורה מונחת בקרן זוית ואינם בטלין הדינים שלה.

וְעִיר שֶׁסּוֹמְכִין בָּהּ תֵּחָרֵב. קשא בהא דהטילו חימה גם על העיר ואין דרכם בכך כשגוזרין לבטל מצות מענישין את העושה מצוה ואין מחריבין מקום שעשה בו המצוה?

ונראה לי בס"ד כי הם חשו פן יעשו הסמיכה בחדרי חדרים ואחר כך יברחו הסומכין והנסמכין למלכות אחרת שאז אין יכולים להרגם אך עתה שגזרו על העיר תחרב יחושו ולא יעשו הסמיכה בסתר דשמא אחר כך יתגלה הדבר ואף על פי שהם בורחים עם כל זה העיר תחרב ועוד גם אנשי העיר לא יניחו אותם לסמוך בסתר כי יאמרו שמא תשמע המלכות ותחריב העיר.

ודע הא דלא הלך רבי יהודה בן בבא למלכות אחרת לסמוך שם מפני שהיה זקן וחולני ולא היה לו כח לילך למלכות אחרת וכפי הנראה היה חוק ומשפט הסמיכה כך שהסומך יאמר תחילה לנסמך כל דיני קנסות והלכותיהן ואחר כך יאמר לו 'רבי תתקרי והרשות נתונה בידך לדון דיני קנסות' ומאחר שמסדר לו כל דיני קנסות היה צריך לשהות עמו הרבה ולא סגי לעשות לו הסמיכה בדברים אלו בלבד 'רבי תתקרי ורשאי אתה לדון דיני קנסות'.

מֶה עָשָׂה רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בָּבָא? **הָלַךְ וְיָשַׁב לוֹ בֵּין שְׁנֵי הָרִים גְּדוֹלִים**. נראה לי בס"ד חכמת מעשהו זו נרמז באותיות שם הכנוי שלו שנקרא על שם בָּבָא והיינו ב' ראשונה רמז לִשְׁנֵי עֲיָרוֹת וב' שניה רמז לִשְׁנֵי תְּחֻמִין ואות א' רמז לשם המקום אושא כי דבר זה נעשה בֵּין אוּשָׁא לִשְׁפְרָעָם וראש אושא הוא אות א'.

ודע כי ודאי היו חכמים הרבה באותו הדור שהיו נסמכים לדון דיני קנסות אך לא היה בהם אחד שנסמך שיוכל לסמוך אחרים כי אף על פי שסומכין אותו לדון דיני קנסות אם לא אמר לו 'יש לך רשות לסמוך אחרים' אינו יכול לסמוך אחרים והסומכים לא היו נותנים רשות זה לסמוך אחרים לכל חכם הנסמך ולא נמצא חכם מוסמך שיכול לסמוך אחרים לתת להם רשות לסמוך אחרים גם הם אלא רק רבי יהודה בן בבא.

חֲרֵינִי מֵטָל לִפְנֵיהֶם כְּאֶבֶן שָׁאֵין לָהּ הוֹפְכִים. נראה לי דימה עצמו לאבן כי אֶבֶן [53] עולה מספר מֵאַהֲבָה [53] לרמוז שהוא מקבל זה מאהבה.

ועוד נראה לי אותיות השם של האדם נקראים אבן כנזכר בספר יצירה 'שלשה אבנים בונות תשעה בתים' והוא שמו יהודה ואם תהפך אותיות יְהוּדָה למפרע נקראים הַדָּוָה ורמז להם שאין נפשו דוה על הדבר הזה הנעשה בו אלא היא שמחה וזהו **כְּאֶבֶן שָׁאֵין לָהּ הוֹפְכִים** אלא היא בדרך ישרה, יהודה לשון הודאה שהיא מודה ומשבחת להשם יתברך על אשר נעשית מצוה זו על ידה.

לֹא זָזוּ מִשָּׁם עַד שֶׁנַּעֲצוּ בּוֹ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת לוּנְבִיאוֹת שֶׁל בַּרְזֶל. וַעֲשָׂאוּהוּ כְּכִבְרָה. נראה לי בס"ד דקדקו על מספר שלש מאות שהוא מספר ה' פעמים אות ס' [60×5=300] דידוע כל מצוה יש לה אחיזה באותיות אלפא ביתא שהוא ראש שמה ולכן מצות הסמיכה שורשה באות סמ"ך שמספרו ששים והוא סמך חמשה חכמים אם כן עשה חמשה מצות בסמיכה שאחוזה באות ס' לכך נַּעֲצוּ בּוֹ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת כמנין ה' פעמים ס' ואף על פי שהם בהמות ואין להם השגה בכל זה הנה עשו כן על פי הקליפה המלמדת אותם לעשות כך והוא שר אדום.

או יובן הטעם **שֶׁנַּעֲצוּ בּוֹ שְׁלֹשׁ מֵאוֹת** להוציא ממנו דם מן שלש מאות מקומות כי אותה שנה היתה שנת שמד שנתגברו בה הדינים שהם ד' שמות אלקים שעולה מספרם שמ"ד לכן כל שנה של גזרה קורין אותה 'שנת שמד' והנה על ידי שהוציאו

מן רבי יהודה בן בבא דם מן ש' מקומות בגופו בזה הצער נמתקו מספר שמ"ד של ד' שמות אלקים שהם דין והיינו ש' עם אותיות דם הוא שמ"ד.

וְהָא דְּהָרְגוּ אוֹתוֹ בַּחֲנִית ולא בסכין או חרב, נראה לי בס"ד כי חֲנִית [468] עולה מספר בַּת־נָדִיב (שיר השירים ז, ב) לרמוז שנפשו נקראת בת נדיב בדבר זה שנדבה לקדש שמו יתברך בעבור מצות הסמיכה שלא תתבטל.

וְהָא דְּעַשָּׂאוּהוּ כְּכִבְרָה נראה לי בס"ד כי שר של אדום ידע והרגיש דעל ידי מסירת עצמו לקיים מצות הסמיכה הביא ברכה לעולם לכך חרה אפו עליו והפך לו אותיות בְּרָכָה לאותיות כִּבְרָה ולפי מה שכתבתי לעיל דמצות סמיכה אחווזה באות סמך לכך אמר הכתוב יְצַו ה' אִתְּךָ אֶת הַבְּרָכָה בַּאֲסָמֶיךָ (דברים כח, ח) קרי בה 'בא סמך'.

רַבִּי יְהוּדָה בֶּן בָּבָא, אַחֲרִינֵי הֲווּ בַּהֲדֵיהּ, וְהַאי דְּלָא חָשִׁיב לְהוּ, מִשּׁוּם כְּבוֹדוֹ דְּרַבִּי יְהוּדָה בֶּן בָּבָא. מקשים לדברי הרמב"ם ז"ל שפסק (בהלכות סנהדרין פרק ד') דאף על גב דסמיכת זקנים בשלשה בחד סמוך סגי אמאי רבי יהודה בן בבא הביא אחריני בהדיה, יניח שנים מן החכמים שבאו להסמך ויצטרפו עמו להיות שלשה?

ונראה לי בס"ד דיש שני מיני סמיכה האחד שסומך אותו בכל דבר ונותן לו רשות לסמוך אחרים והשני שסומך אותו לדון דיני קנסות אבל אין לו כח לסמוך אחרים ומה שפסק הרמב"ם ז"ל סמיכת זקנים סגי בחד מנייהו מוסמך, אין הכונה דהשנים לא יהיו סמוכים כלל אלא בעינן דהשנים גם כן סמוכים שנסמכו לדון דיני קנסות ורק אין סמוכין לסמוך אחרים גם כן דסגי באיכא עמהם חד שהוא מוסמך כדי לסמוך אחרים גם כן ולכן כיון דאותם החמשה לא היו סמוכין כלל דלא נסמכו עדיין אפילו בסמיכה דלדון דיני קנסות לא אהני למיתב מנייהו שנים כדי לסמוך ולכך הביא אחריני שהיו מוסמכים לדון דיני קנסות ורק לא היו מוסמכים להסמיך אחרים.

ובזה נתרץ בס"ד קושיא אחרת דקאמר על רבי מאיר שסמכו רבי עקיבה ולא קבלו מיניה משום דהוה קטן, דקשה איך סתרו מעשיו של רבי עקיבה ולא קבלו סמיכתו? ובזה ניחא דרבי עקיבה סמך את רבי מאיר לדון דיני קנסות וגם לסמוך אחרים ומשום כבודו של רבי עקיבה קבלו ממנו הסמיכה לענין לדון דיני קנסות אבל לענין לסמוך אחרים לא קבלו מיניה שלא היו מקבלים לעשות דבר זה לכתחילה שיסמוך אחרים

והוא עודנו קטן בשנים משום דבזה תהיה סמיכה של אחרים רופפת עד שבא רבי יהודה בן בבא וסמכו להיות סומך אחרים גם כן.

רַבִּי חֲנִינָא וְרַבִּי הוֹשַׁעְיָא, הֲוָה קָא מִשְׁתַּקְיִד רַבִּי יוֹחָנָן לְמִסְמְכִינְהוּ, לָא הֲוָה מְסַתַּיְעָא מִלְּתָא. מקשים והא לסברת הרמב"ם סגי בחד מילתא שיהיה מוסמך? ולעיל כתבתי דגם להרמב"ם בעי שיהיו גם השנים סמוכים אלא דלא בעינן שיהיו מוסמכים לסמוך אחרים אלא אף על פי שהם מוסמכים רק לדון דיני קנסות ורק חד מוסמך לסמוך אחרים סגי. ועוד נראה לי בס"ד אף על גב דסגי בחד עם כל זה לכתחילה היו נוהגים לעשות הסמיכה ברבים בקבוץ חכמים כדי לפרסם הדבר ורבי יוחנן היה רוצה לעשות הסמיכה שלהם בפומבי ולא אסתייעא מילתא.

לְעוֹלָם הֱוֵי קָבֵל וְקַיָּם. פירש רש"י קבל 'אפל' רצונו לומר שפל ויש להקשות למה לא אמר בפרוש שפל? ונראה לי אמר 'קבל' שיש בזה הלשון תרתי לשון קבלה ולשון שפלות לרמוז שהשפלות הוא מקבל אותה ברצונו ולא שהוא מוכרח להיות שפל בשביל איזה פניה שיש לו בזה דמכרחתו לכך.

או יובן בס"ד על דרך מה שכתבתי בס"ד במאמר התנא וְיִהְיוּ עֲנִיִּים בְּנֵי בֵיתֶךָ (משנה אבות א, ה) כי הגוף נקרא בית כמו שנאמר בַּיּוֹם שֶׁיָּזֵעוּ שֹׁמְרֵי הַבַּיִת (קהלת יב, ג) והאדם צריך לראות אברים שלו שהם בני ביתו עניים דלית להו מגרמייהו כלום אלא כל רגע מקבלים כל אחד ואחד כח השייך לו מאת השם יתברך.

ובזה פרשתי בס"ד מאמר רבותינו ז"ל (חגיגה ט:) יאה עניותא לישראל כורדא סומקא לסוסייא חוורא, דאין הכונה נאה להם העניות שיהיו עניים באמת אלא הכונה נאה להם להיות רואין עצמן דלית להו מגרמייהו כלום כך יציירו ויחשבו בדעתם תמיד.

ובזה פרשתי הטעם שישראל מונין ללבנה ונמשלו ללבנה (סוכה כט.) והיינו כי הלבנה היא גוף חשוך ואין לה אור מצדה כלל אלא היא מקבלת תמיד אור מן השמש וכך נאה לישראל לחשוב על עצמם כך שהם דומין ללבנה שגם הם מצדם גוף חשוך ולכן אמר 'לעולם הוי קבל' שהוא תרגום של 'אפל' רצונו לומר גוף חשוך כמו הירח שהיא גוף חשוך ומקבלת כל אור שלה מן השמש ולית לה מגרמא כלום כן הוא אפל מצד עצמו אך כח הנמצא ונראה בו הוא שקבלו כל רגע מאת השם יתברך, ולזה נקיט

'קבל' שיש בלשון זה שתי משמעויות אחד לשון קבלה ואחד לשון אפילה רצונו לומר אף על פי שרואה עצמו שיש בו כח יחשוב שהוא מצד עצמו אפל אך הוא מקבל הכח והאור מלמעלה.

ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו פירש שהחכם נקרא תמיד בשם תלמיד חכם להורות אף על פי שלמד תורה הרבה לא ישבע מן הלימוד ולא יאמר כבר נעשיתי רבי וחכם גמור אלא כל ימיו ישתדל ללמוד מאחרים שיעשה עצמו בסוג 'תלמיד' וזהו שאמר הוי קבל וקיים תהיה בסוג המקבלים שצריך לקבל דברי תורה מאחרים ובזה יהיה למודך קיים בידך שאם תחשוב נשלמת בחכמה ואין צריך אתה לקבל עוד נמצאת מתגאה ואז אין למודך קיים בידך עד כאן דבריו נר"ו.

דף יז.

עַל שִׁבְעִים כָּתַב 'זָקֵן', **וּשְׁנַיִם הִנִּיחַ חָלָק**. מקשים אמאי הוצרך לכתוב שבעים פתקאות הוה סגי לכתוב שתים־עשרה פתקאות ועל עשרה פתקאות יכתוב ששה ועל שני פתקאות יכתוב חמשה?

וראיתי בספר ברכת טוב בפרשת בהעלותך שתירץ דמשה רבינו ע"ה בתחילה בירר ששה זקנים מכל שבט ושבט כדמוכח בקרא אֲשֶׁר יָדַעְתָּ כִּי הֵם זִקְנֵי הָעָם וכו' (במדבר יא, טז) ואם היה עושה כן לכתוב שתים־עשרה פתקאות עשרה יכתוב בהם ששה ושנים יכתוב בהם חמשה חמשה, ויבואו שתים־עשרה שבטים וימשכו את שתים־עשרה פתקאות אלו הנה השבט שלקח פתקא של חמשה צריך לדחות אחד מן הששה הנבררים שבירר משה רבינו ע"ה בתחילה באותו השבט ולמי נדחה? הא כל אחד מן הששה הנבררים יאמר אני הוא מן החמשה! אבל עתה שכתב שבעים פתקאות של זקן ושנים חלק וכל אחד נוטל פתקא אין לשום אחד טענה ותרעומת, דמי שנטל חלק יאמר לו משה רבינו ע"ה אין המקום חפץ בך עד כאן דבריו. ותירוץ זה הוא כמו תירוץ שתירץ מהרש"א ז"ל.

אך על תירוץ זה יש להקשות דאי משום הכי הוה אפילו לעשות שלא יברור הוא תחילה אלא בתחילה יעשה הגורל של שתים־עשרה פתקאות שיכתוב על עשרה

פתקאות ששה ועל שנים יכתוב חמשה ואחר שמשכו השבטים את הפתקאות אז מן השבט שיש בידו פתקא של ששה יברור ממנו ששה ומשבט שיש בידו פתקא של חמשה יברור חמשה?

ונראה לי בס"ד ליישב קושיא זו שהקשינו על תירוץ הנזכר דאם היה עושה כן היה נראה גרעון לאותו השבט שבירר ממנו חמשה שהיו אומרים שבט זה גרוע שבלאו הכי נמי לא היה יכול משה רבינו ע"ה לברור ממנו יותר מחמשה שלא היה נמצא בו יותר לכן הקדים לעשות הברירה שלו בתחילה שנודע שנמצא בכל שבט נבררים ששה שהם ראוים אז אחר כך כשמשך אחד משבט זה פתקא של חלק לאו משום שאינו ראוי אלא משום שאין בו צורך יען שהוא יתר על מספר השבטים.

ועוד תירץ בספר ברכת טוב תירוץ שני לקושיא הנזכר והוא דנסתפק משה רבינו ע"ה אם רצונו יתברך לפחות אלו השנים זקנים משני שבטים שיהיו חמשה מזה וחמשה מזה או דלמא שניהם יהיו חסרים משבט אחד שמכולם יהיה ששה ששה ורק משבט אחד יהיה ארבעה דוקא? ולכן עשה לא לפי סדר הנזכר בקושיא אלא כתב שבעים 'זקן' ושנים חלק ובזה יתברר הספק שלו עד כאן דבריו.

והנה על תירוץ זה יש להקשות דאי משום הכי עדיין קשא למה הוצרך לכתוב שבעים פתקין יכתוב עשרים־ושתים פתקין 'זקן' ושנים חלק ויניח בקלפי ויביא שנים זקנים מכל ששה וששה הנבררים שהם יעלו עשרים־ושתים אנשים וכל אחד מאלו העשרים־ושתים ימשוך פתקא אחד מן הקלפי ואם חפץ השם יתברך שיהיה מן אחד־עשרה שבטים ששה ששה ומן שבט אחד ארבעה יזמין שאלו השנים שמושכים חלק יהיו משבט אחד ואם ירצה שיהיו חמשה חמשה משני שבטים יזמין שאלו השנים שמשכו חלק יהיה אחד מהם משבט אחד ואחד מהם משבט אחר?

ונראה לי בס"ד ליישב קושיא זו דאם היה עושה כן לא היו מקבלים אלו העשרים־וארבע לפרוש עצמם מחבריהם הנבררים למשוך פתקאות באומרם למה אנחנו מכניסים עצמנו לבית הספק בידים מאחר כי אלו העשרים־ושתים אנשים מוכרח ששנים מהם יקחו חלק ויהיו נדחים ולכן כל אחד מן הנבררים כשאומר לו בא ומשוך פתקא מן הקלפי יאמר מאי חזית שתביא אותי לבית הספק תביא את

חבירי מאחר שזה הבא למשוך אפשר דאחר כך יהיה נדחה לגמרי וחביריו הנשארים הם ודאים בלי ספק.

ולעיקר הקושיא נראה לי על פי מה שכתב הרב בני יששכר ז"ל (חלק ב' דף טז) בשם מהרש"ז [רבי שניאור זלמן מלאדי] על שני השעירים של יום הכיפורים וזה לשונו: המצוה הזאת נעשית בגורל כי גורל הוא באין טעם כעין שאמרו בבחירה רק חפץ ורצון שמסכים ברצון א־ל אשר יפול לו הגורל מבלי טעם וכשישראל עושין בעולם הזה דבר מעשיי להשם יתברך ברצון אז כביכול מעוררים רצון העליון עיין שם ולכן כאן עשה שבעים פתקא נמצא על כל אחד משבעים זקנים נעשה הגורל ובזה המשיך שפע מן הרצון העליון לכל אחד ואחד.

מִי שֶׁעָלָה בְּיָדוֹ חֶלְק, אָמַר: הַמָּקוֹם לֹא חָפֵץ בְּךָ, אֲנִי מָה אֶעֱשֶׂה לָךְ. כתב מהרש"א ז"ל דמקשו בירושלמי איך הועיל זה התיקון אם נזדמן שעלו כל פתקאות 'זקן' בראשונה הלא יאמר זה שעלה בידו חלק מה שעלה בידי חלק הוא מפני שלא נשאר בקלפי אלא רק חלק ואותם שעלה בידם 'זקן' היינו מפני שהיה נמצא שם זקן? ועוד קשה דאם נזדמן שעלו שבעים זקן בראשונה מעיקרא לא יבואו השנים למשוך? ותירץ בירושלמי שכתב שבעים־ושתים 'זקן' ושנים חלק וגרסא דתלמודין לא תתיישב בהכי דהא קאמר להדיה כתב שבעים 'זקן' ולא יותר אך בדרך נס נזדמן שיצאו השנים של חלק קודם שעלו כל השבעים של זקן.

אך מקשים איך משה רבינו ע"ה סמך על הנס ודילמא היו יוצאים כל שבעים 'זקן' קודם של חלק? ומתרצים אם היה מזדמן כך היה מניח עוד שנים של זקן בקלפי. ותירוץ זה מוקשה דגם בזה נמצא סומך על הנס דדילמא שנים אלו היו מעלים שנים של 'זקן' ונמצא שעלה שבעים־ושתים פתקאות של 'זקן' ואיך יעשה עתה לסלק מהם את שנים היתרים? על כן נראה לי לומר דמשה רבינו ע"ה היה יודע ברוח הקודש מי הם הראויים להעלות בידם 'זקן' ומי הם שצריך לעלות בידם חלק ולכן לאלו השנים שנראה לו ברוח הקודש שיעלה בידם חלק היה אומר להם שיהיו מושכין בראשונה. והנה בספר מנחת יהודה על התורה לרבינו יהודה בן אליעזר שחובר בשנת ע"ז לאלף השישי כתב דיש מפרשים אחר שהיו מעלין פתקא של 'זקן' היו חוזרין וזורקים

בתוך הקלפי ולפי זה היה יכול לעלות 'זקן' ביד כל אחד מן השבעים־ושתים ונמצא בהשגחה מן השמים היה הדבר הזה שעלה חלק ביד השנים ולא נשאר להם טענה עד כאן דבריו.

ודבר זה תמיהא לי דאם כן למה הוצרך לכתוב שבעים של זקן, די בששה או בעשרה ורק יהיה עמהם שנים של חלק מאחר דחוזרים ומשליכים הזקן בתוך הקלפי? ואפשר ליישב פירוש זה של הרב ז"ל הא דהוצרך לכתוב שבעים זקן ולא סגי בששה או בעשרה מפני שלפי זה יהיה בפתקאות של זקן משמוש ידים הרבה כמה פעמים בעלייתן ובחזירתן בזה את זה בקלפי והיו מערערים אחר כך על הגורל לומר דאלו האחרונים שעלה בידם זקן לא היה זה מן השמים אלא הם כוונו להעלות זקן שהיה להם סימן בפתקאות של זקן שנתמעכו בשימוש ידים מה שאין כן שתים של חלק לא נתמעכו כי חדשות היו בעלייתם ולכן עשה שבעים זקן כדי שכולם תהיינה חדשות ולא יהיה היכר בהם ולא שום הפרש מאותם החלק כלל כי בעת שמחזירים הפתקאות של זקן היו חוזרין ובוללין הפתקאות היטב בתוך הקלפי.

וְעַל מָאתַיִם שִׁבְעִים וּשְׁלֹשָׁה, כָּתַב עֲלֵיהֶם: 'חֲמֵשֶׁת שְׁקָלִים' (**במדבר ג, מז**). הקשה מהרש"א למה כתב 'חֲמֵשֶׁת שְׁקָלִים' יניחם חלק? ונראה כונתו לתרץ כי המעלה החלק אומר אחר כך כשהעלתי הפתקא היתה כונתי להבחין על ידי הגורל אם יפדה אותי בן לוי או אם אשאר בקדושת בכור כאשר הייתי בתחילה ועתה כשעלה בידי חלק הורה הגורל בזה שלא יפדני בן לוי ואשאר בקדושתי בכור כאשר הייתי, ומנין אתה אומר שצריך אני לפדות עצמי בחמש שקלים? לכך כתב על מאתים־שבעים־ושלשה 'חֲמֵשֶׁת שְׁקָלִים' כדי לברר בזה דהמושך פתקא מן הקלפי או יפדנו בן לוי או יפדה עצמו בחמש סלעים.

ברם הא קשיא איך יוכל לומר כן לפטור עצמו מן חמש סלעים והלא בפירוש אמר הקדוש ברוך הוא למשה רבינו ע"ה שצריך ליקח מן המאתים־שבעים־ושלשה חמשה שקלים מכל אחד ואחד מהם?

ונראה לי בס"ד לתרץ עיקר הקושיא דאם היה כותב מאתים־שבעים־ושלשה חלק היו אלו המעלים חלק אומרים לא רצה הקדוש ברוך הוא שכל אחד ואחד מאלו הרע"ג

יתן חמש סלעים שלמים אלא הכי קאמר תחשוב כמה סלעים עולים לרע"ג פעמים חמש ותקח סך מן האמצע של עשרים־ושתים אלף ורע"ג בכורים ואין כונתו לומר כל זה הסך מן הרע"ג לבדם כי באמת הקדוש ברוך הוא לא אמר למשה רבינו ע"ה אלא שיהיו הלויים פודים את הבכורים וכנגד פדיון הרע"ג היתרים תקח חמש סלעים כנגד כל אחד ואחד ולא פירש לו להדיה ממי יקח ורק משה רבינו ע"ה להפיס דעתו של ישראל שלא יהיה כל אחד ואחד אומר 'פְּדָאנִי בֶּן לֵוִי' עשה הגורל.

והנה הם קודם שעשה הגורל לא היו אומרים למה תעשה גורל הלא מספר של לויים ושל בכורים ידוע שידוע הוא שהבכורים יתרים רע"ג אנשים, תחשוב כמה עולה רע"ג פעמים חמש שקלים ותקחם מן האמצע מכל עשרים־ושתים אלף ורע"ג בכורות. והטעם שלא היו אומרים זאת בתחילה כי כל אחד חושב טוב שיעשה הגורל ואולי אני יפדני בן לוי ולא אתן כלום אבל אחר שעשה הגורל אז אותם רע"ג היתרים אומרים כן לטובת עצמם כדי להטיל המשא גם על עשרים־ושתים אלף ובודאי עשרים־ושתים אלף לא ירצו בכך כי אומרים כל אחד ואחד 'כְּבָר פְּדָאנִי בֶּן לֵוִי' והיה נעשה מריבה בין עשרים־ושתים אלף ובין רע"ג היתרים לכך כתב על רע"ג 'וַחֲמֵשֶׁת שְׁקָלִים' שבזה נברר שאלה היתרים שהם רע"ג חייב הוא עצמו לשלם חמש סלעים ככתוב על פתקא שלו.

עַל עִסְקֵי שְׁלָו הֵם מִתְנַבְּאִים: "**עֲלִי שְׁלָו עֲלִי שְׁלָו**" (**במדבר יא, יז**). נראה לי בס"ד כפל הלשון אחד על הנראה למטה ואחד על שורש השליו שיש למעלה.

אי נמי **שְׁלָו** [346] ירד בזכות משה רבינו ע"ה לכן שליו עולה מספר **מֹשֶׁה** [345] עם הכולל וידוע משה רבינו ע"ה שמו כפול מֹשֶׁה מֹשֶׁה (שמות ג, ד) לכן אמרו עלי שליו עלי שליו בכפל.

או יובן בס"ד מתנה של שליו נתנה לישראל במדת א־ל שהוא חסד וידוע ב' פעמים א־ל במלואם אל"ף למ"ד אל"ף למ"ד [740=2×370] עולין ש"ע ש"ע [740] כמו שכתב הרמ"ז [הרב משה זכות] ז"ל וכתב רבינו ז"ל בעץ חיים (שער א"א פרק ח') שיש ב' פעמים ש"ע נהורין וזהו סוד וְשִׁעֲשַׁע יוֹנֵק עַל חֻר פָּתֶן (ישעיה יא, ח), וזהו סוד וְהָאֲדָמָה לֹא תֵשֶׁם (בראשית מז, יט), ששני פעמים ש"ע הם תש"ם [740=2×370] וכשמאירין אלו ב' פעמים ש"ע אז הָאֲדָמָה לֹא תֵשֶׁם עד כאן דבריו זלה"ה [זכרונו לחיי העולם הבא] עיין

שם. ולכך כיוונו לומר **עָלַי שָׁלְו עָלַי שָׁלְו** שהם ראשי תיבות ש"ע ש"ע.
ועוד נראה לי בס"ד כי המתנבאים הם שנים אלדד ומידד וכל אחד אמר עָלַי שָׁלְו פעם אחת. ודע דאף על גב דאין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד (פט.) וכמו שאמר יהושפט לאחאב (מלכים א' כב, ז), הנה כאן שהיו אֶלְדָד וּמֵידָד שהיו יונקים משני דדין שהם שוים בסוד 'א־ל דד מי דד' לכן היתה נבואתם בהשוואה אחת.
ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו פירש כפלו הלשון בעלי שליו אחד כנגד מ"ן [מיין נוקבין] ואחד כנגד מ"ד [מיין דוכרין] עד כאן דבריו נר"ו.
לָא סַיְמוּ קַמֵּיהּ. פירש פתח עינים מפי השמועה דאמרו רבותינו ז"ל כל דיבור שיצא מפי הקדוש ברוך הוא אם לרעה חוזר ואם לטובה אינו חוזר. ואם כן מה שאמרו 'מֹשֶׁה מֵת' לא אכפת לו דסבר יתאמץ בתפלה ויבטל הגזרה וכך היא המדה דכל דבור לרעה חוזר, אבל מה שאמרו 'יְהוֹשֻׁעַ מַכְנִיס' זו לטובה של יהושע ואינו חוזר כשיש הכזבת הנביא לדעת הרא"ם והרב לחם משנה (בשלהי הלכות יסודי התורה) ודא עקא לכך אמרו **לָא סַיְמוּ קַמֵּיהּ** דהיינו אמרו לו 'מֹשֶׁה מֵת' לחוד ולא סיימו קמיה 'יְהוֹשֻׁעַ מַכְנִיס' עד כאן דבריו עיין שם.
ועל דרך זה נראה לפרש היטב בס"ד כונת הכתוב אפילו אם נאמר סימוה קמיה אפילו הכי יבא דבריו של משה רבינו ע"ה לנכון והכי קאמר מִי יִתֵּן כָּל עַם ה' נְבִיאִים (במדבר יא, כט) פירש נביאים בנבואה זו של 'יְהוֹשֻׁעַ מַכְנִיס' דאז מרווחנא שאוכל לבטלה על ידי תפלה וליכא בזה הכזבת הנביא כיון דכל ישראל נתנבאו בנבואה.
אֵין מוֹשִׁיבִין בַּסַּנְהֶדְרִין, אֶלָּא מִי שֶׁיּוֹדֵעַ לְטַהֵר אֶת הַשֶּׁרֶץ מִן הַתּוֹרָה. הקשו התוספות מה לנו בחריפות של הבל לטהר השרץ אשר התורה טמאתו? ונראה לי בס"ד דאמרו רבותינו ז"ל (משנה אבות א, יח) העולם קיים על הדין וקשא מאי רבותיה כל כך מאחר שחייב לדון דין אמת ואם לא ידון אמת עבירה בידו? לכך אמרו שמושיבין בסנהדרין אחד שיודע לטהר השרץ מן התורה אם כן כיון שיש להם חכמה כל כך ואין הולכים אחרי ההבל קנו מעלה במצוה זו כדאית היא לקיים העולם.
ומה שאמר שצריך להושיב **בַּעֲלֵי חָכְמָה** לאו אחכמת התורה קאי דזה פשיטא אלא

קאי על חכמות הטבע ושאר חכמות שלפעמים צריכין חכמות אלו בעניינים הבאים לפניהם.

דף יז:

"**לְמַדְרִין לִפְנֵי חֲכָמִים**", **לַוִי מַרַבִּי**. נראה לי דאף על גב דבן עזאי ובן זומא וחבריו קדמי ללוי נקיט ללוי ברישא לכבודו של רבי כי בבן עזאי ובן זומא לא פירש לפני מי הם דנים.

ובספר דקדוקי סופרים הגרסה חנינא בן כיפא וזו גרסה נכונה כי חנינא בן חכינאי בכל מקום מזכירין אותו בשם רבי.

דף יח.

נִמְצְאוּ דַיָּנֵי יִשְׂרָאֵל, שִׁבְעַת רִבּוֹא וּשְׁמוֹנַת אֲלָפִים וְשֵׁשׁ מֵאוֹת (שמות יח, כא). הקשו התוספות אם תטול מן ששים רבוא שמונה־עשרה אלף ושש מאות לשרי אלפים ושרי מאות ושרי חמישים לא ישאר בישראל ששים רבוא כדי שימצא בשרי עשרות ששים אלף שהם שש רבוא?

ותירוץ הראשון שתרצו דוחק דאיך מכל ששים רבוא ישראל לא יהיה אחד בהם זוכה לשררה של שרי אלפים ולא לשררה של שרי מאות ולא לשררה של שרי חמשים?! ועוד קשה מי הכריחו לתנא לפרש כן?

ותירוץ השני שכתבו בשם יש מפרשים הוא תמוה דגם אם נדחוק לפרש דברי התנא בחשבון הפרטי דקאי על עת הברירה אך לא ישבו דיינים שרי עשרות ששה רבוא ולא נשארו שרי חמישים שתים־עשרה אלף וכן בשאר עם כל זה חשבון הכללי דנקיט התנא בסיפא שאמר 'נִמְצְאוּ דַיָּנֵי יִשְׂרָאֵל שִׁבְעַת רִבּוֹא וּשְׁמוֹנַת אֲלָפִים וְשֵׁשׁ מֵאוֹת' זה אי אפשר ליישבו דודאי קאי מספר זה בקרקפתא דגברי, ולפי התירוץ השני הנזכר לא היה קרקפתא דגברי דכולהו שררות אלא רק ששה רבוא בלבד וזה דבר תמוה מאד.

ונראה לי בס"ד ליישב סיפא דברייתא הנזכר לפי דברי התוספות הנזכר הוא דלעולם משה רבינו ע"ה לא בירר דיינים מן סך ששים רבוא של ישראל אלא רק ששה רבוא דיינים אך להיות דהלכות דיני ממונות הם עניינים שונים ורבים המה שיש הלכות

עדות ושטרות והלואות וטוען ונטען ושבועות וכן הלכות אבידה ומציאה וזכיה ומתנה ומכירה ושכירות וחלוקה וכן הלכות גניבה וגזלה ונזקי ממון וחובל ומזיק וכן הלכות שומרין ושותפים ונחלות שכל אלו הם עניינים רבים שונים ויש בהם עניינים מצויים הרבה ויש בהם אינם מצויים כל כך ויש אמצעים.

על כן עשה משה רבינו ע"ה מעניינים הנזכר וכיוצא בהן ארבעה חלוקות דהיינו עניינים שמצויים הרבה בין בני אדם עשה אותם חלוקה אחת ראשונה בפני עצמו שצריך לעניינים אשר בחלוקה זו דיינים הרבה לדון אותם ולכן תיקן שידונו עניינים של חלוקה זו בשעה ראשונה מן היום בבית־דין גדול הרבה אשר יש בו ששה רבוא דיינים שהם אחד מעשרה ששים רבוא ישראל ואלו הנקראים בשם **שָׂרֵי עֲשָׂרֹת** (דברים א, טו) להיותם אחד מעשרה מכל ישראל.

ועשה עוד חלוקה שנית משאר עניינים של דיני ממונות שידונו איתם בבית־דין שני שישבו שנים־עשר־אלף דיינים ואלו נקראים **שָׂרֵי חֲמִשִּׁים** מפני שמספרם הוא אחד מחמשים מכל ישראל ואלו השתים־עשרה אלף ביררם מאותם ששה רבוא דיינים שישבו בבית־דין הראשון והם דנים עניינים של חלוקה השנית דרך משל בשעה שניה מן היום ואלו יקומו מבית־דין הראשון וישבו בבית־דין השני.

ועשה עוד חלוקה שלישית משאר עניינים ואלו ידונו למשל בשעה שלישית מן היום וישבו בבית־דין זה ששה אלפים דיינים ולקחם מן החשובים אשר בבית־דין השני שהיו שנים עשר אלף ואלו נקראים **שָׂרֵי מֵאוֹת** שמספרם הוא אחד ממאה מכל ישראל וידונו עניינים שבחלוקה זו בבית־דין הרביעי [השלישי] והם מן החשובים שיש באותם שתים־עשרה אלף.

ועשה עוד חלוקה רביעית משאר עניינים של דרך משל שישבו בבית־עד הרביעי והם שש מאות דיינים שנבררים ונבחרים מאותם ששה אלפים דיינים ואלו נקראים **שָׂרֵי אֲלָפִים** שמספרם עולה אחד מאלף ישראל שהם שש מאות אלף וידונו בבית־דין הרביעי.

נמצא לפי זה אותם הדנים־בבית דין הראשון הם ששה רבוא והדנים בבית־דין השני הם שתים־עשרה אלף והדנים בבית־דין השלישי הם ששה אלפים והדנים בבית־דין

הרביעי הם שש מאות סך הכל אם תמנה את היושבים בכל ועד בפני עצמו תמצא מספר שבעה רבוא ושמונה אלפים ושש מאות והוא החשבון הנזכר בסיפא דברייתא הנזכר.

וכל זה כתבתי ליישב סיפא דברייתא על פי פירוש 'יש מפרשים' שהביאו התוספות אבל בלאו הכי יש לומר תחילה בירר שש מאות החשובים ביותר ולאלו קרא אותם **שָׂרֵי אֲלָפִים** כי עולין לחשבון אחד מאלף ששים רבוא ישראל. ואחר כך בירר מחשבון הנשארים סך ששה אלפים לדון חלוקה אחרת וקראם **שָׂרֵי מֵאוֹת** לפי שהם אחד ממאה מכל ישראל ואחר כך בירר שתים־עשרה אלף וקראם שרי מאות כי מספרם הוא אחד ממאה מעיקר המספר של כל ישראל ואלו ידונו חלוקה אחרת. ואחר כך בירר מן הנשארים שתים־עשרה אלף וקראם **שָׂרֵי חֲמִשִּׁים** שמספרם עולה אחד מחמשים ממספר העקרי של ישראל ואלו ידונו חלוקה אחרת מן העניינים. ואחר כך בירר סך ששה רבוא דיינים וקראם **שָׂרֵי עֲשָׂרֹת** שמספרם עולה אחד מעשרה ממספר העקרי של כל ישראל ואלו דנים חלוקה אחרת והשתא דברי הברייתא יתיישבו כפשוטן הן ברישא הן בסיפא.

ובזה האופן אשר כתבתי יתורץ בס"ד דקדוק אחר עצום בדברי התנא דברייתא שאמר 'נִמְצְאוּ דַּיָּנֵי יִשְׂרָאֵל שִׁבְעַת רִבּוֹא וּשְׁמוֹנַת אֲלָפִים וְשֵׁשׁ מֵאוֹת' וקשא למאי הוצרך לצרף הפרטים של החשבון לעשותם כללי והלא אפילו תינוק יודע לצרפם מאחר שפירש הפרטים? ובזה ניחא שהוצרך לעשות צירוף זה לאפוקי מפירוש 'יש מפרשים' דלפי פירושם לא בירר אלא סך ששה רבוא דוקא.

ובאמת צריך לחקור לבקש טעם לדברי 'יש מפרשים' הנזכר מי הכריחם להבין כך שלא בירר אלא רק ששה רבוא בלבד, ונדחקו לפרש דברי התנא מה שאמר נמצא וכו' והיה לפרש כמו אופן שכתבתי דלעולם בירר שבעת רבוא ושמונה אלפים ושש מאות?

ונראה לי בס"ד דסברי יש מפרשים דוחק לפרש שהוצרך משה רבינו ע"ה למנות כל כך דיינים שהם שבעה רבוא ושמונה אלפים ואפילו למנות ששה רבוא בלבד הוא דוחק ורחוק כי יש להקשות למה הוצרך כל כך? אבל במספר ששה רבוא אף על פי

דלא הוצרך לכך איכא טעמא אחרינא למספר זה כדי להורות לדיינים שיזהרו להיות קדושים דכתיב הָעַשִׂירִי יִהְיֶה קֹדֶשׁ לַה' (ויקרא כז, לב) ומספר זה הוא אחד מעשרה כן הם יקדישו עצמם למצות הדין והמשפט ויסבלו עול ציבור כזה אף על פי שצריך להעביר זמן הרבה על זאת.

והנה במספר הכללי דנקיט תנא דברייתא שהוא שבעת רבוא ושמונה אלפים ושש מאות נראה לי בס"ד לרמוז רמז נכון כי מספר הנזכר הוא ראשי תיבות שם **שַׂר־אֵשׁ** שהוא ראשי תיבות 'שש מאות שבעת רבוא ששה אלפים' וידוע מה שכתב הרב קהילת יעקב ז"ל בשם סודי רזיא גבריאל הוא הסופר של מעלה והוא הדיין לפני כסא הכבוד וכל מקום שנאמר 'בא מלאך וחבטן' הוא גבריאל שהוא הדיין עד כאן לשונו. ולכן כיון שהוא דיין למעלה הוא נצב על הדיינים למטה לראות ולפקח על הדין אשר דנין כי מסטרא דיליה אינון ולכן נרמז במספר הכללי הנזכר שם שַׂר־אֵשׁ כלומר שם בבתי דינין למטה נמצא שר אש הוא גבריאל שהוא שר האש.

ועוד נראה לי בס"ד לרמוז במספר זה שהוא סימן שלו 'חזו' דהיינו ז' רבוא ח' אלפים וא"ו מאות שמורה לדיינים במספר זה ואומר להם חזו כמו לְכוּ חֲזוּ מִפְעֲלוֹת ה' (תהלים מו, ט) שהוא רצונו לומר ראו כן אומר להם ראו בעין השכל שלכם שמא דין מרומה הוא ולא תפסקו הדין על משמע אוזן בלבד. גם חזו לשון נבואה כמו גד החוזה, חזון ישעיהו, כלומר תהיו חוקרים ודורשים לגלות הנסתר כאשר הנביא מגלה הנסתרות דעל כיוצא בזה אמרו 'חכם עדיף מנביא'.

דף יט.

תְּנוּ עֵינֵיכֶם בּוֹ וְנִדּוֹנֶנּוּ. נראה לי בס"ד הכונה אל תתנו עיניכם במלכותו וכבוד עושרו אלא 'תְּנוּ עֵינֵיכֶם בּוֹ' בגופו שאין לא יתרון בגופו על שאר אדם על כן אנחנו נדון אותו כשאר אדם ולא נחניף לו.

או יובן 'תְּנוּ עֵינֵיכֶם בּוֹ' בשמו דאתרמי לקמן ששמו יַנַּאי [71] כמנין שלנו שאנחנו שבעים ואחד וראוי לנו להיות כנגדו ולא נחשוב אותו עליון ועטרה עלינו כדי שנחניף לו.

או 'תְּנוּ עֵינֵיכֶם בּוֹ' בשמו ששמו יַנַּאי שהוא אותיות אַיִן דנחשוב אותו כאין ולא נחניף לו.

אָמַר לֵיהּ שִׁמְעוֹן בֶּן שֶׁטַח: יַנַּאי הַמֶּלֶךְ, עָמֹד עַל רַגְלֶיךָ וְיַעִידוּ בְּךָ! (**שמות כא, כט**). יש לדקדק סגי לומר עָמֹד ובודאי שיעמוד על רגליו? ונראה לי בס"ד לומר שלא עמידה שיש בה סמיכה דנמצא אין אתה עומד על רגליך כי מן הדבר שצריך עמידה אסור לסמוך עצמו על דבר אחר.

ומה שאמר לו 'לֹא לְפָנֵינוּ אַתָּה עוֹמֵד, אֶלָּא לִפְנֵי מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם אַתָּה עוֹמֵד' הא דנקיט לשון זה ולא אמר לפני הקדוש ברוך הוא או לפני האלקים כדנקיט קרא אֱלֹקִים נִצָּב בַּעֲדַת אֵ־ל (תהלים פב, א), נראה לי בס"ד לרמוז לו שכל דיין שדן דין לאמתו נעשה שותף להקדוש ברוך הוא במעשה בראשית (שבת י.) לכך אמר 'לִפְנֵי מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם' שזכר בריאת העולם בדבריו ורצונו לומר אנחנו חייבים לדקדק בדין אמת כי המדקדק נעשה שותף להקדוש ברוך הוא במעשה בראשית וממילא משמע דהמקל בדין אמת פוגם פגם גדול.

דף יט:

בָּא גַּבְרִיאֵל וַחֲבָטָן בַּקַּרְקַע, וּמֵתוּ (**שמות כא, כט**). הא דהמיתם מיתה זו שהיא בחבטה נראה בס"ד דידוע הדן דין אמת מתקן שם אדנ־י שיש בו כ"ד צרופים כי שם אדנ־י הוא אותיות 'דינא' בסוד דינא דמלכותא דינא, ולכן הם שחטאו בדינא ופגמו בשם אדנ־י המיתם בחבטה כי חֲבָטָה [24] מספר כ"ד שהוא כ"ד צרופים של שם אדנ־י ולכן החבטה היתה בקרקע לרמוז שהפוגם במלכות שנקראת 'קרקע עולם' שהוא סוד שם אדנ־י.

ועוד נראה לי בס"ד עשה להם מדה כנגד מדה הם החניפו לינאי שלא רצה לעמוד אלא ישב הפך הדין ולא אמרו לו כלום לכך המיתם בחבטה שהיא הפך העמידה גם עוד מחמת דסקילה חמורה המיתם בחבטה שהיא כמו סקילה להורות עונם חמור מאד שחטא בדין שעליו קיים ובלעדו העולם חרב כן הוא חבט גופם שהוא עולם קטן בקרקע.

בְּאוֹתָהּ שָׁעָה אָמְרוּ: מֶלֶךְ לֹא דָן וְלֹא דָנִין אוֹתוֹ, לֹא מֵעִיד וְלֹא מְעִידִין אוֹתוֹ. דקדק הרב עיון יעקב למה גזרו במלכי ישראל ולא במלכי בית דוד? ואי משום דלא היתה המעשה במלכי בית דוד הא לא היתה נמי במלכי ישראל אלא במלכי בית חשמנאי דינאי ממלכי בית חשמנאי הוה עיין שם.

ומלבד דהתירוץ פשוט דמלכי בית חשמנאי בכלל מלכי ישראל חוץ מזה נראה דליכא טעמא לגזור במלכי בית דוד מפני שיש ישיבה בעזרה למלכי בית דוד (יומא כה.) ולכן אם יעמדו לפני הסנהדרין לא קפדי בעבור זלזול מלכותם מאחר שיש להם הכבוד הגדול בדבר זה של עמידה דמלכי ישראל עומדים בעזרה והם יושבים.

ומה שאמרו **לֹא דָן וְלֹא דָנִין אוֹתוֹ** קשא הוה להו למימר תחילה חלוקה של 'לֹא מֵעִיד וְלֹא מְעִידִין אוֹתוֹ' כי עובדא דתקלה הוה בענין העדות אבל כשקראו אותו לדין בא לדון אותו ולא סירב? ונראה לי דנקיט להו כפי סדר הנהוג דתחילה קורין אותו לדין ואחר כך מעידין אותו.

ומה שאמרו '**לֹא דָן וְלֹא מֵעִיד**' היינו כדי ליישב חלוקה השנית של דנין ושל מעמידין שאם יהיה דן ומעיד הוי תרתי דסתרי והוי חנופה ועול.

אָמַר לֵיהּ: מִלְוֶה אִית לָךְ גַּבָּאי, וְהַמְקַדֵּשׁ בְּמִלְוֶה אֵינָהּ מְקֻדֶּשֶׁת (**שמואל א יז, כה**) (**שמואל ב ג, יד**). קשא מכאן נראה דשאול טען דאין מֵרַב מקודשת משום דאין מקדשין במלוה ומן הכתוב משמע דְּמֵירַב היתה גדולה דכתיב הִנֵּה בְתִּי הַגְּדוֹלָה מֵירַב (שמואל א' יח, יז) וכיון דהיא גדולה אינה ברשות אביה כדי לקדשה ואם כן מֵירַב בלאו הכי אינה מקודשת אפילו אם היה מקבל קדושין בעין? ונראה לי דמה שאמר בְתִּי הַגְּדוֹלָה מֵירַב, היינו גדולה שבקטנות ולעולם עודנה ברשות אביה.

אִי בָּעֵית דְּאֶתֵּן לָךְ מִיכַל, זִיל אַיְתִי לִי מַאָה עָרְלוֹת פְּלִשְׁתִּים (**שמואל ב' ג, יד**). יש להבין למה אמר לו מספר מאה ולא פחות ולא יותר? ונראה לי בס"ד מִיכַל [100] מספר שמה מאה ולכן אמר לו אִי בָּעֵית דְּאֶתֵּן לָךְ מִיכַל ששמה עולה מאה אַיְתִי לִי מַאָה עָרְלוֹת פְּלִשְׁתִּים כמספר שמה. אך דוד המלך ע"ה אמר מיכל צדקת היא וכל צדיק שמו כפול אחת למטה ואחת למעלה בשרשו לכן הביא לו מאתים ערלות כמנין שם מיכל כפול.

ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו תירץ הטעם שאמר לו 'מֵאָה עָרְלוֹת' בדקדוק דאמרו רבותינו ז"ל במדרש שמואל וְהִנֵּה אִישׁ הַבֵּנַיִם עוֹלֶה גָּלְיָת הַפְּלִשְׁתִּי שְׁמוֹ מִגַּת 'מִמַּעַרְכוֹת' פְּלִשְׁתִּים (שמואל א' יז, כג), 'ממערות' כתיב ממאה ערלות שבאו על ערפה אמו מאה פלשתים באותה הלילה שפירשה מחמותה ונתעברה מהם בגלית, רבי תנחומא אומר אף הכלב לכך אמר לו גלית לדוד הֲכֶלֶב אָנֹכִי (שמואל א' יז, מג) עיין שם. וכן אמרו בגמרא דסוטא (סוטא דף מב:) דקרו ליה בר מאה פפי עיין שם.

ולכן כאן אמר לו שאול הנה הקדושין שקדשת את מֵרַב בהריגת גלית שהוא בן מאה ערלות לא תפסי משום דהוי מלוה אך אם תרצה את מיכל אז במקום אותם קדושין של הריגת גלית שהיה בן מאה ערלות תביא מאה ערלות ממש של פלשתים ותתקדש לך מיכל בהם ולכן אמר לו'מֵאָה עָרְלוֹת' שהם גלית שהיה בר מאה פפי עד כאן דבריו נר"ו.

ברם יש לדקדק דקדוק אחר בזה למה אמר לו 'מֵאָה עָרְלוֹת' ולא אמר לו 'מֵאָה רָאשִׁים'? ונראה לי בס"ד משום דאין קדושין תופסים באיסורי הנאה ואם היה אומר לו מאה ראשים נמצא לוקח ראשים שלהם ומביאם לו אחר שימותו ובשר מת אפילו של גוי אסור בהנאה, לכך אמר לו'מֵאָה עָרְלוֹת' והיינו שיחתוך אותם קודם שימותו ואחר כך יהרגם. ואם תאמר אם כן יאמר לו שיביא מאה אצבעות דגם כן אפשר שיחתוך קודם שיהרגם זה אינו כי יתכן יביא אצבעות של נשים ואינו ניכר והוא רוצה שיהרוג אנשים שהם בני מלחמה ולא נשים שאינם בני מלחמה.

ובזה יובן בס"ד מה שאמר פלשתים לאכיש על דוד המלך ע"ה וּבַמֶּה יִתְרַצֶּה זֶה אֶל אֲדֹנָיו הֲלוֹא בְּרָאשֵׁי הָאֲנָשִׁים הָהֵם (שמואל א' כט, ד) כלומר זה אכזר על פלשתים הרבה שבעת שהיה הורג אותם במצות שאול אדוניו היה מצערם ביותר שהיה חותך ערלות שלהם קודם שיהרגם ואחר כך הורג אותם ואם היה לו צורך בערלות למה לא היה חותכם אחר הריגה? אלא ודאי נוהג באכזריות עמהם! ואיך נאמין בו עתה? וידוע כי הגיד שבו הערלה נקרא ראש הגויה (משנה נגעים ו, ז) ולזה אמר 'בְּרָאשֵׁי הָאֲנָשִׁים הָהֵם' הוא ראש הגויה שלהם שהיה חותך באכזריות בעודם חיים.

ודע דאין לתרץ לדקדוק הנזכר שאמר לו ערלות ולא אמר לו ראשים משום שמא יביא

לו ראשים של נשים דזה אינו דאף על גב דבשערות הראש שוים אנשים ונשים וגם מצד הזקן נמי ליכא היכר כי יאמר של בחורים הם שעדיין לא צמחו להם זקן הנה יש היכר מובהק בין אנשים לנשים בראש מצד הגלגולת כי הנקבה הגלגולת עצם אחד והזכר שנים מורכבים זה בזה.

ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו תירץ לדקדוק הנזכר דאמר לו שיביא לו מאה ערלות כדי שישהה בעסק זה של חתיכת הערלות ואחר כך יהרגם ואולי מה דביני וביני יבואו אחרים לעזרתם ויהרגוהו כי מטרת כונתו היתה כדי שיהרג או שזה אשר חותך ערלתו יתעורר במר נפשו ויהרגנו מה שאין כן אם יביא לו ראשים הנה ברגע חותך ראשם בסיף ולוקח הראשים וילך לו. ועוד גם בהקדמה הנזכר לעיל של מאמר רבותינו ז"ל יתורץ שפיר דלכך אמר לו 'מֵאָה עֲרֵלוֹת' כי זה רוצה אותה במקום הריגת גלית שהיה בן מאה ערלות וכנזכר לעיל עד כאן דבריו נר"ו.

שָׁאוּל סָבַר: לָא חָזֵי וְלָא מְיַדֵּי. קשא איך יסבור כן והא ודאי שוו פרוטה דמאכילין לכלבי ושונרי? ונראה לי בס"ד סבירא ליה לשאול כיון דהוא לא הוה ליה כלבי ושינרי אז לגבי דידיה לא חזי ולא מידי. ואם תאמר ימכור אותם לאחרים דאית להו כלבי ושונרי סבירא ליה אין דרכו של מלך למכור דבר ששוה שנים ושלש פרוטות או יותר ולכך לגבי דידיה לא חזי כלום.

רַבִּי חֲנִינָא אוֹמֵר מֵהָכָא: "**וַתִּקְרֶאנָה לוֹ הַשְּׁכֵנוֹת שֵׁם לֵאמֹר יֻלַּד בֵּן לְנָעֳמִי**", **וְכִי נָעֳמִי יָלְדָה?** וַהֲלֹא **רוּת יָלְדָה! אֶלָּא רוּת יָלְדָה וְנָעֳמִי גִּדְּלָה, לְפִיכָךְ נִקְרָא עַל שְׁמָהּ** (רות ד, יז). יש להקשות מה מצא יתרון רבי חנינא בהוכחה זו מפסוק על הוכחה של רבי יהושע דהוכיח ממיכל (שמואל ב' כא, ח)?

ונראה לי בס"ד כי ממיכל יש לומר נחשב כאלו ילדו מעת שגדלו ולא הוי כאלו ילדו מזמן שנולד בעולם, אך מכאן מוכח דנחשב כאלו ילדו מעת שנולד דהא כתיב 'וַתִּקְרֶאנָה לוֹ הַשְּׁכֵנוֹת שֵׁם לֵאמֹר יֻלַּד בֵּן לְנָעֳמִי' רצונו לומר מעת שנקרא לו שם שהוא בעת הלידה חשיב יולד בן לנעמי.

אי נמי התם הכתוב קראם ילדיה בעבור המצוה שעשתה עמהם אך כאן גם הנשים דעלמא קראו 'יֻלַּד בֵּן לְנָעֳמִי' ועוד קראו לו בן מעת שהתחילה בגידול שלו אך גבי

מיכל נאמר כן אחר שכבר גידלה אותם.

והא דקאמר 'כָּל הַמְגַדֵּל' בא לרבות אפילו במגדל יתום והוא קרובו דבלאו הכי חייב בו משורת הנימוס ודרך ארץ.

רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, מֵהָכָא: "**וְאִשְׁתּוֹ הַיְּהוּדִיָּה יָלְדָה אֶת יֶרֶד אֲבִי גְדוֹר**" (**דברי הימים א' ד, יח**). יש להקשות מה בא להוסיף בראיה זו? ונראה לי בס"ד דלא תימא כל זה הוא בישראל שגידל יתום ישראל אבל בגר שגידל יתום ישראל לא חשיב גר זה כאלו ילדתו כיון דזה המגדל לא היה עיקרו ישראל ולכך הביא האי קרא ד'אִשְׁתּוֹ הַיְּהוּדִיָּה' דמשמע בתיה שהיתה תחילה נכרית ונתגיירה חשיבה ילדתו למשה רבינו ע"ה.

והא דרבי אלעזר הביא מקרא ד'נְּאַלְתָּ בִּזְרוֹעַ עַמֶּךָ בְּנֵי יַעֲקֹב וְיוֹסֵף' (תהלים עז, טז) נראה לי בס"ד דלא תימא לא נאמר זה אלא בנתטפל בגופו שהביאו לביתו וגידלו אצלו כי כן נקיט בתחילת המאמר 'הַמְגַדֵּל יָתוֹם בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ' אבל אם הוא מהנהו באופן שאינו רואהו אלא שולח לו מאכל ונותן לו מעות לקנות אין זה חשיב כאלו ילדו לכך הביא מקרא דיוסף הצדיק ע"ה ששלח להם לביתם ולא באו בתוך ביתו.

וְכִי הֵיכָן מָצִינוּ בְּיַעֲקֹב שֶׁפָּדָאוֹ לְאַבְרָהָם? אָמַר רַב יְהוּדָה: שֶׁפָּדָאוֹ מִצַּעַר גִּדּוּל בָּנִים, **וְהַיְנוּ דִּכְתִיב: "לֹא עַתָּה יֵבוֹשׁ יַעֲקֹב, וְלֹא עַתָּה פָּנָיו יֶחֱוָרוּ"** (**ישעיהו כט, כב**). בפרוש רש"י ותוספות לא נתיישב מה שאמר 'וְהַיְנוּ דִּכְתִיב' דתלה הא בהא, וגם במה שכתב הרי"ף ז"ל לא נתיישב היטב.

ונראה לי בס"ד דהפדיה היא על שהיה ראוי לבא צער לאברהם אבינו ע"ה בשביל גידול בנים שלו שהם ישמעאל והשאר שלא טרח עמהם לגדלם בצדקות ומעשים טובים כראוי לו, וכן היה ראוי שיגיע ליצחק אבינו ע"ה צער בשביל גידול עשו ואותו הצער שהיה ראוי לבא לאברהם ויצחק בתורת עונש בעבור גידול בנים שלהם, פדאם ופטרם ממנו יעקב אבינו ע"ה באותו הצער שסבל בגידול בניו שגידלם בצדקות ותורה ויראת שמים.

ומה שאמר הכתוב על יעקב '**אֲשֶׁר פָּדָה אֶת אַבְרָהָם**' ולא זכר את יצחק, נקיט אברהם לרבותא דאפילו שהוא אבי אביו פדאו וגם לרבותא מפני שהיה לו בנים הרבה ישמעאל ובני קטורה ופדאו מכולם ולכן קאמר '**לֹא יֵבוֹשׁ**' מאביו יצחק בראותו שיש

עליו ח"ו עונש וחטא מחמת חסרון שהיה מצד גידול עשו 'וְלֹא יָחֳזְרוּ פָּנָיו' מאבי אביו בראותו שיש עליו חטא ועונש מצד חסרון שהיה בגידול ישמעאל ובני קטורה, יען כי באמת בא הוא ותיקן החסרון ונתבטל הקטרוג על ידי טרחו ועמלו שיגע וטרח בגידול בניו שגידל את כולם בצדקות וישרות ויראת שמים.

ולזה אמר 'בְּרֹאתוֹ יְלָדָיו מַעֲשֵׂה יָדַי בְּקִרְבּוֹ' (ישעיה כט, כג) רצונו לומר כולם צדיקים שנקראים 'מַעֲשֵׂה יָדַי' המה 'בְּקִרְבּוֹ' יודיעו שְׁמִי וְהִקְדִּישׁוּ אֶת קְדוֹשׁ יַעֲקֹב וְאֶת אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל יַעֲריצוּ שבזה נשלם ונתקן חסרון שהיה לאביו ואבי אביו מצד גידול בנים שלהם וסילק מעליהם הצער.

והנה הטעם שנתקן החסרון שהיה לאברהם ויצחק ע"ה מצד הגידול של הבנים שלהם על ידי הגידול השלם והטוב שעשה יעקב אבינו ע"ה בבניו היינו מפני ד'בְּנֵי בָנִים הֲרֵי הֵם כְּבָנִים' (קידושין ד.) ולכן בניו של יעקב אבינו ע"ה שנתגדלו בצדקות וירא שמים חשובים בני אברהם ויצחק ממש.

ואם תאמר תינח לגבי יצחק אבינו ע"ה חשובין בניו ממש משום דבני בנים הרי הם כבנים אבל לגבי אברהם אבינו ע"ה רחוקים הם, לכן סמך תלמודא לדרשא זו הדרשה דרבי שמואל בר נחמני דאמר 'כָּל הַמְלַמֵּד אֶת בֶּן חֲבֵרוֹ תּוֹרָה מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ יְלָדוֹ' וידוע דאברהם אבינו ע"ה לימד תורה ליעקב אבינו ע"ה כמו שכתב בספר חסידים חמש־עשרה שנה למדו שלשה אבות אברהם יצחק ויעקב תורה זה בזה, ועל כן כיון דאברהם אבינו ע"ה לימד תורה את יעקב חשיב כאלו ילדו והוי יעקב אבינו ע"ה בנו של אברהם אבינו ע"ה ואז השבטים בניו של יעקב אבינו ע"ה נחשבים בניו של אברהם אבינו ע"ה דבני בנים הרי הם כבנים ובזה נתבאר שפיר בס"ד הסמיכות של מאמר רבי שמואל בר נחמני עם מאמר רבי יונתן שדרש בפסוק לָכֵן כֹּה אָמַר ה' אֶל בֵּית יַעֲקֹב אֲשֶׁר פָּדָה אֶת אַבְרָהָם (ישעיה כט, כב) ודו"ק.

לָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ 'פַּלְטִיאֵל'? שֶׁפִּלְּטוֹ אֵ־ל מִן הָעֲבָרָה. מֶה עָשָׂה? נָעַץ חֶרֶב בֵּינוֹ לְבֵינָהּ, אָמַר: כָּל הָעוֹסֵק בְּדָבָר זֶה, יִדְקֵר בְּחֶרֶב זֶה (שמואל ב' ג, טו). יש להקשות למה נעץ **חֶרֶב** ולא חנית או רומח או דבר אחר? ועוד קשה אומרו 'יִדְקַר **בְּחֶרֶב זֶה**' והלא הבא על אשת איש מיתתו בחנק ולא בחרב? ועוד יש לדקדק תיבת 'זֶה' לשון יתר הוא.

ונראה לי בס"ד דאמר הכתוב הִנֵּה מִטָּתוֹ שֶׁלִּשְׁלֹמֹה שִׁשִּׁים גִּבֹּרִים סָבִיב לָהּ מִגִּבֹּרֵי יִשְׂרָאֵל כֻּלָּם אֲחֲזֵי חֶרֶב (שיר השירים ג, ז) וידוע דפסוק זה אומרים אותו בכל לילה על המטה כפי כוונות דברי רבינו האר"י ז"ל ואין הדברים כפשטן אלא רומזים לששים כוחות של דין, וחרב זה קאי על פועל הדין.

ולכן כשהיה שוכב פלטי כל לילה על המטה היה מכוין בסוד הפסוק כי אף על פי שעדיין לא נאמרה שיר השירים עם כל זה הסוד הכתוב בפסוק זה היה ידוע להם וכאשר היה מצייר במחשבתו סוד הששים גיבורים וסוד האמור בפסוק זה היה מזדעזע מן העבירה ומחריד את יצרו שלא ישלוט בו ולכך נעץ חרב במטה בינו לבין מיכל כדי לרמוז בו על סוד החרב שהוא פועל הדין הנרמז בפסוק זה דששים גבורים.

וראה נא חכמת רבותינו ז"ל כמה עמוקה שרמזו בדבריהם רמז דק על החרב שנעץ בינו לבינה שהוא רומז אל חרב דששים גבורים כדכתיב שִׁשִּׁים גִּבֹּרִים סָבִיב לָהּ כֻּלָּם אֲחֲזֵי חֶרֶב, ואמרו 'נָעַץ חֶרֶב בֵּינוֹ לְבֵינָהּ' כי בין מספר פַּלְטִיאֵל [160] לבין מספר מִיכַל [100] יש הפרש מספר שִׁשִּׁים [60] כי פלטיאל גימטריא ק"ס ומיכל גימטריא מאה ולזה אמר 'נָעַץ חֶרֶב בֵּינוֹ לְבֵינָהּ' רצונו לומר אותו חרב של שִׁשִּׁים גִּבֹּרִים הרמוזים במספר שיש בינו לבינה.

וּמָה שֶּׁאָמַר 'הָעוֹסֵק בְּדָבָר זֶה יִדָּקֵר בְּחֶרֶב זֶה' נראה לי בס"ד על פי מה שאמר רבינו האר"י ז"ל בשער רוח הקודש דהבא על אשת איש פוגם בשבעה שמות שם מ"ה וחמשה שמות שם אדנ־י ואורות אלו של שם מ"ה ושם אדנ־י שפוגם הם יצאו מן הבינה עיין שם. וידוע שהבינה הוא סוד אהי־ה ועשר פעמים אהי־ה עולה מספר חֶרֶב [21×10=210] לכן חרב רמז לבינה ולכן 'נָעַץ חֶרֶב בֵּינוֹ לְבֵינָהּ' ואמר **הָעוֹסֵק בְּדָבָר זֶה** לבא על אשת איש **יִדָּקֵר בְּחֶרֶב זֶה** רמז בתיבת 'זֶה' על מקום הפגם שלו שהוא שבעה שם מ"ה וחמשה שם אדנ־י וזהו אותיות ז"ה שבעה וחמשה ובחרב נרמזה הבינה שהוא סוד שם אהי־ה אשר ממנה יצאו אורות אלו שפוגם בהם הבא על אשת איש.

"**עַד בַּחֳרִים**". **שֶׁנַּעֲשׂוּ שְׁנֵיהֶם כְּבַחוּרִים, שֶׁלֹּא טָעֲמוּ טַעַם בִּיאָה** (**שמואל ב' ג, טו**). נראה לי בס"ד לכך 'נָעַץ חֶרֶב בֵּינוֹ לְבֵינָהּ' כי חֶרֶב בנקוד יהיה צירוף בָּחוּר ועשה כן למזכרת לומר לה אני ואת כל אחד ממנו צריך לעשות עצמו בחור בדבר זה.

ואומרו **שֶׁלֹּא טָעֲמוּ טַעַם בִּיאָה** קשה כי הבחורים נקראים בחורים קודם נשואין דודאי לא עשו ביאה אם כן סגי לומר 'כְּבַחוּרִים' ולמה הוצרך לפרש 'שֶׁלֹּא טָעֲמוּ טַעַם בִּיאָה'? ונראה לי בס"ד כי ביאה ממש מכונית בשם אכילה דכתיב אָכְלָה וּמָחֲתָה פִּיהָ (משלי ל, כ) אך הרהור של ביאה מכונה בשם טַעַם שנהנה האדם מן הרהור הנאת טעם בעלמא כי לא עשה מעשה ממש, והבחורים הם שני סוגים האחד גדול בן שלש־עשרה שנה ויותר שאז יבא לו הרהורים של תאוה שהם נקראים 'טַעַם בִּיאָה' והשני בן חמש ושש ושבע או יותר שאין לו הרגשה וידיעה בענין זה ולא קשוי ולא הרהור תאוה כלל הרי אלה הבחורים יאמר עליהם 'לֹא טָעֲמוּ טַעַם בִּיאָה' וכאן לא אמר 'כְּבַחוּרִים' סתם דהוה משמע בחורים גדולים בשנים שיבא להם הרהורים שהם 'טַעַם בִּיאָה' לכך פירש ואמר כְּבַחוּרִים אשר הם קטנים 'שֶׁלֹּא טָעֲמוּ טַעַם' שאין להם הרהורים שנקראים טַעַם בִּיאָה.

ובזה יובן בס"ד הכתוב וַיֵּלֶךְ אִתָּהּ אִישָׁהּ (שמואל ב' ג, טז) וקשא למה קראו אִישָׁהּ והוא אינו אישה? ואם כמו שנאמר בגמרא שנהג עמה כאישה זה אינו חידוש? ועוד מה שייכות יש לשבחו עתה בדבר זה שנהג עמה כאישה?

אך יובן אל תקרי אִישָׁהּ אלא אִשָּׁה כלומר כשהיה שוכב עמה במטה היה מושלל ונקי מכל הרהור אפילו מה שהוא שהיה טבעו ומחשבתו בשכבו כמו אשה ממש ששוכבת עם אשה כמוה היתכן שיעלה בלבה שמץ הרהור של תאוה רעה כיון דזו אשה וזו אשה, כן הוא לא היה דומה זכר שוכב עם אשה אלא דומה לאשה שוכבת עם אשה שהיה נקי וטהור מן שמץ הרהור של תאוה רעה שהוא הדבר אשר פרשנו שהיו כְּבַחוּרִים אשר עדיין לֹא טָעֲמוּ טַעַם בִּיאָה דהיינו שלא יש אצלם אפילו מעט הרהור שהוא נקרא טַעַם בִּיאָה.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: תְּקִפּוֹ שֶׁל יוֹסֵף, עַנְוָתָנוּתוֹ שֶׁל בּוֹעַז.. פירש רש"י דבר גדול של יוסף כדבר קל וקטן שבבועז. אין הכונה שבא להקטין תגבורת יוסף הצדיק ע"ה ולהשביח את בועז יותר ממנו אלא כונתו להשביח את יוסף הצדיק ע"ה יען כי יוסף היתה אותה רשעה משתדלת כנגדו ימים ולילות בפתויים ופיוסים ושוחדות והוא לא פנה אליה (בראשית לט, י) אם כן מלחמת היצר באותה מעשה היתה גדולה עד מאד שלא

נעשה מלחמה גדולה כמוה מבריאת האדם בעולם עד סוף העולם ואם כן הענין ההוא מצד עצמו היה קשה עד מאד לכבוש היצר ועם כל זה יוסף הצדיק ע"ה כבש יצרו באותו ענין והיתה כבישת היצר בעיניו דבר קל וקטן כאשר היה ענין בועז קל וקטן שלא באה זונה אצלו ולא תבעתו כי אם אמר לו רות ברמז וּפָרַשְׂתָּ כְנָפֶךָ עַל אֲמָתְךָ (רות ג, ט) שיקיים מצות יבום אשר זאת היא מצוה של חיוב מצידה ומצידו וזה השבח של יוסף הצדיק ע"ה שהיה הקושי של כבוש היצר שלו חשוב בעיניו דבר קל וקטן כמו כבוש היצר שהיה בענין בועז שכבש יצרו לבלתי ידחוק השעה וימהר לייבמה באותה לילה שבאה אצלו אלא איחר הדבר עד למחר לעשות הדבר כדין וכהלכה.

דף כ.

תָּקְפוֹ שֶׁל בֹּעַז, עַנְוְתָנוּתוֹ שֶׁל פַּלְטִי בֶּן לַיִשׁ. הכונה כי אצל בועז היה היצר הרע מוצא לו מקום פתוח לדבר על לבו למהר לשכב עמה בתורת יבום כאשר בקשה ממנו רות (רות ג, ט) כי היא כבר טבלה ובאה אצלו בטענה זו לייבם אותה ואף על פי שהיה טוב מוקדם בדבר זה על בועז עם כל זה אם היה מקדים בועז ליבם מה בכך, הא אפילו ביבום האחים אם קדם הקטן ויבם מה שעשה עשוי, ולכן מצד טענות אלו היה קשה הדבר לבועז למשוך עצמו מאותה מעשה באותה הלילה ועם כל זה כבש יצרו והניח הדבר עד מחר כדי לעשותו מתוקן היטב.

אבל גבי פלטי לא היה מקום פתוח ליצר הרע לדבר עמו לשכב עם מיכל מאחר שהוא יודע דמיכל אסורה לו שהיא אשת איש לדוד המלך ע"ה וגם היא יודעת כן ובודאי אם היה פלטי מבקש לשכב עמה ח"ו היתה מסרבת כי היתה צדקת ויודעת שהיא אשת איש ולא באה אל פלטי אלא מפחדה מאביה והיתה בטוחה שלא יגע אותו צדיק באצבע קטנה שלה, על כן ענין כבישת היצר אצל פלטי היה דבר קל וקטן לגביה דידיה דאיך יתכן שיהיה נפתה מצד היצר לשכב עם אשת איש ומה גם שגם היא היתה מסרבת, וכי הישובח הצדיק על אשר לא שכב עם אשת איש?!

ולזה אמר **תָּקְפוֹ שֶׁל בֹּעַז** שהיה קשה עליו לכבוש יצרו בשביל שהיה מראה לו טענות של היתר הנה בעז הצדיק היה נחשב בעיניו ענין שלו קל וקטן כמו **עַנְוְתָנוּתוֹ שֶׁל**

פַּלְטִי בֶן לַיִשׁ דהיינו כאלו בענין שלו אינו נמצא בו פתח של היתר וכאשר היה גבי פלטי שכבישת היצר היתה קלה בענין שלו שלא היה היצר הרע יכול להראות לו בה צדדי היתר כיון דאשת איש היתה והיא גם היא מעצמה לא היתה מקבלת לשכב עמה.

"**וְאַתְּ עָלִית עַל כֻּלָּנָה**", **זֶה פַּלְטִי בֶן לַיִשׁ** (**משלי לא, כט**). נראה לי בס"ד הכונה שנמצא בענין פלטי בן ליש ענין אחד שלא נמצא בענין יוסף ובועז והיינו כי כבישת היצר בבועז היתה זמן קצר שהוא שיעור חצי לילה ושל יוסף הצדיק ע"ה היתה זמן קצר לגבי זמן כבישת היצר של פלטי בן ליש, יען כי ענין יוסף הצדיק ע"ה עם אשת פוטיפר היה לאיזה חודשים שלא הגיעו לשנה תמימה אבל זמן כבישת היצר של פלטי היה זמן ארוך שנמשך כמה שנים מעת שברח דוד המלך ע"ה עד אחר שנפטר שאול המלך ע"ה זמן הרבה.

ולכן אף על גב דכבישת היצר בענין יוסף הצדיק ע"ה היתה תקיפה וחזקה מאד בקושי שלה אלף ידות על קושי כבישת היצר דפלטי עם כל זה הזמן של כבישת היצר דפלטי היה ארוך עשר ידות על זמן של יוסף הצדיק ע"ה ואלפים ידות על זמן של בועז ומצד אורך הזמן אמר ואת עלית על כולנה זה פלטי בן ליש אף על גב דכבישת היצר עצמה של פלטי היתה קטנה מאד לגבי של יוסף הצדיק ע"ה.

שֶׁהָיוּ שִׁשָּׁה תַּלְמִידִים מִתְכַּסִּים בְּטַלִּית אַחַת וְעוֹסְקִים בַּתּוֹרָה (**משלי לא, ל**). נראה לי בס"ד הם ודאי לא היו נאספים יחד ללמוד תורה בלילות אלא רק בששה לילות החול כי בליל שבת כל אחד הולך לביתו ולכן בזכות שהיו נאספים בששת לילות השבוע ללמוד תורה באהבה וחיבה, לכך זכו שיהיה להם כח במזגם וטבעם לסבול דוחק גדול כזה שיתכסו ששה בטלית אחת ולא אכפת להו שאין מרגישים צער מחמת זה כלל וניכר כח זה בהם בכסוי הטלית כי הלימוד של התורה בלשון חכמים טלית ובלשון תורה גם כן נקרא בשם שמלה וכמו שאמרו רבותינו ז"ל (שבת קיט:) על פסוק (ישעיה ג, ו) 'שִׂמְלָה לְכָה קָצִין תִּהְיֶה לָּנוּ' דברים שבני אדם מתכסין בהם כשמלה ישנן 'תַּחַת יָדֶךָ' ולכן ניכר שפע כח זה בטלית שהיו מתכסין בו.

מָקוֹם שֶׁנָּהֲגוּ נָשִׁים לָצֵאת אַחַר הַמִּטָּה, יוֹצְאוֹת. לִפְנֵי הַמִּטָּה, יוֹצְאוֹת (שמואל ב ג, לא). נראה לי בס"ד כל מקום יש לו טעם במנהגו דמקום שהנשים יוצאים **לִפְנֵי הַמִּטָּה** טעמייהו כי המיתה סבבה אותה חוה שהיא אשה שנתנה לבעלה עץ־הדעת לכן הנשים שהם דוגמתה יוצאות לפני המטה להורות כי האשה גרמה המיתה והכי איתא בירושלמי טעם זה.

ובמקום שנהגו לצאת הנשים **אַחַר הַמִּטָּה** נראה טעמייהו כי במעמד הר סיני פסקה הזוהמה והיה חירות ממלאך המוות ולא היה עוד מיתה שהיו חיים לעולם אך החזירו המיתה על ידי עשיית העגל וכמו שאמרו בגמרא (עבודה זרה ה.) על פסוק (תהלים פב, ו) אֲנִי אָמַרְתִּי אֱלֹהִים אַתֶּם וּבְנֵי עֶלְיוֹן כֻּלְּכֶם אָכֵן כְּאָדָם תְּמוּתוּן וּכְאַחַד הַשָּׂרִים תִּפֹּלוּ, דקאי זה על אחר מתן תורה וידוע כי הנשים לא חטאו בעגל ונמצא מי החזיר המיתה האנשים. לכן נהגו שהאנשים יוצאות לפני המטה והנשים אחר המטה.

שֶׁהָיָה דָּוִד יוֹצֵא מִבֵּין הָאֲנָשִׁים וְנִכְנָס לְבֵין הַנָּשִׁים, וְיוֹצֵא מִבֵּין הַנָּשִׁים וְנִכְנָס לְבֵין הָאֲנָשִׁים (שמואל ב' ג, לא) (**שמואל ב ג**, לז). נראה לי בס"ד דטעמו של דוד המלך ע"ה בדבר זה לדלג מכאן לכאן ומכאן לכאן והוא דרך האנשים שהם יודעי ספר ומביני מדע להספיד על חסרון הנוגע ברוחניות שהוא עסק התורה והמצות שהיה עוסק אבנר בחייו שעכשיו נתבטל ודרך הנשים להספיד על חסרון הנוגע לגשמיות שהוא ענין השררה והגבורה והעושר והכבוד. ודוד המלך ע"ה היה קשה עליו שני חסרונות אלו אשר חסרו במיתת אבנר והיה מצטער על שניהם ולכך היה נכנס בין האנשים להספיד על חסרון הרוחניות ונכנס לבין הנשים להספיד על חסרון הגשמיות ובזה ידעו כל העם שלא היה מאת המלך להמית את אבנר.

דָּרַשׁ רָבָא: מַאי דִּכְתִיב: "וַיָּבֹא כָל הָעָם לְהַבְרוֹת אֶת דָּוִד", כְּתִיב: 'לְהַכְרוֹת' וְקָרֵינַן 'לְהַבְרוֹת', בְּתְחִלָּה לְהַכְרוֹתוֹ, וְלִבְסוֹף לְהַבְרוֹתוֹ (**שמואל ב ג**, לה). נראה לי בס"ד העם אלו חיל של אבנר שבאו עמו כי שר הצבא לא ילך לבדו בלא חיל ובעת ששלחו דוד המלך ע"ה הלכו עמו ביחד אך בעת שהחזירו יואב בערמה לא חזרו החיל שלו עמו אלא הוא חזר לבדו והם נשארו במקומם ממתינים עליו שיחזור אצלם וילכו ביחד כי ידעו שלא יתעכב דרק הוא חוזר אצל דוד המלך ע"ה בשביל דבר סתר שיש לדוד

המלך ע"ה עמו לומר לו ואחר שחזר והרגו יואב הנה בתחילה חשבו שנהרג בידיעתו של דוד המלך ע"ה שהחזירו בערמה להרגו וחרה להם מאד ובאו להרוג את דוד אף על פי שידעו שגם יהיו נהרגים אך אחר ששמעו מה שעשה דוד המלך ע"ה בהספד של אבנר הבינו שהוא נקי ואז באו אצל דוד המלך ע"ה לְהַבְרוֹתוֹ בבי"ת אבל בתחילה באו לְהַכְרוֹתוֹ בכ"ף. והא דלא נתקנאו להרוג את יואב היינו מפני שיואב טען שלקח דם עשאל אחיו.

נמצא אלו העם שהם חיל של אבנר בתחילה באו לְהַכְרוֹתוֹ בכ"ף ואחר כך באו להברותו בבי"ת ונראה לי בס"ד בזה רמז הכתוב וַיְדַבֵּר דָּוִד לַיהוָה' אֶת דִּבְרֵי הַשִּׁירָה הַזֹּאת בְּיוֹם הִצִּיל יהוָה' אֹתוֹ מִכַּף כָּל אֹיְבָיו וּמִכַּף שָׁאוּל (שמואל ב' כב, א) אמר מִכַּף רמז על אות כ"ף של לְהַכְרוֹתוֹ שהיו רוצים בתחילה לְהַכְרוֹתוֹ באות כ"ף וסוף נסתלק כ"ף ונעשה אות בי"ת במקומו.

ובזה יובן בס"ד מה שאמר שלמה המלך ע"ה (משלי כד, ג) 'בְּחָכְמָה יִבָּנֶה בָּיִת' רצונו לומר **בְּחָכְמָה** שעשה דוד המלך ע"ה להספיד את אבנר אשר בזה האמינו שלא היתה הריגת אבנר ממנו הנה בזה **יִבָּנֶה בָּיִת** רצונו לומר אות בי"ת במקום אות כ"ף שבמקום לְהַכְרוֹתוֹ נעשה לְהַבְרוֹתוֹ בבי"ת **וּבִתְבוּנָה יִתְכּוֹנָן** גם אחר כך.

מִפְּנֵי מַה נֶּעֱנַשׁ אַבְנֵר? (**שמואל ב ג**, לה). נקיט לשון 'מִפְּנֵי מַה' מפני שיש טעמים הרבה לתלות בהם כמו שאמרו בירושלמי חדא בשביל שאמר 'יָקוּמוּ נָא הַנְּעָרִים וִישַׂחֲקוּ' (שמואל ב' ב, יד) שיצא מזה תקלה שנהרגו כמה נפשות והשני לשאול המלך ע"ה בסירה נכרת המעיל ואחד מן הצבא נתן לו החנית גם הצפחת שכחו אותה בבור ומצאה והשלישי שהקדים שמו לשם דוד המלך ע"ה שכתב לו 'ממני אבנר שר צבא ישראל לדוד מלך ישראל שלום' (שמואל ב' ג, יב) והרביעי שלא מיחה בשאול כשהרג נוב עיר הכהנים ולכן שואל 'מִפְּנֵי מַה'.

דף כ:

שָׁלֹשׁ מִצְווֹת נִצְטַווּ יִשְׂרָאֵל בִּכְנִיסָתָן לָאָרֶץ; לְהַעֲמִיד לָהֶם מֶלֶךְ, וּלְהַכְרִית זֶרַע עֲמָלֵק, וְלִבְנוֹת לָהֶם בֵּית הַבְּחִירָה (**שמואל א' ח, כ**). נראה לי בס"ד שלש מצות אלו הוא 'מעם' ראשי תיבות מֶלֶךְ עֲמָלֵק מְקֻדָּשׁ כסדר עשייתן כדמסיק בגמרא.

ובזה יובן **הֲרִימוֹתִי בָחוּר מֵעָם** (תהלים פט, כ) בָחוּר אלו עם ישראל שבחר בהם מכל העמים 'מֵעָם' ראשי תיבות 'מֶלֶךְ עֶמֶלֵק מְקֻדָּשׁ' שיהיה לישראל התרוממות מכח שלש מצות שהם ראשי תיבות 'מעם'. ובשלשה אלה **מָצָאתִי דָּוִד עַבְדִּי** רצונו לומר מצאתי את דוד שהוא נאה לו שיקרא עבדי בשלשה מצות שהוא נעשה מלך ולא חטא בענין הנוגע למלכות לעבור מצוותי וגם הכרית עמלק ככל אשר השיגה ידו וכן עסק בבנין בית המקדש שעשה יסודותיו והכין כסף וזהב לרוב לצורך בניינו.

הֱוֵי אוֹמֵר: לְהַכְרִית זַרְעוֹ שֶׁל עֲמָלֵק תְּחִלָּה (**דברים יב, יא**) (**שמואל א ח, כ**). נראה לי בס"ד שצריך להכרית זרעו של עמלק קודם בנין בית המקדש על פי מה שכתוב במדרש תנחומא פרשת כי תצא משל למה הדבר דומה למלך שהיה לו כרם והקיפו גדר והושיב בו המלך כלב אמר המלך כל מי שיבא ויפרוץ הגדר ישכנו הכלב לימים בא בנו של מלך ופרץ הגדר ונשכו הכלב וכל זמן שהיה המלך מבקש להזכיר חטא של בנו שפרץ הגדר אומר לו זכור אתה האיך נשך אותך הכלב כך כל זמן שהקדוש ברוך הוא מבקש להזכיר חטאן של ישראל שחטאו ברפידים שנאמר היש ה' בקרבינו אם אין אומר להם זכור את אשר עשה לך עמלק עד כאן לשונו. נמצא ביאת עמלק היתה על אשר אמרו היש ה' בקרבינו לכך צוה אחר שיעשו נקמה בעמלק יבנו בית המקדש אשר שם שוכן ה' בקרבם.

וְכֵן בְּדָוִד הוּא אוֹמֵר: "**וַיְהִי כִּי יָשַׁב הַמֶּלֶךְ דָּוִד בְּבֵיתוֹ, וַה' הֵנִיחַ לוֹ מִסָּבִיב**" (**שמואל ב' ז, א**). קשה היכא רמוז הכא שנלחם בעמלקים? ונראה לי בס"ד דאמרו רבותינו ז"ל במדרש (מדרש תנחומא כי תצא יג) על פסוק אֲשֶׁר קָרְךָ בַּדֶּרֶךְ (דברים כה, יח) שנעשה סיבה שיבאו שאר אומות אחר כך וילחמו בישראל משל לאמבטי רותחת שאין כל בריה יכולה לירד בתוכה, בא בן בליעל אחד קפץ וירד לתוכה אף על פי שנכוה הקרה אותה בפני אחרים עיין שם. ולכן כאן שאמר **וַה' הֵנִיחַ לוֹ מִסָּבִיב** זה נרמז על עמלק דעון שלו שראוי למחותו מן העולם בעבורו הוא היה בעבור שנעשה סיבה למלחמה של עמים אחרים ואחר שנלחם דוד עם אלו והשם יתברך הניח לו מהם אז נתעורר **וַיֹּאמֶר אֶל נָתָן הַנָּבִיא** וכו' (שמואל ב' ז, ב) בענין בנין בית המקדש.

וּכְשֵׁם שֶׁמָּלַךְ עַל תִּפְסַח וְעַל עַזָּה, כָּךְ מָלַךְ עַל כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ (מלכים א ה, ד). קשא לפי זה הוה ליה למכתב בקרא תפסח ועזה מאי 'וְעַד עַזָּה'? ונראה לי שרמז הכתוב לפי דרכו שמלך בישוב העולם כולו כמו שרדה בתפסח ועזה והיינו כי הפרש שיש בין מספר **תִּפְסַח** [548] ובין מספר **עַזָּה** [82] הוא תס"ו שהוא מספר **בְּיִשּׁוּב עוֹלָם** [466] שעולה תס"ו כלומר שרדה בישוב עולם כולו כמו שרדה בתפסח ועזה.

וְלִבְסוֹף לֹא מָלַךְ אֶלָּא עַל יְרוּשָׁלַיִם וְלִבְסוֹף לֹא מָלַךְ אֶלָּא עַל מִטָּתוֹ (שיר השירים ג, ז). קשא מתי היה? כי הדבר ברור מעת שמלך עד שטרדו אשמדאי לא מרדו שאר שבטי ישראל כדי שנאמר מָלַךְ עַל יְרוּשָׁלַיִם בִּלְבַד. וגם מה שאמר 'לֹא מָלַךְ אֶלָּא עַל מִטָּתוֹ' מתי היה זה? כי אחר שטרדו אשמדאי נטרד גם ממטתו וקודם אשמדאי הוא מלך על כל ישראל. ועוד כתוב מפורש במלכים (מלכים א' יא, מב) וְהַיָּמִים אֲשֶׁר מָלַךְ שְׁלֹמֹה בִּירוּשָׁלַם עַל כָּל יִשְׂרָאֵל אַרְבָּעִים שָׁנָה וַיִּשְׁכַּב שְׁלֹמֹה עִם אֲבֹתָיו, וכן הכתוב בדברי הימים (דברי הימים ב' ט, ל) וגם עוד מפורש (מלכים א' ה, א) וּשְׁלֹמֹה הָיָה מוֹשֵׁל בְּכָל הַמַּמְלָכוֹת וכו' וְעֹבְדִים אֶת שְׁלֹמֹה כָּל יְמֵי חַיָּיו?

ונראה לי בס"ד ודאי שם המלכות שהיה לו על הכל לא פסק אך כבוד מלכות והוד מלכות שהיה לו מקודם זה פסק תחילה מעל כל העולם ונשאר עדיין קיים אצל כל ישראל ואחר כך גם מצד שבטי ישראל פסק ונשאר עדיין בירושלים עיר מלכות שהיה נראה לו בה הוד מלכות וכבוד מלכות אצל יושבי ירושלים ואחר כך גם מיושבי ירושלים פסק ולא נשאר לו כבוד מלכות אלא רק על מטתו דהיינו בביתו אצל נשיו כי הנשים מכונים למטה.

ועוד נראה קרוב לזה כי שלמה המלך ע"ה מלבד כתר מלכות שהיה לו מכח אביו כשאר מלכים עוד היה לו מורא מלכות על כל העולם מצד חכמתו שהכל רואין אותו ומקבלין אותו מלך בעבור חכמתו שבאין ולומדין דברי חכמה והחכם נחשב מלך מצד חכמתו כדכתיב בִּי מְלָכִים יִמְלֹכוּ (משלי ח, טו) ועל מורא וכבוד מלכות זאת שהיה לו מצד רבוי חכמתו קאמר בתחילה היה לו כבוד מלכות זו מכל העולם שבאים לשמוע חכמתו ואחר כך לא נשאר לו כבוד מלכות זו אלא מישראל שהיו באים לשמוע חכמתו ואחר כך גם זה פסק ולא נשאר לו כבוד מלכות זו שיבאו אליו

לשמוע חכמתו וללמוד ממנו אלא רק אנשי ירושלים שהיו דרים עמו ואחר כך גם זה פסק ולא נשאר לו כבוד מלכות מצד חכמתו אלא רק לאותם העומדים סביב מטתו בלבד ששומעים חכמה ממנו ואחר כך בא אשמדאי וטרדו וגם זה פסק ולא נשאר לו כבוד אלא רק על מקלו שהיה תופס מקלו בידו וקורא אֲנִי קֹהֶלֶת (קהלת א, יב) ומי שהיה מאמין לדבריו מזמין אותו אצלו ומכבדו בעבור ששומע חכמתו כי חכמתו נשארה בקרבו והיה משמיע חכמתו בעת שתופס מקלו בידו ולא בעת שלובש כתר מלכות כשהיה מלך בישראל.

והנה רב ושמואל לא פליגי על מלכות העקרית שלו שירש מאביו כשאר מלכים אלא איירי בכבוד מלכות שהיה לו מכח חכמתו הרבה וחד אמר חזר אליו כבוד מלכות וחד אמר לא חזר אלא נשאר הדיוט מצד כבוד מלכות הזה אבל לעולם כולי עלמא מודו דישב על כסא מלכות שירש מאביו עד עת פטירתו מן העולם וכמפורש בכתובים.

והנה הרב עיון יעקב ז"ל הוא היה מונה שבעה חלוקות זמנים בזה עיין שם ואמרתי לפי דבריו מובן הכתוב שאמר שלמה המלך ע"ה שְׁלֹשָׁה הֵמָּה מֵיטִיבֵי צָעַד וְאַרְבָּעָה מֵיטִבֵי לָכֶת (משלי ל, כט) דכונתו לומר הן שלשה הראשונות הן ארבעה האחרונות טובים המה אליו דכל מה דעבדי משמיא לטב.

דף כא.

"**לֹא יִרְבֶּה לוֹ נָשִׁים**", **עַל שְׁמוֹנָה עָשְׂרֵה, מְנָא לָן?** (**דברים יז, יז**). נראה לי בס"ד טעם למספר י"ח בדקדוק דאמרו רבותינו ז"ל (בבא מציעא נט.) כל ההולך בעצת אשתו נופל בגיהנם. וידוע מה שכתב הגאון חיד"א ז"ל בנחל קדומים בשם ילקוט ראובני המתפלל שמונה־עשרה ברכות בכונה ניצול מן גיהנם שהיא ק"ף אלף פרסאות שהם שיעור שמונה־עשרה אמות של מעלה כי למעלה כל אמה שיעורה שמונה־עשרה פרסאות עיין שם.

נמצא לפי זה גיהינם היא שמונה־עשרה אמות של מעלה ולכן נעשה לו גבול בנשים שיקח שמונה־עשרה כדי שיזכור תמיד שלא ילך בעצת אשתו ויפול בגיהנם שהיא

שמונה־עשרה אמות ולכן משני הגמרא שלקח נשים למלאת מספר שמונה עשר דסבר מספר זה של שמונה־עשרה הוא חובה אין להוסיף ואין לגרוע כדי שיהיה לו זכר על גיהנם תמיד.

'**עֶגְלָה**', **זוֹ מִיכַל**, **וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ 'עֶגְלָה'? שֶׁחֲבִיבָה עָלָיו כְּעֶגְלָה**. קשא מה חיבוב יש לעגלה יותר משאר בעלי חיים כדי שמדמה חיבוב מיכל לחבוב עגלה?

ונראה לי בס"ד כי עגלה חביבה על בעליה יותר מבהמה הזכר מפני שחולבת ואוכלים ונהנים מחלבה בתוך הבית והיא חביבה יותר מן עז נקבה או כשבה מפני שחולבת הרבה ולכן גם שמשון קרא את אשתו בשם עגלה באומרו לוּלֵא חָרַשְׁתֶּם בְּעֶגְלָתִי (שופטים יד, יח) כי היתה חביבה עליו כעגלה ולכך גילה לה הפתרון אף על פי שידע דודאי היא רוצה לגלותו לפלשתים שלא יפסידו.

או יובן קראה עֶגְלָה שהוא 'עג לה' והיינו ע"ג בגימטריא חכמה [73] שהיה לה חכמה מפוארה והצילתו על ידי חכמתה שהניחה במטתו תרפים כשברח משאול אביה את ככר העזים שמה מראשותיו ותאמר חולה הוא ועשתה בחכמה שיעבור זמן עד שיחזרו לשאול ויגידו לו ויחזור וישלחם ואז על ידי כך יתרחק דוד המלך ע"ה בבריחתו ולא יוכלו להשיגו ולכן היה קורא אותה עֶגְלָה שהוא 'עג לה' כלומר חכמה שמספרה ע"ג היא לה.

אי נמי מיכל היתה כנגד לאה שהיא כנגד חג"ת [חסד גבורה תפארת] שהם למעלה מן נה"י [נצח הוד יסוד] ששם רחל ולכן קראה עֶגְלָה עג לה, ע"ג ראשי תיבות **ג**' **ע**לִיונות.

או יובן בס"ד קראה עֶגְלָה לשון עיגול כמו שאמר הכתוב נְקֵבָה תְּסוֹבֵב גָּבֶר (ירמיה לא, כא) ופרשתי הטעם שאם האשה טובה לא תזוז מן מחשבתו ובכל צד שיפנה יצייר אותה לפניו כאלו היא מסבבת ומקפת אותו, וכך היתה מיכל חביבה עליו כאלו היא מקפת וסובבת אותו ולכך קראה עֶגְלָה כמו עגול סביב וכן מרובעות לא עגולות וכן שוכב במעגל וכן ויבא המעגלה.

מַתְקִיף לָהּ רָבִינָא אַיְמָא כָּהֲנָה תַּרְתֵּי סָרֵי וכו'. עיין פתח עינים שהקשה מפי השמועה ממה שאמרו בכריתות (כריתות דף ו:) גבי סמני הקטורת עיין שם. ונראה לי בס"ד דהתם כתיב סמים סמים בלא וא"ו להכי אמרינן שקולים הם אבל הכא לא אמר כָּהֲנָה

כָּהֵנָּה בלא וא"ו אלא אמר בוא"ו (שמואל ב' יב, ח) ולכן ליכא לפרש שקולים דידוע פלוגתא דרבי יאשיה ורבי יונתן חד אמר אמרינן וא"ו לחלק וחד אמר וא"ו להוסיף והשתא למאן דאמר וא"ו לחלק להכי הטיל וא"ו ב'כָּהֵנָּה' בתרא כדי לחלקה מן כָּהֵנָּה קמא שלא תאמר שקולין הם [ולא] ראי זו כראי זו והדר פריך למאן דדריש בעלמא וא"ו לרבות אם כן גם הכא נדרוש וא"ו לרבות ונאמר ארבעים ושמונה הוו דהניח וא"ו ללמדנו על מספר מ"ח.

'**פִּילַגְשִׁים**', **בְּלֹא כְתֻבָּה וּבְלֹא קִדּוּשִׁין** (**שמואל ב ה, יג**). נראה לי בס"ד תחלק 'פִּילַגְשִׁים' לשתי תיבות 'פלג שם' והיינו כי איש ואשה שם י־ה בניהם (סוטה יז.) וזה שלקח פלגש אין זו אשה שיש לה אות ה"א להשלים שם י־ה ואין אצלם אלא רק אות יו"ד דאיש שהוא חצי שם י־ה.

אַרְבַּע מֵאוֹת יְלָדִים הָיוּ לוֹ לְדָוִד, כֻּלָּן בְּנֵי יְפַת תֹּאַר הָיוּ, וּמְגַדְּלֵי בְּלוֹרִית הָיוּ (**שמואל ב ה, יג**). הנה בקדושין (קדושין עו:) פירש רש"י ז"ל להדיה היו לו לדוד בחיילותיו ולא היו בניו אלא בני יפת תואר המה נשים שלקחו ישראל במלחמה ומתוך כך היו נוהגים כמשפטי עובדי כוכבים עיין שם. אך קשא אמאי לא גיירם? ואם גיירם איך הותר להם להיות מגדלי בלורית?

ונראה לי בס"ד לעולם נתגיירו והתיר להם לגדל בלורית לסימן שהם בני יפת תואר שבזה מטיל אימה ופחד על הגוים שנלחם עמהם שידעו שהוא מצליח במלחמתו כי בני יפת תואר הם באים אחר הצלחת ישראל במלחמה דאז לוקחים נשים מן השביה ובאים עליהם במלחמה ביאה אחת והבנים הנולדים מאותה ביאה שהיתה במלחמה המה הנקראים בני יפת תואר ונמצא בני יפת תואר הם סימן של הצלחת ישראל במלחמה ועשה להם סימן שהם בני יפת תואר על ידי גידול בלורית דאז הרואין אותם ידעו שהם בני יפת תואר וממילא ידעו הצלחת ישראל במלחמה.

ולכך היה מושיבם **בְּקָרוֹנוֹת זָהָב** והולכים בראשי גייסות כדי להטיל בהם אימה על האויב דמפורש בגמרא דקדושין דף ע"ו שהם לא היו נלחמים כי אין עושין מלחמה אלא רק ישראל המיוחסים כדכתיב וְהִתְיַחְשָׂם בַּצָּבָא בַּמִּלְחָמָה (דברי הימים א' ז, מ) וקאמר שם בגמרא להדיה שאלו לא אזלי אלא לבעותי עלמא.

ולכן כיון דכונתו לתת מורא על האויבים באלו שמהלכין בראשי גייסות שידעו על ידי אלו הצלחת ישראל במלחמה ואין ניכרים שהם בני יפת תואר אלא על ידי שיהיו מגדלי בלורית שדבר זה אינו מצוי בישראל ואסורין לעשותו לכך הותר להם לעשות דבר זה שהוא אינו אלא איסור דרבנן כיון שהוא צורך למלחמה של ישראל שבזה הסימן שיכירו האויבים שהם בני יפת תואר תפול עליהם אימה.

ונראה להכי דקדק להניח מאלו בני יפת תואר ארבע מאות דוקא לא פחות ולא יותר שעשה זה להורות שהוא גובר על הסטרא אחרא שיש לה ארבע מאות רוחות בסוד (בראשית לג, א) וְהִנֵּה עֵשָׂו בָּא וְאַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ עִמּוֹ ודו"ק.

"**וּלְאַמְנוֹן רַע וּשְׁמוֹ יוֹנָדָב בֶּן שִׁמְעָה אֲחִי דָּוִד, וְיוֹנָדָב אִישׁ חָכָם מְאֹד" אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב: אִישׁ חָכָם לִרְשָׁעָה** (**שמואל ב' יג, ג**). נראה לי בס"ד דדריש זה מתיבת מְאֹד דאמרו רבותינו ז"ל (בראשית רבה ט, ט) על פסוק וַיַּרְא אֱלֹהִים אֶת כָּל אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִנֵּה טוֹב מְאֹד (בראשית א, לא) 'טוֹב' זה יצר הטוב 'מְאֹד' זה יצר הרע ולכן כאן אמר **אִישׁ חָכָם מְאֹד**, חָכָם בחלק היצר הרע שנאמר בו מְאֹד.

ועוד נראה לי בס"ד דריש ממה שאמר **רַע וּשְׁמוֹ יוֹנָדָב** והיינו תחבר תיבת רַע עם תיבת שמו יהיה משניהם צרוף 'מורשע' ולכן אמר חָכָם לִרְשָׁעָה.

אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב: שֶׁעָשְׂתָה לוֹ מִינֵי טִיגָּן (**שמואל ב יג, ט**). יש להבין מאי קא משמע לן ולמה הוצרך לפרש לנו דבר זה דמאי נפקא מינה אם טיגון ואם בישול?

ונראה לי בס"ד דבא לתרץ בזה קושית העולם דמקשים איך דוד המלך ע"ה לא נרגש בערמתו במה שבקש שתבא אצלו ותעשה לפניו שאם היא יודעת לבשל יותר טוב מכל האומנים תבשל בביתה ותשלח לו קדרת התבשיל כמו שהיא ויאכל, ולמה תבא אצלו? אלא ודאי כונתו לשכב עמה!

ולכן פירש לנו שהדבר ההוא שבקש לא היה מיני בישול אלא מיני טיגון והיינו כי הבישול מבשלים אותו בקדרה שיש לה כסוי והתבשיל יתבשל בקדרה כשהיא מכוסית ואז יהיה חומו שמור בקדרה ואם יוליכו הקדרה ממקום למקום לא יתקרר התבשיל ולכן אפשר שתבשל בביתה ואחר כך יוליכו הקדרה כמו שהיא לביתו ויאכל אמנם הוא ביקש דבר של מיני טיגון שמטגנין אותו במחבת שדרכו לטגנו

במחבת גלויה בלי כיסוי ולכן אין חומו שמור ועצור בו וקרוב להתקרר ויש טיגון שאינו טוב לאכלו קר ולכן רצה שתבא אצלו ותטגן לפניו כדי שהוא יאכל סמוך לטיגון ונמצא שבזה עשה טעם לבקשתו ולא נודעה ערמתו.

קָשְׁרָה לוֹ נִימָא וַעֲשָׂאַתּוּ כְּרוּת שָׁפְכָה (שמואל ב יג, טו). לכאורה מציאות זו רחוקה מן השכל שהשערות יהיו כסכין לעשות כרות שפכה.

ונראה לי בס"ד שהיה להם מין סם למשוח בו שערות בית הערוה של הבתולות שעל ידי זה יהיו חדים וקשים ועוקצין כמו קוצין לבשר האדם הנוגע בהם ולא היו עושין כן אלא לבתולות לסימן שהם אינם בנות ביאה שעדיין אין להם בעל לבא עליהם דהנשואות שיש להם בעל אין עושין כן דאלו השערות שהם נעשו קשין ועוקצים כמו קוצין מעכבים ביאה של איש הבא עליהן אך לבתולות בלבד עושין כן לסימן שהם אינם בנות ביאה.

ואמנון אף על פי שידע מנהג זה של משיחת שערות בית הערוה של תמר משוחין בסם ויהיו עוקצים בשרו כשיבא עליה כמו קוצין קבל עליו צער זה לרוב תאותו במשכבה אך היא כדי להנקם ממנו קשרה השערות העומדות על השפה נימא בנימא כדי לחזק זו בזו ויהיה כוחן חזק לנקוב בשר האבר שלו לעשותו כרות שפכה כי השערות כל אחת לבדה אף על פי שהיא קשה וחזקה על ידי הסם לא היה לה כח לנקוב הבשר של האבר לעשותו כרות שפכה אלא רק עוקצת הבשר כמו קוץ לכך הוצרכה לקשור נימא בנימא לחזק אחת בחברתה שעל ידי כך נקבו בשר האבר שלו שנעשו כמו מחט ברזל דקה ומחמת כן נעשה כרות שפכה.

דף כא:

"**וַאֲדוֹנִיָּה בֶּן חַגִּית מִתְנַשֵּׂא לֵאמֹר אֲנִי אֶמְלֹךְ**" **מְלַמֵּד, שֶׁבִּקֵּשׁ לְהַלְמוֹ, וְלֹא הוֹלְמַתּוּ** (מלכים א א, ה). נראה לי בס"ד יליף זה מתיבת 'אֲנִי' וסגי לומר 'מִתְנַשֵּׂא לֵאמֹר אֶמְלֹךְ' לכך אמר תחילה בקש לנסות בעטרה אם הולמתו מוכח שהוא יקבל מלכות אביו בתורת ירושה שימלוך תחת אביו וכיון שראה שלא הולמתו אמר אני אמלוך אני דייקא שאינני צריך לקבל המלכות מאבי בתורת ירושה אלא אני אמלוך בכחי ועוצם ידי אפילו אם אינני בנו של דוד המלך.

בְּשָׁעָה שֶׁנָּשָׂא שְׁלֹמֹה אֶת בַּת פַּרְעֹה, יָרַד גַּבְרִיאֵל וְנָעַץ קָנֶה בַּיָּם, וְהֶעֱלָה שִׁרְטוֹן, וְעָלָיו נִבְנָה כְּרַךְ גָּדוֹל שֶׁבְּרוֹמִי (מלכים א י, כז). הנה בודאי הגמור אין מאמר זה כפשוטו דאיך יתכן לומר שכל הארץ הגדולה והרחבה אשר כרך רומי בנוי בה היתה ים קודם שנשא שלמה המלך ע"ה את בת פרעה ובמשך שנים שלא הגיעו לשבע מאות שנים נתחדשה קרקע זו בתוך הים ונבנה עליה כרך גדול של רומי שהיה בנוי בזמן בית שני. על כן ודאי מאמר זה נאמר על דרך החידה שבו רמוז ענין עמוק ונראה לי בס"ד דידוע שאין הקדוש ברוך הוא גוזר ונותן ממשלה לאומה אחת על ישראל אלא עד שגוזר ומכין דבר שבו תהיה המפלה של אותה אומה לאחרי זה והנה הכתוב אמר וְנָתַתִּי נְקֻמָתִי בֶּאֱדוֹם בְּיַד עַמִּי יִשְׂרָאֵל (יחזקאל כה, יד) והכונה שיפרע מאדום באותיות נקימה שהם חמשה אותיות שנמשך כוחם מן חמשה גבורות מנצפ"ך שכל פעולות הדין יוצאות משם ומספרם עולה כמנין הר [205] שבהם יהרוס את הר עשו בנקימה שהיא מספר הר וככתוב וְעָלוּ מוֹשִׁעִים בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפֹּט אֶת הַר עֵשָׂו (עובדיה א, כא) והנה בודאי בעת שנשא שלמה את בת פרעה ניתנה שליטה לאדום על ישראל ואמרתי הטעם כי מלוי שם פַּרְעֹה הוא מספר עשו כזה פ"ה רי"ש עי"ן ה"א דהמלוי עולה שע"ו שהוא אותיות עֵשָׂו [376] אבי אדום ובאותו זמן שניתנה שליטה לאדום על ישראל הקדים הקדוש ברוך הוא רפואה למכה על פי הכלל הנזכר הידוע והכין דבר שבו תהיה מפלת אדום ותכלית הבירור של ניצוצי קדושה.

ולזה אמר **יָרַד גַּבְרִיאֵל** רמז למדת הגבורה **וְנָעַץ קָנֶה בַּיָּם** רמז לאותיות נקימה הבאים מחמש גבורות מנצפ"ך והוא כי אם תחבר אותיות 'קָנֶה' עם אותיות 'יָם' יהיה מזה צירוף 'נְקִימָה' שבאותיות אלו תהיה מפלת אדום והעברת רוח הטומאה מן הארץ וביטול הקליפות והוא הדבר אשר הבטיח השם יתברך וְנָתַתִּי נְקֻמָתִי בֶּאֱדוֹם בְּיַד עַמִּי יִשְׂרָאֵל.

ואמרו **וְהֶעֱלָה שִׁרְטוֹן** נראה בס"ד במפלה זו שתהיה לאדום והסטרא אחרא יעלה ויאיר נר של שט"ו נצוצי קדושה שהם כמנין ז' פעמים אָדָם [315=7×45] כנודע וזהו שִׁרְטוֹן אותיות 'נר שט"ו' שיעלה ויאיר נ"ר של שט"ו ניצוצות על ידי מפלת אדום והקליפה שלה.

ואמר עוד **וְעָלָיו נִבְנָה כְּרַךְ גָּדוֹל שֶׁל רוֹמִי** פירוש כי עליית נר שט"ו הנזכר נבנה צירוף של אותיות רוֹמִי דידוע מה שאמר הכתוב וְכָל קַרְנֵי רְשָׁעִים אֲגַדֵּעַ תְּרוֹמַמְנָה קַרְנוֹת צַדִּיק (תהלים עה, יא) ופרשו המקובלים אות ראשון ואות אחרון של **רְשָׁעִים** הם אותיות 'רם' ונשאר באמצע 'ישע' וכאשר יוסרו אותיות 'רם' מן **רְשָׁעִים** שבאלו היה כוחם אז תתרומם קרנות **צדיק** הם אותיות 'קץ' שיגיע קץ הגאולה ויהיה ישע לישראל עד כאן דבריהם.

והנה אותיות '**רם**' שיוסרו מן רְשָׁעִים עם אותיות '**יו**' שהם מספר אבג"י [16] דשם **אָנָּא בְּכֹחַ גְּדֻלַּת יְמִינְךָ** שהוא בסוד רשות הרבים רחבו י"ו אמה שנתקן אז ונמתק יהיה מזה צירוף של **רוֹמִי** שהוא חיבור 'רם' עם 'יו' שיהיו אותיות אלו מאירין לישראל ולזה אמר וְעָלָיו נִבְנָה כְּרַךְ גָּדוֹל שֶׁל רוֹמִי, כְּרַךְ רצונו לומר צירוף שמתחברים אותיות 'רם' עם אותיות 'יו' ואלו יהיו מאירים לישראל.

אָמַר שְׁלֹמֹה "אֲנִי אַרְבֶּה וְלֹא אָסוּר" (מלכים א יא, ד). כתב בפתח עינים דאיתא במדרש וירושלמי (ירושלמי סנהדרין ב, ו) דעלתה אות יו"ד של יַרְבֶּה (דברים יז, יז) ותבעה דין על שלמה המלך ע"ה. ומקשים העולם למה עלתה יו"ד ולא עלתה למ"ד של תיבת '**לֹא**' שהיא קודם תיבת יַרְבֶּה?

ונראה לי בס"ד כי המצוה הזאת לא נשלם משמעות שלה אלא בתיבת יַרְבֶּה מה שאין כן בתיבת 'לֹא' עדיין לא יש לה משמעות ומה מדברת, לכך עלתה יו"ד של יַרְבֶּה. **ועוד** נראה לי כיון דאות יו"ד באלפ"א בית"א היא קדמה ללמ"ד לכן עלתה אות יו"ד. **ועוד** נראה לי כיון דאות למ"ד ישנה בשמו של שְׁלֹמֹה לא עלתה לקטרג עליו דהיא סניגור שלו ואוהבתו.

אַף עַל פִּי שֶׁהִנִּיחוּ לוֹ לָאָדָם אֲבוֹתָיו, סֵפֶר תּוֹרָה, מִצְוָה לִכְתֹּב מִשֶּׁלּוֹ. נראה לי בס"ד דלאו מתיבת לָכֶם (דברים לא, יט) מפיק לה דרצונו לומר לכם משלכם כמו שאמרו גבי לולב (סוכה כט:) דהא אפילו הניח לו אביו דשלו חשיב שזכה בה מדין ירושה גם כן אמרו מצוה לכתוב משלו, אלא נראה לי דמפיק לה מדכתיב 'כִּתְבוּ' ולא כתיב 'קְחוּ' שמע מינה דבעינן כתיבה חדשה לכל חד וחד.

אוֹי לָכֶם שְׁתֵּי זְרוֹעוֹתַי, שֶׁהֵן כִּשְׁתֵּי סִפְרֵי תּוֹרוֹת שֶׁנִּגְלְלִין (דברים יז, יח). נראה לי בס"ד הטעם, אחד כנגד חלק התלמוד ואחד כנגד חלק המעשה אבל באדם דעלמא סגי בחד דהוא כנגד חלק התלמוד בלבד דמסקינן תלמוד גדול שהתלמוד מביא לידי מעשה (קידושין מ:) וגבי מלך החמירו לעשות זכר לשניהן ואותה שמניח בבית גנזיו היא כנגד חלק התלמוד דכתיב אֶת צְנוּעִים חָכְמָה (משלי יא, ב) ואותה שקושרה בזרועו כנגד חלק המעשה כי המעשה תתייחס לזרוע וקושרה בפרק הסמוך לכתף שהוא קשר השבעה עשר כי האצבעות ארבע־עשרה פרקים ועם הכף וזרוע נעשה שבע־עשרה פרקים כמנין טוב [17] שהתורה נקראת טוב כדכתיב כִּי לֶקַח טוֹב נָתַתִּי לָכֶם (משלי ד, ב).

והנה כנגד שני חלקים אלו תלמוד ומעשה נקראת התורה עֹז דכתיב ה' עֹז לְעַמּוֹ יִתֵּן (תהלים כט, יא) והענין הוא כי התורה היא שבעה ספרים כמו שאמרו חז"ל (שבת קטו:) על פסוק (משלי ט, א) 'חָצְבָה עַמּוּדֶיהָ שִׁבְעָה' שפסוק (במדבר י, לה) 'וַיְהִי בִּנְסֹעַ הָאָרֹן' הוא ספר בפני עצמו וידוע כי חלק המעשה הוא בעשיה ששם החשבון הוא אחדים לכן שם הם שבעה ספרים, אך התלמוד ביצירה ששם החשבון עשרות לכן אותם השבעה ספרים נחשבין לשבעים ולכן אמרו רבותינו ז"ל (במדבר רבה יג, טז) ע' פנים לתורה ולכן זהו הטעם שהתורה נקראת עֹז שהוא כנגד חלק התלמוד וחלק המעשה זה ז' וזה ע'.

ובזה יובן בס"ד רמז הכתוב וְיִתֶּן עֹז לְמַלְכּוֹ (שמואל א' ב, י) שהמלך ניתן לו מעלה שנצטווה לכתוב שני ספרים שהם אחד כנגד התלמוד ואחד כנגד המעשה שהם עֹז. ובזה יובן שִׁבְעָתַיִם יֻקַּם קָיִן וְלֶמֶךְ שִׁבְעִים וְשִׁבְעָה (בראשית ד, כד) והוא **קַיִן** רמז לכל אחד ואחד מישראל שנקרא בשם קַיִן על שם שישראל הם קנין אחד מקניינו של הקדוש ברוך הוא דכתיב עַם זוּ קָנִיתָ (שמות טו, טז) ומשמעות קין הוא קנין כמו שנאמר קָנִיתִי אִישׁ אֶת ה' (בראשית ד, א) הנה קימה של כל אחד ואחד מישראל שנקרא קין שהוא קניינו יתברך הוא בתורה שהיא שִׁבְעָתַיִם דכתיב 'חָצְבָה עַמּוּדֶיהָ שִׁבְעָה'. אך **לֶמֶךְ** אותיות מֶלֶךְ בהפוך אתוון תהיה קימה שלו בשתי תורות שהם שבעים ושבעה אחד כנגד חלק התלמוד שהוא רמוז באות ע' של **עֹז** שהוא ביצירה ששם המספר היא

עשרות ואחד כנגד חלק המעשה שהוא בעשיה ששם החשבון הוא אחדים שהוא אות ז' של עֹז.

ובזה יובן בס"ד רמז הכתוב אַחַת דִּבֶּר אֱלֹקִים שְׁתַּיִם זוּ שָׁמָעְתִּי כִּי עֹז לֵאלֹקִים (תהלים סב, יב) והכונה **אַחַת דִּבֶּר אֱלֹקִים** שצונו לכתוב רק ספר תורה אחת דכתיב וְעַתָּה כִּתְבוּ לָכֶם אֶת הַשִּׁירָה (דברים לא, יט) שהיא אחת ולא שתים אך באמת **שְׁתַּיִם זוּ שָׁמָעְנוּ** גבי מלך דכתיב ביה וְכָתַב לוֹ אֶת מִשְׁנֵה הַתּוֹרָה הַזֹּאת (דברים יז, יח) שתים במשמע וכמו שאמר רבי אליעזר הכא ולמה ליה שתים ולא סגי בחד? לזה אמר הטעם **כִּי עֹז לֵאלֹקִים** שיש חלק התלמוד ביצירה וחלק המעשה בעשיה שהם סוד 'עֹז' ולכן המלך אשר בידו עז מלכות הוזהר בשתים כנגד עֹז הנזכר.

דף כב.

בִּכְתָב זֶה נִתְּנָה תּוֹרָה לְיִשְׂרָאֵל, כִּיוָן שֶׁחָטָא, נֶהְפַּךְ לָהֶן לְרוֹעֵץ (זכריה ט, יב). נראה לי בס"ד העוסק בתורה נקרא מלך שהוא לשון מלכות דכתיב זֶה יַעְצֹר בְּעַמִּי (שמואל א' ט, יז) ולכן חג שבועות שבו נתנה תורה נקרא עצרת וכן חג שמחת תורה נקרא שמיני עצרת ככתוב בַּיּוֹם הַשְּׁמִינִי עֲצֶרֶת תִּהְיֶה לָכֶם (במדבר כט, לה) וכיון דתלמיד חכם נקרא מלך שהוא עוצר על כן מי שהוא מחובשי בית המדרש נקרא 'עצור' כמו שנאמר גבי דואג נֶעְצָר לִפְנֵי ה' (שמואל א' כא, ח) ולכן כתב האשורית שהוא מלך על כל שאר מיני כתב גם הוא נקרא 'עוצר' ולכך אחר שחטאו שנסתלק מהם שם מלך שהיה להם מצד התורה אז מכתב זה שהוא עוצר על כל מיני כתב נהפך להם לְרוֹעֵץ דאותיות עוצר ורועץ שוים הם.

הַמִּתְפַּלֵּל, צָרִיךְ שֶׁיְּרָאֶה עַצְמוֹ כְּאִלּוּ שְׁכִינָה כְּנֶגְדּוֹ . נראה לי בס"ד לכך אותיות 'אדם' יש כנגדן אותיות 'בהן' [57] שהם מספר א־ל הוי־ה [57] וזהו שנאמר שִׁוִּיתִי ה' לְנֶגְדִּי תָּמִיד (תהלים טז, ח) כי א־ל הוי־ה שהם רמוזים כנגדי, שויתי על לבי תמיד.

"**מְנֵא מְנֵא תְּקֵל וּפַרְסִין**", "**מְנֵא מְנָה אֱלָקָא מַלְכוּתָךְ וְהַשְׁלְמַהּ**" (דניאל ה, כה). הרואה יראה שצריך פירוש לפירושו של דניאל ע"ה שצריך לדעת מה הוא ענין המנין שמנה אלקא במלכות בלשצר ומה הוא ענין המשקל ששקל את בלשצר במאזנים?

ונראה לי בס"ד דאמרו בגמרא דמגילה (מגילה יא: יב.) שני פסוקים נאמרו במספר

השבעים **הָאֶחָד בִּנְבוּאַת יִרְמְיָה הַנָּבִיא** ע"ה דכתיב כִּי לְפִי מְלֹאת לְבָבֶל שִׁבְעִים שָׁנָה אֶפְקֹד אֶתְכֶם (ירמיה כט, י) וזה המנין של השבעים נחשב מעת שהתחילה שליטת בבל על ישראל שהוא כבוש יהויקים שהוא בשנת שבע למלכות נבוכדנצר הרשע ומעת זו עד שנה הראשונה שמלך כורש יש שבעים שנה וזה החשבון נאמר על פקידה בעלמא שהיה בשנת אחת לכורש מלך פרס שהיא היתה שנת ע"ח לכבוש יהויקים שהיה להם פקידה בעלמא כדכתיב כֹּה אָמַר כּוֹרֶשׁ מֶלֶךְ פָּרַס כָּל מַמְלְכוֹת הָאָרֶץ נָתַן לִי ה' אֱלֹקֵי הַשָּׁמַיִם וְהוּא פָקַד עָלַי לִבְנוֹת לוֹ בַיִת בִּירוּשָׁלַם (דברי הימים ב' לו, כג).

ופסוק **הַשֵּׁנִי בַּמַּרְאֶה דָּנִיֵּאל** ע"ה דכתיב לְמַלֹּאות לְחָרְבוֹת יְרוּשָׁלַם שִׁבְעִים שָׁנָה (דניאל ט, ב) וזו היתה פקידה גמורה שעלו ובנו בית שני וזה המנין של שבעים שנה מתחיל מן חרבן ירושלם ובית המקדש שאז גלה צדקיהו הרי שני מניינים נאמרו במספר השבעים שנה אחד בעבור פקידה בעלמא ואחד בעבור גאולה גמורה אשר עלו ובנו. ואמרו בגמרא דמגילה (שם) בעת שהוציא בלשצר כלי בית המקדש ונשתמש בהם הוא מנה השבעים וטעה שתפש עיקר מה שנאמר בירמיה 'לְפִי מְלֹאת לְבָבֶל שִׁבְעִים שָׁנָה' וחשב מספר השבעים מתחילת מלכות בבל רצונו לומר מתחילת שנה שמלך נבוכדנצר הרשע וחשב מ"ה שנים של נבוכדנצר וכ"ג שנים של אויל מרודך ושתי שנים הרי שבעים וכיון דהגיעו השבעים ולא אפרוק שמע מינה לא יגאלו עוד, לכך הוציא כלי המקדש ונשתמש בהם.

אך באמת טעה בתרתי חדא כי זה הפסוק של ירמיה הנביא ע"ה לא נאמר אלא בעבור פקידה בעלמא אבל בגאולה ממש מתחיל חשבון השבעים שנה מן חרבות ירושלים שהוא גלות צדקיהו האמור בדניאל, ועוד טעה טעות שניה כי זה הפסוק של ירמיה ע"ה מתחיל זמן השבעים שלו מן גלות יהויקים ולא מן מלכות נבוכדנצר הרשע וכמו שאמרו בגמרא דמגילה שם ועל כן נתחייב בלשצר הריגה על אשר נשתמש בכלים של בית המקדש.

וזהו ענין הפתרון של דניאל ע"ה **'מְנֵא מְנֵא אֱלָקָא מַלְכוּתָךְ וְהַשְׁלְמַהּ'** פירוש מְנֵא מָנָה שני מניינים שעשה אֱלָקָא הם כנגד מַלְכוּתָךְ שהיתה שתי שנים כן המנין נחלק לשתים ואתה טעית במניינים אשר היו שתים כנגד מלכותך שהיתה שתים ולכן

בעבור חטא זה הִשְׁלִימָה לְךָ את ימי המלכות שלא נשאר לך ממנה אפילו יום אחד למלוך בו.

ואמר עוד '**תְּקֵל תְּקִילְתָּה בְּמֹאזְנַיָּא וְהִשְׁתְּכַחַתְּ חַסִּיר**' (דניאל ה, כז) פירוש דאמר לו מלבד זה עוד ביום ראש השנה דהאי שתא שבו נדונין כל העולם בשמים נתבקר פנקסך ונמצאת חסר שראוי אתה למות בזה השנה ולכך אמר במאזנייא כי מזל תשרי היא מאזניים.

ואמר עוד '**פְּרֵס פְּרִיסַת מַלְכוּתָךְ וְיהִיבַת לְמָדַי וּפָרָס**' (דניאל ה, כח) פירוש מלכותך בבל [34] שהיא מספר ל"ד אם תחלק זה לחצאין תהיה מספר 'אוי אוי' [2÷34=17] שיהיה לבבל אוי מן כורש מלך פרס ואוי מן דריוש מלך מדי שיגברו שניהם עליו וילכדו שניהם את בבל.

וּשְׁמוּאֵל אָמַר: "**ממתוס ננקפי אאלרן**" (**דניאל ה, כה**) . נראה דכל אחד אמר כפי מה שקבל מרבותיו וכולהו איתנהו שהיה כתוב שורה אחת כמו שאמר רב ותחתיה שורה אחת כמו שאמר שמואל ותחתיה שורה כמו שאמר רב אשי.

והא דהוצרך המלאך לכתוב דברים אלו של 'מְנֵא מְנָה' כפולים בארבעה אופנים, נראה לי בס"ד דאמרו רבותינו ז"ל לעולם ישנה אדם לתלמידיו ארבעה פעמים דכתיב 'אָז רָאָהּ וַיְסַפְּרָהּ הֱכִינָהּ וְגַם חֲקָרָהּ' באיוב (איוב כח, כז) ולכן גם המלאך כפל הידיעה של דברים ההם ארבעה פעמים בארבע אופנים.

אָמְרָה לֵיהּ: **חַסְרֵיהּ לְגַנְבָא, נַפְּשֵׁיהּ לִשְׁלָמָנָא נָקִיט** (**מלכים א' א, ד**) . קשא איך תדבר אותה צדקת עם דוד מלך ישראל דבור קשה שתמשלהו לגנב ולעשותו כמו גנב?

ונראה לי בס"ד יש רמאי טוב ויש גנב טוב שמרמא וגונב דעתו של שטן הוא יצר הרע כדי להטיב וכך היה דרכו של דוד המלך ע"ה כמו שאמרו רבותינו ז"ל על פסוק חִשַּׁבְתִּי דְרָכָי וָאָשִׁיבָה רַגְלַי אֶל עֵדֹתֶיךָ (תהלים קיט, נט) שעומד בכל יום ואומר לפרדס פלוני אני הולך למרחץ פלוני אני הולך ואחר שיוצא מביתו והולך על פתח בית המדרש נשמט ונכנס לבית המדרש ויושב בין החכמים לעסוק בתורה ועושה כן לגנוב דעתו של שטן שלא יעשה לו סיבות עיכובים למנוע יציאתו מביתו אם יודיע שהיא הולך לבית המדרש, אך עתה שאומר לפרדס אני הולך ישמח השטן הוא יצר

הרע ואדרבה דוחה מלפניו הסיבות המעכבים אותו וכיון שיצא והלך בדרך והגיע לפתח בית המדרש נשמט ונכנס שם, נמצא הוא גנב לטובה שגונב דעתו של שטן כדי לעשות טוב.

ואבישג יודעת טבעו ומדתו הנזכר וחשבה כי הוא לקחה והשכיבה בחיקו בלא כתובה ובלא קדושין נתכוון בזה לגנוב דעתו של שטן דהיינו ודאי דוד המלך ע"ה כשמזדווג עם אשתו עושה במצות עונה זווגים ויחודים והמשכת שפע בעולמות העליונים ולכן השטן קשה עליו זווג של דוד המלך ע"ה למטה ולכך ישתדל לקרר כח תאוה שלו ולא יעשה לו חמום לשמש מטתו כי כח תאוה זו יבא לאדם מצד יצר הרע ולכן מה עושה? גונב דעתו של שטן כדי שיניח ויעורר כח תאוה בקרבו שעל ידי כך יזדווג עם אשתו הביא אבישג והשכיבה בחיקו בלא כתובה וקדושין ואז בכך יקיץ הישן הוא יצר הרע לעורר בקרבו אש תאוה כדי שיבא על אבישג באיסור ח"ו ובלא כתובה וקדושין, ואז כח התאוה ההיא המתעורר בקרבו ישמש בו עם אשתו העיקרית ויעשה זווג לשם שמים וימשך שפע בעולמות למעלה!

כך חשבה אבישג בתחילה ואחר כך אמרה לו שיקדשנה כדי שתקרא בשם אשתו של מלך והוא השיב דאסור ליקח יותר מן שמונה־עשרה ולכך אמרה לו **חַסְרֵיהּ לְגַנְבָא** פירוש אתה שהיית נוהג לגנוב דעתו של שטן תמיד במה שאתה מבטיח עצמך בדברי שקר כדי שבזה תתרחק מן הרע הנה בעתה חַסְרֵיהּ לְגַנְבָא תחבולה שלא יוכל לעשותה ומה שאמרת לי עתה דאתה נמנע מכח איסור שמונה־עשרה אני אומרת לא כן הוא אלא הסיבה היא שאין לך כח לבעול ולכן תלית הדבר בענין אחר דאתה נמנע מחמת איסורא דטפי משמונה־עשרה.

בְּאוֹתָהּ שָׁעָה קִנְחָה בַּת שֶׁבַע בְּשִׁלֹּשׁ עֶשְׂרֵה מַפּוֹת (**מלכים א א, טו**). פירוש שעשה שלש־עשרה זווגים כמנין אחד [13] שבזה עשה יחוד עליון למעלה והמשיך שפע מן שלש־עשרה מכילן דרחמי.

בּוֹא וּרְאֵה כַּמָּה קָשֶׁה גֵּרוּשִׁים, שֶׁהֲרֵי לְדָוִד הַמֶּלֶךְ הִתִּירוּ לוֹ לְיַחֵד, וְלֹא הִתִּירוּ לוֹ לְגָרֵשׁ (**מלכים א א, טו**). הקשה הגאון חיד"א בפתח עינים מה הוכחה מכאן על גרושין דעלמא דשאני הכא דגרושת מלך אסורה לאחר, מה שאין כן גרושין דעלמא מותרת

לאחר ואינה מתעגנת? עיין שם.

ונראה לי בס"ד דיליף ממה שלא התירו לגרש אחת מאותם עשרה פלגשים ששכב עמהם אבשלום דהיו אסורות לדוד המלך ע"ה וככתוב וַתְּהִיֶינָה צְרֻרוֹת עַד יוֹם מֻתָן אַלְמְנוּת חַיּוּת (שמואל ב' כ, ג) ואם כן בלאו הכי הם מעוגנות ואמאי לא נתנו לו רשות לגרש אחת מהן כדי שיקח אחרת במקומה.

והנה הר"ן ז"ל הקשה על מה שאמר לה 'אֲסִירַת לִי' דליסבה לפלגש? ותירץ דמספר שמונה־עשרה הקצוב למלך הוא על נשים ופלגשים וכן כתב הרמב"ם (בפרק ג' מהלכות מלכים) עיין שם. והנה תירוץ זה יבא נכון על סברת הרמב"ם אך להראב"ד דסבירא ליה פלגשים יוכל ליקח יותר מן שמונה־עשרה אמאי לא אמרו שיקח אבישג בתורת פלגש?

ונראה לי בס"ד שלא רצו לעגנה כל ימיה והוא כי כיון שחלה ידעו דודאי יפטר מחולי זה כי עד חזקיה לא הוה אינש דחלה ואתפח, ואם יקחנה בתורת פלגש ודאי עתה לא יוכל לבא עליה מחמת חולי ואחר ימים מועטים יפטר ותהיה אסורה לשלמה בנו ואין מלך אחר בישראל שיקחנה אך עתה שלא לקחה אפילו בתורת פלגש היא מותרת לבנו שלמה המלך ע"ה וכמו שאמרו בגמרא לעיל ואינה מתעגנת.

אֵין אִשְׁתּוֹ שֶׁל אָדָם מֵתָה, אֶלָּא אִם כֵּן מְבַקְּשִׁין מִמֶּנּוּ מָמוֹן וְאֵין לוֹ (**משלי כב, כז**).

נראה לי בס"ד הכונה מה שאמרו (שבת לב:) בעון נדרים מתה אשתו אין זה חשוב עונש לאדם זה בעל הנדרים דאם תמות אשתו יהיה לו הרווחה בזה שיקח תמורתה בתולה ויהנה ממנה ומצד הממון יורש אשתו שמתה ולוקח ממון מן האשה חדשה ואם כן יהיה חוטא נשכר בזה!

לכך אמר עונש זה של מיתת אשתו לא יעשו מן השמים לחוטא בנדרים אלא אם כן ידעו מן השמים שזה לא יוכל ליקח אשה אשר יחפוץ אלא כשרוצה לישא אשה אחרת לא יתנו לו אלא אם כן יתן לבית אביה או לה ממון הרבה והוא אין לו ליתן על כן יהיה מוכרח ליקח אשה עניה ומכוערת ונמצא הפסיד הרבה במיתת אשתו שהחליפו לו פרה בחמור ועל ידי כך יהיה דואג ובוכה על אשתו הראשונה כל ימיו.

כָּל אָדָם שֶׁמֵּתָה אִשְׁתּוֹ רִאשׁוֹנָה, כְּאִלּוּ חָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּיָמָיו (יחזקאל כד, טז) (איוב יח, ו). נראה לי בס"ד הטעם כי בזמן שבית המקדש קיים ניכר לעיני הכל דבקות ישראל עם הקדוש ברוך הוא כדבקות אשה עם בעלה ובחרבן בית המקדש נעשה פירוד כאלו האשה מתה ואיננה בבית בעלה.

ומה שאמר '**עוֹלָם חָשֵׁךְ בַּעֲדוֹ**' נראה כי בזמן שיש לו אשה אין לו מושב בביתו אלא בלילה אבל ביום יוצא למלאכתו מן הבוקר עד הערב כמו שנאמר יֵצֵא אָדָם לְפָעֳלוֹ וְלַעֲבֹדָתוֹ עָדֵי עֶרֶב (תהלים קד, כג) דאשתו היא מטפלת בצרכי הבית הן באכילה הן בגידול בנים ואם מתה אשתו מוכרח להתעכב בבית כמה שעות ביום לעסוק הוא בצרכי הבית ובגידול בניו ונמצא שיש לו ישיבה ביום בבית כמו ישיבתו הנהוגה בעת החשך בלילה.

ומה שאמר '**פְּסִיעוֹתָיו מִתְקַצְּרוֹת**' לפי פשוטו הוא רצונו לומר דכשל כחו. וקשא למה נקט זה על פסיעותיו בלבד והלא כל איבריו יהיו חלושים וקצרים כפועל היוצא מהם? ונראה לי בס"ד רמז בפסיעותיו על הממון שלו כמו שאמרו רבותינו ז"ל (פסחים קיט.) על פסוק כָּל הַיְקוּם אֲשֶׁר בְּרַגְלֵיהֶם (דברים יא, ו) זה ממונו של אדם שמעמידו על רגליו נמצא הממון נקרא בשם רגלים וידוע מה שאמרו רבותינו ז"ל (יבמות סב:) כל השרוי בלא אשה שרוי בלא חומה, כי האשה שומרת ממון האדם שבביתו כחומה השומרת כל אשר בבית דאם אין לו אשה בוז יבוזו לו כל אוצרות אכילה ומזון שיש לו בביתו ונמצא נכסיו וממונו מתקצרים רצונו לומר חסרים שגונבים מהם כי שומר אין לשומרם.

ומה שאמר רבי אבהו '**עֲצָתוֹ נוֹפֶלֶת**' הכונה כל צרכי ביתו הם מתוקנים וסדורים על פי עצת אשתו כמו שאמרו רבותינו ז"ל (בבא מציעא נט.) אתתך גוצא גחין ולחיש לה, ופירשו בגמרא שזה נאמר על מילי דביתא ואם מתה אשתו אז עצתו בצרכי הבית ובתיקונם נופלת כי אשה אין לו להתייעץ עמה וללכת על פי עצתה.

אֵין אָדָם מוֹצֵא קֹרַת רוּחַ אֶלָּא מֵאִשְׁתּוֹ רִאשׁוֹנָה (משלי ה, יח). הטעם כי היא מכרת טבעו ומזגו ומגלה לה כל תאות לבו הן בענין תשמיש הן בענין אחר ואז נוהגת עמו כל ימיו על פי מדתו וטבעו ותאותו מה שאין כן אם תמות אשתו ובחצי ימיו יקח

אשה חדשה בוש הוא ממנה לגלות לה מטרת לבו בתאותו הן בענין תשמיש הן מענין אחר ולכן לא תדע עיקר חפצו ורצונו ותאותו איך היא כדי שתתנהג על פי תאותו ורצונו ולכן לא ימצא קורת רוח ממנה.

ונראה מה שאמר לשון זה של קֹרַת רוּחַ הוא כי הוא יש לו שלש תוארים 'גֶּבֶר אָדָם אִישׁ' ושם **גֶּבֶר** כנגד חלק הנפש שבו. ושם **אָדָם** כנגד חלק הרוח שבו כי הרוח בחינת יצירה ותואר אָדָם [45] גימטריא מ"ה הוא ביצירה ולכן כתיב רוּחַ הָאָדָם הָעֹלָה הִיא לְמָעְלָה (קהלת ג, כא). ושם **אִישׁ** כנגד חלק הנשמה שהוא בחינת בריאה כי שם אִישׁ רצונו לומר בעל והבריאה משפעת ביצירה ועשיה כמו בעל לאשתו וכמו שכתבתי כל זה במקום אחר.

נמצא **אָדָם** כנגד הרוח וזה התואר של אדם קונה אותו בעת נשואין שמתחברים זכר ונקבה וכמו שנאמר זָכָר וּנְקֵבָה בָּרָאָם וַיְבָרֶךְ אֹתָם וַיִּקְרָא אֶת שְׁמָם אָדָם (בראשית ה, ב) ולזה אמר אֵין אָדָם מוֹצֵא קֹרַת 'רוּחַ' דייקא אֶלָּא מֵאִשְׁתּוֹ רִאשׁוֹנָה שלוקח על ידה תואר אדם שהוא כנגד רוח באמיתות ובשלימות.

דף כב:

מַתְקִיף תְּקִיפָּא, עַבּוּרִי מִיעַבְּרָא בְּמִילֵי. קשא אם 'עַבּוּרִי מִיעַבְּרָא בְּמִילֵי' איך קורא עלה מַר מְמָוֶת (קהלת ז, כו)?

ונראה לי בס"ד הכונה היא מצד מזגה כעסנית רגזנית ועוד מדות קשות יש לה עד שראוי לקרא עליה 'מַר מְמָוֶת' אך היא גוברת על טבעה ומהפכת מדותיה לטוב וישר כההוא חכם שראה הפילוסוף שרטוט שלו ואמר שהוא נואף וכעסן וגאה ובאמת היה נקי ובר ממדות אלו ואין השירטוט משקר אלא השרטוט מורה על מזגו וטבעו אבל הוא גובר ומשנה טבעו לטוב וכמו שכתוב בחומת אנך בישעיה על פסוק הַכָּרַת פְּנֵיהֶם עָנְתָה בָּם (ישעיה ג, ט) המעשה הזאת עיין שם וכן היא 'עַבּוּרִי מִיעַבְּרָא בְּמִילֵי' לשנות טבעה לטובה.

אִשָּׁה גֹּלֶם הִיא, וְאֵינָהּ כּוֹרֶתֶת בְּרִית, אֶלָּא לְמִי שֶׁעָשָׂאָהּ כְּלִי (ישעיה נד, ה). נראה לאו על כל גופה קאמר הכי אלא מדבר על אותם ארבעה דברים שהם לצורך הלידה שנמצאים אצל האשה בלבד דאלו נחשבים גולם רצונו לומר כדבר שלא נגמר יען

כי הם משמשים לצורך ההריון וכיון שאינה מתעברת אלא אחר שיבא עליה ביאה ראשונה שאז עשאה כלי וראויה לקבל אחרי זה העיבור ולכך נחשבים גולם מעיקרא ועד שתהיה בסוג כלי דהיינו בביאה ראשונה אז נשלמים.

והנה בענין **כְּלִי** האמור גבי אשה אמרתי רמז נכון בס"ד כי חבור איש ואשה רמוז באות ט' יען בחבורם יחד נקראו אדם דכתיב זָכָר וּנְקֵבָה בְּרָאָם וַיִּקְרָא שְׁמָם אָדָם (בראשית ה, ב) וידוע אָדָם במספר קטן הוא ט' [1+4+4=9] ובמספר גדול מ"ה [40+4+1=45] וגם מספר גדול זה של אדם נרמז באות ט' כי אות ט' במספר הקדמיי אבג"ד הוזח"ט [45] עולה אות ט' גימטריא מ"ה.

נמצא תואר אָדָם שנקראו בו חיבור איש ואשתו רמוז באות ט' וכמה מעלות נרמזו באות ט' כי היא במלואה טי"ת תתחלף בא"ת ב"ש באותיות אָמֵן [91] שהם חיבור הוי־ה אדנ־י [91] ומספר שם פי־א [91] הרמוז בראשי תיבות **פּוֹתֵחַ אֶת יָדֶךָ** (תהלים קמה, טז) ומספר שם סא־ל [91] הרמוז בראשי תיבות **אַתָּה סֵתֶר לִי** (תהלים לב, ז) ומספר אֵילָן [91] ומספר מַאֲכָל [91] הרי כמה מעלות נרמזו באות טי"ת.

נמצא שם אָדָם המורה על חיבור איש ואשתו כדכתיב 'וַיִּקְרָא שְׁמָם אָדָם' רמוז באות ט' והנה אחר אות ט' באלפא ביתא תמצא אותיות **כְּלִי** לרמוז בחיבור הראשון שמתחברים הזכר והנקבה דאז יש להם תואר אָדָם הרמוז באות ט' אז אחר חיבור זה הראשון היא נעשית כְּלִי לכן אותיות כלי באים אחר אות ט' וסמוכים לה.

והנה כאן עשה סמך לדבר זה של כלי האמור על האשה בפסוק כִּי בְּעָלַיִךְ עֹשַׂיִךְ (ישעיה נד, ה) כי יש לישראל עם הקדוש ברוך הוא כביכול דין אשה ובעלה, והקדוש ברוך הוא עֲשָׂאָם כְּלִי על ידי ג' קדושות של 'כֹּהֵן לֵוִי יִשְׂרָאֵל' שהם ראשי תיבות 'כְּלִי' ורמז בזה רמז גדול על שם אחד מן ע"ב שמות של 'וַיִּסַּע וַיָּבֹא וַיֵּט' (שמות יד, יט) ששם זה נקרא כְּלִי והשם יתברך האיר להם לישראל מן שם הקדוש הנקרא כְּלִי שהוא שם שמונה־עשרה משמות ע"ב ובזה עֲשָׂאָם כְּלִי שהוא ראשי תיבות 'כֹּהֵן לֵוִי יִשְׂרָאֵלִים'. וזהו שנאמר בְּעָלַיִךְ עֹשַׂיִךְ, '**בְּעָלַיִךְ**' אותיות 'ע"ב כְּלִי' כלומר על ידי שם כְּלִי שהוא משמות ע"ב שהוא חסד בו **עֹשַׂיִךְ** שמתקנים אותך בסוד כלי דכמו האשה הגשמית

בעלה עושה אותה כלי כן הקדוש ברוך הוא עושה אותך כְּלִי בשלשה קדושות של 'כהנים לוים ישראלים'.

דף כג.

כְּךְ הָיוּ נְקֵיֵי הַדַּעַת שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם עוֹשִׂין. נראה לי בס"ד קראם נְקֵיֵי הַדַּעַת כי שלשה אלו נרמזו באותיות 'דַּעַת' דהיינו ד' הוא דין ועי"ן הוא עדות ואות ת' הוא מספר 'מדור הסעודה' [400] ונראה דנקיט לשלשה הנזכר כסדר זה דנקיט דבר המצוי ורגיל יותר בתחילה כי עדות מצויה יותר מישיבת בית דין המזמנים אותם לפרקים כי בכל מקום יש בית דין קבועין ולפעמים רחוקים לא ידונו לפני בית דין הקבועין אלא זה בורר אחד וזה בורר אחד וכניסתם לסעודה אינה מצויה אצל חכמים כי בסעודת הרשות אין נכנסין כלל ואפילו בסעודת מצוה דרכן להתרחק מאד.

דף כד.

הָרוֹאֶה אֶת רֵישׁ לָקִישׁ בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ כְּאִלּוּ עוֹקֵר הָרִים וְטוֹחֲנָן זֶה בָּזֶה. יש להבין מה ענין הָרִים וְהָרֵי הָרִים דנקיט כאן ולמה גבי ריש לקיש נקיט הָרִים וגבי רבי מאיר נקיט הָרֵי הָרִים?

ונראה לי בס"ד על פי מדרש רבא פרשת ויצא (בראשית רבה סח, ב) אֶשָּׂא עֵינַי אֶל הֶהָרִים (תהלים קכא, א) למלפני ולמעבדני [למלמדי ולעושי] ופירש הרב קהילת יעקב ז"ל למלפני חב"ד [חכמה בינה דעת] ולמעבדני חג"ת [חסד גבורה תפארת] עד כאן דבריו. ולפי זה כיון דחג"ת הם תחת חב"ד נמצא החג"ת נקראים הָרִים וחב"ד הָרֵי הָרִים ולכן רבי מאיר שמעלתו גדולה נקיט גביה הרי הרים שהם חב"ד וגבי ריש לקיש הקטון ממנו נקיט הרים כנגד חג"ת שהם תחת חב"ד.ועוד נראה לי בס"ד על פי מה שאמר האר"י ז"ל (בשער ההקדמות דף נט:) האמוראים הם מקטנות דאלקים והתנאים מן הגדלות דהויו"ת עיין שם ולכן גבי רבי מאיר שהיה מתנאים דהמה מגדלות דהויו"ת נקיט הָרֵי הָרִים כי ההויו"ת משפיעים לקטנות דשמות אלקים וגבי ריש לקיש שהיה מאמוראים שהם מקטנות דאלקים נקיט הָרִים.

ומה שאמר ריש לקיש על רבי מאיר '**פֶּה קָדוֹשׁ יֹאמַר דָּבָר זֶה**' נראה לי בס"ד כי גוף

התלמיד חכם הוא דוגמת הר סיני שניתנה התורה בתוכו כן גוף התלמיד חכם תורת אלקים בתוכו. והנה אותיות הסמוכים להר מכאן ומכאן הם אותיות קדוש כי קודם '**הר**' יש '**קד**' ואחר אותיות 'הר' יש '**וש**' הרי צירוף קָדוֹשׁ לכן לרבי מאיר שגופו נקרא הר אמר עליו פֶּה קָדוֹשׁ.

גם עוד התלמיד חכם שהוא דוגמת הר סיני יש בקרבו שני מיני לימוד שהם גרסא ועיון ואם כן הוא 'הר' כפול לשני הלימודים וכל הר [205] עולה מספר קָדוֹשׁ [410] ונראה מה שאמר על רבי מאיר 'עוֹקֵר הָרֵי הָרִים' כנגד ד' חלקים של לימוד שהם פרד"ס [פשט רמז דרש סוד] והיינו הרי תרי הרים תרי הם ארבע.

ברם הא קשיא מאי סלקא דעתיה דמקשן דמקשי וְהָאָמַר עוּלָּא הָרוֹאֶה אֶת רֵישׁ לָקִישׁ בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ כְּאִלּוּ עוֹקֵר הָרִים וְטוֹחֲנָן זֶה בָּזֶה, וכי סלקא דעתיה שהוא חריף וגדול בחכמה יותר מן רבי מאיר ח"ו?

ונראה לי בס"ד דהכי קאמר מכאן נראה דריש לקיש היה לו פחד ואימה ממעלה של רבי מאיר לא אמר קושייתו להדיה בדרך קושיא אלא אמר בלשון זֶה פֶּה קָדוֹשׁ יֹאמַר זֶה, ומקשי והלא ריש לקיש לא היה אדם קטן בדורו אלא חכם גדול בדורו ואמאי היה לו אימה כל כך מבדורו של רבי מאיר שלא הקשה על דבריו כדרך שמקשין האמוראים על דברי התנאים אלא נהג כתלמיד קטן היושב לפני רבו שמקשה לרבו באימה ובדרך כבוד ולשון נקיה? והשיב לו רבינא מפני שרבי מאיר מופלג בחכמה היה שעוקר הרי הרים וכו' לכך נהג בו ריש לקיש כבוד ביותר בעת שהוא מקשי על דבריו.

"**וָאֶקַּח לִי שְׁנֵי מַקְלוֹת, לְאַחַד קָרָאתִי נֹעַם וּלְאַחַד קָרָאתִי חֹבְלִים**" (זכריה יא, ז). הא דרמז החכמים במקל נראה לי בס"ד דהמקל יש בו תשמיש לטובה שיהיה משענת לאדם לסמוך עליו והוא רגל שלישי לאדם כמו שאמר רבי שמעון בן חלפתא לרבינו הקדוש שתים נעשו שלש (שבת קנב.) ויש בו תשמיש לרוע שחובטין ומכין בו וכן התלמיד חכם אם זכה נעשית לו התורה סם חיים לא זכה להפך (יומא עב: עה"פ דברים ד, מד).

או יובן בס"ד הטעם דמקל הוא סופי תיבות האבות אברהם יצחק וישראל שהם

חג"ת [חסד גבורה תפארת] והתלמיד חכם צריך לעסוק בתורה בשלשה חלקים שבה שהם מקרא משנה תלמוד והמקרא כנגד החסד דרגיה דאברהם ומשנה גבורה דרגיה דיצחק ותלמוד תפארת דרגיה דיעקב ולכן 'מקל' שנרמז בו ג' אבות שהם חג"ת [חסד גבורה תפארת] נקרא בו התלמיד חכם.

או יובן על שלשה עמודים העולם עומד תורה עבודה גמילות חסדים (משנה אבות א, ב) שהם כנגד ג' אבות כנודע ושלשתם מצויים בתלמיד חכם כי עֲבוֹדָה הוא מה שקורא בפרשת קרבנות כאלו מקריב (מנחות קי.), וּגְמִילוּת חֲסָדִים עושה בבירור של ניצוצי קדושה על ידי עסקו בתורה ואין לך גמילות חסדים גדולה מזו כי ניצוצי קדושה שהם בקליפה נקראים דלים ועניים והמברר ומעלה אותם עושה חסד וצדקה עמהם.

'**נעם**', **אֵלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, שֶׁמַּנְעִימִין זֶה לָזֶה בַּהֲלָכָה**. '**חֹבְלִים**', **אֵלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁבְּבָבֶל, שֶׁמְּחַבְּלִים זֶה לָזֶה בַּהֲלָכָה** (זכריה יא, ז) . הא דקרא לחכמי ארץ ישראל 'נעם' לשון יחיד ולחכמי בבל 'חֹבְלִים' לשון רבים פירש מהרש"א על דרך שאמרו חד מנייהו כתרי מינן (כתובות עה.) עיין שם. ובאמת כן היא המדה דבני ארץ ישראל מכח קדושת הארץ גומרין תיקון של יום טוב ביום אחד ובני חוץ לארץ צריך להם שני ימים.

ועוד נראה לי בס"ד הטעם 'נעם' אותיות 'מָעוֹן' ששם בית המקדש הנקרא מָעוֹן כדכתיב וּמְעוֹנָתוֹ בְּצִיּוֹן (תהלים עו, ג) ועל חכמי בבל אמר 'חֹבְלִים' לשון חֶבֶל שהוא משולש בסוד יַעֲקֹב חֶבֶל נַחֲלָתוֹ (דברים לב, ט) שהוא משולש בשלשה שמות וכן תלמוד בבלי בלול במקרא במשנה בגמרא.

ומה שאמר '**שֶׁמְּרִירִין זֶה לָזֶה כְּזִית**' נראה דהם קשים בתחילת הלימוד אבל אֶת וְהֵב בְּסוֹפָה (במדבר כא, יד) וכן הזית מר מתחילתו ואחר שנטחן נעשה מתוק וכן אחר כבישה במי מלח כן הם לבסוף יהיו אהובין ומתוקין זה בזה. ומה שאמרו בגמרא (פסחים קיג:) שְׁלֹשָׁה שׂוֹנְאִים זֶה אֶת זֶה: הַכְּלָבִים וְהַתַּרְנְגוֹלִים וְהַחַבָּרִין, וְיֵשׁ אוֹמְרִים אַף הַזּוֹנוֹת, וְיֵשׁ אוֹמְרִים אַף תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁבְּבָבֶל. היינו כי בתחילת הלימוד נראין שונאין זה את זה מחמת כי מרירין זה לזה בהלכה אבל אֶת וְהֵב בְּסוֹפָה.

ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו פירש הטעם דקרא לחכמי ארץ ישראל 'נעם' לשון

יחיד מפני שנוחין זה לזה נחשבים כאיש אחד אך חכמי בבל כיון דמרירין זה לזה כזית נראין מפורדין זה מזה לכך קראם 'חֹבְלִים' לשון רבים עד כאן דבריו נר"ו.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מְשׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי: זוֹ חֲנֻפָּה וְגַסוּת־הָרוּחַ, שֶׁיָּרְדוּ לְבָבֶל .

נראה לי בס"ד להכי נדמו לו כנשים כמו שנאמר וְהִנֵּה שְׁתַּיִם נָשִׁים (זכריה ה, ט) כי הנקבה מתעברת ויולדת וכן שתי מדות רעות אלו מולידים כמה עונות שימשך מהם מכשולות רבות.

ומה שנאמר 'וַתִּשָּׂאנָה אֶת הָאֵיפָה בֵּין הָאָרֶץ וּבֵין הַשָּׁמָיִם' נראה לי בס"ד על פי מה שאמר רבינו האר"י ז"ל בשער מאמרי רבותינו ז"ל דעון חנופה פוגם בחכמה, גם כתוב בשער רוח הקודש דגאוה פוגם בשם י־ה שהוא כמנין גאוה [15] והנה חכמה [73] גימטריא ע"ג ושם י־ה במלואו כזה יו"ד ה"א [26] מספרו כ"ו הרי סך הכל גימטריא צ"ט [26+73=99] וההפרש שיש במספר בין מספר אֶרֶץ [291] למספר שָׁמַיִם [390] הוא מספר צ"ט [390-291=99] ולזה אמר על שתים אלה 'וַתִּשָּׂאנָה הָאֵיפָה' רצונו לומר אף ורוגז של פגם הרמוז במספר שיש בין מספר שמים למספר ארץ שהוא צ"ט.

"**בְּמַחֲשַׁכִּים הוֹשִׁיבַנִי כְּמֵתֵי עוֹלָם**", **אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה: זֶה תַּלְמוּדָהּ שֶׁל בָּבֶל** (איכה ג, ו). נראה לי בס"ד דרך הלצה בארץ ישראל יש שמן זית הרבה ובזול ובלילה יש להם ממנו אור טוב אבל בבל לא יש בה אלא שמן שומשמין ובימיהם היה ביוקר על חד ארבע משמן זית לכן מוכרחים ללמוד תורה שבעל פה בחושך.

דף כה:

כִּי הֲוָה אָתָא רֵישׁ נַהֲרָא לְמָתָא, כִּי הֲוָה חָזֵי רַבָּנָן, אָמַר לְהוּ: "לֵךְ עַמִּי בֹּא בַחֲדָרֶיךָ" (ישעיה כו, כ). נראה לפי שהם חכמים מדבר עמהם ברמז אבל להמון העם היה מדבר להדיה ומה שאמרו נָכִיס אַבָּא לְפוּם בְּרָא וכו' כי המעות הם חיות אדם על דרך שאומרים העולם כִּי 'הַדָּם' הוּא הַנֶּפֶשׁ (דברים יב, כג) ולכן כשלוקח ממנו ממון כאלו שוחטו בפני בניו המתפרנסים ממנו וכן להפך כי יש אב מפרנס בניו ויש להפך הבן מפרנס אביו וכנגד שתים נקיט האי לישנא.

דף כו.

הֵי אָמַר לְהוּ בְּרֵישָׁא. קשא עדיין תיקשי למה לא אמרו בעובדא דכהן וזמר תירוץ זה שהוא עוסק במלאכה של גוי?

ונראה לי בס"ד דתירוץ זה דוחק משום דאין דרכם של כהנים להיות נשכרים לעסק מלאכה ובפרט אצל הגוים מפני שדרכן להיות פרושים ומובדלים בעבור הטהרה לשמור עצמן מטומאה אבל תירוץ 'לְעֵקֶל' מרווח טפי אמנם בעובדא דכהן וחרש היו מוכרחים לתרץ בהכי שהיה שכיר לגוי דלית להו שם תירוץ אחר.

ברם הא קשיא כיון דבאמת עובדא דכהן וחרש הוות באחרונה אמאי תלמודא נקיט לה ברישא? ונראה לי בס"ד ללמדנו דעיקר הקפדתו עליהם וקראם 'חֲשׁוּדִים עַל הַשְּׁבִיעִית' משום הך עובדא דכהן וחרש כי עובדא דכהן וזמר יש טעם לתירוץ שלהם כי דבר זה מצוי ושכיח שרוצה לעקל בית הבד אך בכהן וחרש התירוץ רחוק מאד כדאמרן דאין דרכן של כהנים להיות נשכרים לעסק מלאכה אצל אחרים וכל שכן אצל נכרים מפני שהם אוכלים תרומה וחלה וצריכין להיות שמורים בטהרה ומה גם מלאכה של חרישה ודאי לא יקרבו אליה כי יחושו אולי יש עצמות אדם קבורים בקרקע ויתגלו בחרישת הקרקע ויטמאו בהם לכך הקפיד בהאי עובדא טפי ולהכי נקיט לה תלמודא ברישא ללמדנו דעיקר הקפידה אשר אחר כך קראם לפני רבי יוחנן חשודין על השביעית היתה בעבור זאת המעשה דכהן וחרש.

ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו אמר שהוא הקפיד עליהם אחר כך שקראם 'חֲשׁוּדִים עַל הַשְּׁבִיעִית' בעבור עובדא דכהן וחרש והיינו שעשו תירוץ לזה הכהן ולא חקרו ודרשו עליו אם אמת הוא שעוסק בקרקע של גוי כי זה אפשר להם לברר שישאלו מאחרים וכיון דעשו לו התירוץ והלכו להם בלתי חקירה ודרישה הקפיד עליהם וקראם 'חֲשׁוּדִים עַל הַשְּׁבִיעִית' אבל בעובדא דכהן וזמר שעשו לו תירוץ לעקל בית הבד הוא צריך אין בידם לברר הדבר שישאלו מאחרים דאין אדם יודע מה כונתו והוא ודאי יאמר לְעֵקֶל בֵּית־הַבַּד הוּא צָרִיךְ' כדי לפטור עצמו עד כאן דבריו נר"ו.

מַאי "קֻשֶּׁר רִשְׁעִים"? שֶׁבְּנָא הֲוָה דָּרִישׁ בִּתְלִיסַר רִבְוָתָא, חִזְקִיָּה הֲוָה דָּרִישׁ בְּחַד־סַר רִבְוָתָא (ישעיה ח, יב). נראה לי בס"ד שבנא נתגאה ומרד באדונו בשביל שראה שתי

ישיבות הוא יתר עליו ונרמז זה בשמו שֶׁבְנָא אותיות 'ב' שנא' כלומר בעבור יתרון שתי ישיבות שנא את אדונו ומרד בו 'וְכָתַב פִּתְקָא וְשָׁדָא בְּגֵירָא' נרמז זה גם כן בְּגֵירָא שהוא 'י־ג רא' כלומר ראה שיש לו שלש־עשרה ישיבות ולכך נתגאה ו'רא' שורש ראה ועל זה נתנבא דוד המלך ע"ה כּוֹנְנוּ חִצָּם עַל יֶתֶר (תהלים יא, ב) ששלח פתקא בחץ הוא הגירא למרוד בשביל יתר שהיה לו בישיבות על חזקיהו המלך.

והנה מספר שלש־עשרה זה שנתגאה בו נהפך לו לאותיות 'אוֹבֵד' [13] כי הוא מספר י"ג. אי נמי נתגאה על שראה יש בשמו [שֶׁבְנָא=353] יתרון על מספר שם חִזְקִיָּה [130] כמנין אַבְרֵךְ [223=353-130] והוא המעלה של יוסף הצדיק ע"ה דכתיב וַיִּקְרְאוּ לְפָנָיו אַבְרֵךְ (בראשית מא, מג) ותרגומו דין אבא למלכא וחשב גם הוא יזכה לכך.

טַלְטוּלָא דְּגַבְרָא, קָשֶׁה מִדְּאִיתְתָא (**ישעיהו כב, טז**). נראה לי בס"ד האי טַלְטוּלָא קאי על הגלגול כי האשה אף על פי שמתגלגלת גלגוליה מועטין מפני שפטורה ממצוות עשה שהזמן גרמא וגם פטורה מביטול תורה וגם אין לה עון קרי ושכבת זרע לבטלה ואין בידה עון גזל וגניבה וחמס ושבועת שקר והשגת גבול וכיוצא מפני שאין לה עסק של משא ומתן בשוק אלא יושבת בירכתי ביתה, אבל האיש יש לו גלגולים רבים וגם משונים לחומר העונות ולכן אמר **טַלְטוּלָא דְּגַבְרָא קָשֶׁה מִדְּאִיתְתָא** ובא הנביא לומר לשבנא אל תחשוב מיתה אחת תמות בעוניך אלא מטלטלך טלטול גבר רצונו לומר יגלגלך גלגולים רבים ובכמה מיתות משונות תמות בהן.

ומה שאמר רבי יוסי **מְלַמֵּד שֶׁפָּרְחָה בּוֹ צָרַעַת** נראה הטעם מדה כנגד מדה הוא היה עוסק בתורה והיה חושב בעסקו בתורה מחשבות רעות על חזקיה המלך ע"ה וסייעתו דנמצא בזה הגביר קליפת שור וחמור דכתיב לֹא תַחֲרֹשׁ בְּשׁוֹר וּבַחֲמֹר יַחְדָּו (דברים כב, י) כי השור טהור וחמור טמא לכך לקה ב'צָרַעַת' [760] שהיא מספר 'שׁוֹר חֲמוֹר' [760].

דף כו:

נָקְבוּהוּ בַּעֲקֵבָיו וּתְלָאוּהוּ בְּזַנְבֵי סוּסִיהֶם. נראה לי בס"ד מדה כנגד מדה הוא רצה לעשות עצמו ראש ואת אדוניו חזקיהו המלך ע"ה בקש לעשותו זנב ח"ו לכן ראשו נגרר למטה ורגליו שהוא זנבו היה למעלה ונתלה בזנב הסוסים. גם נתגאה בחכמתו שהיא בראש, רצצו ראשו באבנים וסלעים שנגרר עליהם.

ומה שאמר **שֶׁהָיוּ מְגָרְרִין אוֹתוֹ עַל הַקּוֹצִים וְעַל הַבַּרְקָנִים** נראה לי בס"ד הטעם כי תורה לשמה היא מזמרת עריצים ומכרתת החוחים והקוצים הסובבים השושנה העליונה ובזה פרשתי בס"ד מאמר הגמרא שאמרו בכל מקום 'גמרתא גמיר זמרתא תהא' לשון זמר עריצים אך שבנא לא היה לומד תורה לשמה שתהיה כדאי להכרית החוחים והקוצים לפיכך נגרר על הקוצים ועל הברקנים.

או יובן בס"ד כי ישראל נמשלו לתמר מה תמר זה אין לו אלא 'לב אחד' כך ישראל יש להם לב אחד (סוכה מה:), אך שבנא שהשלים עם סנחריב היה לו 'לב אחר' ברי"ש נמצא עשה מן אחד בדלי"ת, אחר ברי"ש. וההפרש הוא מספר קוץ כי זה מאתים וזה ארבע גם הסיר קוץ של קרן זוית שבדל"ת ונעשה רי"ש לכן היו מגררין אותו על הקוץ. **אִלּוּ חִזְקִיָּהוּ וְסִיעָתוֹ נֶהֱרָסִין**, "**צַדִּיק מַה פָּעָל**" (**תהלים יא**, ג). פירש רש"י: הקדוש ברוך הוא מה שכר משלם. ונראה לי בס"ד הכונה דידוע שהשם יתברך הכין טובה ושכר לכל דור ודור בפני עצמו בעבור עסק התורה וידוע מה שאמרו במדרש תהלים בפסוק כְּחַסְדְּךָ זְכָר לִי אַתָּה לְמַעַן טוּבְךָ יְהֹוָה' (תהלים כה, ז) רבי יוסי בר חנינא אמר משל למלך שעשה סעודה גדולה וזימן את האורחים הגיע ארבע שעות וחמש שעות ושש ולא באו, לעתותי הערב התחילו האורחים ממשמשין ובאין אמר להם המלך: טובה גדולה אני צריך להחזיק לכם אלולי שבאתם כל הסעודה הייתי משליך לכלבים שלא היה מי לאכול! כך אומר הקדוש ברוך הוא לצדיקים טובה גדולה אני מחזיק לכם שבשבילכם בראתי את עולמי שאלמלא אתם כל הטובה שהתקנתי לעתיד לבוא למי הייתי נותנה? שנאמר מָה רַב טוּבְךָ אֲשֶׁר צָפַנְתָּ לִירֵאֶיךָ (תהלים לא, כ) עד כאן.

ולכן אמר דוד המלך ע"ה **זְכָר לִי לְמַעַן טוּבְךָ** כי הוא היה מלך ובכל יום יבא לבית המדרש ועוסק בתורה ועל ידי כך היה כל אדם נכנס ועוסק בתורה כי יקח קל וחומר ונמצא הוא גרם שהטוב המוכן לאותו הדור לעמלי תורה נמצא לו לוקחים שלוקחים אותו.

והנה ידוע כי חזקיה המלך ע"ה הרביץ תורה בישראל יותר מדאי שהיה מלך ודורש בי"א רבוותא והכל באין ולומדין כי יקחו קל וחומר לעצמם ולא עוד אלא שנעץ חרב בבית המדרש ואמר כל מי שאינו עוסק בתורה ידקר בחרב והדליק שמן בבתי

מדרשות כל הלילות ולילה כיום יאיר לעסוק בתורה ובדקו ומצאו אפילו תינוק ותנוקת בקיאים בהלכות טומאה וטהרה (צד:), ואם אחר כל עסק הגדול הזה שהיה להם בתורה נמסרים ביד סנחריב מי היה לומד תורה עוד בראותם שכל רבוי עסק התורה הזה לא הגין עליהם! ואם כן למי היה נותן הקדוש ברוך הוא שכר הטוב אשר הכין בעולם הבא לעמלי תורה? וזהו שנאמר צדיקו של עולם מה פעל בהזמנה והכנה של השכר שהכין והזמין לעמלי תורה.

'**תּוֹשִׁיָּה**', **שֻׁנְּתָנָה בַּחֲשַׁאי מִפְּנֵי הַשָּׂטָן** (**ישעיה כח, כט**). פירוש קאי על תורה שבעל פה. ומה שאמר דברים של תוהו נראה לי בס"ד דקאי על התורה שיש בה כמה ספורים שהאדם הרואה אותם חושב שהם דברים של תוהו לפי פשוטן כמו 'וְאֵלֶּה הַמְּלָכִים' (בראשית לו, לא) וכיוצא וכאשר קנטר מנשה בכך אך באמת הם דברים נפלאים שהעולם משותת עליהם שהם סודות עליונים.

אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר: חִזְקִיָּה וְסִיעָתוֹ, הֵיכָא אַשְׁכְּחָן צַדִּיקֵי, דְּאִיקְּרוּ 'שָׁתוֹת'? (**שמואל א ב, ח**). הנה מלבד טעם הגמרא נראה לי בס"ד 'שָׁתוֹת' על חזקיהו המלך ע"ה והוא על פי מה שאמר רבינו האר"י ז"ל (בשער הגלגולים מא.) בענין הגבורות המתפשטים בשש קצוות דז"א [זעיר אנפין] בבחינת הגדלות והוא כי גבורת הגדלות העולה דרך עליה מן היסוד לנצח הוא חזקיהו המלך וכו' עיין שם. נמצא חזקיהו הוא מן הגבורות דגדלות המתפשטים בשש קצוות ולכן תיבת 'הַשָּׁתוֹת' דנקיט קרא הכא רומזת אליו.

ועוד נראה לי ד'שָׁתוֹת' קאי על חזקיהו דאף על פי ששמו חזקיה בחמש אותיות נקרא חזקיהו בששה אותיות.

ועוד נראה לי בס"ד על פי מה שאמר בשער הגלגולים (דף נו"ן) דחלק הבכורה של קין גדול מאד ולקחו יעקב אבינו ע"ה והורישו לישכר ואחר כך התחילה נשמה זו של חלק הבכורה שהיא גדולה מאד להתגלגל והתחיל גלגול הראשון בנדב ואביהוא שהם תרי פלגי גופא ונתגלגלה בהם הרי כאן שנים אחר כך באה בפנחס בסוד עיבור אחר כך בשמואל הנביא ע"ה בסוד גלגול אחר כך באלישע הנביא ע"ה בסוד עיבור הרי כאן חמשה צדיקים אחר כך באה בחזקיהו המלך ע"ה בסוד גלגול עיין שם. נמצא

מעת שהתחילה להתגלגל ולהתעבר היה הוא שישי לצדיקים שבאה בהם ולכן שתות קאי על חזקיהו המלך ע"ה.

דף כט.

סַהֲדֵי שַׁקְרֵי, אַאוּגַרְיְהוּ זְילֵי (**מלכים א כא, י**). הקשה הגאון חיד"א דברישא קאמר מאיימין אותם ברעב ובדבר ודחי דלא יפחדו מזה ואיך נחה דעתו דרב אשי באיום זה דאאגרייהו זילי ומה איכפת להו? ותירץ דרצונו לומר נחקור מהם ויגידו האמת ונעשה בכם משפט עיין שם. וקשא והלא המשכירים אותם גם כן חייבים ואיך יגלו על עונם?

ונראה לי בס"ד הכונה כיון דאאגרייהו זילי ודאי השוכרים אותם ידברו בגנותם לפני בני חברתם דאין בושין מהם ואז יגיעו הדברים לנו כי חברך חברא אית ליה ויתגלגלו הדברים ויגיעו לנו ונעשה בכם משפט ולכן טוב שתודו עתה כדי שתהיו ניצולים.

מִנַּיִן שֶׁכָּל הַמּוֹסִיף גּוֹרֵעַ? רַב מְשַׁרְשִׁיָא אָמַר, מֵהָכָא: "אַמָּתַיִם וָחֵצִי אָרְכּוֹ" (**שמות כה, י**). נראה כונת רב משרשיא בדרש זה הוא לעשות המצאה בתיבת מָאתַיִם האמורה בדברים שבין אדם לחבירו והביא פסוק זה של 'אַמָּתַיִם וָחֵצִי אָרְכּוֹ' אין כונתו לדרוש בגוף הפסוק הזה עצמו ללמוד ממנו דהמוסיף גורע אלא הוא כל כונתו לעשות דרשה בתיבת מָאתַיִם האמורה בדברים שבין אדם לחבירו שימצא בה ענין זה דמוסיף גורע והואיל דתיבת מָאתַיִם שנזכרה בפסוק זה היא תיבה הראשונה שבתורה וקודם זה לא נזכר מאתים בתורה לכך הביא פסוק זה וכאשר כתב מהרש"א שהביא פסוק 'אַמָּתַיִם וָחֵצִי' לסימן בעלמא מפני דכאן הוא תיבת מָאתַיִם ראשונה הכתובה בתורה ומוכרח לומר כן גם לפירוש רש"י ז"ל.

וכונת רב משרשיא לדרוש בתיבת מָאתַיִם ענין זה דהמוסיף גורע הוא כך דאם היה לאדם אחד כמה חתיכות בגדים מונחים לפניו ואמר לחבירו 'אתן לך מתים מאלו הבגדים' דהיינו מאתים חתיכות וזה המדבר היה כבד פה וכבד לשון וגמגם בדבריו שלא הוציא מפיו מילין ברורין ושלמים באותיותיהן ולכן נשמע מהברת המבטא של שפתיו אות א' יתירה על תיבת מתים שנשמע כאלו אמר 'אַמָּתַיִם' ובטעות זו של תוספת א' נעשה גרעון שהבינו השומעין שרצונו לתת לו שתי אמות ששמע אַמָּתַיִם

כמשמעות הכתוב 'אַמָּתַיִם וָחֵצִי אָרְכּוֹ' דהכונה הוא שתי אמות אך באמת רצה לתת לו שני מאות שהוא אמר 'מתים' שהוא רצונו לומר שני מאות הרי המוסיף הוא גורע דהוספה זו של אות א' דנשמעה בדברו עשתה גרעון. וזהו דוגמת ענין עץ הדעת שהתוספת שהוסיף בטעות שחשב לעשות בה גדר וסייג גרם גרעון דעל ידי כך נלכדה חוה ברשת הנחש.

ברם הא קשיא לי אמאי לא הביא רב משרשיא דבר זה על תיבת שלישי הכתובה ראשונה בתורה בפסוק וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹקֶר יוֹם שְׁלִישִׁי (בראשית א, יג) דאם ראובן חייב לשמעון מעות לפרעו ביום ראשון והרחיב לו הזמן עד יום שישי וגמגם בלשונו? ונראה לו תוספת למ"ד ונשמע ממנו יום שלישי הרי מוסיף אות גורע וכן לנקיט תיבת שלש דכתיב בפסוק שְׁלֹשׁ מֵאוֹת אַמָּה אֹרֶךְ הַתֵּבָה (בראשית ו, טו) וכן תיבת 'שְׁלֹשִׁים' הכתובה שם שאם נדר ראובן לתת לשמעון שש מאות דינרים וגמגם בלשונו שנראה בו תוספת למ"ד ונשמע שלש מאות כי שש מאות נעשו שלש מאות הרי התוספת גורע. וכן אם נדר לתת ששים דינרים ונשמע תוספת למ"ד שלשים דינרים ואמאי הביא רב משרשיא דוגמה זו במאתים הכתובה בספר שמות ולא הביא הדוגמה בתיבות אלו הכתובים בריש ספר בראשית?

ונראה לי בס"ד הוא הביא דוגמה שהתוספת בראש התיבה שאמר 'מתים' ונשמע בתוספת א' אַמָּתַיִם שזה קרוב להיות כך למי שהוא כבד פה וכבד לשון שמחמת כבדותו נשמע אות יתירה בתחילת מבטא התיבה אך באמצע לא יזדמן כך כי אחר שהוציא תחילת התיבה כראוי יגמרנה כראוי וזה ברור למשכילין.

ובזה מובן הטעם שלא הביא תיבת נְגָעִים דכתוב וַיְנַגַּע ה' אֶת פַּרְעֹה נְגָעִים גְּדֹלִים (בראשית יב, יז) שהוא אשה מתפללת שיזמין לה בעל נעים ואם יש לה כבדות פה נשמע מפיה תוספת אות גימ"ל שנשמע בעל נגעים נמצא מוסיף גורע דגם זה יתיישב על דרך שאמרנו דלא יזדמן כך באות הנוסף בחצי התיבה.

מיהו יש לדקדק דהוה ליה למימר תיבת פַּת הנזכרת בפסוק וְאֶקְחָה פַּת לֶחֶם (בראשית יח, ה) דאם נשמע תוספת זי"ן בראש נשמע זֶפֶת והוא דאם אומר לחבירו 'תן לי פת' ובתוספת אות ז' נשמע 'תן לי זפת' הרי גורע מפת לזפת. וכן הוה ליה למימר תיבת

אָבִי הכתוב בפסוק וְשַׁבְתִּי בְשָׁלוֹם אֶל בֵּית אָבִי (בראשית כח, כא) דאם נשמע בתוספת אות ד' בתחילת התיבה נשמע 'דאבי' שהוא ענין דאבון וגם בזה התוספת גורע.

ונראה לי בס"ד דרב משרשיא לא רצה להביא דוגמה מצד שינוי שיהיה במשמעות התיבה כזה דפת הוא ענין אחר וזפת הוא ענין אחר וכן אבי ענין אחר ודאבי ענין אחר, אלא בחר להביא השינוי שיהיה בענין אחד דהיינו מתים הוא ענין מספר ואמתים ענין מספר אלא זה הוא שתי מאות אמה וזה הוא שתי אמות נמצא התוספת גורע במספר משתי מאות לשני אחדים והענין אחד מה שאין כן פת וזפת הוא בשינוי התיבות שזה אומר פת ונשמע ממנו זפת וכיון שהענין משתנה אין התוספת גורע שהדבר מובן שזה בקש פת ולא זפת, כי מי שהוא רעב ובא לבית חבירו ואומר תנו לי פת לאכול אף על פי שנשמע ממנו תיבת זפת היתכן שנחשוב שמבקש זפת לאכול? ודאי השומע מאליו יבין שאמר פת ולא זפת!

וכן אם אמר אלך לשלום לבית אבי או אומר למשרתו או חבירו תלך לבית אבי להביא לו דבר אחד או לומר להם איזה דבר אף על פי שהשומע שמע דאבי היתכן שיחשוב שאמר בית דאבי שהוא לשון דאבון? אם כן אין טעות זו מתיישבת על הלב כדי שנאמר גורע, מה שאין כן בענין מתים ואמתים אין בתוספת אות א' שנשמע אמתים איזה שבוש בשמיעת מתים ואין תיבת מתים מתקבלת על לב השומע יותר מתיבת אמתים ונמצא זה התוספת גורע הסך ממש שהשומע יחשוב שאמר אמתים ולא יתקשה לו דבר זה.

ועוד נראה לי בס"ד לתרץ כל הקושיות הנזכר לעיל דידוע עיקר הרגשת מבטא האות הוא על ידי הנקודות שהמדבר עושה לכל אות ואות נקוד במבטא שלו ולכן ודאי לא יהיה נשמע תוספת אות להשומע מכח ההברה של המדבר אלא דוקא אות שהוא שוה בנקוד שלו עם אות האמיתי שהוא בוטה בשפתיו כי באמת זה הבוטה אינו מתכוין להוסיף האות אלא רק מכח כובד פיו שהיא מאריך בהברתו יהיה נולד לאוזן השומע מן ההברה שלו אות אחר נוסף על האות האמיתי שביטה בשפתיו וכיון דעיקר הרגשת האות הוא בניקוד לכך יוולד אות חדש שדומה בנקוד לאות העקרי האמיתי שבוטה בפיו ולא יוולד אות בנקוד אחר חדש דזה נקוד החדש מהיכן יבא

לאוזן השומע בטעות ולכן חפש רב משרשיא תיבת אמתים כי הברת אות מ"ם של מתים והברת אות אל"ף של אַמָּתַיִם הוא שוה בנקוד ולכן אפשר דמזה האומר מתים נולד לאוזן השומע תוספת אות א' כאלו אומר אַמָּתַיִם אבל בתיבת שש אין אות למ"ד של שלש שוה עם אות ש' כי למ"ד דשלש נקוד שלה חול"ם.

וכן הענין בתיבת פת אין אות זי"ן הנוסף בה שוה בנקוד שלו עם נקוד של אות פ"ה דפת ואין שוה הברת הנקוד שלה עם הברת הנקוד של אות זי"ן דזפת כדי שתאמר מחמת כובד פיו של זה המדבר נראה כאלו הוסיף על פ' של פת אות ז' ונשמע שאמר זפת כי זה הבוטה כשרצה לומר פת היה בוטה אות פ' של פת בהברת נקוד פתח ואיך מחמת כובד פיו נשמע תוספת ז' שהברת נקוד שלו בתיבת זפת הוא סגו"ל, וכן הענין בשאר תיבות שזכרתי ולכן הביא רב משרשיא תיבת אַמָּתַיִם כי הברת א' הנוסף על מתים היא שוה עם הברת מ"ם של מתים שזה נקודו פת"ח וזה נקודו פת"ח ולכן בכבדות פיו כשהאריך להוציא מתים מפיו נשמע אמתים.

והנה בספר עין יעקב הביא המגיה מפי השמועה ביאור אחד בדברי רב משרשיא דכונתו היא לעשות הדרש הזה של המוסיף גורע על אות וא"ו של 'וָחֵצִי' וכתב עליו שהוא נופך. ובאמת הרואה יראה שאין זה נופך אלא אינו מקובל ומרוצה כלל דודאי אין דרך בני אדם להיות שגור בלשונם לדבר כך 'אמתים חצי ארכו ואמה חצי רחבו' אלא יאמר 'ארבע אמות ארכו ושני אמות רחבו' ואם כונת רב משרשייא בהכי היה לו למנקט דבר זה על תיבת חמש ותיבת ששים דכתיב בפרשת בראשית קודם פסוק זה של 'אַמָּתַיִם וָחֵצִי אָרְכּוֹ' שהוא בספר שמות דכתיב וַיִּחְיֶ֣ו חֲנ֣וֹךְ חָמֵ֔שׁ וְשִׁשִּׁ֖ים שָׁנָ֑ה (בראשית ה, כא) והוא דאם תסיר אות וא"ו של וְשִׁשִּׁים יהיה נשמע שאומר חמש פעמים ששים שהם שלש מאות ובאמת אין זה ענין המוסיף גורע אלא הוא ענין הגורע מוסיף, ועל זה נחת רב משרשיא ללמד ובעל כרחו כונת המבאר לומר שלשון זה של'אַמָּתַיִם וָחֵצִי אָרְכּוֹ' נקטיה לדוגמה וכונתו של רב משרשיא הוא על בני אדם המדברים זה בזה שאומר לו 'אמתים חצי ארכו ואמה חצי רחבו' שהם ארבעה אורך ושנים רוחב ואם תוסיף וא"ו לומר 'וָחֵצִי', וחצי זה גורע דמשמע שתי אמות וחצי אורך ואמה וחצי רוחב ועל זה כתבתי דאין דרך בני אדם לתפוס לשון כזה כדי שיביאנו לדוגמה, ואם

נח לו בדוגמה זו היה לו להביא חמש וששים שאומר 'תנו לזה חמש ששים דנרים' דרצונו לומר חמש פעמים ששים שהם שלש מאות ואם תוסיף וא"ו על ששים לומר חמש וששים נמצא גורע דאינם אלא ס"ה דנרים ולמה הביא רב משרשיא זה על פסוק 'אַמָּתַיִם וָחֵצִי' יביא זה על פסוק חמש וששים שנה בריש בראשית.

רַב אַשִׁי אָמַר: "**עַשְׂתֵּי עֶשְׂרֵה יְרִיעֹת**" (**שמות כו, ז**). פירש רש"י ז"ל בלא אות ע' הוא שתי עשרה ועל ידי תוספת ע' משמע אחד עשר דגרע. יש להקשות מה מצא רב אשי חסרון בדברי רב משרשיא שעזב פסוק שלו והביא פסוק אחר הסמוך לו? ועוד הטעות הזה ניכר ונרגש מחמת הניקוד.

מיהו רבינו האר"י ז"ל פירש סוד בדברי רב אשי באופן נוגע לסוד והוא כי הטעם שהיו י"א יריעות נבלע בתוכם ולכן מספרם עשר ולא אחד עשר אבל מפני כי בעשר ספירות דקדושה אור הפנימי שהוא הקדושה שלהם העשר ספירות דקליפה אין הקדושה שהוא חיות שלהם מובלע בתוכם דאין קודש מתערב בחול אלא אור הקדושה עומד על ראשם ומשם מאיר להם ולכן נחשב לאחד עשר ועל זה רומזים עשתי עשרה יריעות עזים ולכן אמרו רבותינו ז"ל בזה דכל המוסיף גורע עד כאן לשונו.

דף ל.

וְאָמְרוּ: דִּבְרֵי חֲלוֹמוֹת לֹא מַעֲלִין וְלֹא מוֹרִידִין. קשא למה קאמר הכי והא חזינן בעלמא דסומכין על החלום וחשין אליו? ומה גם הכא דאיכא רגלים לדבר שהחלום אמת דהא מצא כאשר הגיד לו בעל החלום!

ונראה לי בס"ד דאמרו רבותינו ז"ל (ברכות נה.) אין חלום בלא דברים בטלים ולכן הרואה שנידוהו בחלום ועשו לו התרה בחלום צריך שיתירו לו עשרה בני אדם בהקיץ דשמא הנדוי שראה בחלום אמת וההתרה שקר והנה כאן סבירא ליה במקום פלוני כך וכך ובמקום פלוני כך וכך ונמצאו אלו אמת ולהכי בעל כרחו שדינן האמת על ידיעת הסך והמקום והשקר על מה שאמר מעשר הן דנימא דבר זה היה הדברים בטלים של החלום וישאר הממון בחזקת חולין.

ועוד נראה לי בס"ד דאיתא בתנחומא בראשית (מדרש תנחומא בראשית יג) מעשה בתלמיד אחד מתלמידי רבי עקיבה שנאמר לו בחלום 'באדר אתה מת וניסן אינך רואה

ומה שזרעת לא תקצור' והיה מצר על החלום וספרו לרבי עקיבה ואמר לו בהדורה של תורה אתה מת וניסן אינך רואה דאין אתה בא לידי שום נסיון ומה שזרעת אין אתה קוצר רצונו לומר בניך אין אתה קובר עיין שם.

נמצא תראה חלום פשוטו רע והוא באמת טוב דאינו כפי פשוטו ולכן יש לפרש כאן מה שאמר לו 'שֶׁל מַעֲשֶׂר שֶׁנִּי הֵן' כלומר אביך הרויח אותם בזכות מצות הפרשת מעשר וידוע אחד מעשרה חיוב וחומש מצוה מן המובחר והטובה בעולם הזה יקבל בזכות מצות היתרון אבל של החיוב שמור לעולם הבא וידוע דתחילה יפריש אחד מעשרה ואחר כך יחזור ויתן עוד מעשר כדי שיהיה סך הכל חומש וכמו שאמרו רבותינו ז"ל על פסוק עַשֵּׂר אֲעַשְּׂרֶנּוּ לָךְ (בראשית כח, כב) ולכן אמר לו בעל החלום מעות אלו של מעשר שני הם רצונו לומר הרויחם בזכות מעשר השני שהוא להשלים החומש שאין זה חיוב לכך קבל טובה בזכותו בעולם הזה והגיד לו זאת בעל החלומות כדי לזרזו שגם הוא יתנהג בכך.

דף ל:

לֵימָא אִיזִי. יש להקשות למה לא אמר לו רבי יוחנן עתה כמו שאמר לו אחר כך 'אֱמֹר לִי כֵּיצַד שָׁמַעְתָּ'?

ונראה לי בס"ד דבתחילה כשאמר לו רבי שמעון בן אליקים לרבי יוחנן דין ידע לא אמר לו אני יודע בבירור דדין ידע אלא אמר לו לפי הנראה לי מהשערת השכל שזה ידע ולכן לא אמר לו רבי יוחנן לרבי שמעון בן אליקים 'אֱמֹר כֵּיצַד שָׁמַעְתָּ' אלא אמר לו '**לֵימָא אִיזִי**' אם יודע או לאו ורבי יוסי ברבי חנינא שתק וכיון ששתק ולא אמר 'לא' משמע שהיה יודע ומשום ענוה שתק ולא אמר 'אני יודע' שאם אינו יודע הוה לו להשיב תכף ולומר 'איני יודע' וכיון שמחמת שתיקה שלו מובן שהוא יודע אז מצא רבי שמעון בן אליקים פתחון פה לומר לרבי יוחנן לסמכו עתה קודם שיגיד ידיעתו כדי שתהיה עדות אמורה בבית המדרש מאדם מוסמך ותהיה חזקה אצל התלמידים יותר.

לכן סמכו רבי יוחנן לרבי יוסי ברבי חנינא באותה שעה קודם שיאמר עדות שלו

ואחר שסמכו אמר לו 'בְּנִי אֱמֹר לִי כֵּיצַד שָׁמַעְתָּ' פירוש תאמר בלשון ששמעת ממש בדקדוק וכיון דהוא סמכו בשביל כדי שיאמרו התלמידים שמועה זו מאדם מוסמך ועכשיו אחר שהגיד מה שיודע לא נמצא אצלו דבר חדש הוה סלקא דעתיה דהשומע לחשוב שגם הסמיכה בטלה לכך הוצרך רבי יוחנן לומר בפירוש כיון שעלית לא תרד ואין לאדם להרהר על הסמיכה שלך כלל ובזה ההצעה שפרשתי בס"ד יתיישבו כמה דקדוקים.

דף לא.

מְנַיִן לְכְשֶׁיֵּצֵא, שֶׁלֹּא יֹאמַר: אֲנִי מְזַכֶּה וַחֲבֵרַי מְחַיְּבִין, אֲבָל מָה אֶעֱשֶׂה, שֶׁחֲבֵרַי רַבּוּ עָלַי, תַּלְמוּד לוֹמַר: (ויקרא יט, טז) **"לֹא תֵלֵךְ רָכִיל בְּעַמֶּיךָ". וְאוֹמֵר: "הוֹלֵךְ רָכִיל מְגַלֶּה סוֹד"** (משלי יא, יג). קשא למה הוצרך להביא פסוק זה אחר שהביא פסוק מן התורה? ונראה לי בס"ד דלעולם הוא למד זה מפסוק תורה אך פסוק תורה בלחודיה איכא למדחי דאיירי במספר לשון הרע וכאן אינו מספר לשון הרע דלא אמר חבירי מחייבין שלא כדין, אלא אומר כך היה דעתי כפי הדין וכך היה דעת חבירי כפי הדין ואפשר שהדין עמהם ורק דבר זה נחשב מגלה סוד ואם כן אין הוכחה מן פסוק 'לֹא תֵלֵךְ רָכִיל' דיש לומר רָכִיל קאי על בעל לשון הרע ולא על 'מְגַלֶּה סוֹד' לכך הביא פסוק 'הוֹלֵךְ רָכִיל מְגַלֶּה סוֹד' דנמצא דגם מגלה סוד בלבד נקרא רכיל אם כן נמצא פסוק 'הוֹלֵךְ רָכִיל' איירי בכל גוונא אפילו ב'מְגַלֶּה סוֹד' בלבד דאיכא לאו ואזהרה בזה בכל גוונא.

דף לא:

לְזַוְּיו לֵיהּ כְּבַר בְּתְיָה, שְׁלָם. קשא למה לא אמרו לדזיו ליה כמשה או כבן עמרם או כבן יוכבד?

ונראה לי זכרו 'בתיה' מפני שהיא בתחילת ראייתה שראתה את משה רבינו ע"ה ראתה אור זורח עליו וכמו שאמרו רבותינו ז"ל (סוטה יב:) על פסוק וַתִּפְתַּח וַתִּרְאֵהוּ אֶת הַיֶּלֶד (שמות ב, ו) שראתה אור שכינה עליו.

אי נמי הזכירו כאן עם בתיה כי היא סיכנה עצמה בהצלת משה רבינו ע"ה וגם הוא סיכן עצמו לדעת האגדה שהביא רש"י ז"ל.

ודע דאף על גב דיש לומר מור עוקבא הוא עצמו עוקבן בר נחמיה שאמר עליו רב יוסף (שבת נו:) ועוד אחד בעל תשובה בדורינו והוא עוקבן בר נחמיה, עם כל זה אין זה נתן צוציתא ואף על גב דאמר והיינו נתן צוציתא הכונה מעשה זו היא כמעשה שקרה לנתן צוציתא יען כי מעשה דנתן צוציתא שהביא ספר הדורות מרבינו נסים ז"ל הוא היה בזמן רבי עקיבא וכמפורש שם להדיא ויתכן לעוקבן בר נחמיה היו קורין לו נתן צוציתא על שם נתן צוציתא שהיה בזמן רבי עקיבא מפני כמו שזה זכה לאור זורח כן זה זכה לאור זורח. ומצאתי לרבינו האר"י ז"ל (בשער הגלגולים דף מא) דמנה בשרשים נתן צוציתא ריש גלותא לחוד ואת מור עוקבא לחוד וגם בקברות שם בדף ע"ד ע"א הביא קבורת נתן צוציתא והביא קבורת מור עוקבא נמצא שנים הם.

[רבינו נסים בר יעקב בספר המעשיות שלו, הביא את המעשה של נתן צוציתא, וזה תוכן דבריו:

ויהי איש אחד עשיר מופלג ושמו נתן והוא ראה אשה אחת ושמה חנה שהיתה נשואה לאדם אחר אך נתן מאד רצה לישא את חנה לאשה. ומרוב שרצה לישא את חנה נחלש ונחלה מאד, ואמרו הרופאים שאין לו תקנה להתרפא אלא אם ישא את אותה האשה. ורבותינו חכמי ישראל הורו, שימות אותו אדם מחמת מחלתו ולא יאפשרו לו לישא את אותה האשה באיסור כי הוא עוון גילוי עריות שנאמר בו 'יהרג ואל יעבור'.

בימים ההם בעלה של חנה היה עני מרוד ובעלי חובות רבים היו נוגשים אותו עד שהלך והסתבך ושמו אותו בבית הסוהר ואשתו היתה טווה בצמר כל היום וכל הלילה ובשכר מה שהיתה טווה בצמר היתה קונה מעט לחם לכלכל את בעלה והיתה הולכת אליו לבית הסוהר ונותנת לו לחם לאכול דבר יום ביומו. לאחר זמן ממושך ששהה אותו אדם בבית הסוהר היה מצבו הנפשי קשה מאד עד כי העדיף למות מאשר לחיות במצב כזה.

ויהי היום ויאמר לאשתו חנה אנא ממך לכי אל נתן שהוא עשיר מופלג ובקשי ממנו הלוואה ועל ידי כן תוכלי לפדות אותי מבית הסוהר. ותאמר לו חנה הלא שמעת שנתן חולה מאד בגלל שהוא רוצה שאהיה אשתו ואיך אלך אליו לבקש ממנו הלוואה? כעסה חנה מאד על בעלה והלכה לביתה. לאחר כמה ימים ריחמה חנה על בעלה וחזרה לבקרו בבית הסוהר ושוב חזר בעלה והתחנן אליה בדמעות שליש שתציל אותו ותפדה את נפשו מיד שאול על ידי הלוואה מהאיש נתן. ותחמול חנה על בעלה ותתפלל לה' שיציל אותה שלא תבוא לידי דבר עברה, הלכה לביתו של נתן ותבקשהו לתת לה הלוואה לשחרר את בעלה מבית האסורים. ויצוה נתן למשרתיו לתת לחנה כסף כפי

בקשתה ויעשו כן.

ויאמר לה, הנה עשיתי את רצונך ככל אשר שאלת ממני ואת יודעת שאני חולה מאד בגללך עשי את רצוני! ותאמר לו חנה הנה אני בידך ואין לי פה להמרות את פיך אבל שמע נא אדוני כי באה לך שעה גדולה וגורלית לקנות חיי עולם הבא אנא הזהר בנפשך ואל תעשה מעשה שיגרום לך לאבד את כל שכרך לעולם הבא והלא אתה מלא מצוות כרימון בצדקות ובמעשים טובים וחבל מאד שתפסיד את הכל בגלל דבר רגעי! חשוב נא שהגעת למלא את רצונך על ידי כך שתכבוש את יצרך כמו שאמרו חז"ל (משנה אבות ד, א) 'איזהו גיבור הכובש את יצרו' ותקיים את רצון בוראך ואז אשריך בעולם הזה וטוב לך לחיי העולם הבא.

ויהי בשמוע נתן את דבריה אזר חיל וקם ממטתו וגער ביצרו ויתנפל לפני ה' יתברך ויאמר אנא ה'! חזקני אך הפעם לכבוש את יצרי והדריכני בדרך הטובה והישרה לפניך ולשוב בתשובה שלימה ולא אבוש בעולם הזה ולא אכלם לעולם הבא, עזרני ה' על דבר כבוד שמך.

ויהי לימים היה רבי עקיבא מתהלך עם תלמידיו וישקף וירא איש רוכב על סוס אשר על ראשו אור גדול ומזהיר כזוהר הרקיע. וישאל לאחד מתלמידיו, מי הוא זה הרוכב על הסוס? ויאמר לו, זהו 'נתן' שרצה לעצמו אשה שנשואה לאדם אחר! וישאל רבי עקיבא לתלמידיו, האם תראו איזה דבר על ראשו ויאמרו 'לא' ויבקש רבי עקיבא להביא את נתן אליו וישאלהו רבי עקיבא, בני מה עשית שזכית לכך? ויספר לו האיש נתן על כל מה שאירע לו וכל מה שדיברה אליו חנה ואשר על ידי כן חזר בתשובה שלימה. וישמח רבי עקיבא ויאמר לו, אשריך וטוב לך בעולם הזה ובעולם הבא ועתה בני שמעני ויטב לך בוא אלי ואלמדך תורה שתזכה לנחול חיי העולם הבא. ובא נתן אצל רבי עקיבא ולמד תורה מפיו ברבות הטובה וזכה לחיים נצחיים בעולם האמת אשריו ואשרי חלקו.]

יִרְמְיָה אָחִי הֶעֱבִיר עָלַי אֶת הַדֶּרֶךְ. פירש רש"י ז"ל פירוש ראשון סרסו ופירוש שני על עסקי ממון. ומקשים העולם על פירוש ראשון איך יבא תירוץ של רב אשי 'דִּינֵי קְנָסוֹת הֲוָה' והלא לפי פירושו גם תירוץ דסתמא דתלמודא בהכי מיירי?

ונראה לי בס"ד כי מאן דמפרש סרסו לאו בסרוס דחבלה איירי שכרת הגיד או נקבו אלא סרסו על ידי כוס עקרין שהשקהו וכהא דאיתא בגמרא דשבת (שבת קיא:) ולכן לא היה עוקבן צועק כדי לגבות ממנו ממון אלא כדי לענשו במלקות דאף על גב דפסק הרמב"ם (בפרק טז מהלכות אסורי ביאה) ובשולחן ערוך (אבן העזר סימן ה' סעיף יב) דהמשקה כוס עקרין לאדם אף על פי שמתכוין לעקרו אינו לוקה, מכל מקום עביד

איסורא וחייב מכת מרדות.

אי נמי כגון שטען עוקבן שהושיבו במים או בשלג עד שביטל ממנו איברי התשמיש דגם בזה הדין הוא דאינו לוקה אך חייב מכת מרדות וכמו שכתב הרמב"ם (שם) ובשולחן ערוך (שם סעיף יג) ולפי זה אף על פי דזה היזק שאינו ניכר לא היה לעוקבן על ירמיה תביעה של ממון ורק צועק על האיסור שעשה לו ורוצה שהבית דין יענישו אותו על הנבלה הזאת ולא יהיה חוטא נשכר.

והנה עוקבן ודאי ברר הדבר הזה לפני בית דין של ארץ ישראל על ידי עדים שהיו עמו שם שהעידו כדבריו דאם לא כן לכולהו פירושי קשא איך יכתבו הבית דין של ארץ ישראל לבבל שיכריחו את ירמיה לעלות אצלם על פי דבריו של עוקבן, דאולי הוא משקר? אלא ודאי ביירר על ידי עדים שראו המעשה אלא שלא העידו עדיין בפניו של ירמיה, ולכן דייני ארץ ישראל שלחו לבבל שידונו את ירמיה על איסור הסרוס שעשה לעוקבן דאף על גב דאינו לוקה חייב מכת מרדות.

ולכך שלח להם אִי צַיְּית שלא יכחיש בדבר ויודה לדברי עוקבן והעדים ויקבל עליו את הדין לעשות לו מכת מרדות צַיְּית, וְאִם לָאו כלומר דאינו מודה בדבר דאז צריך שיעידו העדים בפניו כדי לעשות משפט כתוב הַשְׁאוּהוּ לבא לכאן ויעידו בפניו כי העדים היו עומדים שם בארץ ישראל ואז נעשה בו משפט כתוב.

אמנם רב אשי תירץ 'דִּינֵי קְנָסוֹת הֲוָה' כלומר התביעה של עוקבן היתה על דיני קנסות דהיינו שטען סרסו בחבלה שנתק ממנו הגיד וכרת אותו שבזה מתחייב בחמשה דברים וסבירא ליה לבעלי הפירוש הזה כסברת הרא"ש ודעמיה שהביא הטור (בחושן משפט סימן א') שאף רפוי ושבת אין דנים בחוץ לארץ ומה ששלחו לו כדי לחלוק כבוד למר עוקבא.

אי נמי נראה לי בס"ד מאן דמפרש סרסו היינו שעשה לו הסרוס על ידי סם ולא היה בו דין נזק כי הוא היה זקן ובלאו הכי אינו מוליד וגם לא היה בו דין צער כיון דהוה על ידי סם וגם דין בשת ליכא בזה ורק היה בו דין רפוי ושבת והיינו כי מחמת אותו סם שהשקהו חלה עוקבן חולי גדול שלא היה מתקבל עליו לפי מזגו והוצרך להתרפאת מאותו חולי שבא לו בסיבת הסם וגם בטל ממלאכתו כל משך הימים שנפל למשכב

וידוע מה שפסק הרמב"ם (בפרק ב' מהלכות חובל) דאם עלה בו צמחים מחמת המכה חייב לרפאתו ולתת לו דמי שבתו.

ולפי זה התביעה שהיה לעוקבן בשביל הסרוס היינו משום שבת ורפוי ובהכי התירוצים של סתמא דתלמודא ושל רבי אלעזר בסתמא דתלמודא סובר כמאן דאמר רפוי ושבת אין להם דין דיני קנסות ונגבין בכל מקום ולהכי שלחו לבית דין של חוץ לארץ שידונו על תביעת עוקבן וְאִי לָא צַיְית באומרו לבית דין הגדול קאזילנא הַשְׁתָּא וכו' אך רב אשי סבר דגם רפוי ושבת יש להם דין קנסות ואין נגבין בבבל והא דשלחו הכי כדי לחלוק כבוד למר עוקבא.

דף לב:

"**צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף**", **אֶחָד לְדִין וְאֶחָד לִפְשָׁרָה; כֵּיצַד? שְׁתֵּי סְפִינוֹת עוֹבְרוֹת בַּנָּהָר וּפָגְעוּ זֶה בָּזֶה** (**דברים טז, כ**). קשה אמאי הוצרך ללמדינו דבר זה בספינות ובגמלים תסגי בחדא דשני אופנים אלו שוין הם?

ונראה לי בס"ד אי הוה נקיט **סְפִינוֹת** בלבד הוה אמינא דוקא בכהאי גונא אמרינן תעמוד אותה שאינה טעונה ותמתין עד שתעבור הטעונה משום דבעמידתה אין טורח לבעל הספינה בעבור איזה שיעסוק בה ורק יש עכוב זמן בלבד, אבל בגמלים איכא טורח לבעל הגמל לתפוס אותו בחבל שבצוארו שלא ימרוד וילך ויתעה ובפרט כשרואה עשב רחוק לפניו ודאי ילך ממקום שעומד כדי לאכול ואפשר שיגיע לו איזה נזק לכך צריך בעליו לעמוד אצלו ולשמרו וימנעהו מלילך ממקומו והייתי אומר דבגמלים אינה עומדת אותה שאינה טעונה דאין בעלה רוצה לטרוח בכך ולכן למדנו דין זה גם בגמלים.

ואי הוה נקיט **גְּמַלִּים** לחוד הוה אמינא הא דאמרינן שתעבור הטעונה ותעמוד שאינה טעונה משום דאיכא צער בעלי חיים בטעונה אבל בספינות דליכא 'צער בעלי חיים לא תעמוד' להכי אשמעינן גם בספינות.

"**צֶדֶק צֶדֶק תִּרְדֹּף**", **הַלֵּךְ אַחַר בֵּית־דִּין יָפֶה** (**דברים טז, כ**). קשא בכל דור ודור יש בית דין יפה ומאי רבותייהו דבתי דינים אלו דקראם בית דין יפה?

ונראה לי דדין מרומה יתברר על ידי רבוי חקירות ודרישות אך קיימא לן אין עושין

חקירות ודרישות בדיני ממונות כדי שלא תנעול דלת (ב.) ואם כן כיון דאינו עושה חקירות ודרישות דא עקא דיזדמן דין מרומה ולוקה הזכאי בלא משפט. אמנם בתי דינין שמזכיר כאן היה דרכם לעשות המצאות שכליות שמהם יתברר ויתוודע דין המרומה אף על פי שאין עושין דרישה וחקירה ובעבור זה קראם בית דין יפה.

אמנם מה שאמר **יָפֶה** ולא אמר בית דין מומחה או בית דין חכים, רמז בזה כי יו"ד ה"א הם חו"ב [חכמה ובינה] ובתיבת יָפֶה יש בין אותיות י־ה שהם חו"ב יש אות פ"ה שרומז לפה העדים או פה בעלי דינין והכונה לרמוז שהדיין קודם שישמע הדברים מן פה בעל דין ופה העדים יסתכל בחכמה שלו לדעת שמא דין מרומה הוא ולזה ירמוז אות יו"ד ד'יָפֶה' שהיא קודם אות פ"ה ונרמז באות ה"א דיפה שרומזת לבינה ללמד שהדיין גם אחר ששמע הדברים מן פה העדים ובעלי דינין יבין וישכיל בבינה שלו שמא זה הוא דין מרומה ולכן קראם בית דין יפה.

והא דנקיט לרבי אליעזר קודם רבן יוחנן בן זכאי רבו, לרמוז דגם לגבי רבן יוחנן בן זכאי רבו נקרא בית דין יפה וכן נקיט לכלהו רבנן קודם הסנהדרין דלשכת הגזית לרמוז דגם לגבי הסנהדרין נחשבין בית דין יפה, ונקיט רבי יהודה בן בתירה שהיה בזמן בית המקדש כנראה מן ריש גמרא דפסחים (פסחים ג:) בעובדא דההוא נכרי דהוה סליק ואכיל פסחים, מכל מקום נקיט ליה ולחנינא לבסוף לומר אף על גב דהוו בחוץ לארץ גם נחשבים בית דין יפה וצריך לילך אחריהם.

קוֹל רֵיחַיִם בְּבוֹרְנִי, שְׁבוּעַ הַבֵּן שָׁם. נראה לי בס"ד הטעם שעושין סימן למצות מילה בריחים מפני דריחים הם דוגמת זכר ונקבה דבוקים זה בזה והמאכל נטחן מבין שניהם כן איש ואשתו שדבוקים זה בזה והולד נעשה משניהם ולכן אמר איוב תִּטְחַן לְאַחֵר אִשְׁתִּי וכו' (איוב לא, י).

או יובן בס"ד על פי מה שכתב רבינו שמשון ז"ל דשר ריחיים שמו זְבוּב ולכן אם תניח זבוב בין ריחיים לא ינזק. וכתב עוד, שר זה הנקרא זְבוּב שולט באדם המבטל פריה ורביה או גורם ביטול פריה ורביה וסופו של זה להתגלגל בזבוב וכנזכר בדן ידין יעוין שם. ולכן במקום שנולד הבן ומלין אותו דנמצא קיימו פריה ורביה ואינו

שולט בהם זְבוּב שהיא שר הריחיים משמיעין קול ריחים לסימן שהם ניצולו מדין שר הריחיים ולא ישלוט בהם הזבוב ולא יתגלגלו בו.

אוֹר הַנֵּר בִּבְרוֹר־חַיִל, מְשִׁתָּה שָׁם. נראה לי בס"ד הטעם שעושין סימן הנשואין באור הנר דידוע איש ואשתו נמשלו בדברי חכמים לנר ופתילה בתוכה דהיינו האשה נר והאיש הוא הפתילה שבתוך הנר ולכן על אשת איש המזנה עם אחר אמרו שתי פתילות בנר אחד וכנזכר בגמרא (גיטין נח.) לכן לסימן נשואין מדליקין נר שבה פתילה אחת בלבד.

אי נמי עושין סימן בנר כי יש יחוד עליון שכולל כמה מיני שפע שהוא חיבור הוי־ה אהי־ה הוי־ה אלקי"ם הוי־ה אדנ־י [250] שעולים נֵר [250] והזכר אין בו אלא רמ"ח [248] אברים ועדיין חסר שני אברים כדי שיחול עליו אור השמות הנזכר שהם נֵר, אמנם כאשר ישא אשה שיש לה רנ"ב [252] אברים נשלם חסרון שלו ממנה כי דָּבַק אִישׁ בְּאִשְׁתּוֹ וְהָיוּ לְבָשָׂר אֶחָד (בראשית ב, כד) שאז בחיבור שניהם נעשה 'נֵר נֵר' כפול שמאיר יחוד עליון בו ובה. ולכן מדליקין שני נרות בשבת שהוא זמן חיבור ודבוק איש עם אשתו וכיון דעל ידי נשואין נשלם מספר נֵר אצל הזכר לכך עושין סימן לנשואין באור הנר.

דף לג.

הָלְכָה חֲמוֹרְךָ טַרְפּוֹן. עיין רש"י ז"ל. וקשא והלא רבי טרפון עשיר גדול היה ויש לו מעות הרבה לשלם ואינו נצרך למכור חמורו! ועוד למה נקיט חמור לנקוט בהמה אחרת או חפץ אחר?

ונראה לי בס"ד דכונתו למכור חמורו ממש ולשלם כדי שיהיה דבר זה בזכרונו ולא ישכחנו ובזה עושה סייג לעצמו שלא יורה שום דבר מדעתו ולכן חשב בדעתו למכור חמורו החשוב שהוא מיוחד לו לרכוב עליו תמיד כשיצטרך לרכוב.

ועוד נראה לי בס"ד נקיט כן לשון מליצה כי באמת היא לא שמע מרבותיו כלום בדבר זה דנטלה האם ולא למד בנטלה האם דטרפה וכעת ששאלו אותו נסתפק בדבר אם תחיה והטריף משום דספיקא דאורייתא לחומרא ולכך אזיל לחומרא ועתה שנודע לו דמן הדין כשרה אמר בלשון מליצה 'הָלְכָה חֲמוֹרְךָ טַרְפּוֹן' כלומר החומרא שחששת

בעבורה הלכה והפסידה את החמור שלך או רצונו לומר הלכה לאיבוד החומרה שלך שאין לה מקום לחול.

או יובן בס"ד על פי מה שאמר רבינו האר"י ז"ל (בשער הגלגולים) שנקרא טרפון מלשון טֶרֶף נָתַן לִירֵאָיו (תהלים קיא, ה) עיין שם. וכן כאן אמר טרפון לשון טרפות רצונו לומר הטרפות שהטרפת הוליכה מידך החמור שלך שבזה אתה חייב לשלם דמי הבהמה שהטרפת אותה.

דף לג:

מִנַּיִן שֶׁאֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְצַדִּיק אַל תַּהֲרֹג" (שמות כג, ז). נראה לי בס"ד הכונה דהכתוב לפי פשוטו מוקשה דאיך סלקא דעתיה שיהרגו את הצדיק כדי שבא הכתיב לצוות על זה ולומר 'צַדִּיק אַל תַּהֲרֹג'? על כן מוכרח דהכתוב בא ללמד בכהאי גונא שזה יצא צדיק מן בית דין ובא אחד ואמר יש לי ללמד עליו חובה שלא תחזרהו לשמוע דבריו של זה כדי להרגו.

ומה שאמר **וְחִילּוּפָא לְמֵסִית** דִּכְתִיב 'לֹא תַחְמֹל וְלֹא תְכַסֶּה עָלָיו' (דברים יג, ט) פירוש אם יצא המסית מבית דין חייב ובא אחד ואמר יש לי ללמד עליו זכות '**לֹא תַחְמֹל עָלָיו**' להחזירו וכן אם יצא מבית דין זכאי מכח איזה דבר שהיה נוגע בחוקי העדות וכיוצא ובא אחד ואמר יש לי ללמד עליו חובה דהיינו לסתור אותו חסרון שהיה מצד חוקי העדות שסמכו עליו ופטרו אותו '**לֹא תְכַסֶּה עָלָיו**' אלא תחזרהו כדי לשמוע לימוד של זה ותהרגהו ורב כהנא מפיק לה מן 'כִּי הָרֹג תַּהַרְגֶנּוּ' (דברים יג, י) לשון כפול כנגד שני חלוקות אלו שאם יצא זכאי ובא אחד ללמד חובה תחזרהו להרגו ואם יצא חייב ובא אחד ללמד עליו זכות אל תחזרהו לפטרו אלא תהרגנו כפי שפסקו עליו.

אָמַר לֵיהּ: אַדְמוֹקְדָךְ יָקִיד, זִיל קוֹץ קָרָךְ וְצָלִי. פירש הרמ"ה ז"ל דרבי חייא שאל 'טָעָה בְּנוֹאֵף וְנוֹאֶפֶת' כגון שטעה בדין הבא על אשת איש שלא כדרכה דחשב שהוא פטור כיון דבא שלא כדרכה, מַהוּ? והשיב לו רבי יוחנן דזה היא דבר מפורש בתורה דחייב ולכן בזה הצדוקין גם כן מודין דכתיב וְאִישׁ אֲשֶׁר יִשְׁכַּב אֶת זָכָר מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה (ויקרא כ, יג) 'מִשְׁכַּב אִשָּׁה' לא נאמר אלא 'מִשְׁכְּבֵי' ללמדך שיש שתי משכבות באשה דגם שלא כדרכה חייבין עליה עד כאן דבריו. ולזה אמר וְאִישׁ אֲשֶׁר יִנְאַף אֶת אֵשֶׁת אִישׁ

אֲשֶׁר יִנָּאֵף אֶת אֵשֶׁת רֵעֵהוּ מוֹת יוּמַת הַנֹּאֵף וְהַנֹּאָפֶת (ויקרא כ, י) כפל הלשון 'אֶת אֵשֶׁת אִישׁ', 'אֶת אֵשֶׁת רֵעֵהוּ' חד לביאה כדרכה וחד לביאה שלא כדרכה.

והנה בזה נראה לי בס"ד לפרש **אַדְמוֹקְדָךְ יָקִיד** שאמר לו בלשון מוקד יקיד ולא אמר לו 'אדאישך בוער' **זִיל קוֹץ קָרֵךְ וְצָלִי** לרמוז לו שדבר זה שהוא שואל מפורש הוא בפרשת קדושים שאמר הכתוב 'מִשְׁכְּבֵי אִשָּׁה' ללמד שיש באשה שתי משכבות שחייבין עליהם.

והנה נרמז בתיבת קדושים על קדושת ישראל שתמשך להם על ידי התורה אשר בקרבם כי התורה נקראת אֵשׁ דכתיב הֲלוֹא כֹה דְּבָרִי כָּאֵשׁ נְאֻם ה' (ירמיה כג, כט) ואין ישראל מתקדשים אלא רק אם יהיה לבם בוער באש התורה ונרמז זה בתיבת קְדוֹשִׁים חלק התיבה לשתים וקרי בה 'קדו שים' רצונו לומר קדו זו התורה שהיא אש, שים בלבך ובזה תהיה בכלל 'קְדוֹשִׁים' כיון שבתיבת קְדוֹשִׁים נרמז האש בלשון קדו לכך כאן רמז לו על פרשת קדושים בלשון 'קדו' ולא אמר לו 'אֵשׁ' בפירוש.

ובזה יובן לתרץ דקדוק אחד שאמר לו **קוֹץ קָרֵךְ וְצָלִי** וקשא אין דרך לצלות קרא באש אלא צולין בשר באש אבל קרא שולקין ומבשלים אותו בקדרה! ובזה ניחא נקיט קרא שהוא לשון מקרא לרמוז לו דבר זה הוא קרא מפורש בתורה שאפילו הצדוקים מודין בו ואתה לא ידעת אותו.

או יובן בס"ד שאמר לו **קוֹץ קָרֵךְ** כי כל דבר תפל נמשל לקרא וכמו שאמרו בגמרא (חגיגה י.) טָבָא חֲדָא פִּלְפְּלְתָּא חֲרִיפְתָּא מִמְּלֵי צַנָּא דְּקָרֵי [טוב פלפל חריף אחד ממלוא הסל דלעות] ורמז לו שאלה זו ששאל תפלה כמו קרא יען כי זה הוא דבר פשוט שאין צורך לשאול אותו.

דף לד.

"**אַחַת דִּבֶּר אֱלֹהִים, שְׁתַּיִם זוּ שָׁמָעְתִּי**" וְגוֹ'. (**תהלים סב, יב**) **מִקְרָא אֶחָד יוֹצֵא לְכַמָּה טְעָמִים, וְאֵין טַעַם אֶחָד יוֹצֵא מִכַּמָּה מִקְרָאוֹת. דְּבֵי רַבִּי יִשְׁמָעֵאל תָּנָא "וּכְפַטִּישׁ יְפֹצֵץ סָלַע"**, **מַה פַּטִּישׁ זֶה מִתְחַלֵּק לְכַמָּה נִיצוֹצוֹת, אַף מִקְרָא אֶחָד יוֹצֵא לְכַמָּה טְעָמִים** (**ירמיה כג, כט**). פירוש פסוק אחד תוכל לפרשו על כמה טעמי הלכות שונות. וקשה

אם כן למה אמר שְׁתַּיִם? ונראה לי בס"ד תחלק תיבת שְׁתַּיִם וקרי בה 'שת ים' פירוש מקרא אחד 'דִּבֶּר אֱלֹקִים' אך אתה 'שת' מקרא זה 'ים' שתשיתהו כמו ים שיש בו מים הרבה מאד כן זה הכתוב יכיל בקרבו כל קוץ וקוץ תלי תלים של הלכות.

ומה שאמר **מַה פַּטִּישׁ זֶה מְתְחַלֵּק** נראה לי בס"ד נקיט פַּטִּישׁ אותיות פַּשְׁטִי בהיפך אתוון רצונו לומר לא מבעיא חלק הרמז או הדרש יוצא לכמה חלקים אופנים שונים אלא גם חלק הפשטי שבמקרא יוצא לכמה טעמים.

דף לה.

אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה: חַלֵּק עֲלֵיהֶם בָּתֵּי־דִינִין (במדבר כה, ד). פירוש חלקם במקומות רבים מפוזרים שלא ידונו כולם במקום אחד והטעם עשה כן בשביל פרסומי ניסא טפי יען דהענן היה מאהיל על כל המחנה שיעור שתים־עשרה מיל ואין זורח עליהם שמש כלל ורק על כל אחד מאלו החייבין היה יורד שמש על ראשו שהיה נעשה נקב בענן כנגדו ודרך הנקב יורדת השמש על ראשו ואם יהיו בתי דינין מפוזרים במקומות הרבה היה נעשה בדרך נס נקבים רבים כנגד החייבין כדי שירד עליכם אור השמש ובזה יהיה פרסום הנס טפי.

וְרָבָא אָמַר מֵהָכָא: "**אַשְׁרֵי חֹמוֹץ**", **אַשְׁרֵי דַּיָּן שֶׁמְּחַמֵּץ אֶת דִּינוֹ** (ישעיה א, יז). יש להקשות מנא ליה דקאי זה על דיני נפשות דוקא ודילמא גם דיני ממונות? ונראה לי בס"ד דריש **חָמוּץ** בהפוך אתוון **מוֹחֵץ** כמו וּמָחַץ פַּאֲתֵי מוֹאָב (במדבר כד, יז), וּמָחֲצָה וְחָלְפָה רַקָּתוֹ (שופטים ה, כו) כלומר עשו חמוץ להשהות לדין שהוא מוחץ והורג בו נפשות.

ומה שאמר **וְאִידָךְ**? **אַשְׁרֵי חָמוּץ וְלֹא חוֹמֵץ** פירש רש"י החזיקו את הנגזל ולא את הגזלן. וקשא זה פשיטא ואיך סלקא דעתיה להחזיק ביד עוברי עבירה? ונראה לי בס"ד דבא ללמד על ענין כהאי גונא דאיתא במציעא (בבא מציעא לט:) מרי בר איסק אתא ליה אחא מבי חוזאה [בא אליו אדם מהמקום הנקרא 'חוזאה' וטען שאחיו של מרי בר איסק הוא] אמר ליה [אותו אדם למרי בר איסק] פלוג לי [תן לי חצי מירושת אבינו] אמר ליה [מרי בר איסק לאותו אדם] לא ידענא לך [איני מכיר אם אתה הוא אחי] אתא לקמיה דרב חסדא אמר ליה [רב חסדא לאותו פלוני] שפיר קאמר לך [יפה אמר לך מרי, כלומר:

אין רמאות בדבריו כי אכן אפשר שאינו יודע אם אחיו אתה אם לאו, ומשום שכשיצא מאצלך לא היה לך חתימת זקן, ועכשיו יש לך וכעין] שנאמר [כשבאו אחי יוסף למצרים ועמדו לפני יוסף] וַיַּכֵּר יוֹסֵף אֶת אֶחָיו וְהֵם לֹא הִכִּרֻהוּ (בראשית מב, ח) מלמד שיצא [יוסף מבית יעקב] בלא חתימת זקן [כי בן שבע עשרה שנה היה] ובא [כלומר: כשבאו אחי יוסף אליו, היה] בחתימת זקן [ולכן לא ידעו שהוא יוסף, ואילו יוסף הכיר את אחיו שהיו חתומי זקן כשיצא מהם. ולפיכך] אמר ליה [רב חסדא לאותו אדם] זיל אייתי סהדי דאחוה את [לך והבא עדים שאחיו אתה] אמר ליה [אותו אדם לרב חסדא] אית לי סהדי ודחילי מיניה דגברא אלמא הוא [יש עמי עדים המעידים על אחוותנו, אלא שדא עקא, יראים הם להעיד נגד מרי כי אדם אלים הוא] אמר ליה לדידיה [אמר רב חסדא למרי: אם כן] זיל את אייתי [הנך] סהדי [שהביא האח, כדי שיעידו] דלאו אחוך הוא [לך אתה והבא את אותם העדים שאומר אחיך שהם מעידים על אחוותכם, לך אתה והביאם שיעידו כמוך), או תביא עדים אחרים] אמר ליה [מרי לרב חסדא: וכי אטו] דינא הכי? והא המוציא מחבירו עליו הראיה! אמר ליה [רב חסדא למרי] הכי דיינינן לך ולכל אלמי דחברך [כך אני דן לך ולכל האנשים האלימים כמוך] עיין שם.

והשתא אי אתרמי כהאי גונא דהגזלן אלם וזה הנגזל אית ליה סהדי ויראים להעיד ולכך אינו יכול להביאם אין מחזיקין ביד הגזלן לומר להנגזל עליך הראיה שצריך אתה להביא העדים אף על גב דקיימא לן בעלמא המוציא מחברו עליו הראיה, אלא מחזקינן ביד הנגזל לומר לגזלן זיל את אייתי סהדי כמו שעשה רב חסדא למרי בר איסק.

או יובן כגון נתחייב הנגזל שבועה וזה הגזלן חשוד על השבועה ובודאי ישבע לשקר ויאכל מה שבידו שצריכין להחזיק ביד הנגזל לומר השבע ותטול.

דף לו.

מִימוֹת מֹשֶׁה וְעַד רַבִּי, לֹא מָצִינוּ תּוֹרָה וּגְדֻלָּה בְּמָקוֹם אֶחָד. נראה לי בס"ד השפעה זו מן הדעת שמכריע בין חו"ב [חכמה ובינה] כי הגדולה נמשכת מן החכמה ותורה מבינה נפקא כמו שאמרו בסוד בָּרוּךְ אֱלֹקֵינוּ שֶׁבְּרָאָנוּ לִכְבוֹדוֹ וְנָתַן לָנוּ תּוֹרַת אֱמֶת, ולכך התחילה באות ב' רמז לבינה ולכן הדעת שמכריע בין חו"ב [חכמה ובינה] וכלול

משניהם לכן השפע שלו תורה וגדולה במקום אחד דייקא ולכך היה אצל משה רבינו ע"ה תורה וגדולה במקום אחד כי הוא זכה לדעת ובזה יובן וּבְדַעַת חֲדָרִים יִמָּלְאוּ כָּל הוֹן יָקָר וְנָעִים (משלי כד, ד) פירוש 'הוֹן יָקָר' זו גדולה 'וְנָעִים' זו תורה דכתיב בה דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי נֹעַם (משלי ג, יז) וכתיב לַחֲזוֹת בְּנֹעַם ה' וּלְבַקֵּר בְּהֵיכָלוֹ (תהלים כז, ד).

וְהָא הֲוָה חִזְקִיָּה? הֲוָה **שָׁבְנָא**. הא דלא אמר 'הֲוָה יְשַׁעְיָה' משום דאינו מזכיר כאן אלא אותם שהיו ראשי ישיבות שמלמדים תורה ברבים אך ישעיה הנביא ע"ה אף על גב דהוה גדול בחכמה לא היה קובע ישיבה בית המדרש למתני לרבנן ורק היה לו תלמידים שנקראים 'בְּנֵי הַנְּבִיאִים' כדרך כל נביא.

אבל שמואל הנביא ע"ה היה קובע ישיבה כי לא היו בימיו אחרים קובעי ישיבה כאשר היה בימי ישעיה הנביא ע"ה וכן עירא היאירי היה קובע ישיבה בית המדרש וכמו שאמרו בגמרא מועד קטן (מועד קטן דף טז:) וְאֵלֶּה שְׁמוֹת גִּבּוֹרוֹתָיו שֶׁל דָּוִד יֹשֵׁב בַּשֶּׁבֶת תַּחְכְּמֹנִי (שמואל ב כג, ח) בשעה שהוא וכו' דבזמן שהיה עירה היאירי קיים הוה מתני עירה לרבנן על גבי כרים וכי נח נפשיה הוה דוד מתני לרבנן וכו' עיין שם.

דף לו:

וְדִילְמָא, מוּם מַמָּשׁ. קשא איך יתכן לפרש כן מאחר דאמר (שיר השירים ד, ז) כֻּלָּךְ יָפָה? ונראה לי בס"ד יש מום והוא יפה באותו הגוף לפי תכונתו ועניינו כמו שאמרו בנדרים (נדרים דף סו:) בההוא דאמר לדביתהו קונם שאי את נהנית לי עד שתראי מום יפה שביך לרבי ישמעאל ברבי יוסי אמר להם רבי ישמעאל שמא ראשה נאה? אמרו לו סגלגל וכו' ושאל על כל אברים שבה ואמרו על כולם בעלי מומין וסוף דבר שאל מה שמה? אמר לו שמה 'לכלוכית' אמר להם זה הוא מום יפה שבה שיפה קורין לה לכלוכית לפי שהיא מלוכלכת במומין עיין שם. נמצא אף על גב דשם 'לכלוכית' הוא מכוער וחשיב מום עם כל זה על גוף המלוכלך במומין יפה קורין לה דהא קראו מום יפה.

והנה כהאי גונא תמצא באדם יפה מאד וגופו מנוקה מכל מום דיפה לו לקרותו בשם 'שחור' שקורין אותו 'אוכמא' רצונו לומר שחור וכמו שפירש רש"י ז"ל בסנהדרין (צו.) הטעם שקורין לרבי יוחנן בר נפחא על שם יופיו וכן אמרו בגמרא עוד שקורין

ליפה ביותר בשם 'אוכמא' בשביל לדחות מעליו עין הרע. נמצא שם 'אוכמא' או בר נפחא אף על גב דמשמעות הוא כיעור שהוא בכלל מום עם כל זה לאדם יפה ביותר שם מכוער כזה הוא יפה לו.

ולזה אמר **כֻּלָּךְ יָפָה רַעְיָתִי** ואף על פי שיפה לקרות לך שם מכוער בשביל לדחות עין הרע מעליך עם כל זה שם מכוער שהוא **מוּם** בפני עצמו **אַיִן בָּךְ** כי את שמורה מן עין הרע ואין את צריכה לקריאה זו של שם מכוער ודכוותה גבי סנהדרין צריך שיבררו סנהדרין 'מְנַקְּין מִכָּל מוּם' ואף על גב דנמצא בהם יפים ביותר דראוי לקראם בשם מכוער כמו 'אוכמא' או 'בר נפחא' עם כל זה מום כזה נמי אין בך ואם כן מנא ליה לפרש האי מום על דבר יחוס?

דף לז.

"**שָׂרֵךְ**", **זוֹ סַנְהֶדְרִין. לָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ "שָׂרֵךְ"? שֶׁהִיא יוֹשֶׁבֶת בְּטִבּוּרוֹ שֶׁל עוֹלָם** (**שיר השירים** ז, ג). נראה לי בס"ד טעם אחר מלבד טעם תלמודא דאמרו רבותינו ז"ל (כו.) לָמָּה נִקְרֵאת שְׁמָהּ (משלי ב, ז) 'תּוּשִׁיָּה'? שֶׁמַּתֶּשֶׁת כֹּחוֹ שֶׁל אָדָם, דהגבור נעשה רך. וידוע דתלמידי חכמים נקראו 'שָׂרִים' דכתיב בִּי שָׂרִים יָשֹׂרוּ (משלי ח, טז) ואם כן החכם נקרא שַׂר רַךְ' ותיבת '**שָׂרֵךְ**' תחלקנה לשנים וקרי בה '**שַׂר רַךְ**' שהחכם הוא שר שהיא רך וחלוש המזג מחמת התורה שנקראת 'תּוּשִׁיָּה' שמתשת כוחו.

ואומרו **יוֹשֶׁבֶת בְּטִבּוּרוֹ שֶׁל עוֹלָם** כי תיבת עוֹלָם חסר וא"ו עֹלָם כתיב ואם תמלא אותיות עֹלָם כזה 'עי"ן **למ**"ד מ"ם' תמצא אותיות ל"מ עומדין באמצע שהוא בטבור של תיבת עֹלָם ובם יש רמז לסנהדרין שהם שבעים כמנין ל"מ [70].

"**הַסַּהַר**", **שֶׁהִיא דּוֹמָה לְסַהַר** (**שיר השירים** ז, ג). נראה לי בס"ד כמו **הַסַּהַר** פעמים נגלה פעמים מכוסה כן סנהדרין אם בית המקדש קיים נגלין ונמצאים ואם לאו מכוסין.

ומה שדימה אותם **לְחִטִּים** כי חטים מביאים שלום לעולם דכתיב הַשָּׂם גְּבוּלֵךְ שָׁלוֹם חֵלֶב חִטִּים יַשְׂבִּיעֵךְ (תהלים קמז, יד) וכן הסנהדרין מביאין שלום לעולם על ידי משפטי התורה שדנין באמת וצדק וכן הוא אומר דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי נֹעַם וְכָל נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם (משלי ג, יז).

"**סוּגָה בַּשּׁוֹשַׁנִּים**", **שֶׁאֲפִלּוּ בְּסוּגָה שֶׁל שׁוֹשַׁנִּים, לֹא יִפְרְצוּ בָּהֶן פִּרְצוֹת** (**שיר השירים** ז, ג). קשא אין דרך לעשות גדר בשושנים אלא עושין בקוצים וברקנים או שאר עצי אילנות ולמה נקיט כאן 'סוּגָה בַּשּׁוֹשַׁנִּים'?

ונראה לי בס"ד כי העושה לכרמו שהוא מלא פירות גדר משושנים הרי זה קורא לגנב שיבא ויגנוב מן הכרם יען בראותו שושנים מרחוק יתקרב אצלם כדי להריח מריחם הטוב וליקח בידו שושנים ואז כשיתקרב אצלם יראה שהם גדר בשביל פרדס מלא פירות ואז ודאי יגנוב מן הפירות מה שאין כן אם יעשה הגדר מקוצים כשרואה מרחיק לא יחשוב שיש כאן פירות ובא לשמור אותם כי מקום פירות לא יסמכו בדעתם לעשות לו גדר רעוע שהאדם דוחה ונכנס למקום שיש בו זרעים כמו חיטים ושעורים וכיוצא שאין בני אדם באים שם לגנוב המה עושים הגדר מקוצים וכיוצא כדי שלא יכנסו הבהמות שם ויאכלו מן הזרעים כי מחיצה כזאת יש בה תועלת שימנעו הבהמות ולא יכנסו אבל אין בה תועלת כנגד בני אדם גנבים.

נמצא גדר שעושה משושנים הוא סיבה שיגנבו מפירות הכרם כי הרואה מרחוק יתקרב אצל השושנים כדי ליהנות מהם ועל ידי כך גונב פירות כשיראה שיש שם פירות וכן הענין בנמשל היתר היחוד של האיש עם אשתו נדה דומה לגדר השושנים שהוא יהיה סיבה שיגנבו מן הפירות. וכן הענין כאן שעל ידי היחוד יתעורר כח התאוה ואיכא למיחש טפי וקא משמע לן אפילו דהיתר זה דומה לגדר השושנים שאין זה שומר אלא מעורר הגנב לגנוב אפילו הכי הם נשמרים.

אי נמי עשה הדמיון בשושנים דאיתא בזוהר הקדוש (זהר פרשת בראשית דף א) שושנה יתבא על שלש־עשרה עלין כמנין אחד ולכן רמז באומרו שושנים על היחוד.

"**כְּפֶלַח הָרִמּוֹן רַקָּתֵךְ**", **אֲפִלּוּ רֵיקָנִין שֶׁבָּךְ, מְלֵאִים מִצְוֹות כְּרִמּוֹן** (**שיר השירים** ו, ז) (**בראשית כז, כז**). נראה לי בס"ד מה שעשה הדמיון לרמון כי ברמון יש שני מינין האחד מתוק מתחילתו והשני עיקרו חמוץ אך על ידי שהוא דר באילן הרבה יתמתק ויהיה חשוב יותר מאותו המתוק מעיקרו. וצדיקים גמורים ידמו לרמון מתוק מתחילתו וצדיקים שהיו בעלי תשובה דומין לרמון שתחילתו חמוץ וסופו מתוק שחשוב מאד, כן אלו יתהפכו עוונותיהם לזכויות ויהיה החמוץ חשוב ומתוק.

ברם מקשים דאם הם מְלֵאִים איך קרי להו ריקנין? ונראה לי בס"ד ריקָנִין מצד המעשה והם מְלֵאִים מצד המחשבה שנחשבת להם כמעשה או הם ריקָנִין מצד המעשה ומְלֵאִים מצד הדבור שמשלים למעשה על דרך שאמרו רבותינו ז"ל על פסוק וּנְשַׁלְּמָה פָרִים שְׂפָתֵינוּ (הושע יד, ג).

ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו פירש הם רֵקָנִים מפועל עצמם וידם ומְלֵאִים מצד חלק אחרים על דרך שהיה באלעזר בן דורדיא (עבודה זרה יז.) שהיה ריקם מצד עצמו ונתנו לו ברגע אחד מצות של יוחנן כהן גדול ששמש שמונים שנה בכהונה גדולה ולבסוף נעשה צדוקי עד כאן דבריו נר"ו.

"**וַיָּרַח אֶת רֵיחַ בְּגָדָיו**", **אַל תִּקְרֵי "בְּגָדָיו", אֶלָּא "בּוֹגְדָיו"** (**בראשית כז, כז**). יש להקשות מה שייכות לדרשה זו בפסוק זה האמור על יעקב אבינו ע"ה?

ונראה לי בס"ד דידוע דהבנים נקראים לבושין לאבותם יען כמו שהאדם יתכבד על ידי בגדים חשובים כמו שאמר רבי יוחנן (שבת קיג.) 'קרי למאניה מכבדותיה' כן יתכבד על ידי בניו ולכן ראה את יהושע לובש בגדים צואים (זכריה ג, ג) והיינו דקאי על בניו שנשאו נשים נכריות. וכאן אמר 'וַיָּרַח אֶת רֵיחַ בְּגָדָיו' כלומר ראה ברוח הקודש את בגדיו של יעקב אבינו ע"ה והכונה שראה את זרעו הבאים בדורות הבאים שנקראים בגדיו ואמר על זה אַל תִּקְרֵי 'בְּגָדָיו' אֶלָּא 'בּוֹגְדָיו' כלומר גם את הבנים שהם בוגדיו ואין ראוין להיות נחשבים בגדיו.

ודייק לה מן יתיר את דהוה ליה למימר 'וַיָּרַח בְּגָדָיו' ואמר 'אֶת' לרבות 'בּוֹגְדָיו'. או יליף לה מן יתיר תיבת 'רֵיחַ' דהוה ליה למימר 'וַיָּרַח אֶת בְּגָדָיו' ולמה אמר 'רֵיחַ בְּגָדָיו'. וענין הריח שהריח בהם היא הרגשה נפשיית כמו שאמרו באבות דרבי נתן (אבות דרבי נתן טז, ב) ששגר לו [לרבי צדוק] שלטון אחת שתי זונות מקושטות והיו מתנפלות עליו כל הלילה זאת אומרת חזור אצלי וזאת אומרת חזור אצלי והיה יושב ביניהן ומרקק ולא פנה אליהן הלכו להן והקבילו פני השלטון ואמרו לו שוה להם מות משתתננו לאיש הזה! שלח וקרא לו אמר לו מפני מה לא עשית עם הנשים הללו כדרך שבני אדם עושין לנשים? אמר לו מה אעשה ריחן בא עלי מבשר נבילות וטרפות ושרצים! עיין שם.

והנה לאיש צדיק וקדוש כרבי עקיבא יבא לו ריח רע מכל דבר אסור אך לאדם פשוט יבא לו ריח רע מאשתו הנדה דוקא כי הארת שם י־ה שבין איש לאשתו נותן לאיש הרגשה זו וזהו שנאמר 'וַיָּרַח אֶת רֵיחַ בְּגָדָיו' הריח אותה שעה ברוח הקודש ענין כח והרגשה של הריח שיהיה לבגדיו שהם זרעו של יעקב אבינו ע"ה ואפיק להו בשם בְּגָדָיו כדי ללמד בזה גם על בּוֹגְדָיו תמצא אצלם הרגשת ריח רע מנשים נדות וימאסו בם ואף על פי שאותה שעה אותם האנשים הם בוגדיו בשאר מילי ובאמת דבר זה נראה בחוש שהאדם מריח ריח רע מן הנדה ובפרט בחום המטה בעת שהיא ישנה עליה.

הַשְׁתָּא מָאן לְבָעֵי רַחֲמֵי עָלָן. כתב הרב פתח עינים ז"ל מקשים מהכא על מה שאמר משה רבינו ע"ה הֵן בְּעוֹדֶנִּי חַי עִמָּכֶם הַיּוֹם מַמְרִים הֱיִיתֶם עִם ה' וְאַף כִּי אַחֲרֵי מוֹתִי (דברים לא, כז) ומאי קל וחומר זה, דהא הכא אחר פטירת רבי זירא עבדו תשובה ובחייו לא עבדי? עיין שם.

ונראה לי בס"ד דקל וחומר שעשה משה רבינו ע"ה הוא על ענין אחר והוא כי ראה בזמנו כל ישראל היו צדיקים אך לפעמים היה היצר הרע מכשילם לחטוא לעשותם 'מַמְרִים' באיזה חטא והם היו תכף מתחרטים ושבים ולא היו משוקעים באותו חטא ח"ו והכי קאמר להם משה רבינו ע"ה כי מן הראוי כל זמן שאני חי עמכם לא יוכל היצר הרע להכשיל אתכם כי אמרו רבותינו ז"ל (משנה אבות ד, יב) מוֹרָא רַבָּךְ כְּמוֹרָא שָׁמָיִם, שהאדם הרואה את רבו צריך שידמה לו כאלו עומד לפני השכינה וכמו שאמרו רבותינו ז"ל על פסוק חַי ה' אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר עָמַדְתִּי לְפָנָיו (מלכים א' יז, א) ובודאי דהרואה עצמו עומד לפני השכינה לא יחטא ועם כל זה אתם הייתם נכשלים וממרים הייתם כי בעודני חי עמכם שיש לכם סגולה גדולה שלא תהיו נכשלים בחטא וכל שכן אחר מיתה שאין אתם רואין אותי שיוכל היצר הרע להכשיל אתכם כיון דאינני לפניכם ואין בידכם אותה הסגולה. נמצא דבריו הם קל וחומר על ענין אחר ולא מדבר בהאי עניינא דהיה בההוא בריוני ומה שתירץ הרב ז"ל שם יבא נכון למאן דאמר 'אַחֲרֵי' מופלג (בראשית רבה מד, ה) כי משה רבינו ע"ה לא אמר 'אַחַר' אלא אמר 'אַחֲרֵי' רצונו לומר אחר שתים או שלש דורות.

ברם איכא למידק דאמאי כשל כוחם דהנך בריוני והלא גדולים צדיקים במיתתן (חולין ז:) ילכו על קברו ויבקשו ממנו שיתפלל עליהם וכבר אמרו בזוהר הקדוש (זוהר חלק ב' דף טז) אלמלא תפלת המתים על החיים לא היו מתקיימים החיים בעולם, ועוד מהיכן ידעו שהיה מתפלל עליהם דילמא היה מקרבם בלבד?

ונראה לי בס"ד על פי מה שאמרו רבני אשכנז בביאור מאמר הגמרא דתענית (תענית כא:) בסורא הוה דבר ובשביבותיה דרב לא הוה סבור כולי עלמא דהיה זה מחמת זכות רב והגידו בחלום 'רב נפיש זכותיה טובא' ומה שלא היה דבר היינו בשביל אדם אחד שהיה דר שם והיה משאיל מרא וחצינא לצרכי קבורה עיין שם.

ומקשים כיון דנפיש זכותיה דרב יתלו הנס בזכות רב דבכלל מאתיים מנה? ותירצו אם לא היה דר שם אותו האיש היה בא בשכונת רב דבר ואליו לא יגיע ולכן זו גריעותא בתוקפיה דרב אך הסיבה היא שהיה אותו איש דר שם ואם היה דבר באותה שכונה היה המשחית נוגע באותו האיש ולכן בעבורו לא בא המשחית לאותה שכונה, מה שאין כן רב אפילו אם יהיה המשחית עושה השחתה אצלו ממש לא היה לו רשות ליגע בו עד כאן דבריהם.

ובזה יתורץ אותו דקדוק שדקדקנו מהיכא ידעי דהוה בעי רחמי עלייהו? ובזה ניחא כי המה ראו שהיה מקרב אותם והם יודעים בעצמם שהם רשעים גמורים והוא צדיק ואיך יתכן שיהיה הצדיק אוהב את הרשע והלא כתיב מְשַׂנְאֶיךָ יְהֹוָה אֶשְׂנָא (תהלים קלט, כא) תכלית שנאה שנאתים על כן ודאי לא היה אוהב אותם בלב אלא מקרב אותם לפנים, וכיון שהוא דר עמהם בשכונה אחת איך יתקרב ודר עמהם ולא ירא מן הפורענות הראויה לבא עליהם בעבור תוקף רשעתם? על כן בודאי רבי זירא הוא היה מתפלל עליהם שלא תבא עליהם פורענות בעבור רשעתם כדי שלא יהיה נכוה בגחלתן, דכיון שניתן רשות למשחית אצלם ילקה גם הוא וכמו שאמרו בחלום על אותו האיש שהיה משאיל מרא וחצינא שניצולה כל השכונה בעבורו כדי שלא יהיה לוקה עמהם. ועל כן כיון דידע שהם רשעים גמורים וראויים לבא עליהם פורענות ועם כל זה היה דר בשכונה שלהם ולא ברח מפחד הפורענות מוכרח לומר שהיה מתפלל עליהם שלא תבא עליהם פורענות אך עתה שכבר נפטר מי יתפלל לסלק

הפרענות מהם שלא תבא עליהם ולכך עשו תשובה.

ובזה יובן בס"ד הטעם דקרי ליה כאן 'קְטִינָא חֲרִיךְ שָׂקֵי' והיינו לומר הוא באמת היה צדיק גמור ואין לו פחד מן המשחית אפילו אם תבא הפרענות סמוך לו וכמו שאמרו בחלום על רב נפיש זכותיה, אך להיותו 'קטינא' רצונו לומר עניו חשב עצמו כאותו האיש דהוה משאיל מרא וחצינא אשר בשבילו לא באה הפורענות כלל באותה שכונה כדי שלא ילקה ולכן קרו ליה 'קְטִינָא חֲרִיךְ שָׂקֵי' רצונו לומר אף על גב דחריך שקיה שבדוק ומנוסה שהוא צדיק גמור עם כל זה קטינא הוה בפני עצמו שהיה ענו וקטן בפני עצמו שלא היה חושב עצמו לצדיק גמור.

הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא טָבַע כָּל אָדָם בְּחוֹתָמוֹ שֶׁל אָדָם הָרִאשׁוֹן, וְאֵין אֶחָד מֵהֶם דּוֹמֶה לַחֲבֵרוֹ. פירוש אל תאמר אם חבנו בדמו של זה במה נחשב זה היחיד בין רבוי אלפים ורבבות בני אדם ובטיל לגבייהו והיה כלא היה! לזה אמר טבע כל אחד בחותמו ואין אחד מהם דומה לחבירו ועל כן הוה דבר חשוב בפני עצמו ואינו בטל אפילו באלפי אלפים רבבות.

דף לז:

רָשָׁע, מִי הָרַג לְזֶה, אוֹ אֲנִי אוֹ אַתָּה? (**דברים יז, ו**). כתבו התוספות מוכרח לומר דאחריני הוו בהדי דשמעון בן שטח ולא חשיב להו משום כבודו דשמעון בן שטח ונדחקו לפרש 'אֲנִי' לאו דוקא. ונראה לי בס"ד 'אֲנִי' כפשוטו אך אותם שהיו עמו לא רצו אחריו אלא לבדו רץ ואם כן הוא נכנס לחורבה קודם שנכנסו ובעת שנכנסו היה שם שמעון בן שטח לבדו.

אָמַר לָהֶם שִׁמְעוֹן בֶּן שֶׁטַח: בַּעֲלֵי מַחֲשָׁבוֹת אַתֶּם, יָבוֹא בַּעַל מַחֲשָׁבוֹת וְיִפְרַע מִכֶּם (**דברים יז, ו**). צריך להבין למה כינה להקדוש ברוך הוא בתואר זה שיודע מחשבות? וכך הוה מרגלא דפומיה דשמעון בן שטח וכמו שאמרו בריש מכלתין 'יבא בעל מחשבות ויפרע מכם'.

ונראה לי בס"ד דאיתא בירושלמי חגיגה (ירושלמי חגיגה ב, ב) שהראו מן השמים בחלום לאותו חסיד שמוכן לשמעון בן שטח עונש בגיהנם בשביל שנדר להמית נשים המכשפות ולא קיים דברו וכשסיפר זה לשמעון בן שטח אמר: אני לא אמרתי דברים

אלו בפי אלא כך עלה בלבי אך אף על פי שבלבבי חשבתי כן אעשה היום הזה לקיים נדרי עיין שם.

על כן נראה כי מאותה מעשה היה מכנה להקדוש ברוך הוא בתואר זה של יודע מחשבות מפני שראה שנידון מן השמים בעבור המחשבה שחשב לעשות ולא עשה ורצה שיהיה לו דבר זה לזכרון בין עיניו שלא ישכחנו שיהיה משתדל לקיים גם מה שיעלה במחשבתו ולכך למד לשונו לתאר בתואר זה של ידיעת המחשבות.

אִיתְיבֵיהּ חִזְקִיָּה אָחִיו: "וַתִּפְתַּח הָאָרֶץ אֶת פִּיהָ". אָמַר לֵיהּ: לְרָעָה פָּתְחָה, לְטוֹבָה לֹא פָּתְחָה (**במדבר טז, לב**). הקשו התוספות למה לא הביא פסוק תִּבְלָעֵמוֹ אָרֶץ (שמות טו, יב) דקדים? ונראה לי בס"ד התם אין הכונה נבלעו בגוף הקרקע אלא טביעתם במים קרי לה בלשון בליעה הואיל ואינם נראין אבל באמת הם עודם על פני הארץ בקרקע הים. אי נמי התם יש לפרש בכנפיה נבלעו דהא כתיב מִכְּנַף הָאָרֶץ זְמִרֹת שָׁמַעְנוּ (ישעיה כד, טז) אך כאן כתיב 'פֶּה' וכאן כתיב 'פֶּה'.

דף לח.

'**שְׁאַלְתִּיאֵל**', **שֶׁנִּשְׁאַל עַל אָלָתוֹ אֵ־ל** (**דברי הימים א' ג, יז**). פירש הרמ"ה ז"ל שביטל השבועה כאלו נשאל עליה עיין שם. מיהו במדרש רבה סוף פרשת טהרות אמרו להדיה שאל הקדוש ברוך הוא לבית דין של מעלה והתירו לו נדרו, ובודאי הגמור לשון מליצה הוא זה לפי הפשט!

אמנם נראה לי בס"ד לפרש דבריהם על פי הסוד דהשבועה יצאה מן מדת התפארת ואז הבינה שנקראת בית דין הגדול היתירה השבועה וקרו לבינה בשם בית דין הגדול משום דהיא גבורות מתערין מינה וענין ההתרה הוא שהיה מן ענין גילוי והמשכת אור שנמשך ממנה אל מדת התפארת ודוק היטב.

אַגְבְּרוּ חַמְרָא אַדַּרְדְּקֵי, כִּי הֵיכִי דְּלֵימְרוּ מִלְּתָא. נראה לי בס"ד הכונה תתנו להם יין ישן שהוא גדול מהם בשנים כדי שיתבסמו יותר ויוציאו סוד וקראם **דַּרְדְּקֵי** [318] שהוא מספר **שִׂיחַ** [318] שרצונו היה לשמוע שיח שלהם.

והא דאמר להם '**קוֹצִים אַתֶּם מַטִּילִים לִי בְּעֵינַי**' לא נתכוון על עיניו ממש דרבינו הקדוש אשר דבריו כגחלי אש ופועל בדבורו אינו מוציא מפיו דבר המזיק לומר

קוצים בעיניו ח"ו, אלא כוונתו על היין ששתו ונתבסמו בו כי יין [70] מספר ע' ותיבת **עֵינַי** בהפוך **יַיִן ע'** כלומר קוצים אתם מטילים ביין שהוא מספר עין אשר שתיתם ורבי חייא חש פן יזיקו דברים אלו בעיניו לכך תכף ברכו 'אַל יֵרַע בְּעֵינֶיךָ' שלא יגרום דבר זה רע בעיניך ונתכוון רבי חייא בדברים לברכה.

ברם יש לדקדק מה שאמר להם '**קוֹצִים**' לשון רבים והוה ליה למימר קוֹץ אַתֶּם מַטִּילִים? ונראה לי בס"ד דהם הטילו בדבריהם שני קוצים אחד שדרשו על סילוקו מן העולם ואחד שהקדימו את ראש שבבבל קודם ממנו והשיב לו רבי חייא 'אַל יֵרַע בְּעֵינֶיךָ נִכְנַס יַיִן יָצָא סוֹד' והוא כי אתה כבר גלית סוד לפנינו שאמרת אם יעלה רב הונא ראש גולה מבבל לארץ ישראל אושיב אותו למעלה ממני יען שהוא מן הזכרים ואני מן הנקבות וכנזכר בגמרא ומאחר שאתה גלית זה שתושיב את ראש גולה אשר בבבל למעלה לכן גם הם כוונו לדבריך ונקט את ראש גולה למעלה ממך ואף על גב דרבי היה עניו סגי לאו משום גדולה הקפיד אלא משום כבוד ארץ ישראל.

אַל יֵרַע בְּעֵינֶיךָ, 'יַיִן' **נִתַּן בְּשִׁבְעִים אוֹתִיּוֹת**, וְ'**סוֹד**' **נִתַּן בְּשִׁבְעִים אוֹתִיּוֹת**, **נִכְנַס יַיִן יָצָא סוֹד**. נראה לי בס"ד הכונה לומר לו אל תחשוב ממני שמעו דרשה זו שהיא נוגעת בכבודך אלא יין ניתן בשבעים וכו' והם חדשו זה מלבם.

ועוד נראה לי שרמז לו בזה הדבר שאמר התורה נקראת סוד [70] שהוא מספר שבעים והטעם כי שבעים פנים יש לתורה ודרשה זו היא אחת מן השבעים ואין אתה צריך לחוש לה כי ודאי יש עוד ס"ט פנים דרבו עלה ולהכי לא תקום ולא תהיה שתתבטל בס"ט דרשות אחרים.

ועדיין צריך להבין אומרו 'יַיִן' נִתַּן בְּשִׁבְעִים אוֹתִיּוֹת דאם יַיִן [70] מספרו שבעים מה זה אומרו '**אוֹתִיּוֹת**' דמשמע המספר של שבעים היא על אותיות ממש?

ונראה לי בס"ד אם תמלא אותיות אלפא ביתא כזה אל"ף בי"ת גימ"ל דל"ת ה"י וי"ו זיי"ן חי"ת טי"ת יו"ד תמצא בהם שלושים אותיות נמצא אות יו"ד משלמת מספר שלושים ולכן נחשבת בשלושים ושני יודי"ן יש ביין הרי כאן ששים ועוד תמלא אחר יו"ד עד נו"ן כזה כ"ף למ"ד מ"ם נו"ן הרי כאן עשרה אותיות דאות נו"ן משלים העשרה ולכן נמצא באותיות 'יַיִן' יש רמז לשבעים אותיות ממש.

שֶׁלֹּא יְהוּ צַדִּיקִים אוֹמְרִים: אָנוּ בְּנֵי צַדִּיק. נראה לי בס"ד שאם אומרים כן אז יהיו בטוחים שיתערבו ויתחברו עם הרשעים ולא יהיו נזוקין מהם ובאמת התנא הזהירנו הַרְחֵק מִשָּׁכֵן רָע וְאַל תִּתְחַבֵּר לָרָשָׁע (משנה אבות א, ז) והרשעים היו אומרים שהם בני רשע ואין עליהם עונש בשביל רשעתם כיון דאביהם רשע מוכרח שיהיו רשעים.

ברם הא קשיא מהיכן יודעים שאביהם שנברא בששת ימי בראשית היה רשע? ונראה לי בס"ד שהאומרים כן הם אותם שנולדו מן הנברא ראשון ולכן מוכרחים לומר שהוא היה רשע כי זה כלל גדול בתורה שבכל דבר ודבר יש בו קליפה ופרי ומוכרח שתהיה הקליפה קודמת לפרי על כן מוכרח שזה הנברא ראשון הוא קליפה שהוא רשע והשני שנברא אחריו הוא הפרי שהוא צדיק.

ומה שאמר '**שֶׁלֹּא יְהוּ מִשְׁפָּחוֹת מִתְגָּרוֹת זוֹ בְּזוֹ**' כלומר זאת אומרת יחוסה יותר טוב ונקי ואידך להפך וזו אומרת יחוסה הוא הטוב והאחרת להפך.

דָּבָר אַחֵר: מִפְּנֵי הַגַּזְלָנִים וּמִפְּנֵי הַחַמְסָנִים. פירש רש"י ז"ל שיאמרו קרקע זו לבני אבינו הראשון. קשא גם עתה שנברא אחד ימצא כך דראובן ושמעון הם אחים שירשו קרקעות מאביהם וחלקו אותם ואחרי זה יבואו בני ראובן ויגזלו קרקע של בני שמעון באומרם של ראובן היתה וזאת אשר נפלה לאביהם בירושה?

ונראה לי בס"ד דהכונה באומרו **מִפְּנֵי הַגַּזְלָנִים** שאם יהיו נבראים שנים יאמרו לאחד נתן לו כל הקרקעות ולאחד נתן לו כל המטלטלין ועל כן עתה יבא זה ויגזול הקרקע מיד בני האחד באומרו שאביך לא קנה הקרקעות אלא לאבינו נתנו כל הקרקעות ואביך ירד לקרקע זו בתורת שכירות ועתה אין לנו חפץ להשכיר תחזיר לנו הקרקע.

וּמִפְּנֵי מָה אֵין פַּרְצוּפֵיהֶן דּוֹמִין זֶה לָזֶה? שֶׁלֹּא יִרְאֶה אָדָם דִּירָה נָאָה, וְאִשָּׁה נָאָה, וְיֹאמַר: שֶׁלִּי הוּא (איוב לח, טו). מקשים כיון דהצורות שוים ואין הפרש בין זה לזה אם כן לא יש אשה נאה ואשה אינה נאה?

ונראה לי בס"ד דבאמת אפילו אם יהיו הצורות שוין אי אפשר שלא יהיה הפרש קצת מעט מן המעט אך זה ההפרש הדק אינו נרגש אלא להרגילים זה בזה ויושבים זה אצל זה תמיד אבל להרואין זה את זה באקראי אינם יכולים להבחין ולהבדיל בין זה לזה. ולכן אם קדש אשה בפני עדים וראה אחרת נאה ממנה יאמר זו היא שקדשתי

ואין העדים מרגישים בהפרש הדק שיש בין זו שקידש לבין האחרת ואפשר שיעידו לו לומר כן היא כדבריו.

אי נמי נאה דנקיט כאן הוא על חכמתה ושכלה או על מעשיה ולעולם הצורה והיופי שוה. **אי נמי** נאה בגובה קומתה ועוביה ושומנה אבל הצורה והמראה שוים.

וּבְדַעַת, מִפְּנֵי הַגַּזְלָנִים וְהַחַמְסָנִים. פירש רש"י שכל אחד ידע היכן מונח ממון חבירו ויבא ויגנוב. וקשא גם עתה הכל יודעין שהממון הוא בחנות או באוצר שבבית ועם כל זה נשמר על ידי הסגר במנעול ועל ידי שומרים ואין מעלה ומוריד השוואת הדעת בזה?

ונראה לי בס"ד הכונה עתה האדם שומר ממונו על ידי תחבולה כמו מעשה דתלמידי רבי עקיבה שמצאום לסטים בדרך ושאלו מהם להיכן אתם הולכים? אמרו להם לפונדק פלוני אמרו הלסטים לכשיגיעו לאותו פונדק נקפחם כי לא היו צריכים לטרוח הרבה להסיע הממון כי בתיהם של אותם לסטים קרובים לאותו פונדק והם כשהגיעו לפונדק שהוא קודם אותו הפונדק שסיימו להם נכנסו בתוכו אז הבינו הלסטים שבתחבולה השיבו להם להציל ממונם מידם.

וכן איתא במדרש מעשה באחד שהיה הולך במדבר ונשא כלי שיש בו אבנים טובות פגעו בו לסטים אמרו לו מה יש אצלך אמר להם אבני זכוכיות, אמרו לו הראם לנו, והראה להם. אמרו לו זו בכמה? אמר להם בעשרים פרוטות, זו בכמה? בשלשים פרוטות, וכן על זה הדרך אחר כך נכנס לעיר התחיל למכור זו במאתים זהובים וזו בשלש מאות זהובים נמצא שמר ממונו וגופו על ידי תחבולה ואם היו שוים בדעות היו מכירים בכל התחבולות כולם ואין מציל.

ובזה יובן בס"ד רמז הכתוב וְיִשֵּׁב קֶדֶם סֶלָה אֲשֶׁר אֵין חֲלִיפוֹת לָמוֹ וְלֹא יָרְאוּ אֱלֹקִים (תהלים נה, כ) והיינו **קֶדֶם** ראשי תיבות 'קוֹל דַּעַת מַרְאֶה' **וְיִשֵּׁב** לשון 'שכוב' כלומר עשאם מושכבין שאין שוין זה לזה בשביל כדי שלא יהיה **חֲלִיפוֹת לָמוֹ** שלא תתחלף אשה זו באשה אחרת ביום מפני שינוי המראה ובלילה מפני שינוי הקול ושינוי הדעת שלא יהיה שוה בכולם מפני הגזלנין **שֶׁלֹּא יָרְאוּ אֱלֹקִים** ואין אלקים אלא דיינין

שנאמר וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹקִים (שמות כב, ז) וכנזכר בגמרא והכונה מפני אותם הגזלנין שלא יראו אלקים הדיינין והיו טוענין שקר לגזול זה את זה.

שֶׁאִם תָּזוּחַ דַּעְתּוֹ עָלָיו, אוֹמְרִים לוֹ: יַתּוּשׁ קְדָמְךָ בְּמַעֲשֶׂה בְּרֵאשִׁית (בראשית א, כז).

קשא אמאי נקיט יתוש ולא נקיט נמלה או פרעוש? ונראה לי יתוש הוא ממין הפורחים.

ועוד נראה לי בס"ד נקיט יתוש כדי לעשות לאדם תוכחת מוסר בו מצד אחר גם כן דאיתא בגמרא דגיטין (גיטין נו:) יתוש בריה קלה, ואמאי קרי ליה בריה קלה? משום דמעליינא אית ליה מפקנא לית ליה. פירש רש"י ז"ל יש לה פה להכניס המאכל ומוצא דרך בית הרעי לית לה עיין שם.

ואם כן תוכחת מוסר לאדם מן היתוש דהיא עדיף מיניה שהאדם מאכל הטוב שיכנס לפיו מוציא אותו ממנו סרוח והיתוש אוכל ואינו מוציא סרחון לכך מוכיחין לאדם בגאוה מצד קדימת היתוש עליו כי עוד יש מן היתוש תוכחת מוסר לאדם בענין הגאוה מצד היותו בריה קלה שאוכל ואינו מוציא סרחון.

כְּדֵי שֶׁיִּכָּנֵס לַמִּצְוָה מִיָּד. פירש רש"י למצות שבת. ונראה לי בס"ד על פי מה שאמרו במדרש רבה בראשית (בראשית רבה יא, ח) תני רבי שמעון בר יוחאי אמרה שבת לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם, לכולן יש בן זוג ולי אין בן זוג? אמר לה: כנסת ישראל בן זוגך. ופירש הרב מ"ך [מתנות כהונה] ז"ל ימי החול הם שלשה זוגות ונשאר שבת יחידי אין לו זוג בימים, ואמר לו הקדוש ברוך הוא ישראל ששובתים בך הם בן זוגך. נמצא אדם הראשון הוא בן זוגו של שבת ולכך בראו בערב שבת כדי שיתחבר עם זוגו מיד.

ועוד נראה לי **כְּדֵי שֶׁיִּכָּנֵס לַמִּצְוָה מִיָּד** זו מצות פריה ורביה דעונתה היא בליל שבת והורה לנו בזה שכל העולם תלוי וקיים על מצוה זו כדכתיב לֹא תֹהוּ בְּרָאָהּ לָשֶׁבֶת יְצָרָהּ (ישעיה מה, יח).

דָּבָר אַחֵר: כְּדֵי שֶׁיִּכָּנֵס לַסְּעוּדָה מִיָּד. קשא אם היה בוראו ביום חמישי בערב גם כן היה מוצא הכל מזומן לפניו! ונראה לי בס"ד דכתבו גורי האר"י ז"ל בימות החול המותרות לא יעלו אל הקודש פנימה אבל בשבת גם המותרות יש בהם מצוה ולא

יהיה מזון לקליפה אלא הכל הולך לקדושה ולכך נברא בערב שבת כדי שיכנס לסעודה דקדושה שכולה קודש מיד.

ובזה ניחא דנקיט 'סְעוּדָה' ולא אמר 'אֲכִילָה' כי באותיות סְעוּדָה נרמז השפעת היסוד במלכות שתהיה האכילה והיינו ראש וסוף סְעוּדָה ס"ה מספר שם אדנ־י [65] שהוא במלכות בסוד וַה' בְּהֵיכַל קָדְשׁוֹ הַס מִפָּנָיו כָּל הָאָרֶץ (חבקוק ב, כ) ובתוך סְעוּדָה יש אותיות 'עוד' [80] שהוא מספר יסוד [80] ובסעודת שבת יהיה השפעת יסוד במלכות כי השבת הוא כנגד מלכות בסדר הימים והוא גם כן בחינת יסוד כמו שאמרו בזוהר חדש כנודע.

כְּתִיב: '**עַל גַּפֵּי**', **וּכְתִיב**: '**עַל כְּסֵא**'. במשלי סימן ט' אחר פסוק (משלי ט, ג) עַל גַּפֵּי כתיב קרא אחרינא וְיָשְׁבָה לְפֶתַח בֵּיתָהּ עַל כִּסֵּא מְרֹמֵי קָרֶת (משלי ט, יד) ומשני תחילה קודם החטא 'עַל גַּפֵּי' ולבסוף אחר החטא 'עַל כִּסֵּא'. עיין תוספות מה שכתבו דבמסכת עבודה זרה משמע ד'כִּסֵּא' עדיף מן 'גַּפֵּי'.

ונראה לי בס"ד על דרך מה שאמר רבינו האר"י (בשער מאמרי רשב"י פרשת קדושים בישוב ב' פסוקים ויברא וייצר עיין שם) אם כן לעולם 'כִּסֵּא' בריאה עדיף מ'גַּפֵּי' שהוא יצירה אך נזכר בריאה שהיא כסא לגריעותא דידיה שבחטאו גרם גדר דבריאה ליצירה.

ודרך דרש נראה לי בס"ד דאדם הראשון קודם החטא זכה לתואר אָדָם [45] שהוא מספר לֵב אֶחָד [45] וגם הוא מספר שם הוי־ה במילוי אלפין [יו"ד ה"א וא"ו ה"א = 45] וגם הוא מספר ג' פעמים י־ה [15=3×45] ואחר חטא נפגם אות א' דְּאָדָם ונפרד ונשאר 'דָּם' שהביא דם לעולם.

ונודע 'פִּי' רצונו לומר חלק כמו וִיהִי נָא פִּי שְׁנַיִם בְּרוּחֶךָ אֵלָי (מלכים ב' ב, ט) ואמרנו לעיל דשם אָדָם הוא ג' פעמים שם י־ה וזהו שאמר בתחילה קודם החטא '**עַל גַּפֵּי**' חלק התיבה לשתים וקרי בה ג' פִּי, כלומר שלשה חלקים שהיה אצלו שם אָדָם שלם באות א' דאז מספרו עולה ג' חלקים של שם י־ה ואחר החטא '**עַל כִּסֵּא**' דהיינו כִּסֵּא כס א', וכס לשון כסוי שנתכסה אות א' ולא נשאר בגלוי אלא רק אותיות 'דָּם' שאין בהם שיעור ג' חלקים של שם י־ה.

"**מִי פִּתְאוֹ לְזֶה**"? **אִשָּׁה אָמְרָה לוֹ, דִּכְתִיב: (שם ו) "נֹאֵף אִשָּׁה חֲסַר לֵב**" (משלי ו, לב). נראה לפרש בס"ד הכונה באיש הוקבע אות יו"ד משם הוי־ה בתוך שמו כי היו"ד היא באמצע אותיות איש והיא לב כי כל תוך נקרא לֵב ולכן **נֹאֵף אִשָּׁה חֲסַר לֵב** כי תסתלק ממנו אות יו"ד שהיא לֵב שלו וזהו שנאמר 'חֲסַר לֵב' וידוע אות יו"ד במספר הקדמיי עולה חשבון נ"ה כזה אבג"ד הו"ז חט"י [55] ואות ה' של תיבת 'הֲנָה' תהיה אותיות השמוש ועיקר התיבה נ"ה כמו הַהוּא אָמַר (במדבר כג, יט), הֲבוֹא נָבוֹא (בראשית לז, י) וכיוצא בזה וזהו שנאמר 'מִי פֶּתִי יָסֹר הֲנָה' רצונו לומר יסיר את נ"ה שהיא אות יו"ד שמספרה נ"ה בקדמיי ובזה יהיה 'חֲסַר לֵב' רצונו לומר אות יו"ד שהיא לב באותיות איש יסור ממנו.

ועוד נראה לי בס"ד האשה נקראת '**חֲסַר לֵב**' כי אינה חייבת בעסק התורה שהיא לב דמתחילת בבי"ת ומסיימת בלמ"ד ולכן דעתה קלה שתתפתה בנקל ולזה אמר מִי פִּתְאוֹ לְזֶה? אִשָּׁה שהיא נקראת 'חֲסַר לֵב' היא אמרה לו ופיתתה אותו. ולכן גם הנואף נקרא 'חֲסַר לֵב' כמו האשה כי הזנות מפרידתו מעסק התורה.

או יובן האשה נקראת '**חֲסַר לֵב**' כי היו"ד שבאיש בארבעה מילואין של עסמ"ב מספרם שמונים אבל אות ה"א שבאשה בארבע מילואין כזה ה"י ה"י ה"א ה"ה עולים מ"ו כמה תחסר מן יו"ד של איש תחסר מספר לב"ב שעולה ל"ד.

אָדָם הָרִאשׁוֹן גּוּפוֹ מִבָּבֶל וְרֹאשׁוֹ מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל (תהלים קלט, טז). הנה רבינו האר"י ז"ל (בשער מאמרי רשב"י פרשת קדושים) היה לו גרסא אחרת בש"ס **גּוּפוֹ מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְעַגְבוֹתָיו מִבָּבֶל וּמַאַקְרָא דְּאַגְמָא** עיין שם. ובודאי נוסחה של רבינו האר"י היא האמיתית ועל פי נוסחתו של רבינו ז"ל פרשתי רמז הכתוב כִּי מֵרֹאשׁ צֻרִים אֶרְאֶנּוּ וּמִגְבָעוֹת אֲשׁוּרֶנּוּ (במדבר כג, ט) דקאי על זכות התורה שעוסקים בארץ ישראל שהיא ראש צורים שמשם נברא ראשו וגופו של אדם הראשון וכתיב כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וכו' (ישעיהו ב, ג), 'וּמִגְבָעוֹת' בהפוך אתוון 'ומעגבות' רמז לזכות תורה שהיה בבבל שמשם העגבות של אדם הראשון, והכונה כי השם יתברך גזר על עפר ארץ ישראל שיעקר ממנו שיעור מסויים מחלק הטוב שבו ויהיה צרור במקום אחד בגן עדן וגזר על עפר בבל ואקרא דאגמא שיפרד ממנו חלק מסויים ויהיה צרור בגן עדן אצל אותו

ציבור ועוד גזר על עפר שאר ארצות נמי בהכי ואחר כך גזר על צרור עפר ארץ ישראל שיתהוה ממנו ראש וגוף וגזר על עפר בבל שיתהוה ממנו עגבות וכן היה ונתחברו ביחד בנס ועלה הנס הזה שיהיה מכל זה גולם אחד של אדם הראשון.

דף לח:

שְׁבִיעִית, נִזְדַּוְּגָה לוֹ חַוָּה (**תהלים מט, יג**). נראה לי בס"ד לכן עושין נשואין שבעת ימים ומילה בשמונה ימים כי שעה שביעית נזדווגה לו חוה ושעה שמינית עשה מצות פריה ורביה ונולדו לו הבנים ולכך מברכין שַׂמֵּחַ תְּשַׂמַּח רֵעִים אֲהוּבִים כְּשַׂמֶּחֲךָ יְצִירְךָ בְּגַן עֵדֶן מִקֶּדֶם.

תְּשִׁיעִית נִצְטַוָּה שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל מִן הָאִילָן, וַעֲשִׂירִית סָרַח (**תהלים מט, יג**). הנה מאמר זה חולק עם שאר מאמרי רבותינו ז"ל וזוהר הקדוש דמוכח מנייהו כי לידת קין והבל היתה אחר החטא וכן מפורש בדברי רבינו האר"י ז"ל (בשער הפסוקים ובשער הגלגולים) שכתב קין והבל כל אחד היה כלול מטוב ורע, טוב מסטרא דאדם ורע מסטרא דזוהמת הנחש עד כאן לשונו. והכי מסתברא מלתא ואפשר להגיה כאן **שְׁמִינִית נִצְטַוָּה עַל הָאִילָן תְּשִׁיעִית סָרַח עֲשִׂירִית עָלוּ לַמִּטָּה שְׁנַיִם אַחַת עֶשְׂרֵה נִדּוֹן** מיהו כאן אמר **וְיָרְדוּ אַרְבָּעָה** ובמקום אחר אמרו רבותינו ז"ל (בראשית רבה כב, ב) 'וְיָרְדוּ שִׁבְעָה' כי היו תאומה עם קין ושתים עם הבל, וכן מפורש בדברי רבינו ז"ל בשער הפסוקים על פי וְהָאָדָם יָדַע אֶת חַוָּה אִשְׁתּוֹ (בראשית ד, א) וזה לשונו לדברי האומר כי בגן עדן עצמו עלו למטה שנים וירדו שבעה עד כאן לשונו.

ואפשר אמר כאן 'אַרְבָּעָה' דלא חשיב התאומות דטפלים היו לקין והבל או אפשר עלו למטה ב' פעמים בזה אחר זה ובפעם ראשונה נתעברה בקין ותאומתו הרי כאן ארבעה דוקא ואחר שירדו ארבעה חזרו אדם וחוה ועלו למטה לבדם ונתעברה בהבל ושתי תאומות וירדו חמשה.

ובעל כרחך צריך אתה לומר דקין והבל באו משני זווגים חדא מחמת כי שרשם ובחינתם חלוקים זה מזה מאד ולפי סודם של דברים צריך שיהיה לכל אחד זיווג בפני עצמו. ועוד דאם לא כן במה זכה הבל בשתי תאומות וקין רק תאומה אחת דאם נאמר מפני שתאומה אחת יצאה מן הבטן אחר שיצא קין ושתי תאומות יצאו

אחר שיצא הבל אין דבר זה מספיק לזכות את הבל בשתים ויפסיד קין הבכור מאחר דכולם יצאו מבטן אחת בלידה אחת אלא ודאי היו חלוקים בזווג שלהם.

ומה שאמר **שְׁתֵּים־עֶשְׂרֵה נְטָרַד וְהָלַךְ לוֹ** פירוש נְטָרַד מגן עדן וְהָלַךְ לוֹ לעשות תשובה שקבל עליו יסורין קשים ק"ל שנה. גם אמר 'הָלַךְ לוֹ' רצונו לומר הָלַךְ ממנו מה שאמר הקדוש ברוך הוא אֶעֱשֶׂה לוֹ עֵזֶר כְּנֶגְדּוֹ (בראשית ב, יח) לוֹ דייקא ומאחר שבסוף היום יצא בדמוס שרצה הקדוש ברוך הוא בתשובה שעשה לכן עושין סדר התשליך בסוף היום.

רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, "**מָה אֱנוֹשׁ כִּי תִזְכְּרֶנּוּ, וּבֶן אָדָם כִּי תִפְקְדֶנּוּ**". **הוֹשִׁיט אֶצְבָּעוֹ הַקְּטַנָּה בֵּינֵיהֶם**, **וּשְׁרָפָם** (**תהלים** ח, ה). קשא למה שרפם, והלא הוא שאלם תחילה כדי שישיבו מה שיעלה בלבבם כפי רצונם ודעתם?

ונראה לי בס"ד כי שאלו בתחילה מה מעשיו? והשיב כך וכך, רצונו לומר טוב ורע שעל ידי כך יתחייב להוליד צדיקים ולהוליד רשעים ולכן בשמעם זו היה צריך לקטרג על לידת רשעים בלבד ולא על הרשעים ועל הצדיקים דהא אמרו 'מָה אֱנוֹשׁ' הוא לידת הרשעים 'וּבֶן אָדָם' הוא צדיק גמור נמצא קטרגו גם על הצדיקים ולכך נענשו.

או יובן בס"ד נענשו על התשובה שהשיבו כי הוא יתברך אינו צריך לעצתם ורצונם ורק אמר להם רצונכם נעשה אדם כדי ללמד דרך ארץ שיהיה הגדול נמלך בקטן אף על פי שאינו צריך לו ולכן היה להם להשיב כמו שאמרו כת שלישית: כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ שֶׁלְּךָ הוּא, כָּל מַה שֶּׁאַתָּה רוֹצֶה לַעֲשׂוֹת בְּעוֹלָמְךָ עֲשֵׂה. וכן יחזקאל הנביא ע"ה כשאמר לו הקדוש ברוך הוא בֶּן אָדָם הֲתִחְיֶינָה הָעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה? והשיב: וָאֹמַר ה' אֱלֹקִים אַתָּה יָדָעְתָּ ד' אלקים אתה ידעת (יחזקאל לז, ג) וכיון שהשיבו מָה אֱנוֹשׁ וכו' משמע ומוכח שהקדוש ברוך הוא היה צריך ח"ו לעצתם ולדעתם והגידו לו מה שדעתם נוטה לכך הענישם בשריפה.

ודע כי מה שאמר **הוֹשִׁיט אֶצְבָּעוֹ הַקְּטַנָּה בֵּינֵיהֶם** לשון מליצה הוא זה והכונה ששרפם באש הגבורה כי הגבורה מכונית בשם 'זרת' שהיא אצבע קטנה בתחתונים כמו שאמרו בתיקונים (זהר חלק ב' קעה:) וְשָׁמַיִם בַּזֶּרֶת תִּכֵּן (ישעיה מ, יב) דא גבורה.

ואין זה סותר למה שאמר רבינו זלה"ה [זכרונו לחיי העולם הבא] בדרוש הציצית בשער

הכונות בסוד חמש אצבעות שהגודל חסד ואצבע הסמוך לגודל גבורה וזרת שהיא אצבע קטנה הוד עיין שם. כי באמת גם ההוד הוא בסוד הגבורה ועומד בקו שמאל תחת ספירת הגבורה ממש ורק היא גבורה קטנה לגבי גבורה העקרית שלמעלה ממנה ולכן אמר כאן אצבעו הקטנה ודוק.

וְכֵן כַּת שְׁנִיָּה (**תהלים** ח, ה). יש להבין והלא כת שניה ודאי ידעה מה שאמרה ראשונה דאפילו אם נאמר נבראת אחר שריפת הראשונה ודאי ידעה ברוח הקודש מה שאמרו הראשונה דהא כת שלישית אמרה 'מה הועילו ראשנים' נמצא ידעה מה שהיה לראשונה ולשניה, וכיון דידעה דנשרפה הראשונה למה השיבה כאשר השיבה הראשונה?

ונראה לי בס"ד דהשניה חשבה מה שנשרפה הראשונה לאו בשביל שאמרה 'מָה אֱנוֹשׁ' אלא בשביל ששאלה 'מַה מַּעֲשָׂיו' כי משאלתם זו מוכח שחשבו היה צריך ח"ו לתשובתם ולכך רצו לעמוד על הדבר היטב כדי שישיבו ובאמת הקדוש ברוך הוא שאל אותם כדי ללמד דבר אחר וכדכתיבנא לעיל והם היה ראוי להשיב תכף ומיד מה שיבא בפיהם דלכך נענשו ולכן נזהרו שלא לומר 'מַה מַּעֲשָׂיו' אלא תכף השיבו מה אנוש ובאמת גם אלו נשרפו דלא היה להם לומר 'מָה אֱנוֹשׁ' אלא יהיו משיבין כמו השלישית עשה כרצונך.

ועוד נראה לי בס"ד השניה חשבה שנענשה הראשונה בשביל ששאלו תחילה 'מַה מַּעֲשָׂיו' שבזה ניכר שהם השכילו יותר ח"ו בדבר זה לידע מה מעשיו תחילה כדי שישיבו ובאמת לא היה להם לשאול אלא היו צריכים להבין מדעתם שאין התשובה נוגעת לשאלה זו דאם נוגעת היה מן הראוי שיודיע להם השם יתברך דבר זה מאליו כדי שישיבו תשובה נכונה, וכיון דמוכח מדבריהם דאי אפשר להם להשיב תשובה נכונה אלא עד שידעו תחילה 'מַה מַּעֲשָׂיו' דבזה גילו שהם השכילו יותר ח"ו לכך שרפם ולכן השניה לא שאלה 'מַה מַּעֲשָׂיו' אלא תכף השיבו מָה אֱנוֹשׁ וכו' אך באמת גם אלו נענשו על אשר השיבו תשובה מדעתם מָה אֱנוֹשׁ וכו' ולא השיבו ככת השלישית 'כָּל הָעוֹלָם הוּא שֶׁלְּךָ עֲשֵׂה כִּרְצוֹנְךָ'.

ולכן נתחכמה כת שלישית שלא תשיב דברים משלה כלל וכך אמרה '**רִאשׁוֹנִים**

שֶׁאָמְרוּ לְפָנֶיךָ' דברים '**מָה הוֹעִילוּ**' כלומר אין אתה צריך לעצה ולדעת אחרים ח"ו כי הראשנים שחשבו כן לחדש תשובה מדעתם ואמרו לפניך דעתם מה הועילו דהא ודאי דברים שהשיבו הם גלויים וידועים לפניך ומה הועילו בדברים אלו נגדיך? לכן ראוי לנו שלא נדבר כלום ולא נגיד דעתינו ורצונינו דמה נדע אשר לא תדע אלא כך נאמר '**כָּל הָעוֹלָם שֶׁלְּךָ הוּא כָּל מַה שֶּׁאַתָּה רוֹצֶה לַעֲשׂוֹת בְּעוֹלָמְךָ עֲשֵׂה**'.

רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, לֹא יָפֶה אָמְרוּ רְאשׁוֹנִים לְפָנֶיךָ? (תהלים ח, ה). נראה לי בס"ד אין כונתם להצדיק דברי אותם שקטרגו על הבריאה של אדם כולה דאם כן גם הם עתה היו צריכין שריפה כאשר עשה בראשנים כי באמת מה שעשו דור המבול ודור הפלגה היה יודע הקדוש ברוך הוא כל זה מתחילה בעת שדבר עם אותם שלשה כיתות ואין כל חדש לפניו יתברך אך כונתם להצדיק קטרוג שקטרגו על הרשעים באומרם 'מָה אֱנוֹשׁ' והם חשבו כי הראשנים לא נענשו על זה אלא נענשו על בריאת הצדיקים באומרם 'וּבֶן אָדָם כִּי תִפְקְדֶנּוּ' דזה קאי על הצדיקים כמו שכתבתי לעיל ולכן אמרו יפה קטרגו על הרשעים שאמרו 'מָה אֱנוֹשׁ' ובוודאי אתה לא כעסת עליהם ושרפת אותם בעבור קטרוג זה אלא רק בעבור קטרוג שקטרגו על בריאת הצדיקים.

והשיב להם 'וְעַד זִקְנָה אֲנִי הוּא, וְעַד שֵׂיבָה אֲנִי אֶסְבֹּל' (ישעיה מו, ד) כלומר גם על בריאת הרשעים אין קטרוג כהוגן כי מעשה הרשעים יש להם תקנה על ידי הצדיקים והיינו אני אסבול ואשא קלקולם של רשעים אלו עד שיבא אברהם שהוא בעל הזקנה והשיבה כמו שאמרו רבותינו ז"ל (בבא מציעא פז.) עד אברהם לא היה זקנה עד שבא אברהם ונגלית הזקנה שהיה לו שערות לבנות והגיד להם בזה שכל קלקולים של אלו יהי נתקנים על ידי אברהם בעל הזקנה והוא לקח שכר כולם כי קלקול שסופו נתקן על ידי הצדיקים עדיף טפי מאם לא היה קלקול כלל שיש בזה הרוחה גדולה על מה שהיה קודם הקלקול וכמו שאמרו המקובלים ז"ל בענין בעל תשובה שמהפך העונות לזכויות ולהכי במקום שבעלי תשובה עומדין אין צדיקים גמורים יכולים לעמוד (ברכות לד:).

אָדָם הָרִאשׁוֹן, בִּלְשׁוֹן אֲרַמִּי סִפֵּר. הנה ודאי אדם הראשון היה יודע שבעים לשון אך כל הספור שלו היה בלשון הקודש דהא אמר לְזֹאת יִקָּרֵא אִשָּׁה כִּי מֵאִישׁ לֻקֳחָה זֹּאת

(בראשית ב, כג) הרי כינה לה שם שהוא גזור מלשון הקודש כי אִישׁ הוא לשון הקודש אך בא המאמר כאן לומר דגם בלשון ארמי היה רגיל לספר מאחר דמצינו מאמר 'וְלִי מַה יָקְרוּ רֵעֶיךָ' (תהלים קלט, יז) ותיבת יָקְרוּ הוא תרגום של כבוד כמו שנאמר כְּבוֹד ה' אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל תרגומו יקרא דה' ומוכיח הגמרא דפסוק זה אמרו אדם הראשון מהא דאמר ריש לקיש מאן דאמר וכו'.

כְּיָון שֶׁהִגִּיעַ לְדוֹרוֹ שֶׁל רַבִּי עֲקִיבָא, שָׁמַח בְּתוֹרָתוֹ, וְנִתְעַצֵּב בְּמִיתָתוֹ. נראה לפרש בס"ד **שָׁמַח בְּתוֹרָתוֹ** על אשר דרש אֶת ה' אֱלֹקֶיךָ תִּירָא (דברים ו, יג) לרבות תלמידי חכמים (בבא קמא מא:).

וְנִתְעַצֵּב בְּמִיתָתוֹ שראה סיבת מיתתו נוגעת אליו והיינו כי חקרנו במקום אחר למה נתגלגלו עשרת השבטים בעשרה הרוגי מלכות כדי שיהיו נהרגים בעון מכירת יוסף, והלא עון מכירת יוסף נתקן בקושי השעבוד במצרים וגם בגלות יון כמו שאמרו רבותינו ז"ל? ותרצנו שלא היה גלגולם בעשרה הרוגי מלכות בשביל המכירה אלא בעבור מחשבתם שחשבו להרגו דכתיב וַיִּתְנַכְּלוּ אֹתוֹ לַהֲמִיתוֹ (בראשית לז, יח) ולכן נתגלגלו בעשרה הרוגי מלכות ונהרגו.

ונמצא ממיתתו של רבי עקיבה נודע לו שהקדוש ברוך הוא מעניש הצדיקים על המחשבה כמעשה ולכן נעצב בעבור עצמו כי הוא במעשה של אכילת עץ הדעת לא עבר אלא על איסור לאו אך במחשבה עשה פגם גדול וקלקול רב מאד בענין כונתו בעולמות ופרצופי הקדושה למעלה כמפורש בשער הפסוקים בפרשת בראשית ובמקום אחר.

ומה שאמר אדם הראשון על רבי עקיבה 'וְלִי מַה יָקְרוּ רֵעֶיךָ אֵ־ל' (תהלים קלט, יז) נרמז רבי עקיבה בתיבת 'רֵעֶיךָ' שהוא ראשי תיבות '**ר**בי **ע**קיבה **י**דרוש **כ**תרים' שהשיג בתורתו לדרוש כתרי אותיות.

אָדָם הָרִאשׁוֹן, מִין הָיָה. ראיתי להרמ"ה ז"ל שכתב וזה לשונו: כתב רבינו חננאל, רב ורב יצחק ורב נחמן באו להודיע כי המינים אומרים דאדם הראשון מין היה כמותם ומושך ערלה וכופר בעיקר היה ומביאים ראיה לדבריהם מאלה הפסוקים והגידו זאת להודיע שתהיו זהירים ללמוד תשובות מה שתשיבו להם וכן פירוש כל כיוצא באלו

אבל חכמי התלמוד ח"ו שאומרים על אדם הראשון ועל כיוצא בו פגם והמפרש זולתי זה הפירוש עתיד ליתן את הדין עד כאן לשונו רבינו חננאל ז"ל.

וכתב הרמ"ה ז"ל על דבריו וזה לשונו: ואנן אמרינן דודאי מרן לשם שמים נתכוון מיהו גמרא לא משמע הכי דהיכי אפשר דמייתו ראיה מקראי דסתרי למלתייהו דהא אי מייתו ראיה דמין היה מדכתיב 'אַיֶּכָּה' (בראשית ג, ט) להיכן לבך נוטה גריעותא היא ולאו שפיר עבד וכו' ומאי דקאמר דח"ו דחכמי התלמוד לא אמרו על אדם הראשון ועל כיוצא בו פגם מאי קשיא ליה, אי מהוה הוה אמאי לא הוה אמרינן? עד כאן לשונו.

ואחר המחילה מה שטען מחמת קראי, הנה לפי דברי רבינו חננאל גם הוכחות דקראי הם מדברי המינים שאומרים כך וכך היה ומוכח מקראי ומה שטען אי מהוה הוה אמאי לא אמרינן, אחר המחילה זה אינו דהא מצינו (שבת צו:) דדרש רבי עקיבה 'מקוששׁ' זה צלפחד ואמרו לו ממה נפשך אתה עתיד ליתן את הדין! אי הוה כן, התורה כיסתו ואתה מגלהו, ואם לא היה כן, נמצא אתה מוציא לעז על אותו צדיק! וכן כאן בתורה לא נזכר אלא אכילת עץ הדעת שהוא איסור לאו ולפי דברי רב ורבי יצחק ורב נחמן לא נשארו עוללות והתורה כסתו והם מגלים וזה היה טעמו של רבינו חננאל להחליט הדבר הזה ולומר שלא באו לספר בגנותו של אדם הראשון אלא אמרו כך המינים אומרים.

ברם אנא עבדא אימא מילתא בס"ד דכונתו אינו רצונו לומר שהיה מין ח"ו ממש לפקור כפקרות המין חלילה אלא כונתו לומר פגם חטא שלו דומה לפגם חטא של מין שפוגם מאד יותר מפגם עבודה זרה כן אדם הראשון לרוב גודל מעלת נשמתו ואחיזתו למעלה למעלה אז חטא קל שעושה שהיא רק איסור לאו עשה בו פגם וקלקול גדול כמו פגם של מין.

דכיוצא בזה תמצא אצל ראובן דכתיב ביה וַיִּשְׁכַּב אֶת בִּלְהָה (בראשית לה, כב) דאמרו רבותינו ז"ל (שבת נה:) כל האומר ראובן חטא אינו אלא טועה, אלא מחמת שבלבל יצועי אביו נכתב עליו כך. **וכן** כתוב בשלמה המלך ע"ה וַיֵּלֶךְ שְׁלֹמֹה אַחֲרֵי עַשְׁתֹּרֶת אֱלֹהֵי צִדֹנִים וְאַחֲרֵי מִלְכֹּם שִׁקֻּץ עַמֹּנִים וכו' אָז יִבְנֶה שְׁלֹמֹה בָּמָה לִכְמוֹשׁ שִׁקֻּץ מוֹאָב (מלכים א' יא, ז) ואמרו רבותינו ז"ל (שבת נו:) נכתב עליו כך אף על פי שלא בנה ולא

הלך אלא בשביל שלקח נשים נכריות. **וכן** הענין בבני עלי דכתיב בהו אֲשֶׁר יִשְׁכְּבוּן אֶת הַנָּשִׁים (שמואל א' ב, כב) ואמרו רבותינו ז"ל (שבת נה:) בשביל ששהו הקרבה שלהם ומחמת כן לא הלכו לשכב עם בעליהם העלה עליהם כאלו שכבום.

כי מי שהוא גדול במעלה נחשב לו חטא קל לחטא גדול וכל שכן אדם הראשון שהיה עליון על כל בני אדם והיה לו אחיזה במקום עליון וגבוה מאד דחטא קל שלו פוגם למעלה כפי גודל ערכו לכן אמר רב '**מִין הָיָה**' כי חטא לאו שעבר עליו פגם וקלקל בו כמו פגם של מין שאין פגם יותר ממנו.

וכן כיוצא בזה הוא הכונה בדברי רבי יצחק ורב נחמן דרצונו לומר חטאו גרם פגם וקלקול כמו הכופר בעיקר ומושך בערלתו וכן על דרך זה יש לפרש דברי רבותינו ז"ל במקום אחר שאמרו אדם הראשון עבר על עבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים, שלא עבד עבודה זרה ממש ח"ו ולא גילוי עריות ולא שפיכות דמים אלא רצונו לומר פגם שלו כמו פגם שעבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים דהיינו לפי ערך מעלתו.

ועוד נראה לי בס"ד מה שאמר '**מִין הָיָה**' רצונו לומר מעשה דומה למעשה מין שנטה מדרך האמת כן הוא נטה מדרך האמת והלך בדרך הנחש ועצתו שעשה לו צד היתר. ומה שאמר '**מוֹשֵׁךְ בְּעָרְלָתוֹ הָיָה**' לשון מליצה הוא זה והכונה על זוהמת הנחש שנמשכה על זרעו היוצאים מאמתו.

ומה שאמר '**כּוֹפֵר בָּעִקָּר הָיָה**' רצונו לומר עיקר אחד מין שלש־עשרה עקרים והוא מה שאמר 'שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַעֲנִישׁ לָרְשָׁעִים וּמְשַׁלֵּם שָׂכָר טוֹב לַצַּדִּיקִים' שאם לא כפר בעיקר זה לא היה אוכל מעץ הדעת אלא חשב אף על פי שיחטא יוותר לו הקדוש ברוך הוא.

ומה שאמר '**כָּל מָקוֹם שֶׁפָּקְרוּ הַמִּינִין, תְּשׁוּבָתָן בְּצִדָּן**' נראה לי בס"ד בזה רמז הכתוב כִּי תֵשֵׁב לִלְחֹם אֶת מוֹשֵׁל בֵּין תָּבִין אֶת אֲשֶׁר לְפָנֶיךָ (משלי כג, א) ונראה בצד אותיות 'מִין' מקודם יש אותיות '**מלט**' פירוש מלט עצמך בתשובה שתמצאנה לפניך.

דף לט.

"**אָבוֹת אָכְלוּ בֹסֶר וְשִׁנֵּי בָנִים תִּקְהֶינָה**" (ירמיה לא, כח). בתשובת הגאונים ז"ל הובא משל נאה בזה עיין שם. והמשל שהביא רש"י ז"ל יש לומר הנמשל שלו על אדם הראשון דקודם שאכל מן העץ היה מתפרנס במנוחה בלי יסורין כלל וכך היו צריכין להתפרנס כל זרעו ואחר שחטא נגזר עליו ועל זרעו דוחק פרנסה ויסורין קשים ומרים, וידוע שאם היה אוכל מן העץ אחר חשיכה בלב שלם היה מתקן באכילתו ממעל ממעל, ולא היה נשאר רע בעולם ולפי זה אכל עץ הדעת במדרגת 'בֹסֶר' שעדיין לא הגיע זמן אכילתו.

ועל זה יבא המשל לזאב שנכנס בערב שבת לאכול והכוהו במקלות וזה משל היא לעולם הזה שנקרא 'ערב שבת' וְכָל עֲמַל הָאָדָם לְפִיהוּ (קהלת ו, ז) וסופו לוקה בשביל פרנסתו במקלות אלו היסורין שרואה האדם בעולם הזה בשביל פרנסתו ואמר לו השועל מה שאתה לוקה היא בשביל אביך שבא בערב שבת וחטף בשר שמן ואכל ולכן לקה הוא במקומו עתה. וכן הענין אצל אדם הראשון שאכל בערב שבת מעץ הדעת ולכך לקה ביסורין הוא וזרעו מצד הפרנסה. ולזה אמר **אָבוֹת אָכְלוּ בֹסֶר** קודם זמן אכילתו שלא המתין עד ליל שבת ולכן **שִׁנֵּי בָנִים תִּקְהֶינָה** בצער ומלקות הפרנסה. ומה שאמר '**צַדִּיק מְצָרָה נֶחֱלָץ**' (משלי יא, ח) נראה לי הצדיק מייחד בכל מעשיו שם הוי"ה ושם אדנ"י שהם מספר צ"א [65+26=91] ובזכותו אומר הקדוש ברוך הוא צא צדיק מצרה והיינו מספר '**צָרָה**' [295] עולה במספר '**צֵא צַדִּיק**' [295] וזהו שנאמר 'צַדִּיק מְצָרָה' רצונו לומר מרמז הרמוז בצרה מורה שהוא 'נֶחֱלָץ'. ובזה יובן הֲ' אֲדֹנָ־י חֵילִי וְעַל בָּמוֹתַי יַעֲמִידֵנִי (חבקוק ג, יט) פירוש אֲדֹנָ־י הֲ' שמספרם צ"א הם 'חי לי' ובזה עַל בָּמוֹתַי יַעֲמִידֵנִי (תהלים יח, לד).

אָמְרָה לֵיהּ בְּרַתֵּיהּ: שַׁבְקֵיהּ, דַּאֲנָא מְהַדְּרָנָא לֵיהּ (**בראשית ב, כא**). הא דהכניסה עצמה בעובי הקורה להשיב על דברי אביה נראה לי בס"ד לכבוד עצמה ושאר נשים נתכוונה כי הבינה מדברי אביה שכונתו לגנות הנשים בדבר זה דנראה מדבריו דאין האיש צריך לאשה ואין האשה חשובה בעיניו כי לכן לקחה ממנו בתורת גניבה שאם היה מגלה לו הדבר לא היה רוצה בה ולכך לקחה בצנעה ותיקנה והביאה לו ולכך אמר

'גַּנָּב הוּא' רצונו לומר הוצרך לגנוב אותה ח"ו שאם לא כן לא היה אדם חפץ בה מדעתו ונמצא זו זלותא בכל הנשים וגם בבת קיסר כי היא גם כן אשה ולכך הכניסה עצמה בעובי הקורה להשיב אך רצתה שאביה יפרש דבריו יותר ולכך אמרה לה לִיסְטִין בָּאוּ וכו' כדי שיהיה מפרש דבריו יותר וכיון שאמר אחר כך 'לִישְׁקְלֵיהּ לְהֶדְיָא' אז השיבה לו תשובה נכונה.

אָמְרָה לֵיהּ: אַיְתוּ לִי אוּמְצָא דְּבִשְׂרָא. יש להבין באומצא דבשרא מה יש מאיסות לאדם טפי אם רואהו קודם צליה? ונראה לי בס"ד '**אוּמְצָא דְּבִשְׂרָא**' דנקיט הכא הוא שהיה מנהגם לתת חתיכת בשר חי לתינוק שהיה אוחזה בידו וימצוץ אותה ולא היו נותנין לו בשר מבושל כדי שלא יתפרך בפיו שהוא עדיין אין לו שינים ללעוס ולזאת החתיכה שמנהגם לתת ביד התינוק קאי עלה הכא וקוראה 'אוּמְצָא דְּבִשְׂרָא' ולכן אף על פי שנצלית תחת הרמץ נמאסה לאביה מחמת שהיתה ביד התינוק והיה מכניסה ומוציאה בפיו ובזה עשתה לו הנמשל שגם אדם הראשון אם היה רואה אשתו נחתכה ונבנית מבשרו היתה נמאסת עליו כמו 'אוּמְצָא דְּבִשְׂרָא' שנמצאה ביד התינוק כי בשר האדם אחר שנחתך ממנו נמאס בעיניו.

אָמַר לֵיהּ רַבָּן גַּמְלִיאֵל: אֵימָא לִי, כְּכִיךְ וְשִׁינַיִךְ כַּמָּה הֲווּ. קשא למה לא אמר לו 'מִסְפָּר שַׂעֲרוֹת רֹאשְׁךָ וּזְקָנֶיךָ כַּמָּה הֲווּ'?

ונראה לי בס"ד דעל זה היה משיב אלו אינם נחשבים כלום דמגלחים אותם וזורקים אותם לאשפה ולכך לא טרחתי למנותם אבל כוכבים יקרים הם טרחתי ומניתי אותם ולכך אמר לו על שינים שלו דודאי יקרים הם אצל האדם.

ועוד נראה לי בס"ד אם היה אומר לו על שערות ראשו וזקנו היה מכזב ואומר לו כך וכך מספרם ומי מכחישו? היתכן שיאמר לו תביא ראשך בידי ואמנה השערות לראות אם אמת דבריך אם לא? ובעל כרחו היה שותק ומודה! אך השינים ידועים כמה הם ויוכל האדם למנותם ולכך הוכרח הקיסר למנותם עתה בידו ואז נצחו בכך באומרו מספר שיניך אינך יודע ועתה אתה בא למנותם ואיך תאמר שאתה יודע מספר הכוכבים?!

ועוד נראה לי בס"ד הטעם דאמר לו '**אֵימָא לִי כְּכִיךְ וְשִׁינַיִךְ כַּמָּה הֲווּ**' דאמרו בגמרא

דשבת (שבת קנא:) והכוכבים אלו הלסתות דהיינו לחיים שיש בהם שינים שעומדין בהם כמו הכוכבים שעומדים ברקיע עיין שם. נמצא השינים הם כוכבים בעולם הקטן התחתון שהוא גוף האדם דקראם הכתוב 'כוכבים' ולכן אחר שאמר לו על כוכבים שעומדין ברקיע הם מנויין אצלו אמר לו אם כן תגיד לי על כוכבים הקרובים אצלינו שקבועים בגופך שגם הם נקראו כוכבים כמה הם.

אִם כֵּן הֵיכִי שָׁבִיק לֵיהּ אַהוּרְמִיז לְהוּרְמִיז, לְאַעֲבוּרֵי מַיָּא בְּאַרְעֵיהּ. קשא למה נקיט מים ולא נקיט מאכל? ונראה לי בס"ד כי המאכל הוא לצורך כל הגוף וניכר כוחו בכל אברי הגוף וכמו הרגשת חצי העליון בהנאה כן הוא הרגש חצי התחתון וכמו שלוקח זה כן לוקח זה להכי שביק ליה לאעבורי מאכל בארעיה מפני שגם הוא צריך לזה מה שאין כן מים עיקר הנאתו בפה שהוא בחצי העליון ששם הפה ששם חיך וגרון ובו נרגש הצמאון והרוויי.

והנה הדרשנים כתבו דאותו אמגושא היה הולך כדעת האומרים פועל טוב אינו פועל רע וסבר חלק עליון בראו הטוב והשני הרע, ובזה פירשו מאמר רבותינו ז"ל (ברכות יד:) הרוצה לקבל עליו עול מלכות שמים שלמה יפנה ויטול ידיו ויקרא קריאת שמע ויתפלל וזו היא מלכות שמים שלמה. והכונה שלמה בלי שיתוף ח"ו יפנה רצונו לומר יעשה צרכיו תחילה אשר מזה יתברר דפועל טוב הוא פועל רע ואחר כך יקרא קריאת שמע שהוא קבלת מלכות שמים.

ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב אֱלֹקִים בְּקִרְבָּהּ בַּל תִּמּוֹט יַעְזְרֶהָ אֱלֹקִים לִפְנוֹת בֹּקֶר (תהלים מו, ו) פירוש כאשר **אֱלֹקִים בְּקֶרֶב** אומת ישראל ששורה שכינה בתוכם אז **בַּל תִּמּוֹט** אומת ישראל בטענת העכו"ם שאומרים לעבוד עבודה זרה משום דאומרים מתוך גדולת העבד ניכר גדולת רבו דכיון שהשכינה שורה בקרב ישראל אסור לחלוק כבוד לעבד לפני רבו, ואם תאמר עדיין יש טענה לעכו"ם שאומרים פועל טוב אינו פועל רע לזה אמר **יַעְזְרֶהָ אֱלֹקִים** לאומת ישראל בטענה זו משום **לִפְנוֹת בֹּקֶר** שכל אחד נפנה ועושה צרכיו בבוקר.

ובזה פרשתי בס"ד דברי לבן שאמר ליעקב אבינו ע"ה וְאָנֹכִי פִּנִּיתִי הַבַּיִת (בראשית כד, לא) ואמרו רבותינו ז"ל (בראשית רבה ס, ז) פניתי הבית מעבודה זרה. והיינו שבא

להגיד לו שיצא מדעת הנפסדת של עובדי עבודה זרה דסבירא ליה איכא שתי רשיות פועל טוב לחוד ופועל רע לחוד יען כי אָנֹכִי פִּנִּיתִי 'הַבַּיִת' הוא הגוף שלי 'וּפִנִּיתִי' לשון יפנה ויטול ידיו אשר מזה ידעתי דפועל טוב הוא פועל רע.

אָמַר לֵיהּ: מֵימַר שַׁפִּיר קָאָמַרְתְּ. יש לדקדק כפל הלשון דסגי לומר 'שַׁפִּיר קָאָמַרְתְּ'? ונראה לי בס"ד דרבי תנחום שתי אמירות אמר חדא 'אַנָן דְּמַהֲלִינָן לָא מָצִינָן מִיהֲוֵי כְּוָתַיְכוּ' ובזה סתר דבריהם שאמר לו שתהיו אתם כוותן ועוד הוסיף לומר 'שֶׁאַתֶּם תְּמוֹלוֹ וְתִהְיוּ כְּוָתָן' כלומר ראוי והגון שתעשו כן ולא יהיה כל אחד עומד בשלו. ושתי אמירות אלו הם טובים ונכוחים אך כיון שנצחת בזה למלך תתחייב משפט כתוב להנוצח את המלך.

ואם תאמר במה נצח את המלך והלא גם עתה לפי דבריו יתקיימו דברי המלך על ידי שיהיו הם נימולים ואז יהיו לעם אחד? ויש לומר כי המלך אמר לו 'תָּא לֵיהֲוֵי כּוּלָּן לְעַמָּא חַד' וכיון דאמר לו 'תָּא' משמע שרוצה שישראל יהיו כמותם ולא הם יהיו כמו ישראל ובזה נצח למלך דבאמת אי אפשר שישראל יהיו כמותם כיון דהם נימולים.

שַׁדְיוּהָ לְבֵיבָר וְלָא אַכְלוּהָ. קשא אמאי 'שַׁדְיוּהָ לְבֵיבָר' והלא הם אין משליכים לביבר אלא למי שנוצח את המלך וזה לא נצח את המלך? ונראה לי בס"ד דגם זה חשיב נצח את המלך לפי דבריו שאמר הא דלא אכלוהו משום דלא כפין ואם כן לפי דברי המלך לא הבין ולא השכיל בדבר זה שגזר להשליכו לרבי תנחום קודם שידע אם החיות רעבים או שבעים והיה לו להמתין עד שירעבודאי.

וּמַה שְׁמָשָׁא, דְּהוּא חַד מִן אַלְפָּא אַלְפֵי רִבְוָון דְּמְשַׁמְּשֵׁי קַמֵּי קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, נַיְחָא אַכּוּלֵי עָלְמָא, שְׁכִינְתָא דְּקוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. הנה בזה יובן הכתוב מְמִזְרַח שֶׁמֶשׁ עַד מְבוֹאוֹ מְהֻלָּל שֵׁם ה' (תהלים קיג, ג) ובזה יובן מה שאמר על הרשעים כְּמוֹ שַׁבְּלוּל תָּמֶס יַהֲלֹךְ נֵפֶל אֵשֶׁת בַּל חָזוּ שֶׁמֶשׁ (תהלים נח, ט) רצונו לומר הם אבודים 'כְּמוֹ שַׁבְּלוּל' וכמו 'נֵפֶל אֵשֶׁת' יען 'בַּל חָזוּ שֶׁמֶשׁ' ללמוד ממנה דבר המוכיח על אחדותו יתברך.

אִם רַחֲמָן מָלֵא רַחֲמִים הוּא. נראה לי בס"ד אמר 'רחמים' תרתי חדא שנתרצה בגדולים דוקא והשני שלא ענש במיתה אלא ביסורין. ונראה לי גבי יחזקאל הנביא ע"ה

הוה תלתא מיני רחמים חדא נתרצה ביסורין והשני נתרצה בגדולים והשלישי ימים ראשנים של ארבעים יום לא היו נחשבים ליסורין כי אם לטובה והוא חשבם ליסורין קשים שכפרו בעד ארבעים יום ולזה אמר רַחֲמָן חד **מָלֵא רַחֲמִים** תרי הרי תלתא.

דף לט:

וְתַעֲבֹר הָרִנָּה בַּאֲבֹד אַחְאָב בֶּן עָמְרִי (משלי יא, י). הנה כתב מהרש"א לפי פירוש רש"י מדכתיב הרנה בה"א דריש לה דברוח הקודש אמר שלמה המלך ע"ה 'וּבַאֲבֹד רְשָׁעִים רִנָּה' על אחאב ואמר רשעים עליו ועל כל בני ביתו עד כאן. ועדיין צריך להבין היכא נרמז אחאב בפסוק זה? ועוד תלמודא למה הוצרך לפרש כאן שם אביו, ודי לומר באבוד אחאב רנה? ונראה לי בס"ד דריש תיבת **רְשָׁעִים** בהפוך אתוון **ש' עָמְרִי** ואות ש' רצונו לומר שלשלת עמרי ולזה אמר 'בַּאֲבֹד רְשָׁעִים' שלשלת עמרי הוא אחאב וזרעו 'רִנָּה'.

מַאי דִּכְתִיב: "**וְלֹא קָרַב זֶה אֶל זֶה כָּל הַלָּיְלָה**"? (שמות יד, כ). קשא מעיקרא הוה ליה להביא דרשה זו של רבי יונתן דקאי על פסוק תורה ולמה הביא עיקר דרשה האמורה על פסוק (דברי הימים ב' כ, כא) הוֹדוּ לַה' כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ? ונראה לי בס"ד מכאן ליכא הוכחה גמורה דיש לומר הא דלא רצה שיאמרו מפני שהיה הנס קשה לעשות מסיבת חטאם שלא היו ראויים לנס כמו שטען עוזה 'מה אלו אף אלו, ורק כי השם יתברך בחסדו הצילם שאמר איני דן אונס כרצון ושוגג כמזיד ולכן הביא עיקר דרשה אשר על פסוק 'הוֹדוּ לַה' כִּי לְעוֹלָם חַסְדּוֹ' דליכא למתלי בהאי טעמא.

רָבָא אָמַר: לְתַמֵּם שְׁתֵּי חֶזְיוֹנוֹת (מלכים א כב, לח). קשא לתומו קאי על האיש אשר משך בקשת ומהיכא למד חזיונות? ועוד שתים מנא ליה? ונראה לי דידוע שהנבואה והחזון נמשכים מן נצח והוד שהם ב' ירכין ונקראין וָיֵי הָעַמּוּדִים (שמות לח, י) ולזה אמר לְתַמּוֹ (מלכים א' כב, לד) אותיות 'לתם' רצונו לומר להשלים הנבואה הבאה מן וא"ו וא"ו שהם נצח והוד.

אַחַת שֶׁל מִיכָיְהוּ, וְאַחַת שֶׁל אַלְיָהוּ (מלכים א כב, לח). קשא נבואה שאמר אליהו זכור לטוב (מלכים א כא, יט) בְּמָקוֹם אֲשֶׁר לָקְקוּ הַכְּלָבִים וכו' קדמה לנבואה שאמר מיכיהו הנביא ע"ה (מלכים א כב, כח) אִם שׁוֹב תָּשׁוּב וכו' ואם כן הוה ליה למימר אַחַת שֶׁל

אֵלִיָּהוּ וְאַחַת שֶׁל מִיכָיְהוּ?

ונראה לי בס"ד כי מיכיהו נתנבא על מפלת אחאב קודם הנזכר והוא מה שאמר לאחאב כֹּה אָמַר ה' יַעַן שִׁלַּחְתָּ אֶת אִישׁ חֶרְמִי מִיָּד וְהָיְתָה נַפְשְׁךָ תַּחַת נַפְשׁוֹ וְעַמְּךָ תַּחַת עַמּוֹ (מלכים א' כ, מב) וקבלו רבותינו ז"ל דנבואה זו מיכיהו הנביא ע"ה אמרה אך בזאת אמר לו 'עַמְּךָ תַּחַת עַמּוֹ' ובאמת לא נהרג אלא אחאב בלבד, ואמרו רבותינו ז"ל הטעם שהדם שיצא מן הנביא כשאמר לו 'בְּדָבַר ה' הַכֵּינִי נָא' (מלכים א' כ, לה) בזה כפר בעד כל ישראל ולא נשפך דם אפילו לאחד מהם ולכן אחר כך אמר לו 'אִם שׁוֹב תָּשׁוּב' (מלכים א כב, כח) ולא אמר לו 'תשובון' לשון רבים כי ניבא כולם ישובו לשלום ורק אחאב לא ישוב נבואה שנתנבא על אחאב שיהרג ולא ישוב אינה חדשה אלא כבר הגיד נבואה זו קודם נבואה הנזכר של אליהו זכור לטוב לכך כאן הקדים מיכיהו.

וּבֵיתֵיהּ דְּהַהוּא גַּבְרָא, לָא קָא מְבָרְיְךְ (מלכים א יח, ג). קשא מה היה חסר ומה היה צריך עוד הלא מצד העושר אמרו רבותינו ז"ל לא היה עשיר כאחאב בן עמרי מאתים ושלשים ושנים מלכים עבדו אותו, גם בנים היו לו רבים דכתיב (מלכים ב' י', א) וּלְאַחְאָב שִׁבְעִים בָּנִים בְּשֹׁמְרוֹן?

ונראה לי בס"ד שראה באצטגנינות שכל שבעים בנים ימותו ביום אחד וכן הוה ליה דכתיב במלכים (מלכים ב' י', ז) וַיִּקְחוּ אֶת בְּנֵי הַמֶּלֶךְ וַיִּשְׁחֲטוּ שִׁבְעִים אִישׁ. גם העושר בא יהוא לשומרון והטמין כל עושרו של אחאב נמצא טובה שהיה לו חשיבה לדידיה רעה מאחר כי רבוי הבנים ורבוי העושר הכל יסתלק ברגע אחד לכך אמר ליה 'בֵּיתֵיהּ דְּהַהוּא גַּבְרָא לָא קָמְבָרְיְךְ'.

גָּדוֹל שֶׁנֶּאֱמַר בְּעַבְדָּיָה, יוֹתֵר מִמַּה שֶׁנֶּאֱמַר בְּאַבְרָהָם אָבִינוּ (מלכים א יח, ד). אין הכונה דעובדיה גדול מן אברהם אבינו דזה לא יתכן! אלא הכונה כל צדיק עובד את השם יתברך צריך שתהיה עבודת הקודש שעושה כלולה מיראה ואהבה כדרך האמור בזוהר הקדוש אך צדיק עצום כאברהם אבינו ע"ה גובר בו חלק האהבה יותר ולכן קראו 'אַבְרָהָם אֹהֲבִי' (ישעיה מא, ח) ושאר צדיקים גבר בהם חלק היראה יותר.

והכי הוה עובדיה ולכן כתוב ביה וְעֹבַדְיָהוּ הָיָה יָרֵא אֶת ה' מְאֹד (מלכים א' יח, ג) שזכר

מאד בחלק היראה אך באברהם אבינו לא אמר לו יְרֵא אֱלֹקִים 'מְאֹד' אַתָּה (בראשית כב, יב) ולכן לא אמרו 'גָּדוֹל עוֹבַדְיָה' מאברהם אלא 'גָּדוֹל הַנֶּאֱמָר'.

לְפִי שֶׁלֹּא הָיְתָה הַמְּעָרָה מַחֲזֶקֶת יוֹתֵר מֵחֲמִשִּׁים (עובדיה א, א). ועוד יש לומר עשה כן כנגד הקטורת שמקטירין בכל יום חמשים מנים בבוקר וחמשים מנים בערב. והנה יש להקשות לרבי אבהו דאמר מיעקב למד, למה הוצרך הכתוב ללמדינו דבר זה? ונראה לי בס"ד דלספר בשבחו הכתוב נתכון דסיכן עצמו בשני מקומות ולשומרם שלא יתגלה מקום אחד מהם והטורח גם כן כפלים.

ועוד נראה לי נתכוון בחמשים וחמשים כי בברכה כתיב וְרָדְפוּ מִכֶּם חֲמִשָּׁה מֵאָה (ויקרא כו, ח) הרי נחשב כל אחד כעשרים אם כן חמשים נחשבים כאלף וחמשים כאלף הרי שני אלפים והם כנגד נצח והוד שמשם יניקת הנביאים וכמו שאמר רבינו האר"י ז"ל בביאור מאמר (צז.) שתא אלפי שנה הוי עלמא, ולכך הפרישם חמשים כאן וחמשים כאן.

מַאי שְׁנָא עֹבַדְיָה לְאֶדוֹם? (עובדיה א, א). נראה לי בס"ד הטעם דשאל רק על עובדיה על פי מה שאמר רבינו האר"י ז"ל דיוסף הצדיק ע"ה זכה לנשמה שלקח חנוך שהיתה נקראת זהרא עילאה דאדם הראשון וכתב שגם אלישע הנביא ע"ה הוא משורש חנוך הנזכר. נמצא יוסף ואלישע שייכי אהדדי וכיון דיוסף הוא שטנו של עשו, היה ראוי כי אלישע הנביא ע"ה יתנבא על אדום לכך בא לשאול מאי שנא עובדיה לאדום כיון דעובדיה בזמן אלישע היה והשיב היתה ראויה נבואה זו לעובדיה מטעם אחר.

יָבוֹא עֹבַדְיָה, שֶׁדָּר בֵּין שְׁנֵי רְשָׁעִים וְלֹא לָמַד מִמַּעֲשֵׂיהֶם, וְיִתְנַבֵּא עַל עֵשָׂו הָרָשָׁע, שֶׁדָּר בֵּין שְׁנֵי צַדִּיקִים וְלֹא לָמַד מִמַּעֲשֵׂיהֶם (עובדיה א, א) (**בראשית כה, כג**). פירש רש"י יצחק ורבקה. ויש להקשות אמאי לא חשיב יעקב גם כן ויאמר דר בין ג' צדיקים ולא למד ממעשיהם? ונראה לי בס"ד כיון דיעקב היה קטן ממנו והיה מתקנא בו ולא היה אהבה ביניהם אין עליו אשמה בזה מצד יעקב ולא חשיב 'דר עמו' דלא היה רואה ומביט במעשיו. ועוד הא איכא כמה שנים שדר עם יצחק ורבקה בלבד אחר שנסע יעקב אבינו ע"ה.

"**וַיְמַדֵּד שְׁנֵי חֲבָלִים לְהָמִית" אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן מְשׁוּם רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן יוֹחַאי: הַיְנוּ דְּאָמְרֵי אִינְשֵׁי: מִינֵּיהּ וּבֵיהּ אִבָּא, לֵיזִיל בֵּיהּ נַרְגָּא** (שמואל ב' ח, ב) (עובדיה א, א). פירוש דוד המית למואב והוא מרות המואביה, נראה לי בס"ד בא לרמוז במשל הזה טעם למה עשה שני חבלים להמית וחבל להחיות? מפני כי היא יצא מרות המואביה והיינו כי עובד זקינו נולד ממנה ושלשה שותפים באדם הקדוש ברוך הוא ואביו ואמו (נידה לא.) נמצא זקינו שני שלישים של הקדוש ברוך הוא ובועז ושליש של רות הבאה ממואב ונתגדלה שם ולכן ויתר להם שליש כנגד שליש שיש לרות בעובד זקנו.

ועוד נראה לי בס"ד הטעם שדקדק למדוד שני שלישים ושליש, כי מואב בימי בלק בקשו לפגוע בישראל ולכלותם ועסקו בזה במחשבה ובדבור ובמעשה והיינו המעשה ששכרו את בלעם לקלל והדבור שדברו עמו על זאת והמחשבה הרעה היא היתה בלבבם אמר דוד המלך ע"ה אני בשר ודם אנקום מהם בעבור שתים הגלויים שהם מעשה ודבור וחטא המחשבה הקדוש ברוך הוא יפרע מהם כי הוא יודע כמה היא שיעור מחשבתם לכך עשה שני שלישים להמית ושליש להחיות.

ומה שהיה מודד בחבל כיון שיהיה לו עזר בזה מזכות תורה שבעל פה שיש בה ח' דרגין וזכות תורה שבכתב המתחילת בבי"ת ומסיימת בלמ"ד הרי נרמז אותיות 'חֶבֶל'. **יָרֵךְ, מְתוֹכָהּ מַסְרַחַת**. נראה לי בס"ד הכונה הרעה שראה עליהם להיות שני שלישים להמית זה נודע משם מוֹאָב [49] עצמו שמספרו מ"ט וכמנין 'וי וי טוב' [49] דהיינו שלשים ו"י ואחד טוב.

אי נמי אותיות מוֹאָב במילואם כזה מ"ם וי"ו אל"ף בי"ת יהיה המלוי אותיות 'מפולת וי' כלומר מפולת שיש בה שיעור שראוי לומר עליה וי.

בְּאוֹתָהּ שָׁעָה, יָרְדוּ שׁוֹנְאֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל לַמַּדְרֵגָה הַתַּחְתּוֹנָה (מלכים ב' ג, כז). צריך להבין מה ענין מדרגה התחתונה ואיך מפיק זה מאומרו 'וַיָּשֻׁבוּ לָאָרֶץ'?

ונראה לי בס"ד דידוע השפעה הגדולה של ישראל בזמן שעושין רצונו של מקום היא משמות הוי־ה וזו נקראת השפעה דגדלות אך השפעה דקטנות היא משמות אלקים. וידוע כי שמות אלקים שהם סוד ה' גבורות נרמזו במלוי אותיות ה'אָרֶץ' כזה ה"א אל"ף רי"ש צד"י עולה המלוי [עם הכולל=435] מספר תל"ה כמנין חמשה שמות אלקים

[86 אֱלֹקים×5=430] עם חמש אותיות השורש. ובזה פרשתי בס"ד לְכוּ חֲזוּ מִפְעֲלוֹת ה' אֲשֶׁר שָׂם שַׁמּוֹת בָּאָרֶץ (תהלים מו, ט) רצונו לומר שמות אלקים בתוך מילוי הארץ כי השפעה זו לא נפסק.

והנה ישראל כשהלכו להלחם בתחילה הצליחו שבא עליהם השפעה מן מדרגה העליונה שהיא גדלות דשמות הוי־ה ברוך הוא ולכך זכו לנס בענין המים אך אחר שהיה קצף על שונאי ישראל שבו למדרגה התחתונה שהיא השפעה זו דקטנות של שמות אלקים הרמוזים באותיות ה'אָרֶץ' ולזה אמר 'וַיֵּשְׁבוּ לָאָרֶץ' ירדו שונאיהם של ישראל למדריגה התחתונה.

"**וְהַנַּעֲרָה יָפָה עַד מְאֹד**", **אָמַר רַבִּי חֲנִינָא בַּר פָּפָּא: עֲדַיִן לֹא הִגִּיעָה לַחֲצִי יָפְיָהּ שֶׁל שָׂרָה, דִּכְתִיב: 'עַד מְאֹד', וְלֹא 'מְאֹד' בְּכֻלָּל** (מלכים א א, ד). דבשרה כתיב 'כִּי יָפָה הִוא מְאֹד' (בראשית יב, יד) ואף על גב דגם ברבקה כתיב וְהַנַּעֲרָה טֹבַת מַרְאֶה מְאֹד (בראשית כד, טז) נקיט שרה דקדמה לרבקה.

ועוד נראה לי כי היופי הוא בשתי חלוקות תואר ומראה וכמו שנאמר ברחל יְפַת תֹּאַר וִיפַת מַרְאֶה (בראשית כט, יז) וכן ביוסף הצדיק ע"ה יְפֵה תֹאַר וִיפֵה מַרְאֶה (בראשית לט, ו) וכשהוא אומר יָפָה בסתם קאי אתרווייהו אך ברבקה פירש 'טֹבַת מַרְאֶה מְאֹד' נמצא משבחה ביופי המראה ולא ביופי התואר ולכך לא חשיב את רבקה בהדי נשים יפיפיות ועל כן הזכיר את שרה ולא הזכיר את רבקה.

ברם הא קשיא מה שייכות יש למאמר זה כאן? ורש"י ז"ל נדחק לפרש. ונראה לי בס"ד דמסדר הש"ס הביא קודם זה דרשה דרבי חנינא בר פפא עצמו על פסוק 'וַיִּסְעוּ מֵעָלָיו וַיֵּשְׁבוּ לָאָרֶץ' (מלכים ב' ג, כז) דדריש מיניה שירדו למדרגה התחתונה, והנה יש לפרש דבריו דקשיא ליה בכתוב אמאי אמר 'וַיֵּשְׁבוּ לָאָרֶץ' ודי לומר 'וַיֵּשְׁבוּ לָאָרֶץ' ומסתמא שבו לארצם? ולכך בא לפרש למ"ד של 'לָאָרֶץ' משמש במקום עַד כאלו אמר 'עד ארץ' ודומה לזה וַיֵּצֶר לְאַמְנוֹן לְהִתְחַלּוֹת (שמואל ב' יג, ב) שהוא כאלו אמר 'עד התחלות' וכן כאן דריש אות למ"ד במקום עַד כאלו אמר 'עד ארץ' ולכן אמר שירדו למדרגה התחתונה שהיו כעפר לדוש שהם עצמן היו ארץ שהיא מדריגה התחתונה שבארבע יסודות.

ולכן בא מסדר הש"ס והביא דרשה זו דרבי חנינא בר פפא דדריש '**עַד מְאֹד**' עד ולא עד בכלל, אם כן משמע הך דרשה של 'וַיָּשֻׁבוּ לָאָרֶץ' אין לומר כונתו לדרוש אות למ"ד של 'לָאָרֶץ' במקום עַד, דאם כן איך תתיישב הדרשה הזאת של ירידתם למדרגה התחתונה בהאי קרא דהא האי קרא קאמר 'עד הארץ' ורבי חנינא בר פפא סבירא ליה כל מקום שאומר עד הוי פירושו עד ולא עד בכלל ואם כן אדרבה הכתוב אומר שלא ירדו למדרגה התחתונה שהיא הארץ דהא קאמר 'עד הארץ' ולא עד בכלל?

לכן מוכרח לומר דאין כונתו לדרוש אות למ"ד במקום עַד אלא מפיק לדרשה זו דירדו למדרגה התחתונה מיתור הכתוב שאמר 'וַיָּשֻׁבוּ לָאָרֶץ' דלא הוה צריך לומר 'וַיָּשֻׁבוּ לָאָרֶץ' כיון דאמר 'וַיִּסְעוּ מֵעָלָיו' אלא ודאי כונת הכתוב לומר 'וַיָּשֻׁבוּ לָאָרֶץ' כלומר שבו למדרגה התחתונה כי הארץ היא מדרגה התחתונה ושבו להיות עפר לדוש כמו הארץ שהיא תחת רגלי בני אדם ונמצא תלמודא הביא דרשה זו של רבי חנינא בר פפא כדי ללמוד ממנה דרשה קמייתא דרבי חנינא בר פפא.

דף מב.

הָא לְמֶהֱוֵי כִּי יַתִּירָא, הָא לְמֶהֱוֵי כִּי נַפְיָא. פירש הרמ"ה ז"ל הירח בתחילתו קודם שבעה הוא כקשת בלי יתד ונקרא פגום בדבר שאינו מלא מכל רוח שאויר נכנס לתוך חללו כזה שהוא דוגמת קשת בלי יתד אבל אחר שבעה נתמלא חללו שהוא כחצי עיגול מלא שאין הרקיע נראה בתוכו ואז הוא דומה לקשת ביתד כזה ומאן דאמר 'כִּי נַפְיָא' כלומר עגול שלם כזה [הציור חסר] ואינו חצי עיגול עד כאן דבריו. נמצא למאן דאמר 'עַד שִׁבְעָה' הוא חצי עיגול שהוא דוגמת כ"ף כפופה ולמאן דאמר 'עַד שִׁיתְסַר' הוא עיגול שלם דוגמת אות סמ"ך שהוא עגול שלם וסימניך כִּי יָד עַל כֵּס יָ־הּ (שמות יז, טז).

ונראה לי דוגמת חצי עיגול יש בו רמז לומר מה שעתה נראה מיעוט וחסרון בלבנה הוא בשביל דאין השם שלם דהחסרון הוא החצי ולעתיד כאשר ישתלם השם לא יהיה חסרון ומיעוט בלבנה ודוגמת עיגול שלם יש בו רמז לגלגל החוזר בעולם לומר דאף על פי שעתה הלבנה עניה וחסירה ולית לה מגרמא כלום ומקבלת אורה מהשמש

שנחשב בעלה דירח מכל מקום גלגל הוא החוזר בעולם שעתידה היא להתעלות ולהיות אשת חיל עטרת בעלה.

אָמַר לֵיהּ: אַטּוּ כִּי חָסֵר, מִי מְבָרְכִינָן 'דַּיָּן הָאֱמֶת'. קשא הוה ליה מעתה להשיב לו 'כֵּיוָן דְּהַיְינוּ אוֹרְחֵיהּ לָא מְבָרְכִינָן' ולמה המתין עד שחזר ואמר 'וְלִיבָּרְכִינְהוּ לְתַרְוַיְיהוּ'? ונראה לי בס"ד מה שאמר אַטּוּ כִּי חָסֵר וכו' אין כונתו לתרץ ולהשיב על שאלתו אלא כונתו להקשות על דבריו לומר לו למה שאלת וְלִיבְרִיךְ 'הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב', ולא שאלת לִיבְרִיךְ 'דַּיָּן הָאֱמֶת' כד חסר? ואם אתה מצאת טעם לשאלה זו דאין מברכין 'דַּיָּן הָאֱמֶת' כד חסר ממילא היה נגלה לך טעם למה דאין מברכין 'הַטּוֹב וְהַמֵּטִיב' והכי קאמר לו אטו כי חסר מברכין 'דַּיָּן הָאֱמֶת' ולמה לא שאלת על זה? והשיב לו אין הכי נמי אני שואל אתרווייהו ואז השיב לו תשובה דשווייא לתרי שאלות אלו והיינו כיון דזה אורחיה לא מברכין לא במלוי ולא בחסר.

כָּל הַמְבָרֵךְ עַל הַחֹדֶשׁ בִּזְמַנּוֹ, כְּאִלּוּ מְקַבֵּל פְּנֵי שְׁכִינָה (**שמות יב, ב**). נראה לי בס"ד בזמנו היינו אחר שיעברו שבעה ימים שלמים מעת לעת אחר המולד והטעם כי הלבנה רומזת למלכות ועילוי הגדול של המלכות הוא שתהיה בסוד שני מלכים בכתר אחד, וזאת המדרגה קורא אותה רבינו האר"י ז"ל בעץ חיים 'מדרגה שביעית' ומפורש שם שעדיין לא הגיעה למדרגה השביעית מבריאת העולם ועד עתה ואפילו בזמן בית ראשון שאם היתה מגעת למדרגה זו לא היה שום אומה ולשון שולטים בישראל.

ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב וְיָרֹם מֵאֲגַג מַלְכּוֹ וְתִנַּשֵּׂא מַלְכֻתּוֹ (במדבר כד, ז) אֲגַג [7] גימטריא שבעה רמז למדרגה השביעית **שֶׁתִּתְרוֹמֵם מַלְכּוֹ** היא המלכות **מִן אֲגַג** שהיא מדרגה השביעית אז אותו זמן **תִּנַּשֵּׂא מַלְכֻתּוֹ** שתהיה בתכלית הנשיאות והמעלה.

ולכן ברכת הלבנה הרומזת על המלכות שתתעלה לעתיד מברכים אותה אחר שבעה שלמים להורות שתגיע לעתיד למדרגה השביעית וזהו שאמר **כָּל הַמְבָרֵךְ עַל הַחֹדֶשׁ בִּזְמַנּוֹ**, שהוא אחר שיעברו שבעה שלמים שרומזים למדרגה השביעית, **כְּאִלּוּ מְקַבֵּל פְּנֵי שְׁכִינָה**, 'פני' לשון חשיבות פירוש כאלו מקבל חשיבות ועילוי השכינה שהוא זמן הגעתה למדרגה השביעית.

גם אמר '**כְּאִלּוּ מְקַבֵּל פְּנֵי שְׁכִינָה**' כי השכינה היא סוד שם אדנ־י ולפני אותיות שם אדנ־י יש 'בסכה' [87] שהם מספר לבנה [87] המורה על עילוי שלה. ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב תַּסְתִּירֵם בְּסֵתֶר פָּנֶיךָ מֵרֶכְסֵי אִישׁ תִּצְפְּנֵם בְּסֻכָּה מֵרִיב לְשֹׁנוֹת (תהלים לא, כא) דאותיות 'בְּסֻכָּה' הם לפני אותיות שם 'אדנ־י' ודו"ק.

אָמַר אַבַּיֵי: הִלְכָךְ נֵמְרִינְהוּ מְעַמָּד (**שמות יב, ב**). הקשה הרב בעל 'פתח עינים' אמאי קבע אביי דבריו על תנא דבי רבי ישמעאל ולא על ממרת רבי יוחנן דמייתי לה הש"ס ברישא? עיין שם.

ונראה לי בס"ד על פי מה שאמר רבינו הרב שלום שרעבי ז"ל בסוד ברכת הלבנה שצריך לכוין תחילה לעשות זווג באו"א [אבא ואימא] שהם חו"ב [חכמה ובינה] ואחר כך לעשות זווג בזו"ן [זעיר ונוקבא] שהם תפארת ומלכות עיין שם.

גם ידוע מה שאמר בשער הכוונות בתפלת השחר צריך לומר שני פסוקים של ה' מֶלֶךְ ה' מָלַךְ ה' יִמְלוֹךְ לְעוֹלָם וָעֶד. וְהָיָה ה' לְמֶלֶךְ עַל כָּל הָאָרֶץ בַּיּוֹם הַהוּא יִהְיֶה ה' אֶחָד וּשְׁמוֹ אֶחָד (זכריה יד, ט) מעומד, מפני שבכל תיקון דא"א [אריך אנפין] או דאו"א [דאבא ואימא] צריך לאומרם מעומד.

והנה רבי יוחנן אמר '**כְּאִלּוּ מְקַבֵּל פְּנֵי שְׁכִינָה**' רמז בזה על תיקון השני התחתון הנעשה במלכות שהיא רחל הנקראת שכינה לכן לא אמר אביי 'הִלְכָךְ נֵמְרִינְהוּ מְעַמָּד' כי בתיקון הנעשה שם אין צריך לעמוד. אך תנא דבי רבי ישמעאל דאמר 'לְהַקְבִּיל פְּנֵי אֲבִיהֶן שֶׁבַּשָּׁמַיִם' שרמז על תיקון העליון הנעשה בחו"ב [חכמה ובינה] שבחינה זו נקראת אבינו שבשמים לכך אמר אביי '**הִלְכָךְ נֵמְרִינְהוּ מְעַמָּד**' כי בתיקון הנעשה באו"א [אבא ואימא] צריך לעמוד.

ונראה דרמז בתיבת הִלְכָךְ על זה כי אותיות 'כָּךְ' רומזים לשני תיקונים של חו"ב [חכמה ובינה] ושל תפארת ומלכות שהם תיקון עליון ותיקון תחתון כמו שאמר רבינו האר"י ז"ל (בשער הכוונות דף מ"ח ע"ג) בסוד מאמר 'כך עלה במחשבה' דהיינו זווג תחתון הוא כ"ף כפופה וזווג עליון כ"ף פשוטה עיין שם. ולכן אמר כאן 'הִלְכָךְ' אותיות 'לָהּ כָּךְ' רצונו לומר לברכת הלבנה יש שני זווגים שהם סוד כך ולכן '**נֵמְרִינְהוּ מְעַמָּד**' בשביל זווג העליון שהוא כף פשוטה.

וּלְפָאֵר לְיוֹצְרָם עַל שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ (שמות יב, ב). נראה לי בס"ד על פי מה שפירש הגאון מהר"א [רבי אליהו] מווילנא ז"ל בנוסח תפלת מוסף שאומרים 'גַּדֵּל כְּבוד מַלְכוּתְךָ עָלֵינוּ מְהֵרָה' והוא דאיתא בגמרא דחגיגה (חגיגה יג:) בחרבן בית המקדש אמעוט כנפי החיות ואמר רבי חננאל אמר רב דאמעוט אותם שתי כנפים האמצעים שאומרות בהם שירה וכתב הגאון ז"ל דפסוק 'בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד' הוא ששה תיבות וכתוב על כל כנף תיבה אחת וכיון דאמעוט אותם האמצעים שאומרות בהם שירה נמצא אמעוט אותם שכתוב עליהם 'כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ' ולכן מתפללים 'גַּדֵּל כְּבוד מַלְכוּתְךָ' הם שנים האמצעים שכתוב עליהם 'כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ' שיתגלו ויחזרו לומר שירה ויהיו שש כנפים שלמים עד כאן דבריו.

ובזה פרשתי בס"ד כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ יֹאמְרוּ וּגְבוּרָתְךָ יְדַבֵּרוּ (תהלים קמה, יא) רצונו לומר בזמן אשר שתי כנפים שכתוב עליהם 'כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ' יאמרו שירה שיתגלו ויחזרו לומר שירה אז אותו זמן 'גְּבוּרָתְךָ יְדַבֵּרוּ' כי בזמן החרבן אין ניכר גבורתו יתברך כי יש אומרים איה גבורותיו (יומא סט:) אבל בזמן הגאולה גבורתך ידברו שיתקיים כִּימֵי צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אַרְאֶנּוּ נִפְלָאוֹת (מיכה ז, טו) ובזה מובן כאן מה שאומרים בברכת הלבנה על זמן העתיד לבוא **וּלְפָאֵר לְיוֹצְרָם עַל שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ** רצונו לומר בעבור גילוי כנפים האמצעים שכתוב עליהם 'כְּבוֹד מַלְכוּתְךָ'.

בְּמִי אַתָּה מוֹצֵא מִלְחַמְתָּה שֶׁל תּוֹרָה? בְּמִי שֶׁיֵּשׁ בְּיָדוֹ חֲבִילוֹת שֶׁל מִשְׁנָה . קשא משנה היכא רמיזא כאן? ונראה לי בס"ד הַמִּשְׁנָה [400] עולה מספר ת' ותיבת תַּחְבּוּלוֹת (משלי כד, ו) תחלקנה לשתים וקרי בה ת' חֲבִילוֹת, כלומר בהמשנה שיש לך בה חבילות, בם תעשה מלחמה. ונקיט לשון חֲבִילוֹת דידוע אין חבילה פחות משלשה (עבודה זרה יד.) ואם כן המשנה שהיא ששה סדרים הנה היא שתי חבילות דכל חבילה אין פחותה משלשה ולהכי אמר 'חֲבִילוֹת' תרתי דמעוט רבים שנים.

ועוד נראה לי דנקיט לשון חבילה לרמוז העושה חבלות בנשמתו מתקן אותם בחבילות של משנה כי מִשְׁנָה אותיות נְשָׁמָה שיש בה תיקון לנשמה של אדם.

קְרִי רַב יוֹסֵף אַנַפְשֵׁיהּ: "וְרַב תְּבוּאוֹת בְּכֹחַ שׁוֹר" (משלי יד, ד). נראה לי בס"ד כח הזכירה ישתלשל מן שמות הוי־ה והשכחה באה מן הקטנות שהיא בשמות אלקים

וידוע בכל ספירה יש שם הוי־ה ולכן אם ישתלשל כח הזכירה משמות הוי־ה של כל עשר ספירות יהיה חזק מאד ונודע כי הספירות אחר התיקון נעשו קוין בדרך השלוש כזה כח"ב [כתר חכמה בינה] חג"ת [חסד גבורה תפארת] נה"י [נצח הוד יסוד] וראשי תיבות שלהם תק"ו כמנין שׁוֹר [506] שהוא לשון שורה דעתה עומדים בסוד שורה דאמרו רבותינו ז"ל (יומא פז.) אין שורה פחותה משלש, וכן המה עומדים שלש שלש ולכן רב יוסף שהיה לו כח זכירה חזק מאד שהוא מכל הספירות שהם כח"ב חג"ת נה"י שמספרם 'שׁוֹר' קָרֵי אַנַפְשֵׁיהּ 'וְרֵב תְּבוּאוֹת בְּכֹחַ שׁוֹר'.

וארחיב הדברים עוד יותר כי התורה נקראת תבואה כמו שאמרו רבותינו ז"ל (מכות י.) על פסוק וּמִי אֹהֵב בֶּהָמוֹן לֹא תְבוּאָה (קהלת ה, ט) ופרשנו הָמוֹן [101] גימטריא ק"א ששונה פרקו מאה ואחד (חגיגה ט:) זה לו תבואה התורה שלא תשתכח ממנו. והנה אותיות הַמִּשְׁנָה [400] עולים ת' ותחלק תיבת תְּבוּאוֹת לשנים וקרי בה ת' בָּאוֹת, כלומר **וְרֵב ת' בָּאוֹת** בקרב לבי **בְּכֹחַ שׁוֹר** השפעת כח הזכירה מהויו־ת של הספירות שהם מספר 'שׁוֹר'.

ובזה יובן בס"ד הטעם דהעניו נשפע לו כח זכירה מפני דהעניו חושב עצמו רך וקטן כתולע וכמו שאמר דוד המלך ע"ה וְאָנֹכִי תוֹלַעַת וְלֹא אִישׁ (תהלים כב, ז) ולכן בזכות ענוה זו שרואה עצמו כ'תוֹלָעַ' [506] שהוא מספר תק"ו נשפע כח זכירה מן הויו־ת של כח"ב חג"ת נה"י שמספרם תק"ו מדה כנגד מדה.

"**וּלְרוֹזְנִים אֵי שֵׂכֶר**"; **הָעוֹסְקִין בְּרָזוֹ שֶׁל עוֹלָם, אַל יִשְׁתַּכְּרוּ** (משלי לא, ד). הא דקרי לדיני נפשות 'רָזוֹ שֶׁל עוֹלָם' כי הנפש נסתרת ונעלמת בתוך הגוף שהוא עולם קטן מה שאין כן הממון הוא גלוי חוץ לגוף.

ועוד נראה לי בס"ד שיש בדיני נפשות 'רָזֵי עוֹלָם' כי לפעמים נהרגים צדיקים בעדות שקר וכמו אותו חסיד בזמן דוד המלך ע"ה שהעידו עליו עדות שקר שבעל כלבתא ונהרג, ובן בנו של שמעון בן שטח שנהרג בעדות שקר וכיוצא בזה יזדמן הרבה. והדבר יפלא איך מן השמים לא עזרו את הצדיק שיכשלו עדי שקר בדרישה וחקירה או בהזמה וינצל הצדיק מן המיתה? אך הענין הוא דיש לאותו צדיק חיוב מיתה מצד גלגול הקודם ולכן לא הצילו אותו מן השמים עתה ולזה אמר וְיֵשׁ נֶסֶפֶּה בְּלֹא מִשְׁפָּט

(משלי יג, כג) כלומר בלא משפט של עתה אבל הוא נספה במשפט גלגול הקודם ונמצא בדיני נפשות יש רזי עולם דאינם גלויים אלא לו יתברך ולעיני הבריות הם תמוהים.

דף מג.

נָשִׁים יְקָרוֹת שָׁבִירוּשָׁלַיִם, הָיוּ מִתְנַדְּבוֹת וּמְבִיאוֹת אוֹתָן (משלי לא, ו). נראה לי בס"ד הטעם דהנשים מתייחסים לחוה, וידוע כי התחילה בקלקול עון עץ הדעת שהביאה מיתה לעולם ולולי כן לא היה מיתה ולא הרג ולא חרב ולכן אמרו רבותינו ז"ל דנתנה מצות הנדה לאשה בעבור חוה היא שפכה דמו של עולם לכך תתעסק בדם ולכן הנשים היו מתנדבים ומביאות אותן.

וקרי להו 'יְקָרוֹת' כי אמרו רבותינו ז"ל במדרש רבא (ויקרא רבה ב, א) עשרה דברים נקראו יקר וחד מנייהו החסד שנאמר מַה יָּקָר חַסְדְּךָ אֱלֹקִים (תהלים לו, ח) ולכן אלו הנשים שנדבה רוחם לעשות חסד זה קרי להו 'יְקָרוֹת' על שם החסד שנקרא יקר ולכן אמרה השונמית נַעֲשֶׂה נָּא עֲלִיַּת קִיר קְטַנָּה (מלכים ב' ד, י) **קִיר** בהפוך אתוון **יָקָר** על שם החסד שנקרא 'יָקָר' דכתיב מַה יָּקָר חַסְדְּךָ אֱלֹקִים.

דף מג:

כָּל הַזּוֹבֵחַ אֶת יִצְרוֹ וּמִתְוַדֶּה עָלָיו, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב, כְּאִלּוּ כִּבְּדוֹ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּשְׁנֵי עוֹלָמִים (תהלים נ, כג). הדקדוקים רבו במאמר הזה וידועים הם ואין צריך לפרשם. ונראה לי בס"ד היצר נקרא 'לֵב' שנאמר לֵב כְּסִיל לִשְׁמֹאלוֹ (קהלת י, ב) זה יצר הרע וכן הוא אומר כִּי יֵצֶר לֵב הָאָדָם רַע מִנְּעֻרָיו (בראשית ח, כא) והזובח יצרו שובר לשנים כמו שנאמר לֵב נִשְׁבָּר (תהלים נא, יט) ואם תשבר '**לֵב**' לשנים יהיו שבריו '**וי וי**' [16=2÷32] והוא ענין הודוי שצריך האדם להתודות ולומר וי על הנסתרות וי על הנגלות.

וזהו שאמר **כָּל הַזּוֹבֵחַ יִצְרוֹ** היא הלב ששוברו לשני גזרין **וּמִתְוַדֶּה 'עָלָיו'** דייקא דהיינו על מספר ל"ב שהוא כינוי ליצר שיאמר ודוי כפול וי על הנסתרות וי על הנגלות הנה זה **כְּאִלּוּ כִּבְּדוֹ לְהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּשְׁנֵי עוֹלָמִים** שהם עולם הגלוי ועולם הנסתר באומרו ב' פעמים וי על הנגלות ועל הנסתרות ששני פעמים וי עולה מספרם כבוד

[32] שהוא מספר ל"ב.

והנה ידוע ששתי עולמות שהם עולם הזה הגלוי הוא בסוד אות ה"א אחרונה שמספרה חמשה והיא בסוד כ"ה כי חמש פעמים חמשה הוא כ"ה כנודע וכן עולם הבא הנסתר הוא בסוד אות ה"א ראשונה שמספרה חמשה שגם היא בסוד כ"ה כאמור הרי עולם הזה ועולם הבא שהם בסוד שני ההין שהם כ"ה וכ"ה המה עולים מספר אות נו"ן. ולזה אמר '**זֹבֵחַ תּוֹדָה יְכַבְּדָנְנִי**' (תהלים נ, כג) שנכתב בנו"ן יתירה לרמוז שיכבדני בשתי עולמות שהם עולם הזה ועולם הבא שהם סוד כ"ה וכ"ה שעולה מספר נו"ן.

ובאופן אחר נראה לי בס"ד אומרו '**כָּל הַזּוֹבֵחַ אֶת יִצְרוֹ וּמִתְוַדֶּה עָלָיו**' והוא על פי מה שאמר רבינו מורנו הרב רבי חיים ויטאל ז"ל בשער רוח הקודש וזה לשונו: דע כי גם בדפק האדם כמו שבו נודע וניכר תחלואים הגופניים אל הרופאים הגופניים, כך מורי זלה"ה [זכרונו לחיי העולם הבא] היה מכיר בו חולי הנפש ממשמש בדפק האדם והוא בסוד כֻּלָּם בְּחָכְמָה עָשִׂיתָ (תהלים קד, כד) שהחכמה תתפשט בבחינת הווירידים והעורקים של הדם החיוני שבאדם שהם בחינת הדפקים הדופקים הנודעים וכו'.

והנה נודע מה שאמר בתיקונין (דף קח.) שיש עשרה מיני דפקים והם קמ"ץ פת"ח צר"י וכו' וביאור הענין כי הנקודות הם בחכמה כנודע וכל אותם הדפקות שדופק כולם הם בציור נקודות וכאשר תמשש בידך על הדפק תמצא לפעמים שהוא דופק נקודה אחת ואחר כך דופק נקודה שני בצדה וזהו סוד נקודת צר"י. ולפעמים דופק אחת למעלה ונקודה שני תחתיה והוא נקודת שב"א. ולפעמים דופק נקודה אחת ארוכה והשנית נקודה אחת קטנה בלבד והוא נקודת קמ"ץ, וכן על דרך זה כל שאר נקודות. וזה מורה כפי בחינת החיות הנמשך לה בעת ההיא וכו' ויש דופק כעין קמ"ץ זה יורה שחטא בכתר ולפעמים מורה להפך על שעשה מצוה בבחינה ההיא עד כאן דבריו עיין שם. והנה בודאי ענייני הדפק הנזכר הנראין לרבינו האר"י ז"ל הוא על ידי הכונות שהוא מכוון בעת שאוחז ביד האדם לראות בדפק שלו שאז ירגיש בדפק שלו ציורין של הנקודות הנזכר.

ואמרתי בס"ד לפי זה לכן תמצא קודם אותיות '**יֵצֶר**' יש אותיות '**קפט**' ואם תחלק אות

טי"ת לשני חלקים שהם אותיות 'דה' יהיו אותיות '**הדפק**' לרמוז שכל מעשה היצר עם האדם שמחטיאו הם ניכרים על ידי הדפק ונרגשים שם באותם הווירידים ועורקים הדופקים ונודע שכל אות יונק ונשפע מאות שקדם אליו בסדר עשרים־ושתים אותיות אלפ"א בית"א.

ובזה פרשתי בס"ד רמז דברי הברייתא (כריתות ו.) הַצָּרִי אֵינוֹ אֶלָּא שְׂרָף הַנּוֹטֵף מֵעֲצֵי הַקְּטָף, כלומר **הַצָּרִי** אותיות 'הַיֵּצֶר' **אֵינוֹ אֶלָּא שְׂרָף** כי הוא מתייחס לאש ושורף לבו של אדם ברבוי התאוה וכמו שאמר רב עמרם חסידא ליצר הרע חזי דאנת נורא ואנא בשרא (קידושין פא.). ואמר עוד '**הַנּוֹטֵף מֵעֲצֵי הַקְּטָף**' הם אותיות 'קטף' הנזכר שהם סמוכים לאותיות 'יֵצֶר' בסדר אלפא ביתא והם יונקים מהם כאמור ואותיות 'קטף' שהם קודם 'יֵצֶר' המה עולים מספר 'הדפק' ומשם נוטף וניכר החטא והמכשול אשר חוטא האדם בו והבן בדברים כי נכון הוא בעזה"י [בעזרת השם יתברך].

ועל כן המכיר את מיני פשעיו וחטאיו שפגם בהם על ידי 'הדפק' הרמוז באותיות שהם למעלה מאותיות 'יֵצֶר' ומתוודה עליהם הרי זה בודאי הוא ודוי שלם ומתוקן יען כי הוא פורט ומתוודה בשפתיו כפי מה שפגם וקלקל למעלה בספירות ובשמות הקודש. וזהו שאמר **כָּל הַזּוֹבֵחַ אֶת יִצְרוֹ וּמִתְוַדֶּה** '**עָלָיו**' דייקא רצונו לומר מתוודה על פגם שעשה למעלה כאשר יגיד לו הדפק שהוא למעלה מן יצר הרי זה כאלו כבדו להקדוש ברוך הוא בעולם הזה ובעולם הבא כי בזה ניכר כבודו יתברך שהוא עושה רושם לעניינים העליונים בגופים הגשמיים.

מִי שֶׁמַּדִּיעִתּוֹ שְׁפָלָה, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב, כְּאִלּוּ הִקְרִיב כָּל הַקָּרְבָּנוֹת כֻּלָּן (**תהלים נא, יט**).

נראה לי בס"ד כי העניו הוא מרוצה לפני הקדוש ברוך הוא לקבל מצותיו ותפילותיו יותר מכל הצדיקים ולכן עם תפלתו ומצותו נתלים ונמשכים כמה תפלות ומצות של אחרים שהם חסרים.

ובזה פרשתי רמז הכתוב פָּנָה אֶל תְּפִלַּת הָעַרְעָר וְלֹא בָזָה אֶת תְּפִלָּתָם (תהלים קב, יח) דקשה פתח בלשון יחיד וסיים בלשון רבים? וכמו שכתב הרי"ף ז"ל כאן. ובזה ניחא '**פָּנָה אֶל תְּפִלַּת הָעַרְעָר**' זה העניו והשפל ועל ידי כך '**לֹא בָזָה אֶת תְּפִלָּתָם**' של אחרים

הנתלים עם תפלתו של זה ולזה אמר 'כְּאִלּוּ הִקְרִיב כָּל הַקָּרְבָּנוֹת כֻּלָּם' כלומר קרבנות של אחרים שהם נתלים בו.

בְּבַקָּשָׁה מִמְּךָ, אַל תּוֹצִיא לַעַז עַל הַגּוֹרָלוֹת, שֶׁעֲתִידָה אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁתַּחֲלֹק בְּגוֹרָל (**יהושע ז, יא**). יש להקשות אם כן למה אמר לו 'שִׂים נָא כָבוֹד לַה' אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל' (יהושע ז, יט)? ונראה לי בס"ד מאחר דהקדוש ברוך הוא אמר שתתחלק הארץ בגורל אם יוציא לעז על הגורלות הרי זה נוגע בכבודו יתברך שצוה על הגורלות. ועוד שצוה לידע ענין זה עצמו על פי הגורל שאמר לו ליהושע הפל גורלות.

ועוד נראה לי שאמר לו '**שִׂים נָא כָבוֹד לַה' אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל**' דאיתא בילקוט בשם פרקי רבי אליעזר (ילקוט שמעוני על נ"ך יח, ג) ראה יהושע בשתים־עשרה אבנים בחשן אשר על כהן גדול שהם כנגד שתים־עשרה שבטים וכל שבט ושבט שהיה עושה דבר של צדקה היה אבנו מזהיר אורה ואם עשה דבר עבירה היתה מכהה אורה וראה שהיתה אבנו של יהודה מכהה אורה וידע ששבט יהודה מעל בחרם והפילו גורלות ביניהם ונלכד עכן עד כאן לשונו.

וכאן אמר לו יהושע 'שִׂים נָא כָבוֹד לַה' אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל' כי כיון שהיתה אבנו של יהודה מכהה אורה היתה קשה עליהם כהוי אבן זו יותר משאר אבנים כי שמו יתברך היה כתוב כולו בשם יהודה ואותיות אלו אשר חקוקים על האבן היה מכהה אורם כל עוד שלא הודה עכן ולכן אמר לו 'שִׂים נָא כָבוֹד לַה' אֱלֹקֵי יִשְׂרָאֵל' הוא שם הוי־ה ברוך הוא שכתוב על אבן שבטך שעתה אורם כהה. גם אמר לו כמו שזקנך יהודה קידש שם שמים בגלוי בהודאתו שאמר 'צָדְקָה מִמֶּנִּי' (בראשית לח, כו) דלכך זכה ונקרא כולו על שמו של הקדוש ברוך הוא כן אתה תן תודה וקדש שם שמים בגלוי.

"**וְתֶן לוֹ תּוֹדָה**", **אָמַר רַבִּינָא: שְׁחוּדֵי שַׁחֲדֵיהּ בְּמִילֵי** (**יהושע ז, יא**). נראה לי בס"ד כפל הלשון שאמר 'שְׁחוּדֵי שַׁחֲדֵיהּ' דמאחר שראה שיש לו חמוד ממון כל כך על כן שחדו שני שוחדות האחד לפטרו מן העונש והשני שלא ישלם ממון החרם אלא יהיה לו כמו שפירש מהרש"א ז"ל.

מְלַמֵּד, שֶׁמְּעַל עָכָן בִּשְׁלֹשָׁה חֲרָמִים, שְׁנַיִם בִּימֵי מֹשֶׁה, וְאֶחָד בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ (**יהושע ז, יא**) (**דברים כט, כח**). יש להקשות לפי דברי רבותינו ז"ל בפרקי רבי אליעזר שהבאנו

לעיל דהיה להם סימן גדול באבנים של שתים־עשרה שבטים שאם עשה אותו השבט עבירה אז אור אבנו כהה ומכח דבר זה הרגיש יהושע דשבט יהודה מעל בחרם ולכך הטילו גורלות ונלכד עכן, אם כן קשא אמאי לא הרגישו בימי משה רבינו ע"ה באותם שני חרמים שמעל עכן מכח אבן של שבט יהודה שאורו כהה?

ונראה לי בס"ד דלא היתה נעשית סגולה זו שיכהה אור אבן השבט אפילו בעבור חטא אדם אחד לבדו אלא רק אחר שעברו הירדן דאז נתחייבו בערבות, אבל בימי משה רבינו ע"ה שעדיין לא נתחייבו בערבות לא היה כהה אור האבן שהיא של השבט כולו בעבור חטא אדם אחד מן השבט.

והנה לפי דברי המאמר הנזכר יש לתרץ בס"ד קושיא גדולה ועצומה שנתחבטו בה הראשנים והאחרונים והוא מה שכתב הגאון חיד"א ז"ל בפתח עינים וזה לשונו: במאמר הזה הקושיא מפורסמת דהא אמרינן בפרק שבועת הדיינים (שבועות לט.) דישראל ערבים זה לזה דוקא כשיש בידם למחות אבל אין בידם למחות פטורים, ואיך אמרינן דלרבי יהודה משעברו הירדן נתחייבו אף על הנסתרות והלא אפילו על הנגלות כשאין בידם למחות פטורין, קל וחומר נסתרות דשום אדם לא ידע! וכיצד יתחייבו? וגם לרבי נחמיה נהי דאינו מעניש על הנסתרות אבל לדידיה כשידעו אשתו ובניו חייבין הכל, והלא ישראל לא ידעו ואיך ימחו? עד כאן עיין שם.

ולפי דברי המדרש הנזכר שהיה סגולה באבנים שבחושן שכל שיש דבר עבירה באחד מן השבט תהיה אבנו של אותו השבט אורה מכהה מתורץ שפיר, כי כאשר עשה עכן דבר עבירה מוכרח דאבן של שבטו אורה כהה ודבר זה כל ישראל רואין אותו אם כן נודע להם שיש עבירה ביד אותו השבט או ביד אחד מן השבט והיה למחות ביד בני השבט ולומר להם שיחקרו וידרשו עד שיבררו הדבר הזה ביד מי הרעה ומה היא והיה מתגלה הדבר ולכך נענשו.

ונראה לרמוז בדברי עכן שאמר אָמְנָה אָנֹכִי חָטָאתִי לַיהוָה' (יהושע ז, כ) שרמז באותיות 'אָמְנָה' על חטאו שחטא בימי משה ואהרן כי 'אָמְנָה' הוא ראש וסוף שם **משה** וראש וסוף שם **א**הרן ולכן כתיב וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי בֶּאֱמוּנָה וְיָדַעַתְּ אֶת יהוה' (הושע ב, כב) כי הקדוש

ברוך הוא כביכול נזדווג עם ישראל על ידי משה ואהרן שרמוזים באותיות 'אָמְנָה' וכמו שנאמר נָחִיתָ כַצֹּאן עַמֶּךָ בְּיַד מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן (תהלים עז, כא).

דף מד.

עָכָן מוֹשֵׁךְ בְּעֶרְלָתוֹ הָיָה (יהושע ז, יא). נראה לי בס"ד לשון מליצה הוא זה כי העון נקרא 'ערלת לב' ועון זה של החרם לא היה אצלו חדש אלא כבר חטא בו ארבע פעמים קודם זה ונמשכה בו ערלה זו עד שהגיע לפעם חמישית.

ומה שאמר '**שֶׁבָּעַל נַעֲרָה הַמְּאֹרָסָה**' דכתיב כִּי עָשָׂה נְבָלָה בְּיִשְׂרָאֵל (יהושע ז, טו) נראה לי בס"ד דידוע שהלבנה כשהיא במלואה נקראה בשם 'לְבָנָה' כי שם זה יצדק עליה יותר כשהיא במלואה ולכן נערה המאורסה כשהיא במלואה שלא נפגמה היא דוגמת הלבנה שזהו תואר החשוב שלה אבל אם נפגמה לא יצדק עליה תואר לבנה על כן אותיות 'לְבָנָה' יתהפכו אצלה לצירוף 'נְבָלָה' ולכן בְּתוּלָה נִשֵּׂאת לַיּוֹם הָרְבִיעִי (משנה כתובות א, א) ראשי תיבות 'לְבָנָה' וגם הוא ראשי תיבות נבלה לומר זכתה היא לבנה ואם לאו היא נבלה.

פְּשִׁיטָא! מַהוּ דְּתֵימָא: כּוּלֵי הַאי לָא פָּקַר נַפְשֵׁיהּ, קָא מַשְׁמַע לָן (יהושע ז, יא). פירש רש"י לבייש את משפחתה ולאוסרה על בעלה. וקשא מאי אירייא נערה מאורסה, בכל אשת איש איכא ביוש משפחתה ואסירתה על בעלה? ונראה לי בס"ד באשת איש כתיב כֵּן דֶּרֶךְ אִשָּׁה מְנָאֶפֶת אָכְלָה וּמָחֲתָה פִּיהָ וְאָמְרָה לֹא פָעַלְתִּי אָוֶן (משלי ל, כ) וכיון דהיא מכחשת אין ביוש כל כך למשפחתה כי יאמרו שקר זה, אך נערה המאורסה דמילתא דידה עבידא לאגלויי דפתחה היה סתום ונפתח איכא ביוש גמור!

וּלְטַעֲמֵיךְ, אִם הוּא חָטָא, כָּל יִשְׂרָאֵל מָה חָטְאוּ? **דִּכְתִיב**: (**שם**) "**וְכָל יִשְׂרָאֵל עִמּוֹ**"! (**יהושע י, טו**). פירוש אמאי הוצרך יהושע ליקח כל ישראל עמו כשבא לעשות דין לעכן, דאם עכן חטא ישראל מה חטאו שיהיו עומדים ורואין בדינו? אלא ודאי עשה כן לרדותן כדי שיהא להם מורא מכאן ולהבא. וכן בניו ובנותיו לא לקחם להרגם אלא כדי שיראו בעיניהם את דינו ויתייראו מלעשות עבירה מכאן ולהבא שלא יהיו אוחזין מעשה אביהם בידם.

אָמַר רַב נַחְמָן, אָמַר רַב: מַאי דִּכְתִיב: (משלי י״ח:כ״ג) "תַּחֲנוּנִים יְדַבֶּר רָשׁ, וְעָשִׁיר יַעֲנֶה עַזּוּת", "תַּחֲנוּנִים יְדַבֶּר רָשׁ", זֶה מֹשֶׁה. "וְעָשִׁיר יַעֲנֶה עַזּוּת", זֶה יְהוֹשֻׁעַ (משלי יח, כג). נראה לי בס"ד דקשיא ליה בקרא דהוה ליה למימר 'וְעַזּוּת יַעֲנֶה עָשִׁיר' להקדים הפעולה לפועל כדנקיט ברישא דקרא 'תַּחֲנוּנִים יְדַבֶּר רָשׁ', ולכן מפרש על משה רבינו ע"ה ועשיר על יהושע.

אך באמת אף על גב דמשה רבינו ע"ה היה עניו מאד דהיה רואה עצמו רָשׁ כמו שאמר 'וְנַחְנוּ מָה' (שמות טז, ז) הנה באמת הוא עשיר דפני משה כפני חמה (בבא בתרא עה.) וכן יהושע אף על גב דהראה עצמו עשיר במה שדבר קשה בזה, הנה הוא רָשׁ כי פני יהושע כפני לבנה שאין לה אורה מגרמא אלא מה שמקבלת מן חמה כן יהושע, אף על פי שנעשה פרנס במקום משה רבינו ע"ה והיה נביא אין בידו משלו כלום אלא מה שקבל ממשה רבינו ע"ה. ולכן אותם הלכות שנשתכחו באבלו של משה רבינו ע"ה לא היה יכול יהושע להחזירם וכשאמרו לו שאל השיב 'אין נביא רשאי לחדש'. ועל כן הכתוב נקיט לישנא בהכי כדי שתהיה רש ועשיר חוזרת לכאן ולכאן, והכי קאמר '**תַּחֲנוּנִים יְדַבֶּר רָשׁ וְעָשִׁיר**' זה משה רבינו ע"ה שרואה עצמו רש אך באמת הוא עשיר וכן דרשינן עוד '**רָשׁ וְעָשִׁיר יַעֲנֶה עַזּוּת**' זה יהושע שהוא רש דפני יהושע כפני לבנה אך הראה עצמו עשיר בדברים אלו שענה עזות. ונראה לרמוז דקרי למשה רבינו ע"ה '**רָשׁ**' כי בתיבת עָנָו (במדבר יב, ג) שכתבה תורה לשבחו נכתב חסר יו"ד ויהושע שנוסף לו אות יו"ד בשמו שנקרא יהושע ביו"ד '**יַעֲנֶה עַזּוּת**'.

ועוד נראה לי בס"ד על פי מה שאמר רבינו האר"י ז"ל (בשער הגלגולים) מי שהוא משורש קין יכול להשיג סוד 'אותיות תגין נקודות טעמים' מכח שורשו אבל מי שהוא מהבל אינו יכול להשיג מכח שורשו אלא רק סוד 'אותיות ותגין' בלבד אך על ידי זכות מעשיו הטובים יוכל להשיג הכל, וכן משה רבינו ע"ה מצד שורשו השיג 'אותיות ותגין' בלבד אבל מצד מעשיו הטובים השיג הכל עיין שם.

ולפי זה מי שהוא יוכל להשיג מכח שרשו כל ד' בחינות של טנת"א [אותיות תגין נקודות טעמים] נקרא עשיר אבל מי שאינו יכיל להשיג מצד שורשו אלא רק 'אותיות ותגין' נקרא 'רָשׁ' שהוא ב' אותיות מן 'עָשִׁיר' ולכן קורא למשה רבינו ע"ה בשם 'רָשׁ'

מפני כי מצד שורשו לא השיג אלא תרתי 'אותיות ותגין' בלבד שהם כנגד אותיות רָשׁ ד'עָשִׁיר'.

ועוד נראה לי קרי למשה רבינו ע"ה 'רָשׁ' שלא זכה ליכנס לארץ ישראל ברגליו אך באמת הוא 'עָשִׁיר' שראה כל ארץ ישראל כולה בראיה רוחנית אבל יהושע זכה ליכנס ברגליו דנקרא 'עָשִׁיר' אך הוא 'רָשׁ' מן אותה ראיה רוחנית שראה משה רבינו ע"ה.

ועוד נראה לי בס"ד דמשה רבינו ע"ה כל ישראל נחשבים בניו ממש ולכך כשהיה מתפלל על ישראל מתפלל דרך 'רָשׁ' שמתפלל בתחנונים דחשיב הוא מבקש על עצמו וכל המבקש על עצמו ודאי יתפלל דרך תחנונים כמו רש אבל יהושע אין ישראל נחשבים בניו ולכן כשמדבר ומבקש בעבורם אינו מדבר דרך תחנונים כמו 'רָשׁ'.

אַטו פִּינְחָס לָא עָבַד הָכִי? (**תהלים** קו, ל). קשה אין הכי נמי גם פנחס ענה עזות, ונקיט יהושע בשביל שהיה פרנס במקום משה רבינו ע"ה ולכן נקיט ליה כנגדו? ונראה לי בס"ד הכי קאמר '**אַטו פִּינְחָס לָא עָבַד הָכִי**' וכיון דעביד הכי ונטל שכר שנחשב לו זה למצוה רבה משמע דאין זה נקרא עזות.

דף מד:

מְלַמֵּד, שֶׁלָּן בְּעֵמְקָהּ שֶׁל הֲלָכָה (**יהושע** ח, ט). נראה לי בס"ד בתוך אותיות **עֵמֶק** דהיינו במלוי שלהם יש אותיות **פָּנִים** כזה עי"ן מ"ם קו"ף וידוע טעמים של הלכות נקראים בשם פָּנִים כמו שאמרו מְגַלֶּה פָּנִים בַּתּוֹרָה כַּהֲלָכָה (משנה אבות ג, יא) וכן אמרו אומר על טהור טמא ומראה לו פנים (עירובין יג:) וכיוצא בזה וזהו שנאמר 'וַיָּלֶן יְהוֹשֻׁעַ בַּלַּיְלָה הַהוּא בְּתוֹךְ הָעֵמֶק' כלומר אל תחשוב כיון שעבר זמן הרבה מן הלילה לא שנה להם אותה לילה אלא הלכות קצרות בלי פנים, רצונו לומר בלי טעמים אלא לן בתוך העמק, כלומר שהראה להם פנים בהלכות כי בתוך אותיות עֵמֶק יש אותיות פָּנִים.

או יובן אותיות **הָעֵמֶק** במלואם כזה ה"א עי"ן מ"ם קו"ף אותיות המלוי הם אותיות **אוֹפַנִּים** כלומר לימדם אופנים הרבה בהלכות.

הַאי קְרָא בְּמַעֲרָבָא בְּמַאי מוּקְמִיתוּ לֵיהּ? "**אַל תֵּצֵא לָרִב מַהֵר, פֶּן מַה תַּעֲשֶׂה בְּאַחֲרִיתָהּ בְּהַכְלִים אֹתְךָ רֵעֶךָ, רִיבְךָ רִיב אֶת רֵעֶךָ, וְסוֹד אַחֵר אַל תְּגַל**" (**משלי** כה, ח). נראה לי בס"ד דקשיא ליה בהאי קרא שתי קושיות חדא כיון דאמר 'אַל תֵּצֵא

לָרב מַהֵר' שמע מינה מסכים 'לָרב' רק אומר לו אל ימהר, ולמה הוצרך לומר 'רִיבְךָ רִיב אֶת רֵעֶךָ'? ועוד קשא איך יסכים בריב, ובכל מקום המריבה לא טובה היא אלא רעה! ולזה פירש דמה שאמר 'רִיבְךָ רִיב אֶת רֵעֶךָ' אין זה סיום דברים שקדמו אלא הם מלתא באפי נפשה שכך אמרה רוח פסקנית לפני הקדוש ברוך הוא וקרי להו 'רֵעֶךָ' דרך חיבה שכן קראם הקדוש ברוך הוא דכתיב לְמַעַן אַחַי וְרֵעָי (תהלים קכב, ח) ורוח פסקנית לא אמרה רק דברים אלו 'רִיבְךָ רִיב אֶת רֵעֶךָ וְסוֹד אַחֵר אַל תְּגַל'.

והנה רש"י ז"ל פירש, רוּחַ פְּסָקוֹנִית: גבריאל. ואפשר לפרש יותר על מיכאל שהוא מצד החסד ועליו אמר רבי יוסי בר חנינא 'שֶׁשְּׁלשָׁה שֵׁמוֹת יֵשׁ לוֹ' ולכן 'כֵּיוָן שֶׁסּוֹגֵר שׁוּב אֵינוֹ פּוֹתֵחַ' שאם החסד ישתוק מי יהיה פותח אבל אם הגבורה תשתוק אז החסד פותח בזכות.

והא דשאל **בְּמַעֲרָבָא בְּמַאי מוּקְמִיתוּ לֵיהּ**? דמשמע שיש שייכות לבני מערבא לדרוש פסוק זה טפי מאחרים, נראה לי בס"ד דאמרינן בגמרא דמציעא (בבא מציעא נח:) במערבא במאי זהירי טפי אמר לו באחוורי אפיה. וכיון דנזהרים בהכלמה ודאי נותנים דעתם יותר לפרש ולדרוש כל פסוקים המדברים בהכלמה ולזה שאל על פסוק זה המדבר בהכלמה מאי דרשי ביה.

ועוד נראה לי בס"ד כי בבבל היו דורשים 'רִיבְךָ רִיב אֶת רֵעֶךָ' על דברי תורה שהחכמים נלחמים ומריבים זה בזה בדברי תורה וזהו דוקא 'אֶת רֵעֶךָ' חבירך שהוא בשוה עמך אבל 'סוֹד אַחֵר' שהוא גדול ממך שאינו לפניך 'אַל תְּגַל' את הריב שיש לך לריב בדבריו דאמרו רבותינו ז"ל (שבת ו:) לעולם יראה אדם בעל השמועה כנגדו דאין משיבין ודוחין דברי חכם גדול שאינו לפניהם דדילמא אם היה לפניהם היה נותן טעם אמת לדבריו ומקיים אותם וכמו שאמרו בגמרא דבתרא (בבא בתרא קלː) אמר לו רבא לרב פפא ולרב הונא בריה דרבי יהושע כי אתי פסקא דדינא דידי קמייכו וחזיתו ביה פרכא לא תקדמוניה עד דאתיתו לקמאי, אי אית לי טעמא אמינא לכו ואי לא הדרנא בי עיין שם.

ואיתא לעיל (כד.) אָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא מַאי דִּכְתִיב וָאֶקַח לִי שְׁנֵי מַקְלוֹת לְאַחַד קָרָאתִי נֹעַם וּלְאַחַד קָרָאתִי חֹבְלִים, 'נֹעַם' אֵלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁבְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל שֶׁמַּנְעִימִין זֶה

לָזֶה בַּהֲלָכָה, 'חֹבְלִים' אֵלּוּ תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁבְּבָבֶל שֶׁמְּחַבְּלִים זֶה לָזֶה בַּהֲלָכָה. ופירש רש"י מקשין זה לזה ובני ארץ ישראל נוחין יחד ומעיינין יחד ומתקן זה את דברי זה והשמועה יוצאה לאור עד כאן.

ולכן אמר לו אביי לדידן בני בבל מפרשי הפסוק על מריבה בדברי תורה אך במערבא שאין מנהגם בכך שנוחין זה לזה ואין להם מריבה בדברי תורה במאי מוקמי ליה ושוב ראיתי בעין יעקב שפירש קרוב לזה.

אָמְרָה רוּחַ פִּסְקוֹנִית לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, אִם יָבוֹאוּ אַבְרָהָם וְשָׂרָה וְיִתְעַמְּדוּ לְפָנֶיךָ, אַתָּה אוֹמֵר לָהֶם וּמַכְלִים אוֹתָם? "**רִיבְךָ רִיב אֶת רֵעֶךָ, וְסוֹד אַחֵר אַל תְּגַל**" (**משלי כה**, ח). צריך להבין וכי היתכן שיש קושיא ח"ו לאלקינו! ואליבא דאמת למה אמר (יחזקאל טז, ג) 'אָבִיךְ הָאֱמֹרִי וְאִמֵּךְ חִתִּית'?

ונראה לי בס"ד דכונתו יתברך בזה הוא כתרגום יונתן בזכות אבהתכון אנא מתרך מן קדמיכון ית אמוראי ומשיצי ית חתאי, אך תחילה סתם הדברים כדי שתגמור רוח פסקנית לתבוע בעבור כבודן של אברהם ושרה ואז הקדוש ברוך הוא יפרש דבריו בכבודן של האבות.

אי נמי כונתו יתברך בתחילה היתה כמו שפירש רש"י בפסוקי יחזקאל ואמר תחילה דבר סתום כדי שתתעורר רוח פסקנית ואז הוא יתברך יפרש דבריו ובזה יתגלה ויתפרסם זכות אברהם אבינו ע"ה וכמו שאמרו רבותינו ז"ל במדרש איוב שאמר שטן לפני הקדוש ברוך הוא: רבונו של עולם חפשתי בכל הארץ ולא מצאתי כאברהם נאמן שאמרת לו 'קוּם הִתְהַלֵּךְ בָּאָרֶץ לְאָרְכָּהּ וּלְרָחְבָּהּ כִּי לְךָ אֶתְּנֶנָּה' (בראשית יג, יז), וכשמתה שרה לא מצא קבר עד שקנה בדמים ולא הרהר אחר דבריך! (בבבא בתרא טו:)

וכונתו יתברך היתה שיתגלה זכות זה שיש לאברהם על ידי שאלה ותשובה הנזכר. **לְעוֹלָם יַזְקִדִים אָדָם תְּפִלָּה לְצָרָה** (**איוב לו**, **יט**). נראה לי בס"ד כי האדם בתפלתו יצייר בדעתו שהוא כעני הדופק על הפתח שהוא ירא להכנס לפנים אלא הוא עומד בפתח ולכן תקנו בנוסח הסליחות דַּלְתֵי [וְדַלְתֵיךְ] דְּפַקְנוּ רַחוּם וְחַנּוּן וכן דְּפַקְנוּ דַּלְתֵי רַחֲמֶיךָ, ואמרתי רמז נכון לזה כי קודם **צָרָה** יש אותיות **דֹּפֶק** ואם תקראנה בחולם תהיה דּוֹפֵק ולזה אמר 'יַזְקִדִים תְּפִלָּה לְצָרָה' כלומר יהי בסוג דּוֹפֵק שרמוז זה קודם אותיות צָרָה.

כָּל הַמְאַמֵּץ עַצְמוֹ בִּתְפִלָּה מִלְמַטָּה, אֵין לוֹ צָרִים מִלְמַעְלָה (איוב לו, יט). נראה לי בס"ד על פי מה שאמרתי בס"ד בדרשותי על התורה הטעם שהגודל רומז לישראל ושאר אצבעות רומזים לשאר אומות כי בכל אצבע יש ג' פרקים לרמוז דאומות העולם אי אפשר שיקבלו שפע מהקדוש ברוך הוא בלי אמצעי אבל ישראל מקבלים מהקדוש ברוך הוא בלי אמצעי ודומין לגודל שאין בו פרק אמצעי.

ובזה פרשתי הטעם שישראל בלבד נקראו 'אָדָם' ואין אומות העולם נקראים 'אָדָם' (יבמות סא.) והיינו מפני כי אחר אותיות 'אָדָם' יש 'בֹּהֶן' (שמות כט, כ) הוא הגודל שנקרא בלשון תורה בשם בֹּהֶן והיינו כדי לרמוז דרק הם שיש להם דוגמת בהן שאין בו אמצעי קרויים אָדָם מה שאין כן אומות העולם.

והנה נודע מי שהוא צריך להעלות תפלתו על ידי אמצעי שהוא מלאך הנה זה אפשר שימצא מקטרגים על תפלתו אבל אם שולח תפלתו לפני הקדוש ברוך הוא אין המלאכים יודעים מה המה חסרונות שיש בתפלתו כדי שיקטרגו עליו מאחר דאין מכירים בה ואינם יודעים מאי אמר בתפלתו ובאיזה זכות נסתייע בטענתו ובקשתו, וזהו שאמר **כָּל הַמְאַמֵּץ עַצְמוֹ בִּתְפִלָּה מִלְמַטָּה**, כלומר שאינו קורא בתפלתו למלאכים אלא מאמץ עצמו לשלוח תפילתו בלתי אמצעות מלאכים אז **אֵין לוֹ צָרִים מִלְמַעְלָה**, אלו המקטרגים מאחר דלא הכניסם בתוך דברי תפלתו ואין לשום מלאך מגע בה.

או יובן אחר אותיות 'תְּפִלָּה' יש אותיות 'צוֹם' כי אחר תי"ו לא יש כלום, וידוע כל תפלה ובקשה שתהיה מתוך לב מעונה היא רצויה שלא יקטרגו בה המקטרגים. וזהו שאמר '**כָּל הַמְאַמֵּץ עַצְמוֹ מִלְמַטָּה**' כלומר בְּצוֹם שהוא רמוז למטה מן אותיות תְּפִלָּה אז '**לֹא יִהְיוּ לוֹ צָרִים**' רצונו לומר מקטרגים כי כיון שנעשה הדבר בשברון לב מחמת צום לא ישלטו מקטרגים באותה תפלה.

לְעוֹלָם יְבַקֵּשׁ אָדָם רַחֲמִים, שֶׁיִּהוּ הַכֹּל מְאַמְּצִים אֶת כֹּחוֹ, וְאַל יְהוּ לוֹ צָרִים מִלְמַעְלָה (**איוב לו, יט**). יובן בס"ד על פי מה שאמר רבינו האר"י ז"ל (בשער הגלגולים דף יט) אם ימצאו בדור אחד שני נשמות משורש אחד כשני אחים או שני חברים יהיו שניהם שונאין זה את זה ומקטרגים זה לזה בטבעם בלי ידיעה דאף על גב דאנהו לא חזו

מזלייהו חזי, לפי ששניהם יונקים ממקום אחד וכל אחד מהם חפץ לינק מן השורש ההוא יותר מחבירו והם מתקנאים זה לזה בטבעם, ולכן אם ישיגו ברוח הקודש ששניהם משורש אחד אז ודאי יהיו אוהבים זה לזה עד כאן לשונו.

וידוע מה שאמרו המקובלים ז"ל בביאור התפלה הנזכרה במסכת ברכות (ברכות יז.) שאומר 'וְתָשִׂים שָׁלוֹם בְּפָמַלְיָא שֶׁל מַעְלָה וּפָמַלְיָא שֶׁל מַטָּה'. ומקשים וכי יש מחלוקת למעלה? ומתרצים שיזדמן למטה שני צדיקים שונאין זה את זה ומקטרגים זה לזה ולכן מוכרח שהמלאכים הנבראים ממצותיו של זה יהיו מקטרגים על אותו שכנגדו וכן המלאכים שנבראו ממצותיו של זה יהיו מקטרגים על אותו החולק עליו, אבל אם למטה לא יש שנאה וקטגוריא בין שני אנשים צדיקים אז גם למעלה לא יהיה שנאה וקטגוריא כלל עד כאן דבריהם.

וזהו שאמר כאן יִתְפַּלֵּל אָדָם שֶׁיְּהוּ הַכֹּל מְאַמְּצִים אֶת כֹּחוֹ, רצונו לומר גם אותם שהם יונקים עמו משורש אחד ואז ממילא 'לֹא יִהְיֶה לוֹ צָרִים מִלְּמַעְלָה' מאותם המלאכים הנבראים מן המצות.

דף מו.

בְּשָׁעָה שֶׁאָדָם מִצְטַעֵר, שְׁכִינָה מַה לְּשׁוֹן אוֹמֶרֶת: "קַלַּנִי מֵרֹאשִׁי, קַלַּנִי מִזְּרוֹעִי" (**דברים כא, כג**). נראה לי בס"ד הדבור והמחשבה הם בראש כי המחשבה במוח והדבור בפה אבל המעשה היא למטה בידים בחלק הזרוע. והנה הקדוש ברוך הוא ברא כל אלו האברים לכבודו ולעבודתו לכן מייחסם אליו ואומרת השכינה 'רֹאשִׁי זְרוֹעִי' על דרך מה שאמר הכתוב וַאֲנִי נָסַכְתִּי מַלְכִּי (תהלים ב, ו) שהוא רצונו לומר מלך שלי.

ואמר לשון **קַלַּנִי** דאמרו רבותינו ז"ל לא נבראו ישראל אלא כדי לקלס להקדוש ברוך הוא שנאמר עַם זוּ יָצַרְתִּי לִי תְּהִלָּתִי יְסַפֵּרוּ (ישעיה מג, כא) ולכן אמרו בריש ברכות (ברכות ג.) כשאומרים ישראל 'אָמֵן יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא' אומר הקדוש ברוך הוא אשרי המלך שמקלסין אותו בביתו כך! נמצא ישראל נבראו לקלס ואחר שנהרג האדם ובטל מן העולם נמצאו אותיות **קַלַּ"ס** נעשו אותיות **קַלַּנִי** כי הסמ"ך נשבר ונעשה ב' אותיות נו"ן יו"ד ונעשה צירוף קַלַּנִי ולכן עתה בהריגתו של זה אומרת 'קַלַּנִי מֵרֹאשִׁי, קַלַּנִי

מִזְרוֹעִי' והכונה על הראש והזרוע שעושים קְלוּס הנה נעשה אותיות קַלַּנִי ולכך אמר 'מַה לְּשׁוֹן אוֹמֶרֶת' כי באמת לא שייך קלני למעלה ח"ו אלא כך הלשון אומרת רצונו לומר שדברה בלשון בני אדם שנראה כאלו 'קַלַּנִי מֵרֹאשִׁי קַלַּנִי מִזְרוֹעִי' הוא הראש והזרוע של האדם אשר בראתים ועשיתים לכבודי ולקלוסי.

שְׁנֵי בָּתֵּי קְבָרוֹת הָיוּ מְתֻקָּנִין לְבֵית־דִּין, אֶחָד לְנֶהֱרָגִין וּלְנֶחֱנָקִין (**דברים כא, כג**). נראה לי בס"ד הטעם דנהרגין ונחנקין בחד ונסקלין ונשרפים בחד, כי נהרגין ונחנקין פוגמים באותיות ו"ה דשם הוי־ה דהם בחינה בפני עצמה ונסקלין ונשרפים פוגמים באותיות י־ה דהם בחינה בפני עצמה וכנודע מסדר קריאת שמע שעל המטה בשער הכונות בקבלת ארבע מיתות בית דין עיין שם.

דף מו:

מָשָׁל לִשְׁנֵי אַחִים תְּאוֹמִים (**דברים כא, כג**) (**בראשית א, כז**). פירוש האדם יש בו נשמה שנקראת 'צלם אלקים' שיש בה רמ"ח אברים ושס"ה גידים רוחניים והגוף יש בו רמ"ח אברים ושס"ה גידים גשמיים מכוונים זה כנגד זה והרי הם נקראים '**שְׁנֵי אַחִים תְּאוֹמִים**' ועל זה אמר 'בְּצֶלֶם אֱלֹקִים' זו הנשמה 'בָּרָא אֶת הָאָדָם' הוא הגוף וכאן לצלם הנשמה קרי ליה בשם שַׂר או מֶלֶךְ ולגוף קרי ליה בשם לְסְטִים.

דף מז:

קְבְרֵיהּ דְּרַב, הֲווּ שַׁקְלֵי מִינֵּיהּ עַפְרָא לְאֵישְׁתָּא בַּת יוֹמָא (**תהלים עט, ב**). נראה לי בס"ד הטעם שזכה לרפאות חולי האדם בעפרו, כי בספר יוחסין הביא עשרה מיני חסידות שהיה נוהג בהם רב ובכללם דאחר שאכל כל מטעמים שבעולם היה אוכל עפר לקיים מה שנאמר וַיִּגְרֹס בָּחָצָץ שִׁנָּי (איכה ג, טז) וכתב הרב סדר הדורות דנראה שהיה עושה כן תמיד בכל ימות השנה אחר כל אכילתו ולא בערב תשעה באב בלבד. וידוע מה שאמר רבינו מורנו הרב רבי חיים ויטאל ז"ל הדומם הוא עפר ואינו נאכל ועם כל זה לפעמים אוכל אדם פרי או ירק שיש בו מעט עפר ובזה נברר מן הדומם עד כאן.

ובזה למדנו טעם נכון שזכה רב להפריד החולי מגוף האדם בעפרו והיינו בזכות אותה חסידות שהיה אוכל עפר כדי להסיר ולהפריד על ידי כונתו הסיגים וכוחות

הרע הדבוקים בנצוצי קדושה שבעפר ההוא יזכה להפריד החולי מגוף האדם. ובזה יובן הטעם שהיה קברו ארוך שמונה־עשרה אמה וכמו שכתב סדר הדורות בשם גא"י שנרמז בקברו מספר 'חי' לרמוז שעפר קברו בו חי האדם.

ובאופן אחר נראה לי בס"ד שזכה לכך מדה כנגד מדה כי ידוע שהוא היה עניו ונח מאד וכמו שאמרו בסוף יומא (יומא פז.) בענין אותו טבח דהיה לו מילתא בהדיה עיין שם. וידוע דמי שהוא נח ועניו חושב עצמו כעפר וכמו שאומרים 'וְנַפְשִׁי כֶּעָפָר לַכֹּל תִּהְיֶה' וידוע כי התלמיד חכם מצדו ראוי להיות 'אֵשׁ' כמו שאמרו האי צורבא מרבנן דרתח אורייתא מרתחא ליה (תענית ד.) ואם כן כיון דמן הדין היה להיות כאש תקיף וחזק ובאמת הוא היה נח ועניו כעפר לכך זכה שיהיה עפר קברו דוחה ומסיר הקדחת בת יומא שהיא אש.

דף מח:

בְּשִׁלְמָא לְמַאן דְּאָמַר: נִכְסֵיהֶם לַמֶּלֶךְ, הַיְינוּ דִּכְתִיב: "בֵּרַךְ נָבוֹת אֱלֹקִים וְמֶלֶךְ". אֶלָּא לְמַאן דְּאָמַר: נִכְסֵיהֶן לַיּוֹרְשִׁין, לָמָּה לִי 'וְמֶלֶךְ'?. (מלכים א כא, יח). קשא דקארי לה מאי קארי לה, דאיך ניחא ליה למקשן כסברת מאן דאמר נכסיהם הם למלך דגם בזה יקשה למה לי 'בֵּרַךְ אֱלֹקִים'?

ונראה לי בס"ד דהמקשן סבירא ליה הוצרכו לומר 'בֵּרַךְ אֱלֹקִים' כדי לשכך דעת המון העם שיאמרו נשפך דם נקי בעדות שקר ששחדם אחאב להעיד בשקר לכך העידו 'בֵּרַךְ אֱלֹקִים' כי בעדות זו יש כפרנות שצריך שיעידו לפני הסנהדרין דברי הקללה כאשר יצאה מפיו של המברך ממש דרק בתחילת דבר יאמרו יכה יוסי את יוסי אך סוף דבר צריך שיאמרו כמו ששמעו ממש דעל ידי כך הסנהדרין כשומעם קורעין בגדיהם על כן על דבר זה לא יחשדו אותם שהעידו שקר שאז הם אומרים כפרנות כזו על מגן בשקר, לכן המון העם יאמרו אם תמצא לומר שאמרו קלל את המלך בשקר, עם כל זה בירך אלקים אי אפשר שיאמרו בשקר ולכך הוצרכו לומר דבר זה כך הסביר המקשן בדעתו בתחילה.

ונראה דקרה דבר זה לנבות מדה כנגד מדה דאמרו רבותינו ז"ל נבות היה לו קול ערב

פלאי פלאות והיה עולה כל שנה לרגל ואומר בקול שירות ותשבחות להקדוש ברוך הוא ואותה שנה לא עלה וקרה לו מקרה הזה שנהרג ונמצא שנהרג על ידי עדות בענין קול ודבור שאמרו ברך אלקים ומלך שהוא עלילה בחטא של קול ודבר על אשר לא כבד אותה שנה את הקדוש ברוך הוא בקול ודבור של שבחות.

"**וַחֲסַר לָחֶם" מִיכָנְיָה, דִּכְתִיב**: "**וַאֲרַחְתּוֹ אֲרַחַת תָּמִיד נָתְנָה לוֹ**" (**שמואל ב' ג, כט**). כתב רש"י ז"ל מאת נבוכדנצר נתנה לו. והקשה מהרש"א ז"ל אינו כן, דקרא באויל מרודך כתיב! ונראה לי בס"ד דעל שהיה אוכל בימי אויל מרודך משלחן המלך אין נחשב בזה 'חָסַר לָחֶם' אך מה שהיה אוכל בימי נבוכדנצר לחם צר ומים לחץ בהיותו בבית האסורין על זה הזמן נקרא 'חָסַר לָחֶם' (משלי יב, ט).

אך היכן נזכר הלחם צר שהיה אוכל בימי נבוכדנצר דיליף מהאי קרא דכתיב 'וַאֲרַחְתּוֹ אֲרַחַת תָּמִיד נָתְנָה לוֹ'? תיבת וַאֲרַחְתּוֹ לשון יתר וסגי לומר 'וַאֲרַחַת תָּמִיד נָתְנָה לוֹ מֵאֵת הַמֶּלֶךְ' אך כונת הכתוב כך '**וַאֲרַחְתּוֹ**' שהיתה לו בימי נבוכדנצר בזמן שהיה בבית הסוהר הנה אחר כך נעשית '**אֲרַחַת תָּמִיד**' '**וְנָתְנָה לוֹ מֵאֵת הַמֶּלֶךְ**' הוא אויל מרודך.

דף מט.

מַאי "לֹא נָטָה"? **אָמַר רַב יְהוּדָה: שֶׁבִּקֵּשׁ לִנְטוֹת וְלֹא נָטָה**. קשא מה מצא קושי בפסוק ששואל מַאי 'לֹא נָטָה'? ועוד הכתוב אמר להדיה 'לֹא נָטָה' ומנא ליה לדרוש בִּקֵּשׁ לִנְטוֹת?

ונראה לי בס"ד האי קשיא ליה דכתוב 'וְאַחֲרֵי אַבְשָׁלוֹם לֹא נָטָה' (מלכים א' ב, כח) שתפס הפעולה באחרונה כי 'נָטָה' היא הפעולה וקשיא ליה דהוה ליה לומר 'וְלֹא נָטָה אַחֲרֵי אַבְשָׁלוֹם' כדנקיט ברישא 'נָטָה אַחֲרֵי אֲדֹנָיָ־ה' ועל זה פריך **מַאי 'לֹא נָטָה'** דהוה ליה למימר ולא נטה כדי שיקדים הפעולה קודם אומרו אחרי אבשלום ומתרץ אמר רבי יהודה **שֶׁבִּקֵּשׁ לִנְטוֹת וְלֹא נָטָה** נמצא הוא נטה אחרי אבשלום במחשבה ולא בפועל ולכן תפס הכתוב הדברים בסגנון זה 'נָטָה אַחֲרֵי אֲדֹנָיָ־ה וְאַחֲרֵי אַבְשָׁלוֹם לֹא נָטָה' שתהיה תבות 'אַחֲרֵי אַבְשָׁלוֹם' דבוקים עם הקודם כלומר נטה אחרי אדני־ה וגם אחרי אבשלום מפני שבקש לנטות אחרי אבשלום והרי זה חשיב נטה במחשבה,

אך הדרינן לומר 'וְאַחֲרֵי אַבְשָׁלוֹם לֹא נָטָה' שיהיו תיבות אחרי אבשלום דבוקים עם לא נטה כי באמת הוא לא נטה בפועל אחרי אבשלום.

"**לְדַבֵּר אִתּוֹ בַּשֶּׁלִי**", **אָמַר רַב יְהוּדָה, אָמַר רַב: עַל עִסְקֵי שַׁלּוֹ** (**שמואל ב ג, כז**). פירש רש"י ז"ל ששאלו איך הגדמת חולצת בשיניה ושחה גופו לפניו להראות לו והרגו. והדבר יפלא איך לא הרגיש אבנר ששאלה זו היא בערמה כדי להרגו ובפרט שהוא היה מדבר עמו על הריגת אחיו ושאלה זו דגדמת מאן דכר שמא הכא! והיה לו להרגיש שודאי כוונתו להרגו ואיך ישחה לפניו?

ונראה לי בס"ד כי יואב גלגל שאלה זו דגדמת על ידי דברים רבים שדבר עמו דאחר שאמר לו אבנר עשאל היה רודף ומן הדין מותר להרגו ואין לו דמים אמר לו אבנר מדין גנב הנמצא במחתרת ואמר לו יואב דילמא גזירת הכתוב הוא זה ואין לך בו אלא חדושו, דדוקא הנמצא במחתרת מותר להרגו ולא באופן אחר? אמר לו אבנר זיל בתר טעמא ומאי שנא במחתרת מאופן אחר כל שבא להרגך הקדם להרגו? אמר לו יואב לפי דבריך גם הגדמת תחלוץ באופן שתוכל לחלוץ ולא בעינן בידה ממש דזיל בתר טעמא דקרא דכתיב וְחָלְצָה נַעֲלוֹ מֵעַל רַגְלוֹ (דברים כה, ט) וכל שהיא חולצת באיזה אופן שיהיה מהני ואין צריך ידים? ואמר לו אבנר אין הכי נמי ודאי הדין כך דקיימא לן גדמת חולצת בשיניה! אמר לו יואב וכי אפשר לחלוץ בשינים? והא צריך חליצה מעומד ובשינים אי אפשר לחלוץ אלא אם כן עומדת על ברכיה כדי שתתחזק בארץ וכל שהיא על ברכיה חשיבה יושבת וכמו שאמרו בהלכות חליצה! אמר לו אבנר גם מעומד תוכל לחלוץ בשיניה על ידי כפיפה שתכפוף קומתה ביותר ובא להראות לו איך תוכל לחלוץ בשינים מעומד לכך שחה אבנר לחלוץ מנעל יואב בשיניו להראות ליואב על שהיה מחליט הדבר ואומר אי אפשר להיות דבר זה. וכל אלו הדברים גלגל יואב בערמה כדי שישחה לפניו ואחר ששחה לפניו הרגו בחרבו. ובזה יובן מה שאמר וַיָּשֻׁם דְּמֵי מִלְחָמָה בְּשָׁלֵם (מלכים א' ב, ה) כלומר הרג את אבנר באמצעות דברי תורה דכתיב בה וְכָל נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם (משלי ג, יז).

"**וַעֲמָשָׂא לֹא נִשְׁמַר בַּחֶרֶב אֲשֶׁר בְּיַד יוֹאָב**" **אָמַר רַב: שֶׁלֹּא חָשָׁדוּ** (**שמואל ב' כ, י**). נראה לי בס"ד הטעם שלא חשדו כי הם היו לובשים תפילין כל היום ויואב לא תפס החרב

ביד ימין כי ביד ימין היה מחבקו ותפס החרב ביד שמאל והרגו ביד שמאל ולא חשדו שביד שמאל שלובש בה התפילין אותה שעה יהרגנו וישפוך דם נקי ביד שהתפילין קשור בה.

"**וַיִּקְבֹּר בְּבֵיתוֹ בַּמִּדְבָּר**" **כַּמִּדְבָּר הַזֶּה, מַה מִּדְבָּר הַזֶּה מְמֻקָּה מְגֻזָּל וַעֲרָיוֹת, אַף בֵּיתוֹ שֶׁל יוֹאָב מְמֻקָּה מְגֻזָּל וַעֲרָיוֹת** (מלכים א' ב, לד). פירוש במדבר כל פירות שנמצאים שם הפקר ואין בהם גזל וגם עריות ליכא כי מדבר מקום סכנה וההולכים בו לא יתעוררו בתאוה של זנות כן ביתו של יואב מנוקה מגזל ועריות כלומר שיואב אינו מצוי בביתו להשגיח על בני ביתו אלא כל ימיו במלחמות עם כל זה בני ביתו צדיקים ושמורים מגזל ועריות.

"**וַיּוֹאָב יְחַיֶּה אֶת שְׁאָר הָעִיר**", **אָמַר רַב יְהוּדָה: אֲפִלּוּ מוֹנִיטֵי וְצַחֲנָתָא טָעִים, פָּרִיס לְהוּ** (דברי הימים א יא, ח). קשא מנא ליה הא דילמא יחיה בלחם לבדו? ונראה לי בס"ד דאיתא בגמרא (מגילה כח.) רבי זירא כד הוו משגרי ליה מתנות מבי נשיאה לא הוה מקבל אמר להו לא בעיתו דאחיה דכתיב 'שׁוֹנֵא מַתָּנֹת יִחְיֶה' (משלי טו, כז) וכד מזמנו ליה הוה אזיל אמר אתייקורי מתייקרו בי שנמצא שהם נהנים ממני בלכתו לאכול אצלם.

והנה ידוע דאם ראובן נותן לשמעון מזון דבר הכרחי כלחם וכיוצא להשביעו מרעבונו זה חשיב מתנה ויש בזה משום 'שׁוֹנֵא מַתָּנֹת יִחְיֶה' אבל אם שולח לו מותרות שאין צריכין לו לרעבונו אין כונת ראובן להחיות את שמעון בזה כיון דאין צריך להן, על כן יש לומר דראובן אתייקורי מתייקר במתנה זו ששולח לשמעון וכהאי גונא גדול ליכא בזה משום 'שׁוֹנֵא מַתָּנֹת יִחְיֶה' ושרי ליה לשמעון לקבלם וכמו שאמר רבי זירא 'אתיקורי מתייקרו בי' דהוא אינו צריך לאכילה שאוכל אצלם כלל ויש לו בביתו והם יודעים שיש לו בביתו מאכל כמו מאכל שאוכל אצלם ורק רוצים להזמינו להתייקר בו.

ולכן כאן שנאמר 'וְיוֹאָב יְחַיֶּה אֶת שְׁאָר הָעִיר' אם נאמר שהיה נותן להם לחם לחיותם אין זה מחיה ממש כי הוא גורם להמעיט שנות חיים שלהם משום דכתיב 'שׁוֹנֵא מַתָּנֹת יִחְיֶה' דוק מינה אם אינו שונא מתנות הרי זה נוגע בשנות חייו, ולכן פירש

רב יהודה דהוה שלח להם מותרות וכל שהוא מותרות לא חשיב מתנה גמורה כדי שנוהג בה דין 'שׁוֹנֵא מַתָּנֹת יִחְיֶה' דאפשר אתייקירי מתייקר בהו ונחשב אצלו כאלו הוא נהנה מהם.

דף נב.

מַה תַּלְמוּד לוֹמַר:"**אֶת אָבִיהָ הִיא מְחַלֶּלֶת**"? **שֶׁאִם הָיוּ נוֹהֲגִין בּוֹ קַלָּה, נוֹהֲגִין בּוֹ חֹל** (**ויקרא כא, ט**). נקיט תרתי דנוהגין בו קודש קאי על דברים שאמרו רבותינו ז"ל על פסוק (ויקרא כא, ח) 'וְקִדַּשְׁתּוֹ' לכל דבר שבקדושה לפתוח ראשון ולברך ראשון וליטול מנה יפה ראשון, כי דברים אלו אפקנהו קרא בלשון קדושה וחלוקה של כבוד קאי על דברים בלבד דאחר שיכבדו אותו בדברים עתה יבזוהו בדברים שאומרים אָרוּר שֶׁזּוֹ יָלַד וכו'.

אָרוּר שֶׁזּוֹ יָלַד (**ויקרא כא, ט**). הא דנקטי הקללה בלשון 'אָרוּר' נראה לי בס"ד כי בתו יצאה מאבר התשמיש שלו שנקרא בשם 'אות' וידוע כי 'תָּו' הוא לשון נבול כמו וְהִתְוִיתָ תָּו (יחזקאל ט, ד) והאשה כיון שנתארסה לאיש נעשה לה נבול שלא תוכל להזקק לזולתו דעתה חד רישא אית לה ולא שתי רישין דאתתא לבי תרי לא חזיא, על כן זו האשה אשר זינתה עם אחר חוץ מבעלה עשתה לה תרין רישין אחד בעלה ואחד הנואף לכן מדה כנגד מדה תתחלק אות ת' של תיבת '**אות**' שהוא שם אבר התשמיש לשתים ותהיה שתי רישין ואז תיבת '**אות**' תהיה אותיות '**אָרוּר**' ולכן מקללים בלשון ארור.

והא דנקטי תלתא בבי '**יָלַד**, **גִּדֵּל**, **יָצְאָה** מֵחֲלָצָיו' נראה לי בס"ד דביאתה לעולם תלויה בשלשה חלוקות שהם האחד התאוה והשני חיבור גופא בגופא והשלישי ההזרעה ועל ידי צירוף שלשתם יצאה ונתהוית ונולדה זו מצד אביה לכן נקטי תלתא בבי כנגד שלשה חלוקות אלו שמהם יצאה זו.

"**בְּחַנְכִּי לַעֲנִי מָעוֹג, חָרֹק עָלַי שִׁנַּיִמוֹ**". **בִּשְׁבִיל חֲנָפָה שֶׁהֶחֱנִיפוּ לְקֹרַח עַל עִסְקֵי לְגִימָה, חָרַק עֲלֵיהֶם שֵׂר שֶׁל גֵּיהִנֹּם שִׁנָּיו** (**תהלים לה, טז**). פירש רש"י שהאכילם והשקם ונתחברו עמה. ונראה לי בס"ד שנרמז זה באותיות **חֲנוּפָה** חלק התיבה לשתים וקרי בה '**חֲנוּ פֶּה**' רצונו לומר היו חונים אצלו להתחבר עמו בשביל הפה

דאכילה ושתיה היא בפה.

ומה שאמר 'חָרַק עָלֵיהֶם שַׁר שֶׁל גֵּיהִנֹּם שִׁנָּיו' נראה על כי כוחות הדין מכונים בשם שיניים כנודע. גם אמר 'שִׁנָּיו' רמז לשי"ן של נחש ושי"ן של שטן שלוקח שר של גיהנם ארס מהם וזורקו ברשעים.

וְנִכְנְסוּ שְׁנַיִם בְּחָטְמוֹ שֶׁל זֶה, וּשְׁנַיִם בְּחָטְמוֹ שֶׁל זֶה, וּשְׁרָפוּם (ויקרא י, ב). הא דנכנסו בחוטם ולא נכנסו בפה כדין הנשרפים בבית דין שזורק הפתילה לתוך פיו, נראה לפרש בס"ד לרמוז הם נענשו על אשר דברו דברים שלא כהוגן נגד גדולי הדור משה ואהרן שהיו אומרים זה לזה 'מָתַי יָמוּתוּ שְׁנֵי זְקֵנִים הַלָּלוּ, וָאֲנִי וְאַתָּה נַנְהִיג אֶת הַדּוֹר' ואף על גב דהיה להם עוד חטאים שזכרו רבותינו ז"ל בגמרא (עירובין סג.) אם לא היו חוטאים בדבור זה כנגד דודם ורבם היה מגין עליהם זכות דודם ורבם שלא היו נענשים בכך. וידוע דכל גדול הדור מכונה בשם חוטם כמו שאמרו בגמרא כשבא אותו הגמון להרוג את רבן גמליאל הודיעו ברמז שאמר בבואו לבית המדרש 'בעל החוטם מתבקש' (תענית כט.).

או יובן בס"ד הא דנכנסו חוטין של אש בחוטם ולא בפה, כי כאשר נכנסו לפנים להקטיר נכנס החוטם קודם הפה והא דנתחלק האש לארבע חוטין מפני שהם נגעו בכבוד משה רבינו ע"ה ואהרן הכהן ע"ה באותם דברים הנזכר לעיל וידוע דמשה רבינו ע"ה ואהרן הכהן ע"ה הם בנצח והוד וידוע דנצח והוד נקראים וַיֵּי הָעַמּוּדִים דוגמת חוטין וידוע מה שאמר רבינו האר"י ז"ל בפסוק הוּא אַהֲרֹן וּמֹשֶׁה (שמות ו, כו) דאורות נצח והוד החליפו מקומם ודו"ק.

וּכְבָר הָיוּ מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מְהַלְּכִים בַּדֶּרֶךְ, וְנָדָב וַאֲבִיהוּא מְהַלְּכִין אַחֲרֵיהֶם, וְכָל יִשְׂרָאֵל אַחֲרֵיהֶם. יש להקשות למאי אצטריך בעל המאמר לסדר דברים בתורת הקדמה שהיו משה ואהרן מהלכין בדרך והיו נדב ואביהוא מהלכין אחריהם וכל ישראל אחריהם, לימא וּכְבָר אָמַר נָדָב לְאֲבִיהוּא וכו' ולא יאריך בכל הדברים הנזכר לעיל להודיענו אותם?

ונראה לי בס"ד על פי מה שאמר רבינו האר"י ז"ל (בשער הפסוקים פרשת שמיני) דמשה רבינו ע"ה ואהרן הכהן ע"ה הם מאורות דחכמה ונדב ואביהוא מאורות נצח והוד

דבינה ומפורש שם דנה"י [נצח הוד יסוד] דחכמה מתלבשים בנה"י [נצח הוד יסוד] דבינה וידוע דרך כינוי ליסוד דחכמה ולכך אמר **מֹשֶׁה וְאַהֲרֹן מְהַלְּכִים בַּדָּרָךְ**, פירוש ביסוד דחכמה **וְנָדָב וַאֲבִיהוּא מְהַלְּכִין 'אַחֲרֵיהֶם'** דייקא כי הבינה היא אחר החכמה ומלבישים נה"י [נצח הוד יסוד] דבינה את נה"י דחכמה.

ואמר עוד '**וְכָל יִשְׂרָאֵל אַחֲרֵיהֶם**' רמז בזה על מה שאמר רבינו האר"י ז"ל שם בסוד הכתוב וַאֲחֵיכֶם כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל יִבְכּוּ אֶת הַשְּׂרֵפָה (ויקרא י, ו) כי בני ישראל היה בהם שני בחינות, האחת הם דור המדבר היוצאים מבחינת לאה אשת יעקב ובחינה השנית הם שאר ישראל היוצאים מבחינת רחל אשת ישראל ואלו הנקראים בֵּית יִשְׂרָאֵל כי אין בית אלא אשה, כלומר אשת ישראל היא רחל ולכך אמר 'וַאֲחֵיכֶם כָּל בֵּית יִשְׂרָאֵל יִבְכּוּ אֶת הַשְּׂרֵפָה' דאלו הבחינה השנית שהם בֵּית יִשְׂרָאֵל הם שייכים לנדב ואביהוא יותר ולכך צריך לבכות עליהם עד כאן דבריו עיין שם.

ולזה בעל המאמר עשה הקדמה תחילה להודיע מקום משה רבינו ע"ה ואהרן הכהן ע"ה ואחר כך מקום נדב ואביהו ואמר וכל ישראל אחריהם הם הבחינה השנית דשייכי לנדב ואביהוא ומחמת כן אמר נדב לאביהוא 'מָתַי יָמוּתוּ שְׁנֵי זְקֵנִים הַלָּלוּ, וַאֲנִי וְאַתָּה נַנְהִיג אֶת הַדּוֹר' רצונו לומר הדור של בֵּית יִשְׂרָאֵל אלו דהם שייכים לנו יותר.

דף נב:

לְמַה תַּלְמִיד חָכָם דּוֹמֶה לִפְנֵי עַם הָאָרֶץ? בִּתְחִלָּה דּוֹמֶה לוֹ לְקִיתוֹן שֶׁל זָהָב. נראה לי בס"ד הקתון שותין בו מים והתלמיד חכם מלא מים היא התורה שנקראת מים. גם קראו **קִתּוֹן** אותיות **תִּקּוּן** כי התלמיד חכם הוא תיקון העולם דְּאִם לֹא בְּרִיתִי יוֹמָם וָלַיְלָה חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא שָׂמְתִּי (ירמיה לג, כה). ואם סִפֵּר עִמּוֹ דּוֹמֶה לְכֶסֶף שהכסף משחיר בשמוש היד ואין הזהב משחיר ואם נהנה ממנו דומה לחרס כדמסיים כן זה אין לו תקנה שיכבדהו אחר שנתבזה בעיניו.

דף נה.

"וַאֲשֵׁרֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ" וּמַה אֵילָנוֹת שֶׁאֵין אוֹכְלִין וְאֵין שׁוֹתִים וְאֵין מְרִיחִים, אָמְרָה תּוֹרָה 'הַשָּׁחֵת', 'שְׂרֹף' וְ'כַלֵּה', הוֹאִיל וּבָא לָאָדָם תַּקָּלָה עַל יָדָן (דברים יב, ג). נראה

לי בס"ד ידוע כל נקמה ודין יהיה על ידי המלכות שהוא סוד שם אדנ־י בסוד דינא דמלכותא דינא והיינו 'דינא' אותיות שם 'אדנ־י' וידוע מה שאמר רבינו האר"י ז"ל דשם אדנ־י הוא סוד שכ"ה דינין כי ה' פעמים אדנ־י עולה שכ"ה [65×5=325] ולכן אמר 'הַשְׁחֵת שָׂרֹךְ וְכַלֵּה' שהוא ראשי תיבות שכ"ה.

דף נו.

שֶׁבַע מִצְווֹת נִצְטַוּוּ בְּנֵי נֹחַ. נראה לי בס"ד הטעם למספר שבע כדי שעל ידם יהיו יכולים לדור ולהתקיים בעולם הזה שהיא שבעה אקלימים כנודע. אי נמי כנגד שבעה מלכים שנשברו. אי נמי כדי לשמרם משבעה כוחות טומאה של יצר הרע שהם כנגד שבעה שמות שיש לו שלא יאבדם לגמרי בשבעה טומאות שלו שיהיו כדור המבול ודור הפלגה.

אך קשא למה קורא את שבע מצות על שם נח, והלא אדם הראשון נצטווה בהם והיה ראוי לקרותם על שם אדם? ונראה לי דאדם הראשון נצטווה בתשעה מצות שהוא איסור אכילת בשר ואכילת עץ הדעת וכמו שכתבו התוספות ואחר כך הותר הבשר לנח ובניו והם לא היה להם מצות עץ הדעת ונמצא אצל נח ובניו הם שבעה מצות.

דף נח:

הַסּוֹטֵר לוֹעוֹ שֶׁל יִשְׂרָאֵל, כְּאִלּוּ סוֹטֵר לוֹעוֹ שֶׁל שְׁכִינָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "מוֹקֵשׁ אָדָם יָלַע קֹדֶשׁ" (**שמות ב, יב**) (**משלי כ, כה**). נראה לי בס"ד הכונה על פי מה שכתב הגאון השל"ה ז"ל שנרמז בפנים של אדם שם הוי־ה שמספרו כ"ו בעינים שהם דוגמת שני יודי"ן וחוטם שהוא דוגמת וא"ו הרי מספר כ"ו, ועוד נרמז בנחירים שלו ששני נקבים דוגמת שני יודי"ן והכותל שמפסיק ביניהם דוגמת וא"ו הרי מספר כ"ו וב' פעמים כ"ו הוא שם ב"ן שהוא הוי־ה במילוי ההי"ן.

ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב לְמַעַן תִּהְיֶה יִרְאָתוֹ עַל פְּנֵיכֶם (שמות כ, טז) כי שם ב"ן הוא סוד המלכות הנקראת יראת ה' בסוד עֵקֶב עֲנָוָה יִרְאַת ה' (משלי כב, ד) וזהו עַל פְּנֵיכֶם דייקא שיאיר שם ב"ן שהוא סוד יראה על פניכם והארה זו הוא סוד השכינה.

ולכן הסוטר לועו של חבירו כאלו סוטר אור הקדושה אשר על פניו של חבירו ולכן הכתוב אומר 'יָלַע קֹדֶשׁ' רצונו לומר סוטר אור הקדושה החופף על הפנים של האדם.

"**הִכִּיתָ**" **לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא "תַּכֶּה"** (**שמות ב, יג**). קשא היכא אתמר הרמת יד בקרא? ונראה לי בס"ד דבר זה מוכרח מדקרי ליה 'רָשָׁע' אף על פי שלא הכה ואיך יתכן על מחשבה בלבד שחשב להכות קרי ליה רָשָׁע? אלא ודאי דאירי בהיכא דעשה מעשה של הרמת יד.

אך קשא דילמא הוה רשע מעיקרא ולאו משום הרמת יד קרי ליה 'רָשָׁע'? ונראה לי בס"ד דאם כן למה הוצרך לקראו עתה בשם רשע והלא איכא למטעי דדוקא זה שהוא רשע קפדינן בהרמת יד שלו אבל אם הוא צדיק והרים יד כיון דזה אדם חשוב וזה להפך לא קפדינן אהרמת ידו אלא ודאי דאירי בצדיק ובעבור הרמת יד בלבד קראו 'רָשָׁע'!

אָמַר זְעִירִי, אָמַר רַבִּי חֲנִינָא: נִקְרָא 'חוֹטֵא' (**שמות ב, יג**) (**שמואל א ב, טז**). יש להקשות מאחר דריש לקיש הוכיח מפסוק של תורה שנקרא 'רָשָׁע' מה ראה רבי חנינא להוכיח מפסוק של נביאים שנקרא 'חוֹטֵא' דהוא מלתא זוטרתי? ונראה לי בס"ד דאיכא דסבירא ליה אין למידין הלכה מקודם מתן תורה ולכן לא ניחא ליה לרבי חנינא בהוכחה דריש לקיש שהיא מזמן דקודם מתן תורה.

אֵין לוֹ תַּקָּנָה אֶלָּא קְבוּרָה (**שמות ב, יג**) (**איוב כב, ח**). נראה לי בס"ד דהוי מדה כנגד מדה דהידים מדרגה תחתונה לגבי הראש וזה שהרים ידים על ראש חבירו להכותו עשה תחתונים למעלה ולכן יהיה לו קבורה דהוה ליה תחתונים למעלה כי האדם הוא תמיד עומד על העפר ובקבורה נעשה העפר עומד תמיד למעלה ממנו הרי תחתונים למעלה.

לֹא נִתְּנָה קַרְקַע אֶלָּא לְבַעֲלֵי זְרוֹעוֹת (**איוב כב, ח**) (**משלי יב, יא**). נראה לי בס"ד דאמרו רבותינו ז"ל קין והבל חלקו העולם קין לקח הקרקע והבל לקח המטלטלין ובזה היו מריבים זה בזה, קין אמר להבל עמוד דאויר דקרקע דילי היא, והבל אמר פשוט בגדיך דמטלטלין לי הם מיד וַיָּקָם קַיִן עַל הֶבֶל וַיַּהַרְגֵהוּ (בראשית ד, ח) עיין שם.

וידוע דארץ נבנית בגבורה וידוע דגבורה נקראת בשם זרוע כמו שנאמר על פסוק

נִשְׁבַּע ה' בִּימִינוֹ וּבִזְרוֹעַ עֻזּוֹ (ישעיה סב, ח) וידוע דקין מצד הגבורה והבל מצד החסד. וזהו שאמר **לֹא נִתְּנָה קַרְקַע אֶלָּא לְבַעֲלֵי זְרוֹעוֹת**, כלומר לאותם שהם משורש קין שהם מצד הגבורה שנקראת זרוע.

מַאי דִּכְתִיב: "**עֹבֵד אַדְמָתוֹ יִשְׂבַּע לָחֶם**", **אִם עוֹשֶׂה אָדָם עַצְמוֹ כְּעֶבֶד לָאֲדָמָה, יִשְׂבַּע לֶחֶם, וְאִם לָאו לֹא יִשְׂבַּע לֶחֶם** (**משלי יב, יא**). נראה לי בס"ד אם יש לאדם תגבורת תאוה לא ישבע לחם דאם יש לו מנה רוצה מאתים אבל אם יש לו מדת הסתפקות הרי זה ישבע לחם אמנם מדת הסתפקות קשה מאד כפי הטבע אצל האדם כפי טבעו ומזגו וצריך לכפות טבעו ודא עקא אבל אם הוא עבד לאחרים אדרבה מדת ההסתפקות היא אצלו טבעית יען דכל מה שקנה עבד קנה רבו ואם יש לו מנה למה ירצה מאתים הלא לא שלו הממון! וידוע כי טוב עולם הזה מכונה בשם אדמה וזהו שאמר **אִם עוֹשֶׂה אָדָם עַצְמוֹ כְּעֶבֶד לָאֲדָמָה** רצונו לומר יש לו מדת הסתפקות המצויה בעבד טבעית, לאדמה, הוא טוב עולם הזה הרי זה **יִשְׂבַּע לֶחֶם**.

ועוד נראה לי בס"ד על פי מה שאמר רבינו האר"י ז"ל בדרוש השמיטה כי עבודת הקרקע וכל מלאכות שעושה האדם בעולם הזה הוצרכו לאדם כדי לברר על ידם ניצוצי קדושה וזהו שאמר **אִם עוֹשֶׂה עַצְמוֹ כְּעֶבֶד לָאֲדָמָה**, פירוש שנותן כוחו בשביל תיקון האדמה לברר ממנה הרי זה **יִשְׂבַּע לֶחֶם** הם ניצוצות הבירור שנקראים בשם 'לֶחֶם'.

או יובן בס"ד הכונה שאינו עוסק אלא רק במלאכה אחת שאינו מדלג ממלאכה למלאכה וכמו שאמר החכם 'לֹא נִצְחַנִי אֶלָּא בַּעַל מְלָאכָה אַחַת' וזהו שאמר **עוֹשֶׂה עַצְמוֹ כְּעֶבֶד** רצונו לומר אינו עוסק אלא במלאכה אחת כמו העבד שאין לו אלא אדון אחד לעבוד אותו כן הוא אין לו אלא מלאכה אחת הרי זה **יִשְׂבַּע לֶחֶם**.

ובאופן אחר נראה לי בס"ד הכונה אם האדם יש לו שדה לא יחשוב שהיא שלו ועוסק בה אלא חושב שהיא של הקדוש ברוך הוא והוא עוסק בה כעבד שעוסק בשדה אדונו הנה זה **יִשְׂבַּע לֶחֶם** שישלח לו הקדוש ברוך הוא ברכה במעשיו וירויח מאותה שדה כיון שהוא חושב שאותה שדה היא של הקדוש ברוך הוא אבל אם חשב שהשדה שלו

והוא עוסק בשלו **לֹא יִשְׂבַּע לֶחֶם** דאז אין שדהו ראויה לברכה הנמשכת מן שלשה הויו"ת של חב"ד [חכמה בינה דעת] שעולים מספר לֶחֶם [26×3=78].

דף נט.

"**אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם**", **כֹּהֲנִים לְוִיִּם וְיִשְׂרְאֵלִיִּים לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא 'הָאָדָם'** (ויקרא יח, ה). קשא וכי אם יש שום מצוה בתורה שנזכרה על שם שלשתם, הלא כל המצות נזכרו על שם ישראל בלבד אף על גב דשייכי בשלשתם, וכאן הכי הוה ליה למימר יִשְׂרָאֵל לֹא נֶאֱמַר אֶלָּא הָאָדָם?

ונראה לי בס"ד דישראל נקראו בשם אָדָם ואומות העולם בשם הָאָדָם והטעם כי ישראל יש בהם שלשה מדרגות של קדושה שהם כהנים לוים ישראלים וכל קדושה נמשכה משם י־ה וג' פעמים י־ה הוא מספר אדם [15×3=45] ולכן כשמזכיר את ישראל בשם אָדָם כאלו מזכירן בשם כהנים לוים וישראלים, וכאן כונתו לומר 'אָדָם' לא נאמר כאן אלא 'הָאָדָם' אך כיון דתואר אָדָם הוא קאי על כהנים לוים ישראלים לכן נקיט כאן 'כֹּהֲנִים לְוִיִּם וְיִשְׂרְאֵלִיִּים' לא נאמר כאן, כדי ללמדנו דתואר אדם הוא כולל על כהנים לוים ישראלים אך מטרת כונתו היא לומר 'אָדָם' לא נאמר כאן אלא 'הָאָדָם' שהוא תואר אומות העולם שנקראים הָאָדָם.

הָא לָמַדְתָּ, שֶׁאַפִּלּוּ גּוֹי וְעוֹסֵק בַּתּוֹרָה, הֲרֵי הוּא כְּכֹהֵן גָּדוֹל. הָתָם בְּשָׁבַע מִצְוֹות דִּידְהוּ (ויקרא יח, ה). פירוש יש לו יתרון על אחיו בני אומתו כיתרון כהן גדול על אחיו הכהנים. אך קשה היכא נזכר או נרמז כהן גדול בהאי קרא? ונראה לי בס"ד כי יתרון שיש לכהן גדול על אחיו הכהנים בתרתי האחד שהוא לובש שמונה בגדים ואין שאר כהנים רשאין ללבוש שמונה בגדים אלא ארבעה, ועוד יש לו יתרון ביום יו"ד בחודש תשרי שאין העבודה כשרה אלא רק בו והוא לבדו נכנס אותו היום לבית קודש קדשים, ומה שיש לו יתרון באלמנה שאסור בו אין זה יתרון הניכר דהוא שב ואל תעשה. ושני יתרונות אלו סימנם חַי שהם ח' בגדים ויו"ד תשרי וזה נרמז בכתוב 'אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה אֹתָם הָאָדָם וָחַי בָּהֶם' רצונו לומר הוא אדם הנקרא חַי על שם שתי יתרונות אלו שראשי תיבות שלהם ח"י.

ודע דמה שאמר בתלמוד 'שאפילו עכו"ם ועוסק בתורה' הוא טעות דפוס וצריך לגרוס

אפילו גוי ועוסק בתורה יען כי עכו"ם ראשי תיבות 'עובד כוכבים ומזלות' ורבי מאיר לא איירי בעובד עבודה זרה שעובר על מצוה הגדולה שבשבע מצות בני נח.

דף נט:

אָדָם הָרִאשׁוֹן, לֹא הֻתַּר לוֹ בָּשָׂר לַאֲכִילָה . הענין הזה מפורש היטב בדברי רבינו האר"י ז"ל (בשער המצות פרשת עקב) כי קודם החטא קרא שמות לבהמה ולחיה ולעוף השמים ובקריאת השמות בלבד עשה בירור ותיקון להם שנבררו ונתקנו כראוי ולכן נאסר לו לאכול מהם כי מאחר שנבררו אין צריכין בירור עוד על ידי אכילה ורק בהמות בהררי אלף לא נבררו על ידי אדם הראשון ונשאר בירור שלהם עד לעתיד לבוא שהם מזומנים למאכל הצדיקים ובאכילתם יתבררו, וכל זה הבירור שעשה אדם הראשון בקריאת השמות הוא רק לבהמות וחיות ועופות אבל לצמחים ואילנות ולחלקי הדומם לא קרא שמות ולכן נשאר בירור שלהם על ידי אכילה שיאכל מהם. ולזה הותר לו לאכול מן העשבים ומן האילנות ולכן אמר לו הִנֵּה נָתַתִּי לָכֶם אֶת כָּל עֵשֶׂב זֹרֵעַ לָכֶם יִהְיֶה לְאָכְלָה (בראשית א, כט) כי כונת האכילה היא לברר הטוב שבמאכל. והנה אחר שחטא אדם הראשון חזרו כל הבחינות להתקלקל וכל אותם בעלי חיים בהמות וחיות ועופות נתקלקלו וצריכים בירור כי נעשה בהם תערובת טוב ברע כבתחילה קודם שהוברורו, אמנם עם כל זה לא הותר לאכלם כי לא היה בבני אדם כח בעת ההיא לבררם באכילה ולכך כל בשר של בעלי חיים נשאר באיסורו שלא לאכלו מאחר שאין בהם כח לבררו עד שבא נח ובניו.

אחר המבול ראה השם יתברך שיש להם כח לברר ואז התיר להם אכילת בשר בעלי חיים וכמו שנאמר כְּיֶרֶק עֵשֶׂב נָתַתִּי לָכֶם אֶת כֹּל (בראשית ט, ג) אמנם גם עתה אין יכולים לעשות באכילתם בירור שלם כראוי ועוד אין יכולים לעשות בירור באכילתם אלא רק מן בשר בעלי חיים הטהורים שאין בהם סיגים רעים וחזקים ביותר שהקדושה שבהם רבה על חלק הקליפה אבל מן בהמות וחיות הטמאים אי אפשר לברר שהרע חזק ביותר ומרובה על חלק הטוב כמה וכמה, והאוכלם מלבד שלא יברר כלום באכילתו אלא אדרבה תתאחז בו קליפה הטמאה שבהם ותדבק בו ותסתלק

הקדושה ממנו בר מינן עד כאן דבריו זלה"ה עיין שם.

ואנא עבדא חקרתי אם כן ניצוצות המעורבים באלו בהמות הטמאים איך נבררים? ואמרתי כי בהמות וחיות ועופות הטמאים אחר שימותו יהיו עפר ואז יהיו בכלל ברור הדומם שהוא עפר הארץ שנברר על ידי המטר שמוציא עשבים מן הארץ כמו שאמר רבינו האר"י ז"ל גם עוד יתברר על ידי איזה תערובת שיערב מעט מן העפר שלהם באיזה פרי ואוכלו האדם עם הפרי גם אפשר שיתברר כמו כן על ידי עסק התורה שיעסקו שם במקום אותו עפר וכמו שאמרו המקובלים ז"ל על מאמר 'הוו שקלי ואזלי' והיינו רצונו לומר שקלי ניצוצי קדושה ממקום הלוכם שמדברים שם בדברי תורה.

חֶבֶל עַל שַׁמָּשׁ גָּדוֹל שֶׁאָבַד מִן הָעוֹלָם (**בראשית א, כח**). פירש רש"י חבל הפסד כל חבל לשון קיבול וצער הוא כלומר הפסד בא לעולם.

ונראה לי הא דנקיט לשון 'חֶבֶל' הוא כי כל דבר חשוב נקרא חֵלֶב וכמו שנאמר וְאֹכְלוּ אֶת חֵלֶב הָאָרֶץ (בראשית מה, יח) ולכן להפך בהפסד אותו דבר החשוב הנקרא חֵלֶב קורא עליו חֶבֶל כי **חֵלֶב** בהפוך אתוון **חֶבֶל**.

כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל הָיוּ מְזַמְּנִים לוֹ שְׁנֵי נְחָשִׁים טוֹבִים (**בראשית א, כח**). הא דבעי שנים ולא סגי בחד, נראה לי בס"ד דידוע מה שכתב בספר הברית (חלק א' מאמר ט' פרק ה') על ציר הצפוני וציר הדרומי בכדור הארץ בהרחק הרבה מפה ומפה יש קור מאד אך בצד הדרום יש קור יותר מצד צפון עיין שם.

וידוע ששם בהרחק נמצאים אבנים טובות וזהב לרוב. וידוע שנחש זכר הוא חם יותר מן נחש נקבה ולכן אמרו רבותינו ז"ל (שבת קנ.) על נבוכדנצר שרכב על ארי וקשר תנין זכר בצוארו במקום רצועה נקטי תנין זכר לרבותא כי הוא חם מאד ולכן ארס שלו קשה ושורף יותר.

ולכן אצל אדם הראשון היה מזמין לו שני נחשים אחד זכר ואחד נקבה והזכר היה שולחו לצד דרום שיש בו קור יותר ומצד שטבעו הוא יותר מן הנקבה לכן שולחו לצד דרום בהרחק ואת הנקבה היה שולחה לצד צפון.

ומה שאמר '**מַפְשִׁילִין לוֹ רְצוּעָה בְּזָנָבוֹ**' היינו שהוא בעצמו יקבץ ויאסף הזבל ויטיל

אותו ממקום למקום לזבל בו הגינה והכל נעשה על ידו כי מפשיל לו קופה שיש בה רצועה שהיא אוזן לקופה ותולה הרצועה שהיא אוזן לקופה תחת זנבו והזבל מביאו בקופה. ובתלמוד כתיבת יד הגרסא היא 'שֶׁמַּפְשִׁילִין לוֹ קֻפָּה' והכל ענין אחד כאשר כתבתי. ונראה לי בס"ד לרמוז **רְצוּעָה** [371] עולה ש"ע עם הכולל ושני רצועות של שני נחשים הם שעשע [740] ולזה רמז הכתוב וְשִׁעֲשַׁע יוֹנֵק עַל חֻר פָּתֶן (ישעיה יא, ח). **וְהָיוּ מַלְאָכֵי הַשָּׁרֵת צוֹלִין לוֹ בָּשָׂר, וּמְצַנְּנִין לוֹ יַיִן**. נראה לי בס"ד רמז לתורה שנקראת **בָּשָׂר** כמו שאמרו בגמרא על פסוק וְלַהַג הָרְבֵּה יְגִעַת בָּשָׂר (קהלת יב, יב) אמר רבא כל הלוהג בהם טועם טעם בשר. **וּצְלִיָּה** רמז להסברת הדברים ותיקונם בטוב טעם ודעת **וְיַיִן** רמז לתורה שבעל פה שהיא בסוד הגבורה **וְצִנּוּן** רמז למיתוק הגבורות שהם בסוד יין. ותלמודא מקשי כפי פשט הדברים דמשמע בשר ממש ומשני 'בְּבָשָׂר הַיּוֹרֵד מִן הַשָּׁמַיִם'.

הָתָם, בְּבָשָׂר הַיּוֹרֵד מִן הַשָּׁמַיִם. הכונה כמו ענין המן אשר עיקרו הוא רוחני גמור וכשירד לאויר עולם הזה יתגשם ויהיה מן הראוי לאכילה גשמית וכן הענין בבשר כאן וכן הענין במה שאמרו 'נפל פתקא משמייא' שלא היתה פתקא בשמים אלא שם היא דבר רוחני וכשבאה לאויר עולם הזה נתגשמה ונעשית פתקא. וכן הענין ברגל כסא זהב שירדה לרבי חנינא בן דוסא בגמרא דתענית (תענית כה.). ושאל תלמודא מִי אִיכָּא בָּשָׂר הַיּוֹרֵד מִן הַשָּׁמַיִם? כלומר לא מצינו דבר רוחני שיורד לאויר העולם ומתגשם אלא רק במן ולא מצינו בבשר. ומשני 'אִין' גם בבשר הוה כהאי גונא.

כִּי הָא דְּרַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן חֲלַפְתָּא, הֲוָה קָא אָזִיל בְּאוֹרְחָא, פַּגְעֵי בֵּיהּ הַנָךְ אַרְיָוָתָא, וַהֲווּ קָא נָהֲמֵי בְּאַפֵּיהּ (תהלים קד, כא). פירש לאכלו והכונה כאלו רוצים לאכלו אבל לא היה דעתם לאכלו ח"ו כי אין חיה מזקת לאדם אלא אם כן נדמה לפניה כבהמה וכמו שאמרו רבותינו ז"ל בגמרא (שבת קנא:) והוא היה צדיק ורק נהמו לבקש ממנו מאכל. **אָמַר**: "**הַכְּפִירִים שֹׁאֲגִים לַטָּרֶף**" (תהלים קד, כא). נראה לי לא אמר בלשון תפלה אלא רק קורא פסוק של תהלים כי היה עומד בצרה ולא רצה שירגישו המקטרגים שהוא מתפלל על צרתו לכך אמר לשון הכתוב לעשות הברחה לתפלה זו.

גם כיון ראש וסוף הַכְּפִירִים 'מה' וראש וסוף שֹׁאֲגִים 'שם' והיינו כיון בזה לשם מ"ה

שהוא הוי־ה דאלפין [יו"ד ה"א וא"ו ה"א = 45] שעולה מספר גְּאוּלָה [45] שיהיה לו גאולה מאותה צרה על ידו.

והנה במדרש רות איתא שאמר רבי שמעון בן חלפתא בערב פסח אלך ואבקש פרנסה מהקדוש ברוך הוא ועמד במערה והתפלל וראה כמין יד מושטת לו מרגלית אחת וקבלה ואחר כך אשתו לא היתה רצונה בכך וחזר והתפלל והחזירה ונזכר שם מעשה זו ברוחב עיין שם. ונראה דמעשה זו של אריות היתה בתחילה וכיון שנתלמד וראה בעיניו שנענה תכף לכך באותה מעשה של מרגלית היה לבו בטוח שיעשה לו הקדוש ברוך הוא בקשתו בלי שום ספק.

נְחִיתוּ תַּרְתֵּי אַטְמָאתָא, חֲדָא אֲכָלוּהָ וַחֲדָא שַׁבְקוּהָ (תהלים קד, כא). פירוש שתי ירכים של בשר כי **אַטְמָא** רצונו לומר ירך כמו 'אטמותא דשורא' בפרק כיצד מעבירין (עירובין נז:) שהוא רצונו לומר יריכות של חומה. וצריך להבין למה ירדו לו ירכים ולא אברים אחרים? ונראה לי בס"ד לרמוז לו זכות דברי תורה שנמשלו לירך עמדה לו דאמרו רבותינו ז"ל (סוכה מט:) על פסוק חַמּוּקֵי יְרֵכַיִךְ (שיר השירים ז, ב) מה ירך בסתר אף דברי תורה בסתר. וירדו שתים כנגד תורה שבכתב ותורה שבעל פה. ומה שהיה חֲדָא אֲכָלוּהָ וַחֲדָא שַׁבְקוּהָ גם זה בנס כדי שתשאר האחת וישאל עליה בית המדרש ויתפרסם הענין יותר ויהיה קדוש השם.

ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו תירץ דירדו שתים אחת לצורך ואחת שלא לצורך כדי להודיע שלא ניכו לו מזכיותיו בשביל זה הנס דאם מנכין למה ליה בזו היתירה עד כאן דבריו.

והא דלא הוריד לאליהו זכור לטוב בשר מן השמים כדיהיב לרבי שמעון בן חלפתא אלא צוה את העורבים להביא לו מבי טבחי דאחאב (מלכים א' יז, ו), נראה שלא רצה שיתפרנס במעשה נסים. אי נמי התם כמה ימים הוה הכי וכאן רק פעם אחת. אי נמי רצה הקדוש ברוך הוא שיאכל בשר בהמה ממש כדי שיעשה בירור באכילתו ובשר היורד מן השמים אין בו בירור.

דף סג.

אִלְמָלֹא וְאֹ"ו שֶׁבְּ'הֶעָלוּךָ', נִתְחַיְּבוּ שׁוֹנְאֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל כְּלָיָה (שמות לב, ח). כתב הרב פתח עינים ז"ל מקשים דהכתוב בנחמיה (נחמיה ט, יח) כתוב וַיֹּאמְרוּ זֶה אֱלֹקֶיךָ אֲשֶׁר הֶעֱל�ְךָ מִמִּצְרַיִם? ועיין מה שתרץ בספר חלק בני יהודה עד כאן לשונו. וספר זה אינו מצוי אצלי ולא ידעתי מה שתירץ, ולכאורה קושיא חזקה היא!

ונראה לי בס"ד דלעולם רובם אמרו 'אֵלֶּה אֱלֹקֶיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלוּךָ' בוא"ו אך איכא מיעוטא דפקרי טפי ואמרו זה אלקיך 'אֲשֶׁר הֶעֱלְךָ' בלא וא"ו והנה כאשר הגיד הקדוש ברוך הוא את חטאתם נקיט דברי הרוב כי הציבור נידון אחר רובו אך נחמיה בא להזכיר חסדי השם יתברך דאף על גב דאיכא דפקרי טפי ואמרו 'אֲשֶׁר הֶעֱלְךָ' עם כל זה הטבותה להם ולא כליתם.

ובזה יובן ביאור הכתוב באיכה 'עַל זֶה הָיָה דָוֶה לִבֵּנוּ עַל אֵלֶּה חָשְׁכוּ עֵינֵינוּ' (איכה ה, יז) דנקיט **עַל זֶה**, הוא מה שאמרו המועטים בלא שתוף ולהיותם מועטים אמר **דָוֶה לִבֵּנוּ**, **וְעַל אֵלֶּה** שאמרו המרובים 'אֵלֶּה אֱלֹקֶיךָ' **חָשְׁכוּ עֵינֵינוּ** כי היו מרובים.

ועוד נראה לתרץ בס"ד מה שכתוב בתורה 'אֵלֶּה אֱלֹקֶיךָ אֲשֶׁר הֶעֱלוּךָ' בוא"ו זה אמרו בפירוש כי היו יראים לפרש בפיהם פקרות גדולה בלא שתוף להדיה אבל בלבבם ובסתר אמרו כמו שנאמר בנחמיה 'אֲשֶׁר הֶעֱלְךָ' בלא וא"ו.

ובזה גם כן ניחא דרשה שרמזנו בפסוק **עַל זֶה הָיָה דָוֶה לִבֵּנוּ** פירוש על מה שכתוב בנחמיה 'וַיֹּאמְרוּ זֶה אֱלֹקֶיךָ יִשְׂרָאֵל' בלא שיתוף היה **דָוֶה לִבֵּנוּ** כי אמירה זו של זה, אמרו אותה בלב אך **עַל אֵלֶּה** הוא מה שאמר בתורה שאמרו 'אֵלֶּה אֱלֹקֶיךָ אֲשֶׁר הֶעֱלוּךָ' אף על פי שהיה בשתוף **חָשְׁכוּ עֵינֵינוּ** מפני שדבר זה של 'אֵלֶּה אֱלֹקֶיךָ' אמרו אותו בפירוש בפה להדיה.

כָּל הַמְשַׁתֵּף שֵׁם שָׁמַיִם וְדָבָר אַחֵר, נֶעֱקָר מִן הָעוֹלָם (שמות כב, יט). לכאורה קשא ממה שאמרו רבותינו ז"ל (נידה לא.) שלשה שותפים באדם הקדוש ברוך הוא ואביו ואמו, ואיך יאמרו שותפים בפירוש?

ונראה לתרץ בס"ד כל דבר שהאדם עושהו כפי הטבע מותר לשתף מעשה האדם עם מעשה הקדוש ברוך הוא מפני כי הטבע שעשה בו האדם אותו מעשה גם היא ברא

אותו הקדוש ברוך הוא שגזר שכך וכך יהיה נעשה על ידי הטבע.
ולכן יש לשתף את אב ואם ביצירת האדם עם מעשה השם יתברך כי ידוע הוא שהאב והאם שעשו הילד על ידי הזרע לא בכחם עשו זאת אלא כפי גזרתו יתברך שגזר שהזרע אשר יזריע אב ואם בכחם יהיה נוצר ממנו ולד בחמשה אודם וחמשה לובן, דהא אב ואם מטילין זרע דוקא ואיך נוצר מן הזרע שלהם גוף לולי גזירתו יתברך שגזר בטבע? דהא כמה וכמה מזריעים והזרע אין נוצר ממנו כלום! על כן מה שאמר שלש שותפים באדם אין נוגע דבר זה בכבודו יתברך וכן כל כהאי גונא שהאדם עושה דבר על פי חיוב הטבע אין בזה חשש אם ישתף מעשהו עם מעשה השם יתברך.
ועוד לפי דברי התוספות שתירצו דלא אסור אלא במידי דאלקות גם לפי תירוצם הנזכר אין מזה קושיא.
מיהו בגמרא דסוכה (סוכה מה:) במה שאמרו 'לי־ה ולך מזבח' הקשו בגמרא והא אסור לשתף שם שמים ודבר אחר? ותירץ כונת דבריהם הוא לומר 'לי־ה אנו מודים ולך אנו משבחין' עיין שם. נמצא אף על פי שלא נזכר אלקות בדבריהם חוששין. והרב ערוך לנר שם הקשה מפסוק יְרָא אֶת ה' בְּנִי וָמֶלֶךְ (משלי כד, כא) דהשוה מורא שמים עם מורא בשר ודם? ותירץ התם שאני שהפסיק בתיבת 'בְּנִי' שלא אמר בְּנִי יְרָא ה' וָמֶלֶךְ, כדי לחלק בין יראה של הקדוש ברוך הוא ובין יראה של מלך עיין שם.
ואנא עבדא הקשיתי מפסוק הושע (הושע ג, ה) אַחַר יָשֻׁבוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וּבִקְשׁוּ אֶת ה' אֱלֹקֵיהֶם וְאֵת דָּוִד מַלְכָּם, ומאי שנא ממה שאמר 'לי־ה ולך מזבח' דמקשי עלה בגמרא בסוכה? ותרצתי בס"ד כיון דגבי הקדוש ברוך הוא אמר 'ה' אֱלֹקֵיהֶם' וגבי דוד אמר 'מַלְכָּם' נמצא אין זה משוה.
ועדיין יש להקשות ממה שנאמר וַיַּאֲמִינוּ בַּה' וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ (שמות יד, לא) הרי משוה בענין האמונה וידוע דהאמונה שייכה לאלקות? ונראה לי בס"ד כיון דאמר 'וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ' הרי פירש שמשה הוא עבד האלוקים ואין משה אלוקים ח"ו. ואין להקשות ממה שנאמר אֶת ה' אֱלֹקֶיךָ תִּירָא (דברים ו, יג) ודרשו רבותינו ז"ל (פסחים כב:) לרבות תלמידי חכמים, התם לא נזכר תלמידי חכמים להדיא אלא נרמז ברבוי אֶת.
ועוד נראה לי בס"ד כל דבר שהאדם אומרו מדעתו ומעצמו אסור לו לשתף שם שמים

ודבר אחר, כי השומע אומר זה מתכוין לרעה להיות נוגע בכבודו יתברך ולכן על מה שאמר 'אֱלֹה אֱלֹקֶיךָ יִשְׂרָאֵל' קאמר דאלו שתפי שם שמים ודבר אחר ואין אנו דורשים דבריהם לכף זכות ובפרט כי הם חוטאים עתה במעשה העגל, לכך אמרינן דחייבין הם משום משתף שם שמים ודבר אחר אבל בדבר שהתורה מדברת מאיליה על אחרים כהך פסוקא של 'וַיַּאֲמִינוּ בַּה' וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ' אין אומרים שהתורה ח"ו שתפה שם שמים ודבר אחר בדברים אלו.

ולכן אין להקשות נמי מפסוק דהושע 'וּבִקְשׁוּ אֶת ה' אֱלֹקֵיהֶם וְאֵת דָּוִד מַלְכָּם' וכן פסוק 'יְרָא אֶת ה' בְּנִי וָמֶלֶךְ', דהתם שאני דרוח הקודש היא האומרת דברים אלו ממנה וכן הכא דהשם יתברך השוה כבודו לכבוד בשר ודם בפסוק 'אֶת ה' אֱלֹקֶיךָ תִּירָא' דקאי אֶת על תלמידי חכמים, אין להקשות בזה כלום כיון דדברים אלו יוצאים מפי הגבורה אבל אם אדם ידבר דברים מעצמו צריך להזהר שלא לשתף שם שמים ודבר אחר.

אֶלָּא מַה תַּלְמוּד לוֹמַר: "**אֲשֶׁר הֶעֱלוּךָ**"? **שֶׁאִוּוּ לָאֱלָהוּת הַרְבֵּה** (**שמות לב**, ד). קשה איך נתיישבה בזה קושייתו שהקשה 'וַהֲלֹא כָּל הַמְשַׁתֵּף שֵׁם שָׁמַיִם וְדָבָר אַחֵר נֶעֱקָר מִן הָעוֹלָם' דאומרו 'אִוּוּ לָאֱלָהוּת הַרְבֵּה' זה קשה יותר מן השיתוף?

ונראה לי בס"ד על פי מה שאמרו המפרשים ז"ל דהשם יתברך נקרא 'אלקי האלקים' לגבי אומות העולם שאין יכולים לקבל שפע מאתו יתברך אלא רק על ידי אמצעי שהשרים מקבלים ונותנים להם אבל ישראל אינם מקבלים על ידי אמצעי ולכך נקרא אצל ישראל 'אלקי ישראל' שאין אמצעי ביניהם.

ולזה אמר רשב"י דמה שאמרו 'אֱלֹה אֱלֹקֶיךָ יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר הֶעֱלוּךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם' אין כונתם לומר דהכח של יציאת ישראל ממצרים היה בשיתוף ח"ו מן השם יתברך ומן העגל דעל זה אמרו כָּל הַמְשַׁתֵּף שֵׁם שָׁמַיִם וְדָבָר אַחֵר הֲרֵי זֶה נֶעֱקָר' דכונתו לשתף בעיקר השפע והכח אלא הם היו מודים דכח היציאה שיצאו ממצרים נשפע ונמשך להם מאתו יתברך בלבד ואין עמו שותף, אלא רק אמרו שזה השפע של כח היציאה בא להם מאתו יתברך על ידי אמצעים הם העגל וכיוצא בו דלדידהו אינו ראוי שיהיה נקרא הקדוש ברוך הוא 'אלקי ישראל' לתת להם שפע בלי אמצעי אלא נקרא 'אלקי

האלקים' וזהו שאמר 'אִוּוּ לָאֱלָהוּת הַרְבֵּה' שיהיו אמצעיים בינם לבין השם יתברך לכך אמרו על העגלים 'אֵלֶּה אֱלֹקֶיךָ יִשְׂרָאֵל' שהעגלים הם אלקות עליהם והקדוש ברוך הוא הוא אלוק של העגלים כי לכך נקרא 'אלקי האלקים' גם לגבי ישראל.

אַזְהָרָה לְבֶן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, מְנַיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "לֹא תֹאכְלוּ עַל הַדָּם" (ויקרא יט, כו). פירש רש"י לא תאכלו אכילה שתהרגו עליה. קשא מנא ליה לפרש על בן סורר ומורה, תפרש על אכילת חלב שיש בה כרת שהוא מיתה בידי שמים?

ונראה לי בס"ד דאם על אכילת חלב למאי הוצרך הכתוב לומר 'עַל הַדָּם' בדבר זה דהא באכילה זו מפורש בכתוב וְנִכְרְתָה (ויקרא ז, כז) לכך מפרש על בן סורר ומורה דהוא אוכל מאכל היתר ואין מפורש בכתוב דסקילתו היא מחמת אכילתו לכך אמר 'לֹא תֹאכְלוּ עַל הַדָּם' לא תאכלו אכילה של היתר שתהיו נהרגים עליה, והיינו אכילה של בן סורר ומורה דהוא נסקל ונהרג בעבור אכילתו.

ומלבד פירוש רש"י הנזכר נראה לפרש הכי קאמר לא תאכלו אכילה שתסבב לכם הריגה אחרי זה, כלומר שתהיו אחרי זה אתם הורגים נפשות ואז ממילא תהיו אתם נהרגים וכמו ענין בן סורר ומורה דאכילתו עתה מסבבת לו הריגה לאחרי זה כי על ידי שיהיה מלומד לאכול אכילה מרובה ולשתות שתיה מרובה אז אחרי זה כשאין סיפק בידו למצוא מדתו ומנהגו באכילה ושתיה זו יהיה מוכרח להרוג נפשות כדי לשלול אותם וממילא הוא גם כן יהיה נהרג ונמצא אכילתו עתה מסבבה לו להרוג נפשות אחרי זה ואז גם הוא יהרג.

דף סג:

עָשָׂה דְּמוּת יְרֵאָתוֹ וּמַנִּיחוֹ בְּכִיסוֹ (הושע יג, ב). היינו להראות כי ממונו בא לו ממנו. ומה שאמרו 'הוֹרוֹן גָּדוֹל הִקְרִיב לוֹ יָבוֹא וְיִשַּׁק לוֹ' משמע דרוצין מהם שיבאו וישקו את עבודה זרה וכונתם בזה לקלקל על ידי הנשיקה יותר מקלקול הקרבה כי קלקול הנשיקה הוא במקום גבוה יותר וכמו שאמר רבינו האר"י ז"ל בענין הערב רב שהיו מנשקין את העגל.

אַף חִזְקִיָּה מֶלֶךְ יְהוּדָה, בִּקֵּשׁ אָבִיו לַעֲשׂוֹת לוֹ כֵּן, אֶלָּא שֶׁסָּכְתָה אִמּוֹ סַלְמַנְדְּרָא (מלכים ב' יז, לא). פירש רש"י באחז מצינו כתוב 'גַּם אֶת בְּנוֹ הֶעֱבִיר בָּאֵשׁ' (מלכים ב' טז, ג)

ולא מצינו לו בן אלא חזקיהו עיין שם. ואף על גב דבדברי הימים (דברי הימים ב' כח, ג) כתיב 'וַיַּבְעֵר אֶת בָּנָיו בָּאֵשׁ' ועוד שם כתוב 'וַיַּהֲרֹג גִּבּוֹר אֶפְרַיִם אֶת מַעֲשֵׂיָהוּ בֶּן הַמֶּלֶךְ' (שם פסוק ז') הנה בודאי היה לו בנים חוץ מחזקיהו וכונת רש"י לומר, לא מצינו לו בן אחר מותו כי אם חזקיהו כי אחד נהרג והשאר הבעיר אותם באש ולכן מה שנאמר 'גַּם אֶת בְּנוֹ הֶעֱבִיר בָּאֵשׁ' קאי על חזקיהו שהוא בנו הנשאר יחיד לו. גם אמר 'בְּנוֹ' פירש בנו הידוע שהוא יורש העצר שלא נשאר לו אחר.

ברם מקשים דמהאי קרא שאמר 'גַּם אֶת בְּנוֹ הֶעֱבִיר בָּאֵשׁ' משמע שרצה לשרפו לֵאלֹהֵי סְפַרְוַיִם שהוא שריפה ממש ד'הֶעֱבִיר' משמע יותר שהעבירו למולך ושם לא יש שריפה ממש כדי שתצטרך אמו לסוך אותו בסלמנדרא?

ונראה לי בס"ד דמוכרח לומר מה שנאמר 'אֶת בְּנוֹ הֶעֱבִיר' הוא עבודה של סְפַרְוַיִם שיש בה שריפה שהוא העבירו כדי לשרפו אך מחמת הסיכה לא נשרף דאם העברה זו היתה למולך אינו חייב בזה כדי שיגיד הכתוב עון זה עליו, דהא איתא לקמן (דף סד:) העביר כל זרעו פטור שנאמר 'מִזַּרְעֲךָ' (ויקרא יח, כא) ולא כל זרעך, על כן ודאי האי העביר באש היינו דהעבירו לשרפו שהיתה עבודה זו של סְפַרְוַיִם וניצול על ידי הסגולה שעשתה לו אמו.

דף סד.

"**הַנִּצְמָדִים לְבַעַל פְּעוֹר**", **כְּצָמִיד עַל יְדֵי אִשָּׁה** (**במדבר כה**, ה). שהוא רפוי. הא דנקיט **צָמִיד** ולא רביד שעל הצואר וכיוצא בו שגם הוא דרכו רפוי, נראה דעון עבודה זרה פוגם בשם י־ה וידוע שם י־ה בא"ת ב"ש הוא מתחלף באותיות 'מצ' גם ידוע שיש במלואו ומלוי מלואו י"ד אותיות ונרמז זה בצמיד שהוא 'צמ י"ד' דהיינו שפוגם בשם י־ה שהוא אותיות 'צמ' בא"ת ב"ש ויש בהמלואים שלהם י"ד אותיות וזהו 'צמ י"ד'. וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּה' אֱלֹקֵיכֶם (דברים ד, ד) דבוקים ממש דמחצב הנשמות רבות במחצב הספירות מה שאין כן במלאכים כתיב 'הֵן אֶרְאֶלָּם צָעֲקוּ חֻצָה' (ישעיה לג, ז).

דף סה:

וְאַף שְׁאֵלָה זוֹ שָׁאַל טוּרְנוּסְרוּפוּס הָרָשָׁע אֶת רַבִּי עֲקִיבָא, אָמַר לוֹ: מַה יּוֹם מִיּוֹמַיִם. כך הגרסה בכל מקום. ויש להקשות הוה ליה למימר 'מָה הַיּוֹם מֵיָמִים' דהם ימי השבוע אבל 'יּוֹמַיִם' משמע דקאי על שני ימים בלבד כמו שאמרו (רש"י דברים יא, יג) 'אם תעזבני יום יומים אעזבך'?

ונראה כי ידוע דבזמן קדמון היה אצל האומות יום בשבוע מיוחד ליום מנוחה ויום בטלה והוא יום ראשון בשבוע כאשר נמצא עתה אצל הנוצרים וכמפורש זה בגמרא, ואפשר שהיה לאומה אחרת יום אחד מיוחד ויום מנוחה ויום בטלה והיה ביום שישי בשבוע כאשר נמצא עתה אצל הישמעאלים, ונמצא שהיה יום סמוך לשבת מלפניו אצל אלו ויום סמוך לשבת מאחריו אצל אלו.

ולכן אמר לו על השבת '**מַה יּוֹם מִיּוֹמַיִם**' הם שני ימים אלו הנמצאים אצל אחרים לימי מנוחה מה היתרון שיש לו לשבת עליהם שיהיה אצלכם יום מנוחה יום השביעי דוקא ואינו יום שישי כאלו ואינו יום ראשון כאלו?

והא דהביא לו שלשה הוכחות בשביל כבודו של שבת ומעלתו, נראה לי כנגד שלשה מדרגות קדושה שיש לשבת של לילה ושל שחרית ושל מנחה גם כנגד ג' פעמים 'הַיּוֹם' הכתוב בשבת בפרשת בשלח גבי ירידת המן גם הוא כנגד שביתה ממלאכות הנקראים אבות וכנגד שביתה ממלאכות הנקראים תולדות וכנגד שביתה ממלאכות שהם דרבנן.

אי נמי יש לומר כנגד הפעולה והפועל והנפעל וכמו שכתב הגאון מהראו"ו ז"ל בריש פרשת דברים שכל דבר יש בו פעולה ופועל ונפעל דרך משל הזרע הוא הפעולה והאדם הזורעו הוא הפועל והקרקע שנזרעת בו היא הנפעל עיין שם. וכן כאן הקדושה שאנחנו עושים ביום השביעי הוא הפעולה והאדם העושה הוא הפועל ויום השביעי הוא הנפעל ולכן אומרים ג' פעמים 'בּוֹאִי כַלָּה' בקבלת שבת שתים בקול רם ואחת בלחש.

קִבְּרוֹ שֶׁל אָבִיו יוֹכִיחַ, שֶׁאֵינוֹ מַעֲלֶה עָשָׁן בְּשַׁבָּת. אם הוא על קברו ממש שנקבר בו גופו של אביו לא שמענו כזאת על אביו ולא על זולתו כי אם נאמר כזאת על קבר

'אלישע אחר' שהיה לו כן על ידי תפלתו של רבי מאיר, ואפשר דכונתו על מקומו אשר בגיהנם ולזה קרי ליה קברו ואינו מעלה עשן בשבת דאש גיהנם אינו דולק בשבת ואף על גב דאין זה גלוי לו דהוא אינו רואה מקומו של אביו בגיהנם כי ידע דאחר שיאמר לו על אוב הוא מעלה את אביו באוב ועל ידי כך ישאל את אביו למה לא עלית בשבת? וישיב לו אביו דאין אש גיהנם דולק בשבת, ונמצא דהוא מעיד ומגיד על מקומו שבגיהנם דאינו מעלה עשן בשבת.

והכי איתא במדרש רבא בפרשת בראשית (בראשית רבה יא, ה) דאמר לו רבי עקיבה שיעלה אוב וינסה הדבר באביו והלך ונסה באביו והעלהו ביום ראשון ושני ושלישי וכו' ובכולם עלה ורק בשבת לא עלה וחזר והעלהו ביום ראשון אמר לו כמדומה לי שנעשית יהודי שכל ימי החול עלית וביום שבת לא עלית! אמר לו בעולם שלכם מי שאינו רוצה לשמור שבת רשאי בעצמו, אבל כאן בעל כרחו שומר שבת! אמר לו וכי משא ומתן ומלאכה יש לכם, ומה הפרש יש בין שבת ובין ימי החול אצלכם? אמר לו ההבדל הוא שכל ימי החול גיהנם דולק וביום שבת נח עיין שם. נמצא הגיד לו אביו על מקומו בגיהנם שהוא קבורת נפשו שאינה זזה משם אינו מעלה עשן בשבת וכל זה צייר רבי עקיבה בדעתו מעיקרא והקדים לומר לו בַּעַל אוֹב יוֹכִיחַ, קִבְרוֹ שֶׁל אָבִיו יוֹכִיחַ, שֶׁאֵינוֹ מַעֲלֶה עָשָׁן בְּשַׁבָּת.

אָמַר לוֹ: בִּזְיוֹתוֹ, בִּיְשִׁיתוֹ, וְקִלְלָתוֹ. נראה דנקיט ג' דברים **בִּזְיוֹתוֹ** במה שאמרת 'מַה גֶּבֶר מְגוּבְּרִין' דהראית בזה שאין לו יתרון על המון העם **וּבִיְשִׁיתוֹ** שהבאת הוכחה גמורה לבטל דבריו מן בעל אוב ובזה נצחתו נצחון גדול וביישתו בנצוח הזה **וְקִלְלָתוֹ** שהוא רוצה לומר גדפתו כמו שפירש רש"י ז"ל והוא במה שאמרת 'קִבְרוֹ שֶׁל אָבִיו יוֹכִיחַ דְּאֵינוֹ מַעֲלֶה עָשָׁן בְּשַׁבָּת' דנמצא אביו עודנו נדון בגיהנם ורק בשבת נח.

וּכְשֶׁהָיָה רַבִּי עֲקִיבָא מַגִּיעַ לְמִקְרָא זֶה, הָיָה בּוֹכֶה (**דברים יח, יא**). הא דהיה רבי עקיבה מתעורר בדבר זה יותר משאר חכמים מפני שרבי עקיבה היה ארבעים שנה עם הארץ וסבל עניות באותם ארבעים שנה ולא היה לו סיוע מצער ויסורין של עניותו ורעבונו שיפתחו לו שערי בינה באותם הארבעים שנה שתשרה עליו רוח חכמה ובינה בהם והלכו לאבוד ח"ו כל אותם השנים.

רַבִּי חֲנִינָא וְרַבִּי הוֹשַׁעְיָא הֲווּ יַתְבֵי כָּל מַעֲלֵי שַׁבְּתָא, וְעַסְקֵי בְּסֵפֶר יְצִירָה, וּמִיבְרוּ לְהוּ עֵיגְלָא תִּילְתָא, וְאָכְלוּ לֵיהּ. יש להקשות כיון דיכולים לברא בהמה ואכלי לה דנהנים ממנו באכילה וכן רבא היה בורא גברא ושולחו ממקום למקום ורק כח הדיבור לא יכול לברא לו, אם כן אדם הראשון איך נצחתו חוה שהכריחתו לאכול דאמרה לו אם תחשוב שתשאר חי והיא תמות לא יברא לך אשה אחרת דאין כל חדש תחת השמש, ומה תועיל לבדך אם לא תוליד בנים וכנזכר במדרש רבותינו ז"ל, ולפי זה היה לומר לה אני אברא אשה בספר יצירה אף על פי שהיא אי אפשר לה לדבר עם כל זה אשמש עמה כדרך כל הארץ ותוליד בנים!

ונראה לי כיון דאי אפשר לברא בה כח הדיבור אין ראויה להזריע ולהתעבר. ועוד זה דנברא בספר יצירה אינו מתקיים בעולם יותר מן עשרים־וארבע שעות כי צריך לו חיים ומי יתן לו חיים וכאשר אמרו רבותינו ז"ל על הנעשה באחיזת עינים וכשוף שאינו מתקיים עשרים־וארבע שעות אלא חוזר ומתבטל ואם כן מה היה מועיל אם היה בורא אשה בספר יצירה אף על גב דהיה יודע לברא בספר יצירה בודאי.

ברם יש להקשות אמאי דחיק לשנויי לעיל (בדף נט:) על אדם הראשון שנאסר לו בשר בהמה ומה שהיו צולין לו בשר היינו בשר היורד מן השמים. והוה ליה למימר דהיה בורא בספר יצירה בהמה ואכיל לבשרה כאשר היו עושין רבי חנינא ורבי אושעיא? ונראה לי בס"ד דאכילת בשר הנברא בספר יצירה אינו משביע שאינו עושה דם בגוף האוכלו ובודאי דאינו מרגיש בו טעם הנאה של אכילה.

ובזה ניחא לתרץ קושיא אחרת איך רב חנינא ורב אושעיא נהנין ממעשה נסים דמברו להו עגלא תלתא ואכלי ליה? אך בזה ניחא דלא היה להם הנאה מאכילתו ורק עושים כן להראות כח קדושת שמות הקודש אשר מכוונים בהם ופועלים בהם פעולות אלו וגם לנסות כח קדושת עצמם דאין כל אדם עושה פעולות אלו אלא אם כן הוא צדיק וקדוש וטהור. ובזה ניחא לתרץ בענין אליהו זכור לטוב שהיו מביאים לו העורבים בשר (מלכים א' יז, ב) ולמה לא היה בורא בשר בספר יצירה? אלא ודאי דאין בשר זה משביע וזן את הגוף.

אָמַר לֵיהּ: מִן חַבְרַיָּא אַתְּ? הָדַר לַעֲפָרֵךְ. צריך להבין מה נעשה בו לזה הנברא, ואם נתבטל איך נתבטל בדברים אלו?

ונראה לי בס"ד דאיתא בספר שבט מישראל (על התהלים סימן כ"ח) על מה שנאמר בישעיה **הַגִּידוּ הָאֹתִיּוֹת לְאָחוֹר וְנֵדָעָה כִּי אֱלֹקִים אַתֶּם אַף תֵּיטִיבוּ וְתָרֵעוּ** (ישעיה מא, כג) ופירש הענין על פי מה שאמרו בילקוט ראובני (פרשת בראשית) כי בן סירא עשה גולם על ידי צרופי אותיות א"ב ובא ירמיה הנביא ע"ה והוכיחו! והשיב לו בן סירא כבר נברא ומה אעשה? אמר לו ירמיה הנביא ע"ה תן דעתיה לכוין כל הצרופים שעשית לאחור בדרך תשר"ק ואז יחזור לעפרו, וכן עשה.

נמצא אם יהיו בוראים בריה על ידי צרופי אותיות אם יחזור ויצרף אותם בצרופים לאחור דרך תשר"ק ישוב הנברא לעפרו אמנם השם יתברך שהוא הבורא האמיתי אם יבא אדם על בריה שברא הקדוש ברוך הוא צרופי האותיות לאחור לא יוכל לפעול כלום אלא תשאר הבריאה כמו שהיא. וזהו שנאמר **הַגִּידוּ הָאֹתִיּוֹת לְאָחוֹר** כי רשעי ישראל באותו זמן היו בעלי שם המפורש והיו יודעים לצרף אותיות של ספר יצירה לעשות בהם איזה בריה והיו מתפארים בדבר זה שיש להם יכולת בכך ואמר לו הנביא הגידו האותיות של צרופים אשר בראתם בהם על אלו הדברים שנבראו בהם לאחור ואז **נֵדָעָה כִּי אֱלֹקִים אַתֶּם** כלומר אם הגדתם האותיות לאחור ונשארו הבריות כמו שהם ולא בטלו אז נדע כי אלקים אתם ואם בטלו מעשיכם אז ניכר שאין ממש בכם עד כאן דבריו עיין שם.

ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב **וְכָשְׁלוּ אָחוֹר וְנִשְׁבָּרוּ וְנוֹקְשׁוּ וְנִלְכָּדוּ** (ישעיה כח, יג) פירוש אלו הבוראים בריות בספר יצירה כדי להתפאר להראות לעולם שהם אלקים, היו הנביאים מכשילים אותם בהזכירם על בריות שלהם אותיות הצירוף שבראו אותם בהם לאחור ובזה נשברו אותם הבריות ואז נתגלה קלונם ונודע דאין אלקים המה ונמצא בזה נוקשו ונלכדו בזיופם.

ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב **לוֹ חָכְמוּ יַשְׂכִּילוּ זֹאת יָבִינוּ לְאַחֲרִיתָם** (דברים לב, כט) והיינו '**זאת**' ראשי תיבות 'זִוּוּג אוֹתִיּוֹת תּוֹרָה' שעל ידי הצרופים של האותיות שזה נקרא 'זיווג האותיות' אם הם מבינים זה באמת ויש להם יכולת שלימה בזה הנה אלו

יָבִינוּ דבר זה **לְאַחֲרִיתָם** של אותיות הצירוף שאם יזכירום לאחור יסתרו כל בניינם. ולכן נראה כי רבי זירא היה יודע לברא אדם על ידי צירוף ידוע שמועיל לברא אדם שלם חוץ מכח הדיבור שאינו יכול לברא בו ואחר שידע דההוא גברא נברא מספר יצירה מאחר שלא היה יכול לדבר אז הזכיר עליו צירוף שנברא בו לאחור כי הוא יודע באיזה צירוף בוראין אדם וכיון שהזכיר עליו את הצרוף למפרע שב לעפרו ונתבטל לגמרי והגמרא הסתיר הענין ורק אמר דאמר לו 'תּוּב לַעֲפָרֵךְ' אך ודאי הוא הזכיר הצירוף למפרע ויתכן דנרמז זה בתיבת **לַעֲפָרֵיךְ** בהפוך אתוון **לְעֵרַפַּיִךְ** לשון עורף רצונו לומר שוב לאחור על ידי הצירוף שמכוין בו לאחור.

דף סז.

תָּנוּ רַבָּנָן: "**מְכַשֵּׁפָה**" **אֶחָד הָאִישׁ וְאֶחָד הָאִשָּׁה, אִם כֵּן מַה תַּלְמוּד לוֹמַר**: "**מְכַשֵּׁפָה**"? **מִפְּנֵי שֶׁרֹב נָשִׁים מְצוּיוֹת בְּכִשָּׁפִים** (**שמות כב**, יז). נראה לי בס"ד מפני דהכשפים הם רוחות טומאה וידוע דהקליפה ורוחות הטומאה נאחזים בכוחות הדינין מוצלחים ביותר ולכן דהנשים הם בחינת הדינין [מצויות] במעשה כשפים ביותר. ועוד נראה לי הטעם כי הנשים מצוי בגופם טומאה ביותר מחמת דם נידות ולכן נגררים אחר כשפים כי מצא מין את מינו וניעור.

דף סז:

לָמָּה נִקְרָא שְׁמָן "כְּשָׁפִים"? **שֶׁמַּכְחִישִׁין פָּמַלְיָא שֶׁל מַעְלָה** (**שמות כב**, יז). נראה לי הכונה דקאי על השרים הממונים למעלה על כל דבר ודבר מדברים הטבעיים שאין לך דבר טבעי שאין עליו ממונה מלמעלה כדי להוציאו מן הכח לפועל דאפילו על עשבים אמרו רבותינו ז"ל (בראשית רבה י, ו) על כל עשב יש מלאך ממונה עליו ומכה בו ואמר לו גדל, ולכן כשפים שהם משנים הטבע והנהוג המסור ביד הממונים נמצא הם מכחישים פמליא של מעלה, המה אותם הממונים על פעולות הטבעיים וגם זה נעשה על פי גזרתו יתברך שגזר להיות כח לכשפים בכך אחר חטא אדם הראשון שהגביר בחטאו כח הסיטרא אחרא בתערובת טוב ברע וגרם שיהיה לה שליטה בעולם, ולכן הכשפים שהם רוחות הסטרא אחרא יש להם שליטה בכך.

ולכן בזמן הזה שנחלשה הסטרא אחרא גם כחן של כשפים נחלש שאין מצויים בכל מקום ואינם מצויין אצל כל אדם וכאשר תמצא בענין השדים שנתמעטו בעולם ואינם מצויים בכל מקום וגם כן הוא מטעם זה.

"**וַיֹּאמְרוּ הַחַרְטֻמִּם אֶל פַּרְעֹה: אֶצְבַּע אֱלֹקִים הִיא**". **אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: מִכָּאן שֶׁאֵין הַשֵּׁד יָכוֹל לִבְרֹאת בְּרִיָּה פְּחוּתָה מִכַּשְּׁעוֹרָה. רַב פָּפָּא אָמַר: הָאֱלֹקִים! אֲפִילּוּ כְּגַמְלָא נַמִּי לָא מָצֵי בָּרֵי! אֶלָּא הַאי מִיכְנַיְיתּ לֵיהּ, וְהַאי לָא מִיכְנַיְיתּ לֵיהּ**. עיין פירוש רש"י ז"ל וקשא וכי לא יש בריה קטנה מקרוב? ועוד כיון דהשד נוטלה ומביאה מה הפרש איכא בין אם יש בה כח לאין בה כח מאחר דהשד נושא אותה?

ונראה לי בס"ד הכונה כיון דמן הדין אין הטומאה שורה על פחות מכשעורה דאפילו טומאת מת החמורה אינה טמאה פחות משעורה לכך גם השד שהוא רוח טומאה אין לו כח לצוד בריה ולישא אותה וליטלה ממקום למקום אם היא פחותה משעורה ולכן הכינים דכמותן מעיקרן פחות משעורה אין השד יכול לשלוט בהם לטלטלם ולהביאם ממקום למקום דאין לו כח עליהם.

והנה נודע מה שאמרו רבותינו ז"ל דמכה של כינים במצרים היו הכינים גדולים כביצים הן מה שהיו מן עפר הארץ שנהפך לכינים והן כינים שהיו במצרים קודם המכה שנתגדלו ונעשו כל אחת כביצה באופן שלא היה נמצא במצרים כינה קטנה כלל ובאו החרטומין להראות כוחן להביא קטנים ממקום אחר שהוא חוץ לגבול מצרים על ידי השדים שיביאום להם דאז ניכר שהם הביאו את הכינים האלה אחר המכה כיון דקטנים הם ולא יכולו דאין השד יכול ליטול בריה קטנה פחות משעורה לצוד אותה ולהביאה ממקום למקום ואז בעל כרחם הודו שזה המכה אצבע אלקים היא (שמות ח, טו) ששלטה בכינים הקטנים ועשתה אותם גדולים כביצים ולדעת רבי אליעזר רצו שהשד יברא להם כינים קטנים כבריית כנים הנהוגים ובזה יהי ניכר כי אלו הכינים הקטנים משלהם באו ולא יכולו, ובזה יתיישבו המקראות היטב ודו"ק.

אִי לָאו דְּזְעִירִי אַתְּ, לָא הֲוָה מְהַדְּרִינָן לָךְ, מִי אִיכָּא דְּזָבֵין מִידֵּי הָכָא, וְלָא בָּדַק לֵיהּ אַמַּיָּא. קשא אם כן דהוא אדם חשוב אצלם איך רימו אותו מעיקרא?

ונראה לי הדברים אלו אנשי הממשלה אמרי לזעירי ולא המוכרים כי היה אדם חשוב

אצל אנשי הממשלה והלך לקבול אצל הממשלה על המוכרים והם הוציאו מעותיו מיד המוכרים ונתנו לו ואמרו לו אי לאו זעירי את, לא היינו חוששין לתביעה שלך ולא היינו מטפלים להחזיר לך מעותיך כי פשעת בעצמך שלא בדקת במים.

ובחידושי הרמ"ה ז"ל כתב דזעירי רכב על החמור והוליכו להשקותו מים בעודו רוכב על החמור וכשנפשר וחזר להיות עץ היה צריך ליפול במים ונעשה לו נס וניצול עיין שם. ולפי זה יש לומר המוכרים אמרו לו כן אחר שראו שנעשה לו נס גדול שלא נפל במים נתכבד בעיניהם ולכך החזירו לו מעותיו.

נמצא כל דבר הנעשה על פי כוחות הטומאה נבדק במים וידוע כל כוחות טומאה של כשוף וכיוצא נמשכים מן ס"מ שהוא מקור הטומאה ונקרא 'צמא' [131] כי מספר שמו קל"א כמנין צמא ובזה יובן הוֹי כָּל צָמֵא לְכוּ לַמַּיִם (ישעיה נה, א) דרצונו לומר כל דבר הנעשה על פי כוחות הצמא לכו לבדקו במים כי המים דוחין כוחות הטומאה בכמה דברים וכאשר תמצא בטבילה ובנטילת ידים.

דף סח.

הֵיאַךְ מַנִּיחִין אִסּוּר סְקִילָה וְעוֹסְקִין בְּאִסּוּר שְׁבוּת. פירש רש"י הטמנת חמין והדלקת נר. וקשא מנא ידע דלא הטמינו? אם מפני שראה אותם אצלו ולא זזו ממנו שמא הביאו אותו היום משרתים לביתם לעסוק בכל צרכי שבת ולהכין הכל וכבר הטמינו. ויש לומר שלא ראה שהביאו נרות מרובים לטרקלין שלו ואם היו בבית אנשים אחרים להכין אותו היום כל צרכי שבת היו מביאים נרות מרובים כדי שתדליק אותם האשה בעלת הבית בעת הדלקת נר שבת, אלא ודאי לא יש שום אדם עוסק אותו היום בביתו בצרכי שבת לא הטמנה ולא נר ולכן קרא עליהם תגר זה.

אָמְרוּ לוֹ: לֹא הָיָה לָנוּ פְּנַאי. נראה כשם שמותר לשנות מפני השלום כן מותר לשנות מפני הכבוד דאינו דרך ארץ לומר לו שלא באו מפני שכבר ברכוהו.

או אפשר שלא הוציאו שקר מפיהם כי הם לא אמר לו שלא באנו אצלך מפני שלא היה לנו פנאי אלא הוא אמר 'וְעַד עַכְשָׁיו לָמָּה לֹא בָּאתֶם' והם אמרו 'לֹא הָיָה לָנוּ פְּנַאי' כי כוונו על עת אחת ידועה להם שבאמת לא היה להם פנאי בה.

ומה שאמר **נִכְנְסוּ וְיָשְׁבוּ לְפָנָיו מֵרָחוֹק אַרְבַּע אַמּוֹת**, נראה כי הקינוף היה בחדר

בפני עצמו שבו היה הקנוף שלו וזה החדר היה בתוך הטרקלין בסופו ופתחו פתוח לטרקלין והם תחילה ישבו בטרקלין חוץ לחדר שאין רואה אותם רבי אליעזר ולא ידעו שדעתו היתה מיושבת עליו, וכשאמר בנו להם כמדומה לו שדעתו נטרפה, אמר להם דבריו אל חוץ לחדר שבו הקנוף של אביו כי דבר עמהם כן בהיותם יושבים בטרקלין ובנו בחשבו שדעת אביו מבולבלת באותה שעה חשב שודאי לא ישמעו דברים אלו אליו.

אך באמת היה מיושב בדעתו הרבה היטב היטב והיה חוש השמע שלו חזק ששמע דברים שדבר בנו עם החכמים בטרקלין אף על פי שהוא שוכב בקינוף שבתוך החדר וכששמעו חכמים דבריו של רבי אליעזר שדבר בעד בנו ידעו בבירור ששפוי בדעתו היטב ולכן נכנסו מן הטרקלין לחדר שבו הקינוף שהוא שוכב בו וישבו שם רחוק ארבע אמות ממטתו שבקינוף.

אָמַר לָהֶם: תָּמֵהַּ אֲנִי, אִם יָמוּתוּ מִיתַת עַצְמָן. נראה טעמו דאמרו רבותינו ז"ל בגמרא התורה מצלת ממיתה משונה ולא ממיתה טבעית, ולכן כיון שהם זלזלו בה ח"ו שלא באו ללמוד תורה ממנו לא תצילם התורה ממיתה משונה. ומה ששאל רבי עקיבה על עצמו מפני כי הוא אשר הלך מקודם להודיעו כשברכוהו ובדלו ממנו ולכן חשש שמא בעבור זאת תהיה מיתתו קשה מכולם.

ברם קשא דאיתא בפסחים (פסחים סט.) דאמר לו רבי אליעזר לרבי עקיבא בשחיטה השבתני בשחיטה תהיה מיתתו, נמצא כבר מקדם קדמתא גילה לו רבי אליעזר ברוח הקודש איך תהיה מיתתו! ויש לומר כי מקודם גילה לו בשחיטה שהוא הרג וקיל משאר מיתות סקילה שריפה ושאל עתה אם נשאר הדבר כן שתהיה מיתתו בהרג או נוסף לו דבר קשה יותר? והשיב לו מיתתו קשה מכולם כי רובם בהרג אך אתה במיתה קשה מהרג.

נָטַל שְׁתֵּי זְרוֹעוֹתָיו וְהִנִּיחָן עַל לִבּוֹ. הא דעשה דבר זה סמוך לאותם הדברים שדבר באומרו לרבי עקיבה שלו קשה יותר, היינו להודיעו למה שלו קשה יותר? על אשר לא בא ללמוד ממנו מפני כי הוא היה לו כח השגה בלימודו יותר מכל החכמים שבדורו. והיינו כמו שאמר רבינו האר"י ז"ל (בשער הגלגולים) דנשמת רבי עקיבה היתה מבחינת

הזרועות ולכן היה יכול להשיג השגות גדולות בתורה למעלה למעלה דוגמת הזרוע שהאדם יוכל להעלותו למעלה מן הראש שלו ולכן פסוק אוֹר זָרֻעַ לַצַּדִּיק וּלְיִשְׁרֵי לֵב שִׂמְחָה (תהלים צז, יא) נאמר על רבי עקיבה כי סופי תיבות פסוק זה הוא עקיבה **וּזְרוֹעַ** אותיות **זְרוּעַ**.

ולכן כשאמר לו 'שֶׁלְּךָ קָשֶׁה' נָטַל שְׁתֵּי זְרוֹעוֹתָיו לרמוז לו הטעם מפני כי נשמתו מבחינת הזרועות ולכך היה יכול להשיג דברי תורה ממנו יותר מחביריו ולכן ענשו יותר על אשר לא בא ללמוד.

וּמָה שֶּׁהִנִּיחַ זְרוֹעוֹתָיו עַל לִבּוֹ נראה לי בס"ד רמז בזה שהמעשים שלו שמתייחסים לידים וגם לימוד החריפות שלו שמתייחס לידים כמו שנאמר יָדָיו רָב לוֹ (דברים לג, ז) במלחמתה של תורה כולם היו שלמים מצד כונת הלב שהיתה כונתו לשמה בין בלימוד בין במעשים גם לרמוז שהיתה השגתו מכח לבו כמו שאמר שלמה המלך ע"ה וְלִבִּי רָאָה הַרְבֵּה חָכְמָה וָדָעַת (קהלת א, טז).

או יובן בס"ד 'הִנִּיחַ יָדָיו עַל לִבּוֹ' דאיתא בכתבי גורי האר"י ז"ל דשבעה מתכות הם כשבע ספירות והבדיל הוא בנצח כמו שכתב בקהילת יעקב ז"ל וידוע כי משה רבינו ע"ה יתייחס לנצח וידוע מה שאמר (בשער הגלגולים דף מו:) כי רבי אליעזר הגדול אשר עליו התפלל משה רבינו ע"ה ואמר 'יְהִי רָצוֹן שֶׁיֵּצֵא זֶה מֵחֲלָצַי' הוא היה משורש משה רבינו ע"ה עיין שם. ולכן הניח זרועותיו על לבו כי אם תצרף אותיות **יַד** ותחברם עם אותיות **לֵב** יהיה מהם צירוף **בְּדִיל** ששרשו בנצח ורמז בזה שהוא משרש משה רבינו ע"ה שהוא בנצח הרמוז בבדיל שהוא חבור 'יד לב'.

הַרְבֵּה תּוֹרָה לָמַדְתִּי וְלֹא חִסַּרְתִּי מֵרַבּוֹתַי. יש להקשות למה לגבי עצמו נקיט המשל ככלב מן הים ולגבי תלמידיו נקיט כמכחול בשפופרת? ונראה לי בס"ד לרמוז שהוא חשב בעיניו את רבותיו כים אך תלמידיו לא החשיבו אותו בעיניהם אלא כשיעור השפופרת דלכן לא באו ללמוד ממנו תורה.

אי נמי רמז בזה הוא היה רץ כל ימיו ללמוד תורה מרבותיו ככלב זה ששט כל היום כולו מבית לבית וממקום למקום על מזונו, אך הם נחו במקומן ולא רצו אחריו כמכחול הזה שהוא עשוי מעץ או מתכת שהוא דומם ואינו מתנענע ואם לא יבא

אדם ויקחנו ויכניסנו בתוך השפופרת לקבל הכחול הוא אינו עושה כלום כן הם נחו ושבתו במקומן ולא זזו לבא אצלו ללמוד ממנו תורה.

והנה לפי גרסת תלמוד הדפוס והיא גרסת מהרש"א דגבי רבותיו נקיט 'אֲפִלּוּ כְּכֻלָּב' וגבי תלמידיו נקיט 'אֶלָּא כְּמִכְחוֹל' נראה לפרש בס"ד השינוי כי הרב יתחכם מתלמידיו יותר ממה שיתחכם מרבותיו וכמו שאמרו 'וּמִתַּלְמִידַי יוֹתֵר מִכֻּלָּם' (תענית ז.) לכן על עצמו אשר שמש רבותיו כראוי בכל ימיו אמר שלא חיסר מהם כלום אפילו ככלב דמאחר שלמד מהם הרבה לא אפשר שיחסר מהם כלום יען כי הם מתחכמים ומוסיפין חכמה מכוחו כי הרב זוכה ללמוד מתלמידו יותר ממה שהתלמיד זוכה לקלוט מרבו אבל גבי תלמידיו נקיט 'כְּמִכְחוֹל בִּשְׁפוֹפֶרֶת' דמאחר שלמדו ממנו זמן מועט באקראי ולא בקבע הוא לא נהנה להתחכם מהם כי אינם לומדים עמו בתמידות אבל הם התלמידים ודאי התחכמו ממנו.

ולגרסת רש"י ז"ל דתחילה גרס 'אֶלָּא' ואחר כך 'אֲפִלּוּ' הטעם הוא דרצונו לומר הוא שלמד תורה הרבה מרבותיו שהיה רץ אחריהם כל ימיו היה לו סייעתא דשמיא ביותר עד שהיה יכול לחסר מהם מעט אבל תלמידיו שפרשו ממנו ולא למדו אלא מעט לא חסרו ממנו כלום.

פַּעַם אַחַת אֲנִי וְהוּא מְהַלְּכִין הָיִינוּ בַּדֶּרֶךְ. הא דהוצרך לפרש שהיו 'מְהַלְּכִין בַּדֶּרֶךְ' רצונו לומר הוא כשהיה רואה אותי היה לומד ממני ושואל אותי בחמורות שבתורה אך הואיל שהיינו מהלכים בדרך אין ראוי שיהיה לימוד חמורות במהלך הדרך מפני שצריך להם ישוב הדעת ולכך שאלני בהלכות קשואים.

אָמְרוּ לוֹ: הַכַּדּוּר וְהָאַמּוּם וְהַקָּמֵיעַ וּצְרוֹר הַמַּרְגָּלִיּוֹת וּמִשְׁקֹלֶת קְטַנָּה, מַהוּ. קשה למה שאלו אותו דין של טומאה וטהרה דודאי הם היו יודעים דעתו בזה שכבר בחייו אפליגו עמיה חכמים דהכי איתא במסכת כלים דנחלקו בזה רבי אליעזר וחכמים? ונראה לי בס"ד כונתם לרמוז לו תשובה בחכמה על הוכחתו שהוכיח אותם למה לא באתם אצלי עד עתה, ורמזו לו בזה הדין של טומאה וטהרה לומר אותו הדין של טומאה וטהרה שהיה בענין תנור של עכנאי שחלקת בו על רבים הוא היה הסיבה שלא באנו אליך.

עָמַד רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ עַל רַגְלָיו וְאָמַר: הֲתַר הַנֶּדֶר, הֲתַר הַנֶּדֶר. הָא דְּעָמַד עַל רַגְלָיו אף על גב דהתרה דינה מיושב, נראה לי בס"ד כיון לעשות בהתרת הנדר דוגמת מה שעשה ביום הנדר שעמד על רגליו ואמר לא בשמים היא, אשר מחמת טענה זו הסכימו לברכו על אשר חלק על רבים ולא השגיחו על כל האותות שעשו לכבודו מן השמים וגם לא השגיחו גם על מה שאמרה בת קול מן השמים לכבודו ועתה שרצה לבטל מה שעשו לו הפך כבודו דבר גם זה מעומד.

וּמָה שֶׁכָּפַל דְּבָרָיו, הכונה הותר הנדר בבית דין למטה והותר למעלה בבית דין של מעלה. **וְהָא דְּלָא הַתִּירוּ לוֹ בְּחַיָּיו** אחר שכבר קבל עליו את הדין כשהודיעו רבי עקיבה דאז גם הוא חלק מנעליו וישב כדין מנודה, נראה לומר דהדין אין בית דין מתירין למי שנתחייב נדוי אלא אם כן הוא יבא לפניהם ויבקש התרה שיאמר לפניהם חרטתו, ואז יתירו לו. ולכן בחייו כיון שלא בא לבקש התרה מהם לא התירו לו אך אחר שנפטר עתה אי אפשר שיבקש התרה התירו לו.

"אָבִי אָבִי, רֶכֶב יִשְׂרָאֵל וּפָרָשָׁיו", **הַרְבֵּה מָעוֹת יֵשׁ לִי, וְאֵין לִי שֶׁלְּחָנִי לְהַרְצוֹתָן** (**מלכים ב ב, יב**). נראה לי בס"ד 'אָבִי' בחלק הגרסה 'אָבִי' בחלק העיון והסברה 'רֶכֶב יִשְׂרָאֵל' שהיה משורש משה רבינו ע"ה שזכה לדעת שהוא רכב ישראל התפארת הנקרא בשם ישראל.

דף סט:

מִשּׁוּם דְּאִתְּתָא בְּרִיא הִיא. קשא אדרבה הגבורה תתייחס לאנשים ולא לנשים דהא בחלש אומרים 'תש כוחו כנקבה'?

ונראה לי בס"ד כאן מדבר על כח הזרע שהוא תקיף וחזק לברא ממנו ולד והטעם מפני שזרע האשה נשאר בגוף האשה ואינו נעתק ויוצא לגוף אחר ולכן ישאר בתוקפו כמו שנאמר 'וְאֹנוֹ בְּשָׁרִירֵי בְטֶנוֹ' (איוב מ, טז) וכן הוא אומר בירמיה (ירמיהו מח, יא) 'שַׁאֲנַן מוֹאָב מִנְּעוּרָיו וְשֹׁקֵט הוּא אֶל שְׁמָרָיו וְלֹא הוּרַק מִכְּלִי אֶל כֶּלִי וּבַגּוֹלָה לֹא הָלָךְ עַל כֵּן עָמַד טַעְמוֹ בּוֹ וְרֵיחוֹ לֹא נָמָר', ולכן האשה בריאה היא בכח הזרע שלה יותר מן האיש שתוכל להוליד מן הזרע שלה בשמונה שנים או פחות מה שאין כן האיש שזרעו נעתק ויוצא מגופו אז יחלש כוחו ואחר שיהיה בן תשע שנים או יותר אז יהיה

כח בזרעו להוליד.

ועוד נראה שזרע האיש הוא מן המוח שלו והאשה מחוט השדרה שהוא חזק יותר מן המוח.

אֵלֶּה מַהֲכָא: "**וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת תֶּרַח, תֶּרַח הוֹלִיד אֶת אַבְרָם, אֶת נָחוֹר וְאֶת הָרָן**" (**בראשית יא, כז**). הקשה הרב עיון יעקב ז"ל הוה ליה למימר פסוק שקודם זה דכתיב 'וַיְחִי תֶּרַח שִׁבְעִים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת אַבְרָם אֶת נָחוֹר וְאֶת הָרָן'?

ונראה לי בס"ד דאין הכרח מפסוק זה לומר דאברהם קשיש מנחור ומהרן דיש לומר שלשתם באו בכרס אחד ונולדו ביום אחד והכי קאמר בהיות תרח בן שבעים הוליד שלשה בכרס אחד, ולכן אין ראיה לומר הרן הוליד בן שמונה שנים אלא לעולם הוליד בן עשר שנים לכך הביא פסוק אֵלֶּה תּוֹלְדֹת תֶּרַח וכו' דיש להקשות בפסוק זה למה אמר 'תֶּרַח הוֹלִיד' כדי שיצטרך להאריך לומר ג' תיבות 'אֶת אֶת וְאֶת' דהוה ליה לקצר ולומר כן 'אֵלֶּה תּוֹלְדֹת תֶּרַח אַבְרָם וְנָחוֹר וְהָרָן' וכמו שנאמר לעיל מיניה (בראשית י, א) וְאֵלֶּה תּוֹלְדֹת בְּנֵי נֹחַ שֵׁם חָם וָיֶפֶת? אלא ודאי בכונה מכוונת נקיט סגנון זה כדי לומר את בכל חד וחד ללמדינו שלא נולדו שלשתם בכרס אחת ובזמן אחד אלא כל אחד נולד בפני עצמו בזמן אחד ולכך נקיט 'אֶת' בכל אחד מהם להבדילם זה מזה להדיה.

ואם כן אנחנו למידין דהרן בתמני הוליד מה שאין כן פסוק הראשון של 'וַיְחִי־תֶּרַח שִׁבְעִים שָׁנָה וַיּוֹלֶד אֶת־אַבְרָם אֶת־נָחוֹר וְאֶת־הָרָן' שם היה מוכרח למנקט את בראשונה 'אֶת אַבְרָם' יען כי תיבת וַיּוֹלֶד נמשכת עם תיבה שאחריה כי תיבת הקודם יש בה אתנ"ח ולכן מוכרח לומר 'הוֹלִיד אֶת אַבְרָם' דאי אפשר לומר 'הוֹלִיד אַבְרָם' וכיון דנקיט 'אֶת' באברם נקיט 'אֶת' גם בנחור ובהרן ליפוי הלשון ונמצא כאן אין לנו ללמוד מן תיבת 'אֶת אֶת אֶת' לומר שבא הכתוב להבדילם ללמדינו שכל אחד נולד בפני עצמו כדי דנדוק מהכא דהרן בתמני הוליד ודו"ק.

דָּבָר אַחֵר: '**יִסְכָּה**', **שֶׁהַכֹּל סָכִין בְּיָפְיָהּ** (**בראשית יא, כט**). מקשים הן אמת דרב יצחק דריש ב'יִסְכָּה' תרתי אחד על רוח הקודש ואחד על יופי למה הוצרך תלמודא להביא כאן שתי דרשות דרב יצחק, ודי בדרשה ראשונה בלבד דדריש 'יִסְכָּה זוֹ שָׂרָה'?

ונראה לי בס"ד דרך חריפות דאם לא היה מביא דרשה זו דדבר אחר היינו מקשים

על הפשטן הזה שבא להוכיח מכאן דהרן הוליד את שרה בן שמונה שנים דהוה ליה להוכיח שהוליד בן שבעה שנים יען כי יסכה היתה בת שניה וקדמה לה מִלְכָּה לפחות שנה אחת נמצא הוליד את מלכה בן שבעה שנים, ואמאי אמרינן דורות ראשנים היו מולידים בני שמונה, והוה ליה למימר מולידים בני שבעה? על כן מוכרח לומר דהפשטן הוה סבר דמלכה ויסכה תאומים היו וקשה מנא ליה הא?

ונראה דטעמו הוא משום דכתיב 'בַּת הָרָן אֲבִי מִלְכָּה וַאֲבִי יִסְכָּה' (בראשית יא, כט) וקשה אם נחית קרא ללמד דהרן הוליד שתי בנות מלכה ויסכה הוה ליה למימר 'אֲבִי מִלְכָּה וְיִסְכָּה' ולמה נקיט 'אֲבִי' שני פעמים? אלא מוכרח לומר דכונת הכתוב לומר דנחור לקח בת הרן שהיה נקרא בפי העולם 'אֲבִי מִלְכָּה וַאֲבִי יִסְכָּה' כדרך העולם עתה שקורין את האדם על שם הנולד לו בראשונה אם זכר אם נקבה.

אך קשה על זה כיון דמלכה היא הבת הראשונה למה היו קורין אותו 'אֲבִי יִסְכָּה' גם כן, והלא הדרך הוא שנקרא על שם הנולד בראשונה אפילו אם יביא אחר כך עוד בנים או בנות? לכן הכריח הפשטן שמלכה ויסכה תאומים היו ולכן כיון שנולדו בראשונה יש בני אדם עושים את מלכה עיקר וקורין אותו 'אֲבִי מִלְכָּה' ויש בני אדם עושין את יסכה עיקר וקורין אותו 'אֲבִי יִסְכָּה' והכי קאמר קרא בַּת הָרָן אשר יש קורין אותו אֲבִי מִלְכָּה ויש קורין אותו אֲבִי יִסְכָּה.

אך על המונח הזה יש קושיא במאי פליגי אנשי דעלמא שיש עושין מלכה עיקר וקורין אותו 'אֲבִי מִלְכָּה' ויש עושין יסכה עיקר וקורין אותו 'אֲבִי יִסְכָּה', והלא הדרך הוא אם נולדו תאומים מי שיוצא ראשון מן הרחם הוא יהיה הגדול והוא העיקר, ואם כן אם מלכה יצאה ונולדה בראשונה צריך לקרותו 'אֲבִי מִלְכָּה' ומה מצאו אנשים אחרים טעם לקרותו 'אֲבִי יִסְכָּה'?

לכך הביא סיום דברי רב יצחק דדריש **דָּבָר אַחֵר** '**יִסְכָּה**' **שֶׁהַכֹּל סָכִין בְּיָפְיָהּ** וזה הפלא של היופי נראה בה מעת שנולדה ולכן אף על פי שיצאה מן בטן אמה אחר מלכה אחותה עשו אותה עיקר בראותם פלאות היופי הנמצא בה והיו קורין את אביה 'אֲבִי יִסְכָּה' ואין קורין אותו 'אֲבִי מִלְכָּה' וכת האחרת שהיו קורין אותו 'אֲבִי מִלְכָּה' כי עשו עיקר להנולד ויוצא מן הרחם בראשונה. ולכך הוצרך להביא סיום דברי רב יצחק

בדרשה דדבר אחר גם כן כי בזה יתיישב המונח הזה שעשה הפשטן להכריח שמלכה ויסכה תאומים היו ולהכי לית לן למילף על דורות ראשונים שהיו מולידים בני שבעה אלא רק אית לן למילף שהיו מולידים בני שמונה.

וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָהּ 'יְסָכָה'? שֶׁסּוֹכָה בְּרוּחַ הַקֹּדֶשׁ (**בראשית כא, יב**) (**בראשית יא, כט**). קשא שם זה הוא משובח מאד ושבח לה ולמה לא קראתה התורה בכל מקום בשם 'יְסָכָה'? ונראה לי כיון דשם זה יש בו עוד משמעות אחרת שמביא רב יצחק בדבר אחר '**שֶׁהַכֹּל סָכִין בְּיָפְיָהּ**' ודבר זה קשה לצדיקים וצער הוא לה כשהכל סכין ביופיה, לכן לא הוה נח לשרה אמנו ע"ה שיקראו אותה בתורה בשם 'יְסָכָה' אשר בקטנותה היתה נקראת בשם 'יְסָכָה' בעבור היופי שלה שהיו הכל סכין בה ואחר כך כשגדלה בצדקות ומעשים טובים וזכתה לרוח הקודש נעשה משמעות אחרת בשם זה של 'יְסָכָה'.

אִשְׁתַּכַּח כִּי אוֹלְדָה הָרָן לְשָׂרָה, בְּתַמְנֵי אוֹלְדָה (**בראשית יא, כט**). הקשא מהרש"א ז"ל דדל שמונה חדשים לעיבורה של שרה אישתכח בשבע שנים וארבעה חדשים אוליד הרן לשרה? ותירץ לא בעי תלמודא למידק טפי וכו' עיין שם. והוא דוחק כי זה נפקא מינה לענין דינא דאם נניח במונח דבדורות הראשונים היו מולידים בשבע שנים וארבעה חדשים אם כן קטן כזה ביאתו ביאה!

ונראה לי בס"ד לתרץ קושית מהרש"א דתלמודא לא הוה מצי להוכיח בכח על שבע שנים וארבעה חדשים דיד הדוחה נטויה לדחות לומר דלעולם אברהם הוה קשיש משרה עשרה שנים ושמונה חדשים ובעת שאמר 'הַלְּבֶן מֵאָה שָׁנָה יִוָּלֵד וְאִם שָׂרָה הֲבַת תִּשְׁעִים שָׁנָה תֵּלֵד' (בראשית יז, יז) היה הוא בן מאה שנה וארבעה חדשים ושרה היתה בת תשעים חסרים ארבעה חדשים ולהכי קרי לה בת תשעים מפני שנכנסה ברוב שנת התשעים והוא קרא עצמו בן מאה שנה שלא נכנס בשנת הק"א אלא ארבע חדשים ולא דקדק לומר בת תשעה ושמונים שנה ושמונה חדשים וכן על עצמו בן מאה שנה וארבעה חדשים כדי שלא יאריך בלשון, וכיון דאיכא למימר הכי לא הוכיח תלמודא לומר שהולידו בני שבעה שנים וארבע חדשים ורק אמר בני שמונה שנים שזו היא הוכחה ברורה.

ובין שהכריח מהרש"א משום דמעיקרא אוליד הרן את מלכה דכתיב הוא 'אֲבִי מִלְכָּה

וַאֲבִי יִסְכָּה', אין זה הכרח כיון דיש לומר מלכה ויסכה תאומים היו וכדכתיבנא לעיל. אך קשא לפי זה מאי יליף תלמודא מקרא דאברהם קשיש מהרן בעשר שנים, ודילמא אברהם ונחור תאומים היו וחשיב לאברהם ברישא כי הוא יצא בראשונה? ונראה דקיימא לן לתלמודא וגמרא גמירא להו דלא הוו תאומים.

דִּילְמָא אַבְרָהָם, זוּטָא דַּאֲחוּהָ הֲוָה, וְדָרֵךְ חָכְמָתָן קָא חָשִׁיב לְהוּ. תֵּדַע, דְּקָא חָשִׁיב לְהוּ קְרָא דָּרֵךְ חָכְמָתָן (**בראשית יא, כט**) (**בראשית ה, לב**). נראה לי בס"ד דהוא הדין דהוה מצי להוכיח מבנות צלפחד דחשיב להו דרך חכמתן וכמו שאמרו בבתרא בפרק יש נוחלין (בבא בתרא קכ.) דקשו קראי אהדדי ומתרץ הש"ס להלן (במדבר לו, יא) מנאן דרך גדילתן וכאן (במדבר כז, א) דרך חכמתן עיין שם. אלא דבחר תלמודא להוכיח ממקראות הקודמים בספר בראשית.

אך קצת קשה אמאי לא זכר תלמודא הכרח זה של שם חם ויפת התם בפרק יש נוחלין גבי בנות צלפחד, והוה אמר התם נמי תדע וכו' כדקאמר הכא? ויש לישב בפשיטות ודוק.

דף ע.

בַּדִּין הוּא שֶׁתְּהֵא בַּת רְאוּיָה לִהְיוֹת כְּבֶן סוֹרֵר וּמוֹרֶה, שֶׁהַכֹּל מְצוּיִין אֶצְלָהּ בַּעֲבֵרָה, אֶלָּא גְּזֵרַת הַכָּתוּב הוּא: '**בֵּן**' **וְלֹא בַּת**. נראה לי בס"ד טעם לגזרת הכתוב הזאת על פי הרב כלי יקר ז"ל, ד'בֶּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה לֹא הָיָה וְלֹא עָתִיד לִהְיוֹת' ולמה נכתב ענייננו? בתורה בשביל ללמד את ישראל מוסר דהיצר הרע אומר להם: תהיו חוטאים ולא תגורו מפני העונש שאתם בנים לה' אלקיכם ואין האב נוח לו לאבד בנו מן העולם אלא מוחל לו! ולכך נכתב דין בן סורר שאביו ואמו יביאוהו לבית דין לסקלו ובזה בטלה טענת ההבל היא שיש ליצר הרע, וזהו שנאמר כִּי יִהְיֶה לְאִישׁ בֵּן סוֹרֵר וּמוֹרֶה וכו' (דברים כא, יח) ואם תאמר זה לא היה ולא עתיד להיות ולמה נכתב דין זה בתורה? לזה נאמר 'וְכָל יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וְיִרָאוּ' (דברים כא, כא) רצונו לומר בעבור זאת נכתב כדי שכל ישראל ישמעו דין זה ויראו לחטוא שידעו אין טענה נמצאת ליצר הרע בדבר זה לפתות לבני אדם לחטוא על סמך רעוע כזה.

וידוע שישראל יש להם דין 'בן' ואומות העולם יש להם דין 'בת' וכמו שכתב רבינו

מהר"ם אלשיך ז"ל על פסוק 'בְּנוֹת יְרוּשָׁלָם' (שיר השירים ה, ח) ולכן דין זה של בן סורר לא נאמר בבת אלא רק בבן להודיע שדין זה לא נכתב בתורה אלא בשביל ישראל שיש להם דין 'בן' שיקחו ממנו מוסר כאמור.

אַל תֵּרֶא יַיִן שֶׁמַּאְדִּים פָּנָיהֶם שֶׁל רְשָׁעִים בָּעוֹלָם הַזֶּה, וּמַלְבִּין פְּנֵיהֶם לָעוֹלָם הַבָּא (**משלי כג, לא**). הנה אין הלובן נזכר בכתוב אך כיון שהיין הוא שני מינין אדום ולבן והכתוב אומר אֲשֶׁר יִתְאַדָּם נמצא בא לאפוקי צד ההפך שהוא לובן.

אַל תֵּרֶא יַיִן, שֶׁאַחֲרִיתוֹ דָּם (**משלי כג, לא**). נראה לי בס"ד מה שנאמר 'כִּי יִתְאַדָּם' חלק תיבת יִתְאַדָּם לשנים וקרי בה 'יתא דם' והיינו יתא למפרע אתי, כלומר יבא דם ממנו בגוף האדם אחר שישתהו עושה דם בגוף.

או יובן בס"ד '**אַחֲרִיתוֹ דָּם**' כי המלוי הוא אחר אותיות הפשוט ואות יו"ד ביין כפולה ולא יש אלא רק יו"ד נו"ן וראש המלוי שאחר הפשוט הוא שני וי"ן ואם תמלא שני וי"ן וי"ו וי"ו עולים מספר דם [44] ולזה אמר יַיִן אַחֲרִיתוֹ דָּם, שנרמז באותיות המלוי שעומדין אחר אותיות הפשוט של יַיִן.

ונראה לרמוז בס"ד קודם אותיות **יַיִן** יש 'טטם' [58] שהם מספר חן [58] ואחר יין יש 'ככס' [100] שהם גימטריא ק' הרי 'חֶנֶק' לרמוז רבוי היין מרגיל לערוה לחטוא באשת איש שמיתתו בחנק ולכן אמרו רבותינו ז"ל (ברכות סג.) למה נסמכה פרשת נזיר לפרשת סוטה לומר לך כל הרואה סוטה בקלקולה יזיר עצמו מן היין.

גם אחר **יַיִן** יש אותיות 'סכך' לרמוז שרבוי היין גורם קלקול שאז נעשה סכך מבדיל בין האדם ובין הבורא יתברך וקודם יין יש 'מטט' לרמוז גורם שיתמוטט האדם המרבה בשתייתו.

'**תִּירָשׁ**', וְקָרִינָן '**תִּירוֹשׁ**', **זֶה נַעֲשָׂה רֹאשׁ, לֹא זֶה נַעֲשָׂה רָשׁ** (**משלי כג, לא**). אם זכה ששתה מעט עד שנתבסם ופתח פיו בדברי תורה כמו שאמרו הבו חמרא לדרדקי כי היכי דלימרו מילי וכן אמרו (לח.) נכנס יין יצא סוד, אז יבא אות אל"ף הרומז לתורה כמו שנאמר אַלּוּפִי וּמְיֻדָּעִי (תהלים נה, יד) ויפסיק בין אותיות **רָשׁ** ויהיה צירוף **רֹאשׁ**.

אַמְרֵי בְּמַעֲרָבָא: הַאי קְרָא, מַאן דְּדָרִישׁ לֵיהּ מֵרִישֵׁיהּ לְסוֹפֵיהּ מְדָרִישׁ, וּמְסוֹפֵיהּ לְרֵישֵׁיהּ מְדָרִישׁ (**משלי כג, כט**). נראה לי בס"ד הדרשה מסיפיה לרישיה כך היא

דהשותים מעט אין לחקור על יין שלהם מה עשה בהם ואיך מצבם בו יען כי לא ישתכרו במעט ואין נעשה בו שינוי אבל המאחרים על היין ששותים הרבה שמשתכרים מאד צריך לחקור על היין הממוסך ששתו מה עשה שינוי בהם והיינו לראות **לְמִי אוֹי** רצונו לומר מי מאלו השותים כואב ראשו וצועק 'אוֹי' **וּלְמִי אֲבוֹי** רצונו לומר למי מאלו השותים חטפו ממנו איזה חפץ וצועק 'אֲבוֹי' **לְמִי מְדָנִים** רצונו לומר למי מן אלו השותים יש לו קטטה ומריבה **לְמִי שִׂיחַ** לשון צער רצונו לומר למי יש לו צער הקאה ועילוף או 'שִׂיחַ' רצונו לומר דבור שמרוב שכרותו מדבר הרבה וכל רוחו יוציא כסיל **לְמִי פְּצָעִים** חנם שהוא יחוג וינוע על הכותלים מעבר לעבר ונפצע בכותלים **לְמִי חַכְלִלוּת עֵינָיִם** שהאדימו עיניו מאד מרוב שכרות ועל כל אלו העניינים הנמצאים בשכורים צריך לחקור עליהם למי נעשה כך ולמי נעשה כך מה שאין כן אותם שאין מאחרים על היין שאין להם שום שינוי אין צריך לחקור בהם.

וכך מדריש קרא מסיפיה לרישיה לבאים לחקור ממסך שרוצים לחקור על תולדות היין ופעולותיו לראות מה פעל ועשה בשותים אותו אצל מי באים אלו החוקרים לחקור הנה באים אצל אותם המאחרים על היין שהם משתכרים ועושה היין בהם שנויים אלו לראות מי נעשה בו כך ומי נעשה בו כך ובזה מדריש קרא מסיפיה לרישיה.

דָּרַשׁ עוֹבֵר גְּלִילָאָה: שְׁלֹשָׁה עָשָׂר וָוִי"ן נֶאֶמְרוּ בְּיַיִן (**בראשית ט, כ**). כתבו התוספות דלא חשיב וא"ו דויפת לפי שהוא שם. ואפשר דחשיב 'וָיֶפֶת' אך וא"ו של 'וַיְיָקֶץ' לא חשיב כי תבת וַיְיָקֶץ אינה בכלל תיבות הכתובים ביין דאחר שהקיץ הלך היין דהא ידע אשר עשה לו בנו הקטן וידיעה זו באה לו מכח יציאת היין ממנו בהקצתו ולכן אין וא"ו זה נחשב בכלל ווי"ן שנאמרו ביין, ואחרי זה הביא דברי רב ושמואל דפסוק 'וַיֵּדַע אֵת אֲשֶׁר עָשָׂה לוֹ בְּנוֹ הַקָּטָן' הוא דבר בפני עצמו דנקט ליה תלמודא להאי קרא ומביא עליו דרשות רב ושמואל כאורחיה.

ונראה לי בס"ד דשלושה־עשר ווי"ן הם מספר ע"ח כמנין לֶחֶם [6×13=78] לרמוז אם זכה לא יתקיים בו וי של היין אלא יתקיים רק אות וא"ו לבדו ואז אדרבה יחייהו ויחזקהו כלחם אשר לְבַב אֱנוֹשׁ יִסְעָד (תהלים קד, טו) ואם לא זכה יתקיימו שתי אותיות

'וי'.

ועוד נראה לי טעם של שלושה־עשר ווי"ן שהם מספר לֶחֶם לרמוז שיש בו דבר דוגמת הלחם שקובע ברכה לעצמו ומשתני למעליותא דענבים נעשו יין כמו החיטים שנעשו לחם.

ועוד נראה לי שלושה־עשר ווי"ן כנגד שלושה־עשר כוסות של מצוה דברכת המזון טעונה כוס גם בחול ועם שני כוסות של קדוש נמצא יש שלושה־עשר כוסות בשבוע. **חַמְרָא וְרֵיחָנִי פְּקָחִין** (**תהלים קד, לא**). פירש רש"י עשאוני פקח. נראה לי בס"ד כונת רש"י לומר לא קאי על אחרים אלא קאי על עצמו וקא משמע לן רבותא לומר דבר זה בדוק ומנוסה בעצמו שעשאוני פקח. [כידוע עסק רש"י במסחר היין]

או יובן בס"ד דלא תימא פקחין רצונו לומר 'קפחין' כמו שתמצא בתיבות 'שמלה שלמה' וכן 'כשב כבש' וכמו שכתב מהרש"א ז"ל וכן כאן בא להגיד רעת היין כי מקפח השותהו וכמו שאמרו רבותינו ז"ל בגמרא (שבת קמז:) על היין דקפחנהו לעשרת השבטים וכן רבי אלעזר בן ערך לכך הוצרך לפרש 'עשאוני פקח'.

אוֹתוֹ אֵילָן שֶׁאָכַל מִמֶּנּוּ אָדָם הָרִאשׁוֹן, גֶּפֶן הָיָה (**בראשית ג, ו**). נראה לי בס"ד יַיִן במלויים יו"ד יו"ד נו"ן סופי תיבות אותיות 'נדד' שהיין שהיה בגפן גרם לו להיות נדד ממקומו שנטרד מגן עדן. ולמאן דאמר **גֶּפֶן** היה לכן קבעו ליין ברכה לעצמו לומר דאשתני למעליותא כן פגם אדם הראשון ישתני למעליותא .

דף ע:

מְלַמֵּד, שֶׁכְּפָאתוֹ אִמּוֹ עַל הָעַמּוּד . קשא מהיכא מפיק לה 'שֶׁכְּפָאתוֹ אִמּוֹ עַל הָעַמּוּד' ודילמא הלקתו בהיותו יושב על כסאו או היה עומד לפניה?

ונראה לי בס"ד משום דכתיב 'מַשָּׂא אֲשֶׁר יִסְּרַתּוּ אִמּוֹ' (משלי לא, א) כלומר עשתה לו משא חדש שנשאה אותו בעת אשר יסרתו והיינו 'שֶׁכְּפָאתוֹ עַל הָעַמּוּד' דאז היה העמוד נושא אותו ואם בהיותו יושב על כסאו או עומד לפניה לא עשתה לו היא משא חדש עתה.

ועדיין צריך להבין למה בחרה ללקותו על העמוד? ונראה לי בס"ד על פי מדרש משלי דאותו היום נתקרב תמיד של שחר בארבע שעות כיצד עשתה בת פרעה כמין סדין

וקבעה בו צורת כוכבים ומזלות ופרשה אותו למעלה ממטתו וכל זמן שהיה שלמה רוצה לעמוד היה רואה אותם הכוכבים והיה ישן כי חושב עדיין לילה עד שישן עד ארבע שעות והמפתחות של בית המקדש תחת מראשותיו ויראים לגשת אליו להקיצו עד שבאה אמו ובאותו היום נתקרב תמיד של שחר בארבע שעות עד כאן.

ונראה לי שעשתה הסדין ההוא על ידי כשוף של אחיזת עינים שנראה לעיניו כך ובזה מובן הטעם שכפאתו על העמוד והלקתו שרמזה לו על שלשה עמודים העולם עומד על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים (משנה אבות א, ב) ואתה בטלת היום עמוד אחד של עבודה שנתעכב עד ארבע שעות נמצא חטאת בעמוד אחד של העולם לכך כפאתו על העמוד והלקתו.

כָּל הַנָּשִׁים שָׂל בֵּית אָבִיךָ, כֵּיוָן שֶׁמִּתְעַבְּרוֹת, שׁוּב אֵינָן רוֹאוֹת פְּנֵי הַמֶּלֶךְ, וַאֲנִי דָּחַקְתִּי וְנִכְנַסְתִּי, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא לִי בֵּן מְזוֹרָז וּמְלֻבָּן (משלי לא, א). נראה לי בס"ד על פי מה שאמר רבינו האר"י ז"ל (בשער הגלגולים) בהיות האב מזדווג עם אשתו אז מכח האב נמשך אור מקיף בבן והזריזות תהיה מהמשכת אור מקיף ומכח האם נמשך אור פנימי בבן עיין שם. ונראה בת שבע דחקה ונכנסה לעסוק בתשמיש עם בעלה כל זמן עיבורה כדי לחזק בעובר כח אור מקיף מצד האב ובזה יהיה מזורז ומלובן כי הזריזות תהיה מן אור מקיף, גם כל לובן הוא מן אור מקיף בסוד לבונה זכה האמור בסמני הקטורת.

ובזה יובן בס"ד דברי המדרש במשלי 'מַרְבַּדִּים עָשְׂתָה לָּהּ' (משלי לא, י) זו בת שבע שיצא ממנה שלמה שהיה מרוקם ב'שֵׁשׁ וְאַרְגָּמָן' כלומר 'מַרְבַּדִּים' היא המטה של תשמיש עשתה לה שדחקה ונכנסה ביד חזקה ולא מפני תאוה ח"ו אלא כדי שיצא שלמה מרוקם ב'שֵׁשׁ' אור מקיף 'וְאַרְגָּמָן' אור פנימי.

ונראה לרמוז אותיות '**וּמָה בַּר נָדָרִי**' במלואם כזה וי"ו מ"ם ה"י בי"ת רי"ש נו"ן דל"ת רי"ש יו"ד [2109] יעלה מספרם ב' אלפים וק"ט כמנין 'שאלה יהא לי בן זריז ומלובן ומלא בתורה והגון לנביאות' [אולי כזה: בִּשְׁאֵלָה יְהֵא לִי בֵּן זָרִיז וּמְלוּבָּן וּמְמוּלָא בַּתּוֹרָה וְהָגוּן לְנְבִיאוּת=2109] גם אותיות '**וּמַה בַּר בְּטָנִי**' במלואם כזה וי"ו מ"ם ה"י בי"ת רי"ש בי"ת טי"ת נו"ן יו"ד [1996] עולים מספר אלף תתקצ"ו כמנין אֲנִי דָּחַקְתִּי וְנִכְנַסְתִּי שֶׁיְּהֵיֶה לִי בֵּן מְזוֹרָז וּמְלוּבָּן [1995].

הַכֹּל יוֹדְעִין שֶׁאֲבִיךְ יָרֵא שָׁמַיִם הָיָה, עַכְשָׁיו יֹאמְרוּ: אִמּוֹ גָּרְמָה לוֹ! (משלי לא, א). נראה לי בס"ד מה שתולים זה הענין של היין בה, דידוע דבת שבע היתה חוה ודוד המלך ע"ה אדם הראשון וחוה סחטה ענבים והכשילה את אדם הראשון ביין ולכן אומרים אמו שקלקלה באותו גלגול ביין גרמה לו לקלקל עתה ביין. ועדיין צריך להבין תיבת 'עַכְשָׁיו' מה ראה לשלול בזה?

ונראה לי בס"ד כי מקודם שהיה שונאים לאביך אפשר לשנאתם עמו יתלו בו אך עכשיו שכבר עשה השם יתברך נס של אות השערים שבו נתברר דאביך צדיק גמור דאז גם שונאי אביך נשחרו פניהם כשולי קדרה כנזכר בגמרא, אם כן לא ימצא מי שיתלה באביך אלא הכל יאמרו '**אִמּוֹ גָּרְמָה לוֹ**' אפילו השונאים של אביך כי זה המעשה אשר יסרתו אמו היתה אחר אותה מעשה שהכניס הארון לבית קודש קדשים כנודע גם אמרה עכשיו רצונו לומר קודם ששגית ביין שהכל משבחים אותך לא יתלו הטוב בי ורק עכשיו בעת קלקול תולין ואומרין אִמּוֹ גָּרְמָה לוֹ.

גם אפשר לחבר ולקשר דבריה זה בזה יחד כי '**מַה בְּרִי**' רצונו לומר שיאמרו 'אִמּוֹ גָּרְמָה לוֹ' יען שיש לה עילה לתלות הסרחון בי מפני כי אתה '**בַּר בִּטְנִי**' שדחקתי ויחשבו דבר זה לעזות וחציפות דאין יודעים שכונתי לשם שמים ואם תאמר אולי בזווג הראשון שנתעברתי בך לא היה לי כונה לשם שמים? לזה אמרה **וּמָה בַּר נָדָרַי** וכו' והנדר היה קודם העיבור וכל שכן בליל העיבור.

מִי שֶׁכָּל רוֹזְנֵי עוֹלָם מַשְׁכִּימִין לְפִתְחוֹ, יְשָׁתֶה יַיִן וְיִשְׁתַּכֵּר? (משלי לא, א). נראה לי בס"ד אותיות יַיִן במלואם כזה 'יוד יוד נון' יהיה מהם 'נד נד וי וי' רצונו לומר **נָד** מעולם הזה **נָד** מעולם הבא **וַי** בעולם הזה **וַי** בעולם הבא, וכל זה כאשר יתנהג בשתיית היין לאחור, כן הקריאה הזאת של 'נד נד וי וי' היא נקראת לאחור, ולזה אמר מִי שֶׁכָּל רוֹזְנֵי עוֹלָם, 'כָּל' דייקא בין של עולם הזה בין של עולם הבא, איך ישתה יין וישתכר דאזיל ביה לאחור ולא לפנים כי השכרות תהיה על ידי שיחזור כח היין בבטן לאחור וכמו שכתב רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל על פסוק כִּי יִתֵּן בַּכּוֹס עֵינוֹ יִתְהַלֵּךְ בְּמֵישָׁרִים (משלי כג, לא) דאז גם אותיות יַיִן במלואם יהיו אצלו נקראים לאחור ולא לפנים.

דף עא.

הַיָּשֵׁן בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ, תּוֹרָתוֹ נַעֲשֵׂית לוֹ קְרָעִים (משלי כג, כ). נראה בס"ד הכונה לרמוז אם תקרע אות ת' של 'תּוֹרָה' לשנים יהיה ר' ר' ותקרע אות ר' של 'תּוֹרָה' לשנים יהיה ק' ק' הרי אותיות 'רק' שיהיה רק מלמוד הגרסה ורק מלמוד העיון ותקח אות ו' ד'תּוֹרָה' ותקרענה לשני חלקים שהם 'בד' ותקח אות ה"א ד'תּוֹרָה' ותקרענה לשני חלקים שהם 'אד' הרי יהיה מזה אותיות אבד ד' רצונו לומר **אָבַד** ממנו כל **ד**' חלקים של למוד הפרד"ס [פשט, רמז, דרש, סוד].

וּמְדַקְדֵּק בָּעִינָן שָׁוִין, מַרְאֶה וְקוֹמָה נַמִּי בָּעִינָן שָׁוִין (דברים כא, יח). קשה מאי תליא הא בהא? ונראה לי בס"ד אעיקרא דמלתא צריך לבאר מה טעם יש בדבר זה שהצריכה תורה שיהיו שוין בקולם?

ונראה הענין הוא שזה בן סורר ומורה החמירה תורה בעונשו מפני שהתורה ציותו במורא אביו ואמו והוא עבר על מורא של שניהם בבת אחת שייסרו אותו שניהם ביחד ועבר על דברי שניהם וכיון דעבר על שתי מוראות ביחד ענשו חמור שנענש בעונש כפול. אך איך יצוייר שיעבור על שתי מוראות ביחד בבת אחת דאם שניהם עומדים ומצוים אותו הלא תרי קלי לא משתמעי ואיך יהיו בבת אחת? דבשלמא אם היה המצוה אותו אביו שהוא גם כן רבו ועבר הרי זה עבר על שתי מוראות בבת אחת כי המדבר ומצוה הוא גוף אחד אך אב ואם הם תרי גופי לכן לא חייבתו תורה אלא אם כן יהיו אביו ואמו שוין בקולם דהשתא בעת שאביו עומד ומדבר עמו ומצוהו נדמה לבן כאלו גם אמו מדברת עמו בעת שמדבר אביו ונמצא שזה עובר על שתי מוראות ביחד דדמי כאלו אביו והוא רבו גם כן מצוה אותו דעבר על שתים בבת אחת. ולכן גזרת הכתוב כאן שיהיו אביו ואמו שוים גם במראה וקומה דכיון שהם שוים בשלשה קול ומראה וקומה נמצא נדמה לו בעת שמדבר אביו עמו כאלו גם אמו מדברת עמו ולכן ענשו חמור דעבר על שתי מוראות הבאים כאחד, ולכך אמר '**מְדַקְדֵּק בָּעִינָן שָׁוִים מַרְאֶה וְקוֹמָה נַמִּי בָּעִינָן שָׁוִים**' דבאמת כיון דחשבינן ליה דעבר על דברי אביו ואמו בבת אחת לא סגי בהשוואתם בקול בלבד אלא צריך שיהיו שוין בקול ומראה וקומה דאז על ידי השואתם בשלשה הנזכרים נחשב שבעת שאביו מצוה

ומתרה בו כאלו גם אמו מדברת עמו בעת ההיא ביחד דנחשבים אביו ואמו כמו גוף אחד.

ברם הוה קשיא לי לכאורה איך יתכן שיהיו אביו ואמו שוים בקולם, והלא אמרו בגמרא דיבמות (יבמות פ:) בסמנים של סריס חד מנייהו שקולו לקוי שאינו ניכר בין איש לאשה וכן חד מסימני איילנית שקולה עבה ואינה נכרת בין אשה לאשה? ושוב ראיתי דאין זו קושיא כי עיינתי שם בגמרא דקאמר אתמר סימני סריס רב הונא אמר עד שיהיו כולן רבי יוחנן אמר אפילו באחד מהן, וקאמר בגמרא לכולי עלמא היכא דהביא שתי שערות אינו סריס אלא רק בנמצאו בו כל הסמנים עיין שם, ואם כן כאן איירי בהביא שתי שערות ורק בענין קולם שוין דיכולים להוליד.

וראיתי להגאון בעל עיון יעקב שכתב על דברי הברייתא שאמרה '**לֹא הָיָה וְלֹא עָתִיד לִהְיוֹת**' וזה לשונו בש"ס איתא מדבעינן קול ומראה וקומה שוה לכך לא היה ולא עתיד להיות, שמעתי בשם גדול אחד משום דסימני סריס ואיילונית אם האיש קולו כאשה או להפך לכך לא היה ולא עתיד להיות כיון דעד כאן אחד מהם עקר עד כאן לשונו.

ונתפלאתי על הגאון בעל עיון יעקב ועל אותו גדול איך נעלם מהם דבר זה שהבאתי לעיל מן הגמרא באותו הדף דקאמר להדיה ביש לו שתי שערות כולי עלמא לא פליגי דאינו סריס אלא עד שיהיו כל סמני הסריס מצויים בו, וכן הוא בטור ושולחן ערוך (סימן קעב) ואם כן שפיר משכחת לה דקולו שוה לאשתו ומוליד משום דלית ביה שאר סמנים וכדכתיבנא לעיל.

לֹא הָיָה וְלֹא עָתִיד לִהְיוֹת (**דברים כא**, יח). הקשה הרב עיון יעקב ז"ל הוה ליה למימר 'לֹא הָיָה וְלֹא יִהְיֶה' עיין שם.

ונראה לי בס"ד על פי מה שאמר רבינו האר"י ז"ל דאדם הראשון קיים קודם החטא כל המצות ברוחניות ולעתיד אחר תחיית המתים יקיימו ישראל כל המצות ברוחניות ואין דעתינו משיג עתה איך יתקיימו ברוחניות מאחר שעדיין לא הגענו למדרגה זו של העתיד לבוא עד כאן דבריו. ובזה מובן דנקיט '**וְלֹא עָתִיד לִהְיוֹת**' לרמוז גם לעתיד

אחר התחיה כשיקיימו כל המצות ברוחניות לא יקיימו מצוה זו דכיון דבגשמיות אין לה קיום גם ברוחניות אין לה קיום.

וְלָמָּה נִכְתָּב? **דְּרֹשׁ וְקַבֵּל שָׂכָר**. קשה אם כן יכתוב כמה דברים דלא שייכי בפועל ורק יכתוב כדי לקבל שכר בדרשה? ועוד שמע מינה דעבדי על מנת לקבל פרס! וצריך לומר בס"ד דאיתא בזוהר הקדוש פרשת בלק (זהר חלק ג קצז:) בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא למשה רבינו ע"ה לכתוב פרשת בן סורר ומורה אמר לו משה מאריה דעלמא שביק דא אית אבא דעביד כן לבריה? אמר לו כתוב וקבל אגרא, את ידעת ואנא ידע יתיר מה דאת חמי עלי ההוא עובדא דרוש קרא ותשכח בההיא שעתא רמיז קודשא בריך הוא ליופיא־ל רבנא דאורייתא ואמר למשה אנא דרשנא להאי קרא כתיב (דברים כא, יח) **כִּי יִהְיֶה לְאִישׁ** דא קודשא בריך הוא דכתיב הֶ' אִישׁ מִלְחָמָה (שמות טו, ג) **בֵּן** דא ישראל, **סוֹרֵר וּמוֹרֶה** דכתיב כִּי כְּפָרָה סֹרֵרָה סָרַר יִשְׂרָאֵל (הושע ד, טז), **אֵינֶנּוּ שֹׁמֵעַ בְּקוֹל אָבִיו וּבְקוֹל אִמּוֹ** דא קודשא בריך הוא וכנסת ישראל וכו' עיין שם.

נמצא נכתבה פרשה זו כדי לדרוש ממנה מוסר לישראל שלא יבטיחם יצר הרע בטענות של הבל לומר בָּנִים אַתֶּם לַהֶ' אֱלֹקֵיכֶם (דברים יד, א) ואין האב מכלה בניו מן העולם והא אשתכח כהאי גונא גבי בן סורר ומורה דסוקלים אותו בבית דין על פי דברי אביו ואמו, והנה אמרו רבותינו ז"ל שְׂכַר מִצְוָה מִצְוָה (משנה אבות ד, ב) פירוש אדם דורש בדברי תורה לפני אחרים הנה הדברי תורה שדורש היא מצוה ויש לו שכר שנשמעים דבריו לאחרים ועושים מצוה מכח דבריו נמצא יש לו מצוה זו שעושים אחרים מחמתו וזהו שכרו. וכן כאן דרוש פרשה זו דבן סורר ועל ידי כך ילמדו מוסר ישראל ממנה ויעשו תשובה ואז תקבל שכר היא מצות התשובה שיש לך זכות שבעבורך נעשית אצל ישראל.

דף עב.

שֶׁיָּמוּת זַכַּאי, וְאַל יָמוּת חַיָּב, שֶׁמִּיתָתָן שֶׁל רְשָׁעִים, הֲנָאָה לָהֶם וַהֲנָאָה לָעוֹלָם (**דברים כא, יח**). קשא הוה ליה למימר 'שֶׁמִּיתָה לָרְשָׁעִים' כדנקיט בשאר בבי 'הַשֶּׁקֶט לָרְשָׁעִים יַיִן וְשֵׁנָה לָרְשָׁעִים פִּזּוּר לָרְשָׁעִים' ולמה אמר מִיתָתָן? ויש לומר בס"ד דאי הוה נקיט 'מִיתָה לָרְשָׁעִים' הוה משמע על מיתה טבעית הנהוגה בעולם לכך נקיט 'מִיתָתָן' ללמד

דאיירי במיתה פתאומית שראויה להם ואינה נהוגה בעולם והיינו שימותו קודם זמנם וזו הנאה להם שלא ירבו בחטאים ועונות.

וְיוֹצֵא לְפָרָשַׁת דְּרָכִים, וּמְלַסְטֵם אֶת הַבְּרִיּוֹת (דברים כא, יח). פירוש שעל ידי כך יבא ממילא להרוג נפשות ואפילו בשבת דאז יתחייב סקילה לכן יסקל מתחילה קודם עשותו הרעה הזאת. ולפי זה קשא הוה ליה למימר 'וְהוֹרֵג נְפָשׁוֹת' ולמה נקיט 'מְלַסְטֵם'? ונראה לי בס"ד דהקשו המפרשים איך בן סורר נידון על שם סופו והלא גבי ישמעאל אמר רחמנא אין אני דן אותו אלא באשר הוא שם (בראשית רבה נג, יד)? ותרצו התם לא התחיל עדיין באותה רעה אפילו במקצת אך בן סורר התחיל ברעה דאין נעשה בן סורר אלא עד שיגנוב משל אביו ויאכל וישתה. ובזה מובן הטעם דנקיט 'מְלַסְטֵם' ללמד מה שנידון על שם סופו בשביל דהוא אחר כך מלסטם וכבר התחיל בזה שגנב מאביו עתה ואכל ושתה.

שֶׁקֶט לָרְשָׁעִים, רַע לָהֶם וְרַע לָעוֹלָם. קשא הוה ליה למנקט שקט שהוא רע אחר יין ושינה ופיזור דהם הנאה? ונראה לי בס"ד דתרי בבי של מיתה ושקט תרווייהו אצטריכו ליה למנקט להו כדי לבאר ענין זה של סורר ומורה והוא דאיתא בגמרא אינו חייב אלא עד שיגנוב משל אביו ויאכל ברשות אחרים משום דלא בעית אבל גנב משל אביו ואכל ברשות אביו אינו חייב משום דבעית מאביו, ועל זה קשה מה טעם יש בזה דבעינן שלא יהיה בעית דאז הוא חייב? לכך הביא בבא דשקט לרשעים רע להם ורע לעולם והיינו טעמא דעל ידי השקט ימשך לכמה עבירות לכן פטור בבעית כי כיון דבעית אין לו שקט אלא בלבול ועל ידי כך אינו נמשך לבו אחר דברים רעים יותר מדי. לכך סמך בבא דשקט לבבא דמיתה משום דבתרוייהו איכא לפרש טעמא דמלתא בבן סורר דנהרג אבל בבי דיין ושינה ופיזור לא שייכי בענין בן סורר ונקטינהו הכא דרך אגב מפני שיש בהם הפכיות בין צדיקים לרשעים כדרך שיש בתרי בבי קמייתא.

דף עג.

הַנֵּי מִילֵּי בְּנַפְשׁוֹ, אֲבָל מִיטְרַח וּמֵינַר אַגְּרֵי, אֵימָא לָא? **קָא מַשְׁמַע לָן**. יש להקשות היכא נרמז ממון בהאי קרא? ונראה לי בס"ד דאמרו רבותינו ז"ל (פסחים קיט.) על

פסוק (דברים יא, ו) וְאֵת כָּל הַיְקוּם אֲשֶׁר בְּרַגְלֵיהֶם, זה ממונו של אדם שמעמידו על רגליו. נמצא הממון מעמיד את האדם וכאן כתיב לֹא תַעֲמֹד עַל דַּם רֵעֶךָ (ויקרא יט, טז) דריש לא תעמוד על הממון שלך שלא תרצה לפזרו כשאתה רואה דם רעך אלא תפזרנו ותוציאנו כדי לשמור על דם רעך.

דף עה.

תְּסַפֵּר עִמּוֹ מֵאֲחוֹרֵי הַגָּדֵר. קשא מה הנאה יש לו בזה מאחר דאין רואה אותה כלל? ונראה לי אחר שאמרו 'תַּעֲמֹד עֲרֵמָה לְפָנָיו' ולא נתנו רשות, חזרו ואמרו 'תַּעֲמֹד עֲרֵמָה אֲחוֹרֵי הַגָּדֵר' ותדבר וכיון שהוא יודע שמדברת עמו בהיותה ערומה ומצייר דבר זה בדעתו יש לו הנאה.

רַב פָּפָּא אָמַר מְשׁוּם פְּגַם מִשְׁפָּחָה. קשא מאי בינייהו? ונראה לי בס"ד דאיכא בינייהו היכא דזה החושק הוא גם כן מאותה משפחה כגון בן דודה או בן אחיה ואם ימות מאותו חולי של החשק יגיע פגם יותר למשפחתה כי יאמרו העולם למה מת זה? מפני שחשק את פלונית ובכהאי גונא לרב פפא היו מתירין אך לרב אחא אין הפרש. אי נמי כגון דההיא אתתא כבר יצא עליה קול שזינתה קודם זה ואם כן בלאו הכי יש מצידה פגם משפחה טפי ומה יוסיף זה הפגם על הראשון, ולכן לרב פפא היו מתירין אבל לרב אחא אין מתירין גם בכהאי גוונא.

ואין לתרץ דאיכא בינייהו היכא דבני המשפחה מחלו, דבאמת אין בזה דין מחילה ואם אומרים שמחלו שופטני נינהו! ועוד דלא יבצר מהיות במשפחה ילדים קטנים דעתה לאו בני מחילה נינהו ואחר שיגדלו יגיע להם פגם.

מִיּוֹם שֶׁחָרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ, נִטְּלָה טַעַם בִּיאָה וְנִתְּנָה לְעוֹבְרֵי עֲבֵרָה (משלי ט, יז). אין הכוונה שנטלה וניתנה ביד שמים ח"ו אלא הכוונה הוא דכל טעם ביאה הן של היתר הן של איסור נמשך מן קליפת היצר הרע ובזמן שהיה בית המקדש קיים אז על ידי הקרבת הקטורת ועל ידי מכנסיים של בגדי כהונה נחלש כח טומאת הקליפה שממנה יצר הרע דערווה ובחורבן דליכא קטורת וליכא בגדי כהונה נתחזק כח הקליפה ומחמת כן נתגבר היצר הרע להחליש ולמעט כח התאוה של ביאה המותרת והגדיל והחזיק כח התאוה של ביאה אסורה.

ומה שהביא פסוק (משלי ט, יז) 'מַיִם גְּנוּבִים יִמְתָּקוּ' לאו למילף מהאי קרא שבחורבן בית המקדש תליא מילתא אלא הביא פסוק זה למילף מיניה שיש טעם בביאה אסורה טפי מן ביאה של היתר.

ומה שתלה דבר זה בבית המקדש הוא מסברה דנפשיה על דרך שבארתי בס"ד כי בזמן בית המקדש שיש קטורת ובגדי כהונה נחלשת הקליפה שממנה ימשך היצר הרע לטמא האדם בביאה האסורה מה שאין כן בחורבן גוברת.

דף עו:

אָמַר רַב כַּהֲנָא מִשּׁוּם רַבִּי עֲקִיבָא: אֵיזֶהוּ עָנִי רָשָׁע עָרוּם? זֶה הַמַּשְׁהֶה בְּתוֹ בּוֹגֶרֶת (**ויקרא יט, כט**). פירש רש"י שמשהא אותה בשביל מלאכה. ויש להבין מה ערמה עושה בשהייה זו? ונראה לי בס"ד כשבאים לישאנה בחנם דצריך להשיאה בעל כרחו הוא אומר אין אני משיאה אלא עד שתגדל עוד ותהיה שלימה לידע ולהרגיל בעסק הבית כדי שתמצא חן בעיני בעלה ותשמשו תשמיש טוב. או יובן מערים לתת דופי ושם רע באלו הרוצים לישאנה בחנם והוא דופי בשקר כי כונתו להשהותה אצלו כדי שיהנה ממלאכתה ותשמיש שלה.

וְהַמַּחֲזִיר אֲבֵדָה לְעַכּוּ"ם. הנה בירושלמי בבא מציעא (בפרק אלו מציאות הלכה ה') אמרו דשמעון בן שטח החזיר אבידה לעכו"ם וכן איתא במדרש רבא פרשת עקב, ועוד הביאו בירושלמי דרבותינו הזקנים קנו כרי חטים מאנשי הצבא ומצאו בו צרור של דינרים והחזירו להם, ועוד מייתי התם עובדא ברבי שמואל שהחזיר אבידה למלכה. ועל זה קשא מאחר דכאן קאמר עליו נאמר לֹא יֹאבֶה ה' סְלֹחַ לוֹ (דברים כט, יח) איך הותר להם להחזיר לעכו"ם משום קידוש השם?

ונראה לי בס"ד דכאן איירי בהיכא דמתעסק בהשבת אבדה עסק הרבה שעושה בשבילה שמוש בגופו וגם מאבד זמן בעבודה כגון שראה שור נדח בדרך וצריך לו טורח וטיפול גדול עד שיחזרנו לו או ראה ממונו של עכו"ם נפסד וצריך לו טיפול הרבה ואבוד זמן להצלתו ועל זה קאמר 'לֹא יֹאבֶה ה' סְלֹחַ לוֹ' שהוא מאבד כמה שעות וגם מאבד כח גופו בשביל זה שהוא עכו"ם דהא כתיב בעכו"ם לֹא תְחָנֵּם (דברים ז, ב) לא תתן להם מתנת חנם (עבודה זרה כ.) והרי זה נותן מתנת חנם מכח גופו וגם

כמה שעות מחייו וזמנו. אבל בהיכא דמצא מרגלית כהך דשמעון בן שטח או צרור דינרים בעובדא דרבותינו הזקנים או תכשיט בהך דרבי שמואל שאין בזה איבוד זמן וגם ליכא טורח הגוף וחסרון כח שרי להשיב מפני קידוש השם אף על פי שזה הוא עכו"ם דהא לא נתן לו מתנת חנם בזה וליכא בזה משום 'לֹא תְחָנֵּם'.

דף פא.

מַאי דִּכְתִיב: "**אֶל הֶהָרִים לֹא אָכָל**", **שֶׁלֹּא אָכַל בִּזְכוּת אֲבוֹתָיו** (יחזקאל יח, ו). נראה לי בס"ד לקשר מדות טובות אלו זה בזה והיינו אדם שיש בידו תורה ומעשים טובים עשר ידות על אחרים הנה כפי הטבע יוכל היצר הרע להכשילו בגאוה באומרו ראה מעשיך וראה מעשה אחרים דאין עושים אחד מעשרה ממך ובמה יוכל האדם לדחות יצר זה מעליו? הוא שיחשוב שהוא ניזון ומקבל טובות בעולם הזה של עושר וחיים ובנים בזכות מעשיו ועסק תורתו ולא מכח המזל והכוכב שנולד בו וכיון שהוא חושב כך לא יבא להתגאות, כי בזה אפשר שכלה כל הקרן של תורה ומצות שיש בידו וכמו שאמר יעקב אבינו ע"ה קָטֹנְתִּי מִכֹּל הַחֲסָדִים וּמִכָּל הָאֱמֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת עַבְדֶּךָ וכו' (בראשית לב, יא) אבל אם יחשוב האדם שהוא נזון ומקבל טובה בשביל זכות אבותיו אבל זכותו עודנו שלם יבא להתגאות.

ולזה אמר **שֶׁלֹּא אָכַל בִּזְכוּת אֲבוֹתָיו** שאינו מצייר בדעתו שאוכל בעולם הזה בזכות אבותיו אלא בזכות עצמו וכיון דחושב בזכות עצמו לא יתגאה. וזהו 'עֵינָיו לֹא נָשָׂא אֶל גִּלּוּלֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל' **שֶׁלֹּא הָלַךְ בְּקוֹמָה זְקוּפָה**, כלומר לא נתגאה כי המתגאה כאלו עובד עבודה זרה (סוטה ד:) וכיון שלא נתגאה דנמצא שלא לקח דבר שאינו שלו כי הגאוה היא רק להשם יתברך נאה ולא לזולתו על כן ממילא **לֹא יָרַד לְאֲמָנוּת חֲבֵרוֹ** דדמי הא להא וכיון דנזהר שלא לעשות נזק לחבירו ולקפח פרנסתו אז ממילא 'אֶל אִשָּׁה נִדָּה לֹא יִקְרַב' **שֶׁלֹּא נָהֲנָה מִקֻּפָּה שֶׁל צְדָקָה** כי יאמר שמא לא יש בקופה כי אם דינר זה ואם אקחנו נמצא קפחתי עני אחר שאם יבא לבקש לא ימצא כלום אחרי וסיים 'צַדִּיק הוּא חָיֹה יִחְיֶה' דידוע צדיק וטוב לו צדיק בן צדיק צדיק ורע לו צדיק בן רשע (ברכות ז.) וכאן אמר דצדיק הוא ולא אביו כי הוא צדיק בן רשע עם כל זה כיון

שיש בו מידות אלו 'חָיֹה יִחְיֶה' בעולם הזה ובעולם הבא. אי נמי עושר וחיים ממש. אי נמי חָיֹה בחיים שלו וְיִחְיֶה בחיים של זולתו.

"**וְאֶת אֵשֶׁת רֵעֵהוּ לֹא טִמֵּא**", **שֶׁלֹּא יָרַד לְאֲמָנוּת חֲבֵרוֹ** (יחזקאל יח, ו). קשא בשלמא 'שֶׁלֹּא אָכַל בִּזְכוּת אֲבוֹתָיו' יש לה משמעות בפסוק כי 'הֶהָרִים' לשון הורים וכן 'שֶׁלֹּא הָלַךְ בְּקוֹמָה זְקוּפָה' שהוא גאוה יש לה משמעות בפסוק 'גִּלּוּלֵי בֵּית יִשְׂרָאֵל' דכל המתגאה כאלו עובד עבודה זרה (סוטה ד:) אך 'שֶׁלֹּא יָרַד לְאֲמָנוּת חֲבֵרוֹ' מה יש לה רמז בפסוק 'אֶת אֵשֶׁת רֵעֵהוּ לֹא טִמֵּא'?

ונראה לי בס"ד דהיורד לאומנות חבירו גורם לחבירו שילך למקום אחר לעסוק שם באומנות שלו כי אי אפשר לו להרויח בהיות גם זה עוסק באומנות זו ובפרט בעיר קטנה אך אשתו ובניו ישארו בעירו שאין ידו משגת לטלטלם לעיר אחרת אלא הולך ועוסק לבדו ואם האשה תחת בעלה רוב ימיה טהורה כי בעת עיבור שלה היא טהורה וכשתלד תטמא חודש או יותר ותטהר ובכל ימי הינקתה היא מסולקת דמים ואחר כ"ד חודשי יניקה תחזור ותתעבר וכן על זה הדרך, נמצא רוב ימיה טהורה מנדה אך זה שגרם לחבירו להפרד מאשתו ולילך למקום אחר בשביל עסק אומנות גורם שתהיה אשת רעהו תמיד טמאה דאם אינה מתעברת תראה וסת ובעלה אינו בעיר כדי שתטבול ואם כן טמאה בנדה תהיה כל ימיה וחשיב כאלו הוא טמא אותה בטומאת הנדה.

ומה שאמר '**וְאֶל אִשָּׁה נִדָּה לֹא יִקְרַב' שֶׁלֹּא נֶהֱנָה מִקִּפָּה שֶׁל צְדָקָה**, נראה לי בס"ד דרך הלצה דידוע שכר מצות בהאי עלמא ליכא ולפי זה המצוה תדמה לאדם בעולם הזה כאשה נדה שהיא אשתו ואינו יכול להנות הנאת תשמיש ממנה אלא עד אחר שבעת ימי נקיים שתטבל ויבא עליה וכן אצל אדם זמן קצוב לו בעולם הזה שבעים שנה שהוא שבעה עשריות כנגד שבעת ימי נקיים של הנדה שאחר כך תטהר ויהנה בעלה ממנה בקרוב בשר, כן הוא אחר חיים של עולם הזה שדומין לשבעה ימים נקיים אז יהנה מן המצוה.

והנה מי שנהנה מקופה של צדקה על הרוב אוכל קצת מן מצותיו יען כי דרך הגבאים לדרוש ולחקור על העניינים ומי שיראו בו יראת שמים ומעשים טובים יתנו לו ממון

יותר בתורת צדקה ונמצא זה [נהנה] קצת ממצותיו הדומים בעולם הזה לאשה נדה שאין נהנים ממנה אלא אחר שבעת ימי נקיים ולכן אמר וְאֶל אִשָּׁה נִדָּה לֹא קָרַב' שֶׁלֹּא נֶהֱנָה מִקֻּפָּה שֶׁל צְדָקָה.

דף פא:

מַאי כְּפָה? **אָמַר רַב יְהוּדָה: מְלֹא קוֹמָתוֹ. וְהֵיכָא רְמִיזָא**? **אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ**: "**תְּמוֹתֵת רָשָׁע רָעָה**" (**תהלים לד, כב**). עיין פירוש רש"י. וקשא איך נרמז זה בקרא והלא הכתוב לפי פשוטו כך הוא פירושו דהרעה שעושה הרשע היא תמותת אותו כי ההורג יהרג נפש תחת נפש וכן שאר מיתות בית דין סקילה שריפה וחנק בהם ימות הרשע בעבור רעתו כל חד כדינא, ומנא ליה לפרש דקאי הכתוב על מין מיתה זו של כיפה?

ונראה בס"ד דאם הכתוב קאי על מיתות בית דין מאי קא משמע לן? פשיטה וזיל קרי בי רב הוא דמפורש בתורה ההורג נפש יהרג והמחלל שבת יסקל, וכן שאר מיתות בכולהו איכא ילפותא מן המקרא ואם לא הרג לא יהרג ואם לא חלל שבת לא יסקל, ומאי קא משמע לן האי קרא ד'תְּמוֹתֵת רָשָׁע רָעָה'? לכן מוכרח לפרש הכתוב דקאי על מיתה זו דמכניסים אותו לכיפה שהוא דבר חדש שלא נתפרש בכתוב ונעשה העונש דוגמת הרשעה שהוא הרג את חבירו וגרם להכניסו ולהביאו בקבר שהוא מקום צר לכך מכניסים אותו לכיפה והוא עשה מעשה בהמה שאוכלת שעורים לכך מאכילין אותו שעורים והמה יהיו סיבת מיתתו וזו היא כוונת הכתוב 'תְּמוֹתֵת רָשָׁע רָעָה' שימיתו ויענישו אותו דוגמת הרעה שעשה.

ובזה יובן בס"ד הטעם שהביא תלמודא דרשה של לֹא יֵדַע הָאָדָם אֶת עִתּוֹ כַּדָּגִים שֶׁנֶּאֱחָזִים בִּמְצוֹדָה רָעָה מַאי 'מְצוֹדָה רָעָה'? אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ חַכָּה, סמוך לדרשה זו ד'תְּמוֹתֵת רָשָׁע רָעָה' והוא דדריש 'רָעָה' על חַכָּה שנקראת רעה בשביל שגוף הדג נאחז בה ואינה כמצודה שהדג עומד בחלל שלה והוא שט והולך ובא בקרבה וכן יש לפרש רעה זו של פסוק 'תְּמוֹתֵת רָשָׁע רָעָה' דקאי על כיפה שהיא מקום צר והאדם נדבק ונאחז בו.

הַבּוֹעֵל אֲרַמִּית קַנָּאִין פּוֹגְעִים בּוֹ. נראה לי בס"ד קַנָּאִין [211] גימטריא רי"א ולפי זה אֲרַמִּית הוא אותיות 'מֵת רי"א' רמז דבועל ארמית מת על ידי רי"א שהם קַנָּאִין.

דף פב.

"**וְתוֹעֵבָה נֶעֶשְׂתָה בְיִשְׂרָאֵל וּבִירוּשָׁלָיִם**", **זֶה מִשְׁכַּב זָכָר** (מלאכי ב, יא) (ויקרא יח, כב).
קשא והלא עבודה זרה נקראת תּוֹעֵבָה בכל מקום בתורה ומנא ליה לפרש על משכב זכור? ונראה לי בס"ד כיון דרישא דקרא דקאמר 'בָּגְדָה יְהוּדָה' מפרש על עבודה זרה אם כן ודאי מה שאמר תּוֹעֵבָה הוא על עון אחר דנקרא תּוֹעֵבָה ואף על גב דבעריות קאמר לֹא תַעֲשׂוּ מִכֹּל הַתּוֹעֵבֹת הָאֵלֶּה (ויקרא יח, כו) מכל מקום לא נקרא בשם תּוֹעֵבָה אלא משכב זכור.
אך קשא דהוה ליה לפרש תּוֹעֵבָה על אכילת דבר טמא דכתיב בפרשת ראה (דברים יד, ג) 'לֹא תֹאכַל כָּל תּוֹעֵבָה' גבי בהמות טמאות? ונראה לי דהתם קרי בשם תּוֹעֵבָה לכמה מינין בהמות טמאות וחיות טמאות ודגים ועופות טמאים ולכולהו קרי עלייהו בכולל שם תּוֹעֵבָה אך משכב זכור מין עון אחד הוא וקרי ליה תּוֹעֵבָה.
ועוד נראה לי בס"ד גבי משכב זכור נדרש בשם תּוֹעֵבָה הפגם שלו כדדרש בר קפרא מאי תועבה? 'תועה אתה בה' (נדרים נא.) והיינו דדריש נוטרקון על ענין מעשה העבירה.
ועוד נראה לי בס"ד דיש לפרש פסוק זה על תועבה דמשכב זכור טפי מהך משום דכתיב (מלאכי ב, יא) נֶעֶשְׂתָה בְיִשְׂרָאֵל וּבִירוּשָׁלָם וידוע מה שאמר רבינו האר"י ז"ל בשער רוח הקודש החוטא במשכב זכור פוגם שני פגמים האחד בבחינת התפארת הנקרא 'ישראל' ואחד בבחינת הבינה הנקראת 'ירושלים של מעלה' יעוין שם. ולכן כאן דקאמר נֶעֶשְׂתָה בְיִשְׂרָאֵל וּבִירוּשָׁלָם דרש לה על משכב זכור.
ומה שאמר **כִּי חִלֵּל יְהוּדָה קֹדֶשׁ ה'**, **זו זוֹנָה** נראה לי בס"ד חִלֵּל לשון חליפין כמו מחולל על המעות שהחליף תואר קדש בחול"ם בתואר קדש בציר"י.
אִם תַּלְמִיד חָכָם הוּא, לֹא יִהְיֶה לוֹ עֵר בַּחֲכָמִים וְעוֹנֶה בַּתַּלְמִידִים. הקשה הרי"ף מי שאינו תלמיד חכם ולא כהן, אם יחטא באלה לא פירש ענשו? ונראה דזה קאי עליה פשטיה דקרא דקאמר יַכְרֵת ה' לָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂנָּה עֵר וְעֹנֶה (מלאכי ב, יב) שימות בלא ולד ורק לתלמיד חכם וכהן עושה דרשות אלו.

כָּתוּב עַל גֻּלְגַּלְתּוֹ שֶׁל יְהוֹיָקִים: "זֹאת וְעוֹד אַחֶרֶת" (ירמיהו **כב, יט**). הא דנכתבה נקמה שלו על גולגלתו ולא נמצא כזאת באדם אחר, נראה לפרש על פי מה שאמרו לקמן בפרק חלק (דף קג:) שהרשיע יותר מאחרים שחקק שם עבודה זרה על אמתו ואיכא דאמרי חקק שם שמים על אמתו, ולכך נענש שנכתב ונחקק בזיונו בנקמה על גולגלתו.

והא דנכתבה **עַל גֻּלְגַּלְתּוֹ** ולא על עצם אחר מעצמותיו, נראה דנרמז שסופו יהיה לו תיקון על ידי גלגול ולא ימנה עם אותם שאין להם חלק לעולם הבא לכך נכתב זה הבזיון שהוא נקמה בעבור עונותיו על גולגולת שלו כי גלגולת לשון גלגול.

קְבֻרַת חֲמוֹר יִקָּבֵר, קָבְרוּ וְהָדַר נָבוּג (ירמיהו **כב, יט**). קשא כיון שראה בפעם ראשונה שביצבצה ועלתה למה חזר וקברה וכי רצה להתחכם לסתור מעשה שמים ח"ו? ונראה לי לא ביצבצה ועלתה בפניו אלא ראה אותה מושלכת וחשב שעל ידי סיבה הוציאו אותה בני אדם מקברה ולא חשב שבצבצה בידי שמים ואחר פעם שנית אז אמר ודאי זו של יהויקים וביצבצה ועלתה בידי שמים כאשר כתיב עליו בפסוק.

אָמַר: מַלְכָּא הוּא, וְלָאו אוֹרַח אַרְעָא לְבָזוּיֵהּ (ירמיהו **כב, יט**). קשא וכי הוא ביזה אותו? אדרבה הוא עשה בכל כחו לכבדו בקבורה ולא עלה בידו כי מן השמים איכא רצון בבזיונו ומי הכניסו בדבר הזה לטעון בעדו נגד מעשה שמים?!

ונראה לי חשב שביצבצה שני פעמים בשביל שהיה מלך ואין כבודו של מלך להקבר בלי תכריכין בתוך העפר וגם בארץ מדבר אלא כבודו להקבר בתכריכין בקברות מלכים והיא כבר קבלה משפטה בבזיון שהיה לה כמה שנים לכך רצון שמים שיקברנה בתכריכין בקברות מלכים ובעבור כן ביצבצה ועלתה מן העפר, ולכך כרכה בשיראי והניחה בקופסא שעשה לה בזה תכריכין וארון והיה בדעתו שבאותו היום או למחרתו יוליכנה לקופסא לקברה בקברות מלכים, ולכן הניחה בביתו לפי שעה והלך לבית המדרש, ואחר שבא מן בית המדרש וראה מעשה אשתו אז הבין ביאור דבר זה של זאת ועוד אחרת.

ועדיין קשה אם נשאר עליה בזיון של שריפה יעשה הקדוש ברוך הוא שתשרף במקומה אשר ביצבצה ועלתה בו, ולמה גלגל הדבר הזה שהוא יתחכם לעשות

לגלגלת כך ותשרף על ידי אשתו?

ונראה לפרש כיון דגזירה של שריפה היא בעבור בזיון אם היתה נשרפת במקומה שהיתה מושלכת לא היתה נחשבת השרפה לבזיון כי על ידי שרפה ניצולה מן בזיון של סחוב והשלך ואדרבה זה הוא כבודה אמנם גלגלו דבר זה על ידו שיכרכנה בשראי ויניחנה בקופסא ויביאה לביתו הנה אז השרפה שהיתה לה אחרי זה נחשבת לבזיון גדול ולזה אמר וְהַיְנוּ דְּכְתִיב עִילּוּיֵהּ 'זֹאת וְעוֹד אַחֶרֶת', פירוש על ידי מעשים של כבוד שעשיתי לה לכרכה בשראי ולהניחה בקופסא בזה נתקיימה גזרה של 'וְעוֹד אַחֶרֶת'.

לֹא תִשְׁמְעִי אֶלָּא לַגָּדוֹל שֶׁבָּהֶם (**במדבר כה**, ו). פירוש שישא אותך כיון שכבר נשא בת יתרו שהיתה מדיינית וכונתו בזה לרמוז לישראל אל יחושו בבנות מדיין שכבר התירו פרושים את הדבר.

תְּפָשָׂהּ בִּבְלוֹרִיתָהּ, וֶהֱבִיאָהּ אֵצֶל מֹשֶׁה (**במדבר כה**, ו). נראה לי בס"ד הא דתפסה בבלורית שלה ולא בידה דעשה כן דרך אפקירותא להודיע שהוא רוצה לשכב עמה בעודה בגויתה ולא אחר שיגיירנה כי הבלורית היא סימן גיות כי היא מחוקים של עובדי עבודה זרה.

ועוד נראה לי נזדמן כך על ידו לרמוז שאותה אשה היא בת הקליפה של הזנות שנקראת לר"י כמו שכתב רבינו שמשון ז"ל בפסוק וַתְּזָנִי עַל שְׁמֵךְ (יחזקאל טז, טו) קודם 'שְׁמֵךְ' יש 'לר"י' והנה אותיות בְּלוֹרִית המה 'בת לר"י' שהיתה נחשבת בתה של קליפת הזנות שנקראת לר"י שנרמזה באותיות בְּלוֹרִית.

אָמַר לוֹ: בֶּן עַמְרָם, זוֹ אֶסוּרָה אוֹ מֻתֶּרֶת? (**במדבר כה**, ו). יש להקשות למה קראו בֶּן עַמְרָם? ונראה לי בס"ד דאיתא בספר משנת רבי אליעזר על מה שאמר פנחס 'לֹא כָּךְ לְמַדְתַּנִי בִּירִידָתֵךְ מֵהַר סִינַי הַבּוֹעֵל אֲרַמִּית קַנָּאִין פּוֹגְעִין בּוֹ' דאיתא בהרמב"ם (הלכות איסורי ביאה יב, ב) הבועל ארמית נהרג אף בלא התראה, ואיתא בגמרא (נז:) בני נח אין צריכין התראה דאזהרתן זו מיתתן, ואמרו רבותינו ז"ל ישראל קודם מתן תורה היה להם דין בני נח, ולזה דקדק לומר לו שלמדתנו דין זה ברדתך מהר סיני, רצונו לומר אחר קבלת התורה דאין לומר שמא נאמרה הלכה זו קודם מתן תורה דהיה להם דין בני נח דלא בעי התראה ולהכי קנאין פוגעין בו אבל אחר מתן תורה ליתיה להאי

דינא בישראל עיין שם.

וידוע דעמרם לקח דודתו שעתידה תורה לאסור והנה ידוע דהלכה זו נשכחה מכולם בהשגחה פרטית כדי שיבא פנחס ויזכה בכהונה אבל ודאי מזמרי עצמו לא נשכחה ואיך הזיד לעשות נבלה זו ולא חש פן יפגעו בו קנאין וימיתוהו? לכן מוכרח לומר דחשב הלכה זו אינה אלא קודם מתן תורה שעדיין יש להם דין בני נח ודמייא לנשואי עמרם ביוכבד דודתו והיינו טעמא דלא חש מפני שלקחה קודם מתן תורה וזהו שאמר '**בֶּן עַמְרָם' זוֹ אֲסוּרָה אוֹ מֻתֶּרֶת**, כי דין זה של אשה זו הוא דומה לדין נשואי אביך עמרם שלקח דודתו דאמרינן זה הוא קודם מתן תורה שנאמר להם בכלל הדינין שנתנו במרה ולכן היו בוכין פתח אהל מועד כי הרגישו שיש הלכה בדבר זה והם שכחו אותה. וידוע דהבכיה סגולתה למתק הדינין לדחות כח השכחה ולמשוך כח הזכירה ולזה אמר '**רְאֵה מַעֲשֶׂה וְנִזְכַּר הֲלָכָה**' ואיזה מעשה ראה שעל ידי נזכר הלכה הוא מעשה הבכיה שמסוגלת לזכירה.

לֹא כָךְ לְמַדְתַּנִי בִּירִידָתֵךְ מֵהַר־סִינַי (**במדבר כה**, ו). כך הגרסה בגמרא דידן לְמַדְתַּנִי ולא לִמַּדְתָּנוּ לשון רבים, ונראה דטעמא טעים בדבר זה לצורך הענין שאומר כי נזדמן דרך לי למדת הלכה זו בודאי לאו על חנם אתרמי מילתא בהא דרק אלי תגיד הלכה, אלא ודאי זה היה מן השמים להורות דהלכה זו שייכה לעצמי שאני עתיד לקיים אותה! ואמר לו משה רבינו ע"ה כן דברת דזה הוכחה שהלכה זו שייכה לך שעל ידך תתקיים בפועל לכן אמר לו '**קָרֵינָא דְּאַגְרְתָּא אִיהוּ לֵיהֱוֵי פַּרְנָקָא**' כי הואיל ואין מורין לו לעשות בפירוש נתחכם משה רבינו ע"ה לומר משל דאמרי אינשי בלבד והוא יבין מדעתו לעשות מעשה.

דף פב:

הֵיכָן מָצִינוּ שֶׁשִּׁבְטוֹ שֶׁל לֵוִי גָּדוֹל מִשֶּׁל שִׁמְעוֹן. קשא ודאי שבט לוי גדול כי ממנו כהנים ממנו לויים! ונראה לי דקאמר זה לעניין הזנות היכן מצינו שבטו של לוי יש לו גדר בעריות יותר משבטו של שמעון דהלא מצינו ששמעון ולוי נתקנאו על הזנות שניהם ביחד ואם בועל ארמית יש בו איסור לא היה נכשל שבטו של שמעון בכך ובפתח עינים הביא מן מדרש רבותינו ז"ל שאמר לו בפירוש גם אני באתי לעשות

צרכי עיין שם. ונראה דכונתו בזה לעשות צורך עצמו לזכות על ידי זה הכהונה כי לא נתכהן פנחס אלא עד שהרג לזמרי (זבחים קא:) ולא דמו דברים אלו לדברי יהוא בן נמשי שאמר יֵהוּא יַעַבְדֶנּוּ הַרְבֵּה (מלכים ב י, יח) ואמרו רבותינו ז"ל (מועד קטן יח.) ברית כרותה לשפתים שאחר כך עבד עבודה זרה.

שִׁשָּׁה נִסִּים נַעֲשׂוּ לוֹ לְפִינְחָס (**במדבר כה**, ו). נראה לי בס"ד טעם לששה נסים בעד ששה כוחות קדושה שהיו בו והוא על פי מה שאמר רבינו (בשער הגלגולים הקדמה לב) פנחס בעת שנולד היה כלול משתי ניצוצות נשמות והם ניצוץ אחד היה משורש נשמת יוסף הצדיק ע"ה וניצוץ שני משורש נשמת יתרו גם ידוע כשנכנס בתוך אוהל זמרי להרגו נכנס בו נשמת נדב ואביהוא, הרי בידו ארבעה וגם עוד נצטרף עמו זכות לוי אשר נתקנא על מעשה שכם כמו שאמרו רבותינו ז"ל שאמר הקדוש ברוך הוא עליו 'קַנַּאי בֶּן קַנַּאי' ועוד נצטרף עמו זכות זקינו אהרן שהשיב חמה כמוהו כמו שאמר הקדוש ברוך הוא עליו 'מֵשִׁיב חֵמָה בֶּן מֵשִׁיב חֵמָה' הרי ששה כוחות וכנגדן זכה לששה נסים.

נראה לי בס"ד עוד מאחר שעשה מעשהו לשם יחוד קודשא בריך הוא ושכינתיה שהוא חיבור הוי־ה דאלפין שעולה מ"ה [יו"ד ה"א וא"ו ה"א עולה 45] עם שם אדנ־י [65] שעולה ס"ה שהם סך הכל מספר נֶס [110] לכן זכה לנס. והנה ששה פעמים נס עולה סֵתֶר [110×6=660] וזהו שנאמר יֹשֵׁב בְּסֵתֶר עֶלְיוֹן בְּצֵל שַׁדַּי־ יִתְלוֹנָן (תהלים צא, א).

ונראה לי עוד סֵתֶר ראשי תיבות **סו**ף **ת**וך **ר**אש שפגם הזנות הוא באות א' שהוא יו"ד למעלה יו"ד למטה וא"ו באמצע, וכתבתי בדרשותי על התורה בס"ד כי זהו הטעם שמתו כ"ד אלף דאות א' במלואה **אָלֶף** ויעלה מספר **כ"ד אֶלֶף**. כיצד? א' פעמים ל' הוא שלושים גם ל' פעמים פ' פתוחה שהיא מספר ת"ת הרי כ"ד אלף [800×30=24000] הואיל ופגמו באות א' שמספרה כ"ד בחשבון הנזכר לכך לקו כ"ד אלף במגפה.

בְּקֹשְׁטוֹ מַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לְדָחְפוֹ (**תהלים** קו, ל) (**במדבר כה**, ו). קשא, אמאי? והלא דבר גדול עשה לקדש שם שמים! ועוד מאי 'לְדָחְפוֹ' יאמר להרגו או לפגוע בו?

ויש לומר שכעסו עליו על שאמר 'רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם עַל אֵלּוּ הַרְגוּ עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה אֶלֶף מִיִּשְׂרָאֵל' דמשמע כמטיח דברים ומתרעם על משפטו יתברך והם רצו 'לְדָחְפוֹ' מן

תוספת קדושה ומעלה שזכה בה באותו עת והיא נשמת נדב ואביהוא.
או יובן בס"ד שכעסו עליו על אשר המתין ונתעכב הרבה עד שתש כוחו של אותו רשע ולא דקרו ברומח תכף ומיד בבואו לאהל ועל ידי ששהה נתארכה המגפה יותר וגם על ידי כך חטא זמרי יותר בביאות שבא על כזבי ואם היה דוקרו מיד היתה מתבטלת המגפה מיד וגם היה נפסקים איסורי ביאות של זמרי.
והשיב להם הקדוש ברוך הוא 'הַנִּיחוּ לוֹ' דאין עליו אשמה בדבר זה שעיכב הדקירה עד שתש כוחו כי הוא 'קַנַּאי בֶּן קַנַּאי' שלמד מזקנו לוי במעשה שכם שהמתין להרגם עד אחר שלשה ימים שתש כחם ולא סמך על הנס להרגם בעוד כחם עליהם תיכף ביום ראשון, ואף על פי שעל ידי כך רבו בעילות שכם לדינה בהיותה בביתו כי הם אחר שהרגו אותם ביום השלישי לקחו את אחותם מביתו של שכם (בראשית לד, כה) ולכן גם הוא לא סמך על נס גדול לדקרו בעוד כחו בו.
ועוד אמר לו **מַשְׁכִּיב חֲמָה בֶּן מַשְׁכִּיב חֲמָה הוּא** אהרן הכהן ע"ה דאף על פי שמשחו משה רבינו ע"ה בשמן המשחה היה בוש וירא לגשת אל המזבח לעבוד עד שאמר לו משה רבינו ע"ה למה אתה בוש וירא לכך נבחרת (ספרא הובא ברש"י ויקרא ט, ז), וכל זה היה מצד ענוה יתירה שהיה בו כן הוא מצד ענוה שלו לא סמך על נס גדול לדקרו בעוד כחו בו אלא המתין עד שתש כחו דאז הוי ניסא זוטא.
וּרְאוּיָה כַּפָּרָה זוֹ שֶׁתְּהֵא מְכַפֶּרֶת וְהוֹלֶכֶת לְעוֹלָם. יש להקשות למה ראויה כך ומה טעם יש בזה ומה סמך יש לדברים אלו דקאמר ראויה וכו' עם הפסוק הִנְנִי נֹתֵן לוֹ אֶת בְּרִיתִי שָׁלוֹם (במדבר כה, יב) דנקיט לה עליה?
ונראה לי בס"ד כל צדיק כשהוא בחיים מוכרח שיגן זכותו על הדור ויועיל להם לדחות הפרענות מעליהם יען דכיון שהוא בחיים והם בחיים הרי הם כשותפים זה בזה וכמו שכתב הרב קול יעקב ז"ל ועשה משל נאה על זה, אך אחר שנפטר נפרדו זה מזה ואין להם הגנה מזכותו, אמנם כאן שאמר לו השם יתברך 'הִנְנִי נֹתֵן לוֹ אֶת בְּרִיתִי שָׁלוֹם' ודרשו רבותינו ז"ל אלו החיים שיהיה חי לעולם כדכתיב 'בְּרִיתִי הָיְתָה אִתּוֹ הַחַיִּים וְהַשָּׁלוֹם' (מלאכי ב, ה) דפנחס הוא אליהו שלא מת ועלה חי לשמים ונמצא עודנו יש לו קשר עם החיים עד העולם ולא נפרד מהם ולכן כל שליחות שלמטה

נעשים על ידו ועל כן זכותו ישאר להגין עלינו לעולם. ולזה אמר 'רְאוּיָה כַּפָּרָה זוֹ שֶׁתְּהֵא מְכַפֶּרֶת וְהוֹלֶכֶת לְעוֹלָם'.

אַרְבַּע מֵאוֹת עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע בְּעִילוֹת בָּעַל אוֹתוֹ רָשָׁע אוֹתוֹ הַיּוֹם, וְהִמְתִּין פִּינְחָס לוֹ עַד שֶׁתָּשַׁשׁ כֹּחוֹ (משלי ל, לא) (במדבר כה, ח). הנה בודאי אין דבר זה אפשר להיות בטבע אך הקליפה שנקראת 'זַרְזִיר' בסוד מה שאמרו בבא קמא (בבא קמא דף צב:) לא לחנם הלך זרזיר אצל עורב אלא מפני שהוא מינו כי הזרזיר הוא קליפה כמו העורב וזו הקליפה שנקראת 'זַרְזִיר' [424] שמספרה תכ"ד נתנה בו כח תאוה והזרעה שיוכל לבעול תכ"ד בעילות כמנין שמה.

ובזה פרשתי בס"ד מה שאמר אסתר למרדכי וּבְכֵן אָבוֹא אֶל הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר לֹא כַדָּת וְכַאֲשֶׁר אָבַדְתִּי אָבָדְתִּי (אסתר ד, טז) ודרשו רבותינו ז"ל (מגילה טו.) כאשר אָבַדְתִּי מבית אבא אָבָדְתִּי ממך, מפני שעד עתה אין אני אסורה לך דהוי כל בעילותיו של אותו רשע באונס ואין אשה נאסרת על בעלה באונס, אך עתה שהולכת מעצמה הוי ברצון ונאסרת. ואין לומר על הרוב לא יבעול עתה בהליכה זו שהיא ביום לזה אמר אָבוֹא אֶל הַמֶּלֶךְ אֲשֶׁר 'לוֹ' כַּדָּת, אף על גב דכתיב 'לֹא' באלף דרשוהו 'לוֹ' בוא"ו כמו שאמרו בגמרא כזה בכל מקום, כלומר הנה המלך הזה לו תאוה מרובה מקליפת 'זַרְזִיר' שהיא מספר כַּדָּת [424] שהיה שטוף בתשמיש וכידוע מעובדא דבגתן ותרש ואם כן בודאי יבעול ותאסר.

וְהוּא אֵינוֹ יוֹדֵעַ שֶׁמַּלֶּךְ אַלְקוּם עִמּוֹ (משלי ל, לא) (במדבר כה, ח). נראה לי בס"ד אַלְקוּם תחלק האותיות לשלש בבות וקרי בה 'אל קם וא"ו' עִמּוֹ רצונו לומר לא ידע שהא־ל יתברך מקים וא"ו נסים עמו.

ועוד נראה לי בס"ד על פי מה שאמרו בזוהר הקדוש פרשת בשלח (זהר חלק ב' נח.) בשעתא דעאל משה בגו ענגא איערע ביה חד מלאכא רברבא ותאנא קמוא־ל שמיה והוא ממונה על תריסר אלפין ממנן שליחן בעא לאזדווגא ביה במשה פתח משה פומיה בתריסר אתוון גליפן דשמא קדישא ואתרחק מיניה תריסר אלפי פרסין עיין שם. וכתב המבאר בשם רבינו האר"י ז"ל דמלאך קמוא־ל הנזכר הוא בסוד העשיה והוא בסוד תפארת ורוח עיין שם.

וידוע כי פנחס הוא בעשיה כי פנחס הוא אליהו [52] שהוא מספר שם ב"ן שמאיר בעשיה ולכן נקרא פינחס [208] גימטריא ר"ח כמנין ד' פעמים ב"ן דהעשיה כלולה מארבע עולמות והרי שם ד' פעמים ב"ן מספר פנחס [52×4=208] לכך מלאך העוזרו הוא מלאך קמוא־ל הנזכר שהוא סוד העשיה וזהו שנאמר וְלֹא יָדַע כִּי מֶלֶךְ אַלְקוּם עִמּוֹ **אַלְקוּם**, בהפוך אתוון **קמוא־ל**.

בְּמַתְנִיתָא תָּנָא: **שִׁשִּׁים**, **עַד שֶׁנַּעֲשָׂה כְּבֵיצָה הַמּוּוָּרֶת**, **וְהֵיא הָיְתָה כַּעֲרֵבָה הַמְּלֵאָה מַיִם** (**משלי ל, לא**) (**במדבר כה, ח**). כתב רש"י ז"ל אין לדבר רמז במקרא. ונראה לי בס"ד בֶּן סָלוּא, תיבת 'סָלוּא' אין אות א' יוצא במבטא ואם כן קרי בה 'ס' לו' כלומר **ס**' בעילות היה **לוֹ** בכח תאותו.

או יובן נרמז בפסוק וְשֵׁם אִישׁ יִשְׂרָאֵל הַמֻּכָּה (במדבר כה, יד) דתיבת אִישׁ יתיר ותחבר ב' תיבות **שֵׁם** עם **אִישׁ** יהיה מזה **שִׁשִּׁים א**' דהיינו ששים איסורין או ששים אחת.

אָמַר רַב כַּהֲנָא: **וּמוֹשָׁבָהּ**, **בֵּית סָאָה** (**משלי ל, לא**) (**במדבר כה, ח**). אין הדבר כפשוטו דודאי לא היתה מתחילתה כך אלא רק נעשית כך לפי שעה וגם זה אינו ממש כך אלא הוא על דרך ההפלגה כמו עָרִים גְּדֹלֹת וּבְצוּרֹת בַּשָּׁמָיִם (דברים א, כח) וכיוצא בזה וכן כאן נשתנה אותו מקום בגודלו בכמותו שהיה כמותה גדול ומשונה משאר בני אדם וכבר אמרו בגמרא (תמיד כט.) דברה תורה לשון הבאי דברו חכמים לשון הבאי, והיינו הבאי לפי פשוטן של דברים אבל לפי סודן הוא לשון מתוקן ומכוון היטב כאשר תמצא כתוב 'עָרִים גְּדֹלֹת וּבְצוּרֹת בַּשָּׁמָיִם' דהוא לשון הבאי לפי פשוטו ואם לסודו תדרוש הוא לשון מתוקן וברור כמין חומר וכן על זה הדרך בשאר דברים כיוצא באלה וכן הדבר כאן.

והנה רבינו האר"י גילה קצת בענין כזבי וזמרי והוא מה שאמר בשער מאמרי רבותינו ז"ל (דף יא) כשהנחש הטיל זוהמא בחוה כל הנשמות נתערבו מטוב ורע וכו' ואף על פי שלאה נתקנה והוסר ממנה הקליפה שהיא חוה א' ונשארה היא קדושה וצדקת לגמרי, עם כל זה לתוקף הסיגים הנדבק בה יצאה ממנה דינה שהיא דינא קשיא ולכן נקראת 'דינא' על שם הדין וגם היא היתה קדושה אלא שעדיין היה בה קצת אחיזה כי לא נתבררה לגמרי וכו'.

והנה עשו הוא סוד הנחש והיתה דינה ראוים אליו וכיון שטמנה יעקב נצולה ממנו וכאשר יצאה והיתה יצאנית בסוד 'וַתֵּצֵא דִינָה בַּת לֵאָה לִרְאוֹת בִּבְנוֹת הָאָרֶץ' (בראשית לד, א) שיצאה אל מקום הקליפה אז נשכה הנחש והוא סוד 'שְׁכֶם בֶּן חֲמוֹר הַחִוִּי' מלשון חויא שהוא הנחש גם נקרא 'הַחִוִּי' על שם דאתי מחוה הראשונה הנקראת פלונית ובכח זה יכול לקחתה ועל זה נאמר 'וַתִּדְבַּק נַפְשׁוֹ בְּדִינָה בַּת יַעֲקֹב' כי בתחילה היתה דבוקה הקליפה הזאת הקדושה ועכשיו בצאתה חזרה להדבק עמה וכו' ואחר כך נשאה שמעון שהיא גבורה וכו' ולהיות דעדיין לא נטהרה וגם הוא אחר שנבעלה לכנעני יצא ממנה 'שָׁאוּל בֶּן הַכְּנַעֲנִית' (בראשית מו, י וברש"י) כמו שאמרו רבותינו ז"ל בן שנבעלה לכנעני והוא עצמו שְׁלֶמְיאֵל בֶּן צוּרִי שַׁדָּי, והוא עצמו זִמְרִי בֶּן סָלוּא כמו שאמרו בסנהדרין וכו' עיין שם בדברי קדשו ומדבריו שם תבין נפלאות. והנה בזה יובן הטעם שבעל תכ"ד בעילות כי מכח הזוהמה שהיה באמו מן הנחש הוא שכם בן חמור שבעל אותה נדבקה זוהמה בבנה ולכך בעל ת' בעילות כנגד ת' כוחות של הקליפה בסוד וְהִנֵּה עֵשָׂו בָּא וְאַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ עִמּוֹ (בראשית לג, א) וגם כ"ד בעילות כנגד כ"ד זיני דמסאבותא כמנין ואיבה [24] בסוד וְאֵיבָה אָשִׁית בֵּינְךָ וּבֵין הָאִשָּׁה (בראשית ג, טו).

ובזה יובן המשל 'בֵּין קֵנֵי לְאַרְבָּנֵי' קֵנֵי רמז לצד הטוב של הקדושה וְאַרְבָּנֵי צד הרע של הטומאה לשון אורבים 'שְׁוֵילְנָאֵי מַאי בַּעְיָא' רצונו לומר מי הכניסה במקום הזה כדי שתדבק בטומאה. גם אמר 'בַּהֲדֵי קְלִפֵּי דְּקָנֵי' קְלִפֵּי רצונו לומר קליפות של צד הטוב הנקרא קֵנֵי 'שְׁוֵילְנָאֵי גַּיפְתָּהּ אִמָּהּ' כי כזבי היתה שיורי הקליפה אשר לדינה ולכן פירש רש"י שקורין אותה זונה בת זונה.

ובזה יובן מה שאמר זמרי 'שֶׁנַּעֲשָׂה כְּבִיצָּה הַמּוּזֶרֶת' רצונו לומר שנתערבו חלקים הטוב ברע וכן 'שֶׁהִסְלִיא עֲוונוֹת שֶׁל מִשְׁפַּחְתּוֹ' על דרך מה שאמר שם בשם שִׁמְעוֹן שהוא 'שם עון' וכן שאר דרשות יבואו לנכון על פי דברי רבינו ז"ל הנזכר לעיל שם.

דף פח:

כָּל מִי שֶׁהוּא חָכָם וּשְׁפַל בֶּרֶךְ וְדַעַת הַבְּרִיּוֹת נוֹחָה הֵימֶנּוּ יְהֵא דַּיָּן בְּעִירוֹ. פירוש אם חכם ולא עניו אינו זוכה לכוין על האמת לאמיתו. גם צריך לו עוד דרך אחרת שיהיה רוח הבריות נוחה הימנו כדי שיהיו דבריו נשמעים לבריות ויקבלו האמת ממנו.

אַיֵּזֶהוּ בֶּן עוֹלָם הַבָּא? **עַנְוְתָן וּשְׁפַל בֶּרֶךְ**. נראה לי בס"ד הכונה דידוע שכל איש ישראל יש לו חלק בעולם הבא מוכן ומזומן בעבורו ואם זכה בעולם הזה יקחנו אחר פטירתו ואם לא זכה יקחנו חבירו (חגיגה טז:) ולכן בהיות האדם חי בעולם הזה אינו בטוח בחלקו שבעולם הבא כדי שתקראנו 'בֶּן עוֹלָם הַבָּא' כי אפשר שיחטא ויקחנו חבירו ולזה שאל **אַיֵּזֶהוּ בֶּן עוֹלָם הַבָּא**, כלומר בטוח הוא בחלקו שבעולם הבא שתוכל לקראו עתה 'בֶּן עוֹלָם הַבָּא' ומנה לזה מידות טובות אשר הנמצא בו מידות טובות אלו הוא בטוח בחלקו וראוי לקראו עתה 'בֶּן עוֹלָם הַבָּא'.

ומה שאמר '**עַנְוְתָן וּשְׁפַל בֶּרֶךְ**' אף על גב דלכאורה נראה דבר אחד הם, נראה לי עניו בפנימיותו ושפל ברך בחיצוניותו ולזה אמר שְׁפַל בֶּרֶךְ כלומר בגלוי.

ומה שאמר '**שַׁיְיף עַיִל שַׁיְיף וְנָפִיק**' נראה שייף היינו שוחה שעיניו למטה ואינו מסתכל לא בנכסי חבירו ולא בנשי בית חבירו וזהו כד עייל בבית אחרים אבל בביתו הכל שלו ואינו צריך לכך ושייף נפיק בהלוכו ברשות הרבים וברחובות העיר.

וְגָרִיס בְּאוֹרַיְתָא תְּדִירָא וְלָא מַחֲזִיק טִיבוּתָא לְנַפְשֵׁיהּ פירוש אף על גב דגריס באורייתא תדירא שדוחק עצמו ללמוד ביום בשעת מלאכה ובלילה בשעת שינה אינו מחזיק טוב זה לעצמו לומר זו הוא 'העדפה על ידי הדחק' ואינו זוכה בה לעצמו מדין האמור גבי אשה עם בעלה אף על גב דמעשה ידיה לבעלה עם כל זה העדפה על ידי הדחק היא לעצמה.

או יובן בס"ד הכונה אף על גב דעסיק באורייתא תדירא ובודאי יתחכם מחמת השקדנות אינו מחזיק טיבותא דחכמה לנפשיה לומר כֹּחִי וְעֹצֶם יָדִי עָשָׂה לִי אֶת הַחַיִל הַזֶּה (דברים ח, יז) מחמת שאני שקדן בתורה נתחכמתי ביותר אלא יאמר ה' יִתֵּן חָכְמָה מִפִּיו דַּעַת וּתְבוּנָה (משלי ב, ו).

אי נמי אף על פי דעסיק באורייתא תדירא שחוזר על לימודו כמה פעמים ומחמת כן

היה לו זכירה בתורה, אינו מחזיק טיבותא דכח הזכירה לעצמו אלא אומר מאת ה' ניתן לי כח הזכירה.

דף פט:

"וַיִּגְדַּל הַיֶּלֶד וַיִּגָּמַל". אָמַר שְׂטָן לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, זָקֵן זֶה חֲנַנְתּוֹ לְמֵאָה שָׁנָה פְּרִי בֶּטֶן, מִכָּל סְעוּדָה שֶׁעָשָׂה, לֹא הָיָה לוֹ תּוֹר אֶחָד אוֹ גוֹזָל אֶחָד לְהַקְרִיב לְפָנֶיךָ? (**בראשית כא**, ח) (**בראשית כב**, א). מקשים בין למאן דאמר 'וַיִּגָּמַל' היינו יום המילה בין למאן דאמר על יום שגמלוהו מחלב הא איכא בין זמן הסעודה לזמן קטרוג זה של השטן כמה שנים כי השטן קטרג בזמן היותו בן ל"ז שנים דקטרוג זה היה סמוך לעקידה ואמאי שתיק שטן כולהו שני ולא קטרג תכף אחר הסעודה?

ונראה לי בס"ד דהשטן ראה שכבר אברהם אבינו ע"ה נתנסה אותו זמן בתשע נסיונות ולכן חשב השתא ודאי ישיב הקדוש ברוך הוא כאשר השיב לו באמת אחר כך ויצוה את אברהם לשחוט את בנו, ואברהם ודאי יקיים דבריו יתברך ויעשה המצוה בשלימות ובודאי יתן לו הקדוש ברוך הוא בן אחר תמורת יצחק וירויח שתהיה המצוה הזאת אשר זבח את בנו לקיים מצות ה' קרן קיים לזרעו אחריו בכל דור ודור ותעמוד כנגדו בכל פעם שיבא לקטרג ונמצא הוא גורם לעשות דבר שיהיה נלחם עמו תמיד ויבטל קטרוגים שלו.

על כן אמר טוב שאניח הקטרוג הזה עד שיגדל יצחק בשנים ויהיה בחור כארזים דאז אם יאמר לו הקדוש ברוך הוא לאברהם לשחוט את בנו ויביאהו לשחטו לקיים דבר ד' יהיה יצחק מסרב ודוחף את אביו ומתריס כנגדו בהיותו גדול בשנים וגבור חיל ואז לא תבא מצוה זו לפועל וממילא לא ישאר לאברהם ולזרעו דבר יקר ונפלא כזה שיהיה להם למגן וצינה בכל דור ודור לדחות קטרוגים שלו.

ולכן איחר את קטרוגו זה עד אחר שגדל יצחק והוא לא ידע ולא חשב שיצחק יהיה מרוצה לקיים דבר זה בכל לבו ובכל נפשו וברצון לבו פשט צוארו לפני הסכין ונמצא מה שעשה השטן קלקל לעצמו שגדלה ורבה ועצמה מצות העקדה מאה ידות מצד

העוקד ומצד הנעקד הוא הדבר שצועקין ישראל ביום ראש השנה קודם תקיעת שופר עוקד והנעקד והמזבח.

מִכֹּל סְעוּדָה שֶׁעָשָׂה, לֹא הָיָה לוֹ תּוֹר אֶחָד אוֹ גוֹזָל אֶחָד לְהַקְרִיב לְפָנֶיךָ? (**בראשית כא, ח**) (**בראשית כב, א**). קשא אמאי לא אמר שה אחד או פר אחד? ונראה לי בס"ד כי בברית בין הבתרים אמר לו השם יתברך קְחָה לִי עֶגְלָה מְשֻׁלֶּשֶׁת וְעֵז מְשֻׁלֶּשֶׁת וְאַיִל מְשֻׁלָּשׁ וְתֹר וְגוֹזָל (בראשית טו, ט) ואמרו רבותינו ז"ל (בראשית רבה מד, יד) הראה לו כל הכפרות שתהיה בבניו על ידי מינים אלו עיין שם. ולכן רצה להגדיל הקטרוג כי אפילו תור וגוזל שהם בזול שהבטחת אותו להתרצות אפילו במינים אלו גם כן לא הקריב לפניך.

ומה שאמר 'זָקֵן זֶה' שקראו זקן גם כן רצה להגדיל הקטרוג אף על פי שעשית אותו זקן בנס כדי שיהיה הבדל בינו לבין יצחק עם כל זה לא נזהר להביא קרבן תודה להודות על חסדך עמו ואף על פי שהנס הזה של הזקנה היה קבוע בגופו ובכל עת רואה את זקנתו.

אָמַר לוֹ: כְּלוּם עָשָׂה, אֶלָּא בִּשְׁבִיל בְּנוֹ, אִם אֲנִי אוֹמֵר לוֹ: זְבַח אֶת בִּנְךָ לְפָנַי, מִיָּד זוֹבֵחַ (**בראשית כב, א**) (**בראשית כא, ח**). מקשים בזה הדבר לא נתרצה הקושיא על אברהם אבינו ע"ה דאמאי לא הקריב? ומאי סלקא דעתיה מעיקרא שלא הקריב?

ונראה לי בס"ד כי יש אדם מבקש שיולד לו בן בשביל טובה והנאה של עולם הזה ודרך אגב גם כן שיועיל לו גם בשביל עולם הבא, נמצא כשנולד לו בן והוא שמח בו עיקר שמחתו הוא בשביל תועלת שיגיע לו מן הבן הזה בשביל עולם הזה אך גם כן שמח קצת בשביל תועלת המגעת לו ממנו בענייני עולם הבא, ולכך הוא מחלק צדקה בעבור תועלת הנפשיי שמגעת לו מן הבן.

אך יש אדם אינו מבקש שיהיה לי בן בשביל תועלת שמגיע לו ממנו בענייני עולם הזה אלא רק מבקש הבן לשם שמים ולכן הוא מקדיש את בנו לשם שמים מעת שנולד וכמו שאמרה חנה על שמואל אָנֹכִי הִשְׁאִלְתִּהוּ לַה' כָּל הַיָּמִים אֲשֶׁר הָיָה הוּא שָׁאוּל לַה' (שמואל א' א, כח) וכן אָמְרָה לְאִישָׁהּ עַד יִגָּמֵל הַנַּעַר וְנִרְאָה אֶת פְּנֵי ה' וְיָשַׁב שָׁם עַד עוֹלָם (שמואל א' א, כב) דאפילו הנאת ראית פניו לראות אותו יושב בבתינו לפנינו

לא נהיה נהנים מזה, הרי עשתה אותו כולו קדש לה' ועל זה אין צורך לחלק צדקה בלידתן מאחר כי הילד כולו קדש לה'.

ולכן אמר אם אביא קרבן על לידתו מוכח כי הבן ניתן לי לצרכי ונולד לצרכי לכן אני מביא קרבן על הטובה שנתן לי השם יתברך ואין הדבר כן כי הילד אין חלק לגופי בו אלא הוא נולד לעבודת השם יתברך ואינו שלי אלא הוא שלו יתברך ולכן מצא טעם לשבח שלא הביא קרבן על המתנה הזאת שנתן לו השם יתברך. ולזה אמר השם יתברך לשטן: אִם אֲנִי אוֹמֵר לוֹ זְבַח אֶת בִּנְךָ לְפָנַי, מִיָּד הוּא זוֹבְחוֹ! נמצא אינו מחליט לידתו מתנה לעצמו כדי שיביא קרבן תודה על מתנה טובה שנתתי לו כי הוא חושב הילד שלי הוא ולא שלו.

ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו תירץ דאברהם אבינו ע"ה חשב כיון שקיים בו מצות המילה והוא הראשון אשר נימול לשמנה ימים אין לך קרבן גדול מזה דאמרו רבותינו ז"ל מצות המילה חשיב כאלו בנה מזבח והקריב עליו קרבן גם אמרו חשיבה כהקטרת קטורת שהיא מעולה מן הקרבן עד כאן דבריו נר"ו.

אַף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, אָמַר לְאַבְרָהָם: נִסִּיתִיךָ בְּכַמָּה נִסְיוֹנוֹת, וְעָמַדְתָּ בְּכֻלָּן, עַכְשָׁיו עָמֹד לִי בְּנִסָּיוֹן זֶה, שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ: אֵין מַמָּשׁ בָּרִאשׁוֹנִים (בראשית כב, א) (בראשית כא, ח).

קשא מדברים אלו משמע שנסיון זה הוא גדול מכולם וכמו שנאמר במשלי, ולמה זה? והלא איכא נסיון ראשון שהשליך עצמו לאש ואף על פי שלא ציוהו ונסיון המילה גם כן הוה קשה מאד ששלט בעצמו לחתוך הערלה בידו אף על פי שהוא זקן!

ונראה לי בס"ד הקושי של נסיון העקידה לאו בעבור עיקר המעשה אלא בעבור שתי פלאות הנמצאים בו האחד שעשה הדבר הזה בתכלית השמחה ואף על פי שהוא מדתו רחמני מאד שאינו סובל טבעו לשחוט עוף אחד!

והשני כל דבר פלא הזה שעשה לא צייר בדעתו שעשה כלום וכמו שאמרו המפרשים על פסוק (בראשית כב, ח) 'וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם יַחְדָּו' הראשון אשר בפרשת העקדה להגיד שבחו של אברהם אבינו אף על פי שהוא יודע שהולך לשחוט בנו היה הולך בלב שמח ואין בו עצב וצער כלל כמו יצחק בנו שהיה הולך עמו אשר עדיין לא הרגיש ולא ידע שהוא נשחט אלא חשב שהולכים להקריב קרבן בהר, וזהו 'וַיֵּלְכוּ שְׁנֵיהֶם

יַחְדָּו' בהשוואה אחת. וכן בפסוק האחרון כתיב (בראשית כב, יט) 'וַיָּשָׁב אַבְרָהָם אֶל נְעָרָיו וַיָּקֻמוּ וַיֵּלְכוּ יַחְדָּו אֶל בְּאֵר שָׁבַע' אמר 'יַחְדָּו' להודיע כמו נעריו שלא עשו מצוה ולא עלה על לבם מצוה, כן אברהם ויצחק ע"ה אשר עשו פועל עצום ונורא במצות העקדה נחשב בעיניהם שלא עשו כלום! ולזה נאמר וַיָּשָׁב אַבְרָהָם אֶל נְעָרָיו וַיָּקֻמוּ וַיֵּלְכוּ יַחְדָּו אֶל בְּאֵר שָׁבַע, 'יַחְדָּו' דייקא בהשוואה אחת הוא והנערים.

ועל שתי פליאות הנמצאות במצוה זו אמר לו הקדוש ברוך הוא עכשיו עמוד לי בנסיון הזה לעשותו שלם פלאי פלאות מכל הצדדין ולכן אמר '**עֲמֹד לִי**' דנקיט 'לִי' כי שלימות הנפלאה שאני מבקש ממך בנסיון הזה היא גלויה 'לִי' כי היא טמונה בלב ואינה ניכרת לעיני הרואין.

ומה שאמר, **שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ אֵין מַמָּשׁ בָּרִאשׁוֹנִים**, הכונה אין ממש שיהיו כדאין להגין בעד זרעך כי יאמרו שעשית בשביל לקבל פרס אך אם תעשה זאת בשמחה רבה זו הוכחה כי לאו בשביל פרס אתה עושה כי העובד בשביל פרס מרגיש בצער ועינוי העבודה שלו וגם לא יוכל לשנות טבעו מרחמנות לאכזרות.

'**אֶת יִצְחָק**'. **וְכָל כָּךְ לָמָּה? כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּטָּרֵף דַּעְתּוֹ עָלָיו** (**בראשית כב, ב**). כתב מהרש"א בשם הרא"ם ז"ל הכונה דלא הוה ליה למימר אלא 'קַח נָא אֶת יִצְחָק' וכתב עליו מהרש"א דאין זה נכון דכמה יצחק איכא בשוקא עד כאן דבריו. וכתב עליו הרב פתח עינים ז"ל איני יודע מי גילה לו רז דכמה יצחק איכא בשוקא דשפיר מצינן למימר דאין בלתו והוא שם חדש דהוא נוטרוקון משני חיי אברהם ושרה כמו שאמרו רבותינו ז"ל על שם כָּל הַשֹּׂמֵעַ יִצְחַק לִי (בראשית כא, ו) וליכא אף תרי יצחק עד כאן לשונו.

ואחר המחילה רבתי דברי מהרש"א נכונים הם דיודע הוא ששם יצחק הוא חדש והוא הראשון שנקרא יצחק על פי הטעמים הנזכר אך סבר אחר שקרא אברהם אבינו ע"ה את שם בנו יצחק אזי גם אחרים קראו שם בניהם יצחק ובפרט אותם שהיו קרובים ותלמידים שלו שדולה ומשקה מתורתו להם ודאי ירצו לקרות את בניהם בשם היקר והמפואר הזה, וכך הוא דרך העולם שאם אדם אחד גדול ומסויים קורא שם חדש לבנו ילמדו אחרים לקרוא את בניהם בשם זה. והנה מעת שנולד יצחק עד זמן העקידה היה ל"ז שנים הא ודאי במשך זמן זה הרב כמה וכמה יצחק איכא בשוקא

וזה דבר פשוט וברור בכונת המהרש"א ז"ל דודאי אין כונתו לומר בעת שנולד יצחק כמה יצחק איכא בשוקא אלא כונתו על זמן העקידה שהוא ל"ז שנה אחר שנתחדש שם יצחק בעולם.

ברם במאמר הזה מקשים וכי אברהם אבינו ע"ה עשה דבר זה בעל כרחו כדי שתטרף דעתו עליו אם ישמע הדבר בפירוש פתע פתאום? והלא אדרבה הוא היה שמח הרבה בדבר זה! ועוד מקשים לדברי רש"י ז"ל בחומש שהוסיף לומר שלא תזוח דעתו ותטרף עליו שענין תזוח דעתו הוא רצונו לומר גאוה ומה שייך גאוה כאן, במה יתגאה? גם גאוה וטירוף דעת לא יכונו ביחד.

ונראה לי בס"ד על פי מה שאמר הרב אבק סופרים ז"ל דאחר ששמע אברהם אבינו ע"ה שאמר לו הקדוש ברוך הוא '**קַח נָא**' לשון בקשה, אמר מה זה דבר גדול שיש בעולם אשר הוא יתברך הוצרך כביכול לבקש ממני? אני עפר ואפר והלא כל העולם כולו וחמודותיה לא יחשב לגרגיר חרדל מול כבודו יתברך! והשיב לו הקדוש ברוך הוא יש דבר גדול שאצטרך לבקשו ממך והוא '**אֶת בִּנְךָ**' ועל זה השיב אברהם: מלכי ואלקי וכי זה הוא דבר גדול שתצטרך לבקשו בלשון בקשה? והלא שני בנים יש לי ואם האחד תרצהו לעולה אין אני חסר מכולם כי יש לי בן שני. מה תאמר עוד כי אני מבקש '**אֶת יְחִידְךָ**' והלא גם השני הוא יחיד לאמו, מה תאמר כי אני מבקש אותו '**אֲשֶׁר אָהַבְתָּ**' והלא גם השני אני אוהב אותו ואם כן אין המבוקש הזה כדאי שתבקשהו ממני בדרך בקשה, ולמה אמרת 'נָא' לשון בקשה עד כאן דבריו הרב הנזכר ז"ל.

ואני אסיים המאמר בטוב טעם דאחר כך אמר לו השם יתברך '**אֶת יִצְחָק**' כלומר מה שאני נצרך לומר לך בדרך בקשה בשביל שאני מבקש את יצחק הידוע שכבר הבטחתי לך בדבור עליו שאמרתי כִּי בְיִצְחָק יִקָּרֵא לְךָ זָרַע (בראשית כא, יב) וְאֶת בְּרִיתִי אָקִים אֶת יִצְחָק (בראשית יז, כא) ואיך עתה אחזור מדבורי ח"ו ואומר לך שתעלהו לעולה? לכך הוצרכתי לומר דבר זה בלשון בקשה ולא בלשון גזרה כדי שאתה תקבל לעשות דבר זה מרצונך הטוב שנמצא אתה מוחל אותה ההבטחה שהבטחתי לך.

ולפי זה יבא נכון המאמר כאן דקאמר **וְכָל כָּךְ לָמָּה**, פירוש למה כל כך הקטין אברהם אבינו ע"ה את הדבר הזה לומר אין דבר זה גדול וכדאי הן מצד שיש לו ב' בנים והן

מצד היחידות והן מצד האהבה? ותירץ **כְּדֵי שֶׁלֹּא תָּזוּחַ דַּעְתּוֹ וְתִטָּרֵף דַּעְתּוֹ עָלָיו** כמו שכתב רש"י ז"ל פירוש חשש אברהם אבינו ע"ה פן יצר הרע יגדיל מעשה ענין זה בעין שכלו שיראה שהוא עושה דבר גדול לכבודו יתברך מה שלא לאדם חמרי לעשותו דאז גאוה זו עושה פיגול במצוה, לכך הקטין הענין בעיניו כדי שלא ימשוך את לבו להתגאות וכיון שמחשבה של גאוה עושה טירוף במצוה ונמאסת בה. לכן אמר רש"י שלא תזוח דעתו ותטרף עליו, כי הגאוה היא בסוג טריפה ומקלקלת וממאסת המצוה. **אָמַר לוֹ**: "**וַאֲנִי בְּתֻמִּי אֵלֵךְ**" (**תהלים כו, יא**) (**איוב ד, ו**). יש להקשות מה שייכה תשובה זו לדבריו של שטן שאמר לו (איוב ד, ב) הֲנִסָּה דָבָר אֵלֶיךָ תִּלְאֶה?

ונראה לי בס"ד כי אברהם אבינו ע"ה הוא בימין ששם מדת החסד וידוע דימינא לא אצטריך לשמאלא אבל שמאלא אצטריך לימינא וכל הנצרך לזולתו הוא חסר ושאינו נצרך הוא שלם, ולכן החסד נקרא 'תָּמִים' ולכן אמר השם יתברך לאברהם אבינו ע"ה 'הִתְהַלֵּךְ לְפָנַי וֶהְיֵה תָמִים' (בראשית יז, א) אבל השמאל נקרא 'חסר' והשטן אמר לו הנה אתה היית בימין שהוא חסד ועתה בנסיון הזה דוחה אותך לשמאל כי מנסה אותך בדבר שתעשה אכזריות גדולה לשחוט בנך יחידך וזו אינה ממדת החסד אלא ממדת הגבורה שבשמאל נמצא דוחה אותך לשמאל.

והשיב לו אברהם אבינו ע"ה לא כן אלא 'אֲנִי בְּתֻמִּי אֵלֵךְ' רצונו לומר עודני עומד במקומי בימין שהוא שלם ותמים ולא אצטרך אני לשמאלא ואני עושה פעולה שצוני בה במידת החסד כי דבר זה אינו אכזריות כאשר אתה חושב אלא הוא חסד גדול שיהיה האדם קרבן לה' ואין טובה לאדם גדולה מזו.

והשיב לו השטן 'יִרְאָתְךָ כִּסְלָתֶךָ' פירוש זו היראת שמים שיש לך היא כסלות ח"ו כי איך יתכן לחשוב שחיטת בנך לטובתו והלא אם ישאר חי וקיים כמה וכמה מצות אשר כל אחד ואחד מהם גדולה ממצות הקרבן. והשיב לו אברהם אבינו ע"ה 'זָכָר נָא מִי הוּא נָקִי אָבָד' שאם יודע הקדוש ברוך הוא כשישאר יצחק בעולם יעשה טוב הרבה לא היה מאבדו בזביחה זו.

כָּךְ שָׁמַעְתִּי מֵאֲחוֹרֵי הַפַּרְגּוֹד: "**שֶׁה לְעוֹלָה**", **וְאֵין "יִצְחָק לְעוֹלָה"** (**בראשית כב, ז**). הא דאמר לשון זה ד'אֲחוֹרֵי הַפַּרְגּוֹד', נראה לי בס"ד כי אֲחוֹרֵי אותיות פַּרְגּוֹד יש אותיות

'עקב הג' וידוע מה שאמרו רבותינו ז"ל (פרקי דרבי אליעזר פרק כט) 'הג' על יום המילה כמו שנאמר על פסוק בְּיוֹם הִגָּמֵל אֶת יִצְחָק (בראשית כא, ח) 'הג מָל' אֶת יִצְחָק כי הוא הראשון אשר נימול לשמונה ימים כמנין ה' גבורות וכונת השטן לרמוז בזה כי בעקב יום המילה שהוא יום ה' גבורות מאותו זמן שמעתי דבר זה 'שֶׁה לְעוֹלָה' וְאֵין יִצְחָק לְעוֹלָה.

כְּךָ עָנְשׁוֹ שֶׁל בַּדַּאי, שֶׁאָפְלוּ אָמַר אֱמֶת, אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ (**בראשית כב**, ז). עיין מהרש"א מה שנדחק בזה. ונראה לי בס"ד דהשטן אמר שתי חלוקות האחת ששמע שיקריב שה לעולה על המזבח אשר בהר המוריה והשניה שמע שאין יצחק לעולה, ואין כונתו לומר ששמע שהשה הוא תמורת יצחק אלא כך הוא אומר, אני שתי שמועות שמעתי האחת שתקריב שה לעולה והשניה שמעתי שאין יצחק לעולה, ואינו אומר דהא תליא בהא.

ואמר לו אברהם אבינו ע"ה כְּךָ עָנְשׁוֹ שֶׁל בַּדַּאי שֶׁאָפְלוּ אָמַר אֱמֶת אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ. פירוש שתי שמועות אלו אחת מהם אפשר שהיא אמת שיצוני השם יתברך שאקריב שה לעולה אף על פי שאקריב את יצחק אבל שמועה השניה ודאי אינה אמת יען כי הקדוש ברוך הוא צוני שאעלה את יצחק לעולה ואיך אתה אומר להפך? ולכן כיון שזו שקר בודאי אז גם שמועה הראשונה שאפשר שתהיה אמת אף על גב שלא צוני השם יתברך בכך עם כל זה אני לא אסמוך על דבריך לעשות מעשה זו של שה אם לא שיצוני השם יתברך בכך כי הבדאי אף על פי שיש לחשוב שאמר אמת אין שומעין לו ומחליטים כל דבריו לשקר.

רַבִּי לֵוִי אוֹמֵר: אַחַר דְּבָרָיו שֶׁל יִשְׁמָעֵאל לְיִצְחָק (**בראשית כב**, א). קשא אם כן היה צריך שיאמר הקדוש ברוך הוא ליצחק עצמו 'זְבַח עַצְמְךָ לְפָנַי' כי כן היו דבריו של יצחק אם אמר לו הקדוש ברוך הוא זְבַח עַצְמְךָ לְפָנַי אֲנִי זוֹבֵחַ מִיָּד?

ונראה לי דעשה השם יתברך כן לצוות את אברהם על יצחק ולא אמר לו ליצחק כלום להודיע רבותיה דיצחק שעשה יותר ממה שנדר בפיו כי הוא אמר אם יאמר לי הקדוש ברוך הוא 'זְבַח עַצְמְךָ לְפָנַי אֲנִי זוֹבֵחַ' ועתה שלא אמר לו בפירוש אלא צוה את אברהם שיאמר לו עם כל זה לא עכב ופשט צוארו לפני הסכין להזבח דהא ודאי

איכא רבותא בזה טפי עשר ידות מאם היה אומר לו דאינו דומה שומע מפי התלמיד לשומע מפי הרב.

דף צ.

אִם יֹאמַר לְךָ נָבִיא: **עֲבֹר עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה, שְׁמַע לוֹ, חוּץ מֵעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים**. דקדק רבי יוחנן למנקט בהאי לישנא 'אִם יֹאמַר לְךָ עֲבֹר עַל דִּבְרֵי תּוֹרָה' ולא אמר אם יתיר לך נביא דבר מדברי תורה, כי באמת אם יאמר לך מותר אף על פי שאינו מתירו אלא לך, לא תשמע יען כיון דאומר מותר לך זה הדבר הרי זה מכחיש נבואת משה רבינו ע"ה כי משה רבינו ע"ה אמר בתורה שזה הדבר אסור לכל יחיד ויחיד ואיך זה אומר שהוא מותר ליחיד זה? נמצא הוא סותר דברי נבואה של משה רבינו ע"ה! ורק אם יאמר לך זה אסור גם ליחיד בכל עת ורק אתה היחיד רשאי שתעבור על דברי תורה לפי שעה תשמע לו כיון דהוא מודה דגם לך אסור אלא דרשאי אתה היחיד לעבור לפי שעה דוקא ולא לעולם.

הִגִּיעָה תּוֹרָה לְסוֹף דַּעְתָּהּ שֶׁל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, לְפִיכָךְ נִתְּנָה תּוֹרָה מֻמְשָׁלָה בָּהּ שֶׁאֲפִלּוּ מַעֲמִיד לְךָ חַמָּה בְּאֶמְצַע הָרָקִיעַ, אַל תִּשְׁמַע לוֹ. נראה לי בס"ד ענין הממשלה כאן דהנביא שהוחזק לנביא נתנה לו תורה ממשלה על כל בני אדם שהיה כל אדם חייב לקיים דבריו ואם יעבור על דבריו חייב מיתה כמו שאמרו לעיל דהמוותר על דברי נביא חייב כגון חבריה דמיכה דאמר לו בִּדְבַר ה' שיכהו (מלכים א' כ, לה) ואף על פי דאיכא איסור לאו להכות את ישראל עם כל זה כיון דאומר הנביא כן בדבר ה' חייב לקיים דברי הנביא. מה שאין כן בענין עבודה זרה התורה נתנה ממשלה לכל אדם על הנביא שאם אמר הנביא לך שתעבוד עבודה זרה אפילו אם הוחזק לנביא שהעמיד חמה באמצע הרקיע אתה תמשול באותו נביא לסתור דבריו ולרדפו עד החרמה.

ומה שאמר **יְרֵדָה לְסוֹף דַּעְתָּהּ שֶׁל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים** הכונה על קליפה של עבודה זרה המשתדלת להטעות את בני אדם בעצה שנותנת להם לעבוד עבודה זרה, וצריך להבין מה היא העצה של הקליפה דקאמר עלה ירדה תורה לסוף דעתה?

ונראה הכונה דהקליפה המתלבשת בנביא השקר להטעות את בני אדם לעבוד עבודה זרה על ידי שיעשה ויראה להם אות ומופת בשינוי הטבע על ידי כשוף ושטות

טומאה, אינם יכולים לעשות שינוי טבע אלא בדברים ארציים הנמצאים בארץ הלזו התחתונה אבל בדברים שברקיע אין יכולים לשלוט לשנות מנהגן וטבען כי מה שעושין באחיזת עינים אינם משנים כלום אלא כך נראה לעינים וזה ניכר מחמת שלשה סימנים שבהם ניכר שזהו אחיזת עינים.

וזו העצה של קליפת עבודה זרה שמתלבשת בנביאי השקר שתשים בלבבם להשיג סוד שם המפורש כדי שבכח שם מפורש שהוא דבר קדושה יוכלו לשלוט להעמיד חמה באמצע הרקיע שיהיו שולטים גם בדברים שברקיע ואז יהיו מטעין את בני אדם שאין מעשיהם מעשה כשפים כיון דאין הכשפים שולטים לשנות בדברים שברקיע, ועל כן נתנה תורה ממשלה לבני אדם על דברי הנביא ד'**אַפְלוּ מַעֲמִיד לְךָ חַמָּה בְּאֶמְצַע הָרָקִיעַ, אַל תִּשְׁמַע לוֹ**' לעבוד עבודה זרה אלא רדוף אחריו והכחידהו.

אך רבי עקיבא סבירא ליה הן אמת כי בשם מפורש יכולים לשנות גם בדברים שברקיע עם כל זה אם יעשו השינוי הזה לאות כדי להטעות בני אדם בעבודה זרה לא יהיה שינוי זה על ידי שם המפורש ולא יעשה שום פעולה ואם כן אין יכולים להעמיד חמה כדי שיטעו בני אדם לעבוד עבודה זרה ומה שדבר הכתוב 'וְנָתַן אֵלֶיךָ אוֹת אוֹ מוֹפֵת' (דברים יג, ב) הוא מדבר בדבר כיוצא בענין חנניה בן עזור שהיה תחילה נביא אמת ועשה אות ומופת באמת והוחזק לנביא ואחר כך הסריח ובא להתנבאות שקר על סמך אותה חזקה שהיה מוחזק בה באות ומופת שקדמו.

ועדיין יש להקשות למה אמר 'בְּאֶמְצַע הָרָקִיעַ' יאמר מעמיד חמה ברקיע, ואין נפקא מינה מידי אם הוא באמצע רקיע או בשפולי רקיע? ונראה לי בס"ד רמז לפי דרכו ענין פגם של הטעית אחרים לעבוד עבודה זרה שעושים מחיקה באות ד' דְּ'אֶחָד' לעשותו רי"ש על ידי מחיקה בקרן זוית שלו ולכן אמר 'חַמָּה בְּאֶמְצַע הָרָקִיעַ' כי באמצע 'רָקִיעַ' יש אותיות ק"י וצרף עמהם אותיות 'חַמָּה' יהיה מזה צירוף מְחִיקָה.

כָּל יִשְׂרָאֵל יֵשׁ לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעַמֵּךְ כֻּלָּם צַדִּיקִים לְעוֹלָם יִירְשׁוּ אָרֶץ, נֵצֶר מַטָּעַי, מַעֲשֵׂה יָדַי לְהִתְפָּאֵר" (ישעיה ס, כא). פירוש אם נפרש האי 'אָרֶץ' היא על ארץ התחתונה שבעולם הזה הא חזינן דלא הוה הכי דהא כמה צדיקים גלו ממנה

ואין להם עתה חלק ונחלה בארץ, על כן מוכרח לפרש האי 'אָרֶץ' קאי על עולם הבא ולהכי אמר 'לְעֹלָם' בלא וא"ו לשון העלמה דקאי בארץ שהיא נעלמת ואינה גלויה.

וְאֵלּוּ שֶׁאֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא: הָאוֹמֵר: אֵין תְּחִיַּת הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה (**ישעיה ס, כא**). פירוש ניצוצי קדושה כאשר מעורבים בקליפה נקראים מֵתִים ועל ידי התורה האדם מברר ומעלה אותם ומחיה אותם וזה האדם מכחיש זה ואומר מן עסק התורה אין יכולים לעשות בירור להחיות אותם ניצוצי קדושה.

ומה שאמר '**שֶׁכָּל מִדּוֹתָיו שֶׁל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה**' הכונה בשמאל יש ה' גבורות וכנגדן בימין חמשה חסדים וכן בפרטן ההי' גבורות הם פ"ר דינין כמנין מנצפ"ך וכנגדן בחסדים יש גם כן פ"ר כמנין וְרַב חֶסֶד [280] כמו שאמר רבינו ז"ל בשער מאמרי רשב"י זיע"א.

שְׁלשָׁה מְלָכִים יָרְבָעָם אַחְאָב וּמְנַשֶּׁה (**דברי הימים ב לג, יג**) (**ישעיה ס, כא**). הנה לקמן (בדף קד:) איתא דורשי רשומות היו אומרים כולם באים לעולם הבא שנאמר לִי גִלְעָד וְלִי מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם מָעוֹז רֹאשִׁי (תהלים ס, ט) **לִי גִלְעָד** זה אחאב שנפל ברמות גלעד, **מְנַשֶּׁה** כמשמעו, **וְאֶפְרַיִם** זה ירבעם דאתי מאפרים, **יְהוּדָה מְחֹקְקִי** זה אחיתופל דאתי מיהודה, **מוֹאָב סִיר רַחְצִי** זה גחזי שלקה על עסקי רחיצה, **עַל אֱדוֹם אַשְׁלִיךְ נַעֲלִי** זה דואג האדומי.

ונראה בודאי דאנשי כנסת הגדולה שמנאום בדבר זה לא נעלמה מהם דרשה זו של דורשי רשומות ומודו בה אך כונתם לומר על פי עוצם אשמתם ראוי להיות להם גזרה זו דאין להם חלק לעולם הבא אבל אין הכי נמי סופם להתקן ולהנצל מן גזרה זו על ידי רבוי גלגולים שיהיה להם ומה שהוצרכו לומר עליהם דברים אלו בפירוש כדי שיהיה להם כפרה בבזיון זה וכפרה זו תעשה להם סיוע להתקן על ידי גלגולים רבים. וכיוצא בזה אמרו בגמרא דמגילה בפרק הקורא (מגילה כה:) מעשה עגל הראשון נקרא ומתרגם פשיטא מהו דתימא ליחוש לכבודן של ישראל, קא משמע לן כל שכן דניחא להו דהויא להון כפרה עיין שם. וכן כאן נתכוונו אנשי כנסת הגדולה לטובתם כי היכי דנהוי להון כפרה ורק מה שאמר על בלעם הוא דבר קיים שכך היה לו גם לבסוף ואף על פי דאמר רבינו האר"י ז"ל על בלעם חלק הטוב שבו נתקן בגלגול נבל

הכרמלי, עם כל זה לא נתקן להיות מאותם שיש להם חלק לעולם הבא שהם במדרגה תחתונה ביותר שישארו במלכות כמו שאמר רבינו האר"י ז"ל. ולכן דורשי רשומות לכולם מצאו רמז במקרא ורק לבלעם דהיינו חלק הטוב שבו לא מצאו.

ואתה המעיין המשכיל שמע נא את הדברים האלה אשר אני אומר וכותב ומודיע ומדברים האלה תבין ותלמוד לכמה עניינים והוא שזה קרוב לחמישים שנה חלם חכם אחד חסיד ומקובל פה עירנו על חכם רשום שהיה עודנו חי פה עירנו שהוא גלגול אחז מלך יהודה, ראה כמה שנים יש מזמן אחז עד דורות אלו ועדיין לא נשלם התיקון בגלגול!

ועוד אגיד לך חידוש אחר כי מקרוב חלם תלמיד חכם אחד פה עירנו על תלמיד חכם וירא שמים אחד השם יתברך יאריך ימיו ושנותיו שהוא גלגול אחאב מלך ישראל וזה התלמיד חכם אשר חלמו עליו חלום זה היה קשה בעיניו הדבר הזה שהוא גלגול אחאב שנמנה בכלל הנזכר והיה מצטער על זה, ואמרתי לו אל תצטער! חדא כי ודאי אתה יש לך נפש שלך ורק חלק אחד מנפש אחאב נתגלגל בך, ועוד מי זוטר בעיניך אחאב שהיה מדורות הראשונים אשר נפשם היתה גדולה מאד והמתגלגל הוא רק חלק הטוב ומי יודע אם יש בדור זה אחד שקול כנגד חלק הטוב של אחאב שנתגלגל בך! ואמרתי לו השם יתברך יאריך ימיך ושנותיך לטובה ולשלום ויעזרך לתקן נפש עצמך ונפש המתגלגלת בך אמן כן יהי רצון.

ודע כי רבינו האר"י ז"ל (בשער הגלגולים דף יא.) אמר על אחאב וזה לשונו, בבחינת נפשו היה שקול חציה טוב וחציה רע וכו' עד כאן לשונו. נמצא אחאב היה בו הפרש גדול בין נפש שלו לבין רוח שלו ועניינים אלו עמוקים מאד והשם יתברך יאיר עינינו באור תורתו אמן כן יהי רצון.

דף צ:

כָּל הַמַּחֲזִיק בְּתוֹרַת ה' יֵשׁ לוֹ מָנָת, וְשֶׁאֵינוֹ מַחֲזִיק בְּתוֹרַת ה', אֵין לוֹ מָנָת (**דברי הימים ב לא, ד**). יש להקשות מאי תליא הא בהא ולמה קרי לה בשם מָנָת? ונראה לי בס"ד דידוע תורה שבכתב בסוד תפארת ותורה שבעל פה בסוד מלכות ולכן כתיב בתורה

שבעל פה בִּי מְלָכִים יִמְלֹכוּ (משלי ח, טו) ואמרו בגמרא (גיטין סב.) 'מאן מלכי? רבנן' מפני שהיא בסוד מלכות.

ובזה פרשתי שתקנו בפורים מִשְׁלֹחַ מָנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ (אסתר ט, יט) כי אותו זמן הדור קבלוה לתורה שבעל פה בלב ולכן עשו לה זכר במשלוח מנות כי מָנוֹת [496] עולה מספר מַלְכוּת [496] שהוא סוד תורה שבעל פה וידוע תורה שבעל פה יש בה ד' חלקים פרד"ס [פשט רמז דרש סוד] כנגד ד' אותיות השם הוי־ה ברוך הוא.

ולזה אמר **כָּל הַמַּחֲזִיק בְּתוֹרַת** ה' דייקא תורה שבעל פה שיש בה פרד"ס [פשט רמז דרש סוד] כנגד אותיות ה', **יֵשׁ לוֹ מָנָת** שהוא מספר מַלְכוּת אם תניח חולם שהוא במקום וא"ו במנת תהיה מָנוֹת.

כָּל הַנּוֹתֵן תְּרוּמָה לְכֹהֵן עַם־הָאָרֶץ, כְּאִלּוּ נָתָנָהּ לִפְנֵי אֲרִי. נראה לי הטעם דעם הארץ נקרא 'בּוּר' ותיבת **בּוּר** [208] עם הכולל האותיות הוא **אֲרִי** [211] או פסיק דל"ת הרומז לדלות על אור תורה ויהיה אֲרִי שידמה לארי לגריעותא.

ומה שאמר '**אַף גּוֹרֵם לוֹ מִיתָה**' נראה דידוע תלמיד חכם נקרא בשם 'הַר' כמו שאמרו רבותינו ז"ל (שמות רבה טו, ד) על פסוק מְדַלֵּג עַל הֶהָרִים (שיר השירים ב, ח) אמר הקדוש ברוך הוא אין מעשים לישראל שיגאלו אלא בזכות הזקנים אני גואלן, ואין הרים אלא זקנים שנאמר וְיָרַדְתִּי עַל הֶהָרִים (שופטים יא, לז) פירוש זקנים הם החכמים, זקן שקנה חכמה (קידושין לב:) שהיה בידם להתיר נדרו של יפתח ולא התירו.

והנה אם תסיר אותיות הַר מן **תְּרוּמָה** ישאר **מָוֶת** ולכן זה שהוא עם הארץ שלא בחר להיות הַר שהוא כינוי לחכם אם תתן לו תְּרוּמָה כאלו אתה נותן לו מָוֶת כי ראוי שיסתלק מן תרומה אותיות הַר וישאר מָוֶת ממילא. ולזה נאמר כי 'מֵתוּ בוֹ כִּי יְחַלְּלֵהוּ' (ויקרא כב, ט) רצונו לומר המות רמוז בו באותו דבר שאתה נותן לו שהוא תרומה שרמוז בו המות בר מינן.

ומה שאמר '**אַף מַשִּׂיאוֹ עָוֹן אַשְׁמָה**' נראה אותיות ת"ר ד'תְּרוּמָה' יתחלפו באותיות אֵשׁ כי תי"ו בא"ת ב"ש תתחלף באות א' ורי"ש בזסשר"ץ תתחלף בשי"ן הרי 'אֵשׁ' ותצרף אֵשׁ עם אותיות 'מָה' יהיה 'אַשְׁמָה' וידוע אשמה לשון נקבה שמתעברת ויולדת

ואשם זכר שאינו מוליד וזה **מַשִּׁיאוֹ עָוֹן** שהוא **אַשְׁמָה** נקבה שמוליד עונות רבים ומטעינם עליו.

עַד שֶׁאָמַר לָהֶם מִקְרָא זֶה: "אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם". 'לָכֶם' לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא 'לָהֶם', מִכָּאן לִתְחִיַּת הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה (דברים יא, כא). מקשים אמאי הביא פסוק זה דפרשת עקב ולא הביא פסוק פרשת וארא (שמות ו, ד) שהביא רבי סמאי [וְגַם ה�ֽקִמֹתִי אֶת בְּרִיתִי אִתָּם לָתֵת לָהֶם אֶת אֶרֶץ כְּנָעַן]? ונראה לי בס"ד דהוכחה זו דמוכיח מדכתיב 'לָהֶם' ולא כתיב 'לָכֶם' אינה חזקה כל כך דיש לדחות ולומר מה שנתן לזרעם חשיב נתן להם ומה שאמר 'לָהֶם' לאו דוקא ולהכי הביא פסוק דעקב ששם היתה הבטחה זו בשבועה דכתיב 'אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם' ובלשון שבועה צריך למידק למנקט לשון ברור ואינו אומר לשון שהוא נאמר בדרך דרש, ובפרשת וארא אף על גב דכתיב 'נָשָׂאתִי אֶת יָדִי' (שמות ו, ח) לא משמע ליה דנשיאות יד לשון שבועה הוא. ועוד נראה לי בס"ד כיון דפסוק זה דעקב קורין אותו בקריאת שמע בכל יום הוא חזק ותקיף אצל הצדוקין טפי וגם בא עליהם בפסוק זה להבזותם לומר ראו פסוק זה שאתם קורין אותו בקריאת שמע בכל יום פעמים ונעלם מכם.

"וְאַתֶּם הַדְּבֵקִים בַּה' אֱלֹקֵיכֶם, חַיִּים כֻּלְּכֶם הַיּוֹם", מָה הַיּוֹם כֻּלְּכֶם קַיָּמִים, אַף לָעוֹלָם הַבָּא כֻּלְּכֶם קַיָּמִים (דברים ד, ד). יש להקשות היכא רמיזה עולם הבא כאן? ונראה לי בס"ד דקאמר 'דְּבֵקִים בַּה' אֱלֹקֵיכֶם' ובעולם הזה שהנפש מלובשת בגוף אי אפשר להיות דבקים בה' על כן מוכרח שבעולם הבא מדבר כלומר אחר שתלכו לעולם הבא תהיו חיים כולכם כהיום הזה שאתם עומדים בגוף ונפש ביחד.

שָׁאֲלוּ רוֹמִיִּים אֶת רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן חֲנַנְיָא: מִנַּיִן שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְחַיֶּה מֵתִים, וְיוֹדֵעַ מַה שֶּׁעָתִיד לִהְיוֹת? אָמַר לָהוּ: תַּרְוַיְהוּ מִן הַמִּקְרָא הַזֶּה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה: הִנְּךָ שֹׁכֵב עִם אֲבֹתֶיךָ, וְקָם הָעָם הַזֶּה וְזָנָה". וְדִילְמָא, "וְקָם הָעָם הַזֶּה וְזָנָה". אָמַר לָהוּ: נְקוּטוּ מִיהָא פַּלְגָא בִּידֵיכוּ, דְּיוֹדֵעַ מַה שֶּׁעָתִיד לִהְיוֹת (דברים לא, טז). קשה הם שאלו שתים ואיך עשה להם פשרה באחת? ועוד למה שאלו שתי שאלות אלו ביחד דמה שייכות יש להם זה בזה? ועוד הוא אמר תחילה דילמדו תרווייהו ממקרא הזה ואחר כך איך אומר 'נְקוּטוּ מִיהָא פַּלְגָא' דנמצא לא עמדו דבריו בכך?

ונראה לי בס"ד דהם מעיקרא לא רצו לידע ראיה שיש יכולת להקדוש ברוך הוא להחיות מתים דעל זה אין צורך להביא ראיה מן הכתוב מאחר דהם מודים דאליהו זכור לטוב ואלישע הנביא ע"ה ויחזקאל הנביא ע"ה החיו מתים וכל שכן הקדוש ברוך הוא יכול להחיות מתים, אך הם חושבים שאין הקדוש ברוך הוא מחיה המתים לעתיד מחשש שמא חוזרים וחוטאים כאשר חטאו בראשונה אך אם יתברר להם שהקדוש ברוך הוא יודע מה שעתיד להיות אפשר שיחיה את המתים לעתיד מפני שהוא יודע מה שעתיד להיות והוא יודע שלא יחטאו עוד ולכן אין לו ספק בדבר זה כדי שיבטל התחיה מחמת ספק זה דשמא יחטאו, ונמצא שתי שאלות אלו תלויים זה בזה.

ולכן אמר לו שיהיו נפשטים מן פסוק 'וְקָם' וכונתו לומר כיון דמוכח מפסוק זה דיודע עתידות אם כן ודאי יחיה המתים ולא ימנע התחיה משום ספק דאין שום ספק אצלו דיודע העתיד והם הבינו כונתו שהביא להם פסוק לדרוש אותו כמו שאמר רבן גמליאל לצדוקים דהוכיח ממנו שיחיו מתים מן תיבת 'וְקָם' ולכך הקשו לו קושית הצדוקים שהקשו לרבן גמליאל, והשיב אין כונתי למילף שתי השאלות שלכם מפסוק זה אלא רצוני להוכיח מפסוק זה על שאלה האחת שהקדוש ברוך הוא יודע עתידות וכיון דשאלה זו נפשטה תו אין צריך הוכחה לשאלה האחרת דודאי הקדוש ברוך הוא מחיה מתים מאחר דליכא ספיקא קמי שמייא ויודע שלא יחטאו לעתיד.

קַל־וָחֹמֶר מֵחִטָּה, וּמָה חִטָּה שֶׁנִּקְבְּרָה עֲרֻמָּה יוֹצְאָה בְּכַמָּה לְבוּשִׁים, צַדִּיקִים שֶׁנִּקְבָּרִים בִּלְבוּשֵׁיהֶם, עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. נמצא מחטה יש הוכחה על תחיית המתים אך באמת לאו הוכחה זו בלבד דחטה שנזרעת בקרקע ונפסדת בעפר וחוזרת ונבנית ועושין ממנה לחם יש לנו ללמוד על תחית המתים אלא יש לנו עוד הוכחות מכמה מקראות בתורה דמוכח מנייהו תחיית המתים.

ובזה יובן בס"ד 'לֹא עַל הַלֶּחֶם לְבַדּוֹ יִחְיֶה הָאָדָם כִּי עַל כָּל מוֹצָא פִי ה' יִחְיֶה הָאָדָם' (דברים ח, ג) פירוש לאו מהלחם לבדו שהיה מחטה שנזרעה ונעשית עפר וחזרה להיות לחם יש לנו הוכחה שיחיה האדם אחר שמת ונעשה עפר כי על כל

מוצא פי ה' פירוש מקראות של התורה שהם מוצא פי ה' יש מהם הוכחות שיחיה האדם וכדמוכחי הכא מכמה מקראות.

דף צא.

אָמְרָה לֵיהּ בְּרַתֵּיהּ: שַׁבְקֵיהּ, וַאֲנָא מְהַדְּרְנָא לֵיהּ. יש להקשות למה הכניסה עצמה בדבר זה וכי אוהבת היא את רבן גמליאל שרוצה להיות לו למגן וצינה? ונראה לי בס"ד חששה שמא ישיב תשובה שיוצא ממנה קוץ מכאיב לאומות העולם שלא יחיו, על כן כיון שמצאה תשובה שאינה נוגעת להם רצתה לאומרה.

ומה שאמר 'אַמְרִיתוּ דְּשַׁכְבֵי חַיֵּי' לשון אַמְרִיתוּ צריך הבנה ועוד למה האריך כל כך לימא שכבי הוו עפרא ואיך חיי? ונראה לי שתי קושיות הקשה לו חדא 'אַמְרִיתוּ דְּשַׁכְבֵי חַיֵּי' שאתם קורים את המתים בשם שכבי דנמצא אתם אומרים שהם נשארים בקבר בגוף שלם כאדם שוכב על מטתו, ואיך יתכן? והא חזינן דהוו עפרא ולא נשאר גוף כלל! ועוד קושיא אחרת על אמונת התחיה איך יתכן שיחיו ד'עַפְרָא מִי חַיֵּי'?

ברם הא קשיא אם זה מודה במה שנאמר בתורה, מאי קשיא ליה והלא כתיב בתורה וַיִּיצֶר ה' אֱלֹקִים אֶת הָאָדָם עָפָר מִן הָאֲדָמָה (בראשית ב, ז) נמצא העפר נעשה בריה של אדם וכאשר עשה באדם הראשון כן יעשה בתחיית המתים, ומאי קשיא ליה עפרא מי חיי? כיון דהוה מן העפר בריה, כל שכן שיהיה בריה מן העפר דתחילתו היה בריה! ואם אינו מודה בתורה למה עושה קושייתו על מה שאומרים בפה בתחייה יעשה הקושיא על מה שנאמר בתורה 'וַיִּיצֶר ה' אֱלֹקִים אֶת הָאָדָם עָפָר מִן הָאֲדָמָה' איך העפר יהיה בריה של אדם?

ונראה לי בס"ד דהוא מודה בכל מה שאמר בתורה בבריאת העולם והאדם בששת ימי בראשית אך משום דכתיב אֵין כָּל חָדָשׁ תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ (קהלת א, ט) מקשה 'עַפְרָא מִי חַיֵּי'? דאם חיי הוה ליה בריאה מחודשת! והשיבה דאין כאן קושיא ד'אֵין כָּל חָדָשׁ' דכל שיש דוגמתו בעולם אין זה בכלל 'אֵין כָּל חָדָשׁ' וכמו שאמרו בגמרא שטען אותו תלמיד על מה שאמר עתידה ארץ ישראל להוציא גלוסקאות וכלי מילת ועתידה אשה לילד בכל יום דאין כל חדש וכו' והשיב לו רבן גמליאל אראיך דוגמתם בעולם והם

כמהין ובר קורא ותרנגולת (שבת ל:), וכן כאן יש דוגמה דמצינו שיש בריה נוצרת מן המים וכל שכן שתהיה נוצרת מן העפר וכיון דאיכא דוגמה אין כאן 'חָדָשׁ תַּחַת הַשָּׁמֶשׁ'.

אָמַר לֵיהּ: אִם אַתָּה עוֹשֶׂה כֵּן, רוֹפֵא אֱמֶן תִּקָּרֵא, וְשָׂכָר הַרְבֵּה תִּטֹּל. נראה לי בס"ד על דרך מה שאמר הכתוב יִתֵּן לְמַכֵּהוּ לֶחִי יִשְׂבַּע בְּחֶרְפָּה (איכה ג, ל) וכתבו המפרשים ז"ל הכונה שלפעמים ימצא פוגע עכו"ם בישראל וסוטרו על לחייו, הנה כל זה נעשה לטובת ישראל והיינו שהיה באותו ישראל חלק רע הראוי לאותו עכו"ם והיה באותו עכו"ם חלק טוב שהוא ראוי לאותו ישראל ובאותה הכאה שסוטרו על לחייו יוצא אותו חלק הרע מישראל ונכנס בעכו"ם ויוצא חלק הטוב מן עכו"ם ונכנס באותו ישראל. וזהו שנאמר **יִתֵּן** הישראל **לְמַכֵּהוּ** זה העכו"ם **לֶחִי** לסוטרו אז אותו העכו"ם **יִשְׂבַּע בְּחֶרְפָּה** שיקבל חלק הרע מישראל ויוצא ממנו חלק טוב ונמצא הוא שבע בחרפה הוא הרע וכנזכר בגורי האר"י ז"ל.

וכן כאן אותו המין אמר דברים להלעיג ואך גְּבִיהָה השיא דברי המין לענין אחר שהוא דבר טוב והגון ונכון והוא אחר שאמר לו **'בָּעִיטְנָא בָּךְ וּפַשִּׁיטְנָא לְעַקְמוּתָךְ'** אמר לו גביהה אם זאת הבעיטה תועיל שתפשיט בה עקמימותי שהם הסיגים של הנפש על דרך שאמר הכתוב 'יִתֵּן לְמַכֵּהוּ לֶחִי יִשְׂבַּע בְּחֶרְפָּה' הנה בודאי **'רוֹפֵא אֱמֶן תִּקָּרֵא'** כי דרך הרופאים להסיר החולי מן האדם במשך כמה ימים לאט לאט ואם יזדמן רופא שיסיר החולי בשעה אחת לזה קורין אותו 'רוֹפֵא אֱמֶן' וכן האדם מסיר חולי הנפש מתיכו לאט לאט על ידי מצות ומעשים טובים במשך ימים רבים ואתה אם תסיר על ידי הבעיטה עקמימות הנפש בשעה אחת קלה תקרא 'רוֹפֵא אֱמֶן' ולכן אף על פי שאתה בועט בי ומצער אותי **'שָׂכָר הַרְבֵּה תִּטֹּל'** ממני.

כְּשֶׁבָּאוּ בְּנֵי אַפְרִיקָא לָדוּן עִם יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי אֲלֶכְסַנְדְּרוֹס מוֹקְדוֹן.. אָמַר לָהֶם: אַף אֲנִי לֹא אָבִיא לָכֶם רְאָיָה אֶלָּא מִן הַתּוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר: אָרוּר כְּנָעַן, עֶבֶד עֲבָדִים יִהְיֶה לְאֶחָיו" (**בראשית ט, כה**). קשא כיון דהם יודעים מה שכתוב בתורה והביא טענה מן התורה שכתוב בה 'אֶרֶץ כְּנַעַן לְגִבְלֹתֶיהָ' (במדבר לד, ב) איך לא ידע מה שכתוב בתורה 'עֶבֶד עֲבָדִים יִהְיֶה לְאֶחָיו'?

ונראה לי בס"ד דחשבו שלא ישיבו להם תשובה זו ד'עֶבֶד עֲבָדִים יִהְיֶה לְאֶחָיו' מפני כי בדבר זה יפלו בחמתו של אלכסנדרוס מוקדון שהוא מן יֶפֶת דאז אומר להם איך לקחתם הכל לעצמכם כיון דכתיב 'עֶבֶד עֲבָדִים יִהְיֶה לְאֶחָיו' שהם שם ויפת, ואם כן חציים הוא לבני יפת!

אמנם באמת גְּבִיהָה נרגש בזה הטענה של המלך ועשה לה תקנה בתשובתו דאחר אומרו 'עֶבֶד לְמִי וּנְכָסִים לְמִי' אמר 'וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁהֲרֵי כַּמָּה שָׁנִים שֶׁלֹּא עָבַדְתּוּנוּ' כונתו בזה למצוא מקום לפני אלכסנדרוס שיגבה ממנו חלקו של יפת והיינו לומר לו אנחנו לקחנו מה שלקחנו בעבור חלקינו מן קרקע דוקא ואתה יש לך לגבות עכשיו חלק יפת הממון שהרויח כל אותם שנים שלא עבדונו וגם ארצם החדשה של עתה שהיא אפריקה שהיא יקרה מאד תהיה שלך וגם גופים שלהם יהיו עבדים לך לדורות עולם כי אנחנו לא נקח מהם עוד כלום, ולכן כששמעו דברים אלו הבינו הנפקותא שיוצאה מהדברים האלה וברחו תכף שלא יפגע בהם המלך.

שׁוּב פַּעַם אַחַת בָּאוּ בְּנֵי מִצְרַיִם לָדוּן עִם יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי אֶלֶכְסַנְדְּרוֹס מוֹקְדוֹן (**שמות יב, לו**). הא דבאו אחר בני כנען ולא באו קודם, נראה לי בס"ד הטעם דחשבו שישיבו להם וכי אבותינו לקחו מכם קרקע שהיא בעין עתה? הן לא לקחו אלא מטלטלין וכבר אבדו, ולמה אנחנו חייבים לשלם בעד אבותינו שהיו קודם אלף שנה ויותר? ולאו בעלי דברים דידן אתם וכל אחד יתחייב על מה שלקח הוא בעצמו!

אך כשראו שבאו בני כנען לתבוע על ארצם והשיב להם גְּבִיהָה שהרי כמה שנים שלא עבדתונו נמצא תובע ממון שאינו בעין וממה שנתחייבו דורות הראשונים אז אמרו גם אנחנו נעשה תביעה ממה שלקחו דורות הראשונים ולא מצו אמרי לן לאו בעלי דברים דידן אתם.

והא דלא הביא להם תשובה מן הכתוב בברית בין הבתרים 'וְאַחֲרֵי כֵן יֵצְאוּ בִּרְכֻשׁ גָּדוֹל' (בראשית טו, יד) דמוכח שדבר זה היה גזור מאת השם יתברך שיקחו את ממונם מפני שהיו משיבין דלא אמר להדיה שיקחו ממון מצרים שהיו מעבידים אלא בשורה בשר להם שיצאו ברכוש גדול שהיו מתעשרים שם מן מלאכות ומשא ומתן. אי נמי זה קאי על הרכוש שלקחו בתורת שאלה שיצאו מלאים כסף וזהב אך הוא על מנת

להחזיר כאשר היה כן ביניהם התנאי שנתנו להם בתורת שאלה על מנת להחזיר ולא אמר שיקחו אותו לעצמם לגמרי.

וְשׁוּב פַּעַם אַחַת בָּאוּ בְּנֵי יִשְׁמָעֵאל וּבְנֵי קְטוּרָה לָדוּן עִם יִשְׂרָאֵל לִפְנֵי אֱלָכְסַנְדְּרוֹס מוֹקְדוֹן (**בראשית כה, יב**). נראה לי בס"ד גם אלו עשו בכונה לבא אחר בני מצרים משום דמקמי הכי חשבו שישיבו להם על טענתם דעל אברהם אבינו ע"ה היה שטר חוב של שעבוד זרעו בארץ לא להם (בראשית טו, יג) וגם היה לו קרקע של ארץ כנען ומי שפרע שטר חוב אשר על אביו ירש קרקע של אביו ולכן כיון שישראל לבדם גלו ופרעו השטר חוב בדין הוא הם לבדם ירשו את הארץ שהנחיל אברהם אבינו.

אך אחר שראו מה שתבעו בני מצרים הרכוש והשיב להם שלקחו הרכוש בשכר עבודה נמצא הם לא נשתעבדו בשביל פרעון השטר חוב אלא עבדו לטובת עצמן בעבור שכרם אז נתעוררו גם הם.

ומה שאמר, שֶׁנֶּאֱמַר '**וַיִּתֵּן אַבְרָהָם אֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ לְיִצְחָק וְלִבְנֵי הַפִּילַגְשִׁים אֲשֶׁר לְאַבְרָהָם נָתַן אַבְרָהָם מַתָּנֹת**' (בראשית כה, ה) קשא למה הביא סיום הכתוב ודי להביא 'וַיִּתֵּן אַבְרָהָם אֶת כָּל אֲשֶׁר לוֹ לְיִצְחָק'? ונראה לי בס"ד שלא יאמרו כיון דלא שייר כלום ליורשיו עשאו ליצחק אפטרופוס וצריך שיחלקו כולם בירושה לכך הביא להם גם סוף הפסוק שנתן להם מתנות דנמצא שייר ונתן לשאר יורשיו וסילק אותם מן הירושה.

מַאי "מַתָּנוֹת"? אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה בַּר אַבָּא: מְלַמֵּד, שֶׁמָּסַר לָהֶם שֵׁם טֻמְאָה (**בראשית כה, ה**). קשא מה שאלה זו מַאי 'מַתָּנוֹת', ממון נתן להם יהיה מה שיהיה! ועוד מנא ליה לומר שם טומאה נתן להם?

ונראה לי בס"ד דהרא"ם ז"ל הקשה והלא אברהם אבינו ע"ה קיים כל התורה ואפילו ערובי תבשילין ואיך העביר נחלה מבני קטורה ונתן הכל ליצחק? ומה שתירץ בזה כבר הקשו המפרשים ז"ל על תירוץ שלו עיין שם.

ונראה דהגמרא קשיא לה קושית הרא"ם ז"ל דאין להעביר נחלה? ומוכרח לומר שנתן מתנות של אבנים טובות ומרגליות יקרי הערך שהם כנגד חלקם המגיע להם בנכסיו ולכן מאי מתנות אלו שיהיה להם ערך גדול ששוים כנגד כל חלקם המגיע להם

בעזבון של אברהם אבינו? ומתרץ שמסר להם שם טומאה שהיא דבר סגליי לנצח בו במלחמה וכיוצא ועשה לו ערך כנגד חלקם המגיע להם מעזבון שלו. דידוע שאם ראובן הניח לשני בניו אלף זהובים וקמיע מומחה ואחד מהם לקח האלף זהובים ואחד לקח הקמיע אין בזה דין אונאה דדבר סגליי אין לו שומה וזה כיון שקבל עליו כנגד אלף זהובים אינו יכול לחזור בו.

וכן כאן עשה ערך לשם טומאה שהוא סגליי כנגד כל חלקם המגיע להם בעזבון שלו ונמצא שלא העביר אחסנתיה ובעל כרחו צריך אתה לפרש המתנות באופן זה שמסר להם שם טומאה ולא נימא שמסר להם אבנים טובות ומרגליות דאם כן מה הרויח יצחק אבינו ע"ה בזה? אך באופן זה יבא נכון כי אצל יצחק אבינו ע"ה אינו שוה שם טומאה כלום ואינו רוצה בו והם תאבים לו ורוצים בו. ונראה נרמז שם טומאה בתיבת '**מַתָּנוֹת**' שהיא אותיות '**נות מת**' דהטומאה קרויה מת ואותו השם הוא נוה שלה.

אָמַר לֵיהּ אַנְטוֹנִינוֹס לְרַבִּי: גּוּף וּנְשָׁמָה יְכוֹלִין לְפָטֹר עַצְמָן מִן הַדִּין. כֵּיצַד? גּוּף אוֹמֵר: נְשָׁמָה חָטְאָה, שֶׁמִּיּוֹם שֶׁפֵּרְשָׁה מִמֶּנִּי, הֲרֵינִי מֵטָל כְּאֶבֶן דּוֹמֶם בַּקֶּבֶר. קשה איך כל אחד מטיל האשמה על שכנגדו ואינו מרגיש שזו הטענה שהוא פוטר עצמו על ידה ומניח האשמה על שכנגדו הנה זה שכנגדו יש לו גם כן לטעון זו הטענה ממש להשיב האשמה עליו ולפטור עצמו? ועוד קשא איך כל אחד יאמר טענה של שקר לפטור עצמו לפני אלקי אמת היודע תעלומות לב! ועוד קשא אומרו שהקדוש ברוך הוא מביא הנשמה וזורקה בגוף למאי הוצרכה הרכבה זו בפועל? די להשיב לגוף בעת שחטאת לא היית אבן דומם ולנשמה ישיב לא היית פורחת באויר!

ונראה לי בס"ד יש עושה מעשה בידים להדיה ועם כל זה אין המעשה והפועל מתייחסת אליו אלא לאחר שהיה מכריח אותו לעשות אותה מעשה דרך משל החרב הוא ההורג את האדם אך ההריגה תתייחס לאדם התופס החרב והורג בו יען כי החרב אף על פי שהוא ההורג הנה הוא אנוס שאם לא היה האדם תופסו בידו וחותך בו לא היה הורג ונמצא אף על פי שפעולת ההריגה היתה על ידי שניהם יד האדם והחרב עם כל זה אין אומרים החרב הרג את האדם אלא אומרים אדם זה הרג את האדם.

ועל דרך זה היתה טענת הגוף אף על פי שהמעשה של החטא נעשית בצירוף שנינו

עם כל זה צריך לייחס החטא לנשמה והוא נחשב אנוס וטוען לדמות עצמו לחרב והנשמה לאדם לאוחז החרב והנשמה עושה סברה להפך לדמות עצמה לחרב ואת הגוף לאדם האוחז החרב והורג כי כל אחד עושה סברה להיות הוא יש לו דין אנוס כאונס החרב.

על כן עושה השם יתברך כך שזורק הנשמה בגוף ומחברם יחד וכיון דהוא אחר מיתה אין להם יצר לחטוא כלל והשתא נסתרה טענת כל אחד ואחד דמה שטען הגוף אף על פי שהפעולה נעשית בחיבור שניהם עם כל זה הוא דומה לחרב דאנוס הוא וכפוף לנשמה ובעל כרחו הוא עושה הנה בעתה הוא גם כן מחובר עם הנשמה ולמה אינה אונסת אותו לחטוא. וכן טענת הנשמה לומר היא דומה לחרב דאנוסה שהגוף אנס אותה שהיא כפופה לו הנה עתה למה אינו אונס אותה? אלא ודאי כל מה שעשו בראשונה קודם המיתה כל אחד מכח יצר שלו ורצונו הוא היצר שלו ואין אחד כפוף לשני, דעתה שאין להם יצר לא לגוף ולא לנשמה אין חוטאין ולכן שוים הם בחשבון ושותפים בחטא שאין אחד מהם אנוס מן השני וכל אחד חטא מצד יצרו הרע שהיה בקרבו.

דף צא:

אַף הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא, מֵבִיא אֶת הַנְּשָׁמָה וְזוֹרְקָהּ בַּגּוּף, וְדָן אוֹתָם כְּאֶחָד (תהלים נ, ד). נראה הכונה דעושה כן בשעת חבוט הקבר ואותה שעה דן את האדם. אי נמי קאי על נפש הבהמית שנקראת בדברי רבינו האר"י ז"ל כח הגוף ולה קורא אותה כאן בתלמודא בשם גוף.

ומה שאמר '**יִקְרָא אֶל הַשָּׁמַיִם מֵעָל**' נראה לי בס"ד דרמז בתיבת 'מֵעָל' מה שדן את האדם תחילה על דברי תורה כי אמרו רבותינו ז"ל (שבת לא.) תחילת דינו של אדם על דברי תורה דכתיב 'פּוֹטֵר מַיִם רֵאשִׁית מָדוֹן' (משלי יז, יד) והנה 'עַל' רצונו לומר סמוך כמו 'וְעָלָיו מַטֵּה מְנַשֶּׁה' (במדבר ב, כ) ואותיות הסמוכים לאותיות שָׁמַיִם הם אותיות תְּנַ"ךְ כי אות מ"ם כפולה ואחר אותיות אֶרֶץ יש אותיות שָׁבַק שהוא תרגום של 'עזב' נמצא אותיות הסמוכים לשמים וארץ הם 'שָׁבַק תְּנַ"ךְ' שידין אותו על אשר שבק ועזב

את תנ"ך שהיא התורה.

וזהו שנאמר '**יִקְרָא אֶל הַשָּׁמַיִם מֵעָל**' שהוא תְּנַ"ךְ וגם עוד '**אֶל הָאָרֶץ**' רצונו לומר אותיות הסמוכין לארץ שהם שָׁבַק '**לְדִין עַמּוֹ**' שידין כל אחד ואחד על אשר שבק תנ"ך ולא למד בה.

אָמַר לוֹ אַנְטוֹנִינוֹס לְרַבִּי: נְשָׁמָה, מֵאֵימָתַי נִתְּנָה בָּאָדָם, מִשְּׁעַת פְּקִידָה אוֹ מִשְּׁעַת יְצִירָה? אָמַר לוֹ: מִשְּׁעַת יְצִירָה. קשא מאי הוה סלקא דעתיה דרבי מעיקרא לומר משעת יצירה ואמאי ניחא ליה למימר משעת יצירה טפי משעת פקידה?

ונראה לי בס"ד על פי מה שאמר רבינו האר"י ז"ל (בעץ חיים בשער פרקי הצלם) דאדם התחתון יש בו עור ובשר וגידין ועצמות וכך הוא עניינם העור הוא סוד המלכות שהוא סוד נפש והבשר הוא סוד התפארת שהוא סוד רוח והגידין הם סוד הבינה שהוא סוד נשמה ועצמות הם סוד חכמה שהוא סוד חיה וכלולה בה היחידה בסוד קוץ יו"ד דשם הוי־ה ברוך הוא יעוין שם.

וידוע אפילו נפש קטנה שתבא לאדם מוכרח שהיא כלולה מחמשה בחינת נרנח"י [נפש רוח נשמה חיה יחידה] ולכן הוה סבירא ליה לרבי מעת יצירה שהוא אחר שנרקם כולו בעור ובשר וגידין ועצמות וכמו שפירש רש"י ז"ל דסבירא ליה מסתברא הנפש שתבא אצלו כיון דהיא כלולה מן נרנח"י צריך שתמצא מקום שלם כנגד כל חלקים שלה כדי לנוח בו, מה שאין כן שעת פקידה דעדיין הוא טיפת זרע ואין עתה בגוף מקום מסויים בחלוקות הנזכר לעיל שתחול עליו הנפש בחלקים של נרנח"י אך אחר כך מחמת קושיא הוכרח להודות לו שהוא משעת פקידה.

מַה מְּחִיצָה וּרְפוּאָה בְּאֶחָד, אַף מִיתָה וְחַיִּים בְּאֶחָד, מִכָּאן תְּשׁוּבָה לְאוֹמֵר אֵין תְּחִיַּת הַמֵּתִים מִן הַתּוֹרָה (**דברים לב, לט**). נראה מגוף הכתוב עצמו אין אנו למידין שכל המתים יחיו אלא יש לפרש דמעט הם חיים ואותם שהם צדיקים גמורים דוקא אך אחר שפירש וביאר הכתוב על אמיתותו שרצונו לומר על מה שאני אמית אני מחיה, נמצינו למדין תחיית המתים מן התורה דהיינו שיחיו כולם כאשר אנחנו מאמינים בכך.

ומה שאמר '**שָׁר**' **לֹא נֶאֱמַר, אֶלָּא** '**יָשִׁיר**' (שמות טו, א) נראה לי בס"ד שנרמזה עולם

הבא כאן כי עולם הבא נבראת ביו"ד וידוע תרי עולם הבא יש חד הוא עולם שיהיה לגופים אחר התחייה שזה גם כן נקרא בשם 'עולם הבא' וחד עולם הנשמות ושניהם נרמזים באות יו"ד לכך אמר 'יָשִׁיר' שהוא 'שָׁר יו"ד יו"ד'.

כָּל הָאוֹמֵר שִׁירָה בָּעוֹלָם הַזֶּה, זוֹכֶה וְאוֹמְרָהּ לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "**אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ**" (**תהלים פד**, ה). יש להקשות מהיכא משמע מן הכתוב הזה דקאי על האומר שירה בעולם הזה?

ונראה לי בס"ד דידוע מה שכתבו המפרשים איך אומרים שירה להקדוש ברוך הוא והלא איכא בזה חשש דסיימתינהו לשבחיה דמארך (ברכות לג:)? ותירצו כיון שהקדוש ברוך הוא משרה שכינתו בארץ ומלא כל הארץ כבודו נמצא אומרים השירים בפניו וכל שבח שאומרים בפניו חשיב מקצת, כי כן היא המדה אומרים מקצת שבחו של אדם בפניו וכולו שלא בפניו. ובזה פרשתי הכתוב צַהֲלִי וְרֹנִּי יוֹשֶׁבֶת צִיּוֹן כִּי גָדוֹל בְּקִרְבֵּךְ קְדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל (ישעיה יב, ו).

נמצא האומר שירה להקדוש ברוך הוא בעולם הזה חושב גם הארץ התחתונה היא חשיבה ביתו יתברך והוי השירה בפניו יתברך ונמצא כל מה שאומר הוא מקצת ולית לן בה וזהו שאמר הכתוב 'אַשְׁרֵי יוֹשְׁבֵי בֵיתֶךָ' כלומר אשרי אלו שהם חושבים תמיד שהם יושבי ביתך דלכן הם אומרים שירות ותשבחות ואלו הם 'עוֹד יְהַלְלוּךָ סֶּלָה' בעולם הבא.

עֲתִידִין כָּל הַנְּבִיאִים כֻּלָּם לוֹמַר שִׁירָה בְּקוֹל אֶחָד (ישעיה נב, ח). נראה לי בס"ד הטעם כי מקודם זה מתנבא לטובה וזה לרעה ואינם שוים אך לעתיד כל ישראל צדיקים תהיה נבואתם שוה הכל לטובה ולכן נעשה סימן זה שיתנבאו כולן בקול אחד. **ועוד** נראה לי בס"ד הכונה שיזכו להתלבשות הנבואה קול בקול שזו מדרגה גדולה כנזכר בריש שער רוח הקודש.

כָּל הַמּוֹנֵעַ הֲלָכָה מִפִּי תַּלְמִיד, אֲפִלּוּ עֲבָרִין שֶׁבְּמֵעַי אִמּוֹ מְקַלְלִין אוֹתוֹ (משלי יא, כו).

הא דלא אמר מְתַלְמִיד אלא אמר 'מִפִּי תַּלְמִיד', ללמד אף על פי שלא מנע הלכה מן התלמיד אלא למד אותה לו עם כל זה אם לא למדה לו באופן שתהיה שגורה בפיו שיוכל התלמיד לחזור ולאומרה בפיו גם כן נענש בכך שאפילו עוברין מקללין אותו.

והא דאמר 'אֲפִלּוּ עֲבָרִין' רצונו לומר לא מבעיא הילודים שהם היו ערבין לישראל בעסק התורה כדכתיב מִפִּי עוֹלְלִים וְיוֹנְקִים יִסַּדְתָּ עֹז (תהלים ח, ג) אלא אפילו עוברין דאינן בכלל הערבות נמי מקללין אותו.

דף צב.

כָּל הַמּוֹנֵעַ הֲלָכָה מִפִּי תַּלְמִיד.. מְנַקְּבִין אוֹתוֹ כְּכָבָרָה (משלי יא, כו) (מלכים ב יב, י).
הא דנקט כְּכָבָרָה נראה לי בס"ד דהמלמד תורה לאחרים זוכה לברכה יען כי כל משפיע נקרא זכר ואמרו רבותינו ז"ל **זָכָר** [227] גימטריא **בְּרָכָה** [227] וזה המלמד שהוא משפיע שנקרא זכר זוכה לברכה ועל כן זה המונע הלכה מפי התלמיד אינו רוצה להיות זכר נמצא אינו חפץ בברכה ותרחק ממנו לכך נהפכים לו אותיות **בְּרָכָה** לאותיות **כְּבָרָה** דהם שוים לכך אמר 'מְנַקְּבִין אוֹתוֹ כְּכָבָרָה'.
והנה מהרש"א ז"ל פירש ענין מנקבים היינו רצונו לומר ששוכח תלמודו עיין שם וצריך להבין ידמהו לכלי שיש בו נקב כמו משפך שקורין בערבי ריח"תי ולמה דימהו לכברה שיש בה נקבים רבים ונקבים קטנים? ונראה הכונה כי הוא יודע בודאי כמה וכמה הלכות ומיני לימוד והוא אינו שוכח הכל לגמרי אלא שוכח מכל דבר ודבר מחציתו או שלישו וזה יקשה עליו יותר שזוכר מה היה בידו ואין מועיל כלום שאם שכח חציו של דבר או שלישו אינו יכול לדבר בו כלום ולכן דימהו לכברה שיש בה נקבים הרבה ואינה נקובה נקב אחד גדול.
ומה שאמר 'כִּי אוּכְלָא דְּקַצָּרֵי' הדבר יפלא מה בא אביי לחדש בדמיון כלי זה על כלי של כברה כי ענין אחד הם וזה הכלי גם כן הוא עשוי ככברה, ונראה כי כלי זה הוא של כובסין ומזלפין בו מים על הבגדים כמו שפירש רש"י ז"ל ולפי דברי מהרש"א ז"ל ענין הנקבים הוא כאן על השכחה שתתרוקן תורתו דרך הנקבים שמשכחה לכך בחר לעשות דמיון זה לכלי זה שדרך נקביו יוצאין המים ממנו וכן באדם זה יוצאה התורה שנמשלה למים ממנו.
רַב אַשִׁי אָמַר מֵהָכָא: "**וְאַתָּה לֵךְ לַקֵּץ, וְתָנוּחַ, וְתַעֲמֹד לְגֹרָלְךָ לְקֵץ הַיָּמִין**" (דניאל יב, יג). פירש רש"י לקץ שעתיד הקדוש ברוך הוא להחזיר ימינו וכו'. ועוד נראה לי בס"ד דאותיות העומדין מימין של אותיות השם ברוך הוא הם כוז"ו [39] שהם מספר ט"ל

[39] שבהם נרמז טל של תחיית המתים ובשם זה נפתחים הקברות ולזה אמר 'לְקֵץ הַיָּמִין' הוא זמן תחיית המתים שיהיה בו טל של התחיה שרמוז בימין של אותיות השם ברוך הוא.

וְאִם לִמְדוֹ מַה שְׂכָרוֹ? אָמַר רָבָא, אָמַר רַב שֵׁשֶׁת: זוֹכֶה לִבְרָכוֹת כְּיוֹסֵף (משלי יא, כו) (**בראשית מב**, ו). נראה לי בס"ד טעם לזה כי יוסף הצדיק ע"ה כל ישראל נקראים בניו אף על פי שהם אינם משבטו דכתיב נֶאַלְתָּ בִּזְרוֹעַ עַמֶּךָ בְּנֵי יַעֲקֹב וְיוֹסֵף סֶלָה (תהלים עז, טז) נמצא גם שאר שבטים שאינם בניו וזרעו קראם בני יוסף, כן זה המלמד תורה לתלמידים כל אלו התלמידים נקראים בניו אף על פי שלא ילדם וכמו שאמרו רבותינו ז"ל (יט:) כל המלמד בן חבירו תורה כאלו ילדו לכך אמר זוֹכֶה לִבְרָכוֹת כְּיוֹסֵף.

או יובן בס"ד הברכה הגדולה שזכה אליה יוסף הצדיק ע"ה היא עין טובה ולכן לא שלטה עין הרע בו ולא בזרעו וכמו שאמרו בגמרא על פסוק בֵּן פֹּרָת יוֹסֵף בֵּן פֹּרָת עֲלֵי עָיִן (בראשית מט, כב) וכן הוא באדרא קדישא. והנה המונע הלכה מתלמיד הוא צר עין שרוצה שתהיה החכמה צרורה אתו ולא תהיה אצל זולתו, ולהפך המלמד חכמתו לאחרים הוא טוב עין ולכן זוכה לברכה של עין טובה שנתברך בה יוסף הצדיק ע"ה לו ולזרעו ולכן אמר ברכות לשון רבים.

אי נמי יובן בס"ד יוסף הצדיק ע"ה זוכה לברכה שיהיה עליון על כל השבטים שהוא בסוד הלולב הגבוה מכל שאר מינים וכתיב 'צַדִּיק כַּתָּמָר יִפְרָח' (תהלים צב, יג) שנמשל הצדיק לתמר שהוא הדקל הגבוה מכל האילנות ואמרתי בס"ד רמז לדבר קודם אותיות **יוֹסֵף** יש אותיות '**טה נע**' שהם מספר דקל [134] שהוא התמר שנמשל בו יוסף הצדיק ע"ה ודומה לו שהוא גבוה מן הכל וגם זה יזכה לכך ולזה אמר כאן 'וּבְרָכָה לְרֹאשׁ מַשְׁבִּיר' (משלי יא, כו) שיזכה לברכה הרמוזה בראש משביר הוא יוסף הצדיק ע"ה ששם למעלה מראש שמו יש מספר דקל שגם זה יהיה גבוה ועליון על הכל כבודו.

כָּל הַמְלַמֵּד תּוֹרָה בְּעוֹלָם הַזֶּה, זוֹכֶה וּמְלַמְּדָהּ לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּמַרְוֶה גַּם הוּא יוֹרֶא" (**משלי יא**, **כה**). נראה לי בס"ד נרמזה עולם הבא בתיבת **הוּא** שכל דבר נעלם נקרא 'הוּא' ועולם הבא נעלמת לזה אמר 'גַּם הוּא' זו עולם הבא שהיא נעלמת יורה

הוא שם.

ומה שנאמר '**כִּי מְרַחֲמָם יְנַהֲגֵם וְעַל מַבּוּעֵי מַיִם יְנַהֲלֵם**' (ישעיה מט, י) נראה לי בס"ד נרמז עולם הבא באות מ"ם של 'יְנַהֲלֵם' שהיא מ"ם סתומה הרומזת לעולם הבא שמוקפת מארבע רוחות ולא כעולם הזה דצד הצפון פתוח ואמרו 'עַל מַבּוּעֵי מַיִם יְנַהֲלֵם' ששם הכל מים כלומר חסדים ואין שם דינים וגבורות. אי נמי 'מַבּוּעֵי מַיִם' אותיות מלוי של מים כזה מ"**ם** יו"**ד** מ"**ם** שהם אותיות 'דומם' כלומר גם אחר שמת ונעשה דומם בקבר יחזור ויחיה וינהלם בעולם הבא.

גְּדוֹלָה דֵּעָה שֶׁנִּתְּנָה בֵּין שְׁתֵּי אוֹתִיּוֹת (שמואל א ב, ג). יש להקשות למה לא אמר בין שתי שמות שהם א־ל הוי־ה? ויש לומר רמז לפי דרכו עוד מעלה אחרת בדעה אשר יש למעלה ממנה והם שני אותיות 'לי' דהיינו למ"ד של א־ל ויו"ד של שם הוי־ה והם אותיות 'לי' שמורים על הקיום כמו שאמרו רבותינו ז"ל (ספרי בהעלותך יא, טז) כל מקום שנאמר בו 'לי' קיים לעולם, ונמצא יש כאן שני שמות א־ל הוי־ה ושתי אותיות 'לי' של שתי שמות.

כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דֵּעָה לַסּוֹף מִתְעַשֵּׁר (משלי כד, ד). קשה תיבת 'לַסּוֹף' נראה לשון יתר? ונראה לי בס"ד על דרך מעשה שהיה בסוחר שיש לו סחורה למכור, והביא לו הסרסור לוקח לקנות ממנו הסחורה ההיא לזמן ששה חדשים בריוח גדול חמשים למאה על הקרן ולא רצה למכור והלך זה וקנה מאחרים. אחר כך הביא לו אותו סרסור לוקח אחר וקנה ממנו אותה הסחורה בריוח עשרה למאה לזמן ששה חדשים ומכר לו. אחר כך אמר לו הסרסור למה ללוקח ראשון שהיה ריוח חמשים למאה לא מכרת ולזה נתרצית למכור בריוח עשרה למאה? אמר לו הראשון שקבל ליקח בריוח חמשים למאה אין זה קונה בשביל להרויח אלא בשביל לאכול הכל! כי איך יתכן שיוכל להרויח בערך זה? ומוכרח שיפסיד ויודע הוא שיפסיד ואיך יקנה? אלא ודאי רוצה לאכול הכל! אך השני קנה בערך שיוכל להרויח בו, נמצא זה קונה כדי להרויח הנה זה ודאי יפרע דמי הסחורה בזמנה וכן היה להם סוף דבר, זה אכל הכל וזה שלם במטבא.

ולזה אמר **כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ בּוֹ דֵּעָה לַסּוֹף** רצונו לומר שיתבונן על הסוף ולא יהיה נבהל

בראותו ריוח גדול להשליך סחורותיו על קוצים וברקנים שיאכלו הכל ממנו הרי זה **מִתְעַשֵּׁר**.

או יובן על פי מה שאמרו אם ראית סחורה בזול רוץ וקנה אותה שסופה להתייקר ומי שהוא בר דעת הוא מתנהג על פי הכלל הזה הנה היא **לַסּוֹף** רצונו לומר לאחרי זה **מִתְעַשֵּׁר** שירויח.

ונראה לי עוד **דַּעַת** ברבועו 'ד' דע דעת' [552] עולה תקנ"ב ונקודות קמ"ץ ופת"ח עם כולל שלהם מספר כ"ד הרי מספר **עוֹשֵׁר** [576].

ומה שאמר '**כָּל אָדָם שֶׁאֵין בּוֹ דַּעַת אָסוּר לְרַחֵם עָלָיו**' הכונה על דרך מה שאמר בן סירא (בראשית רבה כב, ח) 'טב לביש לא תעביד וביש לא ימטי לך' [אל תעשה טוב לאדם רע, ורעה לא תבוא עליך]. ועל דרך זה הוא שאמר '**כָּל הַנּוֹתֵן פִּתּוֹ לְמִי שֶׁאֵין בּוֹ דֵּעָה יִסּוּרִין בָּאִין עָלָיו**' דהכונה הוא שמפרנס בביתו אדם שאין בו דעה שאין לו לב מבין להכיר בטובת בעל הבית המפרנסו סופו שישלם לבעל הבית רעה תחת טובה וכמו שנאמר גַּם אִישׁ שְׁלוֹמִי אֲשֶׁר בָּטַחְתִּי בוֹ אוֹכֵל לַחְמִי הִגְדִּיל עָלַי עָקֵב (תהלים מא, י) שסופו לעשות רע לאותו אדם שפרנסו ולזה אמר 'יִסּוּרִין בָּאִין עָלָיו' רצונו לומר באין עליו יסורין מזה האדם עצמו שהאכילו פתו שבודאי אחר כך ישלם לו רעה תחת טובה וכאשר נמצא כזאת בנסיון אצל כמה בני אדם.

כָּל אָדָם שֶׁאֵין בּוֹ דֵּעָה לַסּוֹף גּוֹלֶה (ישעיה ה, יג). נראה בס"ד כי הדעת רמוז באות אל"ף שציורו וא"ו ושני יודי"ן אחת מכאן ואחת מכאן כן הדעת הוא דוגמת וא"ו של אות אל"ף שעומד בין חכמה ובינה שהם שני יודי"ן של אות אל"ף ולכן מי שאין בו דעת נפרד ממנו אות א' דְּאָדָם ונשאר **דָּם** שעולה מספר **גּוֹלֶה** [44].

כָּל בַּיִת שֶׁאֵין דִּבְרֵי תוֹרָה נִשְׁמָעִין בּוֹ בַּלַּיְלָה, אֵשׁ אוֹכַלְתּוֹ (איוב כ, כו). נראה בס"ד למוד תורה רמוז באות אל"ף לשון אַלּוּפִי וּמְיֻדָּעִי (תהלים נה, יד) וכיון דאין נשמע לימוד תורה בבית, יחסר מספר אות 'אל"ף' [111] שהוא קי"א מן מספר 'בַּיִת' [412] וישאר מספר 'אֵשׁ' [301].

ומה שאמר **בַּלַּיְלָה** נראה דידוע שני אותיות באלפא ביתא רמוז בהם למוד תורה והם אות אל"ף ואות למ"ד ואמרתי בס"ד לימוד באתגלייא רמוז באות למ"ד שהוא גבוה ועליון על כל אותיות כן לימוד הנגלה כתיב ביה בְּרֹאשׁ הֹמִיּוֹת תִּקְרָא (משלי א, כא) וזה

עיקר לימודו ביום אך לימוד באתכסייא שהוא סוד דעליו אמרו רבותינו ז"ל (סוכה מט:) מה ירך בסתר אף דברי תורה בסתר, זה רמוז באות אל"ף שיש בו רמז לכסוי והעלם כי 'אל"ף' בהפוך אתוון 'פלא' לשון כִּי יִפָּלֵא מִמְּךָ דָּבָר (דברים יז, ח) וכן לֹא נִפְלְאַת הִוא מִמְּךָ (דברים ל, יא) וזה ראוי להיות בלילה, ולכן על לימוד זה הרמוז באות אל"ף אמר שֶׁאֵין נִשְׁמָעִין בּוֹ דִּבְרֵי תוֹרָה 'בַּלַּיְלָה'..

כָּל שֶׁאֵינוֹ מְהַגֶּה תַּלְמִיד חָכָם מִנְּכָסָיו, אֵינוֹ רוֹאֶה סִימָן בְּרָכָה לְעוֹלָם (איוב כ, כא).

נראה בס"ד הטעם כי יעקב ועשו חלקו העולמות וכתבו המפרשים זוכים ישראל בעושר שהוא מותרות מכח עסק התורה המקיים העולם מדין מציל מזוטו של ים עיין שם. ואם הוא עשיר ואינו עוסק בתורה במה יזכה? אם מהנה תלמידי חכמים חשיב כאלו עסק בתורה וזוכה בעושרו מן הדין לכן רואה סימן ברכה ואי לא לאו.

והא דאמר '**סִימָן בְּרָכָה**' ולא אמר ברכה סתם, נראה יש עשיר יש לו עשרה אלפים לירא ועוסק בחמשים אלף לירא, אין בממונו סימן ברכה כי זה כל ימיו חייב ממון הרבה לאחרים ולא ימצא מעות מדודים בתיבה שלו אפילו לירא אחת אך יש לו קרן אלף לירא ועוסק בת"ק שימצא בתיבתו כל עת מעות מדודים ואינו חייב לאחרים הרי זה יש בממונו 'סִימָן בְּרָכָה' והמהנה לתלמידי חכמים יזכה למדה זו.

כָּל הַמְסַתֵּכֵּל בְּעֶרְוָה, קַשְׁתּוֹ נִנְעֶרֶת (חבקוק ג, ט). נראה לי בס"ד כיון שהוא מסתכל הרבה בעריות אז הוא תמיד בא לידי קשוי וכיון שמתמיד בו הקשוי מוכרח שיצא מפי אמתו טיפות של מים עכורים שהוא זרע מחוי, וזהו '**קַשְׁתּוֹ נִנְעֶרֶת**' שננער ממנה טיפות זרע תמיד על מגן בר מינן. או כיון שיהיה לו קשוי על ידי ההרהור אף על פי שאין יוצא ממנו זרע אותה שעה נעקר הזרע ממקומו וכשמשתין יצא בהשתנה ואינו מרגיש, השם יתברך יצילנו וישמרנו ברחמיו אמן כן יהי רצון.

לְעוֹלָם חֲוִי קְבֵל וְקַיָּם. פירוש תרגום של אפילה 'קבל' והטעם דנקיט לענוה בלשון אפילה, לרמוז בזה על ענוה שלימה שגם הוא אינו מרגיש בענוה שלו שאינו חושב שיש לו יתרון ועושה ענוה אלא רואה עצמו שהוא ריק מכל דבר טוב ואין לו שום יתרון על זולתו אלא חסר הוא מכל דבר טוב הנמצא בזולתו, נמצא הוא כאדם היושב באפילה ונפל מידו נחושת ותפס בידו זהב והוא אינו יודע שהוא זהב אלא חושב

שהוא נחושת אשר נפל מידו ונטלו מן הארץ כי בכמותם שוים הם.

ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו פירש דאפיק לענוה בלשון אפילה לרמוז שצריך להסתיר ענוה שלו מבני אדם שלא ירגישו וידעו בו שהוא עניו כאדם העושה דבר בסתר דודאי אין מעשהו נראין לאחרים עד כאן דבריו נר"ו.

וּמָה רֶחֶם שֶׁמַּכְנִיסִים בּוֹ בַּחֲשַׁאי, מוֹצִיאִין מִמֶּנּוּ בְּקוֹלֵי קוֹלוֹת, שְׁאוֹל שֶׁמַּכְנִיסִין בּוֹ בְּקוֹלוֹת, אֵינוֹ דִּין שֶׁמּוֹצִיאִין הֵימֶנּוּ בְּקוֹלֵי קוֹלוֹת?! (משלי ל, טז). נראה לי בס"ד קודם אותיות 'רֶחֶם' יש 'קלז' כמנין קוֹל [136] עם הכולל ואחר אותיות 'רֶחֶם' יש 'שנט' כמנין 'חשים' [358] עם הכולל לרמוז בכניסה הם חשים וביציאה הם בקול.

צַדִּיקִים שֶׁעָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַחֲיוֹתָן, אֵינָם חוֹזְרִים לַעֲפָרָם (ישעיה ד, ג). מאמר זה צריך הבנה דמשמע יש מיתה אחר התחיה אלא שאין הגוף נעשה עפר ומאמר זה הובא גם כן במדרש הנעלם (פרשת וירא דף קיד.) עיין שם.

והמאמרים האלה מובנים במה שאמרו במדרש הנעלם (שם דף קטז.) בשם רבי יהודה בענין התחיה לעתיד, האי אומנא דאפיק כספא ממקורא דארעא מאי עביד בקדמיתא מעייל ליה בנור דליק עד דנפיק מיניה כל זוהמא דארעא והא אשתארת כספא אבל לאו כספא שלימתא, לבתר מה עביד מעייל ליה בנורא כדבקדמיתא ומפיק מיניה סטייפי, פירוש הסיגים כדאמר הָגוֹ סִיגִים מִכָּסֶף (משלי כה, ד) וכדין איהו כספא שלמתא בלא ערבובייא.

כך קודשא בריך הוא מעייל האי גופא תחות ארעא עד דמתרקב כוליה ונפיק מיניה כל זוהמא בישא ואשתאר ההוא תרווד רקב, פירוש כף מלא רקב ואתבניה גופא מיניה, ופירוש זהו בתחיית המתים שתהיה בראשונה לאחר ביאת המשיח לבתר ההוא יומא רבא דכתיב (זכריה יד, ז) וְהָיָה יוֹם אֶחָד הוּא יִוָּדַע לַה' לֹא יוֹם וְלֹא לָיְלָה (פירוש זה כשיגיע אלף השביעי) מתטמרן כולהו בעפרא כדבקדמיתא מן קדם דחילו ותקיפו דקודשא בריך הוא, הדא הוא דכתיב וּבָאוּ בִּמְעָרוֹת צֻרִים וּבִמְחִלּוֹת עָפָר מִפְּנֵי פַּחַד ה' וּמֵהֲדַר גְּאוֹנוֹ (ישעיה ב, יט) ונפיק נשמתייהו מתעכל ההוא תרווד רקב ואשתאר גופא דאתבני תמן נהורא דיליה כנהורא דשמשא וכזהרא דרקיעא דכתיב וְהַמַּשְׂכִּילִים יַזְהִרוּ כְּזֹהַר הָרָקִיעַ (דניאל יב, ג) וכדין כספא שלים גופא שלימא בלא

ערבוביא אחרינתא עד כאן לשונו.

ובספר אור החמה הביא ביאור דברים הנזכר בשם רבינו מורנו הרב רבי חיים ויטאל ז"ל וזה לשונו פירוש כי שתי תחיות הם אחת בביאת המשיח אשר אז יקימו המתים מקברותיהם ואז יזדכך חומרם קצת ויתקיימו בימות המשיח ויהיו אוכלים ושותים ופרים ורבים בטהרה ובקדושה כנודע. אמנם '**בָּעוֹלָם הַבָּא**' שהוא אלף השביעי שאז נאמר בו שאין בו לא אכילה ולא שתיה וכו' (ברכות יז.) לכך צריך זיכוך אחר יותר ויהיו בנקיקי הסלעים שאז נקרא '**יוֹם הַדִּין הַגָּדוֹל**' ואז ימותו שעה אחת ויזדככו תכלית הזכוך באופן שאז יתעלה הגוף בערך הנפש ויהיה רוחני כמוה ממש.

והנה אלף השביעי עליו נאמר 'וְהָיָה יוֹם אֶחָד הוּא יְוֻדַּע לַה' לֹא יוֹם וְלֹא לָיְלָה' כי יום שבת שמשו המאורות בלילה כמו היום ולכן לא נאמר בו וַיְהִי עֶרֶב וַיְהִי בֹּקֶר וזהו 'לֹא יוֹם וְלֹא לָיְלָה' ועל אותו זמן נאמר 'וְהָיָה הַנִּשְׁאָר בְּצִיּוֹן וְהַנּוֹתָר בִּירוּשָׁלַם קָדוֹשׁ יֵאָמֶר לוֹ' (ישעיה ד, ג) כי אפילו הגוף יזדכך בערך הנפש ואז יקבלו הגופים פעם אחרת נשמותיהם בערב שבת בעת כניסת שבת בריש אלף השביעי עיין שם.

ועוד כתב שם במדרש הנעלם שהגוף אחר התחיה נקרא '**יִצְחָק**' והוקשה לו מה יש בעקידת יצחק כדי לשחטו דמיון על אחר התחיה? וביאר שם על מיתה תנינא דחזרין למות פעם שנית כדי ליכנס לשבת שהוא אלף השביעי ולפי שאין זו מיתה גמורה כראשונה כי לא תהיה אלא רק ג' ימים שנאמר יְחַיֵּנוּ מִיֹּמָיִם בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי יְקִמֵנוּ וְנִחְיֶה לְפָנָיו (הושע ו, ב) לכן נקראת זאת '**עֲקֵדַת יִצְחָק**' שהיא כעקידת יצחק שלא מת ממש אלא נעקד לפי שעה ונחשב כאלו מת ונשבע הקדוש ברוך הוא שאחרי זה לא ינסה את אברהם שהיא הנשמה כי אז כבר הגוף שנקרא יצחק הוא כספא נקיה עד כאן דבריו עיין שם.

והנה עינא דשפיר חזי יראה כמה מילין שפירין אנחנו למידין ממדרש הנעלם הנזכר וממוצא דבר למדנו דמה שאמר המאמר כאן צַדִּיקִים שֶׁעָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַחֲיוֹתָן אֵינָם חוֹזְרִים לֶעָפָרָם, הכונה הוא צדיקים שמחיה אותם אחר ביאת המשיח שהיא התחיה הראשונה כאשר ימותו מיתה שניה אחרי זה שהוא שעה אחת דהיינו שיעור שני ימים כדי לכנס לאלף השביעי לא יחזרו לעפרם במיתה שניה ההיא כאשר

היה להם במיתה הראשונה אלא ישאר גופם קיים כמו שהוא באדם שהוא מתעלף וישן, ואחר מיתה זו השנית אז יחיו תחיה השנית וישארו קיימים לעולם בזכוך גדול שיהיה הגוף בערך הנפש וכמפורש בדברי רבינו מורנו הרב רבי חיים ויטאל ז"ל הנזכר לעיל, ולפי זה דריש 'קָדוֹשׁ יֵאָמֶר לוֹ' היינו על זמן שאחר תחיה השנית 'קָדוֹשׁ יֵאָמֶר לוֹ' מה קדוש קיים כן הוא קיים ולא ישוב לעפרו ואומר 'כָּל הַכָּתוּב לַחַיִּים בִּירוּשָׁלָם' זו תחיה השנית.

דף צב:

וְאִם תֹּאמַר: אוֹתָן שָׁנִים שֶׁעָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְחַדֵּשׁ בָּהֶן אֶת עוֹלָמוֹ (ישעיה ב. יא). פירוש שנים שבאלף השביעי צדיקים מה הם עושים, כיון דהגוף שלהם מזדכך בערך הנשמות אם כן אותו זמן לא שייך קיום המצות אשר נוהגים עתה, ועל זה אמר '**עוֹשֶׂה לָהֶם כְּנָפַיִם כִּנְשָׁרִים**' רצונו לומר כמלאכים שנקראים נשרים וכמו שאמרו רבותינו ז"ל על פסוק 'וָאֶשָּׂא אֶתְכֶם עַל כַּנְפֵי נְשָׁרִים' (שמות יט, ד) שיש להם כנפים שאומרים בהם שירה, כן יהיו הצדיקים לעתיד באלף השביעי.

ועוד יעשה להם יתרון שיהיו '**שָׁטִין עַל פְּנֵי הַמַּיִם**' כלומר על אודות החסדים הנקראים מים ושורש החסדים חמשה לזה אמר 'הַמַּיִם' ה' מים. אי נמי שיהיה להם כח כמיכאל שהוא שר החסד שהוא מים שנגלם בחסד דוקא ולכן יש לו כח ששט העולם כולו בשיטה אחת כמו שאמר רבינו האר"י ז"ל (בשער מאמרי רבותינו ז"ל) על מאמר מיכאל באחת גבריאל בשתים אליהו בארבע (ברכות ד:) עיין שם. והם יהיה להם כח ומעלה כמו מיכאל ששט העולם בשיטה אחת שהוא על ידי שיתלבש במים שהוא החסד דוקא. ושמא תאמר '**יֵשׁ לָהֶם צַעַר**' בשיטה זו ששטין העולם בשיטה אחת, תלמוד לומר וְקוֹיֵ ה' יַחֲלִיפוּ כֹחַ יַעֲלוּ אֵבֶר כַּנְשָׁרִים יָרוּצוּ וְלֹא יִיגְעוּ יֵלְכוּ וְלֹא יִיעָפוּ (ישעיה מ, לא).

וּמַה שִּׁירָה אָמְרוּ? "ה' **מֵמִית וּבְצֶדֶק וּמְחַיֶּה בְּרַחֲמִים**" (**שמואל א' ב**, ו). נראה לי בס"ד דרבי אליעזר סבר אלו בני אפרים והקדוש ברוך הוא החיה אותם ברחמים אחר שהענישם על אשר דחקו את הקץ ויצאו שלא ברשות לכן אמרו 'ה' מֵמִית בְּצֶדֶק' על שדחקו את הקץ כי צֶדֶק [194] עם הכולל הוא מספר הַקֵּץ [195] והחיה אותם ברחמיו

ולא בשביל צדקתם ואם תוסיף ד' פעמים הוי־ה פשוטה של עסמ"כ (עשר ספירות מלכות כתר?) שעולה ק"ד [26×4=104] על מספר צֶדֶק יהיה מספר רַחֲמִים [104+194 = 298].

אך רבי יהושע סבר שירה זו אמרו **הֶ' מֵמִית וּמְחַיֶּה מוֹרִיד שְׁאוֹל וַיָּעַל**, דסבירא ליה סיימו הפסוק כולו עד 'וַיָּעַל' יען דסבירא ליה כשמואל דאמר אלה הם היו בני אדם שכפרו בתחיית המתים והחיה אותם הקדוש ברוך הוא להודיע כמו דאלו חיו כן היורדים לשאול יחיו לעתיד ולזה אמרו 'הֶ' מֵמִית וּמְחַיֶּה' על עצמם אומרים זאת וכמו כן צריך שתאמינו כי 'מוֹרִיד שְׁאוֹל' לבני אדם 'וַיָּעַל' אותם מקברותם לעתיד.

ועוד נראה לי בהא פליגי דרבי יהושע סבר כרבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי שחיו ונשאו נשים והולידו ולזה אמרו הֶ' מֵמִית וּמְחַיֶּה' אותם עתה וכן לעתיד אחר שיהיה להם זמן חיים בעולם הזה עוד מוֹרִיד אותם לִשְׁאוֹל הוא הקבר ואחר כך וַיָּעַל אותם ממנו. ורבי אליעזר סבר כמאן דאמר שחזרו ומתו תכף ורק חיו לפי שעה להיות בהם סימן וסמיכת הלב על התחיה לעתיד ומה שאמרו פסוק וּבְנֵי אֶפְרַיִם שׁוּתֶלַח (דברי הימים א' ז, כ) לאו להוכיח מיניה דבני אפרים המה הן המתים שהחיה יחזקאל דאין מכאן הוכחה לזה אלא הביא הפסוק הנזכר דבני אפרים מנו לקץ וטעו ולכך נהרגו מדכתיב וַיִּתְאַבֵּל אֶפְרַיִם אֲבִיהֶם יָמִים רַבִּים (דברי הימים א' ז, כב) דקשא 'יָמִים רַבִּים' לשון יתר ומאי קא משמע לן? אלא הענין דאלו הם שמנו לקץ וטעו דכתיב וַיִּתְאַבֵּל אֶפְרַיִם אֲבִיהֶם יָמִים רַבִּים, כלומר בשביל שטעו בימים רבים קודם שהגיע הזמן האמיתי.

אֵלּוּ בְּנֵי אָדָם, שֶׁחִפּוּ אֶת הַהֵיכָל כֻּלּוֹ שְׁקָצִים וּרְמָשִׂים (יחזקאל ח, י). קשא בשלמא למאן דאמר בני אפרים ולמאן דאמר שכפרו בתחייה יש טעם שהחיה אותם, אבל אלו מה טעם יש להחיותם? ונראה לי כדי שנבוכדנצר וסיעתו ידעו שאפילו הרעים שבישראל יש להם תקנה וחשובין הם לפני הקדוש ברוך הוא ועל כן נבהלים ותאחזמו רעד.

ומה שאמר '**שֶׁאֵין בָּהֶם לַחְלוּחִית שֶׁל מִצְוָה**' רצונו לומר אפילו מחשבה טובה עוברת באקראי לא היה בהם והמחשבה בהיותה לבדה קרי לה לַחְלוּחִית.

צִוָּה הַמֶּלֶךְ וְרָמָסוּם. נראה בתחילה הרגום לפניהם כדי שיראו אותם הרוגים ותפסק תאותם וחמדתם שהיה להם בהם וכאשר לא הועילה זאת צוה שירמסום לפניהם ויראו אותם מנוולים כל כך ותפסק תאותם וגזרה זו היתה מדה כנגד מדה כנודע.

ומה שאמר 'שֶׁהָיוּ מְגַנִּין אֶת הַחַמָּה בְּיָפְיָן' הכונה הנאה שהיה לאדם הרואה את יופיין מגנה את ההנאה שיש לאדם מראיית החמה כי הנאה זו של ראייתם יתענג בה האדם עשר ידות מתענוג ראייתו בחמה שהוא אור גדול וחשוב ויש הנאה גדולה ממנו לפי הטבע של בני אדם.

אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִיחֶזְקֵאל: לֵךְ וְהַחֲיֵה מֵתִים בְּבִקְעַת דּוּרָא. נראה לי בס"ד הטעם שרצה הקדוש ברוך הוא לעשות נס זה באותו היום כי ארבעה יסודות ארמ"ע [אש, רוח, מים, עפר] בהם בנוי עולם הזה והנמצא בו וכיון שביסוד הראשון שהוא האש עשה הקדוש ברוך הוא נס בו ביום לחנניא מישאל ועזריה רצה לעשות נס פלאי גם כן בו ביום ביסוד האחרון שהוא העפר דאלו המתים שהיו כעפר בבקעת דורא יחיה אותם וידעו הכל שהשם יתברך שליט בכל היסודות מראש ועד סוף וכמו שנאמר וּמַלְכוּתוֹ בַּכֹּל מָשָׁלָה (תהלים קג, יט), וְאַתָּה מוֹשֵׁל בַּכֹּל (דברי הימים א' כט, יב).

שֶׁאִלְמָלֵא לֹא בָּא מַלְאָךְ וְסָטָרוֹ עַל פִּיו, בִּקֵּשׁ לְגַנּוֹת כָּל שִׁירוֹת וְתוּשְׁבָּחוֹת שֶׁאָמַר דָּוִד בְּסֵפֶר תְּהִלִּים. הנה לפי האמת ודאי מה לתבן אצל הבר ומה הכלב המת הזה חשוב לפני דוד מלך ישראל בדיחא דמלכא ונעים זמירות אשר כל שירותיו הם ברוח הקודש וכולם מלאים סודות נוראים ומה דמיון וערך זה עם זה?!

אך הכונה שאם היה מניחו לשבח עוד שבח ארוך וגדול הכמות אז הוא היה מתגאה אחר כך בשירו שהיה מגנה לפני בני אדם שירות דוד המלך ע"ה שהיה אומר אני עשיתי שיר גדול הכמות יותר ארוך מן מזמור של דוד מלך ישראל וגם בעיני המון העם הפתאים שאין יודעין סודן של הדבר היה נראה הגנאי לומר זה עשה שיר יותר גדול מן המזמור הגדול שאמר דוד המלך ע"ה ולכך בא מלאך וסטרו שלא יגיע שבח שלו שיעור פסוק אחד.

ודע דגם דברים אלו שאמר לא היה הוא המוליד ומחדש אותם אלא השר והקליפה שלו גנבה את הדברים האל משירות דוד המלך ע"ה ושמה הדברים בפיו של אותו

רשע והוא מה שאמר מַלְכוּתֵהּ מַלְכוּת עָלַם וְשָׁלְטָנֵהּ עִם דָּר וְדָר (דניאל ג, לג) גנב השר שלו זה מן התהלים מפסוק מַלְכוּתְךָ מַלְכוּת כָּל עֹלָמִים וּמֶמְשַׁלְתְּךָ בְּכָל דּוֹר וָדוֹר (תהלים קמה, יג) והן הן הדברים ממש ומה שאמר אָתוֹהִי כְּמָה רַבְרְבִין וְתִתְמְהוֹהִי כְּמָה תַקִּיפִין, גנב אותם מפסוק לְעֹשֵׂה נִפְלָאוֹת גְּדֹלוֹת לְבַדּוֹ (תהלים קלו, ד), רַבּוֹת עָשִׂיתָ אַתָּה ה' אֱלֹקַי נִפְלְאֹתֶיךָ וּמַחְשְׁבֹתֶיךָ אֵלֵינוּ (תהלים מ, ו) וכיוצא במקראות אלו הרבה ונמצא הכל גנוב מן התהלים ולא חידש כלום!

שִׁשָּׁה נִסִּים נַעֲשׂוּ בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם, אֵלּוּ הֵן: צָף הַכִּבְשָׁן, וְנִפְרַץ הַכִּבְשָׁן, וְהַמַּק סוּדוֹ. רש"י ז"ל הביא מן רבו דגריס 'והומק סידו' דסיד הכבשן נמחה מרוב החמימות. וקשא מה נס יש בזה והלא זה דבר טבעי שמרוב החמימות נמחה הסיד?

ונראה לי בס"ד דכולי עלמא ידעי דהכבשן נצטנן מבפנים ואם כן אם אין האש בפנים נצטנן ולא יש בו חום והסיד נמחה בפנים מרוב חמימות נמצא דבר זה הוא נס פלאי נס בתוך נס דלחנניא מישאל ועזריה נתקרר ולסיד הכבשן עודנו חם חזק והרואין המה ראו כן תמהו על דבר זה שהוא שני הפכיים בנושא אחד.

דף צג.

גְּדוֹלִים צַדִּיקִים יוֹתֵר מִמַּלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת (דניאל ג, כה). קשא מהיכא משמע זה מהכא דשמא הם היו הולכים זה בצד זה כזה [הציור חסר] ולא זה את זה ונבוכדנצר קראו רְבִיעָאָה שחשב צד המלאך אחרון אך באמת הוא הראשון וטעה בו נבוכדנצר?

ונראה לי בס"ד דחנניא מישאל ועזריה הם גדולים במעלה זה בזה וחנניה גדול ועזריה קטן שבהם ואם באמת נבוכדנצר טעה וצד המלאך הוא נחשב ראשון צריך שילך חנניה סמוך למלאך ואיך יטעה לחשוב צד המלאך אחרון אם ראה את חנניה הולך סמוך למלאך והיה צריך שיבין שצד המלאך הוא הראש ואיך קורא את המלאך רְבִיעָאָה? אלא ודאי הוא ראה את עזריה הקטן הולך סמוך למלאך ומזה הבין שצד של חנניה הוא הראש ולכך קרא את המלאך רְבִיעָאָה ואם כן שמע מינה גדולים יותר ממלאכי השרת דהא המלאך הולך רביעי סמוך לעזריה.

בְּשָׁעָה שֶׁיָּצְאוּ חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה מִכִּבְשַׁן הָאֵשׁ, בָּאוּ כָּל אֻמּוֹת הָעוֹלָם וְטָפְחוּ לְשׁוֹנְאֵיהֶן שֶׁל יִשְׂרָאֵל עַל פְּנֵיהֶם (דניאל ט, ז). הטעם **שֶׁטָּפְחוּ עַל פְּנֵיהֶם** נראה מפני

שיודעים דעונות האדם רשומים על הפנים כמו שנאמר הַכָּרַת פְּנֵיהֶם עָנְתָה בָּם וְחַטָּאתָם כִּסְדֹם הִגִּידוּ לֹא כִחֵדוּ (ישעיה ג, ט) ולכן אמרו לְךָ אֲדֹנָי הַצְּדָקָה וְלָנוּ בּשֶׁת הַפָּנִים (דניאל ט, ז).

גם עוד **טָפְחוּ עַל פְּנֵיהֶם** כי בישראל כתיב לְמַעַן תִּהְיֶה יִרְאָתוֹ עַל פְּנֵיכֶם (שמות כ, טז) ולכן כשעבדו עבודה זרה וסלקו היראה מעל פניהם טפחו אותם על פניהם.

ומה שאמר '**אֲנִי אָמַרְתִּי אֱלֹהֶיהָ בְתָמָר**' (שיר השירים ז, ט) נראה לי בס"ד הכונה דתמר אשת יהודה כדי שלא לבייש את יהודה קבלה להפיל עצמה לכבשן האש וכל שכן שישראל כולם ילמדו ממנה ליפול בכבשן בשביל כבודו יתברך אם בשביל בשר ודם כך קל וחומר בשביל כבוד שמים, ולזה אמר אני אמרתי אעלה ממעשה תמר שיהיו כל ישראל מפילים עצמן לכבשן בשביל כבודו וסוף לא עלה בידי אלא סנסן של חנניא מישאל ועזריה שהפילו עצמן לכבשן בשביל כבודי.

וְאֵין 'הַדַּסִּים' אֶלָּא צַדִּיקִים (זכריה א, ח). נראה כי הדס החשוב הוא משולש וכן הצדיק משולש בתורה ויראה וגמילות חסדים כמו שפירש רש"י ז"ל על אשכולות איש שהכל בו (תמורה טו:) ונראה לי 'הַדַּסִּים' [119] גימטריא קי"ט וראשי תיבות **חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל עֲזַרְיָה** [118] עם הכולל גימטריא קי"ט.

וְעַכְשָׁיו לֹא עָלָה בְיָדִי אֶלָּא סַנְסָן אֶחָד, שֶׁל חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה (זכריה א, ח). הא דקרי לחנניא מישאל ועזריה בשם סנסן נראה בס"ד מפני שזכו לעשות להם נס כפול שהוא נס בתוך נס שהכבשן נתקרר מבפנים ונתרבה חומו מבחוץ גם חללו קר וכותליו חמים ביותר שהרי נפל הסיד ונפרץ הכותל מתוקף החום נמצא היה נס כפול לכן קראם סַנְסָן כי 'סַנְסָן' למפרע 'נֵס נֵס'.

וְאֵין 'מְצֻלָּה' אֶלָּא בָּבֶל, שֶׁנֶּאֱמַר: "הָאֹמֵר לַצּוּלָה חָרְבִי, וְנַהֲרֹתַיִךְ אוֹבִישׁ" (**ישעיה מד, כז**). נראה לי בס"ד הא דקרי לבבל **צוּלָה** דאמרינן במכלתין (לעיל דף נו:) 'ויצו' זו עבודה זרה דכתיב הוֹאִיל הָלַךְ אַחֲרֵי צָו (הושע ה, יא) עיין שם. ושם בבבל היה עבודה זרה הנקראת בֶּל דכתיב וּפָקַדְתִּי עַל בֵּל בְּבָבֶל (ירמיה נא, מד) נמצא שם בבל רמוז בו עבודה זרה ולכן נקראת בבל בשם צוּלָה חלק התיבה לשתים וקרי בה 'צו לה'

והיינו צו עבודה זרה יש לה כי בל וצו הכל אחד דשמות עבודה זרה הם דנקראת כך ונקראת כך.

מְלֵאִים רֹגֶז נַעֲשִׂים שְׂרֵקִים, וַאֲדָמִים נַעֲשׂוּ לְבָנִים (ישעיה מד, כז). נראה לי בס"ד דתחילה כוחות הזדונות שהם 'מְלֵאִים רֹגֶז נַעֲשִׂים שְׂרֵקִים' רצונו לומר כמו כוחות השגגות ואחר כך כוחות השגגות אלו 'נַעֲשׂוּ לְבָנִים' רצונו לומר כוחות זכויות שאין הקטיגור נעשה סניגור בבת אחת אלא בהדרגות.

מַאי 'רְאִיתִי הַלַּיְלָה'? בִּקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַהֲפֹךְ אֶת כָּל הָעוֹלָם כֻּלּוֹ לְלַיְלָה (זכריה א, ח). נראה לי עון עבודה זרה נקראה חטאה גדולה דכתיב אָנָּא חָטָא הָעָם הַזֶּה חֲטָאָה גְדֹלָה וַיַּעֲשׂוּ לָהֶם אֱלֹהֵי זָהָב (שמות לב, לא) ואם תסיר מספר 'חטאה גדולה' [71] שהוא ע"א מן מספר עולם [146] ישאר מספר לילה [75].

אי נמי אמרו רבותינו ז"ל ישראל נקראו יונה בזמן שאין עובדים עבודה זרה כי היונה לא תזדווג אלא עם בעלה ואם תסיר מספר יונה [71] שהוא ע"א מן מספר עולם [146] ישאר מספר לילה [75].

ומה שאמר **בִּקֵּשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַהֲפֹךְ אֶת כָּל הָעוֹלָם לְלַיְלָה** נראה לי בס"ד כיון שהשתחוו לצלם חטאו ופגעו ב'אמונה' [102] שמספרה ק"ב דכתיב וְאֵרַשְׂתִּיךְ לִי בֶּאֱמוּנָה (הושע ב, כב) ואם תחסר מן מספר עולם [146] מספר ק"ב [102] ישאר מספר דם [44].

או יובן כיון שחטאו בעבודה זרה פגעו באות א' דְּאָדָם הרומז ליחידו של עולם ולכן נשאר 'דם' באדם.

וּשְׁמוּאֵל אָמַר: בְּרֹק טָבְעוּ. נראה לי בס"ד דאיתא בפסחים (פסחים דף מב:) הא בדרווקא הא בדפורצני ורווקא הוא מים שנותנים בשמרי היין ומסננין אותם עיין שם, ומקודם היה להם יין הרבה ונמצא אצל מוכרי היין בורות גדולים מלאים יין ונזדמן בור אחד שהיה מלא מאלו המים שקורין רווקא ואירע הדבר שטבעו בהם.

ולכן אחר שאמר רב שמתו בעין הרע בא שמואל והגיד איך היתה מיתתם ואמר שטבעו ברווקא, כי רוק ורווקא לשון אחד הוא ועיין בערוך ערך פרצן.

או אפשר שטבעו ברקק של מים ולזה הרקק קרי ליה שמואל בשם רוק ומעשה

שהיה כך היה. **או אפשר** שהיתה עיר אחת בימיהם ששמה רוק וכך היה קבלה בידם שטבעו בנהר בעיר ששמה רוק ובודאי היתה מיתתם כפרה על ישראל להשבית הקטרוג וכענין עשרה הרוגי מלוכה.

זוֹטְרֵי אַיְתִי בְּלָא דַּעְתַּיְהוּ. פירש הרמ"ה ז"ל קטנים מאד הוציאום שלא הרגישו בני העיר בהוצאתם. ורש"י פירש שלא עלה על לבם דלפריה ורביה בעי. ולכל הפירושים קשא והלא נבוכדנצר היה מושל באותו זמן במצרים שנלחם עמהם והיו תחת ממשלתו ואם כן יביאם בפרהסייא? ונראה לי בס"ד כי הוא שלח את דניאל בסתר שלא ירגישו בו שהוא שלחו כדי שלא יאמרו הבריחו כדי שלא יאמרו אלקיה קליא בנורא ולכך לא הראה עצמו שהוא שלוח מן המלך.

וְדָנִיֵּאל אָמַר: אֵיזִיל מֵהָכָא, דְּלָא לִיקַיֵּים בִּי: "פִּסְילֵי אֱלֹהֵיהֶם תִּשְׂרְפוּן בָּאֵשׁ" (דברים ז, כה). הנה בודאי מעיקרא לא קבל דבר זה עליו ואיך יהיה אלוה בעל כרחו? אך חש מלעז הבריות שהיו אומרים עליו כן.

מְלַמֵּד שֶׁעָשָׂאם כְּקְלָיוֹת. נראה לי בס"ד הכונה אם היה זורקם לתוך האש לא היו נעשים כקליות אלא היו נעשים אפר וגחלים ותתאבד צורתן אך הוא הניחם בתוך מחבת של נחשת והעבירם בתוך הכבשן כאדם שתולה בשר בתוך המחבת ומאת ה' היתה שהניח בלבו לעשות כן כדי שיוציאום אחר כך מן הכבשן ויהיו נראין קלויים בעוד צורתן עליהם לעיני הכל ויתבזו ויתפרסם הנס ביותר, מה שאין כן אם היה זורקן לכבשן היו נעשים אפר ואין ניכרים ולא היה אפשר להוציאם קודם שיהיו אפר וגחלים כי מי יוכל להתקרב לכבשן להוציאם אבל במחבת יש ידות ארוכות ושלשלאות ברזל קבועים בה ומשכום והוציאום אחר שנקלו. וענין קלייה זו נרמזה באחאב שנקרא 'אַחְאָב בֶּן קוֹלָיָה' (ירמיה כט, כג) רצונו לומר בן שנעשה כקליות ונרמז דבר זה בו מפני כי הוא התחיל בקלקלה כי אחאב אזל בראשונה אצל בת נבוכדנצר וניבא לה השמיעי לצדקיה.

מַאי עָבוּד? **אָזִיל לְגַבֵּי בְּרַתֵּיהּ דִּנְבוּכַדְנֶאצַּר** (ירמיה כט, כג). אף על גב דסוף לא נאפו עמה עם כל זה אמר הכתוב יַעַן אֲשֶׁר עָשׂוּ נְבָלָה בְּיִשְׂרָאֵל וַיְנַאֲפוּ אֶת נְשֵׁי רֵעֵיהֶם (ירמיה כט, כג) יען ממה שרצו לעשות עם בתו של נבוכדנצר בנבואה של שקר מוכח

שכבר עשו כזאת בישראל בנשי רעיהם ונאפו עמהם על ידי נבואת שקר כזו שהיו הולכים אצל האשה ואומרים לה דברים של נבואה בדבר זה כמו שאמרו לבתו של נבוכדנצר והיו מנאפים על ידי זה את נשי רעיהם.

ומה שאמר לה אביה **כִּי אַתּוּ לְגַבָּךְ שַׁדְרִינְהוּ לְנַבָּאי**, נראה שהיא בבואם אצלה ודברו לה נבואתם נתנה להם יום נועד שיבואו אצלה ביום פלוני וחשבה שתחילה תגיד לאביה על הדבר הזה ולכן אמר לה 'כִּי אַתּוּ לְגַבָּךְ' בזמן הנועד 'שַׁדְרִינְהוּ לְנַבָּאי'.

וְהָא חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה שְׁאַלְתִּינְהוּ, וְאָמְרוּ לִי: אָסוּר. קשא אמאי לא אמר להם והלא בתורתכם כתוב שזה אסור וכדהוה במעשה זמרי ונהרגו על ידי זה כ"ד אלף במגפה ובודאי הוא היה יודע זאת וכבר אמר לבתו 'אֱלֹקֵיהֶם שֶׁל אֵלּוּ שׁוֹנֵא זְמָה הוּא'? ונראה לי כי הם לא אמרו לה שדבר זה מותר לכל אדם אלא רק הותר 'להם' ועשו טעם לדבריהם כי אמרו לה רצון הבורא שיתן לו עוד מעלה חדשה לאביה אחר שנתן לו כמה מעלות והוא שיהיה מזרעו אדם נביא ואי אפשר להיות מזרעו שהוא נכרי אדם שתשרה עליו נבואה אלא אם כן תתעבר היא מנביאי ישראל שיהיו שנים נביאים באים עליה בזה אחר זה תכף ומיד ואז הולד שתתעבר מהם יהיה ראוי שתשרה עליו נבואה, ולכן הם כל אחד נתנבא על חבירו ושניהם באו אצלה ביחד כדי שיבואו עליה בזה אחר זה ותקלוט זרע משניהם וזה לא הותר לעשותו אלא רק פעם אחת ולהם דוקא מפני שהיו נביאים וכל זה נעשה לכבוד נבוכדנצר שיהיה מזרעו נביא.

ולכן נבוכדנצר אמר להם **וְהָא חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה שְׁאַלְתִּינְהוּ, וְאָמְרוּ לִי 'אָסוּר'** פירוש שאלתי אותם אם מותר לבא על בתי כדי שתתעבר מכם ויהיה הולד נביא כמוכם ואמרו לי זה הדבר אסור לנו לעשותו. ואם כדבריכם למה לא צוה הקדוש ברוך הוא להם לעשות הדבר הזה מאחר דגם הם נביאים? ואמרו מה קושיא זו הנה אנחנו גם כן נביאים כמותם ואותנו צוה ולהם לא צוה כי בנו בחר לעשות הדבר הזה.

אַמְרֵי: יְהוֹשֻׁעַ כֹּהֵן גָּדוֹל. קשא למה לא בחרו בדניאל איש חמודות ע"ה שהיה מפורסם וגדול ביותר, דהא אמרו רבותינו ז"ל הקדוש ברוך הוא עשה סיבה שלא יפיל דניאל לכבשן עם חנניא מישאל ועזריה כדי שלא יאמרו בזכותו ניצולו חנניא מישאל ועזריה?

ונראה לי בס"ד אמרו בדעתם כהן גדול עדיף שנכנס כל שנה ביום הכיפורים למקום אש להבת שלהבת שהוא רוחני וקדוש ואינו נשרף וכל שכן כאן באש של הדיוט שלא ישרף.

או יובן בס"ד בשביל שהיה בעינם דניאל נפיש זכותיה טובא חשו אם יפילו אותו עמהם הם ישרפו והוא ינצל שיעשה הקדוש ברוך הוא נס תוך נס וכדהוה אחר כך גבי יהושע שהוא ניצול והם נשרפו, אבל על יהושע לא חשבו שיזכה לנס כזה אלא ודאי הנס שיתקרר הכבשן להם ולו ולא הוי פלגא דינא ופלגא ניסא.

אָמַר לוֹ: וְהָא אַבְרָהָם יָחִיד הֲוָה. כתב הרב עין יעקב רבים מקשים בזה דאמאי לא אמר נבוכדנצר טענה זו לאותם נביאי השקר כשאמרו 'אֵינוֹן תְּלָתָא הֲווּ וַאֲנָן תְּרֵין'? ותירוצו הראשון דוחק, דאם יציל יחיד למה גרע היחיד אם יש עמו עוד צדיק? ותירוצו השני מוקשה מאד כי הוא כבר אמר להם 'אִיבְּדִקִינְכוּ כְּמוֹ שֶׁבָּדַקְתִּי לַחֲנַנְיָא מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה' וקבלו דבריו ולא טענו כזאת אלא רק השיבו ד'אֵינוֹן תְּלָתָא הֲווּ וַאֲנָן תְּרֵין' ועתה איך ישיבו שאינו מלך הגון לחזור מדבריהם שכבר הודו שהוא מלך הגון, ועוד מעיקרא נמי לא הוו יכולים לומר לו שהוא אינו מלך הגון מאחר שכבר נעשה על ידו נס של חנניא מישאל ועזריה.

ונראה לי בס"ד אם היה מוכיח להם מן אברהם אבינו ע"ה היו אומרים לי התם שאני כי היה נמרוד רוצה להעבירו על דברי תורה לעבוד עבודה זרה ולכן כיון שקדש שם שמים והפיל עצמו לכבשן אז אף על פי שהיה יחיד הגינה עליו מצות קדוש השם וניצול, מה שאין כן בענין שלהם שרצה להפילם כדי לבדוק אותם אם הם נביאים לא היה מפילם כדי לעבוד עבודה זרה והם לא היו עושים במפלתם מצוה גדולה של קדוש השם כדי שתגין עליהם כדהוה גבי אברהם.

אך גבי יהושע בעת שהפילו ודאי לא אמר לו שהיא מפילו כדי לעשות רצונם של אלו שבקשו ממנו להפילו עמהם על לא חמס בכפו, כי גנאי זה למלך שכמותו שיעשה דבר זה בשביל לבדוק בו אחרים ושיהיה נכנע לאנשים אלו לקיים דבריהם בנפש אדם גדול וצדיק, אלא מוכרח שאמר לו שהוא רוצה שיבעל את בתו כדי שתקבל זרע ממנו ואם לא ירצה יפיל אותו בכבשן האש ויהושע לא רצה והפילו. ולכן כשיצא לשלום

שפיר קאמר ליה הלא אברהם יחיד הוה ואתה מסרת עצמך בעבור מצות אלקיך כמוהו כי עבודה זרה וגילוי עריות הם שקולים שחייב האדם שיהרג ולא יעבור.
מַאי טַעְמָא אִיעֲנַשׁ. קשא וכי חריכות בגדים הוא נחשב הפסד גדול שיהיה נחשב בכלל עונש? ויש לומר לאו משום דמיהם קאמר אלא בשביל כבוד הנס דאי לא אחרוך מאניה היה הנס גדול ופלא בעיני העולם על עתה והיה הוא מתכבד בו יותר עשר ידות.

דף צג:

וְכִי דַּרְכָּהּ שֶׁל אִשָּׁה לִטֹּל שֵׁשׁ סְאִין? אֶלָּא, רֶמֶז רָמַז לָהּ שֶׁעֲתִידִין שִׁשָּׁה בָּנִים לָצֵאת מִמֶּנָּה, שֶׁמִּתְבָּרְכִין בְּשֵׁשׁ בְּרָכוֹת (שמואל א טז, יח). יש להקשות למה כפל הלשון רמז רמזה לה? ונראה לי בס"ד דנקיט הכי על אשר עשה לה בזה שתי רמיזות האחת בגוף השעורים שנתן לה שעורים ולא חטים והשניה במספר השש והוא על פי מה שאמר רבינו האר"י ז"ל בסוד מנחת שעורים שמקריבים ביום ראשון של ספירת העומר דהשעורים הם סוד ה' גבורות מנצפ"ך שבמלכות וכנזכר בשער הכוונות שעשה חשבון כזה עיין שם. וידוע רות היא בחינת המלכות ולכן קודם שנשאה בועז ונזדווג עמה נתן לה שעורים לרמוז שעתה אין בה אלא ה' גבורות מנצפ"ך הרמוזים בשעורים וכאשר יזדווג יתן לה חמשה חסדים ונמצא בגוף השעורים עשה לה רמז ובמספר הששה עשה רמז הרי שתי רמיזות ולכן אמר רֶמֶז רָמַז לָהּ לשון כפול.
או יובן בס"ד עשה לה שתי רמיזות כשנתן לה השש שעורים האחת במספר הששה רמז לה שיצאו ממנה ששה צדיקים שיתברכו בשש ברכות ואלו הן דוד ומשיח דניאל חנניה מישאל ועזריה והשניה רמז לה בכמה דורות יבואו ולכך סידר אותם כך בשורה ראשונה הניח שעורה אחת רמז לדוד המלך ע"ה ותחתיה בשורה שניה הניח ד' שעורות - - - - רמז לה יבואו הארבעה בדור אחד ובשורה שניה הניח שעורה אחת רמז למלך המשיח שיבא בב"א [במהרה בימינו אמן] והרי כאן עשה שתי רמיזות.
או יובן עשה לה שתי רמיזות האחת במספר השש והשניה בצירוף אותיות בְּרָכוֹת כי עשה גם כן בשלשה שעורים צורת סגול כזה [הציור חסר] והוא צורת מגן דוד מה שאין כן מגן מלכי ישראל הוא רק בעל שלשה ואין בו ששה.

או יובן סידר על כפה בשלשה שעורין צורת בי"ת ב ואחריה סידר צורת כ"ף כ הרי שתי אותיות כ"ב והיא עצמה שמה רוּת צרף אותיות כ"ב עם אותיות רוּת הרי כאן צירוף בְּרָכוֹת נמצא בסדר השעורים על גופה ששמה רות נרמז אותיות בְּרָכוֹת ובמספר הששה נרמזו ששה צדיקים שיוצאים ממנה שיתברכו בששה ברכות ולכן אמר רֶמֶז רָמַז לָהּ בלשון כפול.

'**יֹדֵעַ נַגֵּן**', **שֶׁיְּהוֹדֵעַ לִשְׁאֹל** (**שמואל א טז, יח**). פירוש על דרך שאלת חכם חצי תשובה. '**גִּבּוֹר חַיִל**' שֶׁיְּהוֹדֵעַ לְהָשִׁיב, כי יש משיב דברים ארוכים והאריכות מבלבל את השומע ומסיר המתיקות של התשובה ויש שתשובתו קב ונקי. אי נמי יודע להשיב תשובה שכולל בדבריו דברים שדוחין הקושיות שיש לשומע להקשות על דבריו שמתקן כמה ענינים לפי דרכו. '**אִישׁ מִלְחָמָה**' שֶׁיְּהוֹדֵעַ לִשָּׂא וְלִתֵּן בְּמִלְחַמְתָּהּ שֶׁל תּוֹרָה, פירוש אחר שעשו רבנן מלחמה בתורה זה אומר ככה וזה אומר ככה זה אוסר וזה מתיר הוא יבא להכריע שישא מדבריו של זה סברות שזורקן ומבטלם על ידי ראיות ונותן לזה סברות ברורות לחזק דבריו ולקיימם. '**וַה' עִמּוֹ**' שֶׁהֲלָכָה כְּמוֹתוֹ בְּכָל מָקוֹם, פירוש בין בדיני ממונות בין בדיני איסורים בין בדיני קנסות בין בדיני גזירות ולא כאשר תמצא בעלמא שאומרים הלכה כרבי עקיבא בגזרותיו (עירובין מו:) דוקא וכן הלכה כרב באיסורי דוקא והלכה כשמואל בדיני (מנחות מא:) דוקא אלא הוא הלכה כמותו בכל מקום.

וּמְנָא לָן דְּדוֹאֵג הֲוָה (**שמואל א טז, יח**). נראה לכך נקרא דוֹאֵג אותיות 'דאג וא"ו' שדאג על ששה ברכות שזכה להם דוד המלך ע"ה ולכך סיפר אותם בדרך לשון הרע שצרה עיניו בהם ודאג בלבו עליהם.

מְלַמֵּד, שֶׁהִטְעִינוּ מִצְוֹוֹת וְיִסּוּרִים כְּרֵחַיִם (**ישעיה יא, ג**). קשא מצות מאן דכר שמייהו הכא גבי יסורין? ונראה לי בס"ד דאם לא היה המשיח סובל יסורין רבים בשביל ישראל לא היו ישראל מתקיימים בעולם ומי היה עושה המצות ונמצא כיון שעושה הוא להם קיום בעולם שעל ידי כך עושים מצות יש לו חלק בכל המצות שעושין כי הוא הגורם והוא הסיבה לעשות מצות אלו נמצא הטעינו יסורים רבים ומחמת יסורין אלו הטעינו מצות רבים שעושין ישראל שיש לו זכות בהם כאלו הוא עשאם.

רָבָא אָמַר: דְּמוֹרַח וְדָאֵין (ישעיה יא, ג). נראה הכונה דרוח הקודש היתה שורה על חוש הריח שלו וכאשר היתה שורה על חוש הראות של משה רבינו ע"ה רוח הקודש שהיה יכול לידע מן הראיה וכמו שנאמר וְאַתָּה תֶּחֱזֶה מִכָּל הָעָם (שמות יח, כא) והנה בודאי המשיח דכתיב ביה הִנֵּה יַשְׂכִּיל עַבְדִּי יָרוּם וְנִשָּׂא וְגָבַהּ מְאֹד (ישעיה נב, יג) גם הוא יזכה למה שזכה משה רבינו ע"ה שתשרה רוח הקודש על חוש הראות שלו, אך לו נוסף דבר זה ששורה גם על חוש הריח שלו מה שלא זכה שום צדיק לדבר זה ולכן הוא משתמש בחוש הריח דמורח ודאין ואינו משתמש בחוש הראות אף על גב דיכול להיות חזי ודאין מפני שדבר זה הוא תוספת שהוסיף לו הקדוש ברוך הוא על זולתו. ועוד כי זה הוא פלא יותר כי ראיה היא מקרוב עד שיעמדו בעלי דינים לפניו ויראה אותם אך בריח יוכל לידע מרחוק קודם שיראה אותם וקודם שיעמדו לפניו מורח ודאין. ועוד בראיה ישיג מצד אחד דהיינו מצד אשר מלפניו אך בריח ישיג מכל הצדדין אפילו מהעומד אחריו.

ונראה לפרש בס"ד הטעם שזוכה שתשרה רוח הקודש על חוטמו דמורח ודאין כי ידוע מה שכתב הגאון השל"ה שיש בפני האדם רמז לשם הוי־ה והוא שני עינים הם שני יודי"ן וחוטם דוגמת וא"ו הרי מספר כ"ו דשם הוי־ה ברוך הוא. ועוד יש רמז לשם הוי־ה בחוטם עצמו והוא שתי נחיריים הם דוגמת שני יודי"ן וקו המפסיק ביניהם דוגמת וא"ו הרי מספר שם הוי־ה ברוך הוא עיין שם נמצא יש יתרון בחוטם על עינים וכל שכן על שאר אברים שהוא משלים בחצוניות שלו מספר שם הוי־ה ברוך הוא כי הוא בכללו דוגמת וא"ו וגם עוד בו עצמו יש רמז לשם הוי־ה ברוך הוא לכך נתקדש חוטמו של משיח יותר ולכן כתיב וַהֲרִיחוֹ בְּיִרְאַת ה' (ישעיה יא, ג) כי בחוטם נרמז שני הויו־ת שהם מספר ב"ן שהוא במלכות הנקראת יראה.

ועוד נראה לי מספר חוֹטֶם [63] הוא ס"ג אותיות ג"ס ואמרו רבותינו ז"ל (צח.) אין בית דוד בא אלא עד שיכלו גסי הרוח לכן תהיה קדושתו ניכרת בחוטם שמספרו ג"ס להורות כי בימיו בטל גס מן העולם וימצא עניו בלבד ובזה יובן שפיר הפסוק אחר שאמר וַהֲרִיחוֹ בְּיִרְאַת ה' סיים 'וְהוֹכִיחַ בְּמִישׁוֹר לְעַנְוֵי אָרֶץ' שבימיו נמצאים ענוים בלבד.

נִסְתָּרְסָה עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים בִּימֵיהֶם (דניאל ג, כה). יש להקשות מה סירוס שייך בעבודה זרה שהיא עץ ואבן וברזל? ונראה לי בס"ד אם לא היה נעשה נס זה לחנניא מישאל ועזריה היה עושה נבוכדנצר הרשע עוד צלמים אחרים שיעבדום ונמצא צלם זה היה מוליד צלמים אחרים אך עתה שראה הנס הזה לא עשה כלום דהא על זה שכבר עשהו נתחרט ונתבזה וזה הסירוס שנעשה לעבודה זרה שלא נולדו צלמים עוד.

זֶה סֵפֶר דָּנִיֵּאל, שֶׁנִּקְרָא עַל שְׁמוֹ (דניאל א, א). קשא מאי רבותא בזה והלא כל נביא נקרא ספר על שמו? ונראה לי כיון שהוא לא לימד תורה ברבים לא היה מן הראוי שיקרא ספרו על שמו ולכך הבטיחו השם יתברך שֵׁם עוֹלָם יִהְיֶה לוֹ (ישעיה נו, ה) שאף על פי כן יהיה נקרא ספרו על שמו.

ומה שאמר על נחמיה **שֶׁהֶחֱזִיק טוֹבָה לְעַצְמוֹ** פירוש שאמר אֲשֶׁר עָשִׂיתִי עַל הָעָם הַזֶּה (נחמיה ה, יט) דמשמע הוא עשה, ובאמת אלמלא הקדוש ברוך הוא עוזרו לא יכול לעשות כלום והוא החזיק טובה לעצמו דלכך בעי רחמי שיזכרהו לטובה בעבור אשר עשה.

דף צד.

בְּקֵשׁ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לַעֲשׂוֹת חִזְקִיָּהוּ מָשִׁיחַ, וְסַנְחֵרִיב גּוֹג וּמָגוֹג. אין הכונה שיהיה הוא מלך המשיח ממש ותהיה הגאולה השלימה שעתידה להיות בימיו, אלא הכונה שיתן לו הקדוש ברוך הוא מעלות דוגמת מעלות המשיח ויעשה לו נוראות ונפלאות מעין נוראות ונפלאות שיהיו למלך המשיח.

ומה שאמר '**סַנְחֵרִיב גּוֹג וּמָגוֹג**' הכונה שתהיה מפלת סנחריב במקום מפלת גוג שבמפלת סנחריב תמחה ותתבטל קליפת גוג ומגוג ואז יאבדו באותו זמן גוג ומגוג במקום שהם יושבים ותתבטל מלחמת גוג ומגוג ולא תהיה לעתיד כי יאבדו הם וקליפתם לגמרי ומדת הדין קטרגה כיון שלא אמר חזקיהו המלך ע"ה שירה על הנסים שעשית לו הן ברפואתו ומעמד השמש והן במפלת סנחריב אין ראוי שיזכה ליקח מן המעלות הראויים למלך המשיח כלום.

והא דמדת הדין תלתה הדבר הזה בשירה מפני דידוע שבשירה יהיה מיתוק הגבורות וכל צדיק שהוא מבחינת הגבורות יש לו כח למתק הגבורות בשירה טפי משאר

צדיקים ולכן תמצא אברהם אבינו ע"ה כשחפר הבארות לא נתקיימה חפירתם כי באו הפלשתים וסתמום שמלאום עפר (בראשית כו, טו) אבל יצחק אבינו ע"ה כיון שהוא עצמו מבחינת הגבורות כי הוא עטרא דגבורה אז כשחזר וחפר הבארות ההם נתקיימו מעשיו, ולכך אמר כִּי עַתָּה הִרְחִיב ה' לָנוּ וּפָרִינוּ בָּאָרֶץ (בראשית כו, כב) ופרשתי בס"ד מה שאמר 'בָּאָרֶץ' רמז בזה קיום הארץ הוא על ידי הגבורות. ולכן אם תמלא אותיות הָאָרֶץ כזה ה"א אל"ף ר"ש צד"י יעלה המלוי תל"ה שהם ה' פעמים אלקים [86×5=430] עם חמשה אותיות השורש שלהם.

ובזה פרשתי בס"ד (מקים ארץ) [וְנִבְנְתָה עִיר] עַל תִּלָּהּ (ירמיה ל, יח) כלומר תלה הגבורות הנזכר כי בניינה וקיומה הוא על ידי הגבורות ששרשן תל"ה. **ובזה פרשתי** בס"ד לְכוּ חֲזוּ מִפְעֲלוֹת ה' אֲשֶׁר שָׂם שַׁמּוֹת בָּאָרֶץ (תהלים מו, ט) והם שמות אלקים הנזכר שרמוזים במלוי אותיות וכאמור.

ומה שאמר '**פָּתְחָה הָאָרֶץ וְאָמְרָה לְפָנָיו רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם**' הכונה הוא על המלאך הממונה על הארץ כמו שאמר רבינו האר"י ז"ל בביאור פרקי שירה עיין שם, וכן כאן השר הממונה על הארץ אמר אני אומר שירה במקום אותו צדיק ועשהו משיח.

ומה שנתעורר על זה שר הארץ יותר מפני כי הארץ עומדת על התורה כמו שנאמר אִם לֹא בְרִיתִי יוֹמָם וָלָיְלָה חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא שָׂמְתִּי (ירמיה לג, כה) ולכן יראה ארץ קודם מתן תורה שמא לא יקבלו ישראל את התורה וכיון שקבלו שקטה וכמו שאמרו רבותינו ז"ל (שבת פח.) על פסוק מִשָּׁמַיִם הִשְׁמַעְתָּ דִּין אֶרֶץ יָרְאָה וְשָׁקְטָה (תהלים עו, ט) בתחילה יראה ואחר כך שקטה וחזקיה המלך ע"ה הרבית תורה בישראל יותר מכל דורות אחרים וחזק וקיים עמוד התורה שבו נעשה קיום ועמידת הארץ אחר אשר אחז אביו אחז בתי כנסיות ובתי מדרשות וגזר שלא יעסקו בתורה והיה העולם מתמוטט ובא חזקיה המלך ע"ה וחזקו וקיימו ואמצו לכן שר הארץ השתדל בזכותו של חזקיהו המלך ע"ה עתה ואמר אני אומר שירה ועשהו משיח.

ומה שאמר, **אָמַר שַׂר הָעוֹלָם** לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם, עֲשֵׂה צִבְיוֹנוֹ לְצַדִּיק זֶה! היינו שר העולם הוא מלאך מט"ט כנודע ובקש שיעשהו משיח ממש ובימיו תהיה הגאולה ממש וְיָצְאָה בַּת־קוֹל וְאָמְרָה 'רָזִי לִי רָזִי לִי' כלומר עתה אין

זמן זה ראוי וכשר לגאולה העקרית השלימה מפני שעדיין ניצוצי הקדושה לא נשלם בירורם וכפלה הלשון אחד כנגד ניצוצי קדושה השייכים לתפארת אשר כנגדם אנו אומרים בכל יום פרשת הקטורת שהיא תורה שבכתב בחינת תפארת ואחת כנגד ניצוצי קדושה השייכים למלכות שהוא סוד תורה שבעל פה אשר כנגדם אנו אומרים בכל יום ברייתא של הקטורת דתנו רבנן שהיא תורה שבעל פה בחינת המלכות.

וכששמע הנביא העכוב הוה בעבור ניצוצי קדושה אמר '**אוֹי לִי**' שני פעמים כי הנצוץ שהוא טוב כאשר הוא מעורב בקליפה מספר ה'טוב' [17] שלו נהפך למספר אוֹי [17] כי החשבון שוה גם הבת קול נקטה לשון '**רָזִי לִי רָזִי לִי**' כי רָזִי בהפוך אתוון זִיר שהוא כתר ונרמזה דעתה תפארת ומלכות לא הגיעו למדרגת 'שני מלכים בכתר אחד' אלא הם שני כתרים וזהו זִיר כפול.

והנה בספר ועד לחכמים כתב הגאון חיד"א ז"ל דבר אחד השייך למאמר זה דמכלתין והוא דכתב שקבל מרבני זקני עה"ק ירושלים תוב"ב דידוע הוא שחזקיהו המלך ע"ה מפני סנחריב סתם מי גיחון ועד היום ביום השישי בחצות שסוגרים פתחי שערי ירושלים כי כל הישמעלים הולכים בעונותינו הרבים לבית המקדש נשארה העיר כמעט ריקנית ומשום הכי סוגרים השערים, וההולך שם אצל שער אחד אשר הוא סמוך למגדל שומע קול מים רבים שהולכים מתחת לארץ.

ובזמן שהרב מורנו הרב רבי חיים ויטאל ז"ל היה בעה"ק ירושלים תוב"ב בא שר אחד תקיף הנקרא אבו סיפ'ין וידע שמלך ישראל סתם מי גיחון ושאל אם נמצא היום מי שיוכל לפתחו ואמרו לו הגוים יש חכם שהוא אלקי ושמו רב חיים ויטאל, ודאי שהוא יכול לפתחו ושלח אחריו ביום השישי ואמר לו גוזרני עליך שבעוד שאני הולך לבית המקדש פתוח תפתח את הנהר הזה שסתם מלך שלכם והוא נצרך הרבה לעיר ועליך מוטל לפתחו, ואם אין דמך בראשך!

ומורנו הרב רבי חיים ויטאל עשה קפיצת הדרך והלך לדמשק ובא אליו רבינו האר"י ז"ל בחלום ואמר לו הסכלת עשה כי זה השר היה גלגול סנחריב ולכן נקרא אבו סיפ'ין שבערבי פירושו 'אבי החרבות' ואתה יש בך ניצוץ חזקיה המלך ע"ה והיתה שעת הכושר לתקן ולפתוח מי גיחון כי שלא ברצון חכמים עשה חזקיה המלך ע"ה

שהוא מדברים שלא הודו לו חכמים (פסחים נו.) ובזה היתה אתחילתא דגאולה.
והשיבו מורנו הרב רבי חיים ויטאל ז"ל לא רציתי להשתמש בשמות הקודש ואמר לו רבינו האר"י ז"ל אלו לא נשתמשת לבא לדמשק החרשתי אבל מאחר שנשתמשת לזה היית יכול להשתמש לפתחו והיה קדוש השם ותיקון גדול! אמר לו מורנו הרב רבי חיים ויטאל אם כן אחזור לירושלים לפתחו. אמר לו חליף שעתא ולאו זמניה הוא עד כאן דבריו עיין שם.
ומדבריו של רבינו האר"י זלה"ה [זכרונו לחיי העולם הבא] האחרונים שאמר למורנו הרב רבי חיים ויטאל ז"ל 'חליף שעתא ולאו זמניה הוא' נתפרש לנו טעם למה אחר שסתמו חזקיהו המלך ע"ה לא פתחו ישעיה הנביא ע"ה ושאר גדולי ישראל שבכל דור ודור אחר שלא הודו לו בסתימתו חכמי דורו? וגם למה בדורות התנאים ואמוראים דהוה בהו בודאי בעלי קבלה מעשית שיכולים בודאי לפתחו כאשר היה יכול רבינו מורנו הרב רבי חיים ויטאל ז"ל!
ובזה מובן שהיה טעם נסתר לחזקיהו המלך ע"ה בסתימת מי גיחון ומה שלא הודו לו חכמים היינו בטעם הנגלה שלו שאמר שסתמו בשביל מלך אשור וגם אנחנו מבינים הא דלא פתחו אותו אחרי זה עד דור התנאים ואמוראים כי כיון דהוה טעם נסתר בסתימתו לא הוה זמן ראוי לפתחו ברצון הקדוש ברוך הוא אלא עד שהגיע אותו היום שבקש אותו השר מן רבינו מורנו הרב רבי חיים ויטאל ז"ל לפתחו דהא אפילו למורנו הרב רבי חיים ויטאל ז"ל עצמו כשאמר לרבינו האר"י ז"ל עתה אחזור לירושלים לפתחו לא נתן לו רשות ואמר לו חלף שעתא ולאו זמניה הוא.
ודע כי אותו השר הנקרא אבו סיפ'ין בא אחר כך לפה עירינו בג'דאד ונקבר פה בג'דאד בתוך חצר גדול בנוי בסוף מבואות היהודים ואומרים הזקנים של עירינו שהיה על קברו קליפה והיו מאמינים בו הגויים ומכבדים אותו הרבה וגם מן היהודים היו הולכים על קברו לבקש וכו' אך הרב המקובל הישיש מורינו הרב רבי ששון מרדכי ז"ל הוא הרב המחבר קול ששון ודבר בעתו ומזמור לאסף, לקח בית סמוך לקברו והיה עוסק שם בקבלה ויחודים כמה ימים עד שביטל הקליפה שלו והנה בעתה נעשה קברו והחצר והבנין כולו חורבה ואשפה וגם בעיני הגויים אינו חשוב

כלום אלא ככלב מת כי בטל לגמרי! יהי רצון האלילים כרות יכרתון לתקן עולם במלכות שדי אמן כן יהי רצון, ומי יודע בסוד ה' מה שהיה בהרב מורינו הרב רבי ששון מרדכי ז"ל הנזכר איזה גלגול השייך לזה אשר נתבטלה קליפתו של זה על ידו. **עַד דְּאַתּוּ בְּזוּזֵי, וּבְזוּזֵי דְּבְזוּזֵי** (**ישעיה כא, יא**). נראה לי בס"ד דידוע מה שאמרו רבותינו ז"ל בגמרא (צח.) אין בן דוד בא עד שתתפשט מלכות אדום על העולם כולו תשעה חדשים עיין שם. וזהו שאמר **דְּאַתּוּ בְּזוּזֵי** הם האומות **וּבְזוּזֵי דְּבְזוּזֵי** הם אדום שהם עתידים להיות בזוזי לאותם בזוזי שתתפשט מלכותו על כל העולם כולו.

"**מַשָּׂא דּוּמָה אֵלַי קֹרֵא מִשֵּׂעִיר, שֹׁמֵר מַה מִּלַּיְלָה שֹׁמֵר מַה מִּלָּיְלָה**" (**ישעיה כא, יא**). יובן בס"ד דידוע חצי ראשון של לַיְלָה נקרא **לֵיל** וחצי השני נקרא **לַיְלָה** וידוע דחצי השני הנקרא לילה הוא רחמים לגבי חצי הראשון הנקרא ליל ולכן זכר כאן לילה וליל, רמוז שגלות בבל הוא רחמים לגבי גלות האחרון של עתה לכן לגלות בבל קראו לילה ולגלות אחרון קראו ליל והקדים לילה לליל.

ואמר '**שֻׁבוּ אֵתָיוּ**' תיבת 'אֵתָיוּ' לשון אותיות כלומר אותיות של השם יתברך שהם ה"ו של השם ואות א' של כסא ואמר 'שֻׁבוּ אֵתָיוּ' כלומר תשיבו אותיות שלו למקומם להשלים השם והכסא.

או יובן 'שֻׁבוּ אֵתָיוּ' אות יו"ד של ירושלים שהיא חסרה עתה יו"ד דכתיב ירושלם וכאשר פירש הרב הגדול מהר"ם סוזין ז"ל והביא דבריו הרב זכות הרבים מדרש פליאה **מהו ירושלים א"ל אה"ו** ופירש הרב ששאל מהו ירושלים דכתיבה ירושלם חסר יו"ד? והשיב זה תלוי בשלימות אה"ו שהם א' דכסא ואותיות ו"ה של השם וכאשר יושלמו אלו תושלם ירושלים באות יו"ד. ולזה אמר כאן 'שֻׁבוּ אֵתָיוּ' תשיבו אות יו"ד של ירושלים על ידי התשובה ומעשים טובים.

או יובן שובו את י"ו הם אותיות יו"ד וא"ו שבשם שהם משפיעים לשתי ההי"ן שבשם בסוד ארבע ככרות שבת קדש ובגלות נתמעטה השפעה זו דאותיות יו"ד וא"ו ועל ידי תשובה ומעשים טובים תחזור ליושנה.

כַּיּוֹצֵא בַּדָּבָר אַתָּה אוֹמֵר: "וַיֹּאמֶר יִתְרוֹ: בָּרוּךְ ה' אֲשֶׁר הִצִּיל אֶתְכֶם" (**שמות יח, י**). נקיט לשון זה **כַּיּוֹצֵא בַּדָּבָר** לומר דאין דבר זה דומה ממש להך דחזקיהו דהתם לא אמר

שירה כלל אך כאן אמרו שירה גדולה ויקרה ומשובחת ורק 'בָּרוּךְ' לא אמרו. מיהו צריך להבין על מה כל החרדה לחשוב דבר זה לגנאי על אשר לא אמרו 'בָּרוּךְ' כיון דאמרו 'שִׁירָה', ולמה לא תחשב טפי מן 'בָּרוּךְ' ויתרו אמר 'בָּרוּךְ' ולא אמר 'שִׁירָה'?

ונראה לי בס"ד כי **הַשִּׁירָה** נאמרה על נס התחתון שניצולו ישראל ואויביהם טבעו בים סוף אך אמירת **בָּרוּךְ** ה' קאי על נס העליון שעשה הקדוש ברוך הוא למעלה בעולמות העליונים והוא שעשה אורות דגדלות לבחינת אות וא"ו דשמא קדישא בלתי הדרגות ועל ידי כך יצאו ישראל ממצרים.

ולכן אנחנו אומרים הלל בערבית של ליל חג הפסח וזה נרמז בברוך כי מפורש בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות דהגדלות היא בסוד ג' פעמים 'עד' וזה נרמז בפסוק וַתָּבֹאִי בַּעֲדִי עֲדָיִים (יחזקאל טז, ז) עֲדִי אחד, עֲדָיִים שתיים. וג' פעמים 'עד' עולה רכ"ב [74×3=222].

ובזה פירשתי מה שאמר השם יתברך לאברהם אבינו ע"ה כִּי בָרֵךְ אֲבָרֶכְךָ (בראשית כב, יז) כלומר אשפיע לך ברכה מאורות דגדלות שהם בָּרֵךְ [222] ונרמז זה באותיות בָּרוּךְ שהוא רכ"ב וא"ו כי אורות דגדלות הנזכר שהם ג' פעמים ע"ד שעולים רכ"ב המה לבחינת הוא"ו ולכך גנאי זה להם שלא אמרו בָּרוּךְ ה' בעד נס העליון של עולמות העליונים הרמוז באותיות ברוך.

הַיְנוּ דְּאָמְרֵי אִינָשֵׁי: גְּיוֹרָא, עַד עֲשָׂרָה דָּרֵי, לָא תִּבְזֵי אַרְמָאָה קַמֵּיהּ (שמות יח, י). נראה לי בס"ד נקטי **עֲשָׂרָה דָּרֵי** כי זה לעומת זה עשה האלקים וכמו שיש יו"ד ספירות קדושה כן יש עשר כוחות טומאה ולכן עד עשרה דרי לא ישאר שום לחלוחית מרוחות הטומאה שהיה נדבק באותו הגר בגיותו שבכל דור ימחה חלק אחת מהם לגמרי ועד עשרה דרי לא ישאר כלל ואז תוכל לבזות ארמאה באפיה כיון דנבדל לגמרי מהם ולא יגיע לו צער בבזיונם.

אך מקשים רב פליג על שמואל דמפרש הוא 'וַיִּחַדְּ' שֶׁהֶעֱבִיר חֶרֶב חַדָּה עַל בְּשָׂרוֹ, ואיך מייתי סייעתא לדרשה של שמואל שדרש נַעֲשָׂה בְּשָׂרוֹ חִדּוּדִין?

ונראה לי בס"ד אדרבא בזה בא להקשות על פירושו של שמואל כיון דאמרי אינשי עד עשרה דרי לא תבזי, אם כן מאי קא משמע לן קרא דבר זה ביתרו דנעשה בשרו

חדודין והלא הוא הוה ראשון! ואפילו בעשרה דורות הבאים אחריו אם היה מזדמן שתאמר בזיון על אמוראה קמיה היה נעשה בשרו חדודין. על כן אי אפשר לפרש שבא הכתוב ללמדינו דבר זה אלא הכונה הוא 'שֶׁהֶעֱבִיר חֶרֶב חַדָּה'.

יָבוֹא חִזְקִיָּה שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁמוֹנָה שֵׁמוֹת, וְיִפָּרַע מִסַּנְחֵרִיב, שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁמוֹנָה שֵׁמוֹת (**ישעיה י, טז**). נראה לי בס"ד הטעם שזכה לשמנה שמות כי הרביץ תורה שבעל פה בישראל עד מאד ותורה שבעל פה יש בה שמונה דרגין 'כשר ופסול טמא וטהור חייב וזכאי אסור ומותר' והנה בשמנה שמות אלו שהם פֶּלֶא יוֹעֵץ אֵ־ל גִּבּוֹר אֲבִי עַד שַׂר שָׁלוֹם (ישעיה ט, ה) יש כ"ד אותיות כנגד כ"ד צרופי שם אדנ־י שהוא העושה דין ברשעים בסוד דינא דמלכותא 'דינא' אותיות 'אדנ־י' ולכן אמר **יָבוֹא חִזְקִיָּה שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁמוֹנָה שֵׁמוֹת** שהם כ"ד אותיות כנגד כ"ד צרופים של שם אדנ־י **וְיִפָּרַע מִסַּנְחֵרִיב** על ידי כ"ד צרופים של שם אדנ־י שהוא הפועל דין ברשעים.

ונראה על חזקיהו התפלל דוד המלך ע"ה אַל יָשֹׁב 'דַּךְ' נִכְלָם (תהלים עד, כא) זה חזקיהו המלך ע"ה שיש לו שמונה שמות שהם כ"ד אותיות ואם תצרף עמהם 'יחזקיהו' יהיו ל"א אותיות בענין שם אֵ־ל.

ובזה יובן בס"ד מַה תִּתְהַלֵּל בָּרָעָה הַגִּבּוֹר חֶסֶד אֵ־ל כָּל הַיּוֹם (תהלים נב, ג) **הַגִּבּוֹר** זה סנחריב **חֶסֶד אֵ־ל** שיעשה הקדוש ברוך הוא חסד א־ל לחזקיהו שיש לו שמות ל"א אותיות ואמר **כָּל הַיּוֹם** הוא על דרך מה שאמרו רבותינו ז"ל על פסוק עוֹד הַיּוֹם בְּנֹב לַעֲמֹד (ישעיה י, לב).

וְהָאֵיכָא 'חִזְקִיָּהוּ'? **שֶׁחִזְּקוֹ יָ־הּ** (**ישעיה י, טז**). קשא אכתי למה יגרע שם זה ולא ימנה בכלל שמותיו, ובפרט שהוא העיקר שנקרא בו?

ונראה לי בס"ד דאיתא בדברי רבינו בשער הפסוקים כי חזקיה המלך ע"ה ויחזקאל הנביא ע"ה שניהם משורש קין והיו מן הטיפות הראשונות של אדם הראשון שהיו ברפיון ולפי שנשמותיהם היו תלוים ברפיון לכך נזכרו בלשון חוזק בשמותם להורות על תיקונם שנתקנו תיקון גמור ונתקנו לגמרי מרפיונם עיין שם.

ובזה מובן דברי התלמוד דדריש 'חִזְקִיָּהוּ' שֶׁחִזְּקוֹ יָ־הּ מן הרפיון ולכך לא חשיב ליה עם שמנה שמות כי כל אלו השמנה שמות זכה להם מצד עצמו אחר שגדל בתורה

ומצות ומעשים טובים ואם כן הם שלו ממש כי מכחו באו לו ומשלו נתנו לו. אך שם חִזְקִיָּה זה נקרא בו מעת לידתו כי הוא מורה על החסד שעשה הקדוש ברוך הוא עמו שחזקו מרפיונו וזה זכה בו תכף ומיד בלידתו בעולם הזה שחזקו י־ה מרפיון ועל ידי כך זכה להיות גדל בתורה ומצות.

ולדרשה של דבר אחר דדריש **שֶׁחִזֵּק אֶת יִשְׂרָאֵל לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם** דשם זה בא לו על פי היתרון שהיה לו בתורה אשר על ידי כך זכה לנס שנעשה בסנחריב ואז ממילא ישראל שראו בעיניהם הנס נתחזקו לאבינו שבשמים הנה לזה המאן דאמר של דבר אחר אית ליה תשעה שמות יש לו וחזקיה בכללם.

וְהָאֵיכָא, 'סַנְחֵרִיב'? שֶׁסִּיחֵתוֹ רִיב (מלכים ב טו, יט). קשא מה תירץ בזה הא אכתי שם שלו הוא ולמה אינו נמנה עם שאר שמותיו? ונראה לי אין הכי נמי שם הוא לו אבל אינו שם של מעלה כדי שיצטרך כנגדו שם אצל חזקיהו המלך ע"ה לבטל כחו יען כי שם זה בעצמו הוא קטיגור שלו שמגיד על רשעתו הן למאן דאמר 'שֶׁסִּיחֵתוֹ רִיב' הן למאן דאמר 'שֶׁסָּח וְנָחַר' ורק לאותם שמנה שמות שהם של מעלה ובא לו מצדם כח צריך להיות כנגדן בקדושה אצל חזקיהו שמנה שמות כדי לבטל כחם.

ומה שאמר '**שֶׁסִּיחֵתוֹ רִיב**' נראה לי בס"ד דידוע הקליפה המבטלת לימוד תורה מן האדם ומושכת אותה ממנו שמה 'רִיב' וכמו שכתב רבינו שמשון מאצטרפולי זיע"א על מאמר הגמרא (שבת קמז:) דרבי אלעזר בן ערך נמשך אחר מקום דשן ושמן ויין טוב ושכח תלמודו וכשבא לקרות בספר תורה בציבור בפרשת הַחֹדֶשׁ הַזֶּה לָכֶם (שמות יב, ב) אמר 'החרש היה לבם' שהניח אותיות 'רִיב' במקום אותיות 'דזך' מפני ששלטה עליו הקליפה שנקראת רִיב ולכן תלמיד חכם שעוסק בתורה תמיד נקרא 'רבי' ששולט על קליפת 'רִיב'.

וידוע דסנחריב שלח דברים עם רבשקה לומר לישראל אַל תִּשְׁמְעוּ אֶל חִזְקִיָּהוּ כִּי כֹה אָמַר הַמֶּלֶךְ אַשּׁוּר עֲשׂוּ אִתִּי בְרָכָה וּצְאוּ אֵלַי וְאִכְלוּ אִישׁ גַּפְנוֹ וְאִישׁ תְּאֵנָתוֹ וּשְׁתוּ אִישׁ מֵי בוֹרוֹ עַד בֹּאִי וְלָקַחְתִּי אֶתְכֶם וכו' (ישעיה לו, טז) וקשא וכי הוא צריך לצוותם על אכילה ושתיה! ודאי הם עושים כן ומה בא לחדש להם בדברים אלו?

אך הכונה כי חזקיהו אומר לכם שתאכלו בלחמה של תורה ושתו ביינה של תורה

ואתם אל תשמעו לו אלא אכלו איש גפנו ואיש תאנתו שתתענגו רק באכילה הגשמית בלבד ושתו איש מי בורו ולא תאכלו מלחמה של תורה ולא תשתו ממים ויין של תורה נמצא רצה להפרישם מעסק התורה ולהתענג בתענוג הגשמי של לחם ומים כדי להשליט עליהם קליפה של ריב ולזה נקרא סנחריב סיחתו 'ריב' כלומר בסיחתו רצה להשליט בעולם קליפה של 'ריב' בר מינן.

מִפְּנֵי מַה זָכָה אוֹתוֹ רָשָׁע לִקְרוֹתוֹ, "אָסְנַפֵּר רָבָא וְיַקִּירָא"? מִפְּנֵי שֶׁלֹּא סִפֵּר בִּגְנוּתָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל (מלכים ב יח, לב). נראה לי בס"ד ארץ ישראל יש בה שלשה מדרגות של קדושה זו למעלה מזו האחת היא ארץ ישראל למעלה ממנה ערי מקלט למעלה ממנה עיר ירושלים תוב"ב ולכן זכה לשלשה תוארים של מעלה.

לְהֵיכָא אַגְלִי לְהוּ. יש להקשות מה שייכות יש לשאלה זו לְהֵיכָא אַגְלִי לְהוּ עם מאמר הקודם שהוא מדבר בטעם שזכה לשמות של מעלה משום שלא ספר בגנות ארץ ישראל?

ונראה לי בס"ד דתלמודא קשיא ליה בהאי טעמא כי באומרו כְּאַרְצְכֶם (מלכים ב יח, לב) ולא אמר 'עֲדִיפָה מֵאַרְצְכֶם' לא מכשרון עצמו אמר הכי אלא מפני שהוא מוכרח לכך דיודע שלא יועילו שקריו כי הם יודעים אותם המקומות שהם גריעי מארץ ישראל ומה תועלת בשקריו שיאמר שהם טובים יותר? לכך שאל **לְהֵיכָא אַגְלִי לְהוּ**, ומר זוטרא אמר '**לְאַפְרִיקִי**' ורבי חנינא אמר '**לְהָרֵי סְלוּג**' ובזמן הגמרא יודעים הם דאלו המקומות היו רחוקים מאד מאד ואי אפשר לחשוב שיש לישראל ידיעה מהם ואין מכירין אותם אם היה רוצה לשקר לומר מקומות אלו טובים יותר אין מי שיכיר בשקריו.

"**תַּחַת כְּבֹדוֹ**", **וְלֹא כְּבוֹדוֹ מַמָּשׁ** (ישעיה י, טז). נראה לי לסברת רבי יוחנן רצה לעשות נס פלא שהוא נס בתוך נס שהגופים נשרפו והבגדים קיימים ולסברת רבי אלעזר רצה להגדיל הנס לעיני הרואין שישארו הגופים קיימים והם פגרים מתים ויראו הרואין איך עם רב כחול הים מושלכים מתים שמתו בלילה אחת בשעה אחת אבל אם ישרפו יהיו אפר לא יהיה ניכר מספרם ברבויים כמה היו.

דף צד:

דְּשַׁמְעֵיהּ לְנָבִיא דְּקָאָמַר: "יַעַן כִּי מָאַס הָעָם הַזֶּה אֶת מֵי הַשִּׁלֹחַ הַהֹלְכִים לְאַט, וּמָשׂוֹשׂ אֶת רְצִין וּבֶן רְמַלְיָהוּ" (ישעיה ח, ו). נראה הַשִּׁלֹחַ כתיב על כן אותיות 'מי השלוח' הם אותיות 'להמשיח' דקאי על חזקיהו המלך ע"ה והוא חשב על שבט יהודה ובנימין גם כן.

"מְאֻחֶרֶת הֵ' בְּבֵית רָשָׁע" זֶה פֶּקַח בֶּן רְמַלְיָהוּ, שֶׁהָיָה אוֹכֵל אַרְבָּעִים סְאָה גּוֹזָלוֹת בְּקִנּוּחַ סְעוּדָה (משלי ג, לג). נראה לי הא דנקיט לשון מארה, דידוע ברכה של הדגן נמשכת מן הבינה שהוא סוד מאה כי המאות בבינה ולכן כתיב ביצחק וַיִּזְרַע יִצְחָק בָּאָרֶץ הַהִוא וַיִּמְצָא בַּשָּׁנָה הַהִוא מֵאָה שְׁעָרִים (בראשית כו, יב) נמצא המאה היא מקור הברכה של המזון והצדיק האוכל לשובע נפשו (משלי יג, כה) שאוכל מעט ושבע היינו יבא ברכה מן המאה בתוך מעיו וישבע בחלק מעט במקום מרובה אבל הרשע רחוק הוא מן הברכה ואז יבא אות ר' הרומז לרשע כנזכר בגמרא דשבת (שבת קד.) ויכנס בתוך המאה ותהיה צירוף 'מְאֻחֶרֶת' ולזה אמר 'מְאֻחֶרֶת הֵ' בְּבֵית רָשָׁע' אמר רָשָׁע דייקא דאות ר' רומז לרשע.

והא דאמר **גּוֹזָלוֹת** ולא אמר עופות רמז לפי דרכו דהרשע שאוכל בלא ברכה ואינו מברר ניצוצי קדושה הוא גוזל להקדוש ברוך הוא וכנסת ישראל ולכן קרי לעופות שלו שהיה אוכל בשם גּוֹזָלוֹת לשון גזילה.

"וּנְוֵה צַדִּיקִים יְבָרֵךְ", זֶה חִזְקִיָּה מֶלֶךְ יְהוּדָה (משלי ג, לג). נראה לי בס"ד על פי מה שאמר רבינו האר"י ז"ל (בשער הגלגולים דף מא.) בסוד החו"ג [החסד וגבורה] המתפשטים בשש קצוות בבחינת הגדלות כי גבורת הגדלות העולה דרך עליה מן היסוד לנצח הוא חזקיהו מלך יהודה יעוין שם. וידוע דהנצח הוא ירך המיוחד שהוא הימני ואותיות יְבָרֵךְ יהיו תיבת בַּיֶּרֶךְ בהפוך אתוון כלומר נְוֵה צַדִּיקִים הוא היסוד בַּיֶּרֶךְ הוא הנצח זֶה חִזְקִיָּה מֶלֶךְ יְהוּדָה.

ועוד נראה לי בס"ד דקרי לחזקיהו המלך ע"ה 'נְוֵה צַדִּיקִים' על פי מה שאמר בשער הגלגולים דנפש דאצילות שנסתלקה מן אדם הראשון בחטאו לסוף נתגלגלה בנדב ואביהו הנקראין ירכי קשוט דמתמן נביאים, ואחר כך לקחם פנחס במעשה זמרי

ואחר כך נתגלגלה בשמואל ואחר כך נתגלגלה בחזקיה המלך ע"ה יעוין שם. ולכן קרי לחזקיהו 'נָוֶה צַדִּיקִים' שלקח נפש שנתגלגלה פעם ראשונה בנדב ואביהו הם שני צדיקים והם בירך כי הם תרין ירכין ולזה אמר נָוֶה צַדִּיקִים 'יְבָרֵךְ' אותיות 'בַּיָּרֵךְ' כלומר נָוֶה צַדִּיקִים שהם 'בַּיָּרֵךְ' הוא חִזְקִיָּה מֶלֶךְ יְהוּדָה.

שֶׁהָיָה אוֹכֵל לִיטְרָא יָרָק בְּסָעוּדָה (משלי ג, לג). זו גרסה הנכונה ולא גרסינן 'בָּשָׂר' ומה שאמר **לִיטְרָא** לאו דוקא אלא אוכל מעט ודומה בעיניו ליטרא כי היה צַדִּיק אוֹכֵל לְשׂוֹבַע נַפְשׁוֹ (משלי יג, כה) והאכילה מתברכת במעיו הגם דהיא מעט.

ונראה לי בס"ד לכך בחלותו כתיב וַיַּסֵּב חִזְקִיָּהוּ פָּנָיו אֶל הַקִּיר (ישעיה לח, ב) ורבותינו ז"ל (ברכות י:) דרשו שהליץ בתפלתו ומה שונמית שעשתה עליית קיר החייתה את בנה וכו' ולפי האמור כאן שהיתה אכילתו ירק, הסב פניו אל הַ'קִּיר' שהוא בהפוך אתוון **יָרָק** לזכור לו הקדוש ברוך הוא זכות זה שהיה אוכל יָרָק במקום בָּשָׂר ומסגף עצמו אף על פי שהוא מלך.

אֵין נִמְסָר עַם עָיֵף בַּתּוֹרָה בְּיַד מִי שֶׁמַּצִּיק לוֹ (ישעיה ח, כג). נראה לי בס"ד בתורה כתיב כִּי חַיִּים הֵם לְמֹצְאֵיהֶם (משלי ד, כב) ודרשו רבותינו ז"ל (עירובין נד.) למוציאהם בפה. וידוע דאות פ"ה באלפ"א בית"א כפולה שהיא פ"ף אחת סתומה ואחת פתוחה ופ"ה פתוחה היא רומזת שיפתח האדם פיו בתורה דעל זה קאמר 'למוציאהם בפה' אך פ' סתומה לכתר תורה שיהיה מן שבעים פנים והיינו תחלק אות **פ**' לשני חלקים שהם חלק אחד יו"ד כנגד אות יו"ד שהיא בתוך פ' וזו היו"ד רומזת לכתר כי יו"ד [20] מספרה עשרים ואותיות עשרים [620] הם מספר כתר [620] ונשאר **ע**' רומז לשבעים פנים של התורה שהכתר נשלם בהם נמצא לפי זה אותיות פ"ף נעשו עי"ף ולזה אמר **אֵין נִמְסָר עַם** 'עָיֵף' **בַּתּוֹרָה** ונרמז שני פפ"ין אלו בדברי רבותינו ז"ל שאמרו למוציאהם בפה 'ב' פה'.

לֹא כָּרְאשׁוֹנִים, שֶׁהֵקֵלּוּ מֵעֲלֵיהֶם עֹל תּוֹרָה, אֲבָל אַחֲרוֹנִים, שֶׁהִכְבִּידוּ עֲלֵיהֶם עֹל תּוֹרָה (ישעיה ח, כג). קשא למה קרי לשבט יהודה שמולך עליהם חזקיהו המלך ע"ה בשם אַחֲרוֹנִים ומאי רבותייהו דשאר שבטים שיהיו נחשבים רִאשׁוֹנִים?

ונראה לי בס"ד כי ידוע מה שאמר רבינו האר"י ז"ל דכל השבטים מושרשים במלכות

בעשר ספירות שבה ראובן בחסד שמעון בגבורה לוי בתפארת וכן השאר אבל יהודה במלכות דמלכות ומצד זה קרי לשבט יהודה אַחֲרוֹנִים.

וּרְאוּיִין הַלָּלוּ לַעֲשׂוֹת לָהֶם נֵס כְּעוֹבְרֵי הַיָּם וּכְדוֹרְכֵי הַיַּרְדֵּן (ישעיה ח, כג). נראה לי בס"ד עוֹבְרֵי הַיָּם על ידי משה רבינו ע"ה שהיה בסוד חמה וְדוֹרְכֵי הַיַּרְדֵּן על ידי יהושע שהיה בסוד לבנה ומספר **חַמָּה** וּ**לְבָנָה** [140] עולה למספר ק"מ כמנין **יְחִזְקִיָּה** [140] לרמוז ראוים עמו של יחזקיה לעשות להם כנס הנעשה על ידי חמה ועל ידי לבנה.

אִם חוֹזֵר בּוֹ, מוּטָב, וְאִם לָאו, אֲנִי אֶעֱשֶׂה לוֹ נֶגְלִיל בַּגּוֹיִם (ישעיה ח, כג). הנה נודע מה שאמרו רבותינו ז"ל (בראשית רבה פמ"ג) בפסוק וַיֶּחֱלַק עֲלֵיהֶם לַיְלָה (בראשית יד, טו) שהיה זה ליל ט"ו ניסן גם נס יציאת מצרים היה ליל ט"ו ניסן וגם זה הנס שהיה לישראל בימי סנחריב היה ליל ט"ו ניסן כמו שאמרו רבותינו ז"ל על פסוק וַיְהִי בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיֵּצֵא מַלְאַךְ ה' וַיַּךְ בְּמַחֲנֵה אַשּׁוּר (מלכים ב' יט, לה) הלילה ההוא הידועה שהיא ליל ט"ו ניסן. נמצא אותה הלילה היתה שלישית לנסים ולזה אמר אֶעֱשֶׂה לוֹ נֶגְלִיל חלק תיבת **נֶגְלִיל** לשתים וקרי בה **ג' לֵיל** דהיינו ליל שלישית לנס.

יָבוֹא סַנְחֵרִיב וְסִיעָתוֹ וְיַעֲשֶׂה אֲבוּס לְחִזְקִיָּהוּ וּלְסִיעָתוֹ (דברי הימים ב לב, א). נראה לי בס"ד נקיט לשון אֲבוּס כי המרבה בשתיית היין נקרא סובא כמו שנאמר זוֹלֵל וְסֹבֵא (דברים כא, כ) דהשתיה מכונית כן כמו סָבְאֵךְ מָהוּל בַּמַּיִם (ישעיה א, כב) וכן אָקְחָה יַיִן וְנִסְבְּאָה שֵׁכָר (ישעיה נו, יב) וידוע דהתורה נקראת יין דכתיב וּשְׁתוּ בְיַיִן מָסָכְתִּי (משלי ט, ה) ולכן חזקיהו שהיה סובא ביינה של תורה בזכות זה יבא סנחריב ויהיה אֲבוּס לו כי **סוֹבֵא** בהפוך אתוון **אֲבוּס**.

ונראה לי עוד **סַנְחֵרִיב** [330] גימטריא ש"ל כמנין **אֲבוּס לְחִזְקִיָּהוּ הַמֶּלֶךְ** [330] בדקדוק. **חֵבֶל עַל שֶׁל סַנְחֵרִיב מִפְּנֵי שַׁמְנוֹ שֶׁל חִזְקִיָּהוּ, שֶׁהָיָה דּוֹלֵק בְּבָתֵּי כְּנֵסִיּוֹת וּבְבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת** (ישעיה י, כז). הא דתלה הזכות בשמן לרמוז כי עיקר הזכות היה מלימוד התורה בלילות שהיו לומדין לאור השמן גם תלה הזכות בשמן לרמוז כי הגין עליהם שם בי־ט [21] שהוא רמוז בשמן בסוד הכונה שמכוונים בראשי תיבות 'מִי שֶׁעָשָׂה נִסִּים לַאֲבוֹתֵינוּ' בקדוש החודש דְּ'שָׁמָן' בא"ת ב"ש הוא שם **בי־ט** שבו ניצול דוד המלך

ע"ה מן אכיש והוא מסוגל להציל את ישראל מאוייביהם ומספרו כ"א כמנין אהי־ה [21] שהוא סוד הבינה דמתמן אתייהבת תורה.

מָה עָשָׂה? **נָעַץ חֶרֶב עַל פֶּתַח בֵּית הַמִּדְרָשׁ וְאָמַר: כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ עוֹסֵק בַּתּוֹרָה, יִדָּקֵר בְּחֶרֶב זֶה!** (**ישעיה י**, **כז**). צריך להבין למה נעץ 'חֶרֶב' ולא רומח או שאר כלי זיין גם מה לשלול ולמידק באומרו 'בְּחֶרֶב זֶה' בא?

ונראה לי בס"ד דידוע דהתלמיד חכם נקרא חָבֵר וכמו שאמר הכתוב הַיּוֹשֶׁבֶת בַּגַּנִּים חֲבֵרִים מַקְשִׁיבִים (שיר השירים ח, יג) וכן נזכר בלשון המשנה והתלמוד (ח:) ופירשתי בס"ד טעם לזה כי תלמיד חכם עוסק בתורה שבעל פה שיש בה שמונה דרגין שהם כשר ופסול אסור ומותר טמא וטהור חייב וזכאי, ושיעור לימודה של תורה הוא מאה ואחד כדי שתשאר בלב האדם ולא תשכח ממנו, והיא יש בה שני חלקים נגלה ונסתר וכל חלק שיעור לימודו מאה ואחד וב' פעמים מאה ואחד הוא ר"ב ולכן התלמיד חכם נקרא 'רַב' כמו שאמרו כל רב מבבל. וצירוף **ח**' דרגין של תורה עם אותיות **רַב** הוא **חָבֵר** לכן התלמיד חכם נקרא חָבֵר.

ועוד אמרתי בס"ד טעם אחר כי לימוד התורה רמוז באות למ"ד [74] שהוא לשון לימוד ועליון על כל אותיות ומספרו במילואו ע"ד אך צריך שיהיה הלימוד בקול ולא יהיו דברים שבלב וצרף מספר קוֹל [136] עם מספר למ"ד עולה מספר חָבֵר [74+136=210] לכן התלמיד חכם נקרא חָבֵר.

ולזה אמרו 'אִם הַקּוֹל קוֹל יַעֲקֹב אֵין הַיָּדַיִם יְדֵי עֵשָׂו' כי ידי עשו נתברכו בחרב דכתיב וְעַל חַרְבְּךָ תִחְיֶה (בראשית כז, מ) והקול בתורה שהיא רמוזה באות למ"ד מבטל חרב עשו ולזה אמר כָּל מִי שֶׁאֵינוֹ עוֹסֵק בַּתּוֹרָה יִדָּקֵר בְּ'**חֶרֶב**' זֶה דייקא שהוא הפך אותיות '**חָבֵר**' דמי שאינו עוסק בתורה אינו חפץ בחבר לכך אין לו הצלה מן החרב ולכן חִזְקִיָּהוּ [136] מספרו קוֹל [136] כי הוא הגביר קול יעקב בתורה ואותיות **סַנְחֵרִיב** הם אותיות '**חֶרֶב נְסִי**' רמז דהחרב שנעץ חזקיהו בבית המדרש הוא גרם נסי השם יתברך שעשה לישראל.

עֶשֶׂר מַכָּעוֹת נָסַע אוֹתוֹ רָשָׁע בְּאוֹתוֹ הַיּוֹם (**ישעיה י**, **כח**). נראה לי בס"ד הטעם שנסע עשר מסעות שהוא מהלך עשרה ימים ביום אחד זה היה בהשגחה מן השמים לרמוז

לשר שלו שלא נתן לו השם יתברך רשות על ידי הנביא לבא לארץ ישראל ללכדה כולה אלא רק לעשרת השבטים בלבד ולא ירושלם וכמו שאמרו לעיל נָבִיא אַעֲשֶׂרֶת הַשְּׁבָטִים אִיתְנַבִּי וְהוּא יָהִיב דַּעְתֵּיהּ עַל יְרוּשָׁלַיִם, ולכן נשתייר ממנו עשרה שלא מתו דכתיב וְנַעַר יִכְתְּבֵם (ישעיה י, יט) כמה יכול הנער לכתוב? אות יו"ד.

"**צַהֲלִי קוֹלֵךְ בַּת גַּלִּים**", **בִּתּוֹ שֶׁל אַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב, שֶׁעָשׂוּ מִצְוֹות לְפָנֵי כְּגַלֵּי הַיָּם** (**ישעיה י**, ל). הא דדימה אותם לגלים ולא לרבוי אחר, נראה לי בס"ד דאמרו רבותינו ז"ל (ברכות טז:) אין קורין אבות אלא לשלשה, וכן אמר הפייטן שְׁלֹשָׁה מִי יוֹדֵעַ? שְׁלֹשָׁה אֲנִי יוֹדֵעַ, שְׁלֹשָׁה אָבוֹת, נמצא האבות רמוזים באות **גימ"ל** שמספרו שלשה ובמלואו הוא אותיות **גַּלִּים** ולכן קראה בַּת גַּלִּים, בַּת־גִּימ"ל כי אברהם יצחק ויעקב הם שלשה ורמוזים באות גימ"ל ועשו מצות כגלים אותיות גימ"ל.

מֵהַאי לָא תִּסְתַּפִּי אֶלָּא אִיסְתַּפִּי מִנְּבוּכַדְנֶאצַּר הָרָשָׁע, דִּמְתִיל כְּאַרְיֵה . הא דהוצרך לפרש להם עתה בענין סנחריב צרתם אשר על יד נבוכדנצר הרשע, מפני כי נבוכדנצר הוא אחד מן העשרה שנשארו אצל סנחריב שהשאירו המלאך בנס שלא הרגו עם ההרוגים ונמצא מעתה הוכן נבוכדנצר בעבורם.

והא דקראו **לַיְשָׁה** ולא קראו אדיר כאשר קראו הנביא בזמן ממשלתו, דכתיב עָלָה אַרְיֵה מִסֻּבְּכוֹ (ירמיה ד, ז) נראה קראו לַיְשָׁה [345] כמנין **אֱלֹהִים אֲחֵרִים** [345]. שהוא עתיד לעשות אלהים אחרים הוא הצלם אשר עשה. וגם עוד לַיְשָׁה [345] כמנין **חָרוֹן אַף** [345] שבימיו יהיה חרון אף שיחריב בית המקדש ויגלה את ישראל.

גם עוד **לַיְשָׁה** בהפוך אתוון **יִשְׁלָהּ** מלשון שולה דגים מן הים שהוא לשון המשכה ויציאה שמושך ומוציא את ישראל מארצם ויגלם לבבל וגם הוא ישלה ברוש שישלה אותו אויל מרודך בנו מקברו כמו שפירש רש"י ז"ל במלכים, כי נבוכדנצר מת בכ"ד לחדש ונקבר ביום כ"ו ואויל מרודך לא רצה לישב על כסאו שחשב אולי עודנו חי ולכך הוציאו אותו לפניו מקברו וגררו אותו לקיים בו נבואת הנביא וְאַתָּה הָשְׁלַכְתָּ מִקִּבְרְךָ כְּנֵצֶר נִתְעָב (ישעיה יד, יט) עיין שם ולכן קראו כאן לַיְשָׁה שהוא אותיות יִשְׁלָהּ כלומר תחילה ישלה את ישראל מארצם ואחר כך ישלה אותו בנו מקברו.

דף צה.

עָתִיד יִרְמְיָה בֶּן חִלְקִיָּה מֵעֲנָתוֹת דְּמִתְנַבֵּי עֲלָה (ירמיה א, א). קשא והלא גם יחזקאל הנביא ע"ה התנבא על חרבן ירושלם ובית המקדש ועל מלך בבל שיבא ויחריב ולמה נקיט ירמיהו?

ויש לומר דנבואת ירמיהו עשתה פועל בלב ישראל כי היה גלגול שלמה המלך ע"ה אשר בנה בית המקדש והוא עצמו מתנבא עתה על חרבנו, ובזה אמרו ישראל אין תקוה שיעשו תשובה ויתבטל החרבן מאחר כי הבונה עצמו מתנבא בחרבן שמע מינה סוף דבר הכי הוי.

ונראה נרמז זה באומרו יִרְמְיָה בֶּן חִלְקִיָּה כי שלמה קראו נתן המלך ע"ה בדבר ה' בשם ידיד י־ה (שמואל ב' יב, כה) וכן כאן חִלְקִיָּה קאי על שלמה המלך ע"ה 'חלק י־ה' וידוע דגלגול שני נקרא בן לראשון וזהו 'בן חלק י־ה'.

אוֹתוֹ הַיּוֹם נִשְׂאַר מֵעֲוֹנָהּ שֶׁל נוֹב (ישעיה י, לב). נראה לי בס"ד רמז הכתוב שאמר דוד המלך ע"ה יָגוֹן בִּלְבָבִי יוֹמָם עַד אָנָה יָרוּם אֹיְבִי עָלָי (תהלים יג, ג) רצונו לומר **הַיָּגוֹן שֶׁבִּלְבָבִי** הוא רק **יוֹמָם** רצונו לומר יום אחד שיעבור אותו היום ולא ילחם אז נצולין ישראל וחזקיהו יען כי **עַד 'אָנָה'** [59] עם הכולל האותיות נ"ט כמנין נוֹב [58] מלא עם הכולל **יָרוּם אֹיְבִי עָלָי** רצונו לומר בעבור זה העון ירום סנחריב וכיון שעבר אותו היום ניצולנו. ובזה יובן בס"ד יוֹם אִירָא אֲנִי אֵלֶיךָ אֶבְטָח (תהלים נו, ד) רצונו לומר על **יוֹם** הנשאר מעונה של נוב **אִירָא וַאֲנִי אֵלֶיךָ אֶבְטָח** שתעביר אותו היום ותחוס על שארית ישראל.

אך הרי"ף ז"ל הקשה מה ענין זה של נוב נוגע לבית המקדש וירושלים וכולהו ישראל והלא שאול שהרג נהרג ואפילו דוד המלך ע"ה שהיה סיבה לדבר זה קבל עונש? ונראה לי בס"ד כי היה המקטרג מקטרג אין ראוי לעשות נס פלאי כזה בארץ ישראל שנהרגו בהם הכהנים שהיו בנוב שיצא מלאך ה' ויך במחנה אשור רבוי עצום בלילה אחת (מלכים ב' יט, לה) אלא אם ירצה הקדוש ברוך הוא להציל את חזקיהו ועמו יעשה לו סבה לסנחריב שיחזור ויעזוב ירושלים והוא על דרך הקטרוג של ים סוף דאיך ישראל שעובדי עבודה זרה היו במצרים וגם עבר עמם בים צרה תעשה להם נס

פלאי, ועל כן היה הקדוש ברוך הוא מציל את חזקיהו ועמו בלתי נס פלאי אלא יעזוב סנחריב ירושלים ויחזור לארצו ולא היה יוצא מלאך ה' ויכה בהם אך אחר שעבר אותו היום אז אותו המקטרג נמחה ונתבטל וממילא היתה הצלתם בנס פלאי.

והנה כדי למחות ולבטל המקטרג הזה נגזר עליהם להיות להם צער בעיתותא דסנחריב מהלך כך וכך ימים ואותו היום הנשאר הוא סוף הימים הקצובים עליהם בשביל בעיתותא כדי לכפר על הארץ שנעשה בם שפיכות דם הכהנים שעל ידי כך ימחה ויתבטל המקטרג בזה ואותו היום נשאר וכיון שפנה היום ונשלם סך הקצוב אז תכף ומיד נמחה ונתבטל המקטרג ועתה כאשר יצא מלאך ד' ויך במחנה אשור אין מקטרג מעכב בידו אלא הכל מודין ולזה אמר רב הונא **אוֹתוֹ הַיּוֹם נִשְׁאַר מֵעֲנָתָהּ שֶׁל נוֹב** אמר מֵעֲנָתָהּ מפני שהמשחית הנברא מעון הוא עצמו נקרא עָוֹן ועליו אומר מֵעֲנָתָהּ שֶׁל נוֹב.

עָלָה וְקָם וּמֵנִיד בְּרִישִׁיהּ וּמוֹבִיל וּמַיְיתִי בִּידֵיהּ עַל טוּר בֵּית מְקָדְּשָׁא (מלכים ב יט, לה).

נראה לי בס"ד מניד ברישיה ננד הר המוריה ובית המקדש שהוא רֹאשׁ עָפְרוֹת תֵּבֵל (משלי ח, כו) כי משם הושתת העולם ומוביל ומייתי בידיה נגד ירושלים שהוא עיקר ארץ שבעה עממין שהם מן ספירת גבורה ולמטה.

אי נמי דאמרינן לקמן מִבְּנֵי בָנָיו שֶׁל סַנְחֵרִיב לִימְּדוּ תּוֹרָה בָּרַבִּים וּמַאן נִינְהוּ שְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן, ומזלו חזי שיהיה מזרעו שולטים ושרים בירושלים אחד נשיא הוא שמעיה וכנגדו מזלו חזי ומניד ברישיה ואחד אבית דוד שהוא בחינת ידים לנשיא וכדאמרו על ריש לקיש שהיה משנהו של רבי יוחנן שהוא נחשב יד לרבי יוחנן וכאשר רמז רבי יוחנן לרבי יהודא נשיאה על ריש לקיש כשנטמן במגדל צור (בבא מציעא פד:).

ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו פירש מֵנִיד בְּרֵישֵׁיהּ דכת הקליפה וחיותה הוא בראש ולכן מניד ברישיה כדי למשוך לו כח מן הקליפה בעשותו פועל דמיוני לזה ומוביל בידיה דידוע מה שאמרו רבותינו ז"ל אין לך אומה גוברת אלא אם כן יש בה מבני עשו שנתברך בידים דכתיב וְעַל חַרְבְּךָ תִחְיֶה (בראשית כז, מ) ולכן גם בזה עשה פועל דמיוני להיות מוביל ומייתי בידיה עד כאן דבריו נר"ו.

אָמַר לְהוּ תְּמַהְיתוּ לְמָחָר אַיְיתִי לִי כָּל חַד וְחַד מִינַּיְיכוּ גּוּלְמוֹ הֲרֹג טִינָא. נראה לפרש פיו הכשילו ודבר לרעתו שאמר להם **תְּמַהְיתוּ** אותיות 'תְּהִי מָוֶת' כלומר תהיה מות בכם למחר וגם **כָּל חַד וְחַד מִינַּיְיכוּ לֵייתֵי גּוּלְמֵיה** רצונו לומר גולם שלו יהיה **הֲרֹג טִינָא** כי ימותו וישוב הגולם שלהם אל העפר שיהיו עפר. **מִיָּד וַיְהִי בַּלַּיְלָה** 'הַהוּא' גימטריא 'טוב' [17] שהיתה ליל ט"ו ניסן שהוא לילה שנעשה בה טוב לישראל **וַיֵּצֵא מַלְאַךְ ה' וַיַּךְ בְּמַחֲנֵה אַשּׁוּר**' (מלכים ב יט, לה).

ומה שאמר רב פפא היינו דאמרי אינשי '**בָּת דִּינָא בְּטַל דִּינָא**' כונתו לומר זה המשל דאמרי אינשי עיקרו נתחדש ונתייסד על ידי מעשה זו דחזו הכלדאים אמרו לו כך והוא עשה כך ונפל אז אמרו בת דינא בטל דינא.

אָמַר לֵיהּ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְדָוִד: עַד מָתַי יִהְיֶה עָוֹן זֶה טָמוּן בְּיָדֶךָ (**שמואל ב כא**, טז). נראה לי בס"ד דידוע כל עוונות של אדם רשומים בשרטוטי הידים שלו ואם הוא עון חמור יתגלה בשרטוט בגלוי גמור שניכר מרחוק ואם הוא דק וקטן יהיה נרשם בשרטוט דק שאינו ניכר ובאמת עון זה הוא אינו עון כי בדיני אדם פטור הוא ורק בדיני שמים נחשב עון לכן רושם שלו בשרטוט היד הוא דק מאד שאינו ניכר ולכן אמר לו עַד מָתַי יִהְיֶה עָוֹן זֶה טָמוּן בְּיָדֶךָ, טָמוּן דייקא בְּיָדֶךָ דייקא כלומר שהוא רשום ברושם דק שאינו ניכר.

כְּפַּתֵּיהּ קְמַטֵּיהּ אוֹתְבֵיהּ וְשַׁדְרֵיהּ תּוֹתֵי בֵּי בְרַיָּיא אִתְעֲבִיד לֵיהּ נִיסָּא, מָכָא לֵיהּ אַרְעָא מְתוּתֵיהּ (**תהלים יח**, לז). הא דעשה לו הקדוש ברוך הוא נס להצילו מדבר זה קודם שהפך תפלתו אף על גב שהוא כבר קבל עליו דבר זה, נראה לי בס"ד כי מין מיתה כזו שרצה להמיתו באופן זה שהוא כמו ענין חנק צריך להצילו כדי שלא יאמרו חטא ח"ו בבת שבע שהיא אשת איש שמיתתו בחנק.

הַהוּא יוֹמָא אַפֵּנְיָא דְּמַעֲלֵי שַׁבְּתָא הֲוָה אֲבִישַׁי בֶּן צְרוּיָה הֲוָה קָא חָייֵךְ רֵישֵׁיהּ בְּאַרְבְּעָא גַּרְבֵּי דְּמַיָּא (**תהלים יח**, לז). הא דהוצרך להודיענו באיזה יום היה הדבר הזה לומר מצוה גוררת מצוה הואיל והיה אבישי עסוק במצוה שהוא כבוד שבת שלא נכנס לחוף רישיה אלא בשביל כבוד, זכה שתהיה מצוה זו של הצלת דוד המלך ע"ה שהוא במלכות בסוד שבת על ידו.

ומה שהיה הסימן במים שנהפכו לדם כי דוד המלך ע"ה היה ראש שבט יהודה ומספר דָּוִד יְהוּדָה [44] עולה דַּם [44]. והיה זה **בְּאַרְבְּעָא גַּרְבֵּי דְמַיָּא** לרמוז לו על דוד המלך ע"ה שהוא רגל רביעי במרכבה. אי נמי לרמוז שצער זה מגיע לכל ישראל שחילקם הקדוש ברוך הוא דגלים.

ומה שהיתה ההצלה על ידי אבישי נראה לי כי זכות אביו ישי שלא היה בו חטא ומת בעטיו של נחש (בבא בתרא יז.) הגין עליו בזה ונרמז באבישי חלק שם **אֲבִישַׁי** לשתים וקרי ביה **אַב יְשַׁי**.

אָמְרוּ לֵיהּ בִּשְׁעַת הַסַּכָּנָה שַׁפִּיר דָּמֵי רָכְבֵיהּ לְפִרְדֵיהּ. הא דהוצרך לרכוב דוקא על פירדה של דוד המלך ע"ה ששאל על זה רשות מן בית דוד, וכי לא היה לו סוס קל וחשוב לרכוב עליו שהוא ירוץ בודאי יותר מן הפרדה?

נראה לי בס"ד על פי מה שאמרו בזוהר הקדוש (פרשת בלק דף רא) שהיה רבי פנחס בן יאיר הולך במדבר לחפש ולדעת מקום שהיה רשב"י יושב בו באותו מדבר ואמרו לו החברים ההוא אתר דרבי שמעון שארי ביה היך אנן ידעין? ואמר להם שבוקו למארי פסיעין דבעירי דהוא ידריך פסיעוי לתמן, פירוש החמור שלי שהוא המוליך אותי הוא יודע לאיזה מקום צריך להוליך אותי והנה ראו דחמורו של רבי פנחס בן יאיר נטה מאותו הדרך שהיו הולכין בו לצד אחר והלך שיעור שני מילין והתחיל החמור לנעור שלשה פעמים בזה אחר זה ואז הבין רבי פנחס בן יאיר כי עתה הגיעו למקום שהיה יושב שם רשב"י ואז ירד רבי פנחס בן יאיר מן החמור ואמר לחבירים נכין עצמינו לקבל אפי רברבי. והנה רשב"י בשמעו געיית החמור אמר לחברים שעמו עתה נקום ונזיל דהא קלא דחמרא דסבא חסידא אתער לגבן קם רבי שמעון וקמו חבריא אדהכי חמו לרבי פנחס בן יאיר דאתי ומטו לגביה וכו' יעוין שם.

ופרשנו בס"ד הכונה איך היה ברור לרבי פנחס בן יאיר שחמורו יכיר מעצמו מקום של רשב"י ויוליך אותם אצלו? והיינו כי כל דבר גשמי שיהיה תשמיש לדבר קדוש מוכרח שיקנה אותו דבר הגשמי חלק קדושה שיהיה שורה עליו תמיד רוח קדושה, ולכן אמרו רבותינו ז"ל (שיר השירים רבה א, א) אבן שהיה יושב עליה רבי אליעזר בן הרקנוס תמיד ועוסק בתורה דומה להר סיני וכן המשענת של הנביא אשר הנביא

נשען עליה תמיד בעשותו יחודים הקדושים שסומך מצחו וראשו עליה יש בה רוח קדושה, ולכך אמר אלישע הנביא ע"ה לגחזי שיקח משענתו וישים אותה על פני הנער להחיותו בה (מלכים ב' ד, כט) ובודאי היה נעשה בה פעולה ורק החסרון היה מצד גחזי המוליך אותה שלא היה הגון וגם עבר על מצות רבו שפרסם הדבר לכל וכמו שאמרו רבותינו ז"ל, וכן נמי איתא בירושלמי (ירושלמי מועד קטן ג, א) באותו זקן שהחכים ביותר ושאלו אותו החכמים איך זכית לחכמה זו והשיב מקלו של רבי מאיר נזדמן לי והייתי נושא אותה ועל ידי כך נתחכמתי ממנה.

על כן חמורו של רבי פנחס בן יאיר שהיה מיוחד לו שהיה רוכב עליו תמיד כשהוא נוסע ממקום למקום דרך המדבר והיה ברכבו עליו עושה יחודים ועוסק בסודות התורה לעשות בירורים בהליכתו לכך קנה החמור איכות קדושה שיהיה שורה עליו רוח קדושה תמיד ומה גם לדברי המקובלים ז"ל שהיה החמור גלגול ישמעאל שעשה תשובה בחייו. והנה רבי פנחס בן יאיר קרא לחמורו 'מארי פסיען' כי זהו שמושו ומלאכתו ולכן אותו רוח קדושה ששורה עליו נותן לו ידיעה והבנה לעשות את מלאכתו הגונה שתהיה הליכתו ופסיעותיו לפועל טוב כאלו הוא אדם שיודע לאיזה מקום הוא ראוי לילך ולכן כשאמרו לו החברים איך אנן ידעין אתר דרבי שמעון שרי ביה אמר להם שבוקו למארי פסיען דבעירי דהוא ידריך פסיעיו לתמן.

והנה כאן אחר שידע אבישי שדוד המלך ע"ה הוא אינו בירושלים והוא עומד במקום סכנה אם יבא לחפש אחריו לאיזה מקום ילך ולאיזה רוח יפנה לצפון או לדרום למערב או למזרח לכך נתחכם לרכוב על הפירדה של דוד המלך ע"ה המיוחדת לו לרכוב עליה תמיד אשר ברכבו עליה היה עוסק ביחודים ובסודות התורה כדי לעשות בירורים לניצוצי קדושה ולנשמות המגולגלים בדומם במהלכו עליו ברכבו על הפירדה ומוכרח ששורה עליה רוח קדושה כמו ענין חמורו של רבי פנחס בן יאיר, ולכן כמו שסמך רבי פנחס בן יאיר על חמורו שיוליך אותו למקום שיושב בו רשב"י והכי הוה ליה כן אבישי סמך על הפירדה של דוד המלך ע"ה שהיא תוליך אותו למקום שדוד המלך ע"ה עומד בו וכן עשתה והלכה מעצמה על צד ארץ פלשתים ומן

השמים סייעו גם כן אותו בקפיצת הדרך כדי שיגיע לאותו מקום תכף ומיד ויעשה ההצלה לדוד המלך ע"ה.

אָמְרָה לֵיהּ עָלָם אַיְיתִי פֻּלָּךְ. נראה לי בס"ד מן השמים הזמינו לפני אבישי דבר זה של הפלך לרמוז לו שהוא יעזור לדוד בפה שלו הן על ידי אומרו שם המפורש והעמידו באויר הן על ידי שעזרו בתפלה שהיא בפה ורמזו לו דבר זה בפלך שהוא רצונו לומר פה לך להצילו בפה.

הָכִי אָמַר לִי קוּדְשָׁא בְּרִיךְ אָמַר לֵיהּ אַפֵּיךְ צְלוֹתִיךְ "בַּר בְּרָךְ קִירָא לִיזְבוֹן" וְאַתְּ לֹא תְּצְטָעַר. יש להקשות למה אמר 'בַּר בְּרָךְ' ולא אמר 'בָּרְךְ'? ועוד למה זכר 'קִירָא' שהוא שעוה ולא דבר אחר?

ונראה לי בס"ד נצצה בו רוח הקודש ודבר על חלוקת מלכותו שנחלקה מן רחבעם שהוא בן בנו של דוד המלך ע"ה שמרדו בו עשרת השבטים ומלך עליהם ירבעם ונרמזו בקירא שהוא שעוה והיינו 'שַׁעֲוָה' ראשי תיבות 'עֲשֶׂרֶת שְׁבָטִים הֵם וְאַרְצָם' והיינו **בַּר בְּרָךְ** רחבעם **קִירָא** שהוא שעוה שרמוז בה עשרת השבטים וארצם, **לִיזְבוֹן** לאחרים שימכור אותה לירבעם שנמצא כלה זרעך מעשרת השבטים ובזה תתקיים הגזרה ותשאר אתה במלכותך על יהודה ובנימין. ובאמת סוף דבר אף על גב דעתליה הרגה כל זרע המלוכה לא נתקיימה גזרה זו במלכותו על שני שבטים מאחר כי נשתייר יואש ולא חשיבה כליה אבל ממלכות עשרת השבטים נעשה כליה לגמרי דיצאו מתחת ידו של רחבעם וזרעו לגמרי.

אָמַר אַבִישַׁי שֵׁם אוֹקְמֵיהּ לְדָוִד בֵּין שְׁמַיָּא לְאַרְעָא. נראה לי דאבישי בעודו רחוק קודם שהגיע אצלו ראה שזרקו יִשְׁבִּי באויר ותכף זכר שם המפורש והעמידו באויר והיה מדבר עמו בלשון הקודש בהיותו עומד רחוק ממקום זריקתו ולא היה ישבי מבין מה מדבר עמו וישבי לפי שעה נבהל כשראהו עומד באויר ומדבר אבישי עמו וכאשר הורידו אבישי על ידי שם לארץ לא הורידו במקום שהיה זרוק שהוא אצל ישבי אלא הורידו אצלו במקום שהיה עומד הוא וישבי נבהל ועמד במקומו אך כשראה אותם רצים והולכים ביחד נתחזק בלבבו כי חשב שפסק כוחם דאם יש להם כח כאשר היה למה רצים על הארץ? יהיו פורחים באויר! ולכן מלאו לבו לרדוף אחריהם שגם

הוא רץ אחריהם להשיגם והם עשו הצלה טבעית לעצמם להתיש כח וְאַדְכַּרוּ לֵיהּ שְׁמָא דְּאִימֵּיהּ וְכָחַשׁ חֵילֵיהּ וְקַטְלוּהוּ.

ברם מהרש"א ז"ל הקשה דעיקר חסר מן הספר דודאי לא כחש חיליה אלא בעבור שאמר לו שמתה אמו, ובזכירת שמה לחוד למה יחלש? ונראה דאמו היה שמה שגור באותו זמן 'הרפה' ורק בתחילתה היתה נקראת 'ערפה' והם לא אמרו לו 'זיל אשכח להרפה אמך בקברה' אלא אמרו לו 'לערפה אמך' כלומר תראה העריפה דאמך איך היא ערופה בקבר! וכיון ששמע שאמו המיתו אותה מיתה משונה שערפו אותה כעריפה של חמור וכעגלה הערופה בנחל, חלש חיליה בעבור מיתה משונה כזו שעשו לה וגבר ישראל.

דף צה:

בָּא עֲלֵיהֶם סַנְחֵרִיב הָרָשָׁע בְּאַרְבָּעִים וַחֲמִשָּׁה אֶלֶף אִישׁ בְּנֵי מְלָכִים יוֹשְׁבִים בְּקִרּוֹנוֹת שֶׁל זָהָב, וְעִמָּהֶן שִׁגְלוֹנוֹת וְזוֹנוֹת. קשא אלו מאי עבדתייהו במלחמה? ונראה לי בס"ד שהיה גס רוח להראות שהוא וחילו אין להם שום פחד ומורך מן המלחמה ואין נחשב מקום המלחמה להם מקום סכנה אלא הם כבני אדם שהולכים למקום טיול לגנות ופרדסים שהולכים שם עם שגלונות וזונות שיש להם.

ומה שאמר '**וּבְשִׁמְנִים אֶלֶף גִּבּוֹרִים לְבוּשֵׁי שִׁרְיוֹן קְלִיפָּה**' גם זה עשה מגסות רוח שיהיו שמונים אלף לובשים כל הדרך דבר כבד מאד כזה ולא אכפת להו ואין מרגישים בכובד וגם '**בְּשִׁשִּׁים אֶלֶף אֲחוּזֵי חֶרֶב**' רצים לפניו הראה כח חילו דודאי הוא רוכב על סוס חשוב או קרון חשוב שהוא רץ ביותר ואלו כולם **רָצִים** ברגליהם **לְפָנָיו** דייקא.

בְּמַתְנִיתָא תָּנָא אוֹרֶךְ מַחֲנֵהוּ אַרְבַּע מֵאוֹת פַּרְסֵי. נראה לי בס"ד עשה כן כנגד ת' כוחות טומאה כמו שאמרו המקובלים על פסוק וְהִנֵּה עֵשָׂו בָּא וְאַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ עִמּוֹ (בראשית לג, א) ונעשה האורך ארבע מאות והרוחב מ' נרמז בזה שסופה של אותה מחנה להיות מֵת שהוא מ"ם תי"ו דכתיב וַיֵּצֵא מַלְאַךְ יְהֹוָה וַיַּךְ בְּמַחֲנֵה אַשּׁוּר (מלכים ב' יט, לה) גם צרף מספר מֵת [440] עם מספר ר"ס [260] שהוא סך מחנהו יהיה בזה מספר תָּשׁ [700=440+260] רצונו לומר תש כוחו נמצא מפלתו ורעתו נרמזה במחנהו.

ונראה לי בזכות עסק התורה של חזקיהו וישראל המשיכו כח מעשרה הויו״ת שמספרם ר״ס [26×10=260] ובזה איבדו את ר״ס רבוא מחנה סנחריב ונתגברו עליהם. ונראה לרמוז בשם סַנְחֵרִיב הוא אותיות 'ינבח ס״ר' ובזה יובן רמז הכתוב חבקוק (חבקוק ג, יד) נָקַבְתָּ בְמַטָּיו רֹאשׁ פְּרָזָיו יִסְעֲרוּ לַהֲפִיצֵנִי עֲלִיצָתָם כְּמוֹ לֶאֱכֹל עָנִי בַּמִּסְתָּר, והיינו באותיות **מִסְתָּר** רמוז מחנה סנחריב אות **ת**' זה אורך מחנהו ואות **מ**' רוחב ואותיות **סר** הוא סך מחנהו ומדמה האוייבים לאותו אויב סנחריב שהיה רוצה לאכול עני אלו ישראל בַּמִּסְתָּר כאמור.

ודע כי סך של ס״ר רבוא אלפים אינו מספר קרקפתא דגברי אלא הוא מספר האיכות שלהם כי מקודם היה להם גבורה בידים שהיה אחד שקול כנגד מאה ואחד כנגד ג' מאות וכן על זה הדרך ולכן כותבים בפנקס מספר החיל של המלך כפי הערכה שעושים ביכולת של כל אחד ואחד ורק עתה שבטלה גבורת היד עושים המספר אקרקפתא דגברי וסנחריב היה כתוב בפנקס החיל שלו שיש לו ר״ס רבוא אלפים ואפשר שעולים במספר קרקפתא דגברי עשרה רבוא אלפים ולא יותר.

ומה שאמר **אוֹרֶךְ מַחֲנֵהוּ אַרְבַּע מֵאוֹת פַּרְסֵי** לא היו הולכים ביחד אלא היו מפוזרים דהיינו שילכו כל עשרה אלפים בפני עצמן ובין אלו לאלו יש מהלך פרסא או יותר וכן הענין ברוחב וכל זה עושה כדי להטיל אימה על בני אדם שמחנהו גדול כל כך.

ונראה לי שיש הכריח לדבר זה מגוף המאמר עצמו דאם הדבר כפשוטו שכל משך זה של ת' פרסא על מ' פרסא הוא מלא בני אדם שהם חילו של סנחריב איך אמר תלמודא לעיל דאורחא דבעא לסגויי בעשרה יומי סגא בחד יומא ואמרי ליה כַּלְדָּאֵי שאותו היום דוקא יוכל על ירושלים ובקשו חילו לשלוח ידם בם ולא הניחם ואמר להם שלמחר כל אחד יביא אבן מהחומה ונבקעה ובלילה מתו כולם. והלא משך ת' פרסא יש בין ראש המחנה לסופו כמה ימים, כי מהלך אדם בינוני ביום עשרה פרסאות ואם נכנס ראש המחנה היום לא יגיעו סוף המחנה אצל ירושלים אלא עד אחר כמה ימים וכיון שאמר להם למחר כל אחד יקח אבן אחת מן החומה ונבקענה, משמע שכל המחנה הגיע עד החומה והיו סמוכים לה? ועוד בלילה יצא המלאך ויך במחנה אשור ק״ף אלף דאלו היו ראשי גייסות, משמע דכל המחנה היו סמוכים לירושלים?

על כן מוכרח לומר כי זה המשך של ת' פרסא אינו מלא כולו מן החיל אלא הם מפוזרים עדרים עדרים ובין כל עדר ועדר יש מקום גדול פנוי והברייתא קאמר שכך היה מנהגו להוליך החיל שלו באופן זה וכך היה עולה פנקס החיל אצלו בחשבון האיכות אך כשבא לירושלים שם קיבץ כל החיל ביחד ולא היו מפוזרים ונמצא כולם עומדים סמוך לירושלים.

בָּעֵא אַבַּיֵי: חָסֵר אַלְפָּא אוֹ חָסֵר מֵאָה? תֵּיקוּ (**ישעיה ח, ח**). הנה הרב פתח עינים ז"ל פירש כונתו בבעיא זו דנפקא מינה לשטרות כאשר יהיה האופן שכתוב שחייב כך וכך אלפים וכך וכך מאות וכך וכך עשרות חסר חד, דקיימא לן דדרשינן לשון הדיוט מספקא לן חסר חד אהיכא קאי וכו' באופן דמבעייא זו נפיק דינא לשטרות אם כתוב בשטר כדאמרן או לשון כיוצא בו עד כאן דבריו עיין שם.

והוא פירוש נכון ויציב והנה בזה ממילא יתורץ קושית מהרש"א ז"ל שהקשה אמאי לא נקיט אביי חד רבוא גם כן? ובזה ניחא דאביי בעי אם נכתב כיוצא בזה בעלמא בשטרות מה נפרש חסר אלפא או חסר מאה או חסר חד וכיון דבעייתו זאת על השטרות אם יזדמן כך הנה אין דרך לכתוב רבוא בשטרות ולהכי לא נקיט בבעייתו רבוא.

והנה לכאורה יש להקשות אם נפרש החשבון זה דנקיט הוא שכך כתוב בפנקסו של סנחריב וכמו שכתבתי לעיל למה כתב 'חָסֵר חָסֵר'? ובפרט לפי הבעייא של אביי דקאמר שמא האי 'חָסֵר חַד' הוא אחד מן האחדים, במה נחשב הוא בסך העצום הזה שהוצרכו לפרש על חסרונו? ונראה לי דעושים כן כדי להודיע שחשבון זה הוא מדוקדק ועשוי באמיתות ולא הפליגו בו.

ואם נפרש דהברייתא באה להודיענו החשבון הזה ולא שהיה כתוב כן בפנקס החיל של סנחריב, יש להקשות מאי נפקא לנו בזה האחד מן האחדים שחסר בסך העצום הזה שהוצרכה הברייתא להודיענו, הלא אורחיה דתנא בעלמא דלא חש ולא דק על דבר מועט וכמו שכתבו התוספות על אמתא ברבועא וכיוצא דפורתא לא דק וכל שכן בדבר זה שהוא סך ר"ס רבוא אלפים דחסר אדם אחד דוקא?

ונראה לי דהתנא הוצרך למנקט 'חָסֵר חַד' דרמז בזה רמז נכון לפי דרכו לומר על

המחנה הנזכר של סנחריב 'וְחִסַּר חַד' הוא ניצוץ הקדוש שנקרא בתואר אֶחָד שהיה מחיה אותם כי כל קליפה יש לה נצוץ אחד המחיה אותם ונחסר מהם זה הניצוץ שהוא חד בזכות חזקיהו וסיעתו ולכך מתו כולם בשעה אחת ורגע אחד. ועיין מה שאמר רבינו האר"י ז"ל בסוד עשתי עשרה יריעות ודוק.

רִאשׁוֹנִים עָבְרוּ בְּשָׁחִי. פירש הרמ"ה ז"ל שהיו שטין על פני המים ודרך השט שוחה על פני המים ואינו יכול להלך ברגליו בקומה זקופה אלא שוחה כאדם השוחה לשתות מים מן הנהר **וְאֶמְצָעִיִּים** היו הולכים ברגליהם בקומה זקופה אך היה המים מגיע עד צוארם כי נתמעטו בראשונים, ולכן לא היו צריכין לשוט **וְאַחֲרוֹנִים** העלו עפר ברגליהם רצונו לומר טיט מקרקעית הנהר כי לא היה מים כדי שימחה הטיט מכפות רגליהם עיין שם.

ונראה לי דלאו על הירדן עצמו קאמר כן דזה אי אפשר להיות מאחר דהירדן מימיו נמשכין ובאין ממקום אחר ואין עומדין בו כדי שיתמעטו באופן זה וכיון דבאין ממקום אחר אם ישתו המים תכף יבא מים אחרים במקומם אלא זה היה בעמק אחד גדול ורחב שהיו המים עומדין ונקוים בו ויתכן אלו המים באו אל העמק הזה מן הירדן או ממקום אחר.

ועוד נראה לי בס"ד דהמאמר הזה אינו כפשוטו אלא הוא עשוי בלשון מליצה רמז למלחמות אשר נלחם סנחריב בעולם כי תחילה נלחם עם האומות הרבים וכבש את כולם ועל מלחמה זו קאמר **רִאשׁוֹנִים עָבְרוּ בְּשָׁחִי** שטו ועברו שנאמר 'וְחָלַף בִּיהוּדָה שָׁטַף וְעָבַר' (ישעיה ח, ח) כלומר כאשר חלף ביהודה הנה הוא כבר שטף ועבר בשאר אומות.

ואחר כך נלחם בעשרת שבטים דוקא ולקח אותם ועל מלחמה זו דעשרת השבטים קאמר **עָבְרוּ בְּקוֹמָה** שנאמר 'עַד צַוָּאר יַגִּיעַ' כלומר שלא היה יכול ליקח את ירושלים ששם בית המקדש הנקרא צואר כמו שאמרו רבותינו ז"ל (מגילה טז:) וַיִּפֹּל עַל צַוְּארֵי בִנְיָמִן אָחִיו וַיֵּבְךְּ וּבִנְיָמִן בָּכָה עַל צַוָּארָיו (בראשית מה, יד) אלא 'עַד צַוָּאר יַגִּיעַ' עד ולא עד בכלל.

ועל מלחמה השלישית שהביא חיל רב להלחם בירושלים אמר **אַחֲרוֹנִים הֶעֱלוּ עָפָר**

עַל רַגְלֵיהֶם וְלֹא מָצְאוּ מַיִם בַּנָּהָר לִשְׁתּוֹת שבזו המלחמה הלך במרוצה דרך עשרה ימים ביום אחד ודרך ההולך מהרה להעלות עפר ובקשו לשתות מים מן מי גיחון ולא מצאו מים שכבר סתמו חזקיהו המלך ע"ה בשם המפורש והוצרכו להביא מים ממקום אחר.

וענין סתימת מי גיחון שלא שתו ממנו מים היא היתה לצורך מפלתם כי לאו על חנם סתמו חזקיהו המלך ע"ה והגם דלפי פשוטו אמר כדי שלא ימצא סנחריב מים לשתות זה הטעם אמר בגלוי אבל באמת לא זה היה טעמו כי הוא היה יודע על ידי הנביא שהקדוש ברוך הוא יעשה לו נס ויצילנו מסנחריב וכמו שאמרו רבותינו ז"ל שאמר חזקיהו אני לא אוכל להלחם ואמר לו הקדוש ברוך הוא אתה תשכב על מטתך ואני אלחם ותמצא אויביך לפניך פגרים מתים, ואיך יחוש לעשות המצאות כאלה? אך הוא יודע סודן של דברים שסתימת מי גיחון יש בה צורך וטעם סוד למפלת סנחריב. וכיון דלא שתו מי גיחון והביאו מים ממקום אחר זו היתה סיבה למפלתם כי באו בהם אותם המים ששתו ממקום אחר למרים כמים המאררים של הסוטה שבלילה נשף בהם המלאך ויבשו. ועיין מה שאמר הסבא קדישא בענין המים גבי שמעי בגזרה שגזר עליו שלמה המלך ע"ה.

וְהָכְתִיב "**וַיֵּצֵא מַלְאַךְ ה' וַיַּךְ בְּמַחֲנֵה אַשּׁוּר מֵאָה וּשְׁמוֹנִים וַחֲמִשָּׁה אֶלֶף וַיַּשְׁכִּימוּ בַבֹּקֶר וְהִנֵּה כֻלָּם פְּגָרִים מֵתִים**" (**מלכים ב' יט, לה**). קשא אמאי לא הקשה קושיא זו לעיל על דברי הברייתא דאמרה סָךְ מַחֲנֵהוּ מָאתַיִם וְשִׁשִּׁים רִיבּוֹא אֶלָפִים חָסֵר חַד, ולמה המתין להקשות זו הקושיא על הברייתא השנית דאמרה רְאשׁוֹנִים עָבְרוּ בְּשֶׁחִי וְאַחֲרוֹנִים הֶעֱלוּ עָפָר בְּרַגְלֵיהֶם עַל רַגְלֵיהֶם?

ונראה לי בס"ד דהמקשן ידע כונת הברייתא דסך מחנהו ס"ד רבוא אלפין אין הכונה של חשבון זה על קרקפתא דגברי אלא הוא על האיכות שלהם בגבורה יש אחד שקול בגבורתו כנגד אלף בני אדם ויש כנגד ת"ק וכעל זה הדרך ואם כן מאי קושיא מן הפסוק של קפ"ה אלף הוא אקרקפתא דגברי?

אך בחשבון האיכות לפי גבורתם עולים ס"ר רבוא אלפין ולכן הניח קושיא זו על ברייתא דקאמר 'אַחֲרוֹנִים הֶעֱלוּ עָפָר בְּרַגְלֵיהֶם עַל רַגְלֵיהֶם' ואלו הקפ"ה אלפי גברי

לא ימעטו את המים כל כך שאם אחד בערך גבורתו חשיב כנגד אלף בני אדם הוא אינו שותה מים כמו אלף בני אדם אלא כאדם פשוט פרטי.

אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְנַבְרִיאֵל: מַגָּלְךָ נָטוּשָׁה. נראה לי בס"ד רמז לו שיכם באות גימל שבשמו כי **גִּימֶל** אותיות **מַגָּל** דאין היו"ד יוצאה במבטא.

ואמר לו '**נְטוּשָׁה וְעוֹמֶדֶת מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְרֵאשִׁית**' כי המלאכים נבראו ביום שני דששת ימי בראשית וכל אחד נברא כחו בו עד עולם לא יוסיף ולא יגרע.

ומה שאמר '**כְּשֶׁאַתָּה יוֹצֵא לְבַשֵּׁל פֵּירוֹת הַזְּקֵק לָהֶם**' נראה לי כי גבריאל נגלם ביסוד האש כנודע בשער מאמרי רשב"י ובכח האש שבו שהוא שר האש יוצא ומבשל הפירות ואמר לו אין אלו ראויים שתרד בעבורם דוקא כדי לשרפם אלא אגב ארחך הזקק להם.

ומה שאמר, יֵשׁ אוֹמְרִים '**בְּחוֹטְמָן נָשַׁף בָּהֶן**' מדה כנגד מדה הם באו על חזקיהו המלך ע"ה שהיה בו ניצוץ המשיח כמו שאמר רבינו האר"י ז"ל שכחו בחוטם דכתיב וַהֲרִיחוֹ בְּיִרְאַת ה' (ישעיה יא, ג) לכך נשף בחוטמן ויבשו. אי נמי כל גדול הדור נקרא חוטם כמו שאמר אותו הגמון על רבן גמליאל בעל החוטם מתבקש (תענית כט.). אי נמי חוֹטֶם [63] מספר גַּס [63] וסנחריב היה גס רוח שחירף וגידף בגסות רוחו לכן נשף בחוטם שהוא מספר גס.

ומאן דאמר '**כַּפַּיִם סָפַק לָהֶם**' נראה רמז לכף דמנצפך שהם ה' גבורות ואות כף שבהם הוא גבורה א' מחמשה גבורות והם כפולים לכך אמר כפים. אי נמי בכל כף ימין ושמאל יש חמשה אותיות מנצפ"ך שהם מספר פר [280] ושל שני כפים ימין ושמאל הם 'פרפר' והוא פרפרם בהם על דרך מה שאמר רבינו האר"י ז"ל על מה שאמר איוב שָׁלֵו הָיִיתִי וַיְפָרְפְּרֵנִי (איוב טז, יב).

ומאן דאמר '**אָזְנַיִם גִּלָּה לָהֶם וְשָׁמְעוּ שִׁירָה**' שמתו על ידי שמיעה מדה כנגד מדה על אשר לא הטה אוזן סנחריב לשמוע דברי הנביא דנתנבא שלא יגיע ולא יכבוש את ירושלים אלא רק את עשרת השבטים בלבד ונראה לכך קפדה מדת הדין ביותר על חזקיהו שלא אמר שירה מאחר דאוייביו מתו על ידי שמעם שירה ראוי יותר לומר שירה על נס זה.

והנה בודאי אלו ואלו דברי אלקים חיים דהמחנה יש בהם מתו על ידי כך ויש על ידי כך כאשר דברו חכמים כאן. ובזה יובן בס"ד רמז הכתוב מַגְדִּיל יְשׁוּעוֹת מַלְכּוֹ (תהלים יח, נא) אותיות מַגְדִּיל הם 'מַגָּל יָד' נרמז כאן מה שאמר ביד הכם ומה שאמר במגל הכם וזהו **מַגְדִּיל** 'מַגָּל יָד' בהם יהיה **יְשׁוּעוֹת מַלְכּוֹ וְעֹשֶׂה חֶסֶד לִמְשִׁיחוֹ לְדָוִד וּלְזַרְעוֹ** זה חזקיהו **עַד עוֹלָם**.

אֲתָא קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא, וְאַדַּמֵּי לֵיהּ כְּגַבְרָא סָבָא (ישעיה ז, כ). פירש הרמ"ה ז"ל דהקדוש ברוך הוא הביא לפניו מלאך בדמות איש זקן ועשה לו כל הנזכר במאמר עיין שם ודבר זה הוא מוכרח.

ומה שאמר במאמר **אֲתָא קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא** מפני שיש מלאך סתם ויש מלאכים שנקראים מחנה אלקים שהם מחנה שכינה וזה המלאך שהורידו הקדוש ברוך הוא למטה לעשות הדבר הזה לסנחריב היה ממחנה שכינה שנקראים מחנה אלקים ולא מן מלאכים סתם כי לחבת ישראל עשה זה על ידי מלאך ממחנה שכינה ולכן אמרו 'אֲתָא קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא' כי זה המלאך שהוא ממחנה שכינה יתייחסו מעשיו להקדוש ברוך הוא.

וכמו שתמצא כתוב וַיָּבֹא אֱלֹקִים אֶל בִּלְעָם (במדבר כב, כ) ותרגם אונקלוס ואתא מימר מן קדם ה' לות בלעם, כי מלאכים שהם מחנה שכינה נקרא שם ה' עליהם וכתיב הִנֵּה אָנֹכִי שֹׁלֵחַ מַלְאָךְ לְפָנֶיךָ לִשְׁמָרְךָ בַּדָּרֶךְ וְלַהֲבִיאֲךָ אֶל הַמָּקוֹם אֲשֶׁר הֲכִנֹתִי הִשָּׁמֶר מִפָּנָיו וּשְׁמַע בְּקֹלוֹ אַל תַּמֵּר בּוֹ כִּי לֹא יִשָּׂא לְפִשְׁעֲכֶם כִּי שְׁמִי בְּקִרְבּוֹ (שמות כג, כ -כא) ולכן מעשה המלאך הזה גם הכתוב יחס אותה להקדוש ברוך הוא דכתיב יְגַלַּח אֲדֹנָי בְּתַעַר הַשְּׂכִירָה (ישעיהו ז, כ) מפני כי זה המלאך שעשה זאת הוא ממחנה שכינה.

דף צו.

אָמַר לֵיהּ זִיל אַיְיתֵי לִי מַסְפְּרָא וְאֵינָזֵייךְ. רצונו לומר תספורת שלא תצמח עוד אחר כך השערות שאם תצמח מה הועיל? וכיון דלא תצמח ישאר משונה ולא יהיה ניכר! אך הדבר יפלא הן אמת שכתבנו שהאומר כן והעושה הוא מלאך ממחנה שכינה למאי הוצרך הדבר הזה לעשותו לסנחריב על ידי מלאך? אם בשביל כדי שיתבזה אין זה בזיון גדול שצריך לעשותו על ידי מלאך? ועוד מה ענין זה דאדמו ליה מלאכי

השרת כגברי דטחני קשיתא והכריחו אותו לטחון חד גריוא, מה צורך יש בדבר זה ומה טעם יש בו דנחתי דנחתי מלאכי השרת בעבורו?

ונראה לי בס"ד דידוע מה שאמר הרמב"ן ז"ל והר"ן ז"ל כל דבר רוחני למעלה שנעשה כנגדו פועל דמיוני למטה בגשמיות יתקיים איתו דבר ולא יפסק ולכן כדי להצליח את מלך ישראל במלחמתו עם מלך ארם עשה לו תחילה אלישע הנביא ע"ה פועל דמיוני בזרקו החצים באויר מן החלון הפתוח לצד עיר דמשק שמולך בה מלך ארם ובזה נתקיים הדבר דאז מוכרח שיתגבר מלך ישראל על מלך ארם ואפילו אם מלך ארם יעשה תשובה לא יהיה ניצול ממלך ישראל.

וְכֵן עשה ירמיה הנביא ע"ה בענין הנבואה שנתנבא על בבל רעה וכתבה על המגלה ואמר לברוך בן נריה שיקשור המגילה באבן וישליכנה לתוך פרת ויאמר ככה תשקע בבל. **וְכֵן** הענין בשופר **וְכֵן** הענין בלולב **וְכֵן** הענין בודוי שמכה באגרוף על הלב דהכל היא פועל דמיוני למטה כדי לעשות פועל רוחני למעלה

וְכֵן הענין כאן דקליפת סנחריב היתה קשה וגדולה עד מאד והיו בה שתי נשמות גדולות שהם נשמות שמעיה ואבטליון וכמו שאמרו לקמן מִבְּנֵי בָנָיו שֶׁל סַנְחֵרִיב לִימְּדוּ תּוֹרָה בָּרַבִּים וּמַאן נִינְהוּ שְׁמַעְיָה וְאַבְטַלְיוֹן, ורצה הקדוש ברוך הוא לעשות פועל דמיוני למטה בסנחריב עצמו על ידי המלאך כדי להוציא מקליפתו שתי נשמות של צדיקים גדולים אלו ולכן שלח מלאכו בעבור תספורת ראש וזקן של סנחריב דתספורת הראש הוא פועל דמיוני ליצאת נשמת שמעיה מן הקליפה שהוא היה נשיא וראש לכל ישראל ותספורת הזקן הוא פועל דמיוני בעבור יציאת נשמת אבטליון שהיה אב בית דין.

וְעִנְיַן טְחִינַת גַּרְעִינֵי הַתְּמָרִים על ידי מלאכי השרת נעשה בזה פועל דמיוני לשבירת הקליפה עצמה ונעשה כל זה על ידי המלאכים לקיום הדבר כי הם יודעים ומכוונים בסוד השם יתברך.

וְעִנְיַן הַמִּסְפָּרַיִם בו רמז לסוד התער הנזכר בדברי רבינו האר"י זלה"ה [זכרונו לחיי העולם הבא] בשער טעמי המצות פרשת נשא וזה לשונו: הנה אדנ־י אותיות 'דינא' לרמוז שהוא דין ולכן הוא מספר תַּעַר החותכת ומגלחת ובא לרמוז שצריך להעביר

הדינין וכו' ו'תַּעַר' [670] גימטריא 'מצמצית' [670] והוא סוד בַּיּוֹם הַהוּא יְגַלַּח אֲדנָ־י בְּתַעַר הַשְּׂכִירָה, דכתיב אֲדנָ־י באל"ף דל"ת וכו' עד כאן לשונו עיין שם.

כִּיְון שֶׁבָּא אוֹתוֹ צַדִּיק עַד דָּן תָּשַׁשׁ כֹּחוֹ, רָאָה בְּנֵי בָנָיו שֶׁעֲתִידִין לַעֲבוֹד עֲבוֹדָה זָרָה בְּדָן (**בראשית יד, יד**) (**מלכים א יב, כט**). נראה לי בס"ד הטעם בזה הוא דידוע דאותיות 'אַבְרָהָם יִצְחָק יַעֲקֹב' נחלקו בד' דגלים ובדגל הראשון של יהודה כתוב אי"י ובדגל השני של ראובן כתוב בצ"ע ובדגל השלישי של אפרים כתיב רח"ק ובדגל הרביעי של דן כתיב מק"ב ונשארה אות הא' של 'אַבְרָהָם' פורחת באויר וקשא היה צריך שיהיה כתוב על דגל דן הק"ב ותהיה אות מ"ם של 'אַבְרָהָם' פורחת באויר?

ובזה ניחא כי מפורש בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער הפסוקים פרשת לך לך בסוד תוספת אות ה"א שנוספה לאברהם אבינו ע"ה שבה רמוז כחו ותיקון שלו שעשה למעלה ולכן אות זה נוספה לו אחר כך עיין שם. ולפי האמור דבחלק דן הוקבע מקום ומושב לעבודה זרה לכן לא שרתה אות ה"א של אברהם שכל כחו רמוז בה בדגל דן ולזה אמר כאן תָּשַׁשׁ כֹּחוֹ רמז לאות ה"א שבה רמש [רמוז] כחו תשת [תשש] ולא שרתה בדן.

או יובן בס"ד דידוע אותיות '**אי**' דשם אדנ־י הם רחמים ואותיות '**דן**' דין ובזה פרשתי בס"ד רמז המשנה אַל תְּהִי דָּן יְחִידִי (משנה אבות ד, ח) רצונו לומר לא תפגום ותגרום שתהיה אותיות 'דן' יחידי שיפרדו מהם אותיות 'אי' ולכן כשהגיע לדן הרגיש מה שיהיה פגם ופירוד באותיות 'דן' של שם אדנ־י על ידי חטאם של ישראל ולכך תָּשַׁשׁ כֹּחוֹ בעבור הפירוד הזה.

הִזָּהֲרוּ בִּבְנֵי עַמֵּי הָאָרֶץ שֶׁמֵּהֶן תֵּצֵא תּוֹרָה. נראה הכונה הזהרו בתלמידי חכמים שהם בני עמי הארץ שלא נזלזלו בכבוד אבותם יען כי מן אלו התלמידי חכמים תצא תורה לאחרים שהם ילמדו לאחרים בשכר בטלה ואם תבזו את אבותם גם הם יתבזו ולא יהיו דבריהם נשמעים לתלמידים. אי נמי מהם תצא תורה כלומר יקחו קל וחומר מהם ללמוד תורה דיאמרו ומה אלו שאבותם עמי הארץ זכו ונעשו תלמידי חכמים כל שכן אנו שאבותינו חכמים.

והכי קאמר דשלח רבי יהודה בן בתירא להזהר בכבודן של תלמידי חכמים שהם בני

עמי הארץ עם כל זה בהאי מלתא מודעינן לבני אדם שהם חכמים להביא להם קל וחומר וראיה והוכחה מאלו התלמידי חכמים שהם בני עמי הארץ לומר להם ומה אלו שהם עמי ארצות זכו לבנים חכמים אתם החכמים כל שכן שתזכו לבנים חכמים! ואף על גב דבדברים אלו יצא קצת בזיון לאלו החכמים שהם בני עמי ארצות במה שנזכיר פחיתות אבותם לומר שהם עמי ארצות כי יבושו בזה וכבר רבי יהודה בן בתירא הזהיר אותנו להזהר בכבודם, אפילו הכי לא חיישינן לה ומודעינן על פי הדברים אשר אמרנו ויליף מהא דאמר הקדוש ברוך הוא 'וּמַה בְּשִׂכַר אַרְבַּע פְּסִיעוֹת שֶׁשִּׁלַּמְתִּי לְאוֹתוֹ רָשָׁע שֶׁרָץ אַחַר כְּבוֹדִי אַתָּה תָּמֵיהַּ כְּשֶׁאֲנִי מְשַׁלֵּם שָׂכָר לְאַבְרָהָם יִצְחָק וְיַעֲקֹב שֶׁרָצוּ לְפָנַי כְּסוּסִים עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה' נמצא מביא קל וחומר והוכחה להגדיל שכר האבות מכח שכר אותו רשע כן אנחנו מביאים קל וחומר לחכמים שנאמר להם שיזכו להיות בניהם חכמים מכח קל וחומר שנביא להם מן עמי ארצות אשר בניהם חכמים וממילא ידעינן דלא חיישינן לזילותא דחכמים שהם בני עמי ארצות.

ומה שדימה את האבות בריצתם לריצת הסוסים ולא דימה אותם לריצת צביים ואילים דהצבי קל לרוץ יותר מן הסוס, נראה לי בס"ד דימה אותם לסוסים מפני שיש בהם דבר אחד שאינו נמצא בצביים והוא דאין לסוס שינה גמורה, כן הם בעבודת הבורא לא יתנו שינה לעיניהם כמו שאמר דוד המלך ע"ה אִם אֶתֵּן שְׁנַת לְעֵינָי לְעַפְעַפַּי תְּנוּמָה עַד אֶמְצָא מָקוֹם לַה' (תהלים קלב, ד).

הַיְינוּ דִּכְתִיב "לַנְּבֵאִים נִשְׁבַּר לִבִּי בְקִרְבִּי" (ירמיה כג, ט). פירש רש"י כלומר תמהתי על מתן שכרן. יש להקשות מתן שכר היכא נרמז הכא? ונראה לי בס"ד דשכר צדיקים רמזו באותיות 'כך' בסוד מה שאמרו רבותינו ז"ל (מנחות כט:) שראה משה רבינו ע"ה מיתתו של רבי עקיבה ואמר זו תורה וזו שכרה? והשיב לו הקדוש ברוך הוא שתוק, כך עלה במחשבה! ופירש רבינו האר"י ז"ל דהצדיקים המוסרין עצמן על קידוש השם עולין עד המלכות והם מ"ן [מיין נוקבין] דילה ועולין עד הבינה ונעשים מ"ן דילה לעלות למחשבה והמ"ן והמ"ד [מיין דוכרין] הם בסוד כ' עשר מלמעלה למטה ועשר מלמטה למעלה והזיווג התחתון שהוא יאהדונה־י הוא בסוד כ"ף כפופה והזווג העליון שהוא

א' הוא בסוד כ"ף פשוטה שהוא עשר מלמעלה למטה ועשר מלמטה למעלה ולפיכך כ' כפופה ך' פשוטה, ולפי שהמוסר עצמו על קדוש השם הוא עושה שני זווגים אלו שהם כ"ף כפופה וכ"ף פשוטה לפיכך נאמר למשה רבינו ע"ה על רבי עקיבה שנהרג על קדוש השם 'כך' עלה במחשבה עד כאן לשונו. נמצא עיקר שכר הצדיקים הוא רמוז בסוד זה של 'כך' בסוד מה שאמרו רבותינו ז"ל שְׂכַר מִצְוָה מִצְוָה (משנה אבות ד, ב).

ובזה פרשתי בס"ד מה שאמר התנא (משנה אבות ב, ח) אִם לָמַדְתָּ תּוֹרָה הַרְבֵּה, אַל תַּחֲזִיק טוֹבָה לְעַצְמְךָ, כִּי לְכָךְ נוֹצָרְתָּ. רצונו לומר אל תחזיק הטובה לבקשה לעצמך שהוא צרכי עולם הזה כי לכך הוא שכר השלם של עולם הבא שהוא בסוד 'כך' שהוא זווג עליון וזווג תחתון שנמשך מהם שפע טוב וברכה עצום ונורא בעבורו נוצרת.

ונראה דסוד השכר הזה העצום והנורא של 'כך' שהוא עשר ועשר בעליון ועשר ועשר בתחתון נרמז באות מ' ולכן התורה נתנה בארבעים יום להורות שבה יוכל האדם לעשות זווג עליון וזווג תחתון הרמוז באותיות 'כך' [60] שמספרו מ' כי חצי מ' הוא אותיות כ"ף כפופה וכ"ף פשוטה וזה נרמז באות מ' אשר בתוך שמו של יִרְמְיָה שהוא אות האמצעי שבשמו וכל אמצעי נקרא לֵב ולזה אמר לנביאים 'נִשְׁבַּר לִבִּי בְקִרְבִּי' רצונו לומר אות מ' שהוא בקרבי נשבר לחצי להיות אותיות 'כך' שרמוז בם שכרן של צדיקים שהוא באותיות 'כך' ששם רמוז זווג עליון ותחתון שזהו עיקר שכרן של צדיקים.

אָמַר אִיכָּא גַּבְרָא כִּי הַאי וְלָא בָּעֵינָא לְשַׁדּוּרֵי לֵיהּ שְׁלָמָא כָּתְבוּ לֵיהּ חִזְקִיָּה. יש להקשות מאי תליא הא בהא דאחר שראה כבודו של חזקיהו המלך ע"ה ומעלתו מצד השמש מצא טעם לשלוח לו שלום?

ונראה לי בס"ד ידוע שהאומות דעתם לעבוד צבא השמים באומרם דאין לאדם כח להתפלל להקדוש ברוך הוא בלתי אמצעי כי מה נחשב האדם שהוא בשר ודם לדבר דבריו להקדוש ברוך הוא ולשבחו ולהללו ולהודות לו על כן הם עובדים ומתפללים לצבא השמים שיהיו אמצעים להגיש תפלתם ודבריהם לפני הקדוש ברוך הוא, ולכן לפי דעתם זה אי אפשר לומר על הקדוש ברוך הוא 'אֱלֹקֵי הַגּוֹיִם' אלא 'אֱלֹקֵי הָאֱלֹקִים'

נקרא.

ועל כן כשראה עתה שהשמש שינה מהלכו לכבודו של חזקיהו נתברר אצלו כי חזקיהו הוא גדול מצבא השמים ואם כן ראוי להיות אמצעי ביניהם ובין הקדוש ברוך הוא ויכולים עתה לשלוח תפלה ושבח להקדוש ברוך הוא באמצעותו כמו ששולחים באמצעות צבא השמים והשרים של מעלה ולכן **אָמַר אִיכָּא גַּבְרָא כִּי הַאי** שיש לו מעלה על צבא השמים **וְלָא בָּעֵינָא לְשַׁדּוּרֵי לֵיהּ שְׁלָמָא** כדי שיהיה הוא אמצעי ביני ובין האלקים, ולכך כתב **שְׁלָמָא לְמַלְכָּא חִזְקִיָּהוּ שְׁלָם לְקַרְתָּא דִּירוּשָׁלַיִם שְׁלָם לֶאֱלָקָא רַבָּא** שהקדים חזקיהו וכתב שמו יתברך לבסוף כדי לשלוח השלום לאלקא רבא שהיא ענין תפלה ושבח לאלקא רבא באמצעות חזקיהו ולכך לא הקדים השלום לאלקא רבא קודם כי אין לו כח לשלוח השלום לאלקא רבא בלתי אמצעי ועשה את חזקיהו ואת ירושלים ששם בית מקדשו יתברך אמצעים כדי לשלוח שלום לאלקא רבא באמצעותם והשלום הוא ענין תפלה ושבח.

אחר כך בא נבוכדנצר ועשה להם קושיא גדולה במכתב שאמר להם **קָרֵיתוּ לֵיהּ** 'אֱלָקָא רַבָּא' **וְכָתְבִיתוּ לֵיהּ לְבַסּוֹף** וקשא למה תלה הקושיא במה שקראוהו 'אֱלָקָא רַבָּא' יקשה בסתם כיון שהוא אלקא איך תכתבו שמו לבסוף? אך הכונה אם אתם הייתם כותבים 'שְׁלָם לֵאלקֵי הָאֱלקִים' בזה ניכר דמה שכתבתם אותו לבסוף היינו מפני הכבוד שאין אתם יכולים לשלוח לו השלום בלתי אמצע ולכך הקדמתם שם חזקיה וירושלים כדי שיהיו אמצעים כי משמעות אלקי האלקים מורה שאי אפשר לשלוח דבור תפלה ושבח לאלוק אלא על ידי אמצעים שהם צבא השמים אשר הם מתכנים ונקראים בשם אלקים, וכיון דלא כתבתם אלקי האלקים אלא קריתו ליה 'אֱלָקָא רַבָּא' בזה ניכר שאתם מודים שאין צריך לכם אמצעי ואם כן חזקיהו וירושלים שכתבתם להם שלום אין כונתכם לעשות אותם אמצעים, והשתא נמצא שעשיתם זלזול בכבוד שכתבתם אותו לבסוף.

והנה הם נתבלבלו בדבר ולא ידעו אם האמת כמו שאמר נבוכדנצר או לאו, לכן מסרו הדבר ביד נבוכדנצר שהוא יעשה מה שיעשה שאם ישנה המכתב ויש חטא בזה יהיה תלוי בצוארו ולכך לא שלחו שליח מאתם להחזיר המכתב כי לא רצו להתערב

בדבר זה ואז הוכרח הוא בעצמו לרוץ אחר השליח להחזירו.

ומה שאמר '**אַתָּא גַּבְרִיאֵל וְאוֹקְמֵיהּ**' פירוש אחר שרץ ארבע פסיעות בא גבריאל ועשה לו סיבה לעכב הליכתו שלא יהיה יכול לילך ברגליו והוכרח לעמוד במקומו ושלח שליח אחד ממשרתיו להחזיר את המוליך המכתב.

אִילְמָלֵא לֹא בָּא גַּבְרִיאֵל וְהֶעֱמִידוֹ לֹא הָיָה תַּקָּנָה לְשׁוֹנְאֵיהֶם שֶׁל יִשְׂרָאֵל. נראה לי בס"ד דודאי ישראל גלו ונמסרו בידו בעבור עונותם אך לא היו נמסרים בידו אלא בזמן שהגלה את צדקיהו ובאמת קודם גלות צדקיה הגלה את יכניה ועמו החרש והמסגר שכולם היו חכמים גדולים בתורה וקדימה זו שקדמה שליטתו לשלוט בגלות יויכין זו היתה בשביל שרץ לכבודו יתברך לכך הקדים לו שליטה קודם זמן גלות צדקיהו באיזה שנים ואם היה רץ יותר היתה הקדימה ההיא גם כן קדומה איזה שנים יותר שהיה לו שליטה להגלות החרש והמסגר קודם כמה שנים.

ואם היה נעשה כן לא היה תקנה לשונאי ישראל דהא אמרו רבותינו ז"ל (גיטין פח.) צדקה עשה הקדוש ברוך הוא עם ישראל שהגלה את צדקיהו וסייעתו בעוד גלות יכניה שהם חרש ומסגר קיימת כדי שילמדום תורה, ואם הפרש שנים הרבה בין גלות זה לגלות זה היו החרש והמסגר מתים ומי היה מלמד תורה לגולים עם צדקיהו? נמצא מה שלא נתרחק גלות זה מגלות זה שנים הרבה הוא תקנה גדולה עשה הקדוש ברוך הוא לישראל בעבור עסק התורה. ולכן אמר כאן אם היה רץ יותר מן ארבע אמות ממילא היה זוכה נבוכדנצר בקדימת שליטה שלו שנים יותר דאז כשיבאו גולים של צדקיה לא מצאו שם חרש ומסגר ללמדם תורה ועל תקנה זו שעשה הקדוש ברוך הוא לישראל שלא יהיה הרחקה הרבה בין גלות זה לגלות זה קאמר כאן לא היה תקנה לשונאי ישראל.

אוֹתוֹ הַיּוֹם שֶׁמֵּת בּוֹ אָחָז שְׁתֵּי שָׁעוֹת הָיָה. נמצא נחסר היום אצל אחז עשרה שעות ונוסף אצל חזקיה עשרה שעות רמז בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת נִבְרָא הָעוֹלָם וכו' וַהֲלֹא בְּמַאֲמָר אֶחָד יָכוֹל לְהִבָּרְאוֹת, אֶלָּא לְהַעֲנִישׁ לָרְשָׁעִים וְלִתֵּן שָׂכָר לַצַּדִּיקִים וְקִיּוּם הָעוֹלָם שֶׁנִּבְרָא בַּעֲשָׂרָה מַאֲמָרוֹת (משנה אבות ה, א) היא עסק התורה ואחז ביטל עסק התורה וכמו שאמרו רבותינו ז"ל (ויקרא רבה יא, ז) למה נקרא אחז שאחז בתי מדרשות ובטלם

מתלמוד תורה וכדאי היה עון זה שיחריב העולם שנברא בעשרה מאמרות. אך בא חזקיהו המלך ע"ה ותיקן שפתח בתי מדרשות גם בלילות ונתרבה עסק התורה בדורו עשר ידות על שאר דורות לכך נחסר מאחז עשר שעות ונוסף על חזקיהו עשר שעות ונמצא יומו של חזקיהו המלך ע"ה נעשה כ"ב שעות כנגד כ"ב אותיות התורה שהרביץ אותה בישראל.

גם עוד נוסף עשר שעות לחזקיהו להורות על אות יו"ד דשם י־ה שמספרה עשר אשר קודם זה לא היתה מאירה בו מפני שלא נשא אשה ועתה מאירה בו על אשר הסכים לישא אשה ולכן כתיב וַיֹּאמֶר יְשַׁעְיָהוּ זֶה לְךָ הָאוֹת מֵאֵת ה' כִּי יַעֲשֶׂה יְהוָה אֶת הַדָּבָר אֲשֶׁר דִּבֵּר הָלַךְ הַצֵּל עֶשֶׂר מַעֲלוֹת (מלכים ב' כ, ט) ובאומרו זֶה לְךָ הָאוֹת מֵאֵת ה' רמז לו על אות יו"ד דשם הוי־ה ברוך הוא דעתה תהיה מאירה בו בשלימות ודוק.

דף צו:

נָפְקָא קָלָא וְאָמַר שַׁוְוֹר בַּר שַׁוְוֹר נְבוּזַרְאֲדָן שְׁוָוֹר. פירש רש"י מדלג בר מדלג קפצת פעם אחת עם סנחריב ועכשיו פעם שניה עיין שם. ועדיין צריך להבין מאי שוור השלישית דאמרה 'נְבוּזַרְאֲדָן שְׁוָוֹר'? ונראה לי בס"ד שוור השלישית הוא כי נתגייר אחר כך שדלג וקפץ מאמונת דת שלו ובא לדת ישראל.

פְּשׁ לֵיהּ חַד נַרְגָּא. נראה לי בס"ד הטעם שלכד ירושלים בחד נרגא לרמוז שנתחייבו בפורענות זו על שעבדו עבודה זרה וכפרו באחד. והא דהכה השער בגב הנרגא להורות על עוצם פשעם ומרדם שהיו אחוריהם אל היכל ד' ומתרזין כנגד ההיכל להכעיס. גם עוד שהיו לאחור ולא לפנים ולכן הכה השער באחורי הנרגא.

או יובן אם נגרוס **נַרְגָּה** בה"א יהיו אותיות העומדים קודם אותיות 'נרגה' הם אותיות 'בקדם' והוא מה שראה יחזקאל הנביא ע"ה (יחזקאל ח, טז) שהם מִשְׁתַּחֲוִיתָם קֵדְמָה לַשָּׁמֶשׁ לכך הכה השער באחורי הנרגה.

מִבְּנֵי בָנָיו שֶׁל סִיסְרָא לָמְדוּ תּוֹרָה בִּירוּשָׁלַיִם. הנה בגמרא לא נזכר מי הם אך הרב פתח עינים ז"ל הביא משם הרמ"ע [רבי מנחם עזריה מפאנו] ז"ל שהיה רבי עקיבה מבני בניו של סיסרא והיינו שיצא מיעל מאותו ולד שנתעברה בו מסיסרא עיין שם. והרב הנזכר הביא קושיא מהגאון מהר"ח ז"ל והלא רבי עקיבה עצמו סבירא ליה גוי ועבד

הבא על בת ישראל הולד ממזר (יבמות מד:) ואיך יצא הוא מאותו הולד שנתעברה בו יעל מסיסרא, והלא ממזר אין לו הפסק דורות להתירו דכתיב ביה (דברים כג, ד) לֹא יָבֹא לָהֶם בִּקְהַל ה' עַד עוֹלָם? ותירץ הרב פתח עינים כי הן מפלאות תמים דעים והותר הזרע על פי הנבואה של דבורה עיין שם.

ואנא עבדא אמינא על מה שאמר מרן ז"ל בשולחן ערוך (אבן העזר סימן ד' סעיף ך') ממזר הבא על העכו"ם הולד עכו"ם ואם נתגייר הרי היא כישראל ואם בא על השפחה הולד עבד נשתחרר הרי הוא בן חורין לפיכך ממזר נושא לכתחילה שפחה שקבלה עליה מצות וטבלה לשם עבדות להתיר בניו שישתחררו ויהיו מותרים בישראלית עיין שם. ואם כן אפשר דהכי הוה מעשה שאותו הולד שיצא מבעילת סיסרא את יעל לקח גויה דהולד גוי ואחר כך נתגייר הילד והרי הוא כישראל.

והנה לסברה זו של הרמ"ע דרבי עקיבה יצא מן זרע סיסרא נראה לי בס"ד לכן העלימה הגמרא הדבר הזה ולא פירשה אותו משום דסבר רבי עקיבה עכו"ם שבא על ישראלית הולד ממזר ולאו כולי עלמא גמירי ליישב הדבר כמו שתירץ הרב פתח עינים או כמו שתירצתי אנא עבדא ואפשר דנפיק מיניה זלותא לאותו צדיק אצל הפתאים לכך העלימה הגמרא את הדבר הזה.

מיהו באמת רבינו האר"י ז"ל בשער הגלגולים לא אמר שיצא רבי עקיבא מיעל ולא אמר שלקחה יעל ניצוצי קדושה מקליפת סיסרא בבואו עליה אלא אמר לקחה ניצוצי קדושה מקליפת סיסרא בעת שתקעה היתד במצחו ומחצה רקתו וכמו שאמר שם בהקדמה ל"ו עיין שם. גם כתב שם וזה לשונו: גם לסיבה זו נכנסה נפש קדושה ומעולה של רבי עקיבה בהיותו בן גרים ולא מזרע ישראל לפי שהיתה טיפת זרע שיצאה מיוסף הצדיק ע"ה בעת הרהורו באשת פוטיפר שהיתה גויה עד כאן לשונו עיין שם. הרי לא אמר רבינו האר"י ז"ל שרבי עקיבה בא מאותו הולד שנתעברה בו מביאת סיסרא ועל כן אין לסמוך כי אם על דברי רבינו האר"י ז"ל ותו לא מידי.

ולפי דברי רבינו האר"י ז"ל הנזכר לעיל צריך לומר מה שאמר כאן **מִבְּנֵי בָנָיו שֶׁל סִיסְרָא לָמְדוּ תּוֹרָה בִּירוּשָׁלַיִם** קאי על רבי עקיבא והיינו כי לפי דברי רבינו האר"י ז"ל שכתב שם שהיה נצוץ אחד בנפש רבי עקיבה שהיה תחילה בקליפה של סיסרא

מסיבת חטא אדם הראשון וקין בנו שיצא זה הניצוץ ונפל שם וזה הניצוץ כשיצא אחר כך מקליפת סיסרא מוכרח ליכנס בעת ביאתו לעולם הזה בגוף גר שהיה מבני בניו של סיסרא עד כאן דבריו עיין שם. ולפי זה מובן הטעם למה לא אמר תלמודא להדיה על רבי עקיבה והיינו מפני שרבי עקיבה לא היה כל ניצוצי נפשו מקליפת סיסרא אלא רק נצוץ אחד היה שם ואינו דומה לענין שמעיה ואבטליון ורב שמואל בר שילת דכולם היו שם.

שָׁלְחוּ לֵיהּ תָּא אַשְׁכְּחַן דְּטוּרָא. הנה נודע כי בבל הישנה שהיה בה נבוכדנצר היא קרובה לנהר פרת אצל עיר שקורין עתה חיל"י [אולי זה al-Ḥilla] והוא לא היה יודע שיש דרך קרוב לארץ ישראל שהוא דרך המדבר שקורין שאמי"י אלא היה חושב שצריך לבא על דרך עיר בגדאד ואשור ודייא'ר בכ'ר וארם צובא שהיא רחוק הרבה ולכך אמר להם שאינו יכול לבא מחמת שלגים ומטר במשך דרך רחוקה והם חדשו לו זה הדרך החדש שהוא על דרך המדבר שקורין עתה שאמי"י שהוא קרוב ולא ישהה בו ימים הרבה כדי שיחוש לגשמים ושלגים וסיימו לו הדרך באומרם 'אַשְׁכְּחַן דְּטוּרָא' שהיה בזמנם סימן לדרך זה ומאותו זמן נפתח זה הדרך ונודע לכל ועיין במדרש באותה פרה שברחה והגיעה לבבל ביום אחד (עיין ירושלמי מעשר שני ה, ב).

פּוּק וְתָא אֲמַר מִסְתַּפֵּינָא לֹא לִיעֲבְדוּ לִי כְּדַעֲבַדוּ בְּקַמָּאֵי, שָׁלְחוּ לֵיהּ "כִּי אֵין הָאִישׁ בְּבֵיתוֹ הָלַךְ" וְאֵין "אִישׁ" אֶלָּא הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא (משלי ז, יט). אין להם השפעה מן הקדוש ברוך הוא אלא מן מלאך מט"ט [מטטרו־ן=314] שעולה מספרו רָחוֹק [314] וזהו הלך השפע שלהם בדרך של מרחוק הוא מט"ט דכתיב ביה כִּי לֹא יִשָּׂא לְפִשְׁעֲכֶם (שמות כג, כא) ושלח להו יש צדיקים דבעו רחמי ומייתו ליה לשפע מהקדוש ברוך הוא בלתי אמצעות מט"ט וכיון שיגיע להם השפע מהקדוש ברוך הוא שהוא רחום וחנון וישא לפשעיהם ולא יהיה להם גלות.

עוד שלחו ליה '**צְרוֹר הַכֶּסֶף לָקַח בְּיָדוֹ**' (משלי ז, כ) כלומר גאולת מצרים היתה בחסד שהוא סוד כסף וכיון שהיתה בחסד יש פתחון פה למדת הדין לקטרג ולחדש להם גלות אחר אפילו אם יהיו נשפעים שלא על ידי אמצעות מט"ט ד'הַשֹּׁפֵט כָּל הָאָרֶץ לֹא יַעֲשֶׂה מִשְׁפָּט' כתוב (בראשית יח, כה) וגם כוונו בזה על הצדיקים כדמפרש תלמודא.

ושלח להם 'רִשְׁעִים הָדְרִי בְּתְשׁוּבָה' ומהפכים מדת הדין למדת רחמים ומייתו ליה להשפע מאתו יתברך בלתי אמצעי. ואמרו לו 'לְיוֹם הַכִּפֻּרִים יָבֹא בֵיתוֹ' שקבע להם זמן וגם כוונו ליום שיושלם הכסא באות אל"ף אז יבא ביתו אשר הבטיחם בו שהוא מעשה שמים כמו שנאמר מִקְדָּשׁ אֲדֹנָי כּוֹנְנוּ יָדֶיךָ (שמות טו, יז).

אֵימַת אָתֵי בַּר נְפְלֵי (עמוס ט, יא). נראה לי בס"ד קרי למשיח 'בַּר נְפְלֵי' דאתי מדוד המלך ע"ה שהיה תחילתו 'נֵפֶל'. **אי נמי** מפני שביאתו תלויה בבירור נצוצי הקדושה שנפלו בקליפה שיתגברו וכן אמרו רבותינו ז"ל (יבמות סב.) אין בן דוד בא עד שיכלו נשמות שבגוף. **אי נמי** יובן התורה נקראת אש על שם שהאדם צריך לעסוק בה בהתלהבות ומלוי אֵשׁ אל"ף שי"ן הוא אותיות 'נְפְלֵי' וביאתו תלויה בעסק התורה. **אי נמי** 'נְפְלֵי' לשון כסוי שהוא טמיר וגניז בגן עדן בקן צפור ומשם יתגלה ויבא בב"א [במהרה בימינו אמן].

דף צז.

דּוֹר שֶׁבָּן דָּוִד בָּא בּוֹ, בֵּית הַוַּעַד יִהְיֶה לִזְנוּת (תהלים פט, נב). נראה לי בס"ד הכל לטובה 'בֵּית הַוַּעַד' הוא בית המדרש שמתועדין שם ללמוד תורה יהיה לזנות מלשון (זינים מרוקחים וכן) בַּמִּשְׁכָּב אֲשֶׁר מִלֵּא בְּשָׂמִים וּזְנִים מְרֻקָּחִים (דברי הימים ב' טז, יד) כלומר יהיה במקום בשמים אשר הכל ירדפו לבא שם להתבשם. או יובן לזנות לשון הזנה כמו זנו עיניהם (במדבר רבה ב, כה) רצונו לומר הכל יהיה נזונים משם שיבאו ללמוד תורה.

'וְהַגְּלִיל יֶחֱרַב' גליל לשון גלות כמו גְּלִיל הַגּוֹיִם בישעיה (ישעיה ח, כג) רצונו לומר לא יהיה עוד גזרת גלות ותחרב גזירה זו כמו נָהָר יֶחֱרַב וְיָבֵשׁ (ישעיה יט, ה). או יובן 'גָּלִיל' מלשון גולל ודופק זה הקבר שלא תמצא המיתה בעולם ולא יהיו עוסקים בקבורה כי בִּלַּע הַמָּוֶת לָנֶצַח וּמָחָה ה' אֱלֹקִים דִּמְעָה מֵעַל כָּל פָּנִים (ישעיהו כה, ח).

'וְהַגַּבְלָן יִשְׁתּוֹמֵם' גבלן זה הר עשו שהוא הר שעיר כי תרגום הר שעיר טורא דגבלא וזה ישתומם דכתיב וְעָלוּ מוֹשִׁעִים בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפֹּט אֶת הַר עֵשָׂו וְהָיְתָה לַה' הַמְּלוּכָה (עובדיה א, כא).

'וְאַנְשֵׁי הַגְּבוּל יְסוֹבְבוּ מֵעִיר לְעִיר וְלֹא יְחוֹנָנוּ' אנשי הגבול הם כוחות החיצונים

העומדים על הגבול בין עולם הזה לבין גן עדן וכמו שנאמר וַיַּשְׁכֵּן מִקֶּדֶם לְגַן עֵדֶן אֶת הַכְּרֻבִים וְאֵת לַהַט הַחֶרֶב הַמִּתְהַפֶּכֶת לִשְׁמֹר אֶת דֶּרֶךְ עֵץ הַחַיִּים (בראשית ג, כד) וזהו שאמר **וְאַנְשֵׁי הַגְּבוּל** הם כוחות החיצונים **יְסוֹבְבוּ מֵעִיר לָעִיר** רצונו לומר מאדם זה לאדם זה כי האדם כל אחד מכונה בשם עִיר דכתיב עִיר קְטַנָּה וַאֲנָשִׁים בָּהּ מְעָט (קהלת ט, יד) יְסוֹבְבוּ לפתות את בני האדם להחטיאם בחלקות לשון **וְלֹא יְחוֹנְנוּ** שאין דבריהם מתקבלים ולא ימצאו חן בדבריהם.

'**וְחָכְמַת סוֹפְרִים תִּסְרַח**' רצונו לומר תרבה מלשון סרח העודף וכן תסרח אחורי המשכן. '**וְיִרְאֵי חֵטְא יְמָאֲסוּ**' רצונו לומר אותם שהם יראים שמא יגרום החטא ימאסו בעיני הבריות כי לעתיד כולם צדיקים והאומר 'אנכי ירא מן החטא שמא אחטא' נמאס בעיני הגדולים כי יאמרו לו למה תירא? והלא בידך מסור הדבר שלא תחטא ולא תחטיא! או יובן על דרך מה שאמרו המפרשים ז"ל על פסוק נִבְזֶה בְּעֵינָיו נִמְאָס (תהלים טו, ד) פירוש אם נבזה מאחרים הוא בעיניו נמאס יותר ממה שבזוהו.

'**פְּנֵי הַדּוֹר כְּפְנֵי הַכֶּלֶב**' פירוש חשיבות גדולי הדור כחשיבות הכלב דידוע הכלב חשיבותו הוא 'כולו לב' כן פְּנֵי הַדּוֹר רצונו לומר החשובים כמו פְּנֵי הָאָרֶץ חשיבות שלהם כחשיבות הכלב שכולו לב ונאמן לאדוניו כן הם כל אחד יש לו לב מבין להכיר את בוראו ונאמנים הם לאדון הכל יתברך שמו.

'**וְהָאֱמֶת נֶעֱדֶרֶת**' כלומר חכמת האמת הוא חלק הסוד תרבה והעוסקים יהיו עדרים עדרים בלימוד הקבלה. אי נמי עתה יש אנשים פרטיים לומדים קבלה כל אחד בקרן זוית בסתר אבל לעתיד הכל ילמדו בה כמו שלומדים תהלים ותמצאם עדרים עדרים בבית המדרש.

'**וְסָר מֵרַע מִשְׁתּוֹלֵל**' (ישעיה נט, טו) רצונו לומר מי שהוא סר מרע דוקא ואין לו מצות ומעשים טובים בפועל זה נחשב שוטה בעיני הבריות כי הצדיק השלם צריך להיות שלם בְּסוּר מֵרָע וַעֲשֵׂה טוֹב (תהלים לד, טו).

דְּאִי הָוּוּ יָהֲבִי לֵיהּ כָּל חֲלָלֵי דְּעָלְמָא לֹא הֲוָה מְשַׁנֵּי בְּדִיבּוּרֵיהּ. יש להקשות הוה ליה למימר 'אִי הָוּוּ יָהֲבִי לֵיהּ כָּל מָמוֹנָא דְּעַלְמָא'? ונראה לי בס"ד בין אות ע' של **עוֹלָם** לבין אות וא"ו של עוֹלָם בסדר אלפ"א בית"א יש ו"ה [11] אותיות כי מן אות ע' עד

סוף אלפא ביתא יש ו' אותיות ומראש אלפא ביתא עד אות וא"ו יש ה' אותיות הרי אותיות ו"ה ומן אות וא"ו של עוֹלָם עד אות למ"ד של עוֹלָם בסדר אלפ"א בית"א יש ה' אותיות הרי אותיות ה'ו"ה ובין אות למ"ד לבין אות מ"ם לא יש כלום כי סמוכים הם באלפא ביתא ולאותיות הוה קרי להו **חֲלָלֵי דְּעָלְמָא** כי החלל נקרא על ההרחקה שיש בין צד זה לצד זה.

וידוע שיעקב אבינו ע"ה נתברך יְהֹוָה גְּבִיר לְאַחֶיךָ (בראשית כז, כט) וכתבו המקובלים המשיך לו ברכה זו של 'יְהֹוָה' על ידי שפע מאות ה"א ראשונה שבשם ואות וא"ו ואות ה"א אחרונה שבשם שהם אותיות 'הוה' לכך ברכו 'יְהֹוָה גְּבִיר לְאַחֶיךָ, והטעם כי אברהם אבינו ע"ה תיקן מוח חכמה שהוא באות יו"ד דשם הוי־ה ולכך יש לו אחיזה והשגה מראשית שם הוי־ה אבל יצחק אבינו ע"ה תיקן מוח בינה שהוא אות ה"א ראשונה דשם הוי־ה לכך יש לו אחיזה והשגה מן אות ה"א ראשונה ואילך שהם אותיות 'הוה' לכך ברכו 'יְהֹוָה גְּבִיר לְאַחֶיךָ'.

והנה ברכה זו של 'יְהֹוָה גְּבִיר לְאַחֶיךָ' לקחה יעקב אבינו ע"ה על ידי שינוי ששינה דבריו ואמר אָנֹכִי עֵשָׂו בְּכֹרֶךָ (בראשית כז, יט) ואף על פי שכיון בלבו דבר אמת בזה כמו שאמרו רבותינו ז"ל עם כל זה כפי הנגלה שינה דבריו וכאשר אמר לו יצחק אבינו ע"ה לעשו בָּא אָחִיךָ בְּמִרְמָה וַיִּקַּח בִּרְכָתֶךָ (בראשית כז, לה).

ולכן אמר כאן על רב טביומי **דְּאִי הָווּ יָהֲבֵי לֵיהּ כָּל חֲלָלֵי דְּעָלְמָא** פירוש אפילו אם יתנו לו הברכה של 'יְהֹוָה גְּבִיר לְאַחֶיךָ' שרמוזה בחללי אותיות 'עוֹלָם' כאמור **לֹא מְשַׁנֵּי בְּדִיבּוּרֵיהּ** אף על גב דיעקב אבינו ע"ה לקח ברכה זו על ידי שינוי.

או יובן בס"ד אומרו 'חֲלָלֵי דְּעָלְמָא' דאמרו רבותינו ז"ל (חגיגה יג.) בחלל שיש בין השמים לארץ יש מהלך חמש מאות שנה וידוע מה שאמרו רבותינו ז"ל (בראשית רבה טו, ו) עץ חיים מהלך חמש מאות שנה. נמצא עץ חיים רמוז בחלל העולם שהוא מהלך חמש מאות שנה וכאן אמר אפילו אם יתנו לו עץ חיים כולו שהוא רמוז בחללא דעלמא כדי לשנות בדבור לא הוה משני בדבוריה.

דּוֹר שֶׁבָּן דָּוִד בָּא בּוֹ, נְעָרִים יַלְבִּינוּ פְּנֵי זְקֵנִים, וּזְקֵנִים יַעַמְדוּ לִפְנֵי נְעָרִים. נראה לי בס"ד גם דברים אלו הם לטובה שהנערים שהם תלמידים קטנים היושבים לפני זקנים שהם

חכמים גדולים גם הם יהיו חכמים מחוכמים כמו הזקנים הגדולים לכן בחריפותם וחכמתם **יַלְבִּינוּ פְּנֵי זְקֵנִים** הגדולים, כי הגדול שאומר חידוש גדול בתורה ושמח בהשגתו שהשיג חידוש זה מדעתו, הנה הוא רואה שיבא הנער וגם הוא יחדש ויאמר דבר זה מדעתו, לכן יבוש מעצמו שזה הנער הוא חכם גדול כמוהו ואין לו יתרון בחכמה על זה הנער, ולכן **זְקֵנִים יַעַמְדוּ לִפְנֵי נְעָרִים** בראותם שהם חכמים גדולים כמותם שחייבים לכבדם בכבוד תלמידי חכמים.

'**בַּת קָמָה בְּאִמָּהּ**' כלומר זהירים יהיו בכבוד אב ואם דאפילו הבת שהיא דשה באמה עם כל זה קמה על רגליה בשביל אמה לכבדה בקומה לפניה וכל שכן שקמה בפני אביה. '**וְכַלָּה בַּחֲמוֹתָהּ**' אף על פי שדרך הכלה לשנוא חמותה עם כל זה אהבה יהיה ביניהם וכשעוברת חמותה לפניה היא קמה על רגליה לכבדה.

'**פְּנֵי הַדּוֹר כְּפְנֵי כֶלֶב**' כאשר פרשתי בס"ד לעיל פְּנֵי לשון חשיבות כחשיבות הכלב שאמרו רבותינו ז"ל 'כולו לב' ונאמן לאדוניו כן הם כל המון העם יהיה כל אחד מהם נאמן לאדון העולם ויש לו חשיבות זו שיהיה כולו לב מבין.

'**וְאֵין הַבֵּן מִתְבַּיֵּישׁ מֵאָבִיו**' פירוש עתה יזדמן שיהיה הבן חכם ואביו עם הארץ גמור, ואין הבן מתבייש מאביו כאותו חכם שהיה אביו קצב ועם הארץ והיו קורין אותו בן הקצב והיה לו בושה גדולה בזה אך לעתיד לא יזדמן שיהיה כך האב עם הארץ והבן חכם אלא אבות ובנים כולם חכמים ולכן לא יבאו לידי זאת.

רַבִּי נְחֶמְיָה אוֹמֵר: דּוֹר שֶׁבֶן דָּוִד בָּא בּוֹ, הָעַזּוּת תִּרְבֶּה, וְהַיּוֹקֶר יְעַוֵּת וְהַגֶּפֶן יִתֵּן פִּרְיוֹ, וְיַיִן בְּיוֹקֶר, וְנֶהְפְּכָה כָּל הַמַּלְכוּת לְמִינוּת, וְאֵין תּוֹכָחָה. נראה לי בס"ד גם זה יהיה הביאור לטובה '**הָעַזּוּת תִּרְבֶּה**' פירוש העזות בעבודת השם יתברך תרבה כמו שאמר התנא הֱוֵי עַז כַּנָּמֵר לַעֲשׂוֹת רְצוֹן אָבִיךָ שֶׁבַּשָּׁמַיִם (משנה אבות ה, כ) '**וְהַיּוֹקֶר יְעַוֵּת**' כן הוא גרסת עין יעקב והכונה מי שהוא מתגאה ועושה עצמו יקר בעולם הזה הנה זה נחשב בעיני הבריות יעוית דרכיו כי הגאוה תהיה מאוסה בעיני בני אדם לכן אדם זה שהוא מיקר עצמו נחשב בעיני הבריות מעוות דרכיו כי השפל והעניו הוא המשובח בעיני הבריות דהא אֵין בֶּן דָּוִד בָּא עַד שֶׁיִּכְלוּ גַּסֵּי הָרוּחַ.

'**וְהַגֶּפֶן**' אלו ישראל שנקראו גפן כמו שאמרו רבותינו ז"ל (חולין צב.) על פסוק גֶּפֶן

מִמְצָרַיִם תַּסִּיעַ (תהלים פ, ט) שהכתוב קראם 'גֶּפֶן' יתן פריו בתורה ומצות ומעשים טובים. '**וְהַיַּיִן בְּיוֹקָר**' רצונו לומר התורה שנמשלה ליין דכתיב וּשְׁתוּ בְּיַיִן מָסָכְתִּי (משלי ט, ה) תהיה יקרה בעיני הבריות שהכל מייקרים מכבדים אותה ואת לומדיה. '**וְנֶהְפְּכָה כָּל הַמַּלְכוּת לְמִינוּת**' פירוש מלכיות שהם עכו"ם עוד לא יאמינו בכומרים ובדת שלהם אלא יפקרו בם כמו המינים שהם הצדוקים שפקרו בתורה שבעל פה כן הם יפקרו בדת שלהם ויהיו באמונת בני נח שלא יאמינו אלא בהקדוש ברוך הוא לבדו. '**וְאֵין תּוֹכָחָה**' רצונו לומר אין בני אדם עושים עול וחמס ורשעה כדי שצריכין תוכחה אלא הכל הולכין בדרך ישרה ונכונה ולא יצטרכו לתוכחה להוכיח אותם על מעשים רעים.

ואמר מַאי קְרָא '**כֻּלּוֹ הָפַךְ לָבָן טָהוֹר הוּא**' (ויקרא יג, יג) כלומר העונות יתהפכו ללובן על ידי התשובה כמו שנאמר אִם יִהְיוּ חֲטָאֵיכֶם כַּשָּׁנִים כַּשֶּׁלֶג יַלְבִּינוּ (ישעיה א, יח) 'טָהוֹר' כח היצר הרע שגם הוא יהיה מיעץ לטובה כמו יצר הטוב.

אֵין בֶּן דָּוִד בָּא עַד שֶׁיִּרְבּוּ הַמָּסוֹרוֹת. נראה לי בס"ד מפיק לה מן הכתוב '**כִּי אָזְלַת יָד**' (דברים לב, לו) דידוע העולם קיים על ידי חסד אברהם וכמו שאמרו רבותינו ז"ל על פסוק אֱלֶּה תוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהִבָּרְאָם (בראשית ב, ד) ואמרו רבותינו ז"ל באברהם (בראשית רבה יב , ח) והנה חֶסֶד אַבְרָהָם [320] עולה ש"ך ואם תסיר מספר י־ה [15] מן מספר ש"ך שהוא חֶסֶד אַבְרָהָם ישאר מספר מוסר [306].

או יובן בס"ד הנחש נושך והעקרב נושך והמוסר נושך גם כן בלשונו אך ידמה המוסר לעקרב ולא לנחש יען כי הנחש על הרוב הוא שלוח מן השמים כמו שנאמר אִם יִשַּׁךְ הַנָּחָשׁ בְּלוֹא לָחַשׁ (קהלת י, יא) אבל העקרב נושך בשאט הנפש ואינו שלוח מן השמים ולכן אמרו רבותינו ז"ל (ברכות לג.) גבי תפלה אם אדם מתפלל ונחש לפניו אינו פוסק אבל עקרב פוסק. וכן המוסר ידמה לעקרב שנושך בשאט הנפש ואינו שלוח מן השמים כי הקדוש ברוך הוא ברא הלשון לאדם להטיב בו ולא להרע והמסירות עון גדול היא ואיך יהיה שלוח מן השמים בדבר זה שהוא עון ועבירה גדולה!

ואם תסיר מן מספר לשון [386] מספר י"ד [14] ישאר שע"ב שהוא מספר עקרב [372] רמז שהלשון בהיותו טהור הוא משמש במקום 'יד' ששם המעשה כמו שאמרו

רבותינו ז"ל (מנחות קי.) על פסוק זֹאת הַתּוֹרָה לָעֹלָה (ויקרא ז, לז) כל העוסק בפרשת עולה כאלו הקריב עולה, וכן אמר וּנְשַׁלְּמָה פָרִים שְׂפָתֵינוּ (הושע יד, ג) הרי כשהוא טהור הוא פועל פעולת יד ואם יטמאנו באיסור מסירות 'אָזְלַת יָד' ממנו ואם תסיר מספר 'יד' מן מספר 'לשון' ישאר שע"ב שהוא מספר 'עקרב' דאז דומה הוא לעקרב שנושך בשאט הנפש.

דָּבָר אַחֵר: עַד שֶׁיִּתְמַעֲטוּ הַתַּלְמִידִים. נראה לי בס"ד דייק לה מן '**אָזְלַת יָד**' (דברים לב, לו) כי התלמידים העוסקים לשמה מאירים מן חכמה **ב**ינה **ד**עת דראשי תיבות שלהם חב"ד [14] כמנין 'יד' גם הלומד תורה לשמה זוכה לחיים כמו שאמרו רבותינו ז"ל (שבת סג.) על פסוק (משלי ג, טז) למימינים בה אורך ימים איכא ככתוב 'אֹרֶךְ יָמִים' בימינה וכל שכן 'עֹשֶׁר וְכָבוֹד' והנה '**חַיִּים**' במספר קטן גימטריא '**יָד**' ולכן פסוק 'אָזְלַת יָד' קאי על התלמידים שאין לומדים תורה לשמה ועליהם אמר נתמעטו התלמידים נתמעטו מתורה לשמה ומשפע החיים וחב"ד [חכמה בינה דעת].

או יובן '**יָד**' [14] גימטריא '**זָהָב**' [14] ואמרו רבותינו ז"ל (בראשית רבה, טז) זהב כינוי לתורה וכנזכר על פסוק וּזְהַב הָאָרֶץ הַהִוא טוֹב (בראשית ב, יב) שאין תורה כתורת ארץ ישראל וזהו 'כִּי אָזְלַת יָד' היא התורה מן התלמידים וזהו נתמעטו.

דָּבָר אַחֵר: עַד שֶׁתִּכְלֶה פְּרוּטָה מִן הַכִּיס (**דברים לב, לו**). גם זה מפיק לה מן '**אָזְלַת יָד**' כי יד לשון כח כמו וְלֹא הָיָה בָהֶם יָדַיִם לָנוּס (יהושע ח, כ) והממון הוא כחו של אדם. ואומרו '**מִן הַכִּיס**' רצונו לומר לא תכלה מן העולם לגמרי אלא מעות מותרות שיניחום בכיס לא ימצא כי כל אדם לוה מן החנווני וקונה מאכל בהקפה וכל פרוטה שתגיע לידו ירצנה לחנוני ומתי יהיב בכיסו מעות יתרים.

ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו פירש שהמלכות לא תעשה כל המטבעות מזהב וכסף אלא תעשה ניירות במקום מטבעות זהב וכסף ונחשת וזהו תִּכְלֶה פְּרוּטָה מִן הַכִּיס, פְּרוּטָה לאו דוקא אלא למעות מכנה אותם בשם פְּרוּטָה שיהיו ניירות במקום המטבעות אלו אשר נמצאים בכיס עד כאן דבריו נר"ו.

אֵין בֶּן דָּוִד בָּא עַד שֶׁיִּרְבּוּ הַמְּסוֹרוֹת (**דברים לב, לו**). נראה לי בס"ד מוסרות לשון מוּסָר רצונו לומר שירבה המוסר בעולם שכל אחד יהיה מוכיח את חבירו ומלמדו מוסר

ולא יאמר כל אחד 'שלום עליך נפשי' וכאשר יתנהגו כן ודאי יעשו תשובה שלימה ויבא בית דוד.

ומה שאמר **עַד שֶׁיִּתְמַעֲטוּ הַתַּלְמִידִים** הכונה שכולם יהיו חריפים וחכמים שאין צריכין ללמוד זה מזה כל כך והוא מעין אותה הבטחה וְלֹא יְלַמְּדוּ עוֹד אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ וכו' (ירמיה לא, לג).

ומה שאמר '**עַד שֶׁתִּכְלֶה פְּרוּטָה מִן הַכִּיס**' נראה לפרש דרך מליצה שלא ירצו להניח פרוטות בכיס שלהם כי אם דנרי כסף דאין הפרוטות חשובין בעיניהם כלום. או יובן רמז על בירור רפ"ח נצוצין שהם סוד פְּרוּטָה לפי דברי רבינו האר"י ז"ל פְּרוּטָה 'רפ"ט ו"ה' והיינו שיושלם ברור זה הרמוז בפרוטה.

ומה שאמר '**עַד שֶׁיִּתְיַיאֲשׁוּ מִן הַגְּאוּלָה**' שמרגישין בעצמן ורואין עצמן חוטאין דאומרים 'הֵי תּוֹרָה וְהֵי מִצְוָה דְּמַגְנוּ עָלַן' להיות הגאולה (ברכות לא.).

שְׁלֹשָׁה בָּאִין בְּהֶיסַּח הַדַּעַת אֵלּוּ הֵן: מָשִׁיחַ, מְצִיאָה, וְעַקְרָב. נראה לי בס"ד רמז הכתוב הֲרִימוֹתִי בָחוּר מֵעָם (תהלים פט, כ) היינו 'עָם' ראשי תיבות **עַקְרָב מְצִיאָה**. '**הֲרִימוֹתִי בָחוּר**' מלך המשיח '**מֵעָם**' אות מ"ם, היא מ"ם הדמיון רצונו לומר דוגמת 'עָם' ראשי תיבות 'עַקְרָב מְצִיאָה' שבאין בהיסח הדעת ולזה סיים **מָצָאתִי דָוִד עַבְדִּי** כמו מציאה. **שִׁית אַלְפֵי שְׁנֵי הָווּ עָלְמָא, וְחַד חֲרוּב** (**ישעיה ב, יא**). אין הכונה שיהיה בו חרבה ושממה ח"ו אלא הכונה הטבע והחומר שמצוי בששה אלפים שנה יחרב ויתחדש טבע וחומר אחר מעולה ויפה מאד שאין בו תערובת רע ואין בו יגון ואנחה ויסורין ולא שום רע כלל אלא היא כולו טוב גמור ותענוג יפה ומתוקן מאד.

ומה שאמר '**אֵין הָעוֹלָם פָּחוֹת מִשְּׁמוֹנִים וַחֲמִשָּׁה יוֹבְלוֹת**' נראה לי בס"ד הטעם דאמרו רבותינו ז"ל העולם קיים בזכות מצות המילה כמו שנאמר אִם לֹא בְּרִיתִי יוֹמָם וָלָיְלָה חֻקּוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ לֹא שָׂמְתִּי (ירמיה לג, כה) ו'מִילָה' [85] מספרה פ"ה.

ולמאן דאמר 'בְּרִיתִי' זו תורה, הנה התורה תלויה בפה דכתיב כִּי חַיִּים הֵם לְמֹצְאֵיהֶם (משלי ד, כב) ודרשו רבותינו ז"ל (עירובין נד.) למוציאהם בפה.

ולכן לא פחות עלמא מן שמונים וחמשה יובלות להורות דהעולם קיים על התורה שהיא בפה או על המילה שמספרה פ"ה.

שְׁנֵי אֲלָפִים יָמוֹת הַמָּשִׁיחַ (**ישעיה ב, יא**). פירש רש"י אם היינו עושין תשובה היינו נגאלין תכף אחר קע"ב שנים עיין שם. ובזה יובן בס"ד וְהָיָה 'עֵקֶב' תִּשְׁמְעוּן אֶל מִצְוֹת ה' אֱלֹקֵיכֶם (דברים ז, יב) ובזה יובן בס"ד הטעם שנתן אליעזר לרבקה נֶזֶם זָהָב 'בֶּקַע' מִשְׁקָלוֹ (בראשית כד, כב) אותיות קע"ב רמז שאם יעשו בניה תשובה יהיו נגאלין אחר קע"ב שנים תכף ורמז זה בְּ'נֶזֶם' שהוא תכשיט החוטם כי משיח צדקינו תכשיט שלו בחוטם שלו דכתיב וַהֲרִיחוֹ בְּיִרְאַת ה' (ישעיה יא, ג) 'וּשְׁנֵי צְמִידִים' כנגד שני לוחות הברית על ידיה רמז שצריך לקיים התורה במעשה שתתייחס לידים.

דף צז:

רַב אַשִׁי אָמַר: הָכִי אָמַר לֵיהּ. הנה ודאי האמת כרב אשי דהכי אמר לו דהא חזינן שלא בא ונראה לי בס"ד רמז הכתוב באיוב וְאֹמַר עַד פֹּה תָּבוֹא וְלֹא תֹסִיף וּפֹא יָשִׁית בְּגָאוֹן גַּלֶּיךָ (איוב לח, יא) כלומר **עַד פֹּה תָּבוֹא** פ"ה יובלות **וּפֹא** אותיות 'אף' **תָּבוֹא** לעולם **בְּגָאוֹן גַּלֶּיךָ** בעבור עון הגאוה.

ומה שיהיה הזמן פ"ה יובלות רמז שצריך לתקן עונות שבפה כלשון הרע וכיוצא בתורה שהיא בפה וזהו שאמרו (ברכות נה:) **כל החלומות** של דניאל בקץ המשיח **הולכים אחר 'הפה'** דייקא.

ומה שנאמר **חַכֵּה לוֹ** רצונו לומר לכבוד שמו **כִּי בֹא** ב' אותיות השם וא' של 'כְּסֵא' **יָבֹא וְלֹא יְאַחֵר** (חבקוק ב, ג).

מִקְרָא זֶה נוֹקֵב וְיוֹרֵד עַד תְּהוֹם (**חבקוק ב, ג**). צריך להבין מה הלשון אומרת '**נוֹקֵב וְיוֹרֵד**' היכן נוקב וגם '**תְּהוֹם**' מאן דכר שמיה הכא? ונראה לי בס"ד דאיתא במדרש רבא פרשת בראשית (בראשית רבה ב, ד) וְחֹשֶׁךְ עַל פְּנֵי תְהוֹם (בראשית א, ב) זה מלכות אדום שאין להם חקר כמו התהום מה התהום אין לו חקר אף אלו כן עיין שם.

ואנא עבדא אומר טעם אחר מה שקורא לאדום בשם 'תְּהוֹם' דכתוב באיוב אַחַת הִיא עַל כֵּן אָמַרְתִּי תָּם וְרָשָׁע הוּא מְכַלֶּה (איוב ט, כב) ודרשו אותו בזוהר הקדוש (פרשת בשלח דף נג) על נקמה שעשה הקדוש ברוך הוא במצרים והכונה על מכת בכורות שהרג גם הקטנים שעדיין לא חטאו. וידוע מה שאמר הכתוב כִּימֵי צֵאתְךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם אַרְאֶנּוּ נִפְלָאוֹת (מיכה ז, טו) לכן גם באדום יעשה נקמה זו של 'תָּם וְרָשָׁע הוּא מְכַלֶּה' והנה

נקמה זו של 'תָּם וְרָשָׁע הוּא מְכַלֶּה' שעתיד לעשותה באדום היא ראשי תיבות 'תְּהוֹם' ולכן מכנה את אדום בשם 'תְּהוֹם'.

ואיך שיהיה נמצא מכנה את אדום בשם 'תְּהוֹם' ששם הוא גלות האחרון כי תחילה היה גלות בבל ואחריו מדי ואחריו יון ואחריו אדום ולכן גאולה האחרונה תהיה בגלות אדום והקץ הוא על גלות אדום ולכן אמר זה המקרא המדבר בקץ הגאולה הוא '**נוֹקֵב וְיוֹרֵד עַד הַתְּהוֹם**' רצונו לומר עד הגאולה שתהיה לישראל מן התהום שהוא אדום והנה הוא נוקב כל הקצין שנאסרו על שלשה גליות שהם בבל מדי יון ויורד עד התהום גלות אדום שנקראו 'תְּהוֹם'.

או יובן בס"ד לכך אמר 'נוֹקֵב' דידוע חָמֵץ סוד הגלות וּמַצָּה סוד הגאולה ואם תעשה נקב ברגל אות ח' תהיה אות ה' ואז מ'חָמֵץ' יהיה 'מַצָּה' סוד הגאולה וזהו **נוֹקֵב** באות ח' ד'חָמֵץ' '**וְיוֹרֵד עַד הַתְּהוֹם**' לעשות מן אותיות חָמֵץ אותיות מַצָּה.

או נרמז באותיות '**תְּהוֹם**' כי קץ האמתי יהיה בסוף אלף השישי וזהו תְּהוֹם 'תמה וא"ו' רצונו לומר תמה שנים של וא"ו אלף שנה ואומר '**אִם יִתְמַהְמָהּ חַכֵּה לוֹ**' הכונה כדי שבזכות זה שאתם מחכים תזכו לגאולה ונקיט לשון תורה שבעל פה שיש בה ח' דרגין ובזכות כ"ה אתוון דיחודא 'חַכֵּה' ולא אמר צפה או קוה לרמוז שביאתו תהיה בזכות שהוא שְׁמַע יִשְׂרָאֵל יְהֹוָה אֱלֹקֵינוּ יְהֹוָה אֶחָד (דברים ו, ד) וזהו חַכֵּה 'ח' כ"ה'.

רָאִיתִי בְּנֵי עֲלִיָּה, וְהֵן מוּעָטִין אִם אֶלֶף הֵם אֲנִי וּבְנִי מֵהֶם, אִם מֵאָה הֵם אֲנִי וּבְנִי מֵהֶם, אִם שְׁנַיִם הֵם אֲנִי וּבְנִי הֵם. נראה לי בס"ד הטעם דנקיט מדרגות אלו דאמרו רבותינו ז"ל (עירובין יח:) דיו לעולם שישתמש בחצי השם שהוא אותיות י־ה וידוע דאות יו"ד דשם י־ה היא סוד אלפים ואות ה"א דשם י־ה היא סוד מאות. לכן נקיט אִם אֶלֶף הֵן כנגד אות יו"ד לבדה שהיא מדרגת האלף ואחר כך נקיט **מֵאָה** כנגד אות ה"א דשם י־ה שהיא מדרגת מאות ואחר כך נקיט **שְׁנַיִם** כנגד ב' אותיות דשם י־ה ודו"ק.

כָּלוּ כָּל הַקִּיצִין וְאֵין הַדָּבָר תָּלוּי אֶלָּא בִּתְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים. הכונה על קצין של 'אֶחְישֶׁנָּה' (ישעיה ס, כב) אבל קץ של 'בְּעִתָּהּ' אינו תלוי בתשובה אלא אפילו אם לא יעשו תשובה נגאלין ולהכי לא מפרשי לפסוקים של שׁוּבוּ בָּנִים (ירמיה ג, כב), וְשׁוּבוּ אֵלַי (מלאכי ג, ז), וּבְשׁוּבָה וָנַחַת (ישעיהו ל, טו) בקץ האמיתי של 'בְּעִתָּהּ' דכולי עלמא

סברי זה הקץ אינו תלוי בתשובה אלא יהיה אפילו בדור שכולו חייב.

ומה שאמר רבי אליעזר '**אִם יִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין תְּשׁוּבָה נִגְאָלִין, וְאִם לָאו אֵין נִגְאָלִין**' סבירא ליה שצריך שיעשו כולם תשובה מעליא ולא סגי במקצתם או רובן ורבי יהושע סבירא ליה '**מַעֲמִיד לָהֶן מֶלֶךְ שֶׁגְּזֵרוֹתָיו קָשׁוֹת**' ואז היסורין יספיקו במקום תשובה כדי שיהיו נגאלין בגאולה של 'אֶחִישֶׁנָּה'.

מַעֲמִיד לָהֶן מֶלֶךְ שֶׁגְּזֵרוֹתָיו קָשׁוֹת כְּהָמָן, וְיִשְׂרָאֵל עוֹשִׂין תְּשׁוּבָה וּמַחֲזִירָן לַמּוּטָב.

נראה לי בס"ד התורה נקראת מים וגם הפלוסופייא נקראת מים כי זה לעומת זה וכו' אך התורה נקראת מים חיים ופלוסופייא מים רעים וידוע מה שכתב 'התורה והמצוה' ז"ל (מלבי"ם על שמות ב, י) מַיִם בלשון מצרי מו' ולזה אמר 'למו טב' פירוש מים טובים זו התורה ולא מים רעים שהכל ישוטטו לבקש דבר השם זאת התורה.

אי נמי יובן בס"ד דארץ ישראל נקראת בשם 'אילה' [46] שהיא ממהרת לבשל פרותיה וגם אילה סוד לאה וגם מאיר בה שם א־ל ושם י־ה וחוץ לארץ נקראת בשם 'אמה' [46] והחשבון שוה זה לעומת זה ולזה אמר מַחֲזִירָן לַמּוּטָב שיעשו תשובה ויחזרו לארץ ישראל שהיא '**מ"ו טב**' טב דאילה מספרה מ"ו ואמה מספרה מ"ו אך חוץ לארץ 'מו ביש' וארץ ישראל 'מו טב'.

או יובן לַמּוּטָב אותיות 'מול טב' שלפני אותיות 'טב' יש אותיות 'יג' שהם מספר אחד [13] שתואר זה גדול מאד דכתיב וּמִי כְּעַמְּךָ יִשְׂרָאֵל גּוֹי אֶחָד בָּאָרֶץ (דברי הימים א' יז, כא) וזה ניתן להם בהיותם עושין רצונו של מקום ובחטאם נשמט תואר זה מהם וכשעושין תשובה מחזירם 'מול טב' הוא שם זה של אחד.

"**וְלֹא בְכֶסֶף תִּגָּאֲלוּ" לֹא בִּתְשׁוּבָה וּמַעֲשִׂים טוֹבִים** (ישעיה נב, ג). נראה לי כללות תשובה ומעשים טובים הם 'צום קול מָמוֹן' ונרמזו '**בְּכֶסֶף**' כ"ף רמז לצום שבו כופף החומר שלו ויהיה לבו נשבר ונדכה וסמ"ך רמז לצדקה שהוא ממון שסומך בו הנופלים הם העניים ופ"ה רמז לקול תורה ותפלה שהוא בפה.

דף צח.

מַאי "לַיּוֹצֵא וְלַבָּא אֵין שָׁלוֹם מִן הַצָּר"? רַב אָמַר: אַף תַּלְמִידֵי חֲכָמִים שֶׁכָּתוּב בָּהֶם שָׁלוֹם (זכריה ח, י). נראה כי תורה שבכתב מכונית בשם קול כי היא סוד התפארת

שהוא בחינת קול ותרגום קול 'קָלָא' [131] לכן מכנעת פלוני שמספר שמו קל"א [סמאל=131] שהוא זכר דקליפה. ותורה שבעל פה מכונית בשם 'רָמָה' שהיא בחינת המלכות שנקראת רמה הנזכר במקום אחר, רמז לדבר וּבְנֵי יִשְׂרָאֵל יֹצְאִים בְּיָד רָמָה (שמות יד, ח) פירוש יוצאים מן הגלות בזכות תורה שבעל פה שהוא סוד רמה כמו שאמרו רבותינו ז"ל על פסוק גַּם כִּי יִתְּנוּ בַגּוֹיִם עַתָּה אֲקַבְּצֵם (הושע ח, י) יִתְּנוּ לשון 'מתניתין'.

וכיון דתורה שבעל פה שהוא סוד הנוקבא מכונית בשם 'רָמָה' מכנעת הנקבה דקליפה שהיא פלונית הנקראת 'מָרָה' בסוד וְאַחֲרִיתָהּ מָרָה כַּלַּעֲנָה (משלי ה, ד) כנזכר בספר מאורי אור ז"ל דהאותיות שוים הם.

והנה צירוף 'קָלָא' ו'רָמָה' עולה מספר **שָׁלוֹם** [376=131+245] ולכן תלמידי חכמים שעוסקין בתורה שבכתב ושבעל פה כתיב בהו שָׁלוֹם רָב לְאֹהֲבֵי תוֹרָתֶךָ וְאֵין לָמוֹ מִכְשׁוֹל (תהלים קיט, קסה) שהם זו"ן [זעיר ונוקבא] דקליפה שנקראים מִכְשׁוֹל ובחבלי משיח לא תהיה להם הארה זו.

עַד שֶׁיִּהְיוּ כָּל הַשְּׁעָרִים כּוּלָּן שְׁקוּלִין (**תהלים קיט, קסה**). פירוש מנהגו של עולם אין לסחורות שער קבוע כל הימים אלא מתייקרים ובזה יהיה ריוח לסוחרים ולתגרים אך בחבלי משיח יהיו השערים שקולים תמיד שלא יש סחורה שתתייקר ואיך ירויח הסוחר?

ובני ידידי כבוד הרב יעקב נר"ו פירש מנהגו של עולם האדם קונה סחורה במקום הזול ומוכרה במקום היוקר ומרויח בה אך בחבלי משיח יהיו כל השערים שקולים שאם שוה סחורה כאן חמשה דנרים בכל העולם כולו שוה כך ואיך ירויח הלוקח? **אֵין בֶּן דָּוִד בָּא עַד שֶׁיִּתְבַּטֵּשׁ דָּג לְחוֹלָה וְלֹא יִמְצֵא** (**יחזקאל לב, יד**). הנה ודאי אין דרך להאכיל דג לחולה והכונה כאן שאין להם בשר בהמה או עוף להאכיל לחולה ובעבור חיי שעה שהוא רעב מאד ואינו יכול לסבול יבקשו לו דג להשיב נפשו וגם זה לא יעלה בידם ואף על פי שהדג מצי בחנם בנהרות.

או יובן בס"ד דאמרו רבותינו ז"ל בשבת פרק י"ב (שבת קד.) אֶלֶף־בֵּית אַלֵּף בִּינָה, גִּימֶל־דָּלֶת גְּמוֹל דַּלִּים. מַאי טַעְמָא? פְּשׁוּט כַּרְעֵיהּ דְּגִימֶל לְגַבֵּי דָּלֶת? שֶׁכֵּן דַּרְכּוֹ שֶׁל

גּוֹמֵל חֲסָדִים לָרוּץ אַחֲרֵי דַּלִּים וּמַאי טַעְמָא מְהַדֵּר אַפֵּיהּ דְּדָלֶת מִגִּימֶל? דְּלִתֵּן לֵיהּ בְּצִנְעָא כִּי הֵיכִי דְּלָא לִיכְסוֹף מִינֵּיהּ עיין שם. נמצא בסדר 'גד' רמוז שיתן בצנעה וגם שירדוף אחרי הדל אבל בסדר 'דג' שמורה הדל רודף אחר גומלי חסדים אין זה מן המובחר ובחבלי משיח קודם שיבא משיח תהיה הצדקה נעדרת דאפילו בסדר 'דג' לא תמצא.

או יובן בס"ד מדתו וטבעו של דג שאינו יכול לעזוב ולהפרד מן המים כן ישראל אין עוזבים התורה שנמשלה למים (עיין עבודה זרה ג:) וכמו שאמר רבי עקיבא במשל של השועל עם הדגים (ברכות סא:) ועל שם זה ישראל נמשלו לדגים שיהיה להם כטבע הדגים במים של התורה ובאותו זמן יבוקש טבע הדג לחולה ישראל שבגלות ולא ימצא כי מרוב הטרדות אין יכולים לעסוק בתורה.

או יובן דג לשון דאגה שלא יהיה להם דאגה מפני שיש להם מדת הבטחון.

אֵין בֶּן דָּוִד בָּא עַד שֶׁתִּכְלֶה מַלְכוּת הַזְּלָה מִיִּשְׂרָאֵל (ישעיה יח, ה). נראה לי בס"ד הכונה על מנהיגי הדור שגם המנהיג נקרא מלך ובגמרא נקראת ההנהגה בשם מלכות כמו מלך רבה, מלך רב יוסף וכיוצא בזה ויש מנהיגים זלים וריקים ומולכים באלימות או לסיבה אחרת.

או יובן מַלְכוּת 'הַזְּלָה' ז' **לָהּ** שאין לה אלא רק ז' מצות.

אֵין בֶּן דָּוִד בָּא עַד שֶׁיִּכְלוּ גַּסֵּי הָרוּחַ מִיִּשְׂרָאֵל (צפניה ג, יא). נראה לי בס"ד כיון דנשמרים מן הגאוה יזכו שיהיו נשלמים שלשה אותיות או"ה של השם והכסא דכתיב כִּי יָד עַל כֵּס יָ־הּ (שמות יז, טז) וזה בעבור הרחקתם מן 'גַּאֲוָה' שהיא אותיות ג' או"ה.

ומה שאמר '**עַד שֶׁיִּכְלוּ כָּל שׁוֹפְטִים וְשׁוֹטְרִים מִיִּשְׂרָאֵל**' פירש בני ידידי כבוד הרב יעקב הי"ו הכונה שהממשלה תגזור שלא ידונו דייני ישראל דיני ממונות ולא יכתבו שטרות אלא הכל יהיה בערכאות שלהם וכאשר נמצא עתה בכל הממלכות עד כאן דבריו נר"ו.

אֵין בֶּן דָּוִד בָּא אֶלָּא בְּדוֹר שֶׁכּוּלּוֹ זַכַּאי אוֹ כּוּלּוֹ חַיָּיב בְּדוֹר שֶׁכּוּלּוֹ זַכַּאי (ישעיה ס, כא). נראה לי בס"ד דוֹר שֶׁכּוּלּוֹ **זַכַּאי**, 'זך י"א' שמזככים ומבררים את י"א סימני הקטורת על ידי מצות ועמ"ש שכל הדור יתעסקו בבירור זה. או יובן 'שֶׁכּוּלּוֹ זַכַּאי' שעושין

תשובה מאהבה 'אוֹ כּוּלּוֹ חַיָּיב' שעושין תשובה מיראה כי 'חַיָּיב' הוא אותיות 'ח"י י"ב' ששמונה־עשרה פעמים שתים־עשרה [12×18=216] עולה מספר יְרֵאָה [216] או עולה מספר גְּבוּרָה [216] שכולם ימתיקו הגבורה.

אֵין יְרוּשָׁלַיִם נִפְדֵּית אֶלָּא בִּצְדָקָה (ישעיה א, כז). נראה לי בס"ד ידוע הגאולה תהיה בב"א [במהרה בימינו אמן] באות צד"י דמנצפ"ך וכנזכר בפרקי דרבי אליעזר וזו הצד"י היא גסה שמספרה תת"ק [900] אך תהיה בזכות התורה שנקראת מַיִם ורמוזה באות צד"י הדקה שמספרה תשעים כמנין מַיִם [90] וזהו שאמרו אֵין יְרוּשָׁלַיִם נִפְדֵּית אֶלָּא בִּצְדָקָה, חלקנה לשנים וקרי בה '**בצ**' **דקה**' שרמוזה התורה בה.

גם ידוע שדיו לעולם שישתמש בחצי השם שהוא שם י־ה (עירובין יח:) ותתפשט השפעתו בשש קצוות שהם מעלה ומטה וארבע רוחות וששה פעמים י־ה עולה כמנין אות צד"י הדקה [15×6=90] שמספרה תשעים וזהו צירוף צְדָקָה 'צ' דקה' כי צדקה עשה הקדוש ברוך הוא בזה עם העולם.

אִי בָּטְלִי יְהִירֵי בָּטְלִי אַמְגּוּשֵׁי (ישעיה א, כה). פירש רש"י עובדי עבודה זרה. נראה לי בס"ד הטעם דתלי זה בזה כי עובדי עבודה זרה טוענים מתוך גדולת העבד ניכר גדולת רבו ואנחנו משיבין להם אין חולקין כבוד לעבד לפני רבו כי השכינה שורה למטה בעולם הזה. וידוע דהגאים גורמין סילוק שכינה ואם כן עושין פתחון פה לעובדי עבודה זרה לומר מתוך גדולת העבד ניכר גדולת רבו.

אָמַר לֵיהּ שָׁבוֹר מַלְכָּא לִשְׁמוּאֵל אָמְרִיתוּ מָשִׁיחַ עַל חֲמָרָא אָתֵי אִישַׁדַּר לֵיהּ סוּסְיָא בַּרְקָא דְּאִית לִי. נראה לי בס"ד דשבור מלכא הבין מה שנאמר 'וְרֹכֵב עַל חֲמוֹר' (זכריה ט, ט) אין זה כפשוטו שאין לו סוס לרכוב עליו כי אם חמור אלא הוא ידע דהכונה על אומות העולם דכתיב בהו 'בְּשַׂר חֲמוֹרִים בְּשָׂרָם' (יחזקאל כג, כ) והיינו שבחיה שימשול וישלוט על אומות העולם גם כן ולא על ישראל בלבד. ולכן אמר ליה מאי רבותא יש לו בזה ולמה מתעכב ואינו בא הלא גם אני מושל על ישראל ועל אומות העולם, יבא בכבוד ואתן לו הממשלה שלי שימשול במקומי! ומה שאמר '**סוּסְיָא בַּרְקָא שָׁלִי**' הוא לשון מליצה וכונתו על הממשלה שלו במלכותו.

והשיב לו שמואל אין כונת הכתוב לשבחו על ממשלה שיש לו על התחתונים אלא

משבחו על ממשלה שיש לו על שרים העליונים וידוע דראש השרים הוא פלוני שחציו ס"מ [100] מצד הרע והם מספר מאה דכוללים כל הסטרא אחרא דנפרטים עד מאה כנודע בסוד הוה עובדא עד מאה וחד ופקע שידא (פסחים קי.) וחציו א־ל מצד הטוב, ואמר לו שמואל שהמשיח ימשול על הסטרא אחרא שנפרטת למאות ולכן חמורו בר מאה גווני ולכן אָמַר לֵיהּ '**מִי אִית לָךְ בַּר חִיוָּר גַּוְונַי**' רצונו לומר אם יש שליטה של כוחות אומות העולם בכל פרטיהן שהם מאה כדי שאתה מתפאר לומר יבא וישב במקומי?

והנה הרמ"ה ז"ל פירש '**סוּסְיָא בַּרְקָא**' סוס רץ כברק עיין שם. ורצונו לומר כמו הברק שהוא יוצא ומתעלם תכף כן זה הסוס מהיר במרוצתו שתכף מתעלם מעין רואהו. ועוד נראה לי '**סוּסְיָא בַּרְקָא**' רצונו לומר גוון שלו אדום צח ומצהיב כברק.

זָכוּ עִם עֲנָנֵי שְׁמַיָּא (זכריה ט, ט). נראה לי בס"ד הכונה שיהיו צדיקים שלמים דאז תהיה הגאולה באתערותא דלתתא דוגמת העננים שהם אתערותא דלתתא שמוצאין אידים מן הארץ ועולין למעלה ויורד מהם המטר.

'**לֹא זָכוּ עָנִי וְרוֹכֵב עַל חֲמוֹר**' פירוש אינם צדיקים שלמים וצריך לעשות הקדוש ברוך הוא עמהם חסד גדול שיעריך מעשיהם לגבי מעשים של אומות העולם ואז יהיו נראין שלמים וזהו **עָנִי** הוא אך **רוֹכֵב עַל חֲמוֹר** הם העכו"ם ד'בְּשַׂר חֲמוֹרִים בְּשָׂרָם' (יחזקאל כג, כ) דמרכיבם עליהם להעריך מעשיהם לגבי מעשים של אלו ואז נראין טובים ושלמים. או יובן בס"ד '**זָכוּ עִם עֲנָנֵי שְׁמַיָּא אָתֵי**' דידוע שם אהו־ה [17] הרמוז בראשי תיבות 'אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ' (בראשית א, א) הוא בדעת והוא בזכר הנקרא שָׁמַיִם והוא מספר טוֹב [17] לכן כתיב וּבְדַעַת חֲדָרִים יִמָּלְאוּ כָּל הוֹן יָקָר וְנָעִים (משלי כד, ד).

וכתב הרמ"ז [הרב משה זכות] ז"ל שזה הוא סוד הכתוב הִנֵּה מַה טּוֹב וּמַה נָּעִים שֶׁבֶת אַחִים גַּם יָחַד (תהלים קלג, א) ששם אהו־ה מספרו טוֹב ועשרה פעמים אהו־ה שכל דבר שבקדושה כלול מעשר הרי ק"ע כמנין נָעִים [17×10=170] ולזה אמר 'הִנֵּה מַה טּוֹב וּמַה נָּעִים' דהיינו בכללות ופרטות עיין שם. והנה עָנָן [170] גימטריא עשרה פעמים אהו־ה שהוא יו"ד פעמים טוֹב והוא השפעה שלימה שתהיה למשיח אם זוכין ישראל.

ובזה יובן מה שאמרו רבותינו ז"ל (לעיל בדף צז.) אֵין בֶּן דָּוִד בָּא אֶלָּא בְּהֶיסַח הַדַּעַת,

ששם זה היא בדעת ולכן נרמז בראשי תיבות 'אֵת הַשָּׁמַיִם וְאֵת הָאָרֶץ' כי הוא טוב שלם לנפש הנקראת שמים ולגוף הנקרא ארץ כמו שאמרו רבותינו ז"ל (לעיל בדף צא:) על פסוק (תהלים נ, ד) 'יִקְרָא אֶל הַשָּׁמַיִם מֵעָל' זו הנשמה 'וְאֶל הָאָרֶץ לָדִין עַמּוֹ' זה הגוף. ובזה יובן '**זָכוּ עִם עָנְנֵי שְׁמַיָּא אָתֵי**' ששם זה של אהו"ה בשלימותו שהוא עשרה פעמים אהו"ה עולה מספר 'עָנָן' והוא בבחינת שמים שהוא סוד זכר ולכן אמרו רבותינו ז"ל (ראש השנה י:) בניסן עתידין ליגאל נִיסָן [170] גימטריא עָנָן [170] שהוא מספר ק"ע הנזכר. אבל אם '**לֹא זָכוּ עָנְיִ וְרוֹכֵב עַל חֲמוֹר**' והיינו חֲמוֹר [254] עולה מספר נֶדֶר [254] דאין להם זכויות שיבא בעבורם ורק יבא מחמת הנדר שנדר הקדוש ברוך הוא לגאול אותם בקץ האמיתי.

אָמַר לֵיהּ אֵימַת אָתֵי מָשִׁיחַ? אָמַר לֵיהּ זִיל שַׁיְילֵיהּ לְדִידֵיהּ. נראה לי דודאי ידע אליהו זכור לטוב תשובתו של משיח שהשיב לרבי יהושע בן לוי ולא אמרה לו אלא אמר לו 'שַׁיְילֵיהּ לְדִידֵיהּ' נתכוון לטובת רבי יהושע בן לוי כדי שיזכה לדבר עמו וגם יזכה לקבל ממנו שלום ורמז דק רמז לו באמרו '**לְדִידֵיהּ**' דהוה סגי לומר לו 'זִיל שַׁיְילֵיהּ' אך כי בשם משיח באיזה זכות יבא כי מ"ם דמשיח משמשת במקום 'מן' ונמצא אותיות משיח הם 'מן שיח' והתורה נקראת שיחתו של הקדוש ברוך הוא ונקראת שיחתן של צדיקים כמו שאמר דוד המלך ע"ה מָה אָהַבְתִּי תוֹרָתֶךָ כָּל הַיּוֹם הִיא שִׂיחָתִי (תהלים קיט, צז) וזו היא תשובתו של משיח שאמר לרבי יהושע בן לוי '**הַיּוֹם אִם בְּקֹלוֹ תִשְׁמָעוּ**' (תהלים צה, ז) קֹלוֹ זו התורה שהיא שיחתו של הקדוש ברוך הוא ולכן אמר לו 'שַׁיְילֵיהּ לְדִידֵיהּ' כלומר תשובת שאלתך היא רמוזה בדידיה שהוא קריאת שמו שנקרא משיח שהוא 'מן שיח'.

דִּילְמָא מִתָּבְעִינָא וְלֹא אִעַכַּבְנָא. הקשה הרב תורת חיים ז"ל תימה אם מתעכב פורתא כדי קשירת נגע אחד שהוא כהרף עין, מאי הוי? עיין שם.

ונראה לי בס"ד דעושה כן להראות הבטחון שיש לו בהקדוש ברוך הוא בענין הגאולה שלא יאמרו שבאורך הזמן של הגלות נתייאש ח"ו בלבבו וחלשה תקותו לכך הוא עושה כן להראות כח וחוזק בטחונו ותקותו שהדבר ברור אצלו ועושה הכנות בעבור רגע קטן שלא יתעכב.

אָמַר לֵיהּ שָׁלוֹם עָלֶיךָ בַּר לְיוַאי. קשה אמאי לא הזכירו בשמו והלא סימן האוהב להזכיר את אוהבו בשמו וכמו שנאמר על שאול המלך ע"ה שלא מזכיר את דוד המלך ע"ה בשמו אלא קוראו 'בן ישי' מפני שהיה שונא אותו.

ונראה לי בס"ד כי הוא רצה להזכיר שם אביו כדי לבשרו שהוא בן עולם הבא וכמו שאמר אליהו זכור לטוב אחר כך לרבי יהושע בן לוי וכיון דרצה להזכיר שם אביו בעבור זאת אם היה זוכר אותו בשמו לומר לו שלום עליך יהושע בר ליואי היה צריך לדבר עמו חמשה תיבות ורבי יהושע בן לוי כשנתן לו שלום אמר לו ארבעה תיבות 'שָׁלוֹם עָלֶיךָ רַבִּי וּמוֹרִי' ואיך ישיב לו חמשה תיבות די לו שגם הוא ידבר עמו ארבעה תיבות כי מי יזכה שידבר עמו המשיח!

אך עדיין יש להקשות למה דבר עמו שתי תיבות האחרונות בלשון תרגום שאמר לו בַּר לְיוַאי ולא אמר לו 'בֶּן לֵוִי' ושני תיבות ראשונות בלשון הקודש שלא אמר לו 'שלמא עלך'?

ונראה לי בס"ד כי שתים הראשונות דבר עמו בלשון הקודש כדי להמשיך לו שפע שלום בלשון המובחר שהוא לשון הקודש שיבינו המלאכים ויענו אָמֵן! ומה שאמר לו שתי תיבות אחרונות בלשון תרגום שקראו בַּר לְיוַאי נתכוון להוסיף לו אות אל"ף בשם אביו להמשיך לו שפע מן 'אלף חכמה אלף בינה' ובתיבת בַּר נתכוון להשפיע לו מן 'עָב קַל' [202] שעולים מספר רַב [202] בסוד הִנֵּה ה' רֹכֵב עַל עָב קַל (ישעיה יט, א) גם הוא מנין 'מִיכָאֵל מִיכָאֵל' [202] סוד חסד כפול.

אָמַר לֵיהּ הָכִי אָמַר לְךָ "הַיּוֹם אִם בְּקֹלוֹ תִשְׁמָעוּ". צריך להבין מה רמז בדברים אלו? ונראה לי בס"ד על פי מה שאמרו בזוהר הקדוש (פרשת בשלח דף נח) בְּשַׁעֲתָא דְּיִשְׂרָאֵל מִשֶּׁה בְּגוֹ עֲנָנָא כְּדְכְתִיב וַיָּבֹא מֹשֶׁה בְּתוֹךְ הֶעָנָן (שמות כד, יח) אִיעְרַע בֵּיהּ חַד מַלְאָכָא רַבְרְבָא וְתַאנָא קְמוּאֵ־ל שְׁמֵיהּ וְהוּא מְמָנָא עַל תְּרֵיסָר אַלְפִין מְמָנָן שְׁלִיחָן בָּעָא לְאִזְדַּוְוּגָא בֵּיהּ בְּמֹשֶׁה, פָּתַח מֹשֶׁה פּוּמֵיהּ בִּתְרֵיסַר אַתְוָון גְּלִיפָן דְּשָׁמָא קַדִּישָׁא דְּאוֹלִיף לֵיהּ קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא בַּסְנֶה וְאִתְרְחַק מִנֵּיהּ תְּרֵיסַר אַלְפִין פַּרְסִין עיין שם. וכתב בספר מקדש מלך רוח דאב ואם דעשיה נקרא קמואמר לו עיין שם. וכן מפורש בעץ חיים שער סדר אבי"ע [אצילות, בריאה, יצירה, עשיה] עיין שם.

ונראה כיון דמלאך זה הוא רוח דאב ואם דעשיה שהם חו"ב [חכמה ובינה] שהם סוד מחשבה וכונה דמוחא חכמה ובינה ליבא לכך יתעורר על ידי שלימות ישראל במחשבה וכונה של המצות שהם בעשיה מלאך זה. וכאן רמז המשיח זכור לטוב את מלאך קמוא־ל הנזכר באומרו 'אִם בְּקֹלוֹ תִשְׁמָעוּ' תחבר אותיות 'אִם' באותיות 'קוֹל' יהיה מזה צירוף קמוא־ל ולשון תשמעו הוא אסיפה וחיבור כמו וַיְשַׁמַּע שָׁאוּל אֶת הָעָם (שמואל א' טו, ד).

וְהֵיכָא יָתֵיב אַפִּיתְחָא רוֹמִי. הכונה על פתח גן עדן, קרי לגן עדן רוֹמִי בלשון מליצה כי הוא מרומם על הארץ הלזו.

ומה שאמר '**יָתֵיב בֵּינֵי עֲנָיֵי סוֹבְלֵי חֳלָאִים**' הם צדיקים שהם מבחינת המלכות דלית ליה מגרמא כלום לכן קראם עֲנָיֵי והם סובלים יסורין בהתלבשות נפשם בגוף דאין הנפש מרגשת ביסורין אלא אם כן תתלבש בגוף ועליהם אומרים התלמידי חכמים 'אוֹי לָנוּ עַל צַעַר צַדִּיקִים וַחֲסִידִים אֲשֶׁר בָּנֶן עֵדֶן' ואחר כך אומרים 'אוֹי לָנוּ עַל צַעֲרוֹ שֶׁל מָשִׁיחַ' (סדר ליל תשעה באב ג') והכונה דהמשיח ודאי הוא יושב בגן עדן בזיוו והדרו ויקרו ורק נותן נצוץ מנפשו שתלבש בגוף ויסבול יסורים בפתח גן עדן עם אותם צדיקים ובשבת ויום טוב יתפשט אותו החלק שלו מאותו הגוף ויתחבר עם המשיח ועל זה החלק שנותן ממנו לסבול יסורין קאמר כאן 'הֵיכָא יָתֵיב אַפִּיתְחָא דְּרוֹמִי' ובזה תבין שלא יהיו סותרין דברי רבותינו ז"ל זה לזה.

והנה אף על פי שאותם צדיקים סובלים צער ויסורים לכפרת ישראל מכל מקום הם שרו ואסרי החולאים בחד זמנא כלומר יש להם עת קבוע וזמן ידוע שבו סובלים היסורין כל אחד כראוי לו לפי בחינתו ואחר כך מתפשטים מאותו הגוף שסובלים בו היסורין ובאין למקום תענוג שלהם בגן עדן, אך המשיח בלבד אינו מוצא אותו החלק מנוחה והוא שרי חד חולי ומכה שמתרפא ממנה ותכף אסיר חד שבא לו מכה אחרת וקושר אותה.

וכל דברים אלו לשון מליצה הן והכונה לומר שסובל חולאים רבים ואינו מוצא מרגוע לנפשו מהם ואמר תלמודא מה שקבל על עצמו יסורין כל כך בזמן הזה היינו משום דאמר המשיח 'דִּילְמָא מִבָּעֵינָא לֹא דְּלָא אִיעַכַּבְנָא' כלומר דילמא יגיע קץ האמיתי

ומבעינא לגאל את ישראל ויהיה אותו זמן קטרוג עליהם מצד המעשים שלהם לעכב אותי מלגאלם, על כן אני סובל כל כך כדי שיהיו רבוי היסורין כאלה כדאין לדחות הקטרוג ואבא במהרה לגאל אותם.

ומה שאמר 'אָזַיל לְגַבֵּיהּ אָמַר לֵיהּ: שָׁלוֹם עָלֶיךָ רַבִּי וּמוֹרִי' נראה דהוא הלך לבדו אצלו למקום הידוע שיושב בו ודבר עמו והליכתו היתה על ידי כונות ויחודים ושם מפורש וכשחזר אצל אליהו זכור לטוב לא חזר בו ביום אלא ביום שאחריו דהא אמר לו שאמר לי 'הַיּוֹם' ולא אתא.

ומה שאמר 'שַׁקּוּרֵי קָא שָׁקֵר בִּי' רצונו לומר משחק בי דודאי אמר לו דברים שהם אמת אך אני לא הבנתי אותם וחושב שהוא משחק בי! ואמר לו לא שחק בך אלא קושטא קאמר לך 'הַיּוֹם אִם בְּקֹלוֹ תִשְׁמָעוּ'.

לְכְשֶׁיִּפּוֹל הַשַּׁעַר הַזֶּה וְיִבָּנֶה וְיִפּוֹל וְיִבָּנֶה, וְלֹא יַסְפִּיקוּ לִבְנוֹתוֹ. הנה כיון דאמר 'הַשַּׁעַר הַזֶּה' משמע שהיה לפניו אם כן היה עומד עמהם ברומי ואיך הראה להם האות בְּמָעֲרַת פַּמְיָיס שהיה בארץ ישראל וכמו שכתב הרי"ף ז"ל.

ונראה דלעולם היו עומדים בארץ ישראל אצל מְעָרַת פַּמְיָיס אך קודם ששאלו ממנו שאלה זו היו מדברים עמו בשער הידוע שברומי ובהיותם עסוקים בדברים של השער ההוא שברומי שאלו אותו שאלה זו והשיב להם לְכְשֶׁיִּפּוֹל הַשַּׁעַר הַזֶּה שהיינו מדברים בו.

ונראה לי בס"ד טעם לסימן זה שיפול ב' פעמים ויבנה ב' פעמים ובנפילה השלישית לא יספיקו לבנותו ויבא משיח על פי מה שאמרו במדרש תנחומא (תנחומא קדושים פרק טו) בבכייתו של עשו שבכה בעבור הברכות שנטלם יעקב אבינו ע"ה ממנו בחכמה שירדו ממנו שתי דמעות והשלישית נקשרה בין ריסי עיניו ולא ירדה ובעבור שתי דמעות שירדו נחרב בית המקדש ב' פעמים וכיון דהשלישית נקשרה בין עיניו ולא ירדה לא יחרב בית שלישי עיין שם. ולכן הסימן יהיה כך שיפול השער ב' פעמים ויבנה ב' פעמים כנגד שתי חרבנות שהיו בעבור שתי דמעות עשו שירדו מעיניו אך כיון דהשלישית לא ירדה לכך כשיפול בשלישית לא יבנה שער רומי ויבא משיח לאבד את אדום בעלי השער.

ומה שנתן להם האות שנהפכו המים לדם, כי ישראל נקראו אדם ובגלות נפרד אות א' ונשאר דָּם [44] כמנין גּוֹלָה [44] ולכן נבנה שער אדום ב' פעמים כנגד שני אותיות דם ד'אָדָם' שנשארו לבדם ובגאולה יתחבר אות א' עם דם ויהיה אָדָם [45] כמנין גְּאוּלָה [45] לכן בשלישית שהיא כנגד אות א' ד'אדם' לא יבנה שער אדום אלא יבואו שני משיחין שהם כנגד אות יו"ד עליונה דאות אלף ואות יו"ד תחתונה ואדם נתקן ונשלם על ידי הענוה הנקראת אָדָם וזהו שנאמר (תהלים קיח, ו) **ה' לִי לֹא אִירָא, מַה** הענוה **יַּעֲשֶׂה לִי אָדָם**, יַּעֲשֶׂה 'יתקן' כמו בֶּן הַבָּקָר אֲשֶׁר עָשָׂה 'יתקן' (בראשית יח, ח) לִי שם אָדָם שהוא מספר מ"ה.

אָמְרוּ לוֹ: רַבֵּינוּ, תֵּן לָנוּ אוֹת. קשא איך יכזבו ח"ו ברבם? וכי דרך ארץ הוא זה! ועוד למה קבל לעשות להם אות?

ונראה לי בס"ד דידוע הפרש בין שאלה לבקשה הוא זה דרך משל הבן רוצה לקנות חפץ אחד ושאל מאת אביו דינר כדי לקנות בו החפץ הנה שאלת הדינר נקרא שאלה שאם נתן לו הדינר עשה שאלתו אך נתינת החפץ נקראת בקשה שאם נתן לו החפץ הרי זה עשה בקשתו כי הבקשה אמורה על התכלית והוא אף על פי ששאל מאביו דינר, התכלית הוא כדי לקנות בו החפץ.

והנה כאן כששאלו התלמידים '**אֵימָתַי בֶּן דָּוִד בָּא**' תכלית כונתם לידע באיזה יום בא שזה הוא הבקשה שלהם ואם היה משיב להם 'ביום פלוני יבא' הרי זה עשה בקשתם אך כשהשיב '**לִכְשֶׁיִּפּוֹל הַשַּׁעַר הַזֶּה וְיִבָּנֶה**' לא עשה בתשובה זו בקשתם דמזה לא ידעו באיזה יום יהיה הדבר הזה ורק ידעו שביאתו תלויה בשער אחד שיפול ב' פעמים ולא יספיקו לבנותו עד שיבא המשיח.

ולכן תחילה קודם שהשיב להם גלה דעתו ואמר '**מִתְיָרֵא אֲנִי שֶׁמָּא שֶׁתְּבַקְּשׁוּ מִמֶּנִּי אוֹת**' תְּבַקְּשׁוּ דייקא רצונו לומר שתרצו ממני לעשות בקשתכם שהיא התכלית שתדעו באיזה יום יבא. ואמרו '**אֵין אָנוּ מְבַקְּשִׁים מִמְּךָ אוֹת**' מְבַקְּשִׁים דייקא רצונו לומר לא נבקש בקשה שהיא התכלית, ואז אמר להם **לִכְשֶׁיִּפּוֹל הַשַּׁעַר הַזֶּה וְיִבָּנֶה** וכו'. והם אמרו לו '**תֵּן לָנוּ אוֹת**' על הדבר הזה שביאתו תלויה במפלה ובנין של השער הזה ולא רצו ממנו שיאמר להם יום שיבא בו שכבר אמרו שלא יבקשו דרך בקשה שהיא

בידיעת היום. ואמר 'כְּבָר אֲמַרְתֶּם שְׁלֹא תְבַקְּשׁוּ' וירא אני פן אם אתן לכם אות על הסימן תבקשו ממני אות של יום בואו, דמאי אהני לכו אם אתן לכם אות על קיום הסימן של השער? אמרו לו אף על פי כן שאין לנו הנאה בזה האות מאחר דתכלית כונתו שהוא לידע יום בואו סתומה היא עם כל זה 'תֵּן לָנוּ אוֹת' על קיום הסימן ונתן להם אות שביאתו תלויה בשער על ידי נס שראו כי נהפכו מים של מערה לדם.

ומה שעשה להם האות בדם היינו כי ישראל נקראו אָדָם [45] שהוא מספר מָה [45] כמנין גְּאוּלָה [45] ואם אין עושין רצונו של מקום מפרידים אות א' דאדם ונשאר דָּם [44] שהוא מספר גּוֹלָה [44] ולכן עשה להם הסימן של הגאולה בדם לומר ישתלם א' על מספר דם ותהיה הגאולה ולכן על ידי הענוה שנקראת מה תהיה הגאולה. ובזה פרשתי בס"ד הֶ' לִי לֹא אִירָא מַה יַּעֲשֶׂה לִי אָדָם (תהלים קיח, ו) פירוש מַה היא הענוה תעשה ותתקן לי שם אָדָם שיושלם באות א' דאז יהיה מספרו מַה.

דף צח:

אֵין בֶּן דָּוִד בָּא עַד שֶׁתִּתְפַּשֵּׁט הַמַּלְכוּת הָרְשָׁעָה עַל יִשְׂרָאֵל תִּשְׁעָה חֳדָשִׁים (מיכה ה, ב). נראה לי בס"ד לפרש בזה רמז הכתוב הִרְבִּיתָ הַגּוֹי לֹא הִגְדַּלְתָּ הַשִּׂמְחָה (ישעיה ט, ב) כתיב לֹא באל"ף וקרינן לוֹ בוא"ו ודרשינן לתרווייהו **הִרְבִּיתָ הַגּוֹי** בהתפשטות מלכותו אך **לֹא לוֹ הִגְדַּלְתָּ הַשִּׂמְחָה** כי אם לנו שבראותנו נעשה כך נדע דבן דוד בא. והנה בתשעה חדשים יש ר"ע [270=9×30] יום וידוע גלות האחרון הוא בעבור עונות שאדם דש בעקביו. ובזה יובן (תהלים מט, ו) 'לָמָּה אִירָא בִּימֵי רָע' אותן תשעה חדשים בשביל ש'עָוֹן עֲקֵבַי יְסוּבֵּנִי'. ובזה יובן בס"ד (תהלים ז, י) 'יִגְמָר נָא רַע רְשָׁעִים' אותם ר"ע יום ואז 'תְּכוֹנֵן צַדִּיק' שיבא המשיח בן דוד.

והנה תשעה חדשים אלו יש בהם ר"ע ימים ור"ע לילות כמנין 'שמר' [540=2×270] שהקדוש ברוך הוא שמר את ישראל בימים ולילות אלו שיש בהם שליטה לאדום בעולם. ובזה יובן בס"ד (תהלים לז, לז) 'שְׁמָר תָּם וּרְאֵה יָשָׁר' כלומר שמ"ר ימים ולילות אלו כאשר תמו ונשלמו אז 'וּרְאֵה יָשָׁר' הוא מלך המשיח וקראו ישר שיש שררה מן הכתר שהוא זוכה ליחידה מן הכתר שהוא מדרגה יו"ד מתתא לעילא.

מַאי "רָאִיתִי כָל גֶּבֶר" אָמַר רָבָא בַּר יִצְחָק אָמַר רַב: מִי שֶׁכָּל גְּבוּרָה שֶׁלּוֹ (ירמיה ל, ו).
כתב הרמ"ה ז"ל אפילו גבורה שבגבורים של בני אדם נתונה לו יהיה באותה שעה ידיו על חלציו כיולדה כענין שנאמר וְאַמִּיץ לִבּוֹ בַּגִּבּוֹרִים עָרוֹם יָנוּס בַּיּוֹם הַהוּא (עמוס ב, טז) והמפרש זולתי זה הפירוש עתיד ליתן את הדין עד כאן לשונו.
ונראה דבא לשלול בזה הפירוש שכתוב ברש"י ז"ל דמפרש על הקדוש ברוך הוא וחש הרב לכבוד שמים לפרש זה על הקדוש ברוך הוא והאמת אתו בזה, אך אפשר לפרש זה על מלאך גבריאל שהוא בסוד הגבורה כנודע והואיל וכתוב בו בנבואת יחזקאל הנביא ע"ה וְקֶסֶת הַסֹּפֵר בְּמָתְנָיו (יחזקאל ט, ב) לכך כתוב בו כאן וידיו על חלציו ודוק.
הַלָּלוּ מַעֲשֵׂה יָדַי, וְהַלָּלוּ מַעֲשֵׂה יָדַי, הֵיאַךְ אֲאַבֵּד אֵלּוּ מִפְּנֵי אֵלּוּ. קשא כיון דאמר הכי מעיקרא איך סוף דבר דבר יאבד העכו"ם מפני ישראל?
ונראה לי בס"ד דהן אמת האדם הוא מעשה ידיו יתברך אך אם יחטא ויקלקל מעשיו פוגם בכל אבריו ומשתנה צורתו בעיני החיות וכמו שאמרו רבותינו ז"ל (שבת קנא:) אין החיה שולטת באדם אלא אחר שיחטא שנדמה לה כבהמה כי קודם שיחטא כתוב באדם וּמוֹרַאֲכֶם וְחִתְּכֶם יִהְיֶה עַל כָּל חַיַּת הָאָרֶץ (בראשית ט, ב) וכן אמרו בזוהר הקדוש דהחטא מעביר צלם הקדוש מעליו ומשתנה ממש.
ואם כן אחר שחטאו והרשיעו גרמו לשנות מעשה ידיו יתברך ואין נקראים עתה 'מַעֲשֵׂה יָדָיו' ורק ישראל שמועלת להם התשובה אף על פי שחוטאים ומשתנים הנה כשיעשו תשובה עובר השינוי מהם וחוזר הצלם הקדוש להם ואז הם חוזרים להיות מעשה ידיו יתברך ואם כן בדין הוא שיאבד העכו"ם מפני ישראל.
ובזה יובן בס"ד הכתוב הֵמָּה יֹאבֵדוּ וְאַתָּה תַּעֲמֹד וְכֻלָּם כַּבֶּגֶד יִבְלוּ כַּלְבוּשׁ תַּחֲלִיפֵם וְיַחֲלֹפוּ (תהלים קב, כז) פירוש דוד המלך ע"ה אומר על העכו"ם 'הֵמָּה יֹאבֵדוּ' מפני ישראל, משיבה לו רוח הקודש מה תרצה שֶׁ'אַתָּה תַּעֲמֹד' כלומר אתה ראש אומת ישראל שהאומה כולה נכללת בך והעכו"ם 'כֻּלָּם כַּבֶּגֶד יִבְלוּ' והלא 'הַלָּלוּ מַעֲשֵׂה יָדַי וְהַלָּלוּ מַעֲשֵׂה יָדַי הֵיאַךְ אֲאַבֵּד אֵלּוּ מִפְּנֵי אֵלּוּ'? והשיב דוד המלך ע"ה כך שורת הדין נותנת ומחייבת דְּ'כַלְבוּשׁ תַּחֲלִיפֵם' יען כי הם מצד עצמם 'וְיַחֲלֹפוּ' שנשתנו מכח

רשעתם ואין נחשבים עתה מעשה ידיך ורק ישראל לבדם שמתקבלים בתשובה הם נחשבים מעשה ידיך.

הַיְינוּ דְּאָמְרִי אֱינָשֵׁי רָהֵיט וְנָפַל תּוֹרָא וְאָזֵיל וְשָׁדֵי לֵיהּ סוּסְיָא בְּאוּרְיֵיהּ. עיין פירוש רש"י ז"ל והדבר תמוה הוא דבהאי אמרי אינשי ליכא משמעות לעיקר הדבר דמייתי עליה המשל הזה כי הוא מייתי זה על מה שאמר 'הֱיאַךְ אֶאֱבֹד אֵלּוּ מִפְּנֵי אֵלּוּ' דקשה לאבד העכו"ם מפני ישראל ובמשל דאמרי אינשי לא נזכר מזה כלום ולא אתמר במשל אלא רק שהביא הסוסיא והניח באבוס השור שזה יורה על מה שנתן גדולת ישראל לאומות העולם שהניח אומות העולם במקום ישראל והיכא קאמר במשל על עת שחוזרין ישראל בתשובה שקשה לפניו יתברך להסיר אומות העולם ולהחזיר את ישראל למקומן.

ונראה לי בס"ד כי במשל קאמר כשנפל השור דאי אפשר להעמידו באבוס שלו מביא סוסיא ומניחה באבוס השור, וקשא למה הביא הסוסיא וכי הסוסיא אין לה אבוס לעצמה והלא הסוסיא יקרה יותר מן השור ובודאי יש לה אבוס והוה ליה למימר שיביא החמור ויניחו באבוס השור, משום דהחמור מחמת גריעותו אין עושין לו אבוס אלא משליך התבן לפניו ונותן לו השעורים בכיס ותולהו בצוארו ואוכל, ועל כן אחר שנפל השור ואין ראוי להעמידו על האבוס שלו שנשאר אבוסו ריקן יביא החמור שאין לו אבוס ויעמידו באבוס השור ואמאי לא נקטי המשל דאמרי אינשי בהכי שבנפילת השור יביא החמור ויעמידו באבוס השור?

אלא ודאי שמע מינה הא דאינו מביא החמור הגרוע שאין לו אבוס ומעמידו באבוס השור היינו מפני שחושב דאחר שיתרפא השור קשה לו להעביר החמור מן האבוס ולהניח השור על אבוסו אף על פי דהחמור גרוע לכך מביא הסוסיא שהיא בלאו הכי יש לה אבוס דאז כשיתרפא השור יעביר הסוסיא מן האבוס של השור ויחזיר השור לאבוסו מפני שהסוסיא יש לה אבוס לעצמה ועתה יחזירנה לאבוס שלה ולפי זה שפיר מביא הא דאמרי אינשי הנזכר על דבר זה שאמר איך אאבד אלו מפני אלו.

וְאֶלָּא מַאן אָכִיל לְהוּ חִילֵּק וּבִילֵק אָכְלִי לְהוּ. פירוש בני אדם פחותים וגרועים מאד שהיו בזמנם ששמותם היו כך אחד שמו חִילֵּק ואחד שמו בִּילֵק וכן אומרים בלשון

ערבי על בני אדם פחותים ג'יעיט ומע'יט וגם אלו הם שמות שני בני אדם שהיו בארצות הערב אלו בזמן קדמון ששמותם כך ולכן כל הפחותים מכנים אותם בשמם זה.

מיהו נראה לי בס"ד כיונו בתלמודא בשמות אלו על אדום וישמעאל והיינו **חִילֵק** אדום שקליפתם חזיר שיש לו סימן טהרה אחר שפרסותיו סדוקות וזהו חילק אך **בִּילָק** הוא ישמעאל שקליפתו גמל שיש לו סימן אחד של טהרה שהוא מעלה גרה שיש בזה ענין פתיחת הפה ועיין בשרש ז"ל ערך בלק שפירש בִּילָק לשון פתיחה הוא עיין שם והיינו מעלה גרה.

ומה שאמר '**עֲתִידִין יִשְׂרָאֵל דְּאָכְלִי שְׁנֵי מָשִׁיחַ**' נראה לי בס"ד שני אינו רצונו לומר שנה ושנות אלא לשון שנים כלומר דאכלי שני משיחים שהם משיח בן דוד ומשיח בן יוסף שלא יהרג משיח בן יוסף ויאכלו ישראל מטוב ממשלתו, ומקשי רב יוסף 'פְּשִׁיטָא' ומשני לאפוקי מרבי הלל דאמר 'אֵין מָשִׁיחַ לְיִשְׂרָאֵל' משיח בסתם קאי על משיח בן יוסף וסבר רבי הלל שלא יהנו ישראל אלא ממשיח בן דוד אבל משיח בן יוסף כבר אכלו את טובו וזיוו והדרו בימי חזקיה שנתגלגל בחזקיהו המלך ע"ה וגם גוג ומגוג נתגלגלו בסנחריב.

ומה שאמר רב יוסף '**שְׁרָא לֵיהּ מָרֵיהּ לְרַבִּי הִילֵּל**' מפני שהבין דקאי רבי הלל אכלהו גם על משיח בן דוד או אפשר דגם רב יוסף הבין בכוונת רבי הלל כדברינו דקאי רק על משיח בן יוסף ומקשי ליה מפסוק (זכריה ט, ט) 'הִנֵּה מַלְכֵּךְ יָבוֹא לָךְ צַדִּיק וְנוֹשָׁע הוּא' דמסיים ביה 'עָנִי וְרֹכֵב עַל חֲמוֹר' שזה הכתוב מוכרח לפרש אותו על משיח בן יוסף שיבא תחילה קודם משיח בן דוד ואם כן איך יאמר דאכלוה למשיח בן יוסף בימי חזקיהו.

מַה שְּׁמוֹ? **דְּבֵי רַבִּי שֵׁילָא אָמְרִי "שִׁילֹה" שְׁמוֹ** (**בראשית מט**, י). אין הכונה שכל אחד בא להחליט לו שם זה שאומר עליו אלא כל אחד כונתו ראוי שיהא נקראת בשם זה שמוציא לו אסמכתא מן הפסוק.

ומה שאמרו רבנן '**חִיוָּורָא דְּבֵי רַבִּי**' שְׁמוֹ, נראה לי בס"ד על פי מה שאמרו רבותינו ז"ל 'כָּל רַב מְבָבֶל וְכָל רַבִּי מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל' ופירש רבינו האר"י ז"ל הכונה בחוץ לארץ

יש הארת 'רַב' [202] שהוא מספר ע"ב וק"ל [202] בסוד הִנֵּה הֶ' רֹכֵב עַל 'עָב קַל' וּבָא מִצְרַיִם (ישעיה יט, א) ובארץ ישראל יש הארת ע"ב ק"ל הנזכר בתוספת עשרה לכן שם הוא 'רַבִּי' וכנזכר בדברי קדשו נמצא בארץ ישראל שם הארת 'רַבִּי' וידוע דהמשיח סובל חולאים ויסורין ומצטער בעבור ישראל ובעבור חרבן ציון וירושלים אשר משלו בם זרים וגלו ישראל מתוכם ולכן נקרא '**חִיוָּרָא דְּבֵי רַבִּי**' שהוא סובל חולאים ויסורין בעבור בית רבי היא ציון וירושלים וכל ערי ארץ ישראל שיבנו בב"א [במהרה בימינו אמן] וארמון על משפטו ישב.

אָמַר רַב נַחְמָן: אִי מִן חַיָּיא הוּא כְּגוֹן אֲנָא שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיָה אַדִּירוֹ מִמֶּנּוּ וּמֹשְׁלוֹ מִקִּרְבּוֹ יֵצֵא" (ירמיה ל, כא). נראה לי בס"ד היה מקובל אצלם שבכל דור ודור יבא נצוץ מן משיח בן יוסף ויתגלגל באיזה צדיק שבדור על דרך שאמרו רבותינו ז"ל על משה רבינו ע"ה שבכל דור יבא נצוץ ממנו בצדיק שבדור וכמו שכתוב בספר הלקוטים לרבינו זלה"ה [זכרונו לחיי העולם הבא] על פסוק וַיִּתְעַבֵּר הֶ' בִּי לְמַעַנְכֶם (דברים ג, כו) וכבר נודע מכתבי רבינו מורנו הרב רבי חיים ויטאל ז"ל שרבינו האר"י זלה"ה היה בו נצוץ משיח בן יוסף וכבר הזהיר רבינו האר"י זלה"ה לתלמידיו לכוין בכל יום בתפלת העמידה באומרם 'וְכִסֵּא דָוִד עַבְדְּךָ מְהֵרָה בְתוֹכָהּ תָּכִין' על משיח בן יוסף שהוא נקרא 'כִּסֵּא דָוִד' וכנזכר בשער הכונות.

והנה הם היתה קבלה בידם כי נצוץ משיח בן יוסף אשר יבא בכל דור בצדיק שבדור יבא בצדיק שהוא מזרע דוד המלך ע"ה ולכך קורין אותו בשם 'כִּסֵּא דָוִד' ובא רב נחמן לומר דאין הכונה שיהיה בזרע דוד ממש אלא אפילו כגון אנא שאיני מזרע דוד ורק אשתי בת ריש גלותא היא מזרע דוד אפשר שנחשב איש זה מזרע דוד משום בעל כאשתו ויתגלגל בו נצוץ משיח בן יוסף ולכן אמר '**כְּגוֹן אֲנָא**' לעשות דמיון בעצמו ולכן לא אמר 'אֲנָא הוּא' דאין כונתו להתגדל ולומר שבי נצוץ משיח בן יוסף אלא אמר שיבא אפילו באדם כמוני דרק אשתי היא מזרע דוד המלך ע"ה.

ומביא קרא על זה '**וְהָיָה אַדִּירוֹ מִמֶּנּוּ**' תיבת אַדִּירוֹ הוא 'אור יד' כי משיח הוא אור יד כי דוד [14] הוא מספר יד [14] רמז לדבר וְדָוִד מְנַגֵּן בְּיָד (שמואל א' יט, ט) וזה יהיה 'מִמֶּנּוּ' רצונו לומר מזרע דוד שהוא יד גם 'מִמֶּנּוּ' ראשי תיבות '**מ**תרין **מ**זלין **נ**וצר

ונקה' שיהיה נשפע משם 'וּמִשְׁלוֹ' זה משיח בן יוסף שנקרא בסוג מושל לגבי משיח בן דוד 'מִקִּרְבּוֹ יֵצֵא' רצונו לומר מקרבו של דוד המלך ע"ה יוצא כלומר מזרעו של דוד המלך ע"ה.

ומה שאמר רב '**אִי מִן חַיָּיא הוּא כְּגוֹן רַבֵּינוּ הַקָּדוֹשׁ**' גם כן כונתו על ניצוץ משיח בן יוסף שיבא בכל דור ואמר כגון רבינו הקדוש שהיה מזרע דוד המלך ע"ה מנוקבייא וסבל יסורין רבים בעבור להגין על הדור מאיליו ומעצמו כאשר סובל משיח בן יוסף יסורין וכמו שאמרו לעיל שעליו נאמר וְהוּא מְחֹלָל מִפְּשָׁעֵנוּ (ישעיה נג, ה) ולכן אם ימצא בדור צדיק מזרע דוד המלך ע"ה וסובל יסורין קשים זו הוכחה שיש בו ניצוץ משיח בן יוסף.

ואמר עוד '**אִי מִן מַתַּיָּא הוּא כְּגוֹן דָּנִיֵּאל אִישׁ חֲמוּדוֹת**' כי גם הוא היה מזרע דוד המלך ע"ה כי היה משבט יהודה וסבל יסורין בשביל ישראל כדכתיב בדניאל (דניאל י, ב) בַּיָּמִים הָהֵם אֲנִי דָנִיֵּאל הָיִיתִי מִתְאַבֵּל שְׁלֹשָׁה שָׁבֻעִים יָמִים לֶחֶם חֲמֻדוֹת לֹא אָכַלְתִּי וּבָשָׂר וְיַיִן לֹא בָא אֶל פִּי וְסוֹךְ לֹא סָכְתִּי עַד מְלֹאת שְׁלֹשֶׁת שָׁבֻעִים יָמִים. ועוד אמר שם (פסוק יב) וַיֹּאמֶר אֵלַי אַל תִּירָא דָנִיֵּאל כִּי מִן הַיּוֹם הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר נָתַתָּ אֶת לִבְּךָ לְהָבִין וּלְהִתְעַנּוֹת לִפְנֵי אֱלֹקֶיךָ נִשְׁמְעוּ דְבָרֶיךָ וַאֲנִי בָּאתִי בִּדְבָרֶיךָ. ונראה שיש עוד טעם נכון לומר על המשיח '**אִי מִן מַתַּיָּא הוּא כְּגוֹן דָּנִיֵּאל אִישׁ חֲמוּדוֹת**' כי דניאל ע"ה השיג עתיק יומין דעשיה שהוא הכתר ודוק היטב.

עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַעֲמִיד לָהֶם דָּוִד אַחֵר. נראה לי דקאי על משיח בן דוד דגם הוא נקרא בשם דָּוִד דכתיב וְאֵת דָּוִד מַלְכָּם אֲשֶׁר אָקִים לָהֶם (ירמיה ל, ט).

ואומרו '**כְּגוֹן קֵיסָר וּפַלְגֵי קֵיסָר**' נראה לי בס"ד בהקדים מה שאמרתי בס"ד בפסוק 'עֶרֶב עַבְדְּךָ לְטוֹב אַל יַעַשְׁקֻנִי זֵדִים' (תהלים קיט, קכב) והוא כי אותיות שאחר אותיות דָּוִד הם אותיות הַזֶּה [17] שהם מספר טוֹב [17] ואם תצרפם עם מספר דָּוִד [14] יהיה מהם מספר שם אֵ־ל [31] שהוא חסד וזועם בכוחות הדינין כמו שאמרו בזוהר הקדוש על פסוק אֵ־ל זֹעֵם בְּכָל יוֹם (תהלים ז, יב) רצונו לומר זועם בכוחות הדינין שלא יתגברו ולא יעשו רעה בעולם. וזהו שנאמר עֶרֶב עַבְדְּךָ אני דוד תערב מספר שמי למספר טוֹב הבא אחר שמי שבזה יהיה לי הארה ושפע משם א־ל שהוא חסד ועל ידי כך אַל

יַעַשְׁקֵנִי זֵדִים כי שם א־ל זועם בהם.

וידוע ששם אֵ־ל במלואו עולה קפ"ה [אל"ף למ"ד=185] וידוע שהקדוש ברוך הוא קורא את הצדיק בשם כפול דרך חיבה משה משה אברהם אברהם יעקב יעקב שמואל שמואל, ואם כן המשיח שנקרא גם כן בשם דוד כאמור ודאי כופל שמו דרך חיבה מכל שכן ולפי האמור ששם דוד עם מספר אותיות שאחריו עולים מספר אֵ־ל אשר במילואו עולה קפ"ה וב' פעמים קפ"ה עולה קֵיסָר [185×2=370] ולכן למלך המשיח מכנהו בשם 'קֵיסָר' אך דוד המלך ע"ה הראשון שהקדוש ברוך הוא דבר עמו ולא כפל שמו קורא אותו 'פְּלַגּ קֵיסָר' שהוא מספר קפ"ה בלבד.

דף צט.

אָמַר לֵיהּ מֵילָט לְיֵיטַת לִי (**ישעיה ס, ב**). נראה לי בס"ד כפל הלשון, ארמון מלך מפואר מאד אף על פי שאין זר נכנס ליהנות מישיבתו בתוכו מכל מקום יש לו הנאה מן ראייתו שרואהו בהיותו עומד מרחוק וכל זה ביום שיש בו אור אבל בלילה גם הנאה זו של ראיה מרחוק אין שם ולכן כיון שאמר לו שיהיו בחושך נמצא קללו בכפל, לא מבעייא שלא יכנסו ויהנו הנאה ממשית מטוב של ישראל אלא גם בהיותם עומדים מרחוק לראותן בלבד אין להם הנאה מאחר דחפי להו חשוכא.

יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ אַרְבָּעִים שָׁנָה (**תהלים צה, י**). נראה ודאי איכותן הוא עצום ורב כל יום נחשב בעשרה ימים או בעשרים יום וכמו שנאמר אֹרֶךְ יָמִים אַשְׂבִּיעֵהוּ (תהלים צא, טז) ומספר ארבעים כנגד ארבעה יודי"ן דשם ע"ב [יו"ד ה"י וי"ו ה"י] שעולה חֶסֶד [72] וכנגד זכות התורה שנתנה בארבעים יום ובזכות התורה שנקראת אש יהיו ארבעים שנה אלו כי ראשי תיבות אֵשׁ 'אַרְבָּעִים שָׁנָה' וזהו שנאמר וְאֵשׁ לְהָאִיר לָיְלָה (תהלים קה, לט) דהגלות נקרא לילה.

ורבי אלעזר בן עזריה אמר '**שִׁבְעִים שָׁנָה**' והיינו גם כן בזכות התורה שנדרשת בשבעים פנים. ונראה רמז לדבר וָאֶחְבְּשֵׁךְ בַּ'שֵּׁשׁ' (יחזקאל טז, י) ראשי תיבות 'שִׁבְעִים שָׁנָה' והוא כמניו יין [70] המשומר בענביו ששת ימי בראשית.

ובזה יובן בס"ד מה שאמר דוד המלך ע"ה אַךְ טוֹב וָחֶסֶד יִרְדְּפוּנִי כָּל יְמֵי חַיָּי (תהלים כג, ו) כי בזמן הגאולה יהיה הטוב רודף אותו ולא יצטרך לרדוף הוא אחר הטוב וזה

יהיה שיעור 'כָּל יְמֵי חַיָּי' כי דוד המלך ע"ה חי שבעים שנה.

והנה לעיל אמר רב עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהַעֲמִיד לָהֶם דָּוִד אַחֵר כמו שנאמר וְאֵת דָּוִד מַלְכָּם אֲשֶׁר אָקִים לָהֶם (ירמיה ל, ט) נמצא מלך המשיח שיבא בב"א [במהרה בימינו אמן] גם כן נקרא בשם דָּוִד ואם תמלאהו כזה דל"ת וי"ו דל"ת [70] תמצא בראש המלוי מספר שבעים נמצא זמן שליטתו רמוז בשמו הטוב.

ובזה יובן (ירמיה ל, כא) 'וְהָיָה אַדִּירוֹ מִמֶּנּוּ' כלומר ממשלתו ממנו היא נודעת כי רמוזה בשמו הטוב 'מֹּשְׁלוֹ מִקִּרְבּוֹ יֵצֵא' אין צריך לשפוט בעדים אלא מקרבו יצא משפטו דמורח ודאין דכתיב וַהֲרִיחוֹ בְּיִרְאַת ה' (ישעיה יא, ג) גם אמר 'מִקִּרְבּוֹ יֵצֵא' מְקֻרָב וא"ו יֵצֵא דאות וא"ו במלואו יש בתוכו אות א' שהוא דוגמת החוטם יו"ד מכאן ויו"ד מכאן והכותל עומד באמצע כן הוא מורח בחוטם ודאין.

ורבי אומר '**שִׁלְשָׁה דּוֹרוֹת**' נראה רמז לדבר 'לְמַעַן תִּינָקוּ וּשְׂבַעְתֶּם מִשַּׁד תַּנְחֻמֶיהָ' (ישעיה סו, יא) שַׁד ראשי תיבות 'שְׁלשָׁה דּוֹרוֹת' וכל דור שבעים שנה ושלשה דורות הם ר"י שנים כמנין עשרה פעמים אהי־ה [21×10=210] שהוא בסוד הבינה שמשם החירות נאמרו שנאמר וְלִפְנֵי יֶרַח דּוֹר דּוֹרִים (תהלים עב, ה) רצונו לומר לפני מאן דמורח יהיה לו שליטה דור אחד דורים שתים. ומה שאמר רבי הלל אֵין מָשִׁיחַ לְיִשְׂרָאֵל כבר בארנו לעיל דקאי על משיח בן יוסף אבל מודה הוא שיבא משיח בן דוד בב"א [במהרה בימינו אמן].

לְלִבִּי גִּלִּיתִי לַאֲבָרַיי לֹא גִּלִּיתִי (**ישעיה סג, ד**). ביאור מאמר זה ידוע כי הספירות נקראים בשם האברים של אדם כמו שאמרו בפתיחת אליהו זכור לטוב אפיקת עשר תיקונין וקרינן לון עשר תיקונין חסד דרועא ימינא גבורה דרועא שמאלא תפארת גופא נצח והוד תרין שוקין מוחא חכמה בינה לבא עיין שם. ולזה אמר כל צדיק שיש לו נשמה מן הבינה שנקראת לֵב כמו שאמרו בִּינָה לִיבָּא גִּלִּיתִי לנשמה זו, קץ הפלאות אך לַאֲבָרַיי הם נשמות מן חסד ולמטה לֹא גִּלִּיתִי. ומה שאמר לבי אברי זה ידוע שהוא על דרך אומרו יתברך וַאֲנִי נָסַכְתִּי מַלְכִּי (תהלים ב, ו) שהוא מלך שעשיתיו והמלכתיו וכמו שכתב מרן ז"ל באבקת רוכל.

ומה שאמר ריש לקיש '**לְלִבִּי גִּלִּיתִי, לְמַלְאֲכֵי הַשָּׁרֵת לֹא גִּלִּיתִי**' הכונה כי ישראל

נשמתם מעולם הבריאה הנקראת כסא הכבוד שהיא סוד בינה הנקראת לב כמו שאמרו 'בינה לבא' (בפתחית אליהו זכור לטוב) אך למלאכי השרת שהם מסוד היצירה שהיא תחת הבריאה לא גליתי.

יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ לְיִשְׂרָאֵל שִׁבְעַת אֲלָפִים שָׁנָה (**ישעיה סב**, ה). נראה הכונה על איכות שלכם דאפילו אם ישאר מאלף השישי שלש מאות שנה או מאתים יהיו חשובים בעיני ישראל שבעת אלפים שנה וזה דוקא לישראל אבל אומות העולם רואין אותם בקוצר ימים.

ומה שאמר רב יהודה אמר שמואל 'יְמוֹת הַמָּשִׁיחַ כְּמִיּוֹם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם וְעַד עַכְשָׁיו' פירש הרמ"ה ז"ל כונתו לאמר כמיום שנברא העולם ועד יום שיבא המשיח בו אך אמר 'עַד עַכְשָׁיו' לפרסם אמונתו שבטוח ומצפה לביאתו בכל יום וכן ביום ההוא שמדבר בו על דרך שאמר 'הַיּוֹם אִם בְּקֹלוֹ תִשְׁמָעוּ'.

ומה שאמר 'אֵין בֵּין הָעוֹלָם הַזֶּה לִימוֹת הַמָּשִׁיחַ אֶלָּא שִׁעְבּוּד מַלְכִיּוֹת בִּלְבַד' פרשתי מאמר זה לעיל בברכות דף ל"ד (ברכות לד:) וכן מאמר 'כָּל הַנְּבִיאִים לֹא נִתְנַבְּאוּ אֶלָּא לְבַעֲלֵי תְשׁוּבָה'.

מָקוֹם שֶׁבַּעֲלֵי תְשׁוּבָה עוֹמְדִין שָׁם צַדִּיקִים אֵינָן עוֹמְדִין שָׁם, שֶׁנֶּאֱמַר: "שָׁלוֹם שָׁלוֹם לָרָחוֹק וְלַקָּרוֹב" בְּרֵישָׁא רָחוֹק, וַהֲדַר קָרוֹב (**ישעיה נז**, יט). קשא מנא ליה דרחוק גדול ודילמא שוים, וממה שהקדים לרחוק אין ראיה דכל שהם תרי מילי מוכרח להקדים חדא על חדא? ונראה לי בס"ד דהוה צריך למנקט הכי 'שָׁלוֹם לָרָחוֹק שָׁלוֹם לַקָּרוֹב' או הוה ליה למימר על דרך לא זו אף זו ולמה נקיט רָחוֹק ברישא? אלא ודאי ללמד דרחוק גדול.

מַאי "עַיִן לֹא רָאָתָה"? אָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי: זֶה יַיִן הַמְשׁוּמָּר בַּעֲנָבָיו מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְרֵאשִׁית (**ישעיה סד**, ג). נראה לי בס"ד על פי מה שאמר רבינו מורנו הרב רבי חיים ויטאל ז"ל בביאור אבות במה שאמר כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה לִשְׁמָהּ (משנה אבות ו, א) כי כמו דבריאת אדם הראשון קודם החטא היה גופו זך וגבוה יותר ממה שהיה אחר החטא, כן גוף התורה שהושם אדם הראשון בגן עדן לעובדה ולשמרה שהוא קיום מצוות עשה ומצוות לא תעשה היה זך יותר, כלומר פשט מצותיה היה באופן אחר

שהוא רוחני.

וכאשר עמדו ישראל על הר סיני פסקה זוהמתן וחזרו להיות כאדם הראשון קודם שחטא ולכן רצה הקדוש ברוך הוא ליתן להם לוחות ראשונות אשר היו מעשיו יתברך שגם הגוף רוחני שישיגו התורה ומצותיה באופן שיהיה גם גוף ופשט התורה רוחני ולא כמו לוחות השניות שאמר השם יתברך למשה רבינו ע"ה פְּסָל לְךָ (שמות לד, א) שפסול האבנים כתקנם היה משה רבינו ע"ה ורק הכתיבה שעל הלוחות היה על ידי השם יתברך שזה מורה שגוף התורה היה גשמי כי הלוחות הראשונות היה גם גוף ופשט התורה רוחני.

ולכן בלוחות ראשנות כתיב וַיִּתֵּן אֶל מֹשֶׁה כְּכַלֹּתוֹ לְדַבֵּר אִתּוֹ בְּהַר סִינַי שְׁנֵי לֻחֹת הָעֵדֻת לֻחֹת אֶבֶן כְּתֻבִים בְּאֶצְבַּע אֱלֹקִים (שמות לא, יח) שקראם אבן אחת אך גבי לוחות שניות כתיב פְּסָל לְךָ שְׁנֵי לֻחֹת אֲבָנִים (שמות לד, א) והענין הוא כי לוחות הראשנות נמשכו מן חג"ת [חסד גבורה תפארת] שהם גופא והוא חלק אחד אך לוחות שניות הם מן נצח והוד שהם תרי פלגי גופא לכך קראם אבנים שהם שנים עד כאן תוכן דבריו עיין שם.

ובזה פרשתי בס"ד רמז הכתוב וֶהֱבִיאֲךָ ה' אֱלֹקֶיךָ אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר יָרְשׁוּ אֲבֹתֶיךָ וִירִשְׁתָּהּ וְהֵיטִבְךָ וְהִרְבְּךָ מֵאֲבֹתֶיךָ (דברים ל, ה) רמז להם שעתיד ליתן להם תורה שגם גוף ופשט שלה רוחני שהיא בסוד לוחות ראשונות שהם מן חג"ת [חסד גבורה תפארת] שהם סוד האבות וזהו וְהֵיטִבְךָ בתורה שנקראת טוב, וְהִרְבְּךָ במצות שהם תולדות של הצדיק כמו שאמרו רבותינו ז"ל על פסוק אֱלֶה תוֹלְדֹת נֹחַ נֹחַ (בראשית ו, ט) מאבותיך, רצונו לומר בסוד חג"ת [חסד גבורה תפארת] שהם הגוף והפשט הוא רוחני ולא בסוד נצח והוד כאשר ניתן להם בלוחות שניות.

ובזה יובן בס"ד טעם נכון שביום השלישי שהוא סיום חג"ת [חסד גבורה תפארת] הוכפל בו כי טוב (בראשית א, יב) שהוא רמז לתורה שניתנה בסוד חג"ת שהטוב שלה ברוחניות כפול שגם הגוף והפשט רוחני, אך ביום הרביעי ששם מתחילין נצח והוד נתלו המאורות וכתיב ביה מְאֹרֹת (בראשית א, יד) חסר כי אור תורה דלוחות שניות שניתן בסוד נצח והוד הוא חסר מפני שגוף ופשט התורה הוא גשמיי.

ובזה יובן מאמר רבי יהושע בן לוי כאן באומרו **יַיִן הַמְשׁוּמָּר בַּעֲנָבָיו מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי**

בְּרֵאשִׁית פירוש יַיִן [70] גימטריא סוֹד [70] שהוא סוד תורה שהוא רוחני 'הַמְשׁוּמָּר בַּעֲנָבָיו' הוא הגוף ופשט התורה שהוא גם כן דומה לו שהוא רוחני וזהו ענביו דומה לו ואומרו 'מִשֶּׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית' כלומר בסוד חג"ת [חסד גבורה תפארת] כי ששת ימי בראשית מתחילין מן חג"ת [חסד גבורה תפארת] גם יום שלישי שהוכפל בו כי טוב הרומז להנזכר הוא ששה במספר הקדמיי. ובזה יובן דברי זוהר הקדוש (פרשת שמיני חלק ג' דף מ.) בפסוק סַמְּכוּנִי בָּאֲשִׁישׁוֹת (שיר השירים ב, ה) אלין אינון אבהן דאינון אתמליין בקדמיתא מההוא חמר טב דמנטרא ודו"ק.

ובזה יובן בס"ד מה שאמרו בגמרא דכתובות (כתובות קיא:) עַל פְּסוֹק וְדַם עֵנָב תִּשְׁתֶּה חָמֶר (דברים לב, יד) אמרו לא כעולם הזה עולם הבא, העולם הזה יש בו צער לבצור ולדרוך העולם הבא מביא ענבה אחת בקרון או בספינה ומניחה בזוית ביתו ומספק ממנה כפיטוס גדול ועליו מסקין תחת התבשיל ואין לך כל ענבה וענבה שאין בה שלושים גרבי יין שנאמר 'וְדַם עֵנָב תִּשְׁתֶּה חָמֶר' אל תקרי חמר אלא חומר, פירוש חומר הוא כור שהוא שלושים סאה עיין שם.

ונראה לי כי טובה זו שתהיה אחר ביאת המשיח בב"א [במהרה בימינו אמן] שהיין שמור תוך הענבים צלול בלי שמרים כיין הצלול ומונח תוך החבית בלי שמרים הנה זה מורה על היין המשומר בענביו דקאמר רבי יהושע בן לוי הכא אשר ישיגו ישראל לעולם הבא אחר התחיה.

"**כִּי דְבַר ה' בָּזָה**" **זֶה הַמְבַזֶּה דִּבּוּר שֶׁנֶּאֱמַר לוֹ לְמֹשֶׁה מִסִּינַי** (**במדבר טו, לא**). פירוש דבור הראשון שהוא אָנֹכִי וְלֹא יִהְיֶה לְךָ (שמות כ, ב) אשר בדבור אחד נאמרו והם א' מכלל העשין וא' מכלל הלאוין.

דף צט:

זַמֵּר בְּכָל יוֹם, זַמֵּר בְּכָל יוֹם (**משלי טז, כו**). נראה לי בס"ד אם תעסוק בתורה בשמחה כאדם השמח בזמר וכמו שאמר דוד המלך ע"ה זְמִרוֹת הָיוּ לִי חֻקֶּיךָ (תהלים קיט, נד) תזכה לעשות זמר בכל יום כלומר תזמר עריצים ותכרית החוחים והקוצים הסובבים השושנה העליונה.

ואמר '**בְּכָל יוֹם**' כי כל יום הוא פרצוף בפני עצמו. אי נמי 'זַמֵּר בְּכָל יוֹם' רצונו לומר תלמוד מזמורי תהלים בכל יום ובזה תזמר עריצים בכל יום.

הוּא עָמֵל בְּמָקוֹם זֶה, וְתוֹרָתוֹ עוֹמֶלֶת לוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר (איוב ה, ז). נראה לי בס"ד הכונה כל מעשה המצות הם בעשיה אך על ידי התורה מעלה את המעשה ליצירה ששם מקום התורה ואם זכה יותר שלמד התורה לשמה שהיא תלויה בקדושת הכונה והמחשבה שהם בבריאה ובאצילות אז מעלה המעשה עד בריאה ועד אצילות. וזהו שאמר **הוּא עָמֵל** במעשה **בְּמָקוֹם זֶה** שהוא עולם העשיה ששם הוא כחה של מעשה **וְתוֹרָתוֹ עוֹמֶלֶת לוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר** שמעלה את המעשה ליצירה ולבריאה ולאצילות כפי כחה של תורתו.

או יובן בס"ד **עָמֵל** במצות שלו **בְּמָקוֹם זֶה** כלומר בשורשו אך על ידי התורה שהוא מלמד לאחרים ומזכה אותם **עוֹמֶלֶת לוֹ תוֹרָתוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר** שזוכה גם במעשים טובים של אחרים אלו הזוכים על ידו.

"**כִּי אָדָם לְעָמָל יוּלָּד**" **וְאֵינִי יוֹדֵעַ אִם לַעֲמַל פֶּה נִבְרָא, אִם לַעֲמַל מְלָאכָה נִבְרָא** (איוב ה, ז). נראה לי בס"ד כי דורשי רשומות אמרו 'לְעָמָל יוּלָּד' ראשי תיבות 'לִלְמֹד הוא 'לִלְמֹד **עַל** מְנַת לְלַמֵּד' ויש דורשים לְעָמָל ראשי תיבות 'לִלְמֹד **עַל** מְנַת לַעֲשׂוֹת' ופליגי בזה דמר סבר (קידושין מ:) תלמוד גדול ממעשה לכן דורשים עַל מְנַת לְלַמֵּד ומר סבר מעשה גדול לכן דורשים עַל מְנַת לַעֲשׂוֹת ומכל מקום מדבריהם אם מלמד תורה לתלמידים ובאה לידו מעשה מצוה מר סבירא ליה תדחה המצוה את הלימוד ויעזוב התלמידים ויעשה המצוה ומר סבירא ליה לא תדחה המצוה את הלימוד.

ולזה אמר **אִם לַעֲמַל פֶּה** שהוא הלימוד בפה דדרשינן עַל מְנַת לְלַמֵּד, **אוֹ לַעֲמַל מְלָאכָה** הוא מלאכה של עשיית המצות דדרשינן עַל מְנַת לַעֲשׂוֹת? כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר 'כִּי אָכַף עָלָיו פִּיהוּ' הֲוֵי אוֹמֵר לַעֲמַל פֶּה נִבְרָא דהיינו הלימוד של התורה לאחרים שהוא בפה ולפי זה דרשינן לְעָמָל ראשי תיבות 'לִלְמֹד עַל מְנַת לְלַמֵּד'.

'**וַעֲדַיִין אֵינִי יוֹדֵעַ אִם לַעֲמַל תּוֹרָה אִם לַעֲמַל שִׂיחָה**' פירוש הכתוב אומר 'פִּיהוּ' ולימוד התורה הוא בפה וגם שיחה זו תפלה היא בפה ודרשינן נמי 'לְעָמָל' ראשי תיבות 'לִלְמֹד עַל מְנַת לְשַׂיחַ' רצונו לומר להתפלל והיינו ענין המחלוקת שיש בין

דיעות אשכנזים פרושים לאשכנזים חסידים בזמן הגאון רבינו אליהו מווילנא ז"ל והרב החסיד רבי ישראל בעל שם טוב ז"ל דלפי דעת אשכנזים החסידים הוא צריך שיתפללו כל התפלה מן פרשת העקדה עד עלינו לשבח בכונה גדולה שלא יוציא מפיהם תיבה אחת בלי כונה ואף על פי שעל ידי כך צריכין להאריך ביותר ויעבור רוב שעות היום בשלש תפלות ולא ישאר זמן לעסק התורה כי אם דבר מועט לית לן בה כי העיקר הוא שיחת התפלה ודעת הפרושים להתפלל בדרך ממוצע כדי שלא יאריכו זמן הרבה בתפלה וישאר להם זמן מרובה בשביל עסק התורה. ומסיק כדעת הפרושים כְּשֶׁהוּא אוֹמֵר 'לֹא יָמוּשׁ סֵפֶר הַתּוֹרָה הַזֶּה מִפִּיךָ' הֱוֵי אוֹמֵר לַעֲמַל תּוֹרָה נִבְרָא.

כּוּלְּהוּ גּוּפֵי דְּרוֹפְתַּקֵי נִינְהוּ טוֹבֵי לְדָזָכֵי דְּהָווּ דְּרוֹפְתַּקֵי דְּאוֹרַיְיתָא. נראה לי בס"ד תיבה זו מורכבת משתי תיבות שהם 'דרו' וגם תיבת 'פתקי' והנה תיבת '**דרו**' הוא רצונו לומר נושאין כמו הך דחולין (חולין קה:) הנהו שקולאי דדרו חביתא, וכן אמרו (בבא בתרא צו:) כל חמרא דלא דרי על חד תלתא מיא, ועוד כזאת. אך תיבת '**פתקי**' הוא רצונו לומר כתב גזירות כמו שאמרו בסוטה (סוטה יב.) מנין לנשים צדקניות שלא היו בפתקא של חוה פירוש גזרה שנכתבה על חוה, וכן אמרו (קב.) יצא ירבעם מירושלם יצא מפתקא של ירושלם.

וזהו שאמר 'כולהו גופי דרו פתקי' רצונו לומר נושאין עליהם גזירות שנכתבים למעלה ביום ראש השנה על כל ימי השנה כולה הן לטובה הן להפך ואשריו לאותו הנושא עליו גזרות שנכתבו בדברים הנוגעים לקיום התורה.

"**נֹאַף אִשָּׁה חֲסַר לֵב" אָמַר רֵישׁ לָקִישׁ: זֶה הַלּוֹמֵד תּוֹרָה לְפָרָקִים** (**משלי ו, לב**). קשא 'נֹאֵף אִשָּׁה' מאן דכר שמיה גבי לימוד התורה? ונראה לי בס"ד דמצינו שהתורה נקראת אשה לישראל כמו שאמרו רבותינו ז"ל (פסחים מט:) על פסוק תּוֹרָה צִוָּה לָנוּ מֹשֶׁה מוֹרָשָׁה קְהִלַּת יַעֲקֹב (דברים לג, ד) אל תקרי מורשה אלא מאורסה. וצריך להבין איך תהיה התורה הקדושה בסוג אשה לאדם שהוא חומר עכור?

אך הענין ביארנו בס"ד במקום אחר כי האדם יש בו נר"ן [נפש רוח נשמה] דאפילו אם יש בו נפש לבד מוכרח שיש בנפש כללות ג' חלקים נר"ן וכן ברוח וכן בנשמה, והנה

חלק המצות מזדווג לחלק הנפש שבאדם ויצא מזווגם תולדות ופירות וחלק התלמוד מזדווג עם חלק הרוח שבאדם ויצא מזווגם תולדות ופירות. נמצא מה שאמרו רבותינו ז"ל שהתורה היא אשה לישראל אין הכוונה שהיא בסוג אשה לגוף אלא היא אשה לחלק הרוח שבאדם שהוא רוחני וקדוש שמזדווגים זה בזה ויוצא מהם תולדות אך מי המזווג אותם הוא הגוף כי על ידי שיעסוק הגוף בתורה מזדווגים האשה שהוא עסק התורה עם בעלה הוא הרוח ששוכן בגוף שהיא רוחני וקדוש ואם הגוף לא יעסוק בתורה אז יהיה האשה היא התורה והרוח שהוא בעלה נבדלים ונפרדים זה מזה.

והנה ידוע מה שאמרו רבותינו ז"ל (שבת נה:) על הכתוב בראובן וַיִּשְׁכַּב אֶת בִּלְהָה (בראשית לה, כב) דלא שכב עמה ח"ו אלא כיון דבלבל יצועי אביו שגרם לבטל משכב אביו עמה אותה הלילה, העלה עליו הכתוב כאלו שכב עמה. וכן בבני עלי דכתיב בהו אֲשֶׁר יִשְׁכְּבוּן אֶת הַנָּשִׁים (שמואל א' ב, כב) כי מפני ששהו קניהן ונמנעו מלהזקק לבעליהם לילה אחת העלה עליהם הכתוב כאלו שכבום.

נמצא המונע ומבטל זווג אשה עם בעלה מעלין עליו כאלו הוא נואף עם זאת האשה דהא בשביל מניעת הזווג איש עם אשתו העלה עליהם כאלו שכבו ונאפו עם האשה. ולכן זה הלומד תורה לפרקים דנמצא הוא מבטל ברוב העתים זווג אשה היא התורה עם בעלה הרוח הרי זה נקרא 'נֹאֵף אִשָּׁה' כי כך נקרא ונחשב כל המבטל זווג איש עם אשתו בעלמא. גם דימה 'הַלּוֹמֵד לִפְרָקִים' לנואף כי הנואף אינו מנאף עם אשה בקבע ותמידות כי אם לפרקים כאשר יעלה בידו.

יָצְאָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה לוֹ: "תֵּשֵׁב בְּאָחִיךָ תְּדַבֵּר בְּבֶן אִמְּךָ תִּתֶּן דִּפְּי" . נראה לי בס"ד הכונה כי דוד המלך ע"ה וזרעו זכו לישב על כסא המלוכה מכח פסוק 'מִקֶּרֶב אַחֶיךָ' הכתוב בתורה (דברים יז, טו) שהוא רצונו לומר באמצע ובכולהו שבטים דבני רחל ובלהה וזלפה ליכא מקרב דכולם נולדו זוג לבד ורק בבני לאה נמצא 'מִקֶּרֶב אַחֶיךָ' כי צריך להוציא את לוי מנחלה ואם כן נשאר בבני לאה חמשה והוי יהודה 'מִקֶּרֶב אַחֶיךָ'.

וזהו שאמר (תהלים נ, כ) '**תֵּשֵׁב**' על כסא המלוכה '**בְּאָחִיךָ**' רצונו לומר בפסוק של 'מִקֶּרֶב אַחֶיךָ' ואתה '**תְּדַבֵּר**' דברים של קושי בכתוב, אתמהא! ואיך '**בְּבֶן אִמְּךָ**' עובד

בנה של רות שנקראת אימא של מלכות דכתיב וַיְשָׂם כִּסֵּא לְאֵם הַמֶּלֶךְ (מלכים א' ב, יט) 'תְּתֶן דֹּפִי' והוא כי היתר של עובד וזרעו הוא מכח יו"ד ד'עַמּוֹנִי' (דברים כג, ד) שהוא יתר ומוכרח לומר דבא לדייק היתר העמונית (יבמות עז.) ואילו לדידך דמשה רבינו ע"ה כתב דברים בתורה ללא צורך אם כן כל שכן אות יו"ד ד'עַמּוֹנִי וּמוֹאָבִי' שלא נכתבה לצורך, ואם יתבטל היתר מואביה מן היו"ד אם כן אין אתה ראוי לישב על כסא המלוכה ד'מִקֶּרֶב אַחֶיךָ' בעינן ואין אתה מקרב אחיך.

ואמרה עוד 'אֱלֹה עָשִׂיתָ וְהֶחֱרַשְׁתִּי' פירוש וכי אתה מקנא לכבוד תורתי, הנה עבדת עבודה זרה ואמרת 'אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל' והחרשתי שלא הכחדתיך מן העולם כרגע כאשר העמדת הצלם בהיכל ואמרת 'אֵלֶּה אֱלֹהֶיךָ יִשְׂרָאֵל'. ואם תאמר בטענה אני בא שמצאתי ח"ו דברים ריקים ולא ידעתי לדרשן לזה אמר 'דְּמִיתָ הֱיוֹת אָהְיֶה כָמוֹךָ' שאני מדבר כמו בני אדם כמוך שאין יודעים לדבר דברים ברמיזות ונסתרות והיה לך לומר מדעתיה יש דברים בגו ולא על פשוטן נכתבו דברים אלו בתורה.

כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה לִשְׁמָהּ מֵשִׂים שָׁלוֹם בַּפָּמַלְיָא שֶׁל מַעְלָה וּבַפָּמַלְיָא שֶׁל מַטָּה (ישעיה כז, ה). נראה לי בס"ד שלום הוא שפע הנמשך מן הזווג שנקרא שָׁלוֹם ופמליא של מעלה הם חו"ב [חכמה ובינה] שהוא סוד שילוב הוי־ה אהי־ה ופמליא של מטה הם תו"מ [תפארת ומלכות] שהם שלוב הוי־ה אדנ־י. **אי נמי** פמליא של מעלה מחצב הנשמות ופמליא של מטה מחצב המלאכים. **או יובן** פמליא של מעלה זווג ישראל עם רחל ופמליא של מטה זווג יעקב עם רחל. **אי נמי** פמליא של מעלה סוד שם הוי־ה ופמליא של מטה סוד שם אדנ־י ובזה יובן מה שאמר רב 'כְּאִילּוּ בָּנָה פַּלְטֵרִין שֶׁל מַעְלָה וְשֶׁל מַטָּה' ומפיק מפסוק לִנְטֹעַ שָׁמַיִם (ישעיה נא, טז) סוד שם הוי־ה וליסוד ארץ מלכות שם אדנ־י.

ומה שאמר **אַף מֵגִין עַל כָּל הָעוֹלָם כּוּלּוֹ** שֶׁנֶּאֱמַר 'וּבְצֵל יָדִי כִּסִּיתִיךָ' (ישעיה נא, טז) יובן על פי מה שאמר הרמ"ע ז"ל שם יהי־ו הוא שם קדוש כולל כ"ה אורות שהופיע הקדוש ברוך הוא בארבע רוחות העולם ומעלה ומטה שהם ק"ן [25×6=150] וכנגדן התהלים שהוא ק"ן מזמורים עיין שם. והנה אותיות העומדים בצל אותיות 'יד' הם 'כה' רמז לשם הנזכר, לכן מֵגִין עַל כָּל הָעוֹלָם 'כּוּלּוֹ' דוקא ששם זה הופיע אורו בארבע כנפות

ומעלה ומטה, שֶׁנֶּאֱמַר 'בְּצֵל יָדִי' רמז לשם הנזכר שהוא מספר כ"ה אורות.
ומה שאמר לוי **אַף מְקָרֵב אֶת הַגְּאוּלָה**, יובן כי אות א' דְּאָדָם בו רמוז שם הוי־ה כי א' צורתו וא"ו ושני יודי"ן שהם מספר שם הוי־ה, וכשחוטאין מפרידין אות א' מהם ונשאר דָּם [44] כמנין גּוֹלָה [44] לכך גלו בחטאם וכשעושין תשובה ורצונו של מקום מקרבין אות א' להם ויהיה שמם אָדָם [45] כמנין גְּאוּלָה [45] וזהו שאמר 'אַף מְקָרֵב אֶת הַגְּאוּלָה'.
ויליף מפסוק '**וְלֵאמֹר לְצִיּוֹן עַמִּי אָתָּה**' (ישעיה נא, טז) וקרי בה עַמִּי בחירק רצונו לומר שיתחבר אות א' שבו רמוז שמי בשמך ויהיה אצלך שם אָדָם שלם שהוא מספר גְּאוּלָה וגם הוא מספר שם הוי־ה במלוי אלפין [יו"ד ה"א וא"ו ה"א = 45] ואמר צִיּוֹן של שם עסק התורה שהיא בשערים המצויינים בהלכה (ברכות ח. תהלים פז, ב).
כָּל הַמְלַמֵּד אֶת בֶּן חֲבֵירוֹ תּוֹרָה, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִילּוּ עֲשָׂאָן לְדִבְרֵי תּוֹרָה (**דברים כט**, ח). נראה לי בס"ד הכונה דאמרו רבותינו ז"ל כל הלומד תורה ואינו רוצה ללמדה לסוף תשתכח ממנו. נמצא שמירת דברי תורה בלבו של אדם הוא על ידי שילמדם לאחרים ולזה אמר (דברים כט, ח) 'וּשְׁמַרְתֶּם' אותם בדרך שמירתם שהוא על ידי שילמדה לאחרים ובזה מעלה אני עליכם כאלו עשיתם אותם לדברי תורה עצמן.

דף ק.

כְּגוֹן הָנֵי דְּבֵי בִּנְיָמִין אָסְיָא דְּאָמְרִי מַאי אַהֲנֵי לָן רַבָּנַן מֵעוֹלָם לֹא שָׁרוּ לָן עוּרְבָּא וְלֹא אָסְרוּ לָן יוֹנָה. הא דנקטי הני תרי מינים בלבד, מפני דאלו הפכיים בטבעם ומזגם ומדתם כי העורב להוט הרבה אחר תאות המשגל דהא הוא שמש בתיבה וכל בעלי חיים לא שימשו, והיונה להפך דהא אינה נזקקת אלא לבן זוגה כמו שאמרו רבותינו ז"ל.
מִפְּנֵי מָה נֶעֱנַשׁ גֵּיחֲזִי מִפְּנֵי שֶׁקָּרָא לְרַבּוֹ בִּשְׁמוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר גֵּחֲזִי אֲדֹנִי הַמֶּלֶךְ זֹאת הָאִשָּׁה וְזֶה בְּנָהּ אֲשֶׁר הֶחֱיָה אֱלִישָׁע" (**מלכים ב'** ח, ה). כתב הרב עיון יעקב אף על גב דבתר הכי הוי זה שקראו בשמו, מכל מקום שמעינן מינה דודאי הוה רגיל לקראו בשמו מקמי הכי נמי עיין שם.
ואף על גב דקודם שנצטרע מפורש להדיה בכתוב כשהלך אצל נעמן קראו אדוני

ולא קראו בשמו דכתיב אֲדֹנִי שְׁלָחַנִי אֵלַיִךְ (מלכים ב' ה, כב) התם שאני שאם היה קוראו בשמו לא היה מאמין בו נעמן לתת לו הכסף ובגדים בראותו שהוא מזלזל ברבו לקראו בשמו.

אך קשה והלא מפורש בכתוב שנצטרע בשביל שלקח הכסף מנעמן ושיקר ברבו ונשבע לשקר? ונראה לי בס"ד הכונה מפני מה נענש גחזי שדחה אותו אלישע הנביא ע"ה בשתי ידים ולא קבל למחול לו ולרפאתו אחר כך? מפני שקראו לרבו בשמו.

עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְהָבִיא אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת שֶׁהֵן שְׁלֹשִׁים עַל שְׁלֹשִׁים אַמּוֹת, וְחוֹקֵק בָּהֶם עֶשֶׂר בְּרוּם עֲשָׂרִים וּמַעֲמִידָן בְּשַׁעֲרֵי יְרוּשָׁלַיִם (ישעיה נד, יב). נראה לי בס"ד הא דמביא אבנים טובות שהם **שְׁלֹשִׁים עַל שְׁלֹשִׁים** לרמוז בזה על אות צד"י דמנצפ"ך שבו תהיה הגאולה העתידה להיות בב"א [במהרה בימינו אמן] שמספרו תת"ק ושלשים פעמים שלשים עולה תת"ק [30×30=900].

ומה שחוקק בהם **עֶשֶׂר בְּרוּם עֲשָׂרִים** לרמוז על אות ר"ש שיהיה לעתיד במקום אות ת"ו בתיבת שית כמו שכתב הרב שם שמואל ז"ל (דף ך') בשם זוהר הקדוש על פסוק יַעֲטֹף שִׁית חָמָס לְמוֹ (תהלים עג, ו) שבזמן הגאולה יסיר הקדוש ברוך הוא ההוא נחש עקימא ואז מן אות ת"ו יהיה ר"ש דאז אותיות שִׁית יהיו שִׁיר עיין שם. ואני הוספתי על רמז זה דקאי על זמן הגאולה בתיבת לָמוֹ שהוא ראשי תיבות **לָמוֹעֵד מוֹעֲדִים** וָחֵצִי (דניאל יב, ז) לכן חוקק בהם 'עֶשֶׂר בְּרוּם עֲשָׂרִים' להורות על הארת אות ר"ש הנזכר שמספרו מאתים וכן עשר פעמים עשרים עולה מאתים [20×10=200] ועיין מה שכתבתי בס"ד עוד ברמז מאמר זה לעיל בבא בתרא דף ע"ה.

ובזה יובן בס"ד הָאֶלֶף לְךָ שְׁלֹמֹה וּמָאתַיִם לְנֹטְרִים אֶת פִּרְיוֹ (שיר השירים ח, יב) דידוע אדם הראשון בחטאו פגם באות א' ד'אָדָם' ונשאר דָּם ופגם באות א' ד'אֵמֶת' ונשאר מֵת שהביא מיתה ודם לעולם וכאשר האלף רצונו לומר '**אָלֶף**' דאדם ואל"ף דאמת '**לְךָ שְׁלֹמֹה**' אז אותו זמן יהיה '**מָאתַיִם**' הוא אות ר"ש '**לְנֹטְרִים אֶת פִּרְיוֹ**' אלו ישראל. ובזה יובן בס"ד **שִׁמְרִי תָּם וּרְאֵה יָשָׁר** (תהלים לז, לז) כלומר תשמור התמימות שתהיה תָּמִים תִּהְיֶה עִם ה' אֱלֹקֶיךָ (דברים יח, יג) ואז וּרְאֵה 'יָשָׁר' בהפוך אתוון 'רַיִשׁ' במקום אות ת"ו.

ובזה יובן **וְהָאֱלֹקִים עָשָׂה אֶת הָאָדָם יָשָׁר** (קהלת ז, כט) כי שִׁית הם שִׁיר שהוא אותיות 'יָשָׁר' אך '**הֵמָּה בִּקְשׁוּ חִשְׁבֹנוֹת רַבִּים**' שבחרו באות תי"ו שחשבונה כפלים על רי"ש שבחרו להיות שִׁית ולא שִׁיר. והנה בזמן העתיד שיהיה השם יתברך שִׁיר אז יהיו כל הלילות טובים כליל התקדש חג וזהו הַשִּׁיר יִהְיֶה לָכֶם כְּלֵיל הִתְקַדֵּשׁ חָג (ישעיה ל, כט).

מַאי "וְעָלֵהוּ לִתְרוּפָה"? חַד אָמַר: לְהַתִּיר פֶּה שֶׁל מַעְלָה, וְחַד אָמַר: לְהַתִּיר פֶּה שֶׁל מַטָּה (יחזקאל מז, יב). נראה לי בס"ד שני מקומות אלו הם של פריה ורביה בדבור שהוא בפה העליון נעשה פריה ורביה בתורה שהיא אשה הרוחנית דעסק התורה וחדושיה הם בפה וכן בפה התחתון נעשה פריה ורביה באשה הגשמית. והנה עֵלֶה [105] הוא מספר כַּלְכָּלָה [105] שהוא סוד חיבור היסוד הנקרא כלכל בסוד מה שאמרו רבותינו ז"ל כלכל זה יוסף (בראשית מז, יב) עם אות הא' אחרונה שהיא סוד המלכות ומן חיבור יסוד ומלכות נמשך שפע לפריה ורביה הן ברוחניות הן בגשמיות לכך העלה היא מספר ז' פעמים י־ה שבשם הוי־ה ושם אהי־ה שהם מספר עֵלֶה [105=7×15] כנזכר ביחודים.

רַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: לִתְרוּפָה מַמָּשׁ. כלומר לרפואה. ומקשי מַאי 'לִתְרוּפָה', הוה ליה למימר 'וְעָלֵהוּ לִרְפוּאָה'? ומשני נקיט לִתְרוּפָה נוטריקון 'תואר פנים של בעלי הפה' כלומר לאו לרפואה של חולאים אלא לרפואה של תואר פנים ויהיה זה להם מדה כנגד מדה, הם השחירו פניהם כדי לעשות פנים להלכה כן יהיה להם לעתיד הארת פנים וכמו שנאמר חָכְמַת אָדָם תָּאִיר פָּנָיו (קהלת ח, א) כלומר חכמת אדם בעולם הזה שטורח בה גורמת לו הארת פנים לעתיד לבוא יען כי עוז פניו ישונה בלימודו בעולם הזה עתה. ונראה לרמוז תרופה 'תורה פה' כי התורה שיוצאת מפיו עתה גורמת לו תרופה שהיא נוטריקון 'תואר פנים' לעתיד.

עָתִיד הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִיתֵּן לְכָל צַדִּיק וְצַדִּיק מְלֹא עוּמְסוֹ (תהלים סח, כ). נראה לי בס"ד רמז לפי דרכו מלוי אותיות עמסו שהם עי"ן וי"ו מ"ם סמ"ך ו"ו עולים אותיות המלוי קפ "ב [182] כמנין שם פא־י [91] ושם סא־ל [91] שמהם נמשך טוב הפרנסה כאשר מכוונים בהם בפסוק פּוֹתֵחַ אֶת יָדֶךָ (תהלים קמה, טז) וזהו 'מְלֹא עוּמְסוֹ' ואות

וי"ו ראשונה תתמלא ביו"ד ואחרונה בלא יו"ד ובזה יהיה החשבון מכוון.
ועוד נראה לי בס"ד מה שאמרו **מָלֵא עוּמְסוֹ** רמז שישלשל לו מן חמשה ספירות הבנין שהם חסד גבורה ותפארת ונצח והוד שבהם יהיה התפשטות חמשה חסדים כנודע. וידוע דאלו החמשה ספירות הנזכר רמוזים בחמש אצבעות היד וזה סדרן הגודל חסד אצבע גבורה אמה תפארת קמיצה נצח זרת הוד וכמו שכתב רבינו ז"ל [האריז"ל] בשער הכונות דף ה' עיין שם. והאדם שהוא עושה מצוה 'מָלֵא עוּמְסוֹ' שכולל חמשה אצבעות אז הקדוש ברוך הוא נותן לו 'מָלֵא עוּמְסוֹ' טובה דהיינו משלשל לו שפע מן החמשה ספירות הרמוזים בחמש אצבעות שבהם הוא התפשטות החמשה חסדים.
וְאָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי: וְכִי אֶפְשָׁר לוֹמַר כֵּן, וַהֲלֹא כְּבָר נֶאֱמַר 'מִי מָדַד בְּשָׁעָלוֹ מַיִם וְשָׁמַיִם בַּזֶּרֶת תִּכֵּן' (ישעיה מ, יב) פירוש תכונת השמים שהוא העולם כולו היתה בהשתלשלות השפע של חמש ספירות מחסד עד הוד שהם רמוזים מגודל עד זרת ואיך האדם שהוא עולם קטן סובל ומכיל שיעור טובה כמדת שיעור העולם הגדול הזה כולו? ותירץ לו דלעתיד ירחיב הקדוש ברוך הוא גבולו של כל צדיק וצדיק שיהיה לו ש"י עולמות ואם כן יש בגבולו שיעור מספיק לרוב טובה הזאת אשר קבל 'מָלֵא עוּמְסוֹ'.
ומה שאמר לו '**מַאי טַעְמָא לָא שְׂכִיחַתְּ בְּאַגַּדְתָּא**' כלומר אם היית בדרשה שדורשין ביום שבת לא היית מתקשי בכך כי בדרשה דרשו שעתיד הקדוש ברוך הוא להנחיל לכל צדיק ש"י עולמות ואם כן ברבוי עולמות אלו ימצא יותר משיעור זה שבאמת אין הצדיק נוחל עולם אחד בלבד. והנה על זה מקשים העולם אמאי אמרי לה להא משמיה דרבא בר מרי והלא משנה ערוכה היא בסוף עוקצין (משנה עוקצין ג, יב) משמיה דרבי יהושע בן לוי? גם מקשים איך אביי נעלמה ממנו משנה זו?
ונראה לי בס"ד במשנה נקיט '**לְהַנְחִיל**' ויש לפרש דהם עולמות קטנים אשר כולם יהיו שיעור עולם אחד דהא אפילו גוף האדם נקרא עולם בפני עצמו כמו שאמרו בגמרא (תענית כה.) בעובדא דרבי אלעזר בן פדת ניחא לך דאחרביה לעלמא. אבל רבה בר מרי נקיט עתיד הקדוש ברוך הוא '**לִיתֵּן**' ש"י עולמות, ולמה שינה לשון המשנה דנקטה 'לְהַנְחִיל'? אלא בא ללמדנו העולמות אלו עולמות גדולים הם דכל הנותן בעין יפה הוא נותן ולכן נקיט 'לִיתֵּן'.

אי נמי לשון 'לְהַנְחִיל' יש לפרש שלא יתן לו כל ש"י עולמות כולם אלא ינחיל אותו חלק בכל עולם ועולם מהם שיקנה לו בהם דוקא אך לשון 'לָתֵת לְכָל צַדִּיק' משמע שיתן לו הכל.

ונראה לפרש בס"ד טעם למספר ש"י עולמות כי הצדיק מהפך מדת הדין למדת רחמים ומגביר מדת החסד בעולם וידוע שם אֵ־ל הוא מדת החסד דכתיב חֶסֶד אֵ־ל כָּל הַיּוֹם (תהלים נב, ג) ולכן אברהם אבינו ע"ה שהוא אחוז במדת החסד נוסף לו אות ה' בשמו כדי שיהיה מספר שמו רמ"ח שהוא מספר ח' פעמים א־ל [31×8=248] ולכן כתיב אֵלֶּה תוֹלְדוֹת הַשָּׁמַיִם וְהָאָרֶץ בְּהִבָּרְאָם (בראשית ב, ד) ואמרו רבותינו ז"ל (זוהר חלק א' דף פו: ועוד) בְּ'אַבְרָהָם' [248] שהיא מספר ח' פעמים אֵ־ל שהם ארבעה לארבעה רוחות השמים וארבעה לארבע רוחות הארץ דכתיב אָמַרְתִּי עוֹלָם חֶסֶד יִבָּנֶה (תהלים פט, ג) שהשמים והארץ קיימים בחסד, ולכן אותיות האבות והאמהות הם ל"א שהוא אותיות אֵ־ל שהוא חסד כי יעקב אבינו ע"ה נקרא בשם ישראל גם כן. וידוע דכל דבר שבקדושה כלול מעשר ואם כן יו"ד פעמים אֵ־ל הוא מספר ש"י [31×10=310] לכך הקדוש ברוך הוא יתן לכל צדיק ש"י עולמות על אשר הגביר במעשיו הטוב שם אֵ־ל בשלימותו בעולם.

ונראה לרמוז בס"ד רמז הכתוב וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹת ה' אֱלֹקֵיכֶם (דברים יא, יג) והיינו 'אִם שָׁמֹעַ' ראשי תיבות 'אִם מְבַקְּשִׁים שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וַעֲשָׂרָה עוֹלָמוֹת' צריך שֶׁתִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹת ה' אֱלֹקֵיכֶם שהם רמ"ח מצות בסוד החסדים.

ובזה יובן הפסוק בישעיה כֹּה תֹאמַר אֶל הָעָם הַזֶּה שִׁמְעוּ שָׁמוֹעַ וְאַל תָּבִינוּ וּרְאוּ רָאוֹ וְאַל תֵּדָעוּ (ישעיה ו, ט) רצונו לומר איך אעשה ואתנהג עמכם? אם אומר לכם שכר עולם הבא כדי שתתפעלו על ידי זה אינו מועיל עמכם! וזהו אם אומר לכם שִׁמְעוּ שָׁמוֹעַ ראשי תיבות 'שְׁלֹשׁ מֵאוֹת וַעֲשָׂרָה עוֹלָמוֹת' הנה אתם עושים עצמכם בל תדעו מדבר זה ולא תועיל השמועה זאת לכם שתטיבו דרככם, ואם אמרתי להביא יסורין עליכם כדי שתראו ראו לשון יראה הנה אתם עושים עצמכם כאלו אינכם מבינים דברים אלו שאני מפחיד אתכם בם הכלל העולה אין אתם חוזרים למוטב לא בכך ולא בכך.

כָּל הַמַּשְׁחִיר פָּנָיו עַל דִּבְרֵי תוֹרָה בָּעוֹלָם הַזֶּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַבְהִיק זִיוָיו לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר: "**מַרְאֵהוּ כַּלְּבָנוֹן בָּחוּר כָּאֲרָזִים**" (**שיר השירים ה, טו**). יש להקשות היכא רמיזה השחרה בכתוב? ומה שפירש רש"י ז"ל דכתיב לעיל מיניה שְׁחֹרוֹת כָּעוֹרֵב (שיר השירים ה, יא) נראה דוחק דבשלמא חִכּוֹ מַמְתַקִּים (שיר השירים ה, טז) היא סמוך ממש דכתיב (שיר השירים ה, טו) בָּחוּר כָּאֲרָזִים חִכּוֹ מַמְתַקִּים אבל שְׁחֹרוֹת כָּעוֹרֵב כתיב קודם חמשה פסוקים.

ונראה לי בס"ד דנרמז זה בגוף הפסוק הזה עצמו דידוע תוכו של דג מראהו שחור מה שאין כן בשאר בריות לא נמצא כן כי דוקא תוכם וקרבם שהוא מקום הכרס מראהו שחור ונרמז זה בתיבת כַּלְּבָנוֹן שתחלק התיבה לשתים וקרי בה 'כְּלֵב נוּן' והיינו הדג שנקרא נון, ולב היינו תוך וזהו שנאמר 'מַרְאֵהוּ כְּלֵב נוּן' שהוא שחור כלומר מי שהוא בעולם הזה מראה פניו שחור בעבור דברי תורה כמו תוכו של נון כי כל תוך נקרא לֵב אז לעתיד יהיה 'מַרְאֵהוּ כַּלְּבָנוֹן' שיתלבן ויבהיק זיוו ופסוק זה נדרש כפלים 'מַרְאֵהוּ כְּלֵב נוּן' אז יהיה 'מַרְאֵהוּ כַּלְּבָנוֹן'. וסמך לזה 'חִכּוֹ מַמְתַקִּים' לומר דזה איירי בתלמידי חכמים שמשחיר פניו בעולם הזה על דברי תורה.

כָּל הַמְרַעִיב עַצְמוֹ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה בָּעוֹלָם הַזֶּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מַשְׂבִּיעוֹ לָעוֹלָם הַבָּא, שֶׁנֶּאֱמַר "**יְרְוֻיִן מִדֶּשֶׁן בֵּיתֶךָ וְנַחַל עֲדָנֶיךָ תַשְׁקֵם**" (**תהלים לו, ט**). נראה לי בס"ד דבר זה רמוז בגופו של פסוק והוא כי 'בֵּיתֶךָ' הוא בית המדרש ושם לא יש דשן גופניי אלא דשן נפשיי היא התורה שנהנית בה הנפש וידוע דהמתרווה מדשן הנפשיי מוכרח שיהיה רעב מדשן הגופניי וכמו שאמר רב לרב כהנא 'וְלֹא תִמְצֵא בְּאֶרֶץ הַחַיִּים' (איוב כח, יג) לא תמצא כמי שמעדן עצמו וכו'. ולזה אמר '**יְרְוֻיִן מִדֶּשֶׁן בֵּיתֶךָ**' הוא דשן הנפשיי הבא על ידי רעבון של דשן הגופניי על ידי כך זוכים כי '**נַחַל עֲדָנֶיךָ**' שהוא שפע גן עדן '**תַשְׁקֵם**' לעתיד בעולם הבא.

ובדרך הלצה נראה לי בס"ד כי '**דֶּשֶׁן**' רצונו לומר אפר שהוא קטמא כמו וְהֵרִים אֶת הַדֶּשֶׁן אֶל מִחוּץ לַמַּחֲנֶה (ויקרא ו, ד) והנה אמרו על חכם אחד מימיו לא אכל תבשיל בחול שהוא חם מחום גחלים אלא רק מחום אפר שהוא חמום מעט כי בני ביתו אוכלין התבשיל לעת ערב והוא עוסק בלימוד עד שעה חמשית או ששית מן הלילה

ומניחים לו אכילתו על הכירה ועד שעה חמשית יכבו הגחלים וישאר אפר שהוא חם מעט. וזהו שנאמר 'יְרִוְיֵן מְדֶשָׁן' רצונו לומר ירויון מאכילתם רק מחום הדשן בלבד בשביל שהם עוסקים בתורה כאותו חכם הנה אלו זוכים כי 'יְרִוְיֵן מְדֶשָׁן בֵּיתֶךָ' לעתיד 'וְנַחַל עֲדָנֶיךָ תַשְׁקֵם'. ובזה יובן מה שנאמר 'יְרִוְיֵן מְדֶשָׁן' נדרש כפלים כלומר אותם אשר ירויון רק מדשן מחמת חשקם בתורה זוכים שֶׁיְּרִוְיֵן מְדֶשָׁן בֵּיתֶךָ וְנַחַל עֲדָנֶיךָ תַשְׁקֵם.

דף ק:

רַב יוֹסֵף אָמַר: בְּסֵפֶר בֶּן סִירָא נַמִּי אָסוּר לְמִיקְרֵי אָמַר לֵיהּ אַבַּיֵי: מַאי טַעְמָא אִילֵימָא מִשּׁוּם דְּכָתַב בֵּיהּ "לָא תִּינְטוֹשׁ גִּילְדָנָא מֵאוּדָנֵיהּ לֹא לֵיזֵיל מַשְׁכֵּיהּ לְחַבְלָא אֶלָּא צְלֵי יָתֵיהּ בְּנוּרָא וְאֵיכוֹל בֵּיהּ תַּרְתֵּין גְּרִיצֵי" אִי מִפְּשָׁטֵיהּ בְּאוֹרַיְיתָא נַמִּי כָּתַב "לֹא תַשְׁחִית אֶת עֵצָהּ" אִי מִדְּרָשָׁא אוֹרְחָא דְּאַרְעָא קָא מַשְׁמַע לָן דְּלֹא לִיבְעוֹל שָׁלֹא כְּדַרְכָּהּ (דברים כ, יט). פירש רש"י ז"ל אין נכון לאדם לשנות את דרכו והיינו דקאמר 'מֵאוּדָנֵיהּ'. ולפי זה שאר דברי המשל הכי משמעותם 'דְּלֹא לֹא לֵיזֵיל מַשְׁכֵּיהּ לְחַבְלָא' רצונו לומר שלא ילך הזרע לבטלה 'אֶלָּא צְלֵי יָתֵיהּ בְּנוּרָא' כלומר תשמש על פי חוקת התורה שנמשלה לאש 'וְאֵיכוֹל בֵּיהּ תַּרְתֵּין גְּרִיצֵי' רצונו לומר בתשמיש זה תעשה פריה ורביה שהם זכר ונקבה.

וְאֶלָּא מִשּׁוּם דְּכָתִיב: בַּת לְאָבִיהָ מַטְמוֹנֶת שָׁוְא . פירוש הבת נקראת מַטְמוֹן כי מַטְמוֹן ראשי תיבות 'מַזָּל **טוֹב** מַזָּל **נוֹבֵט** וְעוֹלֶה' דכן מברכים העולם לאבי הבת כשתוולד מזל טוב מזל צומח ועולה וצומח היינו נובט, ואמר בן סירא זה המטמון שוא הוא מאחר שאביה כל ימיו לבו מלא פחד בעבורה כי 'מִפַּחְדָּהּ **לֹא יִישַׁן בַּלַּיְלָה**' שהוא זמן שהאדם נח מטרדת עסקיו הנה הוא באותו זמן יבא לו הרהורים ומחשבות של פחד בעבורה.

ומפרש ואזיל חדא לחדא 'בְּקַטְנוּתָהּ **שָׁמָּא תִּתְפַּתֶּה**' ויבעלו אותה על ידי פתוי 'וּבְנַעֲרוּתָהּ **שָׁמָּא תִּזָּנֶה**' מעצמה ברצון דכיון שנבעלה בקטנותה וטעמה טעם ביאה וידעה דרך הנאה של ביאה אז היא תבקש מעצמה לזנות, וכאשר בגרה יחוש '**שָׁמָּא לֹא תִינָּשֵׂא**' דאחר שזינתה אז כשיגיעו ימי בגרותה ויבקשו להשיאה לא תרצה

להנשא מחמת בושתה דיודעת שפתחה פתוח ואין לה דם בתולים ותתגלה חרפתה לפני החתן. 'וְהַזְקִינָהּ שֶׁמָּא תַּעֲשֶׂה כְּשָׁפִים' פירוש דאפשר לפעמים כאשר תנאף בנערותה ותחוש שמא תתעבר אז יביאו לה המנאפים סם לבטל ההריון ואחר כך תנשא לאיש ותסמוך על תחבולה שתעשה שלא ירגיש הבעל שאין לה בתולים ומוכרח שתשב תחתיו כמה שנים בלא הריון מחמת הסם ואז זה ישא אשה אחרת ותעשה כשפים שישנא את צרתה ויאהב אותה או תעשה כשפים שיהיה אוהב אותה ולא ישא אשה אחרת.

וְאֶלָּא מִשּׁוּם דִּכְתִיב "מְנַע רַבִּים מִתּוֹךְ בֵּיתְךָ, וְלֹא הַכֹּל תָּבִיא אֶל בֵּיתְךָ" (**משלי יח, כד**). פירש רש"י ז"ל 'מְנַע רַבִּים' אותם שאין לך עסק עמהם 'וְלֹא הַכֹּל תָּבִיא' אותם שאתה מתעסק עמהם. וקשא אם כן נשתוו אותם שאין לו עסק עמהם עם אותם שיש לו עסק עמהם דהא גם באותם שאין לו עסק עמהם קאמר 'מְנַע רַבִּים' למידק הא מועטים שפיר דמי?

ונראה לי דכולא חדא מלתא היא דאם האדם מכניס רבים בתוך ביתו כאילו כל בני עירו נכנסו לביתו כי דרכן של בני אדם לספר בחוץ מה שרואין בפנים וכיון דהנכנסים רבים ודאי יספרו כל מה שראו ואז נמצא כל אנשי העיר ידעו מה שיש בביתו וסדר הנהגתו ואכילתו ושתייתו וכל אשר עושה בביתו וזהו שנאמר 'מְנַע רַבִּים מִתּוֹךְ בֵּיתֶךָ' ועל ידי כך נמצא 'שֶׁאֵין הַכֹּל תָּבִיא אֶל בֵּיתֶךָ' אבל אם לא מנעת רבים כאילו כל אנשי העיר תביא ביתיך.

אֶלָּא מִשּׁוּם דִּכְתִיב: זַלְזְקָן קוּרְטָמָן, עַבְדְּקָן סַכְסָן דְּנָפַח בְּכָסֵיהּ לָא צָחֵי. פירוש כוס יין רמז לתורה דלפעמים יתעורר בלב האדם התלהבות לעסק התורה והוא מכבה ומשפיל את התלהבות זו הנה בידוע שמעיקרא לא היה צמא לתורה ונולדה התלהבות זו מכח הצמאון דאי הוה הכי לא היתה נכבית תכף.

ומה שאמר, אָמַר 'בְּמַאי אֵיכוּל לַחְמָא נַהֲמָא סַב מִינֵּיהּ' פירוש התורה נקראת לחם דכתיב לְכוּ לַחֲמוּ בְלַחֲמִי (משלי ט, ה) שהיא לחם רוחני וכשאתה בא להאכילו לחמה של תורה ללמדו אומר לך תן לי תחילה לחם הגשמי כדי שאוכל לחם הרוחני דְּאִם אֵין קֶמַח אֵין תּוֹרָה (משנה אבות ג, יז) זה 'סַב מִינֵּיהּ' לחמה של תורה מאחר שנותן עיניו

במזון הגשמי תחילה ואין לו בטחון בהשם יתברך לא יתקיים לימוד התורה בקרבו וכל מה שילמוד ימהר לאבד.

ובזה פרשתי רמז הגמרא הני בבלאי טפשאי דאכלי נהמא בנהמא (ביצה טז.) כלומר הולכים לאכול נהמא של תורה אצל בעלי בתים שלומדים שם למנוחת המתים בנהמא הגשמי בשביל שיאכלו ויעמדו שם ויתנו להם שכר לקנות בו סעודה לביתם. **זַלְזְקָן קוּרְטְמָן עַבְדְּקָן סַכְסָן** (משלי יח, כד). זל דקן קירטמן: נראה לי '**זל דקן**' כלומר מזלזל בזקן שלו לגלחו וגם תולש שערות ומשליך הרי זה 'קירטמן' מלשון מְקַרְטֵם עָלֶה וְאוֹכֵל (משנה מעשרות ג, ג) כן זה מקרטם אורות אשר רומזים עליהם שערות הזקן. ואמר '**עב דקן**' מי שהוא חסיד שוטה שכל שערות הנתלשים מזקנו חוזר ותוחב אותם בזקנו עד שעשאו עב הרבה כמשא כבד הרי זה סַכְסָכָן רצונו לומר חסיד שוטה. **מַאן דְּאִית לֵיהּ מַעֲבַרְתָּא בְּדִיקְנֵיהּ כּוּלֵּי עָלְמָא לָא יָכְלִי לֵיהּ**. נראה לי בס"ד רמז בזה על תיקון השלישי ותיקון החמישי כי תיקון השלישי שהוא ארחא פנוי בלתי שער תחת אמצע החוטם וכן תיקון החמישי שהוא ארחא תניינא פנוי בלתי שער באמצע שפה התחתונה וכתב הרב מהר"י [רבי יעקב] צמח ז"ל בספר 'מבוא שערים' מציאות זה לא ניכר בחוש הריאות בבני אדם ואולי דיש הפרש בנו שאנו בחינת ז"א [זעיר אנפין] ולא כנגד א"א [אריך אנפין] ולכן יש לנו שערות קטנות בתיקון שלישי תחת חוטמא וכן בתיקון החמישי באמצע שפה תחתונה עד כאן דבריו ז"ל.

וכתב הרב 'אמת ליעקב' (דף ק') שראה אדם אחד שיש לו ארחא פנוי בלי שער תחת אמצע החוטם חלק לגמרי והוא פלא גדול בעיני וכו' וכשאנו רואין אדם שיש לו סימן מובהק מא"א [אריך אנפין] זה מורה שיש לו יניקה מא"א [אריך אנפין] מעט יותר משאר אדם עד כאן לשונו.

ואפשר על זה קאמר כאן '**מַאן דְּאִית לֵיהּ מַעֲבַרְתָּא בְּדִיקְנֵיהּ**' שהוא ארחא פנוי בלתי שער למעלה בשפה העליונה ולמטה בשפה התחתונה '**כּוּלֵּי עָלְמָא לָא יָכְלִי לֵיהּ**' כלומר זה יורה שיש לו יניקה מאי אפשר יותר מכל העולם ולכן כולי עלמא לא יכלי ליה מחמת רוב מעלתו ביניקה זאת.

"**אִשָּׁה טוֹבָה מַתָּנָה טוֹבָה, בְּחֵיק יְרֵא אֱלֹקִים תִּנָּתֵן**". נראה לי בס"ד על פי מה שאמר רבינו האר"י ז"ל (בשער הגלגולים דף יא.) וזה לשונו לפעמים יתגלגל האדם כדי ליקח בת זוגו כי לא זכה בראשונה לקחתה ופעמים שכבר לקח בת זוגו אלא שחטא באיזו עבירה והוצרך להתגלגל לתקן אותה ואז אינו בא יחידי וכו' ולכן אף על פי שהיא אינה צריכה להתגלגל מחזירים אשתו עמו עד כאן לשונו.

נמצא שיזדמן שהאשה כבר נעשית טובה ומחזירים אותה לעולם הזה מתנה לבעלה שתהיה לו לעזר וזהו שאמר '**אִשָּׁה טוֹבָה**' כלומר שנתקנה ונעשית טובה אפשר שיתנו אותה בסוג '**מַתָּנָה טוֹבָה**' לבעלה שתבא עמו לעולם הזה עד שישלים חיוב התיקון שלו, לכן מן הראוי כשתחזור לעולם הזה '**בְּחֵיק יְרֵא אֱלֹקִים תִּנָּתֵן**' כלומר בחיק אדם כשר כדי שלא תפסיד בביאתה זו.

או יובן בס"ד על פי מה שאמר רבינו זלה"ה [זכרונו לחיי העולם הבא] בשורש האיש והאשה שהנקבה נאצלת מכנגד החזה של הזכר ולמטה ולכן מהחזה ולמטה היא כלולה בזכר ולכך מצוות עשה שהזמן גרמא שהם כנגד איברים שהם מן החזה ולמטה נשים פטורות כי מאחר שמשם ולמטה כלולים בזכרים יועילו מעשים של הזכרים שהם בעליהם להם ואין צורך לנקבות לעשותם ורק מצות שאין הזמן גרמא שהם כנגד איברים אשר למעלה מן החזה נשים חייבות בהם כי שם אין נכללות בזכרים. וזהו שאמר על האשה '**בְּחֵיק יְרֵא אֱלֹקִים תִּנָּתֵן**' בְּחֵיק דייקא כי מן החזה ולמטה נכללת עם בעלה ותשתלם ממנו.

או יובן בס"ד אומרו '**בְּחֵיק יְרֵא אֱלֹקִים תִּנָּתֵן**' על דרך שאמרו רבותינו ז"ל (בבא מציעא נט.) אתתך גוצא גחין ולחוש [אשתך קטנה גחון ולחוש לה] לה רצונו לומר אם היא גוצא שתראה עצמה שוה לך אז זו אשה טובה שראוי לקבל עצה טובה ממנה ואז גחין ולחוש לה לקבל ממנה עצה וזהו שאמר אשה הטובה היא בחיק ירא אלקים שאינה משוה עצמה עם בעלה אלא כאלו היא מגעת עד חיקו דוקא.

אִשָּׁה רָעָה צָרַעַת לְבַעְלָהּ. מַאי תַּקַּנְתֵּיהּ? יְנַרְשֶׁנָּה מִבֵּיתוֹ וְיִתְרַפֵּא מִצָּרַעְתּוֹ. נראה לפרש הטעם שקראה צָרַעַת כי האשה היא שרשה דין וגבורה ולכן היא יכולה לכפות הדינין יותר מן האיש שהוא שרשו בחסד ועל כן באירות שחפר אברהם אבינו

'סְתָמוּם פְּלִשְׁתִּים וַיְמַלְאוּם עָפָר' (בראשית כו, טו) בא יצחק אבינו ע"ה וחפר אותם הבאירות שכפה את הדינין ולא יכלו לו מפני שהוא שרשו בגבורה אבל אברהם אבינו ע"ה שרשו בחסד וכנזכר בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער הפסוקים והלקוטים. ועל כן האשה כוחה גדול שהיא 'תִּרְעֶה אוֹיֵב' (שמות טו, ו). וכל זה אמור באשה טובה שהיא תרעה אויב ותהיה עזר לבעלה וכמו שנאמר (בראשית ב, יח) 'אֶעֱשֶׂה לוֹ עֵזֶר' באותה שהיא 'כְּנֶגְדּוֹ' כלומר שהיא בגבורה שהיא כנגדו שהוא בחסד, אבל אשה רעה לא מבעיא שלא תרעה אויב לעזור לבעלה כי תִּרְעֶה בהפוך אתוון צָרַעַת.

ומה שאמר 'הַעְלֵם עֵינֶיךָ מֵאֵשֶׁת חֵן' הכונה נראה דכל אשה אסורה לאדם כמו אשת איש או שאר ערוה דרכו של שטן ויצר הרע לעשות לה חן בעיני בני אדם כמו שנאמר מַיִם גְּנוּבִים יִמְתָּקוּ וְלֶחֶם סְתָרִים יִנְעָם (משלי ט, יז) ולכן כל אשה ערוה נקראת אשת חן.

דף קא.

הַקּוֹרֵא פְּסוּק בְּבֵית מִשְׁתֵּאוֹת בְּלֹא זְמַנּוֹ מֵבִיא רָעָה לָעוֹלָם (**בראשית א, א**). פירוש: בבית המשתה יהיו שם בני אדם נכבדים קרואים שם ואם יש שם אדם נכבד ששמו אברהם מזכיר וקורא באותה מסיבה פסוקים שאמורים בתורה על שם אברהם אבינו ע"ה כדי לרמוז בהם על אותו הנכבד המסב שם ששמו אברהם וכן על זה הדרך בשאר שמות בני אדם שיש דוגמתם בתורה שנאמר בהם שבח ומעלה ואפילו אם לא יש שם בתורה הוא קורא פסוקים של מעלות וברכות ומכוין אותם על זה הנכבד המסב שם כי בהזכירו פסוקים אלו שלא בזמנם שם מוכח דעל אלה המסובין הוא מתכוין לתת להם שבחים אלו וברכות אלו האמורים בפסוקים אלו.

ומה שאמרו 'הַקּוֹרֵא פְּסוּק בִּזְמַנּוֹ מֵבִיא טוֹבָה לָעוֹלָם' אם קורא פסוק של קרבנות פסח בפסח ופסוק של קרבנות חג בחג ושל קרבנות שבת בשבת ושל קרבנות ראש חודש בראש חודש וכיוצא בזה, נחשב כאלו הקריב ממש בו ביום ואז על ידי כך משלשל ומוריד שפע טובה כללי לצורך כל העולם כולו כאשר היה יורד שפע כללי לעולם בזמן בית המקדש מן הקרבן שמקריבים דבר יום ביומו הן בחול הן בשבת

הן בימים טובים הן של תמידין הן של מוספין ולזה אמר 'מֵבִיא טוֹבָה לָעוֹלָם' מלבד שכר הפרטי שלו שיש לו מקריאת התורה.

מִקְרָא זֶה מֵעַצְמוֹ נִדְרָשׁ: אִם תִּשְׁמַע לֹא אָשִׂים וְאִם לֹא תִּשְׁמַע אָשִׂים. אַף עַל פִּי כֵן כִּי אֲנִי ה' רֹפְאֶךָּ (שמות טו, כו). פירוש דריש '**לֹא אָשִׂים עָלֶיךָ**' כפלים אחת ישר ואחת למפרע והוא שאם תשמע לא אשים עליך, וחוזר ודורש אלו למפרע והוא '**עָלֶיךָ אָשִׂים**' כלומר אם חטאת ולא שמעת דאז עליך אשים המחלה אז '**אֲנִי ה' רֹפְאֶךָּ**'.

כְּשֶׁחָלָה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר, נִכְנְסוּ אַרְבָּעָה זְקֵנִים לְבַקְּרוֹ. הנה דבר ברור הוא שזה הוא רבי אליעזר בן הורקנוס ומעשה זה לא היה בחולי שנפטר בו אלא חלה קודם אותה מעשה דהוה בתנורו של עכנאי אבל חוליו שנפטר בו מפורש בגמרא (בבא מציעא נט:) איך הוה מעשה בעת שבאו חכמי ישראל אצלו ומה דברו עמו ומה דבר עמהם.

אָמְרוּ לוֹ מִפְּנֵי מָה אַתָּה מְשַׂחֵק. ידוע הכלל של 'מִפְּנֵי מָה' דאתמר בתלמודא דמוכרח שנראה להם שני טעמים ולכך שואלין 'מִפְּנֵי מָה'. ונראה לי בס"ד דחזו תרי טעמי בשחוק שלו האחד דראה סימנים טובים בו שהם מורין על רפואתו ושמח, והשני להפך שראה סימנים לא טובים ושחק כדי שלא תחלש דעתו בראותו שתלמידיו בוכין. ולכן שאלו אותו '**מִפְּנֵי מָה**'?

והוא השיב להם '**מִפְּנֵי מָה אַתֶּם בּוֹכִים**' דחזא תרי טעמי איכא בבכיה שלהם האחד שראו בו סימני מיתה והשני אדרבה ראו סימני חיים ורק בכו על צערו שהיה מצטער מאד לפי שעה מחמת החולי. והשיבו אנו רואין שיתרפא בודאי ורק על צערו אנחנו בוכין דאיך נראה '**סֵפֶר תּוֹרָה שָׂרוּי בְּצַעַר וְלֹא נִבְכֶּה**'!

ואמר להם גם אני יודע שבודאי יתרפא ולא בכיתי על צערו אלא שחקתי מפני שקודם שבא לו הצער הזה הייתי חושש פן קבל רבי איזה חלק מה משכר עולם הבא מפני שלא ראיתי שקרה לו שום צער של יסורין ועתה ראיתי מצטער שמחתי מפני שידעתי שלא קבל כלום בעולם הזה משכר עולם הבא אפילו מעט.

כָּל זְמַן שֶׁאֲנִי רוֹאֶה רַבִּי שֶׁאֵין יֵינוֹ מַחֲמִיץ וְאֵין פִּשְׁתָּנוֹ לוֹקֶה וְאֵין שַׁמְנוֹ מַבְאִישׁ וְאֵין דִּובְשָׁנוֹ מַדְבִּישׁ, אָמַרְתִּי: שָׁמָא חַס וְשָׁלוֹם קִיבֵּל רַבִּי עוֹלָמוֹ, וְעַכְשָׁיו שֶׁאֲנִי רוֹאֶה רַבִּי בְּצַעַר אֲנִי שָׂמֵחַ. נראה לי בס"ד נקיט ארבעה מינים אלו שהתורה נמשלה בהם כי

התורה נקראת **יַיִן** דכתיב וּשְׁתוּ בְיַיִן מָסָכְתִּי (משלי ט, ה). ונקיט **פִּשְׁתָּן** כי נמשלה למלבוש דכתיב שִׂמְלָה לְכָה (ישעיה ג, ו) וכן אמר כְּבָשִׂים לִלְבוּשֶׁךָ (משלי כז, כו) ופשתן הוא צורך מלבוש והוא מלבוש משובח שבמלבוש כמו שאמרו רבותינו ז"ל על פסוק וַיַּעַשׂ ה' אֱלֹקִים לְאָדָם וּלְאִשְׁתּוֹ כָּתְנוֹת עוֹר וַיַּלְבִּשֵׁם (בראשית ג, כא) ואמרו רבותינו ז"ל (סוטה יד.) דבר שהעור נהנה בו זה פשתן. וגם נקיט **שָׁמָן וּדְבַשׁ** שהתורה נמשלה בהם דכתיב דְּבַשׁ וְחָלָב תַּחַת לְשׁוֹנֶךָ (שיר השירים ד, יא) ועוד מקראות מורין על זה.

ונקיט ארבעה בלבד כנגד ארבעה חלקים של פרד"ס [פשט רמז דרש סוד] שהיה רבי עוסק בהם הגינו עליו להצילו מן הפסד ארבעה מינים אלו ונמצא שקבל חלק מה בעולם הזה משכר תורתו, ועכשיו שראיתיו חלה כל גופו ומצטער מאד מחליו ידעתי דהעדר ההפסד שהיה בארבע מינים הנזכר לא בא לו מכח זכות לימוד התורה בארבע חלקים דאם כן לא היה חולה כל גופו הבנוי בארבע יסודות שהיו מגינים עליו ארבע למודים של פרד"ס [פשט רמז דרש סוד] על ארבע יסודות גופו שלא יחלו דודאי גוף עדיף מממון וכיון דלא הגינו על גופו שמע מינה לאו מכח זכות התורה היה העדר ההפסד בממונו אלא זה היה מצד המזל שלו ולכך שמחתי כי נתברר אצלי שלא אכל בעולם הזה אפילו חלק מועט משכר התורה.

לִימַּדְתָּנוּ רַבֵּינוּ: "**כִּי אָדָם אֵין צַדִּיק בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טוֹב וְלֹא יֶחֱטָא**" (קהלת ז, כ). קשא איך יאמר לרבו שחטא? והוה ליה למימר (איכה ד, כ) רוּחַ אַפֵּינוּ מְשִׁיחַ ה' נִלְכַּד בִּשְׁחִיתוֹתָם!

ונראה לי בס"ד על פי מה שכתב הרב ערבי נחל ז"ל בפסוק אָבִיךָ הָרִאשׁוֹן חָטָא וּמְלִיצֶיךָ פָּשְׁעוּ בִי (ישעיה מג, כז) כי הצדיקים המשכילים ומתבוננים יותר בגדולתו יתברך רואין עצמם שהם חוטאים להשם יתברך בקיצורם בעבודתו וחושבין דבר קל לדבר חמור וכל מי שהוא משכיל יותר רואה חסרון בעצמו יותר וזהו 'אָבִיךָ הָרִאשׁוֹן' שהוא אברהם רואה עצמו 'חֹטֵא' אלי 'וּמְלִיצֶיךָ' משה ואהרן היו חושבין על עצמם 'פָּשְׁעוּ בִי' שהוא מדרגה גדולה ממזיד עד כאן דבריו. וזהו כונת הכתוב 'אֵין צַדִּיק בָּאָרֶץ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה טוֹב' באמת 'וְלֹא יֶחֱטָא' כפי ראות עיניו והשערת שכלו בעצמו כי הוא בודאי חושב עצמו לחוטא תמיד וכמו שנאמר 'אָבִיךָ הָרִאשׁוֹן חָטָא'.

ואפשר כי רבי אלעזר לימד קודם זה לרבי עקיבה הבנת הכתוב הזה כאשר ביארנו ולכך אמר לו 'לִימַּדְתָּנוּ רַבֵּינוּ' כבר ביאור פסוק זה של 'אֵין צַדִּיק בָּאָרֶץ' ולכן כיון שאתה דן את עצמך לחוטא באו עליך יסורין כפי אשר שפטת את עצמך.

טוֹב אַתָּה לְיִשְׂרָאֵל מִטִּפָּה שֶׁל גְּשָׁמִים, שֶׁטִּפָּה שֶׁל גְּשָׁמִים בָּעוֹלָם הַזֶּה, וְרַבִּי בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא. הא דנקיט טִפָּה ולא אמר גְּשָׁמִים סתם נראה לי בס"ד דאמרו רבותינו ז"ל אין לך טיפה יורדת מלמעלה שאין שתי טפות עולות כנגדן מלמטה, נמצא להיורד מלמעלה שהוא המשובח ביותר כינו אותו בשם טפה אחת ושל מטה כינו בשם שתי טפות. וידוע מה שאמר רבינו האר"י ז"ל בגשמים נעשה בירור ניצוצי קדושה בבחינת מ"ן [מיין נוקבין] ומ"ד [מיין דוכרין] ולכן הצדיק שעושה בירור גם במהלכו על פני הארץ דימהו לטיפה היורדת מלמעלה שהיא סוד מ"ד [מיין דוכרין] שהוא משובח יותר ואמר בעולם הזה ובעולם הבא שעושה תיקון ובירור על ידי עסק תורתו בעולם הזה סוד ה"א אחרונה ובעולם הבא סוד ה"א ראשונה אך הגשמים עושים תיקון של הבירור בעולם הזה שהוא סוד ה"א אחרונה.

טוֹב אַתָּה לְיִשְׂרָאֵל יוֹתֵר מִגַּלְגַּל חַמָּה שֶׁגַּלְגַּל חַמָּה בָּעוֹלָם הַזֶּה וְרַבִּי בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבָעוֹלָם הַבָּא. נראה לי בס"ד דחמה משפעת ללבנה שממנה מקבלת אורה וישראל נמשלו ללבנה ומקבלים אור תורה מן החמה שהוא החכם.

ואמרתי בס"ד טעם נכון למה הרב נקרא **חָכָם** בסתם על שם החכמה ואינו נקרא **נָבוֹן** בסתם על שם הבינה? ונראה דקראו אותו חָכָם על שם החכמה מפני שהוא דומה לחמה המשפעת אור ללבנה כן הוא משפיע אור תורה לכל ישראל וזה נרמז באותיות **חָכְמָה** שהם אותיות **כְּחַמָּה** כלומר בעל החכמה הוא כחמה כי כמו שהחמה משפעת אור ללבנה כן הוא משפיע אור תורה לישראל.

ולכן כאן דמה אותו לחמה אך אתה יותר טוב מן החמה המשמשת אור ללבנה כדי להאיר בעולם הזה אבל אתה משפיע אור תורה לישראל שיהיה מאיר להם בעולם הזה ובעולם הבא.

טוֹב אַתָּה לְיִשְׂרָאֵל יוֹתֵר מֵאָב וָאֵם. נראה לי בס"ד כי ידוע יראה תתייחס לאב כמו שאמרו רבותינו ז"ל (קידושין לא.) על פסוק אִישׁ אִמּוֹ וְאָבִיו תִּירָאוּ (ויקרא יט, ג) גלוי

וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שהבן ירא מאביו יותר מאמו לכך הקדים ביראה את האם לאב וגלוי וידוע שהבן אוהב את אמו יותר מאביו לכך הקדים בכבוד את האב דכתיב כַּבֵּד אֶת אָבִיךָ וְאֶת אִמֶּךָ (שמות כ, יא) וכן הוא לפי סודן של דברים כי דְחִילוּ הוא בחכמה שנקראת אב וּרְחִימוּ בבינה שנקראת אם.

והנה לעבודתו יתברך תרווייהו צריכי יראה ואהבה כמו שאמרו בזוהר הקדוש ששתיהם נכללים זה בזה והרב המלמד תורה לישראל מלמדם בשתים להיות להם דְחִילוּ וּרְחִימוּ בתורה ומצות השם יתברך ומשפיע להם שפע השלימות ביראה ואהבה וזהו שאמר 'טוֹב אַתָּה לְיִשְׂרָאֵל מִן אָב וָאֵם' כי מן אב ואם עולה ונמשך יראה ואהבה בעולם הזה אך אתה ממשיך לישראל שפע יראה ואהבה בעולם הזה ובעולם הבא.

ואמרתי בס"ד גם בזה יש טעם שהחכם נקרא על שם החכמה דאותיות חָכְמָה הם 'כּוֹחַ מָה' והחכם דומה לאב ואם שעולה מספרם מָה כי 'אַב אֵם' [44] עם הכולל עולה 'מָה' [45].

שַׁדְיוּהָ בְּדוּדָא דִּנְחָשָׁא וְשָׁדוּ נוּרָא תֵּיתֵיהּ. נראה דנעשה לו כן בהשגחה מן השמים והיינו כי הוא לא הלך בדרכי דוד המלך ע"ה שהיה ראש ואב למלכות בית דוד לכך נתנוהו בְּדוּד שהוא אותיות שמו של דוד המלך ע"ה. ובנחשת רמיז שהלך אחר עצת הנחש וגונדא דיליה שהם נחלקים לארבע מאות כוחות מספר ת' וכל זה נרמז ב'נְחֹשֶׁת' שהוא נָחָשׁ ת'. ושדו נורא תותיה, דנענש באש כי חרף וגידף בדברי תורה שנמשלו לאש.

ומה שאמר 'אי ענית ענית' כלומר אם תעניני לעשות לי נס פלאי אני מודה דענית קודם זה בדורות שעברו שעשית נסים ונפלאות לאבותינו ואי לא ענית עתה אז יאמר איהו נמי וכו' שיכחיש בניסים הראשנים.

דף קא:

שְׁלֹשָׁה בָּאוּ בַּעֲלִילָה אֵלּוּ הֵן: קַיִן, עֵשָׂו וּמְנַשֶּׁה. נראה העיקר בלשון עלילה הוא כמו שפירש מהרש"א ז"ל. ונראה לרמוז עֲלִילָה 'עלי לה' על רצונו לומר סמוך והנה סמוך לאותיות 'ילה' הם אותיות 'כמו' שכל אחד מאלו בקש ואמר עשה עמי כמו פלוני

וזהו שאמר 'עלי לה'.

ומה שאמר '**כְּלוּם גָּדוֹל עָוֹנִי מִשִּׂאֶת רִיבוֹ**' נראה לרמוז זה בתיבת מְנַשֶּׁה דקאי על ישראל שחטאו בעגל ותיבת מְנַשֶּׁה ראשי תיבות שש מאות אלף נבונים וחכמים, כי אותו הדור נקראו חכמים ונבונים דכתיב וְאָמְרוּ רַק עַם חָכָם וְנָבוֹן הַגּוֹי הַגָּדוֹל הַזֶּה (דברים ד, ו).

'**יָרְבְעָם**' **שֶׁרִיבַּע עָם** (**מלכים א' יב, כו**). נראה לי בס"ד אותיות עָם במילואם קרי להו רְבוּעַ מפני שהפשוט רובע ויושב על המלוי ורבעיה רצונו לומר מישבו. ואם תמלא אותיות 'עָם' תמצא עי"ן [130] עולה 'קל' ומ"ם [80] עולה פ' הרי אותיות 'קלף' שהוא רצונו לומר קליפה. וידוע שישראל נקראים פרי והעכו"ם נקראים קליפה שעשה את ישראל עובדי עבודה זרה נמצא עשה אותם קלף שהוא קליפה כמו העכו"ם.

דָּבָר אַחֵר: יָרָבְעָם שֶׁעָשָׂה מְרִיבָה בֵּין יִשְׂרָאֵל לַאֲבִיהֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם (**מלכים א' יב, כו**). כי ידוע יָרָבְעָם היה חכם גדול בתורה שנקרא רַבִּי וכיון שהחטיא את ישראל נהפכו אותיות 'רַבִּי' לאותיות 'רִיב' גם יש לומר אומרו עָשָׂה מְרִיבָה ולא אמר 'רִיב' והוא כי הכתוב אמר אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה פֶסֶל וּמַסֵּכָה (דברים כז, טו) ותרגום ארור ליט, כי דבק בקליפה הנקראת לוט [45] שהוא מספר [מה] כמו שאמר הרב ז"ל שיש מה דקליפה שהוא מספר לוט ונצטרף 'מה' דקליפה עם 'רִיב' ונעשה צרוף 'מְרִיבָה'.

'**נִבָּט**' **רָאָה אֵשׁ שֶׁיּוֹצֵאת מֵאַמָּתוֹ** (**מלכים א' יב, כו**). פירוש ראה בחלום וזה המראה פתרונו על מלכות שהרואה כן מורה לו החלום שזוכה להיות מלך יען כי האש הוא עולה על כל היסודות כן המלך עולה על כל הבריות. גם האמה היא נקראת הגויה והעטרה שבה רומזת לעטרה של מלך לכן הרואה אש יוצאה משם יורה שיהיה מלך. ואפשר לרמוז 'אֵשׁ' במלוי אל"ף שי"ן עולה תע"א [471] ועם נקוד צירי שמספרו עשרים הרי תצ"א ועם הכולל ששה אותיות של אל"ף שי"ן הרי תצ"ז כמנין 'מַלְכוּת' עם הכולל [496] וְאֶחִיתוֹפֶל רָאָה צָרַעַת כי 'צָרַעַת' בהפוך 'עֲצֶרֶת' שהוא לשון מלכות כמו וֶה יַעְצֹר בְּעַמִּי (שמואל א' ט, יז) וכמו שאמרו רבותינו ז"ל על פסוק עֲצֶרֶת תִּהְיֶה לָכֶם (במדבר כט, לה) רצונו לומר מלכות, וכן קורין לבן המלך 'יורש העצר'.

תָּנָא הוּא נְבָט, הוּא מִיכָה, הוּא שָׁבַע בֶּן בִּכְרִי (מלכים א' יב, כו). כתב הגאון חיד"א ז"ל במראית העין קושיא בשם רד"ק דנבט מאפרים ושבע בן בכרי מבנימין? ועוד קשא איך האריך ימים כל כך? ובסוד הגלגול ניחא עיין שם.

ונראה מה שאמר איך האריך ימים כל כך, אין זו תימה דהא אחיה השילוני היה מיוצאי מצרים והיה חי בימי רחבעם בן שלמה המלך ע"ה. ותירוץ של הגלגול יתיישב מאמר דנבט הוא מיכה שנאמר נבט גלגולו של מיכה היה, אך נבט הוא שבע בן בכרי הוא דוחק דצריך לומר היה גלגול בחיים!

ונראה לי לתרץ עיקר קושית רד"ק דנבט מאפרים ושבע בן בכרי מבנימין, דלא מצינו מפורש ששבע בן בכרי מבנימין כי אם ממה שאמר בשמואל (שמואל ב' כ, א) דכתיב וְשָׁם נְקָרָא אִישׁ בְּלִיַּעַל וּשְׁמוֹ שְׁבַע בֶּן בִּכְרִי אִישׁ יְמִינִי. והנה אין מזה הוכחה לכך דהא מצינו בגמרא דמגילה (מגילה יב:) דאמרו על פסוק אִישׁ יְהוּדִי הָיָה בְּשׁוּשַׁן הַבִּירָה וּשְׁמוֹ מָרְדֳּכַי בֶּן יָאִיר בֶּן שִׁמְעִי בֶּן קִישׁ אִישׁ יְמִינִי (אסתר ב, ה) דאביו מבנימין ואמו מיהודה ולהכי קרי ליה איש יהודי וכן כאן יש לומר אמו מן בנימין.

וּמַאי "וְזֶה אֲשֶׁר הֵרִים יָד בַּמֶּלֶךְ", אָמַר רַב נַחְמָן: שֶׁחָלַץ תְּפִילָּיו בְּפָנָיו (מלכים א' יב, כו). נראה לי בס"ד רצה לקנתרו בדבר זה והוא כי המלך לובש ספר תורה בזרועו כדי שיזהר ביותר לקיים מה שכתוב בו ולכן חלץ תפילין של יד בפניו לרמוז לו גם אתה תחלוץ הספר תורה מזרועך מאחר שאין אתה מקיים הכתוב בו ולזה אמר 'שֶׁהֵרִים יָד בַּמֶּלֶךְ' יָד דייקא שחלץ התפילין בהרמת ידו שהרימה והגביה למעלה בעת שחלץ התפילין לעשות שינוי כדי שיבין הוא והיושבים את הרמז שרומז בחליצת התפילין מידו.

דף קב.

וְאַף אֲחִיָּה הַשִּׁילוֹנִי טָעָה וְחָתַם (מלכים א' יב, כו) (**מלכים ב יי, לא**). הנה חלילה לחשוב על אותו צדיק שזכה לנבואה עצומה שהיא מדרגה שניה למדרגת משה רבינו ע"ה שלא זכה אחר כמוהו שיטעה בטעות שטעו בו המון העם שחשבו לעבוד עבודה זרה כפשוטה אך רק חשבו דלנסותם בא ולא לעבוד ממש דבאמת גם על כהאי גונא אסור לחתום.

אך נראה לי בס"ד שטעה לפרש האי עבודה זרה אינו רצונו לומר עבודת פסל אלא עבודה שהיא שמוש ומלאכה שהיא זרה ממנו שאינה לפי כבודו וכאשר טעה כיוצא בזה גרשון בן מנשה דאיתא בגמרא דבתרא פרק ח' (בבא בתרא קי.) לאו ממשה קאתית דכתיב ביה 'וְאַתָּה פֹּה עֲמֹד עִמָּדִי' (דברים ה, לא) ועכשיו תעשה כומר לעבודה זרה? אמר להם כך מקובלני מבית אבי אבא לעולם ישכיר אדם עצמו לעבודה זרה ואל יצטרך לבריות, והוא אינו יודע מאי עבודה זרה עבודה שהיא זרה הימנו כדאמר ליה רבי לרב כהנא נטוש נבלתא בשוקא ושקול אגרא ולא תימא גברא רבא אנא וזילא בי מילתא עיין שם.

וגם כאן פירש ירבעם דבר זה לפני אחיה הנביא ע"ה כך '**אֲפִילּוּ לְמִפְלַח לַעֲבוֹדָה זָרָה**' רצונו לומר אפילו שיגזור עליהם לעבוד בעבודת המלך עבודה שהיא זרה מכם ואינה לפי כבודם בלשון הזה כתב בשטר הקבלה לעבוד עבודה זרה ולא כתב 'לְמִפְלַח לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים' והוא פירש דבר זה לפני אחיה הנביא ע"ה כאשר כתבנו אך להמון העם פירש להם 'לְמִפְלַח לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים' ורק לצדיק שהוא מעכב בדבר זה אומר לו הרשע ח"ו אין כונתו למפלח ממש אלא לנסות אתכם מתכוון.

ודע דעם כל זה מאחר שיצא תקלה ומכשול מכח חתימתו נתגלגל ברבי שמעון בר יוחאי וסבל צער מערה שלש־עשרה שנים וכמו שאמרו המקובלים ז"ל והביא דבריהם הרב פתח עינים ז"ל עיין שם. ונראה לי בס"ד לכן נקרא בֶּן יוֹחַאי שבשם יוֹחַאי רמוז אֲחִיָּה שאם תשבר אות וא"ו של יוחאי לעשותו ב' אותיות א"ה אז '**יוֹחַאי**' יהיה '**אִי אֲחִיָּה**' דאיתא במדרש רבא פרשת לך לך על פסוק רָאוּ אִיִּים וְיִירָאוּ (ישעיה מא, ה) דאיים כינוי לבני אדם, ואם כן אדם מסויים נקרא אִי וזהו 'אִי אֲחִיָּה' וסבל צער מערה שלש־עשרה שנים כמנין אחד [13] לתקן גרמא שהיה מסיבתו בעבודה זרה שפגמו באחד. ולכן בחר רבי שמעון בר יוחאי מקום בגן עדן התחתון ששם מושב הנפש עם אחיה הנביא ע"ה. ובזה מובן הטעם שבתחילת אדרא רבא קדישא פתח רבי שמעון ואמר אָרוּר הָאִישׁ אֲשֶׁר יַעֲשֶׂה פֶסֶל וּמַסֵּכָה (דברים כז, טו) כי הוא בא לתקן המכשול שנעשה בזה יהי רצון זכות אחיה הנביא ע"ה וזכות רבי שמעון בר יוחאי יגינו בעדינו אמן כן יהי רצון.

עֵת מְזוּמָּנֶת לְטוֹבָה. נראה לי בס"ד טוֹב זכר טוֹבָה נקבה על דרך מה שאמר רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל בריב ומריבה רִיב זכר שאינו מוליד מְרִיבָה נקבה שיולדת כמה תולדות של רִיב וכן כאן 'עֵת רָצוֹן' (ירמיה נא, יח) מְזוּמָּנֶת לְטוֹבָה לשון נקבה שמולדת כמה מיני טוב.

שֶׁיָּצָא מִפִּתְחָהּ שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם (**מלכים א יא, כט**). נראה לי בס"ד הפתקה של ירושלים היא מה שכתוב עליה פסוק זה כִּי מִצִּיּוֹן תֵּצֵא תוֹרָה וּדְבַר ה' מִירוּשָׁלָם (מיכה ד, ב) ששם סנהדרי גדולה שמהם הוראה יוצאה לכל ישראל והוא היה בעל תורה עצום מאד שראוי לישב בסנהדרי גדולה ועתה שיצא מירושלים ונעקר ממנה ממילא יצא מאותה פתקה.

או יובן בס"ד 'יָצָא' משני דברים יקרים הרמוזים באותיות יְרוּשָׁלַיִם שהם יִרְאֶה וְשָׁלוֹם כי ידוע ירו [216] של שם ירושלם הוא מספר יִרְאֶה [216] ושלם של ירושלם הוא השלום ועתה ביציאתו משם נסתלקה ממנו היראה ונסתלק ממנו השלום במחלוקת שחלק על מלכות בית דוד.

מַה שַּׁלְמָה חֲדָשָׁה אֵין בָּהּ שׁוּם דּוֹפִי אַף תּוֹרָתוֹ שֶׁל יָרָבְעָם לֹא הָיָה בָּהּ שׁוּם דּוֹפִי (**מלכים א' יב, כו**). נראה הכונה שהיה מכוין אליבא דהלכתא שלא היה אומר דבר שיוכל אדם לפתוח פיו כנגדו לסתור דבריו וזהו שאמר לֹא הָיָה בָּהּ שׁוּם דּוֹפִי, חלק התיבה של '**דּוֹפִי**' לשתים וקרי בה '**דּוּ פִּי**' והיינו ד"ו רצונו לומר שתים כמו שאמרו בגמרא טָב לְמֵיתַב טַן דּוּ (קידושין ז.) כלומר לא יש פה שני כנגד פיו לדבר בו דבר וכמו שנאמר שְׂפָתַיִם יִשָּׁק מֵשִׁיב דְּבָרִים נְכֹחִים (משלי כד, כו) רצונו לומר ישק שפתות של אחרים שלא יוכלו לפתוח כנגדו.

ונראה לי מה שזכה לכך הוא בשביל שהיה בו נשמת יוסף הצדיק ע"ה כנזכר בשער רבינו האר"י ז"ל וידוע מה שאמר רבינו ז"ל בשער הגלגולים דקודם שחטא אדם הראשון נסתלקה ממנו נשמה דאצילות הנקראת זיהרא עלאה ולא נפגמה בחטאו וזו הנשמה דאצילות לקחה חנוך בן ירד ולכן היה שר המלאכים בשמים ויוסף הצדיק ע"ה זכה ליקח נשמה זו דחנוך באותה הלילה שהיתה מִקֵּץ שְׁנָתַיִם יָמִים (בראשית מא, א) עיין שם.

ובזה יובן בס"ד טעם נכון למה שאמרו במדרש תלפיות בשם זוהר חדש על ירבעם בן נבט כשהיה קטן ולא היה בו חטא אמר הקדוש ברוך הוא למלאך המות להביאו מיד. באו מלאכי השרת ואמרו לפני הקדוש ברוך הוא טוב להם שיניחו בחיים כי בא להם שפע מתורתו שהיה אדיר בתורה. אמר הקדוש ברוך הוא מאחר שרצונכם שלא ימות אני מניחו, וכשחטא ועשה שני עגלים והחטיא את ישראל אמר הקדוש ברוך הוא למלאכים כל שפע שנתן להם בראשונה נהפך לזוהמא וטוב אם היה מת נער והיה מלאך מט"ט לומד עמו מיד הצדיקו להקדוש ברוך הוא וכו' עיין שם.

והוא פלא למה השתדלו מלאכי השרת בעבורו ובקשו שיחיה בעולם הזה יותר משאר בעלי תורה שמתים קטנים? גם למה אמר להם הקדוש ברוך הוא יותר טוב היה שימות וילמוד עמו מלאך מט"ט? אך הענין נראה בו טעם נכון כי ידוע שהמלאכים הם ביצירה ומט"ט הוא שר המלאכים ביצירה וכיון שהיה לירבעם נשמת יוסף הצדיק ע"ה שהיא נשמת חנוך שהוא עצמו מלאך מט"ט לכך השתדלו בעבורו מפני שהיה מגיע להם מתורתו שפע יותר משאר בעלי תורה ולכך אמר להם שהיה מט"ט לומד עמו.

והשתא בזה מובן הטעם שזכה ירבעם שלא היה בתורתו שום דופי והיינו מפני שזכה ליקח נשמת יוסף הצדיק ע"ה שהיתה באדם הראשון שנקראת זהרא עלאה שלא נפגמה בחטא אדם הראשון וכיון שלא נפגמה לכך לא היה בתורתו שום דופי.

שֶׁחִידְּשׁוּ דְּבָרִים שֶׁלֹּא שָׁמְעָה אׇזֶן מֵעוֹלָם (מלכים א' יב, כו). פירוש יש חידושי תורה שהם חדשים אצל זה החכם שאמר אותם אבל אינם חדשים בעולם כי כבר חכם אחר אמרם וכמו ענין המעשה של מרן עם תלמידו שכיון לדבריו על כן אמר 'חִידְּשׁוּ דְּבָרִים שֶׁלֹּא שָׁמְעָה אׇזֶן מֵעוֹלָם' שהם חדשים לגמרי אצל הכל.

ומה שאמר '**דּוֹמִין לִפְנֵיהֶם כְּעִשְׂבֵי הַשָּׂדֶה**' פירוש אם אדם עומד בין האילנות אינו ניכר כל כך כי יתכסה באילנות אבל אם עומד בשדה שאין בה אלא רק עשבים שהם קצרים, הוא מסויים וניכר מרחוק. וכן הם גדולים בחכמה שהם מסויימים וניכרין מתוך אלפים ורבבות כאדם הניכר לכל בעומדו בין העשבים שאין כנגדו דבר שיכסהו ויעלים אותו.

יָצְאָה בַּת קוֹל וְאָמְרָה לָהֶן מִי שֶׁהָרַג אֶת הַפְּלִשְׁתִּי וְהוֹרִישׁ אֶתְכֶם גַּת, תִּתְּנוּ שִׁילּוּחִים לְבָנָיו (מיכה א, יד). קשא מה ירושה היה לישראל בגת? ונראה לי בס"ד על פי מה שאמר רבינו האר"י ז"ל דאות תי"ו להיותה בסוף אלפ"א בית"א היא הכרעה אחרונה קרובה אל הקליפה ורגל התי"ו לבר בסוד רַגְלֶיהָ יֹרְדוֹת מָוֶת ולפיכך תי"ו חיים תי"ו מות בר מינן דהיינו או כך או כך עיין שם.

וידוע שבשלשה עולמות בי"ע [בריאה, יצירה, עשייה] יש קליפה אלא שאינה שוה בשלשתן גם ידוע בכל שלשה עולמות בי"ע יש אותיות אלפא ביתא ואם כן נמצא יש ג' פעמים תי"ו ודוד המלך ע"ה שהרג הפלשתי וגבר על הקליפות סילק רגל התי"ו מן הקליפה ועשה אות תי"ו לישראל תי"ו חיים שניצולו מן המות על ידי שבירת הקליפות ששיבר בהריגת הפלשתי.

ונרמז זה באותיות 'פְּלָשֶׁת' כדכתיב שָׁמְעוּ עַמִּים יִרְגָּזוּן חִיל אָחַז יֹשְׁבֵי פְּלָשֶׁת (שמות טו, יד) ונרמז באותיות פְּלָשֶׁת שלף ת', ששלף רגל התי"ו מן הקליפה וזהו שאמר כאן 'שֶׁהָרַג אֶת הַפְּלִשְׁתִּי וְהוֹרִישׁ אֶתְכֶם גַּת' כלומר ג' ת' הוא 'גַּת' שהוריש אתכם שלשה ת' ששלף רגלה מן הקליפה.

תִּתְּנוּ שִׁילּוּחִים לְבָנָיו (מיכה א, יד). אף על גב דעל פי השם יתברך היה הדבר הזה כאשר שלח ביד עבדו אחיה הנביא ע"ה הנה ישראל לא ידעו מאמר הנביא שאמר מפי השם יתברך ועשו מאמרו יתברך אלא חלקו על מלכות בית דוד ונפרדו משם בשאט הנפש. גם עוד אף על פי שאמר לו אחיה הנביא ע"ה שנתן לו השם יתברך עשרת השבטים לא אמר לו שימנע אותם מלעלות לרגל כדי שלא יראו פני מלכם רחבעם אלא מניעתם מעלייתם לירושלים היתה מדעתו של ירבעם. ואם באמת היו עולין לרגל לא היו נוטין אחר רחבעם ומורדים בירבעם אך על כל פנים היה לרחבעם ממשלה על עשרת השבטים בהיותם ברגל בירושלים ונמצאו שלא היו עשרת השבטים מובדלים ממנו לגמרי ונמצא בביטול עלייתם לירושלים עשו שלוחים לגמרי אפילו במקצת.

בְּחֵי אַכְזִיב לְאַכְזָב (מיכה א, יד). פירש רש"י ז"ל שכזבו במלכות בית דוד וכו' ונראה הכוונה כי הם אמרו לו לדוד המלך ע"ה בחברון למלוך על כל ישראל וגם אחרי רדיפת אבשלום אמרו עשרת השבטים עֶשֶׂר יָדוֹת לִי בַּמֶּלֶךְ וְגַם בְּדָוִד (שמואל ב' יט,

מד) כלומר הוא ימלוך על עשרת השבטים גם כן ועתה כזבו שמרדו במלכות בית דוד לכך יהיו נמסרים לאכזב אלו העכו"ם וקראם '**אַכְזָב**' תיבה מורכבת '**אַף זָב**' רצונו לומר אַף לשון צער שעושים צער לישראל בגזרותם וגם מטמאים נפשם בטומאת הַזָּב שהיא חמורה וגם מאוסה יותר מטומאת מת מפני שיוצאה מגופו.

כָּל הַנֶּהֱנֶה מִן הָעוֹלָם הַזֶּה בְּלֹא בְּרָכָה כְּאִילּוּ גּוֹזֵל הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וּכְנֶסֶת יִשְׂרָאֵל (**משלי כח, כד**). נראה דקאי על תפארת ומלכות שהם סוד ו"ה שבשם וניצוצי קדושה של הנשמות המגולגלים במאכל אין יוצאים אלא על ידי ברכה והם של בחינת תפארת ומלכות שהם הקדוש ברוך הוא וכנסת ישראל ולכן הנהנה בלא ברכה כאלו גוזל להקדוש ברוך הוא וכנסת ישראל.

כְּשִׁתֵּי מַקְלוֹת הַמַּתְיזוֹת זוֹ אֶת זוֹ (**דברים א, א**). נראה לי בס"ד הכונה לא היה המדיח הדיוט או מאומה אחרת אלא המדיח היה שקול כנגד כל אותם ישראל הנדחים כי היה מלך וחכם גדול שאין כמוהו בישראל ושקול כרבים ולזה עשה הדמיון 'כְּשִׁתֵּי מַקְלוֹת הַמַּתְיזוֹת זוֹ אֶת זוֹ' שהם שוים בגודלן ועובייין והם מין אחד.

או יובן בס"ד אומרו '**כְּשִׁתֵּי מַקְלוֹת**' לרמוז על שתי מקלות שניבא זכריה הנביא ע"ה (זכריה יא, ז) 'וָאֶקַּח לִי שְׁנֵי מַקְלוֹת לְאַחַד קָרָאתִי נֹעַם' אלו ישראל 'וּלְאַחַד קָרָאתִי חֹבְלִים' זה ירבעם שהשחית וחבל את ישראל.

אֵין לְךָ כָּל פּוּרְעָנוּת וּפוּרְעָנוּת שֶׁבָּאָה לָעוֹלָם שֶׁאֵין בָּהּ אֶחָד מֵעֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה בְּהֶכְרַע לִיטְרָא שֶׁל עֶגֶל הָרִאשׁוֹן (**שמות לב, לד**). נראה לי בס"ד ידוע בחטא אדם הראשון היתה זוהמת הנחש מכ"ד זיני דמסאבותא כמנין וְאֵיבָה [24] שאמר לו וְאֵיבָה אָשִׁית בֵּינְךָ וּבֵין הָאִשָּׁה (בראשית ג, טו) וכמו שאמרו המקובלים ז"ל ונטהרו ממנה במעמד הר סיני והחזירו אותה בעגל ולכן השיעור היה אחד מן כ"ד.

גם השיעור הוא על שיעור '**הֶכְרַע שֶׁל לִיטְרָא**' דידוע שהכרעה של ליטרא בדבר היבש אפילו במקום דליכא מנהג צריכה להיות אחד מן ארבע מאות, נמצא ההכרע עשוי על פי חלוקה של ארבע מאות וגם בזה נרמז היטב שהוא כנגד ארבע מאות כוחות של סטרא אחרא בסוד וְהִנֵּה עֲשָׂו בָּא וְאַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ עִמּוֹ (בראשית לג, א) שנחלקת לארבע מאות לכן תפס החשבון של הכ"ד על שיעור ההכרע.

אַחַר שֶׁתְּפָסוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְיַרְבְעָם בְּבִגְדוֹ וְאָמַר לוֹ: חֲזוֹר בָּךְ, וַאֲנִי וְאַתָּה וּבֶן יִשַׁי נְטַיֵּיל בְּגַן עֵדֶן (מלכים א' יב, כו) (מלכים א יג, לג). נראה לי ודאי כל זה ראה ירבעם במראה החלום ולא דבר עמו בהקיץ בדרך נבואה.

וענין זה של **תְּפָסוֹ בְּבִגְדוֹ** וכו' נראה לי בס"ד על פי מה שאמר רבינו האר"י ז"ל בשער מאמרי רשב"י פרשת נח, שתי בחינות נשמה יש באדם התחתונה נכנסת בפנימיותו והעליונה נשארת בבחינת צלם מקיף על ראשו כמו שאמר הכתוב אַךְ בְּצֶלֶם יִתְהַלֶּךְ אִישׁ (תהלים לט, ז) כנודע ובעת שהוא חוטא יוצא מפנימיות חלק אחד ויורד לגיהנם וכנגד זה החלק היוצא ממנו ויורד לגיהנם נכנס בפנימיותו חלק ומדרגה מן אותה הנשמה העליונה שהיא בסוד צלם שעומדת מבחוץ, וכן על זה הדרך באופן כי כפי הבחינות שיוצאין מן אותה שבפנימיותו ויורדין לגיהנם כך יורדין מנשמתו העליונה אל תוך גופו להחיותו וכאשר גמרה התחתונה לצאת מתוכו ולרדת בגיהנם נגמרה גם נשמתו העליונה לרדת בגופו ממש ונשאר בלתי צלם על ראשו וכו' ולכן אמרו רבותינו ז"ל (ברכות יח.) רשעים בחייהם קרויים מתים כי מצד אותם החלקים שיורדים לגיהנם בעודם בחיים אז הם נקראים מתים וכו' עיין שם.

והנה ירבעם כאשר חטא ודאי יצאה ממנו כל אותה הנשמה שהיתה בתוך גופו ונכנס במקומה אותה העליונה ולכן בעוד שלא ירדה אותה הנשמה העליונה לגיהנם אלא עודנה בקרבו תפסו הקדוש ברוך הוא בה ולזו קרי לה 'בִּגְדוֹ' יען כי אותה הנשמה היא בסוד אור מקיף שהוא דוגמת בגד ומלבוש הפרוס על הגוף ולכן אמר לו 'חֲזוֹר בָּךְ' רצונו לומר חזור מכח אותה הנשמה שהיא עודנה בך שלא ירדה לגיהנם.

ועוד נראה לי בס"ד מה שאמר '**תָּפְשׂוֹ בְּבִגְדוֹ**' כי ירבעם עשה העגלים כדי לבטל עליית ישראל לירושלם בשלש רגלים שהיה ירא פן על ידי עליית שלש רגלים שיראו רחבעם יושב בעזרה יהפך לבבם אליו ותתבטל מלכותו אך באמת הוא לא היה לו לחוש על ביטול מלכותו כלל יען כי כל דבר נבואה שעושה בו הנביא פועל דמיוני מוכרח שיתקיים.

וכמו שכתב הרמב"ן ז"ל הטעם שעשה אלישע הנביא ע"ה פועל דמיוני בחיצים על צד דמשק (מלכים ב' יג, טו) להורות על מפלת ארם ביד יואש מלך ישראל כדי שיהיה

דבר זה קיים ואמיץ שאפילו אם מלך ארם יעשה תשובה וכל טוב לא ימלט מגזרה זו של מפלתו ביד יואש יעוין שם.

ולכן גם כאן אצל ירבעם שנתנבא לו אחיה הנביא ע"ה שימלוך על עשרת השבטים שיקח אותם מיד רחבעם הנה דבר זה מוכרח שיתקיים ביד ירבעם ולא אפשר שיצאו מתחת יד ירבעם ויחזרו לרחבעם ואפילו אם יעשה רחבעם כל טוב שבעולם לא יחזירו לו מן השמים את עשרת השבטים יען כי אחיה הנביא ע"ה עשה לדבר זה פועל דמיוני והיינו שקרע השמלה של ירבעם לשנים עשר קרעים ונתן לירבעם עשרה קרעים והשאיר בידו שני קרעים בלבד לרחבעם (מלכים א' יא, ל).

ולכן אין לו לירבעם לחוש שמא תחזור המלוכה על עשרת השבטים לרחבעם ותצא מידו כלל! ולמה ביטל עליית ישראל לרגל? וזהו שאמר תפסו הקדוש ברוך הוא בבגדו ואמר לו חזור בך, רצונו לומר תפסו בטענה שיש מן בגדו שנקרע שעולה מזה דבר ברור והכרחי שאי אפשר שיצאו עשרת השבטים מתחת ידו לשוב אל רחבעם ולכן אמר לו 'חֲזוֹר בְּךָ' מדבר שעשית לבטל עולי רגלים כי מן קריעת הבגד, בין תבין שאי אפשר שיצאו מתחת ידך כלל.

חֲזוֹר בְּךָ, **וַאֲנִי וְאַתָּה וּבֶן יִשַׁי נְטַיֶּיל בְּגַן עֵדֶן**. **אָמַר לוֹ: מִי בָּרֹאשׁ? בֶּן יִשַׁי בָּרֹאשׁ**. **אִי הָכִי**, **לָא בָּעֵינָא** (**מלכים א' יב, כו**) (**מלכים א יג, לג**). קשא כיון דאמר לו 'אַתָּה וּבֶן יִשַׁי' שהקדימו על בן ישי נמצא הוא בראש ולמה שאל 'מִי בָּרֹאשׁ' ולמה אמר לו 'בֶּן יִשַׁי בָּרֹאשׁ' דאם כן הוה ליה למימר 'אֲנִי וּבֶן יִשַׁי וְאַתָּה'?

ונראה לי בס"ד כי אומרו בְּגַן עֵדֶן אין הכונה 'גן של עדן' אלא הכונה 'גן ועדן' כי אמרו רבותינו ז"ל (ברכות לד:) גן לחוד ועדן לחוד דכתיב וְנָהָר יֹצֵא מֵעֵדֶן לְהַשְׁקוֹת אֶת הַגָּן (בראשית ב, י) והיינו עדן היא סוד חכמה, וגן סוד בינה. והכי קאמר לו '**אֲנִי וְאַתָּה וּבֶן יִשַׁי נְטַיֶּיל**' כלומר אני אטייל עמך ועם בן ישי אך עמך אטייל '**בְּגַן**' ועם בן ישי '**בְּעֵדֶן**'.

וירבעם נסתפק בדבריו של הקדוש ברוך הוא ולכן שאל כדי לברר הדבר ואמר לו '**מִי בָּרֹאשׁ**' רצונו לומר מי יהיה 'בְּעֵדֶן' שהוא ראש כי עדן היא סוד חכמה שהיא ראש וגן בינה שהיא לב כמו שאמרו מוחא חכמה בינה לבא ואמר לו '**בֶּן יִשַׁי בָּרֹאשׁ**'.

או יובן בס"ד אמר לו 'חֲזוֹר בְּךָ' בתשובה ואז '**אֲנִי וְאַתָּה וּבֶן יִשַׁי נְטַיֶּיל בְּגַן עֵדֶן**' ושאל

'**מִי בָּרֹאשׁ**' זו התשובה שנקראת ראש שנבראת קודם בריאת העולם על שם מי תקרא, כי בן ישי הוא בעל תשובה ואני בעל תשובה, על שם מי נקראת שיאמרו עליו הקים עולה של תשובה שחטא להורות תשובה ליחיד? ואמר לו '**בֶּן יִשַׁי בָּרֹאשׁ**' על שמו נקראת התשובה שהיא ראש כמו שנאמר נְאֻם הַגֶּבֶר הֻקַם עָל (שמואל ב' כג, א) שהקים עולה של תשובה (מועד קטן טז:). ואמר לו 'אִי הָכִי לָא בָּעֵינָא' והיינו גסות רוח שהיתה בו הטרידה אותו.

ודע כי ענין טיול זה דאמר לו רחמנא לירבעם הוא לימוד התורה בפרדס נקרא טיול וכאן כונתו לומר שיזכה ללמוד תורה מפי הקדוש ברוך הוא בגן עדן הוא ובן ישי ביחד. ונראה רצונו לומר לו שהוא יהיה משיח בן יוסף ויתחבר עם משיח בן דוד שהוא בן ישי וילמדו שניהם לפני הקדוש ברוך הוא ואמר לו ירבעם '**מִי בָּרֹאשׁ**' רצונו לומר מי יזכה לבחינת לאה שהיא ראש לבחינת רחל בסוד עֵקֶב עֲנָוָה יִרְאַת ה' (משלי כב, ד) ואמר לו '**בֶּן יִשַׁי בָּרֹאשׁ**' רצונו לומר משיח בן דוד הוא בלאה וכמו שאמר רבינו האר"י ז"ל בשער מאמרי רשב"י משיח בן דוד בלאה ומשיח בן יוסף ברחל.

אי נמי '**מִי בָּרֹאשׁ**' רצונו לומר כל המלכים אחוזים במלכות העליונה ומי יזכה להיות בראש דהיינו בכתר מלכות ואמר לו '**בֶּן יִשַׁי בָּרֹאשׁ**' ולכן בבקשות אומרים על דוד המלך ע"ה נחתם בכתר מלכותך.

דף קב:

אָמַר לְמָחָר נִפְתַּח בְּחַבְרִין (**מלכים א' יב, כו**) (**מלכים א יג, לג**). פירש מהרש"א על מנשה בלבד עיין שם. ולי נראה דקאי על כולם דסבירא ליה כמו שדרשו דורשי רשומות שכולם באים לעולם הבא וגם אנשי כנסת הגדולה דמנו אותם באין להם חלק לעולם הבא יודעים הם שסופם להיות להם חלק לעולם הבא וכתבו עליהם כך כדי דתהוי להו כפרה בכתיבה זו.

אָמַר לֵיהּ אִי הֲוֹת הָתָם הֲוֹת נָקְיטְנָא בְּשִׁיפּוּלֵי גְּלִימָא וּרְהָטַתְּ אַבַּתְרָאי (**מלכים א' יב, כו**) (**מלכים א יג, לג**). נראה לי בס"ד מה שאמר לו לשון זה ד'שִׁיפּוּלֵי גְּלִימָא' הוא, כי החיצונים נאחזים בשפולי הבגדים כאשר נאחזים ברגלים יותר משאר הגוף בסוד מה שאמרו רבותינו ז"ל (ברכות ו.) הני ברכי דרבנן דשלהי מנייהו הוי. ולכן מנהג ישראל

לנער שפולי הגלימא אחר ברכת הלבנה כי בקנאת החיצונים בברכה זו יבואו בסוף הברכה להתאחז בשיפולי גלימא כי שם מקום אחיזתם לכך מנערים הגלימא לדחות אותם, וכן נמי מנערים שפולי הגלימא בסדר התשליך לעשות פועל דמיוני להשלכת העונות והקטגורים לתהומא רבא. וכאן אמר לו אי הוית התם הוות נקיט באותם כוחות החיצונים ורץ לעבודה זרה כי מאחר שהיית תפיס בידם הייתם דבוקים זה בזה והיו מושכים אותך ומריצים אותך.

מִפְּנֵי מָה זָכָה עָמְרִי לְמַלְכוּת מִפְּנֵי שֶׁהוֹסִיף כְּרַךְ אֶחָד בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל (**מלכים א טז, כד**). נראה לי בס"ד מפני שהוספת הכרך היתה לכבוד ארץ ישראל ולא לכבודו אף על פי שזה היה עיר המלוכה שלו דאם לכבודו היה לו לקרות לו שם על שמו והוא קראו שומרון על שם שמר אדון ההר שלא רצה להתכבד בו הוא עצמו, וכיון דהיתה שומרון כרך שהוא מדרגה שלישית במעלה כי יש כפר ולמעלה ממנו עיר ולמעלה מן העיר כרך נמצא הכרך בכל מקום הוא מעלה שלישית לכך בשביל שלא כיון לכבודו זכה למלכות שלשה דורות.

אי נמי זכה לשלשה דורות למלכות בעבור הכרך מפני שהכרך הוא משובח בשלשה שדרכו להיות בונים בו כל הבתים תחתיים שניים ושלישים.

אַחְאָב שָׁקוּל הָיָה (**מלכים א כב, כ**). הנה רבינו האר"י ז"ל (בשער הגלגולים הקדמה ז') פירש שקול היה כלומר נפשו היתה חציה טוב וחציה רע אבל המעשים שלו רובם רעים עיין שם בדברי קדשו ברוחב. ולפי דברי רבינו האר"י ז"ל לא יש קושיא על רב נחמן אך רב יוסף הבין כונת רב נחמן כפשוטה דקאי על המעשים לכך מקשי ליה.

ומה שאמר '**שֶׁהָיָה מְהַנֶּה תַּלְמִידֵי חֲכָמִים מִנְּכָסָיו**' נראה אין כונתו להנות תלמידי חכמים אלא הוא 'הָיָה וַתְּרַן בְּמָמוֹנוֹ' ולכך היה מאכיל לרעבים בשנת בצורת וכיון שבכלל הרעבים הם התלמידי חכמים לכן כפרו לו מחצה שנעשה חצי עונותיו זכויות ואז היה שקול במעשים מחצה ומחצה.

וַיֹּאמֶר ה' אֵלָיו בַּמָּה (**מלכים א כב, כא**). הנה ודאי יודע הקדוש ברוך הוא במה כונתו לפתות ושאלו במה כדי שיגלה דבר זה שבלבבו שהוא רוצה להיות רוח שקר ואז יאמר לו 'צֵא מִמְּחִיצָתִי' דחשיב כאלו עשית.

ומה שאמר 'דְּפָרַע קִינֵיהּ מַחֲרִיב בֵּיתֵיהּ' לא נדחה לגמרי ח"ו אלא לפי שעה עד שישוב בגלגול ויתקן עון זה ואחר כך שב למדור השכינה.

מְנַשֶּׁה, 'נְשֶׁה יְ־הֹ' (**מלכים ב כא, ג**). נראה לי בס"ד כי חזקיהו המלך ע"ה נגזר עליו מיתה בשביל שלא נשא אשה להוליד בנים ואחר כך כשקבל עליו לישא הוסיף לו חמש־עשרה שנה כמנין שם י־ה דאיש ואשה שזכו שם י־ה בניהם (סוטה יז.) והוא לא נמנע מקודם אלא בשביל שראה שיוליד בנים רשעים וסוף בטח שישא בת ישעיה הנביא ע"ה וגורם זכות שניהם שיהיה הולד צדיק ובזה ישלים שם י־ה שבין איש לאשתו, והיה לו למנשה לזכור שם י־ה שבעבורו נתלבש אותו צדיק להוליד בן צדיק שבזה יהיה נשלם שם י־ה ואז יהיה צדיק כדי להשלים מחשבתו וכונתו של אביו בשם י־ה והוא שכח שם י־ה זה שנתכוון אביו להשלימו ולכך הרשיע.

דף קג.

מְלַמֵּד שֶׁעָשָׂה לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא כְּמִין מַחֲתֶּרֶת בָּרָקִיעַ, כְּדֵי לְקַבְּלוֹ בִּתְשׁוּבָה (**דברי הימים ב לג, יג**). נראה הכונה כי באותם ל"ג שנים ששב בתשובה הסתיר נפשו מן החיצונים שלא יתאחזו בה וגם ממדת הדין שלא תקטרג יען כי כל נפשות בני אדם עולות למעלה בכל לילה ובאותם ל"ג שנים לא היתה עולה נפשו בגלוי אלא בהסתר ובהצנע שהיתה מלבשת במלבוש נסתר ועולה בשביל נעלם ונסתר ומשמעות 'הַמַּחְתֶּרֶת בָּרָקִיעַ' הוא לשון מושאל דקאי על שביל נעלם ונסתר מעיני החיצונים ומקטרגים וכל זמן ל"ג שנה שהיה עסוק בתשובתו ולא גמרה היה בסכנה מאלו המקטרגים אך אחר שהשלים בל"ג שנה ונפטר שוב אין צריך להסתירו והיה יושב בגלוי בראש כל בעלי תשובה וכאשר העיד עליו רבי יהושע בן לוי.

ועוד נראה לי בס"ד ענין 'הַמַּחְתֶּרֶת בָּרָקִיעַ' על פי מה שאמרו בגמרא דחגיגה (חגיגה יב:) רקיע שבו חמה ולבנה וכוכבים ומזלות ועשה לו טענה להצילו ממדת הדין מכח הכוכבים ומזלות שיש ברקיע לומר מה שהרשיע ביותר הוא מחמת הכוכב והמזל שנולד בו שהיה מורה להרע שיש כוכב ומזל שמורה על הנולד בו להיות נואף או שופך דמים כמאדים וכיוצא בו וכן למנשה עשה לו הצלה שתלה הסיבה בכוכב ומזל כדי להצילו לפי שעה מקטרוג המקטרגים שרוצים לאבדו מן העולם ולא יוכל

לעשות תשובה ולזאת המליצה והטענה של הצלתו קרי לה 'מַחְתֶּרֶת'.

ונראה עוד לפרש בס"ד מה שאמר '**עָשָׂה לוֹ מַחְתֶּרֶת בָּרָקִיעַ**' דידוע הרקיע הוא היחוד שנקרא רקיע ולכן אמרו בזוהר הקדוש הפוך רקיע ותשכח ליה עיקר כי היסוד הוא עיקר האצילות מפני שבו משתלשלת השפע מעילא לתתא ובו עולין המ"ן [מיין נוקבין] שהם ניצוצי קדושה מתתא לעילא.

וידוע כי חיבור הוי־ה ואדנ־י הוא ביסוד והיינו שאם תכה מספר אותיות שם אדנ־י במספר אותיות הוי־ה שתאמר יו"ד פעמים א', חמשה פעמים ד', ששה פעמים נו"ן, חמשה פעמים יו"ד עולה סך הכל ש"ף [380] כמנין שָׁלוֹם [376] עם ד' אותיות והוא מספר רָקִיעַ [380].והנה נרמזו שם הוי־ה ושם אדנ־י עוד מלבד הנזכר דאותיות ק"י [110] שבתוך רָקִיעַ הם מספר נֶס [110] שהוא מספר הוי־ה דאלפין [יו"ד ה"א וא"ו ה"א=45] ושם אדנ־י [65+45=110] כנודע והם מספר ימין [110] ולזה אומרים יְמִינְךָ פְּשׁוּטָה לְקַבֵּל שָׁבִים, שהקדוש ברוך הוא עושה נס לבעל תשובה בחסדו הגדול שהוא סוד הימין ומקבלו בתשובה ושומרו ממדת הדין. וזה המספר של 'נס' ושל 'ימין' רמוז בתוך אותיות 'רָקִיעַ' ועל זה המספר רמז כאן באומרו 'עָשָׂה לוֹ מַחְתֶּרֶת בָּרָקִיעַ' רצונו לומר בתוך אותיות 'רָקִיעַ'.

נִסְתַּכֵּל בְּצִדְקִיָּהוּ וְנִתְקָרְרָה דַּעְתּוֹ (**מלכים ב כד, ט**). אף על גב דאכתי עדיין 'דּוֹרוֹ שֶׁל יְהוֹיָקִים' שהם החרש והמסגר קיימי בבבל וכיון דאהנו מעיקרא בזמן יהויקים לקיום העולם אמאי לא אהנו השתא? נראה לי אהנו מעיקרא משום דהוו קיימי בארץ ומקיימים מצות התלויות בארץ מה שאין כן עתה שגלו לחוץ לארץ דחסיר מנייהו טובא וגם עוד כל הדר בחוץ לארץ דומה כמי שאין לו אלוה (כתובות קי:) לכך מדת הדין מקטרגת דלא להני זכותייהו.

ברם עדיין קשא והא הוה קאים ירמיה הנביא ע"ה בארץ ישראל, וכי צדקיהו עדיף מן ירמיה הנביא ע"ה? ונראה לי דודאי ירמיה הנביא ע"ה עדיף מצדקיהו שהיה נביא ה' וצדיק גמור וחסיד גדול אך יש לו דין יחיד מה שאין כן צדקיהו היה מלך דחשיב כרבים והוא כנגד כולם דכתיב במלך לַעֲשׂוֹת מִשְׁפַּט עַבְדּוֹ וּמִשְׁפַּט עַמּוֹ יִשְׂרָאֵל דְּבַר יוֹם בְּיוֹמוֹ (מלכים א' ח, נט) ולכן לענין זה של הגנה על העולם מהני זכות צדקיהו יותר כיון דדין רבים יש לו.

כָּעַסְתִּי עַל אָחָז. הקשה הרב עיון יעקב ז"ל והלא אמציה קדים לאחז טובא והוה ליה למנקט 'שְׂחוֹק אֲמַצְיָה' קודם שיאמר 'וְשָׂחַק וְרָגַז'? ונראה לי בס"ד דאי הוי נקיט 'וְשָׂחַק וְרָגַז' הוה אמינא דאיירי באדם אחד דכן הדרך הנמצא בכמה וכמה בני אדם שתחילה ישחק עמהם שיביא להם טובה והם בועטים מחמת רוב טובה ואחר כך ירגז עליהם אבל באדם אחד לא ימצא שיחטא בתחילה וירגז עליו בחטאו וישחק עמו להטיב לו ולכן הפך הסדר ונקיט 'וְרָגַז וְשָׂחַק' (משלי כט, ט) דאי אפשר לומר דאיירי באדם אחד כדאמרן ובעל כרחו לפרש דאיירי בשני בני אדם כאשר מפרש רגזתי על אחז ושחקתי באמציה.

"**עַל שְׂדֵה אִישׁ עָצֵל עָבַרְתִּי**" **זֶה אָחָז** (**משלי כד**, ל). נראה לי בס"ד הא דדריש 'עָצֵל' על אחז מפני כי אחז סגר דלתות בית המדרש וחתם התורה שלא יהיו רשאין ללמוד בה וידוע כי התורה רמוזה בלמ"ד שהוא לשון לימוד ולכך הלמ"ד גבוה מכל האותיות כי תלמוד תורה הוא עליון על כל המצות והנה עץ הוא לשון סתימה כמו עֹצֶם עֵינָיו (ישעיה לג, טו) ולכן נקרא אחז 'אִישׁ עָצֵל' חלק התיבה לשתים וקרי בה 'עץ למ"ד' רצונו לומר סגר וסתם הלימוד של התורה הרמוז באות למ"ד.

גם '**עָצֵל**' אותיות '**צָלַע**' דאמר לקמן אחז התיר את הערוה וידוע דאשת איש נקראת 'צָלַע' והוא התיר את הערוה שהיא אשת איש.

"**וְעַל כֶּרֶם אָדָם חָסַר לֵב**" **זֶה מְנַשֶּׁה** (**משלי כד**, ל). נראה לי בס"ד קרא אותו חסר לב על שהיה קודר אזכרות וכנזכר לקמן, והאזכרות הנכתבים בתורה הם הוי־ה אהי־ה אדנ־י י־ה א־ל אלהי־ם שד־י צבאו־ת שהם כ"ט אותיות ועם שם שבת שנקרא בו הקדוש ברוך הוא כמו שאמרו בזוהר הקדוש (זהר חלק ב' פח:) שבת שמא דקודשא בריך הוא שמא דאיהו שלים מכל סטרוי, הרי כאן 'לֵב' אותיות ולכן קראו '**חָסַר לֵב**' שהיה קודר ומחסר האזכרות שהם ל"ב אותיות מן ספר תורה.

אי נמי קראו '**חָסַר לֵב**' רמז לתורה שמתחילת בבי"ת ומסיימת בלמ"ד שהם אותיות 'לֵב' והוא בתחילתו היה מלא תורה וכשחטא נעשה 'חָסַר לֵב'.

אי נמי קראו '**חָסַר לֵב**' דאמרינן לקמן מנשה סתר המזבח וידוע כי המזבח היה ל"ב אמה על ל"ב אמה לכך קראו 'חָסַר לֵב' שסתר את המזבח וחסרו מן בית המקדש.

"**וְהִנֵּה עָלָה כֻלּוֹ קִמְשׁוֹנִים** עָזָה **אָמוֹן** (משלי כד, לא). דאיתא לקמן אמון שרף את התורה, נמצא עשה התורה כמו קמשונים דקיימי לשריפה. גם אמר לקמן אמון בא על אמו ואמרה לו כלום יש לך הנאה ממקום שבאתה ממנו? ואמר לו שהוא מתכוין להכעיס, נמצא עשה עון חמור שאין לו הנאה ממנו כמו קמשונים שאין מהם הנאה אלא הם קוץ מכאיב.

ואמר '**כָּסוּ פָּנָיו חֲרֵלִים**' **זֶה יְהוֹיָקִים** דאמר לקמן שהתריס לדבר דברי רוח שאמר יטול אורו שאין אנו צריכין לו, וזהו חֲרוּלִים אותיות 'מלי רוח' שאמר מילין של רוח שאין בהם ממשות ולכך נענש דקבורת חמור יקבר שנדמית קבורתו לחמור והיינו 'חֲרוּלִים' בהפוך אתוון 'לְחֲמוֹרִי'.

'**וְגֶדֶר אֲבָנָיו נָהֳרָסָה**' **זֶה צִדְקִיָּהוּ שֶׁנֶּחֱרַב בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בְּיָמָיו** והיינו דידוע מה שאמרו המקובלים ז"ל דחרבן בית המקדש היה על ידי חלון הנקרא 'יד' כמו שאיתא בספר הכונות בביאור תפלת מוסף שאומרים 'מפני היד שנשתלחה במקדשך' ונרמז זה בשם צִדְקִיָּהוּ שהוא אותיות 'קוץ היד' וידוע דהאותיות נקראים אבנים כמו שאמרו בספר יצירה שלשה אבנים בונות תשעה בתים ארבע אבנים בונות כ"ד בתים, וזהו שנאמר 'וְגֶדֶר אֲבָנָיו נָהֳרָסָה' אֲבָנָיו רצונו לומר אותיות שמו שבהם רמוז ההריסה של בית המקדש שהוא סוד ה"א אחרונה וזהו נָהֳרָסָה חלק התיבה לשתים וקרי בה 'נהרס ה"א' הוא בית המקדש שהוא בסוד ה"א.

כַּת לֵצִים דִּכְתִיב "**מָשַׁךְ יָדוֹ אֶת לֹצְצִים**" (הושע ז, ה). נראה לי בס"ד דריש יָדוֹ רצונו לומר מקום כמו מַצִּיב לוֹ יָד (שמואל א' טו, יב) וכן יַד אַבְשָׁלֹם (שמואל ב' יח, יח) וכאן 'מָשַׁךְ יָדוֹ' רצונו לומר מקומו המיוחד למחנה שכינה.

"**לֹא תְאַנֶּה אֵלֶיךָ רָעָה**" **שֶׁלֹּא יִשְׁלוֹט בָּהֶן יֵצֶר הָרַע** (תהלים צא, י). נראה לפרש על פי מה שאמר רבינו האר"י ז"ל בשער הפסוקים מן נוקבא דקליפה נמשך הפתויים של עבירות ומן זכר דקליפה נמשך רציחה ומיתה ונזקין, ולכן דריש 'רָעָה' שהיא לשון נקבה דקאי על נוקבא דקליפה שלא ישלוט יצר הרע שהוא נמשך מן נוקבא דקליפה הנקראת 'רָעָה' אבל השטן נמשך מן דוכרא דקליפה הנקרא 'רַע'.

"**וְנֶגַע לֹא יִקְרַב בְּאָהֳלֶךָ**" **שֶׁלֹּא תִּמְצָא אִשְׁתְּךָ סָפֵק נִדָּה בְּשָׁעָה שֶׁתָּבֹא מִן הַדֶּרֶךְ** (תהלים צא, י). הנה דריש '**נֶגַע**' על נדה דאסורה אפילו בנגיעה וְנֶגַע לשון נגיעה. ומה שאמר '**סָפֵק נִדָּה**' דהיינו כתם שהוא אינו מדם נדה ועל הרוב אתא מעלמא ועם כל זה צריך שתטמא אשתו מספק ואחר ראיית הכתם בחמשה ימים תמנה ז' נקיים וקודם טבילה יגיע הוסת שלה וצריכה להמתין ששה ימים ואחריהם תספר ז' נקיים ותטהר ראה כמה נתרחקה בכדי.

ומה שאמר '**שֶׁלֹּא יְהֵא לְךָ בֵּן אוֹ תַּלְמִיד שֶׁמַּקְדִּיחַ תַּבְשִׁילוֹ בָּרַבִּים**' נראה לי בס"ד כי לימוד התורה הוא עונג לנפש דכתיב פִּקּוּדֵי ה' יְשָׁרִים מְשַׂמְּחֵי לֵב (תהלים יט, ט) ולזה אמר וְהִתְעַנְּגוּ עַל רֹב שָׁלוֹם (תהלים לז, יא) היא התורה דכתיב בה וְכָל נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם (משלי ג, יז) וזהו שנאמר אָז תִּתְעַנַּג עַל ה' (ישעיה נח, יד) אז רמז לתורה שיש בה ח' דרגין כמנין אָז [8] תִּתְעַנַּג עַל ה' לשם שמים. אך אין עונג לנפש אלא אם כן לומד לשם שמים דאם שלא לשמה יתהפכו אותיות 'עֹנֶג' לאותיות 'נֶגַע' והמקדיח תבשילו ברבים זה עושה מצות ולומד תורה שלא לשמה, שאם לומד לשמה התורה שומרתו ולא יבא לידי כך.

וכן אֶלִישָׁע־אַחֵר הקדיח תבשילו בשביל שלמד שלא לשמה וכמו שאמרו במדרש קהלת על פסוק טוֹב אַחֲרִית דָּבָר מֵרֵאשִׁיתוֹ (קהלת ז, ח) וזה הטעם גבי גחזי ודואג ואחתופל וכיוצא וזהו שאמרו 'נֶגַע לֹא יִקְרַב בְּאָהֳלֶךָ' שלא ילמדו בניך תורה שלא לשמה ואז ממילא לא יקדיח תבשילו ברבים.

דף קג:

מְנַשֶּׁה הָיָה שׁוֹנֶה חֲמִשִּׁים וַחֲמִשָּׁה פָּנִים בְּתוֹרַת כֹּהֲנִים כְּנֶגֶד שְׁנֵי מַלְכוּתוֹ. נראה לי בס"ד לכן נקרא מְנַשֶּׁה אותיות 'שם נ"ה' וזכה לכך כמנין שם אהי־ה ושם בוכ"ו [21+34=55] שהוא אותיות דאחר שם אהי־ה שמספרם נ"ה דהתורה נתנה לנו מעולם הבריאה שהוא סוד בינה ששם היא שם אהי־ה ולכן התורה נקראת **כַּלָּה** וכמו שאמרו דורשי רשומות הֲלָכָה אותיות הַכַּלָּה כי כַּלָּה גימטריא נ"ה [55] מספר אהי־ה ובוכ"ו, ולכל זה זכה קודם החטא ואחר שחטא נמצאת הכלה שהיא התורה גזולה בידו ולכן

אות כ"ף של כַּלָּה נעשה אותיות 'גָּזַי' [20] בסוד גָּזַי נִזְרָךְ וְהַשְׁלִיכִי (ירמיה ז, כט) וכיון דנעשה אותיות 'גָּזַי' נמצא אותיות כַּלָּה נעשו אותיות 'גְּזֵילָה' שהתורה שנקראת כלה גזולה היא בידו עתה.

אך 'אַחְאָב זָכָה לְחָמְשָׁה וּשְׁמוֹנִים' כמנין גַּבְּלָן [85] כי ידוע דהחכם נקרא גַּבְּלָן כאשר פירשו במאמר והגבלן ישתומם (צז.) דגבלן הוא החכם ופרשתי הטעם דנקרא גַּבְּלָן כי עושה גדרים וסייגים בתורה וכל זה קודם שסרח, אך אחר שסרח ששלט בו יצר הרע נהפך לו מספר גַּבְּלָן למספר לֵב אֶבֶן [85] דהחשבון שוה וידוע שיצר הרע נקרא לֵב אֶבֶן דכתיב וַהֲסִרֹתִי אֶת לֵב הָאֶבֶן מִבְּשַׂרְכֶם והיינו דאות ג' של גַּבְּלָן יהיה אותיות א"ב ונמצא שם גַּבְּלָן נעשה 'לֵב אֶבֶן'.

אבל 'יָרְבְעָם זָכָה לְמֵאָה וּשְׁלֹשָׁה פָּנִים' כמנין חסד אל כי התורה נקראת חסד א־ל [103] שנתנה בסוד החסד דכתיב מִימִינוֹ אֵשׁ דָּת לָמוֹ (דברים לג, ב) וכתיב תּוֹרַת חֶסֶד עַל לְשׁוֹנָהּ (משלי לא, כו) וגם הוא מספר מנחה [103] דכתיב וַיַּרְא מְנֻחָה כִּי טוֹב (בראשית מט, טו) שדרשו זה על התורה ואחר שסרח נהפך מספר ק"ג למספר 'אבק' [103] כי אות ג' נעשה א"ב והוא מספר 'דַּם נִדָּה' [103] כי עבד עבודה זרה שנמשלה לדם נדה דכתיב תִּזָּרֵם כְּמוֹ דָוָה (ישעיה ל, כב).

אָחָז וַאֲחַזְיָה וְכָל מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁכָּתוּב בָּהֶן "וַיַּעַשׂ הָרַע בְּעֵינֵי ה'" לֹא חַיִּין וְלֹא נִידּוֹנִין (**מלכים ב כא, טז**). נראה לי הכונה דאחר מיתתן לא הכניסום לגן עדן לישב עם הצדיקים שהיושבים כולם נקראים חיין ולא נידונין בגיהנם אלא מתגלגלים בכל דור ודור ונתקנים על ידי גלגול והם נחלקים לחלקים רבים וקמא קמא שנתקן הולך לגן עדן.

ומה שאמר 'שֶׁלֹּא מָנוּ אֶת אָחָז מִפְּנֵי שֶׁמּוּטָּל בֵּין שְׁנֵי צַדִּיקִים' נראה לי בס"ד רמז הכתוב בֹּא יָבוֹא בְרִנָּה נֹשֵׂא אֲלֻמֹּתָיו (תהלים קכו, ו) 'יָבֹא' ראשי תיבות אָחָז בֶּן יוֹתָם 'בֹּא בְרִנָּה' שיהיה לו חלק לעולם הבא כי עולם הבא היא סוד בינה שנקראת 'רנה' יען כי הוא 'נֹשֵׂא אֲלֻמֹּתָיו' שתי אלומות מצד אביו ומצד בנו חזקיהו שיש לו שתי אלומות של זכות.

גם **אָחָז** [16] גימטריא יַי [16] כי הרשיע והיה וי לעצמו ובזכות אביו ובנו נתקן על ידי

גלגול ובטל ה'וַי' ולכן נפרדו אותיות וַי דאות יו"ד היא בראש שם אביו יוֹתָם ואות וא"ו בסוף שם בנו חִזְקִיָּהוּ כי נפרדו אותיות וַי בזכותם. גם אותיות **יוֹתָם** הוא 'תַּם וַי' רמז דאחז שהוא מספר 'וַי' תם ונשלם בזכות אביו יותם. גם **חִזְקִיָּהוּ** אותיות 'חזק הוי' דאחז שהוא מספר וי נתחזק ע"ו חזקיהו המלך ע"ה.

ובשער הגלגולים (הקדמה ל"ו) כתב וזה לשונו שמעתי ממורי ז"ל דראשי תיבות **אַשֶּׁר חֵלֶב זְבָחֵימוֹ** (דברים לב, לח) הם 'אָחָז' והוא סוד גלגול אחז בן יותם ואיני יודע כונת הענין למה נרמז כאן עד כאן לשונו. ואנא עבדא אוסיף לרמוז בזה בס"ד 'חֵלֶב זְבָחֵימוֹ' בלתי יו"ד עולה ק"ג כמנין עֶבֶד הֶ' [102] שסופו נתקן ונעשה עבד ה' ואם תחשוב זבחימו ביו"ד [113] ככתוב יעלה מספר עֶבֶד הָאֱ־ל [112] עם הכולל והכל אחד.

והנה במדרש פרשת לך לך (מדרש רבה מב, ג) איתא למה נקרא שמו אחז? שאחז בתי כנסיות ובתי מדרשות וכך אמר אחז אם אין גדיים אין תישים אם אין תישים אין צאן אם אין צאן אין רועה אם אין רועה אין עולם, כך היה סבור בדעתו לומר אם אין קטנים אין תלמידים אם אין תלמידים אין חכמים אם אין חכמים אין זקנים אם אין זקנים אין נביאים אם אין נביאים אין הקדוש ברוך הוא משרה שכינתו עליהם הדא הוא דכתיב צוֹר תְּעוּדָה חֲתוֹם תּוֹרָה בְּלִמָּדָי (ישעיה ח, טז) עיין שם.

ונראה כיון שחטא בדבר זה שאחז בתי מדרשות שלא ירביצו שם תורה על כן תיקון שלו צריך שיתגלגל ברב אחד המרבין תורה בישראל באיזה דור שיהיה כדי לתקן עון זה ולזה תמצא סופי תיבות 'אֲשֶׁר חֵלֶב' הוא רַב ואות וא"ו של 'זְבָחֵימוֹ' רמז לשש בשש והבן.

גם עוד אותיות 'אֲשֶׁר חֵלֶב זְבָחֵימוֹ' יהיה בהם צירוף תיבות אלו שהם 'אחז משוחרי בבל' לרמוז שיתוקן על ידי שוחרי התורה הבלולה במקרא ומשנה וגמרא.

"**וְגַם דָּם נְקִי שָׁפַךְ מְנַשֶּׁה הַרְבֵּה" שֶׁהָרַג אֶת יְשַׁעְיָה** (**מלכים ב כא, טז**). ידוע כי ישעיה היה זקנו אבי אמו לכן אמר '**דָּם נָקִי**' רצונו לומר דם קין כמו דקין שפך דם אחיו שהוא קרובו כן זה שפך דם זקינו. גם נָקִי [160] גימטריא זקן [157] עם הכולל ג' אותיות. ואמר '**פֶּה לָפֶה**' כי ישעיה נבלע בארז ונסרו במקום פיו ונח נפשיה בעבור שאמר

בְּתוֹךְ עַם טְמֵא שְׂפָתַיִם אָנֹכִי יוֹשֵׁב (ישעיה ו, ה) וזהו שנאמר 'פֶּה לָפֶה' רצונו לומר פה שדבר בו גרם לו שיהרג במקום פה.

אָמוֹן בָּא עַל אִמּוֹ, דִּכְתִיב: "**כִּי הוּא אָמוֹן הִרְבָּה אַשְׁמָה**" (**דברי הימים ב לג, כג**). דריש אַשְׁמָה אותיות מֵאִשָּׁה מצד אמו שהיתה אשה או 'אש מה' והיינו מה [45] גימטריא אדם [45] וזהו 'אש אדם'. גם אַשְׁמָה 'אם שה' כי שה לשון המשכה רצונו לומר משך אמו אצלו לשכב עמה.

שָׁחַקַק שֵׁם עֲבוֹדָה זָרָה עַל אַמָּתוֹ. נראה דריש תיבת 'עָלָיו' (דברי הימים ב לג, כג) 'על יו' זו האמה שהיא סוד וא"ו והעטרה היא סוד יו"ד כנודע.

מִפְּנֵי מָה לֹא מָנוּ אֶת מִיכָה מִפְּנֵי שֶׁפִּתּוֹ מְצוּיָה לְעוֹבְרֵי דְרָכִים (זכריה י, יא). הא דאהניה ליה מצוה זו להכריע עבירות חמורות של עבודה זרה דהוי מומר לכל התורה כולה היינו דמזדמן בזה שיחיה נפשות עוברים ושבים שהם צדיקים והיו צריכין למות מחמת רעבון ונעשה גרמא לחיותם וחיו שנים ועשו מצות מרובות.

גְּדוֹלָה לְגִימָה שֶׁהִרְחִיקָה שְׁתֵּי מִשְׁפָּחוֹת מִיִּשְׂרָאֵל (**דברים כג, ה**). הא דקרי לה לְגִימָה ולא קרי לה אֲכִילָה, נראה לי בס"ד **לְגִימָה** אותיות **הַגִּימֶל** כי הצדקה רמוזה באות הגימל שהוא רצונו לומר גמול דלים כנזכר בגמרא (שבת קד.).

ואומרו '**מַרְחֶקֶת אֶת הַקְּרוֹבִים**' רצונו לומר דרגא דשקר דאותיותיו קרובים '**וּמְקָרֶבֶת אֶת הָרְחוֹקִים**' דרגא דאמת דאותיותיו רחוקים א' בראש מ"ם באמצע תי"ו בסוף.

דף קד.

אוּכְלָא דְּקַצְרֵי סְחַף אַרְיֵשֵׁיהּ וַחֲלַף. נראה לי בס"ד נזדמן כך מן השמים לרמוז שיתוקן על ידי גלגולים הרבה שהנקבים הם עגולים כמו גלגל שהוא עגול וגלגול הוא לשון גלגל וגם עוד בנקבים שהם מזלפים מים יש בזה רמז על הגלגולים שהם מזדלפים מן מימי החסד כדי לקבל את המגולגל בתשובה.

ולכן אמר לו אותה שעה 'הִשָּׁמֵר וְהַשְׁקֵט אַל תִּירָא' (ישעיהו ז, ד) שבשרו לפי דרכו אל ירא פן יכתב מאותם שאין להם חלק לעולם הבא כי יש בידך שתי מיני זכויות אחד מצד אביך ואחד מצד בנך ולכן אמר לו השם יתברך לישעיה הנביא ע"ה 'צֵא נָא לִקְרַאת אָחָז' (ישעיהו ז, ג) כי לפני אותיות **אָחָז** יש אותיות **בָּטַח** על דרך מה

שאמר הכתוב בפרשת בחקותי וְיִשַּׁבְתֶּם לָבֶטַח בְּאַרְצְכֶם (ויקרא כו, ה) ורמז לו שיתן לו הבטחה על העתיד כאמור.

דִּילְמָא הַאי גּוּלְגָּלְתּוֹ שֶׁל יְהוֹיָקִים (ירמיה כב, יט). נראה נגזר בזיון זה על הגלגולת על אשר העיז לבזות בדבריו באור החמה שאמר 'יִטּוֹל אוֹרוֹ דְּאֵין אָנוּ צְרִיכִין לוֹ' ומאחר דהחמה עשויה גלגל לכך נתבזה בזיון זה בגלגולת שלו וסוף נשרפה בחום האש.

והא דנגזר עליו שלא יקבר כי הוא אמר הארץ וכסף וזהב שבה שלו הם ואין צריך להחזיק טובה על זאת, לכן עתה אפילו עפר הארץ ניטל ממנו שלא זכה להקבר בעפר הארץ.

בִּשְׁבִיל "הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ עָשִׂיתִי" "מָה אוֹת". נראה לי בס"ד הא דתלה זה בזה מפני שאם לא היה משבח עצמו בכך היה זוכה דהנבואה שהגיד לו ישעיה הנביא ע"ה בדבר רפואתו היתה נגלית אליו עצמו וממילא לא היה צריך לשאול אות מן ישעיה כיון דהוא עצמו נתנבא בכך, נמצא בשביל שאמר 'הַטּוֹב בְּעֵינֶיךָ עָשִׂיתִי' (מלכים ב כ, ג) לא נתנבא הוא עצמו בכך ועל ידי כך שאל 'מָה אוֹת' (ישעיה לח, כב) וכיון דשאל 'מָה אוֹת' ונעשה לו האות נסתבב 'נָכְרִים אָכְלוּ עַל שׁוּלְחָנוֹ' כי על ידי האות שנעשה בנס פלאי במהלך השמש נתפלא מלך בבל ועל ידי כך שלח לו אנשים לדרוש בשלומו ואז אכלו על שלחנו ואם לא היה האות איך היו שרי מלך בבל באים אצלו ואוכלים על שלחנו.

בִּשְׁבִיל שֶׁנָּכְרִים אָכְלוּ עַל שׁוּלְחָנוֹ גָּרַם גָּלוּת לְבָנָיו (מלכים ב כ, ח). נראה דהוה מדה כנגד מדה דכתיב בָּנֶיךָ כִּשְׁתִלֵי זֵיתִים סָבִיב לְשֻׁלְחָנֶךָ (תהלים קכח, ג) ועתה שהיו נכרים סביב לשלחנו במקום בניו, גלו בניו אצל נכרים.

מַאי "בֵּית־נְכֹאתָהּ"? אִשְׁתּוֹ, הִשְׁקָתָה עֲלֵיהֶם (מלכים ב כ, ח) (**ישעיהו לט, ב**). נראה דריש נכאתה את כנה כמו וְכַנָּה אֲשֶׁר נָטָעָה יְמִינֶךָ (תהלים פ, טז) דהאשה נחשבת כנה אצל בעלה. ברם קשא מאי סלקא דעתיה דחזקיהו לעשות דבר זה?

ונראה כונתו לטובה שצפה ברוח הקודש שעתידין ישראל לגלות לבבל ונשיהם יהיו שבויות שם לשמש האויבים כשפחות ויבוזו את ממונם וחשב לעשות דבר זה שאשתו שהיא מלכתא ושקולה כנגד כל נשים של ישראל תשמש לאלו השרים שבאו

מבבל אולי בזה יספיק לבטל הגזרה מעל נשי ישראל בגלות, וגם הראם אוצרות של ממון אולי זה יספיק לבטל גזרה של בזוז ממונם. אך השם יתברך לא היה לו רצון וכמו שנאמר וְאַתְּ שַׁמְתְּ אֹתָם עָלַיִךְ אַלֻּפִים לְרֹאשׁ (ירמיה יג, כא) שעשה לסטרא אחרא תגבורת בדבר זה יותר.

זַיִן אוֹכֵל זַיִן הֶרְאָה לָהֶן (**ישעיהו לט, ב**) (**מלכים ב כ, ח**). פירוש ברזל דשליט בברזל. ונראה לי בס"ד דידוע אומות העולם נמשלו לברזל החותך וממית שהם קשים לישראל כברזל אך כל ישראל יצאו מן רחל ולאה ובלהה וזלפה אשר הם ראשי תיבות בַּרְזֶל שהוא **בִּלְהָה** רָחֵל זִלְפָּה לֵאָה כמו שאמר רבינו האר"י ז"ל.

ובזה מובן טעמו של חזקיהו המלך ע"ה שהראה להם ברזל השולט בברזל לרמוז להם כי ישראל שיצאו מן הברזל ישלטו באומות הקשים כברזל אך הקליפה חשבה הרמז להפך.

אֲנִי אָמַרְתִּי "**וַיִּשְׁכֹּן יִשְׂרָאֵל בֶּטַח בָּדָד**" (**דברים לג, כח**). נראה לי בס"ד דָּד רמז לתורה שיש בה ח' דרגין שהם ארבע וארבע: כשר ופסול, טמא וטהור, אסור ומותר, חייב וזכאי. ולכן כתיב בה דַּדֶּיהָ יְרַוֻּךְ בְּכָל עֵת (משלי ה, יט) וזהו שנאמר **אֲנִי אָמַרְתִּי** 'וַיִּשְׁכֹּן יִשְׂרָאֵל' בקבע ותמידות 'בָּדָד' הבי"ת שמוש שיהיו תמידין וקבועים בתורה שהיא דָּד ועכשיו שפרשו מן התורה יהיו בָּדָד מוֹשָׁבָם.

או יובן בס"ד **אֲנִי אָמַרְתִּי** 'וַיִּשְׁכֹּן יִשְׂרָאֵל בֶּטַח בָּדָד' כלומר אשפיע להם טובה בלי יגיעה שאין צריך להם יגיעה באפיה ובישול שתוציא הארץ גלוסקאות ואדם מביא ענבה אחת ונוקב אותה לעשות לה פה להוציא מתוכה יין ומסתפק ממנה כפטס הגדול וזהו כדמיון הדד שאין צריך לעשות לו תיקון ובישול ואין ביניקה שלו שום יגיעה וזהו וַיִּשְׁכֹּן יִשְׂרָאֵל בֶּטַח' בלי יגיעה בטובה שהיא כאלו מונחת 'בָּדָד' ועכשיו שחטאו יהיה 'מוֹשָׁבָם בָּדָד'.

אי נמי **אֲנִי אָמַרְתִּי** 'יִשְׁכֹּן יִשְׂרָאֵל בֶּטַח בָּדָד' בשני דלתין של שם שד־י ושם אדנ־י וגם יתוקן מ"ם סתומה של לְמַרְבֵּה הַמִּשְׂרָה (ישעיה ט, ו) שתהיה שני דלתין שבזה יהיה להם השפעה שלימה.

שֶׁהָיוּ מַשִּׂיאִין קְטַנָּה לְגָדוֹל וּגְדוֹלָה לְקָטָן. קשא היכא רמוז בכתוב התחברות זו של קטן עם גדולה או להיפך, כי בקרא מפורש שהעיר היתה רבתי במספר אנשיה, והיכא רמיז התחברות קטנה עם גדול או להפך? ונראה לי בס"ד דריש עִיר (איכה א, א) לשון עַיִר בֶּן אָתְנוֹת (זכריה ט, ט) שהיא ילד קטן משיאין ומחברין אותו עם אשה רבתי שבעם וממילא נלמד שהיו עושין להפך גם כן דחד טעמא להו .

כְּאַלְמָנָה, וְלֹא אַלְמָנָה מַמָּשׁ (איכה א, א). ועוד אתמר כיוצא בזה על פסוק הָיְה אֲדֹנָי־כְּאוֹיֵב (איכה ב, ה) בכף הדמיון שאמרו רבותינו ז"ל לולי כ"ף זה לא נשאר משונאי ישראל שריד ופליט.

ובזה פרשתי בס"ד 'קוֹל בַּת צִיּוֹן תִּתְיַפֵּחַ תִּפְרֹשׂ כַּפֶּיהָ' (ירמיה ד, לא) רצונו לומר בעת שתתייפח לקונן במגילת איכה, תפרש כפיה היטב אותיות הכפי"ן של 'כְּאַלְמָנָה' ושל 'כְּאוֹיֵב' כדי שיהיה ניכר ויוצא כ"ף הדמיון שלא יהיה משמע ממש ח"ו.

כָּל מָקוֹם שֶׁהוֹלְכִים נַעֲשִׂין שָׂרִים לַאֲדוֹנֵיהֶן. נראה לכך אפקינהו בתואר שרים כדכתיב 'שָׂרָתִי בַּמְּדִינוֹת' (איכה א, א) כי שָׂרִים בהפוך אתוון רָשִׁים לומר בתחילה כששבו אותם היו רָשִׁים אך מחמת גודל חכמתם נעשו שרים שנהפכו אותיות רָשִׁים לאותיות שָׂרִים שֶׁהָ'רָשׁ' נעשה שַׂר.

דף קד:

בָּא וּנְשַׁקֵּן עַל רֹאשָׁן וֶהֱבִיאָן לְבֵיתָן וְעָשָׂה לָהֶן סְעוּדָה גְּדוֹלָה, וְהָיָה מְרַקֵּד לִפְנֵיהֶם. קשא למה נשק את שניהם והלא רק אותו שאמר לחבירו 'גָּמָל שֶׁמְּהַלֵּךְ לְפָנֵינוּ' הוא החכם וינשק אותו בלבד?

ונראה לי כי הן אמת אחד מהם אמר דברים אלו בתחילה אך אחר שאמר להם השבאי 'עַם קְשֵׁה עוֹרֶף! מֵאַיִן אַתֶּם יוֹדְעִין?' אז שניהם השיבו לו תשובה זו של חכמה דהא כתוב 'אָמְרוּ לוֹ' לשון רבים ששניהם דברו ביחד ונמצא שגם השני הוא חכם ומבין בחכמה שכיון וידע כל זה מחכמתו ולכן נשק את שניהם. ויתכן הם נתכוונו מתחילה להראות חכמתם כי ידעו שהשבאי בער ולא ידע ונתכוון האחד לומר דברים אלו לחבירו כדי שהשבאי ירגז על הדברים האלה וישיבו לו שניהם תשובה של חכמה.

ומה שאמר שֶׁ'עָשָׂה לָהֶם סְעוּדָה גְּדוֹלָה' נראה הכונה באומרו גדולה היינו שיש בה

שתיה של יין כדי שיתעורר לבם לדבר דברי חכמה וישמע חכמתם וכמו שאמר רבי 'הבו חמרא לדרדקי כי היכי דלימרו מילי' וכן אמרו 'נכנס יין יצא סוד' (לח.) ובודאי בתוך הסעודה אבסום ושמע מהם דברי חכמה שהתפלא בהם הרבה ועל כן אחר הסעודה פטרם לשלום.

וְאָמַר: בָּרוּךְ שֶׁבָּחַר בְּזַרְעוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, וְנָתַן לָהֶם מֵחָכְמָתוֹ. הא דנקיט 'זַרְעוֹ שֶׁל אַבְרָהָם' ולא אמר 'זַרְעוֹ שֶׁל יַעֲקֹב' דעשו וישמעאל גם כן נקראים 'זַרְעוֹ שֶׁל אַבְרָהָם', נראה לי משום דאברהם ראש האבות.

ועוד דאברהם אבינו ע"ה תתייחס לו החכמה כי הוא הראשון אשר הכיר את בוראו והאירה לו החכמה מתוך החשך כי בין הפתאים פתאום ככוכב זרח והוא אשר לימד חכמה ובינה לזרעו ולכל אנשי דורו דכתיב כִּי יְדַעְתִּיו לְמַעַן אֲשֶׁר יְצַוֶּה אֶת בָּנָיו וְאֶת בֵּיתוֹ אַחֲרָיו וְשָׁמְרוּ דֶּרֶךְ ה' (בראשית יח, יט) ולכן כיון דעתה בא לשבח את ישראל בחכמה קראם זרע אברהם כי הוא זקן הראשון שקנה חכמה כמו שאמרו רבותינו ז"ל על פסוק וְאַבְרָהָם זָקֵן בָּא בַּיָּמִים (בראשית כד, א).

ועל דרך הסוד הוא אשר תיקן מוח חכמה בפרצוף המוחין וכמו שאמר רבינו האר"י ז"ל בשער הפסוקים פרשת לך לך לכן מן השמים שמו בפיו דברים אלו בענין זה.

"בָּכֹה תִבְכֶּה בַּלָּיְלָה" שְׁתֵּי בְכִיּוֹת הַלָּלוּ לָמָּה? אָמַר רַבָּה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: אֶחָד עַל מִקְדָּשׁ רִאשׁוֹן, וְאֶחָד עַל מִקְדָּשׁ שֵׁנִי (במדבר יד, א) (איכה א, ב). נראה לי בס"ד לכך אמר 'בַּלָּיְלָה' דאמרו רבותינו ז"ל (ויקרא רבה ב, ב) כָּל דָּבָר שֶׁנֶּאֱמַר בּוֹ 'לִי' אֵינוֹ זָז לְעוֹלָם לֹא בָּעוֹלָם הַזֶּה וְלֹא לָעוֹלָם הַבָּא, וחד מיניהו 'מִקְדָּשׁ' דכתיב וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ (שמות כה, ח) נמצא מקדש ראשון 'לִי' ומקדש שני 'לִי' מיהו כיון דמקדש שני חסר חמשה דברים ממקדש ראשון לכן תחסר יו"ד של חמשה ותהיה ה' הרי 'לִי' נעשה 'לָהּ' ונמצא מקדש ראשון '**לִי**' ומקדש שני '**לָהּ**' הרי '**לַּיְלָה**' ולזה אמר 'בָּכֹה תִבְכֶּה בַּלָּיְלָה' על מקדש ראשון ומקדש שני, זה 'לִי' וזה 'לָהּ' גם מפיק לשני מקדשים ממה שנאמר 'בַּלָּיְלָה' ולא אמר 'בָּכֹה תִבְכֶּה הַלַּיְלָה' אלא אמר 'בַּלַּיְלָה' ב' לילה דהיינו שני לילות של תשעה באב אחד על מקדש ראשון ואחד על מקדש שני.

בְּכִיתֶם בְּכִיָּה שֶׁל חִנָּם, אֶקְבַּע לָכֶם בְּכִיָּה לְדוֹרוֹת (במדבר יד, א) (איכה א, ב). מקשים מה ענין זה לזה? ונראה לי בס"ד דאמרו רבותינו ז"ל אם היה משה רבינו ע"ה נכנס לארץ ישראל לא היה נחרב בית המקדש ולא היו ישראל גולין. גם אמרו רבותינו ז"ל במדרש פטירת משה רבינו ע"ה במדבר היתה בשביל גזרת דור המדבר שנגזר עליהם 'בַּמִּדְבָּר הַזֶּה יִתַּמּוּ' (במדבר יד, לה) ואין להם כניסה לארץ ישראל גם אחר תחיית המתים לכן נפטר משה רבינו ע"ה במדבר כדי שיביאם לעתיד. נמצא בכיה של אותה הלילה סיבבה לדור המדבר שנגזר עליהם 'בַּמִּדְבָּר הַזֶּה יִתַּמּוּ' וזו סיבה שחרב בית המקדש וגלו ישראל שאם היה נכנס לא היה חרבן בית המקדש ולא היו גולין ישראל.

"**וְדִמְעָתָהּ עַל לֶחֱיָהּ**" **אָמַר רָבָא אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: כְּאִשָּׁה שֶׁבּוֹכָה עַל בַּעַל נְעוּרֶיהָ** (איכה א, ב). פירש רש"י ז"ל דריש **לֶחֱיָהּ** לשון ליחות ונערות. ועוד נראה לי בס"ד **לֶחֱיָהּ** 'חל י־ה' כי בעת נשואין חל שם י־ה על אשה ובעלה וכשהביא בן ובת נשלם אותיות ו"ה, נמצא נשואין שבה תהיה שמחת האשה בבעל נעוריה חל בהם תיקון שם י־ה וזהו **לֶחֱיָהּ** 'חל י־ה'.

או יובן בס"ד **לֶחֱיָהּ** אותיות 'חי לה' דאמרו רבותינו ז"ל בֶּן שְׁמוֹנָה עֶשְׂרֵה לַחֻפָּה (משנה אבות ה, כא) גם שניהם נקראים בתואר אָדָם שהוא מספר קטן תשעה [4+4+1=9] וב' פעמים תשעה הוא ח"י [18].

כָּל הַמֵּצֵר לְיִשְׂרָאֵל נַעֲשָׂה רֹאשׁ (איכה א, ה) (ישעיהו ח, כג). נראה הטעם דאמרו רבותינו ז"ל (פסחים פז:) צדקה עשה הקדוש ברוך הוא עם ישראל שפזרם במלכיות שאם היו גולין כולם אצל מלך אחד היה הורג אותם אך עתה שיש מן ישראל אצל מלכים אחרים חושש ההורג דקרו ליה 'מלכתא קטיעא' ולכך אינו הורג היהודים אשר במלכותו. ואם היה זה המלך שגלו אצלו קטן ושפל לא היה חושש פן קרו ליה 'מלכותא קטיעא' יען כי הוא אינו מלך חשוב כל כך שיקפיד בזה ולכן נעשה ראש גדול המלכים דאז אם יהרוג הכל וקורין אותו 'מלכתא קטיעא' יקפיד בכך מאד לפי כבוד מלכותו דהא בלאו הכי אית ביה מילי דקטיעי כמה וכמה.

ומה שאמר '**כָּל הַמֵּצִיק לְיִשְׂרָאֵל אֵינוֹ עָיֵף**' גם זה לטובת ישראל דאם עיף תקצר רוחו מצד עייפותו ויכלם ח"ו. או יובן אומרו 'אֵינוֹ עָיֵף' רצונו לומר אינו שופך דמים

מצד הכוכב שלו כי מאן דנולד במאדים שופך דמים כנזכר בגמרא (שבת קנו.) ואמרו רבותינו ז"ל אין עיף אלא שופך דמים דכתיב 'עֲיֵפָה נַפְשִׁי לְהוֹרְגִים' (ירמיהו ד, לא) ואם יהיה מצד הכוכב שלו שופך דמים אז יעלה על לבו לכלותם ח"ו כי מזגו מצד הכוכב היה מכריחו לכן ימסרם ביד מלך שטבעו מצד הכוכב הוא להפך שקשה עליו שפיכות דמים.

כָּל הָאוֹכֵל מִלַּחְמָן שֶׁל יִשְׂרָאֵל טוֹעֵם טַעַם לֶחֶם (תהלים יד, ד). נראה לי נקט לֶחֶם כדי לכלול בו הנאת אכילה והנאת תשמיש כי גם האשה נקראת לֶחֶם כמו שאמרו רבותינו ז"ל על פסוק כִּי אִם הַלֶּחֶם אֲשֶׁר הוּא אוֹכֵל (בראשית לט, ו) ואמרו רבותינו ז"ל (עבודה זרה כב:) אפילו בהמתן של ישראל חביבה עליהם יותר מנשותיהם.

עֲשָׂאוּנִי כְּעוֹבְרֵי עַל דָּת . פירוש כתיב עוֹלָם חֶסֶד יִבָּנֶה (תהלים פט, ג) שקיום העולם הוא על חסד שעושים בני אדם זה בזה לתת לחם לרעבים ולהחזיק ידי עני ואביון ולכן החסד נקרא בשם דֶּרֶךְ אֶרֶץ כי הארץ נבנית ומתקיימת על החסד ולכן נקרא גם כן החסד בשם דָּת כי הוא דת הנוהג בארץ הלזו דאי אפשר להתקיים בלעדו. וזה הדת של הארץ שהוא דרך שלה, עברו עליו בסדום שהיו אכזרים וְיַד עָנִי וְאֶבְיוֹן לֹא הֶחֱזִיקָה (יחזקאל טז, מט). ולכן כל אותם שאינם עושים גמילות חסדים נקראים **עֹבְרֵי דֶּרֶךְ** כי אמרו בגמרא דמציעא (בבא מציעא ל:) בפסוק וְהוֹדַעְתָּ לָהֶם אֶת הַדֶּרֶךְ יֵלְכוּ בָהּ (שמות יח, כ) 'אֶת הַדֶּרֶךְ' זו גמילות חסדים שנאמר וְהָלַכְתָּ בִּדְרָכָיו (דברים כח, ט) עיין שם.

והנה מצינו שהקדוש ברוך הוא דן את סדום באש וגפרית (בראשית יט, כד) והטעם כי היה להם אכזריות ועברו דרך זו גמילות חסדים וכל האכזריות תהיה בבני אדם מתגבורת יסוד האש שבהם ולכן מדה כנגד מדה דן אותם באש וגפרית ואמרה ציון בעד ישראל 'לוֹא אֲלֵיכֶם כָּל עֹבְרֵי דָּרֶךְ' (איכה א, יב) רצונו לומר אתם **עֹבְרֵי דֶּרֶךְ** שיש לכם מדת סדום שלא היה אצלם גמילות חסדים המכונית בשם דֶּרֶךְ לא יבא עליכם כאשר בא עלי אשר דן אותי כדין סדום שהביא עליהם אש וגפרית. וכן בישראל כתיב 'שָׁלַח אֵשׁ בְּעַצְמֹתַי' (איכה א, יג) אך כיון שבסדום היה אש וגפרית ובישראל היה אש

בלבד דכתיב 'שָׁלַח אֵשׁ בְּעַצְמֹתַי' לכך אמרה 'עֲשָׂאוּנִי כְּסָדוֹם' בכ"ף הדמיון שלא שלח בציון אש וגפרית כמו סדום ממש.

כְּאָדָם שֶׁאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: נִפְסְלָה מַטְבֵּעַ זוֹ (איכה א, טו). פירוש נפסלה שנמחית צורתה ואינה יוצאה בהוצאה אלא צריך להתיכה לעשות לה צורה חדשה כן אבירי לא נשאר להם מלבוש הנשמה באופן שאפשר לתקנו אלא צריך להתיכו ולהחליפו מחדש על דרך מה שאמר רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות בכונת מַלְבִּישׁ עֲרוּמִים ובכונת הַנּוֹתֵן לַיָּעֵף כֹּחַ עיין שם, וכן הוא אומר לֵב טָהוֹר בְּרָא לִי אֱלֹקִים וְרוּחַ נָכוֹן חַדֵּשׁ בְּקִרְבִּי (תהלים נא, יב).

ובמדרש איתא (קהלת רבה יב, ז) אם זכיתם הייתם קורין בַּמְּסִלָּה נַעֲלֶה (במדבר כ, יט) ועכשיו אתם קורין סְלָה אֲדֹנָ־י כָּל אַבִּירַי (איכה א, טו) ונראה לפרש בס"ד דידוע התורה נקראת תְּרוּמָה שהוא אותיות תּוֹרָה מ' כמו שכתב בעל הטורים (שמות כה, ב) כלומר תורה שניתנה בארבעים יום, וזהו אם זכיתם הייתם קורין 'בַּמְּסִלָּה' שהיא התורה שאנו לומדים ומורה לנו הדרך אשר נלך בו 'נַעֲלֶה' ועכשיו לא זכיתם נסתלקה אות מ"ם הרומזת לתורה שנתנה בארבעים יום ונשאר 'בַּמְּסִלָּה' אותיות 'סְלָה' לכך קורין סְלָה אֲדֹנָ־י כָּל אַבִּירַי.

"הֵ' **לֹא קָרָאוּ**" **רַב אָמַר: אֵלּוּ הַדַּיָּינִין** (**תהלים יד**, ד). נראה לי בס"ד קריאת שם הוי־ה הוא בשם אדנ־י שהוא אותיות 'דינא' המתעלה על ידי דינא דאמת שידונו הדיינים והם חטאו בדינא שדנו שקר אם כן פגמו בשם אדנ־י ולכך שם הוי־ה לֹא קָרָאוּ, לא עשו לו קריאה בשם אדנ־י מאחר שפגמו בו.

גם עוד יש לומר ששם הוי־ה מצינו שנקרא בשם אלקים כי כל מקום דכתיב אדנ־י הוי־ה נקרא אדנ־י אלקים כמו אֲדֹנָ־י אֱלֹקִים בַּמָּה אֵדַע כִּי אִירָשֶׁנָּה (בראשית טו, ח) שכתוב אדנ־י הוי־ה ונקרא אדנ־י אלקים וכן אֲדֹנָ־י הֲוָיְ־ה אַתָּה הַחִלּוֹתָ לְהַרְאוֹת אֶת עַבְדְּךָ (דברים ג, כד) וכיוצא בזה שקורין שם הוי־ה בשם אלקים וידוע ששם אֱלֹקִים נקראו הדיינים דכתיב וְנִקְרַב בַּעַל הַבַּיִת אֶל הָאֱלֹקִים (שמות כב, ז) וכן אֱלֹהִים לֹא תְקַלֵּל (שמות כב, כז) וכל זה אם ידונו דין אמת ולכן אלו הדיינים שהם דנים שקר אין להם שם זה של אֱלֹקִים דאין ראויים לקרותם אֱלֹקִים.

וּשְׁמוּאֵל אָמַר: אֵלּוּ מְלַמְּדֵי תִּינוֹקוֹת (תהלים יד, ד). נראה כי המלמד נקרא בשם אלוף דכתיב וְאַתָּה אֱנוֹשׁ כְּעֶרְכִּי אַלּוּפִי וּמְיֻדָּעִי (תהלים נה, יד) וידוע שהקדוש ברוך הוא נקרא אלופו של עולם נמצא המלמד תנוקות נקרא בשם הקדוש ברוך הוא כי גם הוא נקרא בשם אלוף ולכן על אלו המלמדים שעושין מלאכת ה' רמיה דאז אין ראויים לקרותם בשם אלוף לכך אמר ה' לֹא קָרְאוּ עליהם, רצונו לומר השם שנקרא אלופו של עולם לא קראו אותו עליהם.

בַּקְּשׁוּ עוֹד לִמְנוֹת אֶחָד בָּאָתָה דְיוֹקָנוֹ שֶׁל אָבִיו וְנִשְׁתַּטְּחָה לִפְנֵיהֶם וְלֹא הִשְׁגִּיחוּ עָלֶיהָ (**משלי כב, כט**) (**איוב לד, לג**). הדבר יפלא איך תבא דיוקנו של אביו ולא ישגיחו? ואיך תבא אש משמים ולא ישגיחו? ואיך תצא בת קול פעם ראשונה ולא ישגיחו עד שיצאה פעם שנית ואמרה 'הֲמֵעִמְּךָ יְשַׁלְּמֶנָּה' עד ששתקו ולא מנו אותו?

ונראה לי בס"ד כי ידוע דהם היו אנשי כנסת הגדולה וכמו שאמר לעיל 'מִי מָנָאן? אַנְשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה' שהיו כולם בעלי רוח הקודש והם יודעים מעלתו של שלמה המלך ע"ה נשגבה וגדולה מאד והיה צדיק ובעל רוח הקודש וחלילה להם לחשוב עליו כזאת למנותו עם אלה שאין להם חלק לעולם הבא! אך המה ראו שכתוב בו לַעֲשׂוֹת הָרַע בְּעֵינֵי ה' (מלכים א' יא, ו) והגם שהם ידעו שנכתב עליו כך מפני שלא מיחה בנשיו וכמו שאמרו על רבי אלעזר בן עזריה פרתו היתה יוצאה ברצועה (משנה שבת ה, ד) ואתמר בגמרא לא שלו היתה אלא של שכנתו (שבת נד:) היתה והואיל ולא מיחה בה נקראת על שמו, אך הם חשו מאיש שוגה ופתי דלא דריש לקרא הכי ויאמר מה הפרש בינו לבין אותם שאין להם חלק, כי בו כתוב כך ובם כתוב כך? ולכן נתקנאו לכבודו ודברו בו למנותו עמהם כי ידעו ברוח הקודש מן השמים נלחמים בעבורו ותתברר מעלתו על ידי שמים ואז יסגר פיהם של המדברים עליו תועה.

וכן היה כאשר דברו באותם אנשים ומנו אותם דברו ביניהם למנות גם את שלמה המלך ע"ה ובאה דיוקנו של אביו ולא השגיחו כי רצו שיעשה לו הקדוש ברוך הוא אות אחר וכן היה שירדה אש מן השמים ולחכה אש בספסליהם וגם כן לא השגיחו כי רצו שיעשה לו הקדוש ברוך הוא עוד אות אחר וכן היה שיצאה בת קול ואמרה ודברה במעלתו (משלי כב, כט) חָזִיתָ אִישׁ מָהִיר וכו' וגם כן לא השגיחו שרצו שיתפרסם הדבר

עוד יותר באות אחר וכן היה שחזרה בת קול ואמרה מה לכם עמו 'הֲמֵעִמְקֵי יְשַׁלְּמֶנָּה כִּי מָאַסְתָּ כִּי אַתָּה תִבְחַר וְלֹא אָנִי' בתמיה! וכשראו שכל האותות האלה נעשו לכבודו שלא יהיה נמנה אז שתקו והודו שלא למנותו ובזה נסתם פיהם של כל המהררים אחריו ומטילים בו דופי ונתבטלה לזות שפתים מאותו צדיק ודו"ק.

יָצָאת בַּת קוֹל וְאָמְרָה לָהֶם: "**חָזִיתָ אִישׁ מָהִיר בְּמְלַאכְתּוֹ לִפְנֵי מְלָכִים יִתְיַצָּב בַּל יִתְיַצֵּב לִפְנֵי חֲשֻׁכִּים**" (**משלי כב, כט**). נראה לי בס"ד כונה עמוקה יש בדברים אלו על פי מה שאמר רבינו האר"י ז"ל הנאמר עליו '**מְזֻמָּן לְחַיֵּי עוֹלָם הַבָּא**' הוא גדול מאד ועליון למעלה שממשיך מוחין לה"א ראשונה בינה שנקראת עולם הבא. והנאמר עליו '**בֶּן עוֹלָם הַבָּא**' הוא עולה בבינה שנקראת עולם הבא ולא יעלה יותר. והנאמר עליו '**יֵשׁ לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא**' הוא מעלה בבינה אבל אינו יכול לעלות לבדו אלא בסיוע צדיק אחר עמו והנאמר עליו '**אֵין לוֹ חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא**' הכונה ישאר במלכות שהיא ה"א אחרונה ולא יוכל לעלות יותר מזאת הבחינה עד כאן דבריו.

ולפי זה כיון שרצו למנותו עם אותם שאין להם חלק לעולם הבא שנשארים למטה במלכות שהיא סופה דכל דרגין שהיא קרובה וסמוכה לקליפה מקום החושך על כן **אָמְרָה בַּת קוֹל לָהֶם** טועין אתם במקומו כי הוא 'בֶּן עוֹלָם הַבָּא' אשר הוא '**לִפְנֵי מְלָכִים יִתְיַצָּב**' שהוא בבינה שהיא למעלה מן המלכות '**בַּל יִתְיַצֵּב לִפְנֵי חֲשֻׁכִּים**' שחשבתם שהוא במלכות דוקא שהיא למעלה ממקום החושך שהם הקליפות שנקראים חֲשֻׁכִּים. ועיין בכונות רבינו הרש"ש ז"ל בסליחות כי ב'אִדְכַּר לָן צְלוֹתֵהּ דִּשְׁלִמה מַלְכָּא' ציין יסוד דאימא ודו"ק.

יָצָאת בַּת קוֹל וְאָמְרָה: "**הֲמֵעִמְקֵי יְשַׁלְּמֶנָּה כִּי מָאַסְתָּ כִּי אַתָּה תִבְחַר וְלֹא אָנִי**" (**איוב לד, לג**). נראה לי בס"ד הכונה התנ"ך צריך להיות כ"ד ספרים כנגד כ"ד צרופי שם אדנ־י וכ"ד קשוטי כלה ואם אתם רוצים למנותו אם כן צריך להוציא שלשה ספרים מן הכ"ד שהם שיר השירים ומשלי וקהלת ומי ישלים המחסור הזה, 'הֲמֵעִמְקֵי יְשַׁלְּמֶנָּה'? או יובן 'הֲמֵעִמְקֵי יְשַׁלֵּם הֵ"א' הם ה' מגילות שבכללם שיר השירים וקהלת.

כּוּלָּם בָּאִין לָעוֹלָם הַבָּא, "**לִי גִּלְעָד וְלִי מְנַשֶּׁה**" **זֶה אַחְאָב שֶׁנָּפַל בְּרָמוֹת גִּלְעָד** (**תהלים ס, ט**). נראה לי בס"ד נקיט בכלהו '**לִי**' כי עולם הבא היא סוד בינה הנקראת לִי בסוד 'בֶּן

אַרְבָּעִים לַבִּינָה' (משנה אבות ה, כא) **וְאֶפְרַיִם מָעוֹז 'רֹאשִׁי'**, 'אשר יו"ד' כי הבינה נקראת אשר של יו"ד שהיא חכמה. גם 'רֹאשִׁי' אותיות 'אַשֻׁרֵי' היא הבינה **יְהוּדָה מְחֹקְקִי**, 'מחוקק יו"ד' כי יו"ד חכמה אבא הוא אומר, והבינה שהיא אימא חוקקת כמו שאמרו בזוהר הקדוש בסוד מעשה בראשית דאימא הוות אומנא אבא גוזר ואימא עביד וכמו שאמר בריה דרב ספרא, ונמצא הבינה נקראת מחוקק של יו"ד שהיא חכמה. **מוֹאָב סִיר 'רַחְצִי'** אותיות 'חצר יו"ד' שהבינה היא סוד חצר לחכמה שנקראת יו"ד דכתיב וְנָהָר יֹצֵא מֵעֵדֶן לְהַשְׁקוֹת אֶת הַגָּן (בראשית ב, י) 'עֵדֶן' חכמה והיא בתוך הגן שהוא בינה וכן אומרו **'אַשְׁלִיךְ נַעֲלִי'** סוד הבינה כמו שאמר רבינו (בשער הכונות דף ה' ע"ג) בענין קשירת המנעלים מה שצריך לכוין בזה הוא כי הנה אימא עלאה היא המנעלת את זו"ן [זעיר ונוקבא] בניה וכו' עיין שם.

דף קה.

אָמַר לָהֶן עָלַי לַעֲשׂוֹתָם רֵיעִים זֶה לָזֶה (ירמיהו ח, ה). קשא איך יעשם ריעים, והלא בקש הקדוש ברוך הוא מדוד המלך ע"ה שיקבל ברצונו הטוב להביא את דואג לעולם הבא ולא רצה?

ונראה לי בס"ד גופו של דואג הוא העיקר בחטא שחטא לדוד המלך ע"ה בלשון הרע וממילא נפגמה גם נפש שלו והנה בתחיית המתים על ידי טל התחיה ישתנה הגוף למעליותא ויהיה בריה חדשה ואז גם הנפש תתחדש כי נקשרת עם גוף זה החדש ואז יאמר הקדוש ברוך הוא אין זה הגוף שחטא לך כי הוא חדש וגם הנפש הנקשרת בו תתחדש ממילא ועל כן יהיו רעים, ומאחר דחדוש זה יהיה על ידי טל התחייה הנמשך משם כוז"ו שהוא אותיות הסמוכים לשם הוי־ה לזה אמר **'עָלַי לַעֲשׂוֹתָם רֵיעִים'** כלומר כשם שהוא עָלַי רצונו לומר הסמוך לשמי כי 'עַל' רצונו לומר סמוך שבו יתחדשו הגופים להיות בריה חדשה בו אעשם ריעים זה לזה.

תְּשׁוּבָה נִצַּחַת הֶשִׁיבָה כְּנֶסֶת יִשְׂרָאֵל לְנָבִיא (ירמיהו ח, ה). הקשו מהרש"א והרי"ף ז"ל הא קאמר שחזרו והודו ואיך קרי לתשובתם 'תְּשׁוּבָה נִצַּחַת'?

ונראה לי בס"ד כי ישראל לא הבינו דברי הנביא בתחילה על אמיתותם ולפי הבנתם בדבריו השיבו לו תשובה נצחת שהבינו דברי הנביא דקאמר להו 'אֲבוֹתֵיכֶם שָׁחָטְאוּ

הֵיכָן הֵם?' כלומר אינם חיים וקיימים בעולם הזה דהא מתו ונפטרו מעולם הזה כי לא לעולם חסן. והשיבו לו '**תְּשׁוּבָה נִצַּחַת**' דגם נביאים שלא חטאו אינם חיים וקיימים בעולם הזה דהא מתו ונפטרו מעולם הזה. ואחר כך פירש הנביא דבריו ואמר להם, כונתי לאמר אבותיכם אף על פי שחטאו לא עמדו במרדם ולא מתו במרדם אלא בחיי חיותם חזרו והודו שהצדיקו עליהם את הדין ואיך אתם עודכם עומדים במרדכם ותביטו ותראו כי אבותיכם עומדים עתה בתשובה וכן תעשו אתם כמותם!

ומה שאמרו '**עֶבֶד שֶׁמְּכָרוֹ רַבּוֹ וְאִשָּׁה שֶׁגֵּרְשָׁהּ בַּעְלָהּ**' צריך להבין למה נקטי תרי דמיונות לעבד ואשה, וסגי בחד? ונראה דנקטי עבד כנגד הגוף ואשה כנגד הנשמה שכונתם לפטור את שניהם מן הדין.

אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְנָבִיא, לֵךְ אֱמוֹר לָהֶן: אֵי זֶה סֵפֶר כְּרִיתוּת אִמְּכֶם אֲשֶׁר שִׁלַּחְתִּיהָ אוֹ מִי מִנּוֹשַׁי אֲשֶׁר מָכַרְתִּי אֶתְכֶם לוֹ הֵן בַּעֲוֹנֹתֵיכֶם נִמְכַּרְתֶּם וּבְפִשְׁעֵיכֶם שֻׁלְּחָה אִמְּכֶם (ישעיהו נ, א). מקשים והלא הם אמרו 'עֶבֶד שֶׁמְּכָרוֹ רַבּוֹ' והוה ליה להשיב גם על זאת איזה שטר מכירה שמכרתי אתכם? ועוד קשא דהוה ליה למימר 'מִי נוֹשֶׁה בִּי שֶׁמָּכַרְתִּי אֶתְכֶם לוֹ' דלשון 'מִי מִנּוֹשַׁי' משמע שיש נושים בו ח"ו ואומר להם מי זה הוא מן הנושים? ועוד קשא כיון דאמר 'הֵן בַּעֲוֹנֹתֵיכֶם נִמְכַּרְתֶּם' נמצא היה מכירה על כל פנים ואם כן הדרא טענת ישראל לדוכתא 'עֶבֶד שֶׁמְּכָרוֹ רַבּוֹ כְּלוּם יֵשׁ לָזֶה עַל זֶה כְּלוּם'?

ונראה לי בס"ד דהא כתיב מַלְוֵה ה' חוֹנֵן דָּל (משלי יט, יז) נמצא כל אדם שעושה טובה לחבירו לכבוד השם יתברך נחשב כאלו עושה להקדוש ברוך הוא כביכול יען כי הקדוש ברוך הוא אינו מקפח שכר בריה וכיון שעשה האדם איזה דבר לכבודו יתברך גוזר לו שכר תכף ומיד וכיון שגוזר לו שכר אז מעת שגוזר לו השכר עד שיתנו לו נחשב 'מַלְוֵה' וכשנותן לו הטובה שגזר לו זה נקרא תשלומין שעל זה נאמר וּלְךָ אֲדֹנָי חֶסֶד כִּי אַתָּה תְשַׁלֵּם לְאִישׁ כְּמַעֲשֵׂהוּ (תהלים סב, יג) וכן אמר הכתוב וּמְשַׁלֵּם לְשֹׂנְאָיו אֶל פָּנָיו לְהַאֲבִידוֹ (דברים ז, י).

והנה ידוע מה שאמרו רבותינו ז"ל לעיל [דף צו.] בשכר ארבעה פסיעות שרץ נבוכדנצר בשביל כבודו יתברך להחזיר השליח כדי לתקן המכתב זכה שישלוט בישראל

וישתעבדו תחת ידו. וכן אמרו על פרעה בשכר שלוה את אברהם אבינו ע"ה נשתעבדו ישראל אצלו. וכן כל מלך שנתן לו השם יתברך שליטה יתירה בעולם היה זה שילום בעבור איזה טוב שעשה וכל אלו נחשבים נושים מעת שגזר להם הטובה בשכרם עד זמן שיקבלו אותה.

וידוע כי ישעיה הנביא ע"ה וירמיה הנביא ע"ה שניהם נתנבאו בפירוש על נבוכדנצר שישלוט בישראל וישתעבדו תחת ידו ונכתבו בספר דברי נבואתם ואין לך שטר מכירה יותר מספרי הנביאים שכל נבואה זו שנכתבה בספר הנביא היא ביד נבוכדנצר כמו שטר מכירה.

ולכן לא אמר לו הקדוש ברוך הוא 'אֵיזֶה סֵפֶר מְכִירָה שָׁמָכַרְתִּי אִמְּכֶם' דהא מכירתם לנבוכדנצר כתובה בספרי הנביאים הנזכרים וכן לא אמר 'מִי נוֹשֶׁה בִּי שָׁמָכַרְתִּי אֶתְכֶם לוֹ' דהא נבוכדנצר חשיב נושה אחר שגזר הקדוש ברוך הוא שישלוט בישראל וישעבדם תחת ידו שדבר זה גזר אותו מעת שרץ ד' פסיעות לשלם לו שכרו ולכך לא אמר 'מִי נוֹשֶׁה בִּי'.

אלא אמר 'מִי מִנּוֹשַׁי שָׁמָכַרְתִּי אֶתְכֶם לוֹ' כלומר אף על פי שכל אותם שגזרתי להם שליטה עליכם נחשבים נוֹשַׁי בשביל דבורי שהבטחתי אותם הנה הביטו וראו מי הוא זה מִנּוֹשַׁי שמכרתי אתכם לו? הלא הוא היה נבוכדנצר אשר גזרתי בדברי בספרי הנביאים שישעבד אתכם! ותראו שזה נבוכדנצר שמכרתי אתכם לו, קראתי לו 'עַבְדִּי' כדי להודיע שאף על פי שמכרתי אתכם לו אין כאן מכר גמור ולא קנה אתכם במכירה זו יען כי מאחר שהוא 'עַבְדִּי' חוזר הקנין אלי דכל מה שקונה העבד אין לעבד זכות באותו דבר אלא הזכות הוא לרבו לאדונו ונמצא 'שָׁמָכַרְתִּי אֶתְכֶם' אין כאן מכר.

וזהו שאמר הגמרא כדריש לקיש שלמה קרא הקדוש ברוך הוא 'נְבוּכַדְנֶצַּר עַבְדִּי'? להודיע 'עֶבֶד שֶׁקָּנָה נְכָסִים, עֶבֶד לְמִי, נְכָסִים לְמִי?' והכונה דשאל בגמרא מאי נפקא מינה אם לזה נמכר או לזולתו? ומפרש כדריש לקיש וכו' והיינו להודיע להם שיבינו שאין מכירתם חשיבה מכר ואז אין יכולים לפטור עצמם מעבודתו יתברך בשביל מכר דעודם הם עבדים להשם יתברך ושייכים לקיים כל מצותיו.

כָּל כְּהַאי רִיתְחָא לִירְתַּח רַחֲמָנָא עֲלַן וְלִפְרוֹקִינַן. נראה לי בס"ד על פי מה שאמרו המפרשים ז"ל דהקדוש ברוך הוא מקבל את ישראל בתשובה מדין השבת אבדה ואף על גב דזקן ואינו לפי כבודו פטור מהשבת אבידה(בבא מציעא ל.) הדין הוא אם הכישה במקל חייב להשיב. וכן כאן על ידי היסורין שמביא הקדוש ברוך הוא על האדם חשיב הכישה במקל שאז צריך להשיב האבידה ולכך מקבלו בתשובה כדי להשיב אבידה. וזהו שאמר כָּל כְּהַאי רִיתְחָא לִירְתַּח רַחֲמָנָא להביא היסורין ועל ידי כך לִפְרוֹקִינַן כי מזה יוצא הדין שצריך לקבלנו בתשובה מדין השבת אבידה ולפרוקינן ממילא כי קבלת התשובה היא גאולתן של ישראל.

או יובן בס"ד על פי מה שכתב הרב גנזי יוסף שיש ד' קליפות שהם 'עון ומשחית ואף וחימה' הנזכרים בפסוק וְהוּא רַחוּם יְכַפֵּר עָוֹן וְלֹא יַשְׁחִית וְהִרְבָּה לְהָשִׁיב אַפּוֹ וְלֹא יָעִיר כָּל חֲמָתוֹ (תהלים עח, לח) והם המאוחר קשה מן מה שנזכר לפניו וחימה קשה מכולם דרובה מזקת ורק מיעוט שלה מעביר אותו. ולכן כיון שאמר כאן 'וּבְחֵמָה שְׁפוּכָה אֶמְלוֹךְ עֲלֵיכֶם' אמר רב נחמן כל כהאי ריתחא של חימה שהיא קשה מכולם לירתח שנקבל זאת ורק אם יהיה לנו ישועה שיפרקינן שיהיו היסורין ישועה לנו שיגאלנו על ידם.

אָמַר לָהֶם: יַסְּרוּ יְצֶרֵיכֶם! (**ישעיהו כח, כו**). פירוש אין ארי נוהם מתוך קופה של תבן אלא מתוך קופה של בשר (ברכות לב.) ולכן אתם תעשו סגופים ותעניות ובזה תייסרו יצרכם המתלבש בחומר שלכם כדי שעל ידי כך יפרוש מכם.

או יובן בס"ד דאמר הקדוש ברוך הוא בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין (קידושין ל:) והתורה רמוזה באות למ"ד שהוא לשון לימוד ומספרו שלשים ואם תחסר מן מספר 'יצר' שלשים דהצד"י יהיה סמ"ך אז היצר יהיה אותיות 'יסר' ותתגברו בזה על יצר.

או יובן יצר הטוב נקרא גַּרְגֵּן כמו שאמרו המפרשים ז"ל על פסוק לֹא תַשְׁחִית אֶת עֵצָהּ לִנְדֹּחַ עָלָיו גַּרְזֶן (דברים כ, יט) דיצר הטוב נקרא גַּרְגֵּן שהוא 'גר ז"ן' שנים אצל האדם לפי חשבון חיים הקצובים שבעים שנה כי יצר הטוב בא אחר שלש־עשרה שנה והאדם צריך לעשות את יצר הרע כמו יצר הטוב שנקרא גַּרְגֵּן [260] שעולה מספר סר [260]

ושורש 'יסורין' הוא 'סר' וזהו שאמר 'יַסְּרוּ יְצָרֵיכֶם' שתעשו אותו סר שהוא מספר גַּרְזֶן דהוא כנוי ליצר הרע.

"**בִּלְעָם**" **בְּלֹא עָם** (**במדבר כב**, ה). נראה לי בס"ד על פי מה שאמר רבינו האר"י ז"ל בשער הפסוקים הטעם שהיה בלעם שונא את ישראל בתכלית כי הוא הסיגים שהפרישוהו מהם יען כי ישראל שבאותו הדור היו נשמותיהם מסוד הדעת ולכן גאלם משה רבינו ע"ה דהם שייכים לו שאותם הנשמות הוברו ונזדככו ונתלבנו כבר באותם ק"ל שנה הראשונים שהיו ישראל במצרים ואז מן הסיגים שנפרדו ונשתיירו מהם יצא בלעם ראשית המובחר שבכל הרע ההוא וכיון שהיה מן הסיגים שנפרדו מהם לכך היה שונא אותם מאד מחמת קנאה עד כאן דבריו עיין שם.

וזהו שאמר '**בִּלְעָם**' **בְּלֹא עָם** פירוש שנפרד מן העם אלו ישראל שהיה מן הסיגים שנפרדו מהם באותם ק"ל שנה הראשונים שהיו בארץ מצרים. ובזה יובן הטעם שהיה בלעם רַע עָיִן (משלי כח, כב) בתכלית כי הוא היה מן הסיגים שנפרדו בק"ל שנה שהם כמנין עין [130] שהם כנגד ק"ל שנה שפירש אדם הראשון מאשתו והיה רואה בהם קרי ואותם ניצוצות של קרי היו נשמות ישראל שהם מסוד הדעת בסוד אין קישוי אלא לדעת (יבמות נג:) וכמפורש בדברי רבינו האר"י ז"ל ולכן בלעם שהיה מאותם הסיגים של ק"ל שנה היה רע עין כמנין ק"ל וזו השליטה שהיה לו במראה עין שלו נרמזה באותיות 'עם' שבשמו שהם ראשי תיבות '**מ**ראה **ע**ינים' והיה לו כח להזיק במראה עין שלו, אך הקדוש ברוך הוא בחסדו הסיר כוחו הרע מעליו והוא הרמוז באותיות 'עם' שבשמו ולזה אמר כאן בִּלְעָם בְּלֹא 'עָם' שנשאר ערום וריקם מן כח הרמוז באותיות 'עם' והיה כלא היה.

ונראה לי בס"ד כוחותיו של בלעם רמוזים בשמו והיינו אות ב' רומז על כח שהיה לו מן ב' גבורות פומא וחוטמא שהיו בסוד הבל והוא היה רע של הבל ואותיות 'מל' [70] גימטריא עין [70] ועם אות ע' שבשמו הרי כאן 'עין עין' הם עין ימנית ועין שמאלית שלו שהיו רעים מאד אך עין אחת רמזה באותיות 'מל' שהוא לשון כריתה כי אחת נכרתה שהיה סמוי מעינו אחת. ובזה יובן בס"ד **לֹא הִבִּיט אָוֶן בְּיַעֲקֹב** (במדבר כג, כא)

מכח אות ב' שבשם בלעם להזיק להם, **וְלֹא רָאָה עָמָל בְּיִשְׂרָאֵל** הם אותיות 'עמל' הנשארים בשם 'בלעם' שהם 'עין עין' כי ה' אלקי ישראל עמהם להצילם.

"**בִּלְעָם**" **בְּלָהּ עָם** (**במדבר כב**, ה). נראה לי בס"ד בְּלָהּ אותיות הֶבֶל שהיה רע של הבל ולכך רצה להזיק לישראל ולכך בלה את העם בעצתו הרעה שיעץ להכשילם בזנות ונהרגו על ידי כך כ"ד אלף במגפה גם מחמתו נולד תוכחה לישראל 'עַמִּי זְכָר נָא מַה יָּעַץ בָּלָק וּמֶה עָנָה אֹתוֹ בִּלְעָם' (מיכה ו, ה) דאז כשאין ישראל עושין רצונו של מקום נולד קטרוג מחמת תוכחה זו ולכן תמצא בִּלְעָם 'בי"ת למ"ד עי"ן מ"ם' [696] המה כמנין צָרוֹת [696] כי הוא היה סיבה לצרות של ישראל וסוף אותיות שמו במילואם הם אותיות 'מת נד' והיינו מת בעולם הזה ונד מעולם הבא.

גם נראה לרמוז '**בִּלְעָם בֶּן בְּעוֹר**' אם תסיר ג' אותיות בי"ת מהם ישאר אותיות 'מְנֻעָל' כי היו דבוקים בו כוחות רעות של חיצונים כאשר דבוקים במנעל של אדם.

ועוד נראה לרמוז בשם '**בִּלְעָם**' דאמרו רבותינו ז"ל (אבות דרבי נתן פרק ב) בלעם נולד מהול (במדבר כד, טו) ומקשים על רש"י ז"ל (במדבר כד, ד) שכתב שהיה נופל על פניו לפי שהיה ערל. ומתרצים דאחר שהיה קוסם באמתו נמשכה ערלתו ונכסית עטרה של אמתו ונראה ערל, וידוע מה שאמר רבינו האר"י ז"ל בשער רוח הקודש דהעטרה היא סוד מ"ם סתומה ולפי זה נקרא 'בִּלְעָם' אותיות 'בלע מ"ם' פירוש בלע לשון כסוי כמו כְּבַלַּע אֶת הַקֹּדֶשׁ (במדבר ד, כ) כלומר העטרה שהיא סוד אות מ"ם סתומה.

תָּנָא הוּא בְּעוֹר הוּא כּוּשַׁן רִשְׁעָתַיִם הוּא לָבָן הָאֲרַמִּי (**במדבר כב**, ה). דע דאל תחשוב דברים כפשוטן ששלשה אלה הם גוף אחד שיש לו שלשה שמות הנזכרים דזה לא יתכן, ורבינו האר"י ז"ל אמר להדיה דבעור אביו של בלעם הוא בנו של לבן הארמי וכמו שאמר בשער הפסוקים בפסוק נְאֻם בִּלְעָם בְּנוֹ בְעֹר (במדבר כד, ג).

אך כונת רבותינו ז"ל לומר שלשה אלה הם שורש אחד ולעולם היו בעולם הזה ג' גופים כל אחד בזמן אחר ולבן היה עיקר השורש, וכושן ובעור יוצאים ממנו כמו גוף אילן שיוצאים ממנו ענפים דודאי הענפים הם מובדלים מן גופו של אילן אך יאמר עליהם הכל הם אחד.

ובזה נתרץ דקדוק אחד דלא נקטינהו בעל המאמר כסדרן דנקיט לכושן רשעתים

באמצע והוא היה בימי שפוט השופטים ובזה ניחא דנקיט להו כסדרן בשורשן למעלה. ונראה לי 'כּוּשָׁן לָבָן בְּעָוֹר' ראשי תיבות 'כֻּלָּם' שהם כמו כלב הנובח אך בזכות אברהם אבינו ע"ה שנתברך באותיות 'בַּכֹּל' דכתיב וַה' בֵּרַךְ אֶת אַבְרָהָם בַּכֹּל (בראשית כד, א) ניצולו ישראל מן ג' טומאות אלו שהם ראשי תיבות 'כֻּלָּם' כנגד אותיות בַּכֹּל כסדרן דנקיט להו כאן 'בְּעוֹר כּוּשָׁן לָבָן'.

ומה שכתבתי על שלשה הנזכרים הם שורש אחד, נמצא דבר זה מפורש על שנים מהם בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער הפסוקים פרשת כי תשא וזה לשונו גם הודעתיך בפסוק וַתִּגְנֹב רָחֵל אֶת הַתְּרָפִים אֲשֶׁר לְאָבִיהָ (בראשית לא, יט) כי לבן הארמי נתגלגל בבלעם בן בעור כי בעור הוא בנו של לבן ואביו של בלעם והנה כל אותה המשפחה הם משרש אחד הנזכר שהם סיגי נשמת משה רבינו ע"ה והם לבן ובלעם ובעור וכו' עיין שם.

הרי כתב בעור ולבן הם שורש אחד אך הם גופים מוחלקים נמצא דברי הברייתא מובנים שפיר כאשר פרשנו לעיל. ואל תתמה למה לא מנה תנא דברייתא זו את בלעם עמהם? אפשר כי מאחר שלבן נתגלגל בבלעם ותנא דברייתא זכר את לבן לא הוצרך למנות את בלעם והרי הוא כאלו מנאו עמהם.

ודע דמה שאמר 'עֲשָׂה שְׁתֵּי רִשְׁעִיּוֹת' לא קאי על הגוף אלא על הנפש דחלק ממנה עשה רשעה בימי יעקב אבינו ע"ה וחלק הנפש שבא לעולם הזה בימי שפוט השופטים עשה שתי רשעיות דאף על גב דהם היו גופים אחד מוחלקים אך מצד הנפש חשובים אחד מאחר דהם שורש אחד ודו"ק.

בִּלְעָם חִיגֵּר בְּרַגְלוֹ אַחַת הָיָה (במדבר כג, ג). נראה לי בס"ד הטעם שלקה ברגלו כשהלך לקלל את ישראל על ידי בהמתו כידוע מה שאמר רבינו האר"י ז"ל בשער הפסוקים פרשת בלק דעזה ועזאל היו מן אורות הדינין המכונים בשם רגלים ועקביים ועזה היה מן עקב ימין ועזאל מן עקב שמאל ובלעם היה מן מקום שבלוע בו האורות של הדינים האלו המכונים בשם רגלים ועקביים ולכך נקרא 'בִּלְעָם' לשון בליעה ולכן היה הולך להררי חושך למקום עזה ועזאל והיה לומד מהם כל חכמתו בכשופים וקסמים וכיוצא עד כאן דבריו עיין שם ועל כן כיון שהלך להזיק לישראל על ידי

קסמיו וכשופיו שלמד מאלו שהם בחינת רגלים לכך לקה ברגליו על ידי בהמתו ונעשה חגר דקרו ליה בלעם חגרא.

בִּלְעָם קוֹסֵם בְּאַמָּתוֹ הָיָה. הנה בזה יש לרמוז הפסוק שאמר בלעם לבלק מָה אֶקֹּב לֹא קַבֹּה אֵ־ל (במדבר כג, ח) 'אֶקֹּב' ראשי תיבות 'אהיה קוסם באמה' כדי להרע לישראל מה יועיל זה מאחר ד'לֹא קַבֹּה אֵ־ל' ולכן לא יועיל הקסם כנגדן.

קוֹסֵם בְּאַמָּתוֹ הָיָה דִּכְתִיב הָכָא "נֹפֵל וּגְלוּי עֵינָיִם" וּכְתִיב הָתָם "וְהָמָן נֹפֵל עַל הַמִּטָּה" (**במדבר כד**, **ג**) (**אסתר ז**, **ח**). קשא והלא 'קוֹסֵם בְּאַמָּתוֹ הָיָה' רוצה לומר שהיה משחית זרעו לבטלה וקוסם בהשחתת זרעו, וענין זה של השחתת זרעו היכא נרמז בפסוק 'וְהָמָן נֹפֵל עַל הַמִּטָּה'? ומה שייכות יש להשחתת זרעו שם?

ונראה לי בס"ד כי חקרנו במה שאמר אחשורוש 'הֲגַם לִכְבּוֹשׁ אֶת הַמַּלְכָּה עִמִּי בַּבָּיִת' (אסתר ז, ח) מה ראה לומר לו כן, והלא הוא היה נופל ומתחנן לפני אסתר על נפשו וביאה מאן דכר שמא הכא? ועוד הדבר יפלא למה שתק המן ולא השיב למלך שהוא מתחנן ונפל על רגליה לבקש ממנה הצלה, והיה אומר למלך תשאל מאסתר על זאת על מה באתי ותגיד לך ולמה שתק דמשמע שהודה לדברי אחשורוש שבא לכבוש המלכה?

ופרשתי בס"ד אף על פי שאסתר היתה יושבת במשתה היין על השלחן לא היו פניה נראין לפני המן משום דרך ארץ כי אשה מלכתא היא אלא המן היה נסוג אחור בישיבתו על השלחן באופן שאינו רואה פנים של אסתר, אך כאשר קם להתחנן על נפשו ממנה עמד לפניה ונפל על המטה לפניה ולכן כאשר בא אחשורוש וראהו לפני אסתר חשדו שבא לכבוש את המלכה כי נתעורר אצלו תאות התשמיש בראותו פניה המאירים כלבנה, לכן פשט אחשורוש על אבר התשמיש של המן לבדקו אם הוא מקושה ובא השטן ועשה אותו זב שזרעו נשפך על המטה וראהו מקושה וזב זרעו! ואז נתברר אצלו שבא לכבוש את המלכה ולכן כיון שאמר לו 'הֲגַם לִכְבּוֹשׁ אֶת הַמַּלְכָּה עִמִּי בַּבָּיִת' לא מצא המן פה להכחיש ולומר לאו! כי ראה שהמלך בדקו ומצא האבר שלו מקושה וזב זרעו ממנו והרי נתברר הדבר הזה על ידי שני דברים, קשוי ויציאת זרע.

ולפי זה שפיר יליף הכא על בלעם שהיה קוסם באמתו שמשחית זרעו לבטלה מגזרה שוה דנופל דכתיב בהמן 'נֹפֵל עַל הַמִּטָּה' שמצא אחשורוש בו השחתת זרע ולכן אמר שבא לכבוש המלכה.

וּמַאן דְּאָמַר בָּא עַל אֲתוֹנוֹ הָיָה כְּתִיב הָכָא "כָּרַע שָׁכַב" וּכְתִיב הָתָם כָּרַע נָפַל שָׁכָב" (**במדבר כד, ט**) (**שופטים ה, כז**). גרסה זו מוטעית היא מכמה קושיות והגרסא הנכונה היא מה שהביא בספר דקדוקי סופרים מתלמוד כתב יד **כְּתִיב הָכָא** 'נֹפֵל' **וּכְתִיב הָתָם** 'כָּרַע נָפַל' ולמד מזה מה התם ענין בעילה גם כאן ענין בעילה ויליף שהיתה שכיבתו עם בהמה כי 'נֹפֵל וּגְלוּי **עֵינַיִם**' (במדבר כד, ג) ראשי תיבות 'עָוֹן' ואם שוכב עם אשתו מה עון יש לו בשכבו? אלא ודאי ששכב עם בהמתו כאשר הגידה חרפתו באומרה הַהַסְכֵּן הִסְכַּנְתִּי (במדבר כב, ל) שהוא לשון סוכנת כמו שאמרו רבותינו ז"ל.

או יליף לה מדקרי לבעילה בלשון נפילה דאם שוכב עם מינו אין זה נפילה אך בשכבו עם בהמה ודאי זו נפילה וירידה אליו. ומה שנאמר בסיסרא לשון נפילה מפני כי בעילתו היתה סיבת מפלתו שיכלה להרגו בשביל שתש כחו על ידי בעילות.

דף קה:

בִּשְׁכַר אַרְבָּעִים וּשְׁתַּיִם קָרְבָּנוֹת שֶׁהִקְרִיב בָּלָק זָכָה וְיָצְתָה מִמֶּנּוּ רוּת (**במדבר כב, כא**).

נראה לי בס"ד מ"ב קרבנות אלו הקריבם בשלשה מקומות לכך יצתה רות אחר דור שלישי שלו כי היא בת עגלון בן בנו של בלק וגם היא לקחה המלכות בדור שלישי שלה כי דוד המלך ע"ה הוא בן ישי בן עובד בנה של רות.

והנה אחר אותיות 'אל' יש אותיות 'מב' ונראה לי בס"ד רמז הכתוב וְאָבוֹאָה אֶל מִזְבַּח אֱלֹקִים אֶל אֵ־ל שִׂמְחַת גִּילִי (תהלים מג, ד) פירוש אותיות הסמוכים לאותיות 'אֵ־ל' הם שִׂמְחַת גִּילִי כי בשכר מ"ב קרבנות שהיו בשלשה מקומות לקחתי המלכות אני בהיותי דור שלישי, ואסף ע"ה אמר דבר זה ברוח הקודש בעד דוד המלך ע"ה.

ברם הא קשיא באומרו זכה על בלק מה זכות יש לו ביציאת רות ממנו? אדרבה הפסיד כי היתה נשמה קדושה וגדולה והיה מרויח בהיותה אצלו כי הקליפה מרווחת אם תהיה נשמה קדושה כבושה אצלה!

ונראה לי בס"ד בזאת זכה שלא נלקחה רות ממנו על ידי מלחמה כמשפט 'יְפַת תֹּאַר' כאשר היה באמו של אדוניהו ובאמו של אבשלום שהיו יפות תואר שנלקחו במלחמה וגם רות היתה יכולה להלקח מאתו על ידי מלחמה שילחמו בו ישראל ותלקח רות בסוד יפת תואר ותהיה אצל ישראל וממילא היה מפסיד במלחמה כי גם עם מואב אפשר להלחם אחר שהיו הם פושטים ידיהם תחילה וכדהוה בימי דוד המלך ע"ה שנלחמו ישראל עם עמון ועם מואב מטעם שהותרה הרצועה מן הדין, אך הוא זכה שיצתה רות מאיליה בתורת גיורת ולא נשבית במלחמה כמו יפת תואר.

וְאִיבָּעֵית אֵימָא "**וַיִּסְמֹךְ אֶת יָדָיו עָלָיו וַיְצַוֵּהוּ**" (**במדבר כז, כג**). קשא הוה ליה להביא פסוק זה ברישא כיון דהוא פסוק תורה. ונראה לי בס"ד כי פסוק וְיִהְי נָא פִּי שְׁנַיִם (מלכים ב' ב, ט) עדיף טפי כי פסוק 'וַיִּסְמֹךְ יָדוֹ' אין ממנו הוכחה גמורה דיש לומר משה רבינו ע"ה שאני שהיה מפורסם בענוה שלא נמצא עניו כמוהו בישראל בשום זמן וכאשר העידה התורה עליו וְהָאִישׁ מֹשֶׁה עָנָיו מְאֹד מִכֹּל הָאָדָם וכו' (במדבר יב, ג). ועוד יש לומר אין הכי נמי ימצא לפעמים איזה רב שאינו מקפיד אך מועטים אלו שאינם מקפידים אלא אדרבה ישמח בגדולת תלמידו עליו ולכך שמח משה רבינו ע"ה כי הוא מאותם שאינם מקפידים. אך כאן שמצינו דאלישע הנביא ע"ה בקש מאליהו זכור לטוב דבר זה שיהיה פי שנים עליו קשה, אי איכא רובא דאינשי דקפדי או אפילו אם הם מיעוטא איך ישאל ממנו דבר זה, והיה לו לחוש שמא הוא מאינשי דקפדי? אלא ודאי זה דבר ברור דאין אדם מתקנא בתלמידו וכלל זה ישנו בכולי עלמא וליכא אינשי דקפדי אלא אדרבה הרב שמח בגדולת תלמידו עליו! לכך שאל ממנו שיהיה פי שנים ולא חש כלל.

ועוד נראה לי בס"ד מפסוק 'וַיִּסְמֹךְ' ליכא הוכחה כלל ורק רמז בעלמא יען דיש לומר בודאי אף על פי שסמך שתי ידיו יודע הוא דאי אפשר להשיג כמו שיעור חכמתו אלא לשליש או לרביע ולמה יתקנא ממנו? אבל פסוק 'וְיִהְי נָא פִּי שְׁנַיִם בְּרוּחֲךָ אֵלָי' קאמר להדיה שיהיה כפליים עליו להכי אקדמי להאי קרא ברישא כי ממנו איכא הוכחה גמורה.

"**וַיָּשֶׂם** ה' **דָּבָר בְּפִי בִלְעָם**" **רַבִּי אֶלְעָזָר אוֹמֵר: מַלְאָךְ** (במדבר כג, ה). פירוש כל כח השלוח מאת ה' לעשות פעולה בעולם הזה נקרא בשם מַלְאָךְ ואפשר לומר דנקרא בשם מַלְאָךְ מפני שנמשך מאותיות שם הוי־ה ושם אדנ־י [65+26=91] שמספרם מַלְאָךְ [91].

וְרַבִּי יוֹנָתָן אָמַר 'חַכָּה' נראה לי בס"ד חַכָּה 'כֹּחַ הֵ"א' דהיינו כח חמשה גבורות מנצפ"ך שהם בחמשה מוצאות הפה שמהם נעשה הדיבור ויוצא לחוץ והשם יתברך שם לו כח הי' גבורות מנצפ"ך לתפוס חמשה מוצאות הפה שלו שלא יוציא מהם דבור רע.

או יובן בס"ד 'חַכָּה' ח' כה דידוע מה שאמר רבינו ז"ל בשער הפסוקים פרשת בלק שיש אורות של לאה בלועים במקום אחד וממקום הזה יוצא הארה לחיצונים ושם היא אחיזת בלעם ולכך נקרא 'בִּלְעָם' לשון בְּלִיעָה עד כאן דבריו עיין שם. והנה ח' פעמים כ"ה עולה מספר מאתים [25×8=200] כמנין לֵאָה במלואה כזה למ"ד אל"ף ה"י [200] וזהו שאמר 'חַכָּה' ח' כ"ה, רמז לאורות לאה שהיא ח' פעמים כ"ה כלומר בהארה זאת שהיא במקום אחיזתו בה עצמה תפס את פיו שלא יקלל. **אי נמי** ח' פעמים כ"ה עולה קֶסֶם [200] והוא עשה קסם כדי לקלל והשם יתברך הפך הקסם לחכה לאחז אותו שלא יקלל.

או יובן בס"ד דלבן נתגלגל בבלעם כמו שאמר רבינו האר"י ז"ל וידוע דלבן אמר ליעקב אבינו ע"ה עד 'הַגַּל' הזה שלא אבא אליך לרעה (בראשית לא, נב) ולכן בלעם שהוא עצמו לבן עשה לו 'חַכָּה' [33] כמספר 'גַּל' [33] לרמוז לו שיזכור העדות של הגל שהעיד עליו שלא יעשה רעה לזרעו של יעקב.

ונראה עוד לפרש בס"ד כח המושך נקרא 'חַכָּה' כמו שאמרו על פסוק תִּמְשֹׁךְ לִוְיָתָן בְּחַכָּה (איוב מ, כה) שקאי על כח המושך שימשוך את לויתן בו ולכן בסדום שהמטיר עליהם אש וגפרית מלח מן השמים (בראשית יט, כד) הניח בארץ כח המושך שמשך האש וגפרית בסדום דוקא ולא יתפשטו חוצה לסדום

ובזה פרשתי בס"ד וַתַּבֵּט אִשְׁתּוֹ מֵאַחֲרָיו וַתְּהִי נְצִיב מֶלַח (בראשית יט, כו) וקשא דהוה ליה למימר 'מֵאַחֲרֶיהָ'? ובזה מובן שפיר כי כח המושך הנקרא 'חַכָּה' רמוז באחורי

אותיות 'לוֹט' כי אחורי למ"ד יש כ"ף ואחורי וי"ו יש ה"א ואחורי טי"ת יש חי"ת והיא הביטה בכח המושך אשר באויר ומשך אותה למקום המטר של אש וגפרית מלח ולכך וַתְּהִי נְצִיב מֶלַח.

והנה בלעם היה שונא ישראל מפני שנדבק ונאחז בחלקים הרעים אך הקדוש ברוך הוא משך אותו בכח המושך אל חלקים הטובים ונהפכה שנאתו לאהבה ובירך אותם. ועוד נראה לי דבלעם עיקרו מאותיות דעת דחכמה כנזכר בשער הפסוקים פרשת בלק ולכן לקח אותיות מן אותיות חכמה ואחזו בה.

מִבִּרְכָתוֹ שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע אַתָּה לָמֵד מָה הָיָה בְּלִבּוֹ בִּיקֵּשׁ לוֹמַר שֶׁלֹּא יְהוּ לָהֶם בָּתֵּי כְנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת (דברים כג, ו). כי ידוע בית הכנסת ובית המדרש נחשבת התורה שם קבע וידוע דקיימא לן כל הקבוע כמחצה על מחצה דמי (כתובות טו, א) ואם אין להם בתי מדרשות אין לתורתם דין קבוע דאין קביעות אלא על ידי מקום וכן בתפילה אמרו כל הקובע מקום לתפלתו אלקי אברהם יהיה בעזרו (ברכות ו:) ואם אין להם בתי כנסיות אין קבע לתפלתם.

והנה כל הקללות אשר הוכרח להוציאם ברכות הטילו בלק ושריו עין הרע בהם ולכך חזרו אחרי זה לקללה ורק זאת לא הבינו כונתו ואמרו מה הפרש יש בין אם יש להם בתי כנסיות ובתי מדרשות בין אם אין להם ולומדים ומתפללים בביתם? לכך לא שמו לבם על ברכה זו של בתי כנסיות ומדרשות ולא הטילו בה עין הרע ולכן נשארה ברכה זו קיימת בישראל לעולם.

"**כְּנָחָלִים נְטָיוּ**" **לֹא יִהְיֶה לָהֶם זֵיתִים וּכְרָמִים** (במדבר כד, ה). קשא למה נקיט תרין אלין דוקא שהם זית וגפן כי כרמים רצונו לומר גפנים ולא נקיט תאנה ורמון ותמרים הנזכרים גם כן בשבעת המינים?

ונראה לי בס"ד נקיט זיתים שמהם יוצא השמן להדליק בבתי כנסיות ובתי מדרשות לעסוק בתורה כמו שאמרו רבותינו ז"ל (צד.) על פסוק 'וְחֶבֶל עַל מִפְנֵי שָׁמֶן' (ישעיה י, כז) חובל עולו של סנחריב מפני שמנו של חזקיהו שהיה דולק בבתי כנסיות ובתי מדרשות וגם עוד השמן שיוצא מן הזית מסוגל לזכירה להשיב התלמוד וכנזכר בגמרא (הוריות יג:) וכן נקיט כרמים שהם גפנים שמהם יוצא היין שהוא יפה לתלמוד

תורה כמו שאמרו רבותינו ז"ל (לח.) נכנס יין יצא סוד, וכן אמר רבינו הקדוש הבו חמרא לדרדקי כי היכי דלימרו מילי, וכן אמר רבא חמרי וריחני פקחין (הוריות יג:) ולכך רצה בהעדר שתי מינים אלו מפני שמהם יצא הרווחה בתלמוד התורה.

או יובן רצה לקללם בזיתים כי בישראל כתיב וּנְתָנְךָ ה' אֱלֹקֶיךָ עֶלְיוֹן עַל כָּל גּוֹיֵי הָאָרֶץ (דברים כח, א) והיינו שנמשלו לשמן זית שהוא צף ועליון על כל המשקים. **גם** קללם בזיתים רצונו לומר שלא יהיה להם דמיון הזיתים דכתיב בישראל כְּשָׁתְלֵי זֵיתִים סָבִיב לְשֻׁלְחָנֶךָ (תהלים קכח, ג) ואמרו בזוהר הקדוש (זהר חלק ג' דף קכו.) מהו כשתלי זיתים? אלא מה זית בין בסתווא בין בקייטא לא אתאבידו טרפוי כך ישראל וכו'. **גם** ישראל נמשלו לגפן דאמרו רבותינו ז"ל (זהר ויחי דף רלט:) מה גפן לא מקבל נטיעה אחרא כך ישראל לא יתערבו בגוים. **וגם** עוד מה גפן זה יוצא ממנו יין למצות הרבה ברכת המזון ומילה ואירוסין וקדוש והבדלה וכיוצא וכל אלו קשים ומרים על בלעם.

לֹא יִהְיֶה רֵיחָן נוֹדֵף (**במדבר כד**, ו). נראה קפיד על זה משום דאם יהיה ריחן נודף בתורה ומצות אצל אומות העולם באים כמה גויים ומתגיירים ונוספים על ישראל וכמו שאמרו רבותינו ז"ל במדרש (בראשית רבה צח, יב) יִשָּׂשכָר חֲמוֹר גָּרֶם (בראשית מט, יד) פירותיו של ישששכר גסין היו והיה שבטו של ישששכר נוטל מהם על החמור ומביאם לזבולון והיה זבולון נוטל מהם ומפרש לים והיו אומות העולם רואין אותם ותמיהין עליהם, והיו אומרים להם ישראל על פירות אלו אתם תמיהין? אלו הייתם רואין לאדוניהם של אלו עוסקין בתורה היה לתמוה עליהם! והרבה גוים היו באין ורואין אותם ומתגיירים עיין שם כן תמצא תמיד בכל עת שהגוים מתגיירים בשינוי כשרואין ריח של ישראל נודף.

לֹא יִהְיֶה לָהֶם מְלָכִים בַּעֲלֵי קוֹמָה (**במדבר כד**, ו). קשה מאי אכפת לו בזה ואם בשביל שבעלי קומה נאים יותר, יקלל ביופי הפנים ובמראה הגוף שיהו שחורים ומכוערים דזה קשה יותר?

ונראה לי דאמרו רבותינו ז"ל (משנה אבות ה, ה) עֲשָׂרָה נִסִּים נַעֲשׂוּ לַאֲבוֹתֵינוּ בְּבֵית הַמִּקְדָּשׁ וחד מנייהו 'עוֹמְדִים צְפוּפִים וּמִשְׁתַּחֲוִים רְוָוחִים' ואם תהיה קומתן ארוכה יהיה שיעור הנס יותר פלא גדול ועינו צרה בפליאות הנס ולכך בקש שיהיו קצירי

קומה למעט פליאות הנס וגודל שיעורו.

ומה שאמר '**לֹא יִהְיֶה לָהֶם מֶלֶךְ בֶּן מֶלֶךְ**' קשא כיון דיש להם מלך מה אכפת לו בזה שלא יהיה מלך בן מלך? ונראה לי בס"ד כי מלך בן מלך יש להם עושר גדול כי כל מלך מניח אוצרות ממון ואם ימלוך בנו לוקח אותם וכיון דהמלכים שלהם עשירים יהיו תקיפים במלכותם מה שאין כן אם ימלוך עליהם מלך שאינו בן מלך אין בידו עושר גדול וגם הוא צריך לבזבז ממונם לעצמו כמו שאמרו רבותינו ז"ל (הוריות ט.) אם אין לו גדלהו משל אחיו.

גם עוד יובן הטעם שהקפיד על זאת כיון שאם ימות המלך צריכין להעמיד מלך חדש אשר יבחרו בו מוכרח שיהיה מחלוקת ומריבה ביניהם דעל הרוב לא ישוו כולם בדעת אחת לבחור במלך אחד אלא זה בוחר לזה וזה בוחר לזה ואז הם בהם נלחמים זה בזה ויהיו נזוקין בממון ובנפשות מה שאין כן אם תהיה המלוכה אצלם בירושה שימלוך מלך בן מלך אין עושין מלחמה ולא מריבה ביניהם.

אי נמי אם המלך יודע שלא תסוב המלכות אחריו לבניו לא ישגיח על טובת עמו ומדינתו אלא יהיה כל השתדלותו לאסוף הון בביתו שיהיה ביד בניו אחריו.

דף קו.

אֲבָל בִּלְעָם הָרָשָׁע בֵּרְכָן בְּאֶרֶץ . קשא אם הארז גרוע בברכה איך המשיל הכתוב את הצדיק לארז דכתיב צַדִּיק כַּתָּמָר יִפְרָח כְּאֶרֶז בַּלְּבָנוֹן יִשְׂגֶּה (תהלים צב, יג)?

ונראה לי בס"ד הארז יש בו דמיונות למעליותא ויש בו דמיון לריעותא והצדיק נמשל לארז בדמיון המעליותא שבו דוקא דהא לא אמר קרא 'כְּאֶרֶז' בסתם אלא פירש ואמר כְּאֶרֶז בַּלְּבָנוֹן יִשְׂגֶּה, דאמר 'יִשְׂגֶּה' כלומר למעליותא דאית ביה דישגה קאמר אבל בלעם אמר כַּאֲרָזִים עֲלֵי מָיִם (במדבר כד, ו) עשה הדמיון לארזים בסתם ולא פירש למעליותא דוקא אלא כַּאֲרָזִים למעליותא ולריעותא דאית בהו ולכן אמר נַעֲתָרוֹת נְשִׁיקוֹת שׂוֹנֵא (משלי כז, ו) זה בלעם, נַעֲתָרוֹת 'נהפכות' כמו שפירש רש"י ז"ל והיינו אם תהפך הארז שברכם בו ודימה אותם אליו יהיה צירוף זָרָא כי 'אֶרֶז' למפרע 'זָרָא' על דרך מה שאמר הכתוב וְהָיָה לָכֶם לְזֶרַע (במדבר יא, כ) לומר שהוא כיון בדמיון

הארז על דמיון הזרא ולא על דמיון מעליותא דאית ביה.

ומה שאמר '**וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁזָּכָה קָנָה לִיטּוֹל מִמֶּנּוּ קוּלְמוֹס**' פירוש אפילו התלוש זכה וכמו שפירוש מהרש"א ז"ל ובזה ניחא הנמשל גבי ישראל שאפילו הגולה ונעקר ממקומו הנה הוא מרביץ תורה ומלמדה בכל מקום שהולך שם.

שִׁלְשָׁה הָיוּ בְּאוֹתָהּ עֵצָה, אֵלּוּ הֵן: בִּלְעָם, אִיּוֹב וְיִתְרוֹ. בִּלְעָם שֶׁיָּעַץ נָהֳרַג, אִיּוֹב שֶׁשָּׁתַק נִידּוֹן בְּיִסּוּרִין, וְיִתְרוֹ שֶׁבָּרַח זָכוּ בָּנָיו לֵישֵׁב בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית (שמות א, י) (דברי הימים א ב, נה). קשא מה הפרש יש בין שתיקה לבריחה, הלא שוין הם בפעולה זה לא יעץ רע וזה לא יעץ רע?

ונראה לי בס"ד כי הם הושיבו מיעצים שלשה דלעולם אינם צריכים אלא לשתי דעות כי דעת אחת אין סומכים עליה וצריך שתים דוגמה לעדות דְּעַל פִּי שְׁנַיִם עֵדִים יָקוּם דָּבָר (דברים יט, טו) והניחו שלשה, מפני דחוששים שמא השנים לא ישתוו בדעת אחת לכך הביאו שלישי להכריע שאם יאמר כראשון יעשו כראשון ואם יאמר כשני יעשו כדברי השני.

ולכך הושיבו בענין העצה הזאת שלשה בלעם ראשון ואיוב שני ויתרו שלישי ותחילה הגיד בלעם דעתו ואם היה איוב חולק ואומר לא טובה עצת בלעם אלא אומר עצה אחרת היו שואלין מן השלישי יתרו אם אומר טובה עצת בלעם נעשו שנים והיו עושין כבלעם ואם אומר טובה עצת איוב נעשו שנים בעצה זו והיו עושין כאיוב.

אך המה ראו שאחר שאמר בלעם עצתו שתק איוב ולא ערער עליו וידוע בכל מקום אמרינן שתיקה כהודאה (יבמות פז:) וכיון ששתק נמצא הודה לדברי בלעם ונעשו שנים ותו לא היו צריכין לשאול מיתרו על זאת. נמצא עמדה העצה בשתיקת איוב והרי הוא פעל רע בשתיקתו ויתרו כיון שראה כך חשב להציל את ישראל מעצה זו, מה עשה? ברח ונפקד מקומו מהם והיה להם דת ומשפט ידוע שאם גוזרים גזרה ומת אחד משרי המלכות מבטלים אותה גזרה, לכך כיון שברח יתרו ונחסר מהם בטלו אותה גזרה מכל ישראל הנמצאים ונולדים.

אך מחמת שלא מת אלא רק נפקד מושבו הניחו מקצת ממנה ואמרו רק הבנים הנולדים מכאן ולהבא ישליכו בנהר וגם הנולדים אין משליכים אלא רק הזכרים ולא

הנקבות מה שאין כן עצת בלעם היתה על כל ישראל אנשים ונשים וטף ובריחה של יתרו הצילה את הנמצאים כולם ורק הנולדים קימו הגזרה בזכרים בלבד ולכן יתרו זכה וכו' אבל איוב שעשה רעה בשביל ששתק ודנו מזה שתיקה כהודאה בכף הדמיון שהוא לא דבר בפיו כלום לכך נידון ביסורין שלקה בצרעת שהוא דומה למת בכף הדמיון שאמרו מצורע חשוב כמת (נדרים סד:) ואינו מת ממש.

אָמַר רַיש לָקִישׁ: אוֹי מִי שֶׁמְּחַיֶּה עַצְמוֹ בְּשֵׁם אֵ־ל (**במדבר כד, כג**). הנה פירוש ראשון של רש"י ז"ל [עושה עצמו אלוה כמו פרעה וחירם] דחוק ופירוש השני שכתב שמעדן עצמו בעולם הזה, צריך להבין היכא רמיזה עולם הזה בשם א־ל?

ונראה לי בס"ד דאמרו רבותינו ז"ל (מדרש רבה בראשית יב, ט) עולם הזה נבראת באות ה' ועולם הבא ביו"ד שנאמר כִּי בְיָ־הּ יְהֹוָה צוּר עוֹלָמִים (ישעיה כו, ד) וידוע דאות ה' של השם מספרה 'א־ל' כן יש לה שלשה מיני מלואים דיודי"ן ואלפי"ן וההי"ן שם ה"י ה"א ה"ה [31] סך הכל עולה מספר 'א־ל' נמצא עולם הזה נבראת באות ה"א שמספרה 'א־ל'.

או יובן בס"ד דידוע ישראל יכולים לינק גם מן החסדים שהוא סוד 'אֵ־ל' דכתיב חַסְדּ אֵ־ל כָּל הַיּוֹם (תהלים נב, ג) אבל אומות העולם אינם יכולים לינק אלא מן הגבורות ולעתיד כאשר יתמתקו הגבורות ויהיו בסוד חסדים שהוא שם 'אֵ־ל' יאבדו העכו"ם כי אין להם מקום לינק ממנו.

אוֹי לָהּ לְאוּמָּה שֶׁתִּמָּצֵא בְּשָׁעָה שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה פִּדְיוֹן לְבָנָיו, מִי מַטִּיל כְּסוּתוֹ בֵּין לָבִיא לְלָבִיאָה בְּשָׁעָה שֶׁנִּזְקָקִין זֶה עִם זֶה? (**במדבר כד, כג**). נראה לי בס"ד ידוע מה שאמר רבינו האר"י ז"ל אותיות מ"ם פ"ה דמנצפך הם בחינת הבל אך אותיות נצ"ך דמנצפך הם בחינת קין והם גבורות קשות מאד ועיקר המיתוק והתיקון צריך להיות בהם והם בסוד המעשה שהם של זרוע וכף ואצבעות ולכן נתקנים על ידי מעשה המצות, אך אותיות מ"ם פ"ה הוא סוד הבל ונתקנים על ידי הבל עסק ולימוד התורה.

וידוע עיקר הגאולה תהיה על ידי מיתוק ותיקון אותיות נצ"ך דמנצפ"ך ואמרתי בס"ד טעם לזה לכן תמצא מלוי אותיות 'נצך' כזה נו"ן צד"י כ"ף הם אותיות 'פִּדְיוֹן' כי פדיון ישראל תלוי בתיקון של קין שהוא על ידי מתוק ותיקון אותיות נצ"ך. ולזה אמר בְּשָׁעָה

שֶׁעוֹשֶׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא 'פִּדְיוֹן' לְבָנָיו, רמז לתיקון אותיות 'נצך' דמלוי שלהם הוא אותיות 'פִּדְיוֹן', וְעוֹשֶׂה הוא לשון תיקון כמו וּבֶן הַבָּקָר אֲשֶׁר עָשָׂה (בראשית יח, ח).
או יובן בס"ד 'פִּדְיוֹן' אותיות 'דו פני' רצונו לומר שתי פנים שהם שני שמות א־ל של פנים העליונים ודו רצונו לומר שתים.
ועוד נראה לי בס"ד על פי מה שאמר רבינו האר"י ז"ל בשער מאמרי רשב"י בהקדמת בראשית הגאולה היא ביסוד ופדיון במלכות ואין פדיון אלא על ידי דבר אחר שיכנס במקומו לפייס הסטרא אחרא כמו שנאמר פְּדָעֵהוּ מֵרֶדֶת שָׁחַת מָצָאתִי כֹּפֶר (איוב לג, כד) ואין מתפייס הסטרא אחרא אלא אם כן זה הנכנס במקומו דומה לו ושמו כשמו וזהו סוד 'מֵרֶדֶת שָׁחַת מָצָאתִי כֹּפֶר' ראשי תיבות 'מִשְׁמְךָ' עד כאן לשונו עיין שם.
והנה כתיב וְאֶתֵּן אָדָם תַּחְתֶּיךָ וּלְאֻמִּים תַּחַת נַפְשֶׁךָ (ישעיה מג, ד) והיינו אלופים של עשו שהם עכו"ם דכתיב בהו לשון לאום כמו שנאמר וּלְאֹם מִלְאֹם יֶאֱמָץ (בראשית כה, כג) והטעם שזה ראוי להיות תחת נפש מישראל כי בפדיון צריך כופר וצריך להיות במי שדומה לו ושמו כשמו כמו שאמר רבינו האר"י ז"ל וכנזכר לעיל.
וידוע שישראל ואומת עשיו דומין בשם שישראל נקראו בשם יעקב וידוע כי שם יעקב הוא כפול כמו שנאמר וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב יַעֲקֹב (בראשית מו, ב) ושני פעמים יַעֲקוֹב מלא בוא"ו [188×2=376] עולה גימטריא עֵשָׂו [376] וזהו שאמר אוֹי לָהּ לְאוּמָּה, היא אומת עשו שהם עכו"ם, שֶׁתִּמָּצֵא בְּשָׁעָה שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה פִּדְיוֹן לְבָנָיו, 'פִּדְיוֹן' דייקא דהפדיון צריך כופר במי ששמו כשמו דנמצא הם מזומנים לקבל הפרענות של ישראל משאר אומות ששוים בשם כאמור ודקדק לומר 'בְּשָׁעָה שֶׁהַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא עוֹשֶׂה' כלומר על ידו ולא על ידי שליח.
בּוֹא וַאֲשַׁיְּאֲךָ עֵצָה עֲשֵׂה לָהֶן קְלָעִים וְהוֹשֵׁיב בָּהֶן זוֹנוֹת (במדבר כה, א). נראה לי בס"ד נקיט **קְלָעִים** כי כל קלע [200] עולה מספר קסם [200] והיינו שיעץ אותו שיעשה הקלע על ידי קסם כדי שיצליח בפעולה שחושב לעשות בו.
ומה שאמר **שֶׁעָשָׂה לָהֶם הַקְּלָעִים מֵהַר שֶׁלֶג עַד בֵּית הַיְשִׁימוֹת**, נראה לי בס"ד בשמות של מקומות מסמן בהם על העבירה שעשו שם והיינו שהיתה העבירה בזנות שהוא תאות המשגל ושלג בהפוך אתוון שגל. או אותיות 'מֵהַר שֶׁלֶג' הם אותיות 'הַר מְשַׁגֵּל'

ומקום בית 'הַיְשִׁמוֹן' הוא אותיות 'וַי נְשָׁמָה' על דרך שאמרו רבותינו ז"ל (תענית כז:) בפסוק וַיִּנָּפַשׁ (שמות לא, יז) וי אבדה נפש.

רְצוֹנְךָ שֶׁתִּשְׁתֶּה כּוֹס שֶׁל יַיִן? (**במדבר כה, א**). הא דאומרת לו שישתה אחרי אומרה אליו 'שֵׁב וּבְרוֹר לְעַצְמְךָ' היינו כדי שלא ירגיש שרוצה להשקותו יין כדי שישתכר ותזנה עמו כי אפשר כיון דעדיין שפוי בדעתו יחוש לכך ולא ישתה אלא אחר שאומרת לו שב וברור לעצמך אומרת לו שתה כוס אחד של יין כדי שתתפקח ותברור יפה ולא תטעה לברור פשתן שהוא רך שקורין חימ"י כי ידוע דהיין מפקח כמו שאמר רבא חמרא וריחני פקחין (יומא עו:) ולכן אומרת לו גם כן 'שֵׁב וּבְרוֹר לְעַצְמְךָ' רצונו לומר לא תברור בהיותך עומד אלא שב וברור כדי שתברור יפה בישוב הדעת שזה צריך בדיקה יפה ולכן אמרה לו '**כּוֹס**' אחד כי לא להשתכר אתה צריך אלא כדי שתתפקח מכח היין אך היין היה חזק מאד וכוס אחד משכר האדם יותר מעשרה כוסות ולכך כֵּיוָן שֶׁשָּׁתָה 'כוס אחד' בָּעַר בּוֹ.

וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁאֵינִי מַנְחַתְּךָ עַד שֶׁתִּכְפּוֹר בְּתוֹרַת מֹשֶׁה רַבְּךָ, שֶׁנֶּאֱמַר: "הֵמָּה בָּאוּ בַעַל פְּעוֹר וַיִּנָּזְרוּ לַבֹּשֶׁת וַיִּהְיוּ שִׁקּוּצִים בְּאָהֲבָם" (**הושע ט, י**) (**במדבר כה, א**) . נראה לי בס"ד הא דנקיט לשון שִׁקּוּצִים דידוע אות של ישראל הוא התפילין וכתבנו במקום אחר שי"ן של ג' ראשין בתפילין של ראש היא רומזת לשלשה אבות ושי"ן של ד' ראשין רומזת לארבע אמהות, נמצא דאבות ואמהות רמוזים באות של ישראל הוא התפילין של ראש דעליו נאמר וְרָאוּ כָל עַמֵּי הָאָרֶץ כִּי שֵׁם ה' נִקְרָא עָלֶיךָ וְיָרְאוּ מִמֶּךָּ (דברים כח, י) ואמר רבי אליעזר אלו תפילין שבראש (ברכות ו.) ואם ישראל עושין רצונו של מקום נמצא הלכו בדרך אבותם ואמותם אז מאירים להם שני שיני"ן אלו ויגין עליהם זכות אבות ואמהות, ואם אין עושין רצונו של מקום יהיו השיני"ן כמו קוצין להם על אשר נבדלו מדרך אבותם ואמותם ולכן באין עושין רצונו של מקום כתיב בהו 'וַיִּהְיוּ שִׁקּוּצִים בְּאָהֲבָם' חלק תיבת שִׁקּוּצִים לשנים וקרי בה 'ש' קוצים' כי השינין יהיו קוצים להם.

"**וַתִּקְרָאן לָעָם לִזְבְחֵי אֱלֹהֵיהֶן**" **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: עֲרוּמוֹת פָּגְעוּ בָּהֶן** (**במדבר כה, ב**). יש להבין היכא משמע זה בכתוב? ונראה לי בס"ד דרבי אלעזר גם כן דריש 'וַתִּקְרָאן'

לשון קֶרִי שנעשו בעלי קריין אך מפרש איך נעשו בעלי קריין מכח ראייתם בלבד? לכך אמר ערומות פגעו בהם לכך גבר בהם כח התאוה ונעשו בעלי קריין.

ורבי יהושע סבירא ליה 'נַעֲשׂוּ בַּעֲלֵי קְרִיִּין' אפילו בשביל ראיית פניהם ואינו מוכרח לומר 'עֲרוּמוֹת פָּגְעוּ בָּהֶם' כי הכתוב לא אמר אלא 'וַתִּקְרֶאן'.

"**גַּמְלָא אָזַל לְמֵיבָּעֵי קַרְנֵי, אוֹדְנֵי דְּהָווּ לֵיהּ גְּזִיזוֹ מִינַּיְיהוּ**" (**במדבר כה, א**). נראה לי בס"ד משל זה על בלעם דידוע מה שאמר רבינו האר"י ז"ל בשער הפסוקים דהפתויים של העבירה נמשכים מן נוקבא דקליפה והפרענות והעונשים נמשכים ובאים על ידי דוכרא דקליפה. וידוע הנחש מן נוקבא דקליפה והשטן מן דוכרא דקליפה ושניהם כוחות שלהם הם באות נו"ן שבשמם ותחילה יתחיל רע דנוקבא שהוא נחש לפתות מכח הנו"ן שבשמו ואחר כך יבא רע דדוכרא דקליפה שהוא השטן להזיק בכח אות נו"ן שבשמו ואם כן סדרן בזה אחר זה הוא 'נָחָשׁ שָׂטָן' דבזה נמצא הנוני"ן שהם כוחות שלהם עומדים בקרנות שלהם בחבורם זה אחר זה שכל נו"ן היא בקרן אחת. והנה בלעם כשנתן עצה לפתות זו העצה באה לו מן נוקבא דקליפה שהוא הנחש מצד נו"ן שבו שמשם כוחו ואחר כך כאשר יצא מזה הפתוי פועל רע שנהרגו כ"ד אלף במגפה זה בא מדוכרא דקליפה שהוא השטן מצד נו"ן שבו, וזהו שאמרו '**גַּמְלָא אָזַל לְמֵיבָּעֵי קַרְנֵי**' כלומר בלעם הלך לתבוע שכר הפעולות שנעשו משני קרנות שהם נו"ן דנחש העומדת בקרן אחד ונו"ן דשטן העומדת בקרן השני בהיותם דבוקים ומחוברים זה בזה שמשם באה פעולת עצת הפתויים ופעולת הפורענות במגפה, ואז '**אוֹדְנֵי דְּהָווּ לֵיהּ גְּזִיזוֹ מִינַּיְיהוּ**' כי הוא היה לו כח בהבל פיו לקלל מכח היניקה שהיה לו מן שתי אותיות מ"ם פ"ה דמנצפ"ך שהוא סוד הבל ועתה שהרגוהו בטלה יניקתו ובטלה שליטתו.

או יובן כי הוא גם כן היה לו חלק 'במ"ב קָרְבָּנוֹת שֶׁהִקְרִיב בָּלָק' על פי דבריו ועצתו של בלעם ואלו המ"ב רמוזים בראש וסוף '**בִּלְעָם**' שהם באזנים ועתה שהרגוהו גזזו מיניה אותו שכר של מ"ב שהם עומדים בשמו כשתי אזנים מכאן ומכאן וגבר ישראל! **בַּתְּחִלָּה נָבִיא וּלְבַסּוֹף קוֹסֵם** . פירש רש"י ז"ל אחר שנתן עיניו לקלל את ישראל. וקשא לפירושו והלא כל דברי הנבואה אשר נכתבה בתורה על שמו היו אחר שנתן

עיניו לקלל? על כן יש לפרש אחר שנתן עצה לבלק להחטיא את ישראל ושוב ראיתי להרמ"ה בשיטה שפירש כן.

ומה שאמר 'שֶׁקִּיְּימוּ בּוֹ אַרְבַּע מִיתוֹת בֵּית דִּין' פירש רש"י ז"ל דכתיב עַל־חַלְלֵיהֶם (יהושע יג, כב) מיתות הרבה משמע. וגם על זה קשא דהא תיבת 'חַלְלֵיהֶם' קאי על מלכי מדין (במדבר לא, ח) וכן הקשה עליו הרמ"ה ולכך פירש הרמ"ה ז"ל דמפיק לה מן 'הָרְגוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בַּחֳרֵב' וזה לשונו: מכדי עד השתא בבני ישראל משתעי אמאי אצטריך למימר 'הָרְגוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל'? אלא לומר לך שהרגוהו בכל מיני הריגות של בני ישראל והיינו ארבע מיתות בית דין, כיצד עשו? זה אוחז האבן בידו וזה מדליק את הפתילה של אבר לזרקה לתוך פיו וזה אוחז את החרב בידו ושנים תופסין בסודרין וכוונו זריקת האבן עם זריקת הפתילה לתוך מעיו והתזת ראשו, ומשיכת הסודרין בבת אחת אבל בזה אחר זה אין כאן ארבע מיתות דגברא קטילא קטלי ואזלי. ואיכא דדייק לה מדכתיב 'עַל־חַלְלֵיהֶם' ולאו מלתא היא דהא קרא גבי מלכי מדין כתיב עד כאן לשונו.

ונראה דרש"י ז"ל ידע דכתיב 'עַל־חַלְלֵיהֶם' על מלכי מדין אך מפרש חלליהם דמלכי מדין רצונו לומר מיתות הרבה שעשו בהם כמה מיני מיתות לזה הרגו בחרב ולזה בחנק ולזה בסיף ולזה בסקילה ומפרש דמה שאמר קרא אחרי זה 'וְאֵת בִּלְעָם בֶּן בְּעוֹר הָרְגוּ בֶּחָרֶב' (במדבר לא, ח) היינו 'בֶּחָרֶב' שיש אתו עמו כל אותם מיני חללים שעשו למלכי מדין דכתיב בהו 'עַל־חַלְלֵיהֶם'.

ופירוש זה מוכרח דהא תלמודא נקיט מלתיה דרב על פסוק 'הָרְגוּ בְנֵי יִשְׂרָאֵל בַּחֳרֵב עַל [אֶל] חַלְלֵיהֶם' (יהושע יג, כב) ובמקרא לא כתיב כן אלא כתיב וְאֶת מַלְכֵי מִדְיָן הָרְגוּ עַל חַלְלֵיהֶם אֶת אֱוִי וכו' וְאֵת בִּלְעָם בֶּן בְּעוֹר הָרְגוּ בֶּחָרֶב (במדבר לא, ח) וכיון דתלמודא נקיט 'עַל־חַלְלֵיהֶם' דכתיב ברישא אחר סוף הפסוק משמע דרצונו לקשר הריגת בלעם עם תיבות של 'חַלְלֵיהֶם' דהיינו בחרב שיש בו כל מיני חללים הרמוזים בתיבת חלליהם דמלכי מדין. **ודע** דמה שאמר אֶל־חַלְלֵיהֶם טעות הוא וצ"ל עַל־חַלְלֵיהֶם וכן גריס רש"י ז"ל להדיה וכן הביא בספר דקדוקי סופרים מתלמוד כתב יד וכל דפוסים הישנים.

דף קו:

בַּר תְּלָתִין וּתְלַת שְׁנִין בִּלְעָם חֲגִירָא כַּד קָטֵיל יָתֵיהּ פִּנְחָס לִיסְטָאָה (שמות א, י) (**תהלים נה, כד**). זה המאמר הפך מאמר רבי סמון שאמר בלעם היה מיועצי פרעה שיעץ על ישראל בהיותם במצרים קודם שנולד משה רבינו ע"ה. ואם נאמר מדרשים חלוקים הן ואיכא טובא כהאי גונא מדרשים חלוקים מכל מקום הדבר יפלא כי בדברי רבינו האר"י ז"ל (בשער הגלגולים דף כב) כתוב להדיה יונו"ס ויומברו"ס בני בלעם הרשע עשו את העגל בחודש תמוז עיין שם. וגם בשער הגלגולים הנזכר (הקדמה לו דף מה) מפורש בדברי רבינו האר"י ז"ל בסוד הכתוב בַּחֲצִי יָמָיו יַעַזְבֻנוּ (ירמיה יז, יא) על בלעם הרשע דהיה בר ל"ג שנה כשנהרג ועיין בשער הפסוקים פרשת ויצא בפסוק וַיִּשְׁמַע אֶת דִּבְרֵי בְנֵי לָבָן (בראשית לא, א) ושם בפרשת בלק בפסוק תָּמֹת נַפְשִׁי מוֹת יְשָׁרִים (במדבר כג, י) והרי דברים אלו סתרי אהדדי דאם בשנה ראשונה לצאתם מארץ מצרים שעשו את העגל היו בניו של בלעם איך אפשר לומר שנהרג בן ל"ג שנים בסוף הארבעים שנה שיצאו ממצרים? ואי אפשר ליישב בדברי רבינו האר"י ז"ל לומר 'תרי בלעם הוו' ובזוהר הקדוש (פרשת בלק דף קצד) מפורש דבני בלעם עשו את העגל אך יש לומר דלא סבר הזוהר דהיה בן ל"ג שנה כשנהרג.

ונראה ליישב בס"ד דמפורש בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער הגלגולים דאף על גב דכל גלגול הוא משעת לידה עם כל זה יזדמן וימצא שתתגלגל נפש בגוף האדם אחר שנולד בכמה שנים וזה נקרא 'גלגול בחיים' ומבואר אצלי במקום אחר דנראה מדברי רבינו האר"י ז"ל כאשר תתגלגל הנפש בגוף האדם אחר שנולד שזה נקרא גלגול בחיים יפסקו לה חיים חדשים על היותה בגוף האדם ורק אם תבא הנפש בגוף האדם בסוד העיבור אין פוסקים לה חיים אבל אם תכנס בגוף בסוד הגלגול מוכרח שיפסקו לה חיים חדשים כמה תהיה בגוף זה יען כי כל הנכנסת בגוף בסוד הגלגול אינה נפרדת מן הגוף אלא בשעת מיתה שצריך שתראה היא צער מיתה ולא סגי בלאו הכי כיון שהיא נכנסה בסוד הגלגול אינה נתקנת אלא רק אם תראה צער מיתת הגוף וזה ברור. והנה מפורש בדברי רבינו האר"י ז"ל דלבן הארמי נתגלגל תחילה בבעור אביו של בלעם ואחר כך נתגלגל בבלעם ואחר כך בנבל הכרמלי ועל גלגול זה של נבל הכרמלי

נתנבא בלעם תָּמֹת נַפְשִׁי מוֹת יְשָׁרִים כנזכר בדברי קדשו ז"ל.
ולפי זה יש לומר לעולם לבן מיועצי פרעה היה קודם שנולד משה רבינו ע"ה אך עדיין נתגלגלה בו נפש לבן הארמי ואחר שיצא ממצרים בשש או שבע שנים נתגלגלה בו נפש לבן הארמי גלגול בחיים וכיון שנתגלגלה בו נפש לבן קצבו לו שנים מחדש שבעים שנה ועונותיו ילכדוהו את הרשע שנהרג בן ל"ג שנה מחיים שקצבו לנפשו מחדש הואיל והיה איש דמים ומרמה לא חצה ימיו ובניו שעשו את העגל הוליד אותם קודם כמה שנים שנתגלגלה בו נפש לבן הארמי שהיתה בו גלגול בחיים, ונראה דעל אלו ל"ג שנים שחי מן קצבה החדשה שקצבו לבלעם בעבור נפש לבן שנכנסה בו גלגול בחיים אמר לבן ליעקב אבינו ע"ה אִם תַּעֲבֹר עָלַי אֶת הַגֹּל הַזֶּה וכו' (בראשית לא, נב).
ודע כי מפורש בדברי רבינו האר"י ז"ל דנבל הכרמלי שהיה גלגול בלעם דעליו נתנבא 'תָּמֹת נַפְשִׁי מוֹת יְשָׁרִים' הנה הוא נתגלגל אחר מותו בברזלי הגלעדי וידוע דברזלי הגלעדי היה כבר בעולם בזמן שהיה נבל הכרמלי בעולם ומוכרח לומר דמה שאמר רבינו האר"י ז"ל דנבל הכרמלי היה גלגול בחיים וכן הדבר הזה שאנחנו אומרים על בלעם ונמצא אין סתירה בדברי רבינו האר"י ז"ל ולא בזוהר הקדוש ואין צריכין לומר 'תרי בלעם הוו' ולא פליג זוהר הקדוש אהא דל"ג שנים.
כַּד קְטִיל יָתֵיהּ פִּנְחָס לְסָטָאָה (במדבר לא, ח) (תהלים נה, כד). פירוש לְסָטָאָה רצונו לומר מזויין כי הואיל והיה הוא שר הצבא קרי ליה לְסָטָאָה כלומר מזויין בכלי זיין. ונראה ניבא ולא ידע מה ניבא שהיה מזויין בשתי נשמות של נדב ואביהו שלקחם כשהרג את זמרי.
דְּכַמָּה דְמַשְׁכְּחַתְּ בֵּיהּ דְרִישׁ בֵּיהּ. נראה לי בס"ד הכונה דאותם שמנאום רבותינו ז"ל לעיל הנה באמת כולם נתקנו וכמו שאמרו דורשי רשומות על פסוק לִי גִלְעָד וְלִי מְנַשֶּׁה וכו' (תהלים ס, ט) וכדאמרינן לעיל [דף קד:] ולא כתבו רבותינו ז"ל עליהם דברים המגונים אלא בעבור שיהיה להם כפרה ורוח ה' בדברי רבותינו ז"ל שיזכירו דברים המגונים שהיה בהם שיספיקו לכפרה עליהם בבזיון זה שנכתב עליהם, ועל כן אם תמצא לדרוש בהם דברים מגונים יותר ממה שדרשו ופרשו בהם רבותינו ז"ל אל

תעשה כן כי רבותינו ז"ל כתבו דברים המספיקים בעבור כפרתם בשלימות אך בלעם לא נתקן ונשאר אבוד ולכן כל מה שתמצא לדרוש בו מן הגנות דרוש וקבל שכר.

כְּתִיב "דּוֹאֵג" וּכְתִיב "דּוֹיֵג" אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, בִּתְחִילָּה יוֹשֵׁב הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא וְדוֹאֵג שָׁמָּא יֵצֵא זֶה לְתַרְבּוּת רָעָה. אין הכונה ח"ו למעלה אלא הוא משל כלשון בני אדם והא דאמר 'שָׁמָּא יֵצֵא זֶה לְתַרְבּוּת רָעָה' הנה בודאי ליכא ספיקא קמי שמייא וידע מעיקרא שיצא לתרבות רעה אך אם יאמר דבר זה בלשון ברור יאמרו אין זה חייב ברשעו דמוכרח להרשיע כיון שאמר הקדוש ברוך הוא כך, על כן אמר בלשון ספק 'שָׁמָּא יֵצֵא' דידיעתו בלבד אינה מוכרחת.

ומה שאמר דלכך כתיב דויג מפני שאמר 'וַי שָׁיְצָא זֶה' נראה לפרש כי אות א' צורתה וא"ו ושני יודי"ן ואם תסלק ממנה ו"י ישאר יו"ד אחת בלבד נמצא דּוֹאֵג נעשה 'דּוֹיֵג' ולזה אמר אחר שאמר 'וַי שָׁיְצָא זֶה' נכתב 'דּוֹיֵג' אך עם כל זה בגופו נתקן כאשר דרשו לעיל.

אָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לְדוֹאֵג: לֹא גְבוֹר בַּתּוֹרָה אַתָּה. נראה לי בס"ד תלמיד חכם השלם דולה תורה וחכמה משלשה מיני 'בּוֹר' שהם האחד בור רבותיו והשני בור חביריו והשלישי בור תלמידיו וכמו שאמרו (מכות י.) הרבה תורה למדתי מרבותי ויותר מחבירי ומתלמידי יותר מכולם

ובזה יובן הטעם שנקראת אוריין תליתאי (שבת פח.) ולזה אמר '**לֹא גְבוֹר בַּתּוֹרָה אַתָּה**' תיבת גְּבוֹר תחלקה לשתים וקרי בה 'ג' בּוֹר' כלומר וכי לא יש לך ג' בּוֹר בתורה שאתה דולה מהם שעל ידי כך אתה שלם בתורה מאחר שדלית מן ג' בּוֹר ולמה יצאת חוץ לשורת התורה ונפלת במדרגה התחתונה של הרע.

ואמר עוד '**מַה תִּתְהַלֵּל בְּרָעָה**?' (תהלים נב, ג) כי דואג היה ערמן שבא להגדיל שבחו של דוד המלך ע"ה לפני שאול המלך ע"ה שאמר לו הִנֵּה רָאִיתִי בֵּן לְיִשַׁי בֵּית הַלַּחְמִי יֹדֵעַ נַגֵּן וְגִבּוֹר חַיִל וְאִישׁ מִלְחָמָה וּנְבוֹן דָּבָר וְאִישׁ תֹּאַר וַיְיָ עִמּוֹ (שמואל א' טז, יח) ואמרו רבותינו ז"ל שנתכון בדברים אלו להרע בעין רעה ולמראה עינים הוא לשבחו ובערמה דבר ואם תניח אותיות 'מה' באותיות 'רָעָה' יהיה צירוף 'עָרְמָה' ותיבת 'מה' היא לשון שבח כמו מָה רַב טוּבְךָ (תהלים לא, כ) וזה השבח כונתו להרע בו וזהו שאמר 'מַה

תִּתְהַלֵּל בְּרֵעָה' כי צרוף 'מה' שהוא השבח שאתה משבח בו עם אותיות 'רָעָה' הוא 'עָרְמָה' שאתה מערים לשבח הרבה כדי שתטיל עין רעה בר מינן.

ומה שאמר '**לֹא חֶסֶד אֵ־ל נָטוּי עָלֶיךָ כָּל הַיּוֹם**' נראה הכונה כי חכם גדול שבדור נקרא 'ברבי' שהוא תואר עדיף מן תואר 'רבי' וכנזכר ברש"י ז"ל ומספר 'חֶסֶד אֵ־ל כָּל הַיּוֹם' [214] עולה מספר 'ברבי' [214] כלומר אתה גדול בתורה שראוי לומר עליך תואר ברבי.

תּוֹרָתוֹ שֶׁל דּוֹאֵג מְשֻׁפָּה וְלַחוּץ (**תהלים נ, טז**). נראה לי בס"ד תלמידי חכמים נקראים בנאין שעוסקים בבניינו של עולם כמו שאמרו רבותינו ז"ל על פסוק וְכָל בָּנַיִךְ לִמּוּדֵי ה' (ישעיה נד, יג) אל תקרי בָּנַיִךְ אלא בּוֹנַיִךְ (ברכות סד.) ודואג היה מחריב העולם בתורתו ונותץ הבנין וחוץ לאותיות **שָׁפָה** יש אותיות **תּוֹץ** שהוא לשון נתיצה וזהו שאמר תורתו היתה 'מְשֻׁפָּה וְלַחוּץ' כלומר עושה נתיצה הרמוזה חוץ לאותיות שפה. או יובן חוץ לאותיות **שָׁפָה** יש **צֶוֶת** שהוא לשון צוותא כי לומד לצוותא בעלמא ואינו לשם שמים.

או יובן בס"ד **שָׁפָה** [385] גימטריא **שְׁכִינָה** [385] וחוץ ממדור השכינה יש מדור הקליפות ושם היתה טרופה תורתו בחלקו של טורף.

מַאי דִּכְתִיב "וְיִרְאוּ צַדִּיקִים וְיִירָאוּ וְעָלָיו יִשְׂחָקוּ" בַּתְּחִילָּה יִרְאוּ וּלְבַסּוֹף יִשְׂחָקוּ (**תהלים נב, ח**). נראה לי בס"ד דאמרו רבותינו ז"ל (שבת סג.) למיימינים בה אורך איכא וכל שכן עושר אבל למשמאילים שאין לומדים לשמה ליכא אורך ימים (משלי ג, טז) ולכן החכמים הצדיקים כשראו בתחילה שחטא דואג ולא הגינה עליו תורתו שלא יחטא כמו שאמרו רבותינו ז"ל (סוטה כא.) על התורה אגוני מגנא ואצולי מצלא מן יצר הרע יראו לעצמם כי חשבו שגם עליהם לא תגין התורה מן היצר הרע דלא ידעו שהיה לומד תורה שלא לשמה ולכך לא הגינה עליו מן יצר הרע אך אחר שראו שמת בחצי ימיו הבינו וידעו בזה שלא היה לומד תורה לשמה, כי למיימינים בה שלומדים לשמה איכא אורך ימים אבל למשמאילים שלומדים שלא לשמה ליכא אורך ימים, וכיון דידעו שהיה לומד שלא לשמה אז שחקו כי עתה הבינו הטעם שלא הגינה עליו

מן יצר הרע דאין התורה מגנא ומצלה מן יצר הרע כי אם רק תורה שלומד האדם לשמה ואם כן הם שלומדים תורה לשמה מגינה עליהם מן יצר הרע ולכן שחקו.

מַאי דִּכְתִיב "חַיִל בָּלַע וַיְקִאֶנּוּ מִבִּטְנוֹ יֹרִשֶׁנּוּ אֵ־ל" (איוב כ, טו). נראה לי בס"ד הטעם דקרי לתורה בשם חַיִל כי היא נקנית במ"ח מעלות כמו שאמרו רבותינו ז"ל בברייתא דאבות (משנה אבות ו, ו) כמנין חַיִל. ואמר בָּלַע ולא אמר אָכַל כי בָּלַע בהפוך אתוון 'עלב' שעשה עלבון לתורה כמו שנאמר התנא (משנה אבות ו, ב) אוֹי לָהֶם לַבְּרִיּוֹת מֵעֶלְבּוֹנָהּ שֶׁל תּוֹרָה, ועלב שעסק בה בפיו אשר טמאו בלשון הרע ושפך בו דמים.

אָמַר לְפָנָיו "מִבִּטְנוֹ יוֹרִישֶׁנּוּ אֵ־ל" (איוב כ, טו). פירש רש"י ז"ל אל תמתין לו עד שתשתכח אלא תמהר ותשכחנו נראה לי בס"ד על פי מה שאמר הרמ"ז [הרב משה זכות] ז"ל כי זו"ן [זעיר ונוקבא] דקליפה שהם פלוני ופלונית נקראים 'אֱלִילִים' ועליהם נאמר כִּי כָּל אֱלֹהֵי הָעַמִּים אֱלִילִים (תהלים צו, ה) ועל זה אנו מתפללים וְהָאֱלִילִים כָּרוֹת יִכָּרֵתוּן לְתַקֵּן עוֹלָם בְּמַלְכוּת שַׁדַּי־י.

וידוע יש יצר הרע נמשך מן זכר דקליפה ויש יצר הרע נמשך מן נוקבא דקליפה ועון שפיכות דמים זה נעשה על ידי יצר הרע הנמשך מן זכר דקליפה כי הזכר דקליפה הוא הרוצח כנודע אבל עון של זנות ועון של לשון הרע על ידי יצר הרע שהוא מנוקבא דקליפה דעליה אמר שלמה המלך ע"ה לְהַצִּילְךָ מֵאִשָּׁה זָרָה מִנָּכְרִיָּה אֲמָרֶיהָ הֶחֱלִיקָה (משלי ב, טז) וכן אמר נֹפֶת תִּטֹּפְנָה שִׂפְתֵי זָרָה וְחָלָק מִשֶּׁמֶן חִכָּהּ (משלי ה, ג) ובעל לשון הרע אמריו מחליק וחלק משמן חכו שמטעים דבריו כדי שיתקבלו. ולכן קללם דוד המלך ע"ה ואמר יַכְרֵת ה' כָּל שִׂפְתֵי חֲלָקוֹת (תהלים יב, ד).

ולפי זה דואג שהיה לו שני מיני עונות אחד שפיכות דם ששפך דם הכהנים ורצח אותם וגם היה לו לשון הרע בשפתי חלקות אשר דבר על דוד המלך ע"ה ועל אחימלך לפני שאול.

נמצא היה לו יצר הרע מצד פלוני ויצר הרע מצד פלונית שנקראו 'אֱלִילִים' וידוע כי השכחה באה מן פלוני ופלונית שהם מקור השכחה בר מינן ולכן נרמזו במילוי אותיות 'דּוֹאֵג' כזה דל"ת **וא**"ו **אל**"ף **גימ**"ל שיש במלוי אותיות 'אֱלִילִים' שהם זו"ן [זעיר ונוקבא] דקליפה שנקראו 'אֱלִילִים' שמהם באה השכחה בר מינן, והם מקור השכחה

והם רמוזים 'בְּבִטְנוֹ שֶׁל דּוֹאֵג' רצונו לומר בתוך ובטן של אותיות שמו, ולזה אמר 'מִבִּטְנוֹ יוֹרְשֶׁנּוּ אֵ־ל' תמהר להשכיחו את התורה על ידי אלילים שהם רמוזים בבטנו. **שֶׁהָיָה סוֹפֵר שְׁלֹשׁ מֵאוֹת הֲלָכוֹת פְּסוּקוֹת בְּמִגְדָּל הַפּוֹרֵחַ בָּאֲוִיר**. נראה לי בס"ד הטעם שהשיג שלש מאות הלכות פסוקות שהם כמנין יצר [300] לרמוז אף על פי שהשיג בלימודו שלש מאות הנזכר שהם מספר יצר לא הועילו להגין עליו מן היצר מפני שהיה למודו שלא לשמה.

והנה ביאור **'מִגְדָּל הַפּוֹרֵחַ בָּאֲוִיר'** כתב הרמ"ה ז"ל בשם רבינו האי גאון ז"ל כי משנה היא באהלות (משנה אהלות ד, א) מגדל שעומד באויר טומאה בתוכו כלים שבעביו טהורין טומאה בעוביו כלים שבתוכו טהורין רבי יוסי אומר מחצה על מחצה וכו' אלו עקרים גדולים שיכולין דואג ואחיתופל וכיוצא בהן להמציא בהן ספירות וענפים וענפי ענפים וכו' וזה שהוא באויר הוא על ידי מעשה נס או בשם או על דרך שמעמידין את הברזל באבן שואבת הנקראת 'מגניטס' עד כאן דבריו.

ואני אומר אין מדברים בהלכות מרובות בדבר הנעשה על ידי נס או בשם אך נראה כי מה שנמצא בזמן הזה מגדל פורח באויר שקורין (מרכב אל הוו"א) העשוי ומתוקן על פי חכמה נפלאה אף על פי שזה נתחדש מכמה שנים הנה בודאי היה מצוי ביד הראשונים קודם זמן דואג ואחיתופל וגם אחריהם ואפשר שהיה גם כן בדורות התנאים אלא שאחר כך נשתכחה חכמה של המגדל הזה וחזר ונתחדש על ידי חכמי אירופא ובזמן הקדמון שהיה מצוי זה אצלם נתחדש במציאות המגדל הזה אצל דואג ואחיתופל שלש מאות הלכות הן בענין הנוגע לטומאה וטהרה כמו שאמרו במשנה דאהלות הנזכר הן בענין הנוגע להלכות שבת בכניסה ויציאה והושטה ותחומין הן בעניינים אחרים אשר הם בנויים על ספיקות הנופלים במגדל וסך הכל של מיני ההלכות המה שלש מאות.

אָמַר רָבָא: רְבוּתָא לְמִבְעֵי בְּעֵי בִּשְׁנֵי רַב יְהוּדָה כּוּלֵּי תְּנוּיֵי בִּנְזִיקִין וַאֲנַן קָא מַתְנִינַן טוּבָא בְּעוּקְצִין. יש להבין, טענה גדולה טוען רבא בזה ותקשי לרבי אמי מאי סלקא דעתיה לשבחם בדבר זה? ונראה לי בס"ד דרבי אמי לא בא לשבחם אלא בא להודיע איך היו חכמים גדולים ולא הגינה עליהם תורתם להצילם מן החטא, לכך הודענו

שהיה להם ארבע מאות ספיקות ולא נפשט להם חד מנייהו. וזה תימא איך חכמים גדולים שכמותם לא יהיו יכולים להשיג סברה לפשוט ולתרץ חד מכל הארבע מאות?! וגם איך אתרמי סך גדול כזה שהוא ארבע מאות לא פחות ולא יותר?

אך ידוע כי הסטרא אחרא יש לה ארבע מאות כוחות של רע בסוד וְהִנֵּה עֵשָׂו בָּא וְאַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ עִמּוֹ (בראשית לג, א) וידוע כל קושיא שאין לה תירוץ וכל בעיא שאין לה פשטה הסיבה היא מחמת תגבורת הקליפות שאין מניחים את האדם להשיג התירוץ ולהשיג הפשטה ונשאר הדבר תלוי ועומד ולכן יש בתלמוד כמה קשיות וכמה בעיות דלא אשתכח להו פתרי ואסיקו בתיקו עד זמן הגאולה שתמחה הקליפה ואז ימצא להם פתרי לכולהו קושיות ולכולהו בעיות וכאשר רמזו המפרשים ז"ל בראשי תיבות 'תיקו' שהוא רצונו לומר 'תשבי יתרץ קושיות ובעיות' ולכן דואג ואחיתופל ששלטה הקליפה בתורתם מחמת חטאם אתרמי להו ארבע מאות בעיות כנגד ארבע מאות כוחות דקליפה שלא היו יכולים לפשוט אפילו חד מנייהו מחמת תגבורת הקליפה עליהם בר מינן. וזו היתה כונת רבי אמי שבא להודיענו בדברים אלו ענין זה ולומר אל תתמה איך לא הגינה עליהם תורתם? כי מאחר ששלטה הקליפה בתורתם לכך לא הגינה עליהם.

לֹא חֲוָה סָלְקָא לְהוּ שְׁמַעְתְּתָא אַלִּיבָּא דְּהִלְכְתָא "סוֹד ה' לִירֵאָיו" (תהלים כה, יד). נראה לי בס"ד ראשי תיבות 'סוֹד יְיָ לִירֵאָיו' לס"י שהוא 'לְפוּרְקָנָךְ סַבַּרִית יְיָ' שהוא תרגום של לִישׁוּעָתְךָ קִוִּיתִי ה' (בראשית מט, יח) וסופי תיבות 'סוֹד ה' לִירֵאָיו' הו"ד הוא הוֹד דאריך שממנו נשיג החכמה בגאולה העתידה להיות בב"א [במהרה בימינו אמן] שתהיה בזכות שמעתתא אליבא דהלכתא.

לֹא מֵת דּוֹאֵג עַד שֶׁשָּׁכַח תַּלְמוּדוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "הוּא יָמוּת בְּאֵין מוּסָר וּבְרֹב אִוַּלְתּוֹ יִשְׁגֶּה" (משלי ה, כג). נראה דבר זה נרמז במילוי שמו שהם דל"ת וא"ו אל"ף גימ"ל דאותיות המילוי הם 'אולת פלגים' כלומר על ידי אולת שהיתה בו נעשית תורתו פלגים לשון בלבול שנתבלבלה ונחלקה ממנו כמו בְּיָמָיו נִפְלְגָה הָאָרֶץ (בראשית י, כה) שנתבלבל לשונם שלא יכירו איש שפת רעהו ודומה לזה אמרו רבותינו ז"ל

(עא.) וּקְרָעִים תַּלְבִּישׁ נוּמָה (משלי כג, כא) הישן בבית המדרש תורתו נעשית לו קרעים קרעים, כי נשכחת ממנו בר מינן.

שְׁלֹשָׁה מַלְאֲכֵי חַבָּלָה נִזְדַּמְּנוּ לוֹ לְדוֹאֵג. נראה הטעם בשביל שחטא בלשון הרע ששקול כנגד שלשה עבירות עבודה זרה גילוי עריות שפיכות דמים ואמרו רבותינו ז"ל (ערכין טו:) לישנא תלתא קטיל תלתא. וכיון ששקול כנגד שלשה עבירות נמצא במספר לשון הרע נחשב לו שחטא בעבודה זרה וגילוי עריות ושפיכות דמים ולכן ברא שלשה משחיתים אחד מעון עבודה זרה ואחד מעון גילוי עריות ואחד מעון שפיכות דמים ואותם שלשה מלאכי חבלה אשר ברא אותם הם נזדמנו להענישו בשלשה.

או יובן נזדמנו לו שלשה בשביל כבודו של דוד המלך ע"ה אשר שמו משולש בשלש אותיות. אי נמי בשביל שעשה עלבון לתורה שנקראת אוריין תליתאי (שבת פח.).

דּוֹאֵג וַאֲחִיתוֹפֶל לֹא רָאוּ זֶה אֶת זֶה, דּוֹאֵג בִּימֵי שָׁאוּל וַאֲחִיתוֹפֶל בִּימֵי דָוִד. ודאי היה כך לטובת דוד המלך ע"ה שלא ילחמו עמו שנים ביחד וקשה להנצל והנה אחיתופל הוא היה אויב השני לכך נקרא אחי תופל רצונו לומר אחיו של דואג שתיפל על דוד המלך ע"ה ועצה רעה שלו היתה קשה מן דואג לכך נחסר שנה אחת מימיו של דואג כי זה ל"ד וזה ל"ג.

בַּתְּחִלָּה קָרָאוֹ [דָּוִד לַאֲחִיתוֹפֶל] "רַבּוֹ", וּלְבַסּוֹף "חֲבֵירוֹ" וּלְבַסּוֹף "תַּלְמִידוֹ" (תהלים נה, יד). רמז לדבר וַיָּמָת תֶּרַח בְּחָרָן (בראשית יא, לב) תֶּרַח 'תלמיד **רב חבר**' בְּחָרָן שחנק עצמו ומת ושלשה תוארים אלו נרמזו בשם אֲחִיתוֹפֶל שהוא אותיות 'אַחַת יְפוֹל' והיינו אַחַת ראשי תיבות 'אלוף **חבר תלמיד**'.

דף קז.

רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם! מִפְּנֵי מָה אוֹמְרִים "אֱלֹקֵי אַבְרָהָם אֱלֹקֵי יִצְחָק וֵאלֹקֵי יַעֲקֹב", וְאֵין אוֹמְרִים "אֱלֹקֵי דָוִד"? (**תהלים כו, ב**). קשא מה טעם מצא דוד המלך ע"ה לבקש כזאת, והלא משה רבינו ע"ה קדים מיניה ואין אומרים 'אֱלֹקֵי מֹשֶׁה' וכי סלקא דעתיה דדוד להיות עדיף מן משה רבינו ע"ה?

ונראה לי בס"ד כי הוא ראה את עצמו עומד ואחוז ברגל רביעי של הכסא כי האבות

הם שלשה רגלים והוא רגל רביעי נמצא דומה לאבות לכך רצה שיהיה שוה עמהם בזה.

ועוד נראה לי בס"ד כי ראה שהבטיחו השם יתברך בענין השם שאמר לו וְעָשִׂתִי לְךָ שֵׁם גָּדוֹל כְּשֵׁם הַגְּדֹלִים (שמואל ב' ז, ט) שהם האבות ואמר רב יוסף זה שאומרים 'מָגֵן דָּוִד' לכן מצא פתחון פה לומר מאחר שאומרים 'מָגֵן דָּוִד' למה לא יאמרו 'מָגֵן אַבְרָהָם'. ובזה פרשתי בס"ד מה שאמר בָּחַרְתִּי הִסְתּוֹפֵף בְּבֵית אֱלֹקַי (תהלים פד, יא) דידוע כל תיבה נקראת 'בית' בספר יצירה וכמו שאמרו שלשה אבנים בונות תשעה בתים ארבע אבנים בונים עשרים וארבעה בתים, והיינו רצונו לומר 'תיבות' וזהו שנאמר 'בָּחַרְתִּי הִסְתּוֹפֵף בְּבֵית אֱלֹקַי' כלומר בתיבה של אֱלֹקַי שיאמרו אֱלֹקֵי דָוִד' ולא 'מָגֵן דָּוִד'. **אָמַר אִינְהוּ מְנָסוּ לִי, אֲנָּת לָא מְנָסֵית לִי** (**תהלים כו, ב**). מקשים תיבת 'לִי' נראה יתר. ונראה לי בס"ד על פי מה שאמרו בזוהר הקדוש 'וְהָאֱלֹקִים נִסָּה אֶת אַבְרָהָם' (בראשית כב, א) לשון התנשאות דעל ידי שמוסר עצמו על קדוש השם עושה התנשאות לשמו יתברך כמו שנאמר יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר בְּךָ אֶתְפָּאָר (ישעיה מט, ג) ולכן אמר לו 'אינהו מנסו לי' כלומר עשו דבר פלא אשר בעבורו יהיה 'לִי' לשמי התנשאות ואנת לא עבדת דבר פלא שיגיע ממנו התנשאות 'לִי' לשמי.

ואמר לו '**בְּחָנֵנִי** ה' **וְנַסֵּנִי**' (תהלים כו, ב) כדי שיגיע לך התנשאות על ידי. ואמר לו אנסה אותך בדבר ערוה לא אמר לו בערוה אלא 'בִּדְבַר עֶרְוָה' רצונו לומר סרך ערוה וכמו שכתב מהרש"א ז"ל כי בת שבע לא היתה ערוה דגרושה היא ומותרת לו מן הדין ורק לעיני העולם נראית ערוה מפני שאף על פי שכותבין גט לנשיהם לא היה דרכן להנשא לאחרים אלא ממתינים לבעליהם עד שיחזרו ויקחו אותם מחדש לכן לא היה שם אלא סרך ערוה מפני מראית העין.

והטעם שלא אמר לו אנסה אותך בערוה ממש, מפני כי בזה לא היה פאר לדוד המלך ע"ה אם עומד בנסיון דאיך יבא על ערוה וכל ישראל אין נכשלים בכך ומה יתרון היה לו בזה? אך בסרך ערוה כזה שהיא מותרת היתר גמור ורק יש בה חשש משום מראית העין יש ליצר לצדד לו היתר גמור לעשות הדבר הזה כי יאמר לו זו ראויה לך מששת ימי בראשית ושלך היא ואין לך להחמיר על עצמך לפרוש ממנה בעבור

מראית העין ועוד עשה לו כמה צדדין של היתר ולכך אם היה כופה יצרו ופורש היה לו התפארות בדבר זה וממילא יתכבד שמו יתברך ויתפאר על ידו.

בַּת שֶׁבַע הֲוָה קָא חָיְיפָא רֵישָׁא תּוּתֵי חַלְתָּא (תהלים כו, ב). פירש רש"י ז"ל כוורת. ומוכרח לומר שהיתה הכוורת גדולה עשויה מן גמי או קנים והיתה כפויה על פיה בשביל צניעות שלא תתראה בת שבע מבחוץ. וכל זה היה בהשגחה פרטית שתרחץ על הגג ותסתיר עצמה על ידי הכוורת כדי שיהיה סיבה טבעית שינקוב אותה וממילא תתראה לעיני דוד המלך ע"ה בת שבע בטבע שאם היתה רוחצת בחדר איך היה רואה אותה בסבה טבעית.

וידוע מה שאמרו בזוהר הקדוש (חלק א פרשת בראשית דף ח:) דאוריה לא שמש בבת שבע לעלמין עיין שם. נמצא שהיתה בתולה עדיין כשבא עליה דוד המלך ע"ה והוא פתח לה הפתח על ידי זרע קודש שלו שהיה יורה כחץ, ויתכן בעל ושנה כדי שתתעבר דהא אין אשה מתעברת מביאה ראשונה מפני שהראשונה היתה לשבור בתוליה לעשותה כלי (יבמות לד:) וכל זה נרמז בכוורת שנקב אותה על ידי גירא דידיה דהכורת דוגמה לבת שבע שהיתה עודנה בתולה שהיא סתומה ככוורת ועשה בה פתח על ידי זרע קודש שהיה יורה כחץ.

והנה גרסת הגמרא בספר יד רמה להרמ"ה ז"ל הות חייפה ראשה תחת הכילה והרים הצפור כנף הכילה ונגלית וראה אותה עיין שם לגרסא זו יבא נכון הרמז שכתבתי לעיל.

וְהָא דְּאָתָא שָׂטָן וְאִדְמֵי לֵיהּ כְּצִפּוֹר, נראה לי בס"ד כי דוד המלך ע"ה אמר בְּחָנֵנִי ה' וְנַסֵּנִי צָרְפָה כִלְיוֹתַי וְלִבִּי (תהלים כו, ב) כתיב צְרוּפָה בוא"ו וקרינן צָרְפָה ולכן שלח לו הקדוש ברוך הוא את השטן בדמות **הַצִּפּוֹר** שהוא אותיות **צְרוּפָה** בהפוך אתוון לרמוז לו אתה אמרת 'צָרְפָה כִלְיוֹתַי וְלִבִּי' נראה היעמדו דבריך עתה כשתראה הצפור פתיק לחלתא. ולכן התוודה אחר כך ואמר צָרַפְתַּנִי בַל תִּמְצָא (תהלים יז, ג) כלומר אני אמרתי 'צְרוּפָה כִלְיוֹתַי וְלִבִּי' דהיינו צְרוּפָה מקודם ועתה 'צָרַפְתַּנִי' מחדש ואז 'בַל תִּמְצָא' בַל לשון בלבול שמצאתני מבולבל וטועה בדבר זה.

ועוד נראה לי בס"ד הטעם שנדמה אליו כצפור על דרך שאמרו רבותינו ז"ל במדרש

(מדרש תנחומא שמות יא) למה נקראת צפורה מפני שטיהרה את אביה כצפור שמטהר את המצורע עיין שם, וכן הוא כאן על ידי ענין זה דבת שבע הורה דוד המלך ע"ה תשובה ליחיד ונטהרו כל בעלי תשובה.

רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם! מְחוֹל לִי עַל אוֹתוֹ עָוֹן שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ הַר שֶׁבָּכֶם, צִפּוֹר נִדְּדָתוּ (**תהלים כו, ב**). נראה לי בס"ד מה שקרא שמו 'הַר' בדבר זה מפני כי סבתו של דבר זה היה מפני שהוא רצה להתדמות אל האבות שנקראו 'הָרִים' שאמר לפני הקדוש ברוך הוא למה אומרים 'אֱלֹקֵי אַבְרָהָם' ואין אומרים 'אֱלֹקֵי דָוִד' נמצא רצה להיות הוא במעלה בתואר הַר כמו האבות שנקראו הָרִים ומדבר זה נתגלגל הדבר הזה של הנסיון. אי נמי קרא עצמו בשם הַר כי הוא היה אחוז במלכות שהוא סוד שם אדנ־י ושם זה עם אותיות שקדמו לו ואותיות שאחריו עולה הַר כנודע.

אֶלָּא אָמִינָא דִּלְמָא לֵימְרוּ עַבְדָּא נָצְחֵיהּ לְמָרֵיהּ (**תהלים כו, ב**). הנה מאורינו הקדוש הסבא דמשפטים (זהר חלק ב' קז.) דריש האי קרא הכי אנא אמינא 'בְּחָנֵנִי ה' וְנַסֵּנִי' (תהלים כו, ב) ואת אמרת דלא איכול לקיימא בנסיונך הא חבנא 'לְמַעַן תִּצְדַּק בְּדָבְרֶךָ' (תהלים נא, ו) ויהא מילך קשוט וכו' עיין שם.

ובזה פרשתי בס"ד הפסוק שָׂרִים רְדָפוּנִי חִנָּם וּמִדְּבָרְךָ פָּחַד לִבִּי (תהלים קיט, קסא) פירוש **שָׂרִים** זה אחתופל וריעיו שהיו שרים בתורה **רְדָפוּנִי** בענין בת שבע חִנָּם כי אנכי **מִדְּבָרְךָ** שאמרת דלא איכול לקיימא בנסיונך **פָּחַד לִבִּי** דלא לימרו השתא עבדא נצחיה למריה, ולכן **שָׂשׂ אָנֹכִי עַל אִמְרָתֶךָ** זאת מה שאמרת דלא איכול כי אמירה זו היתה לי לעזר לבא בטענה נגד מדת הדין.

ובזה פרשתי בס"ד עוד כונת הכתוב בתהלים (תהלים נו, י) אָז יָשׁוּבוּ אוֹיְבַי אָחוֹר בְּיוֹם אֶקְרָא זֶה יָדַעְתִּי כִּי אֱלֹקִים לִי בֵּאלֹקִים אַהַלֵּל דָּבָר בַּה' אֲהַלֵּל דָּבָר. והכונה כי דוד המלך ע"ה הוה יתיב ומתני לרבנן בבי מדרשא ומן הדרך צריך שישבו כולם לפניו אך האויבים שלו כדי לקנתר יושבים אחריו לרמוז לו בזה שיזכור מה שנעשה על הגג שהוא ענין בת שבע דכתיב וַיִּתְהַלֵּךְ עַל גַּג בֵּית הַמֶּלֶךְ וַיַּרְא אִשָּׁה רֹחֶצֶת מֵעַל הַגָּג וכו' (שמואל ב' יא, ב) והיינו כי אותיות הַגָּג הם אחורי אותיות דָּוִד ולכן יושבים מאחריו לרמוז בזה על אותיות הגג שהם אחורי אותיות שמו ובהיותם יושבים מאחוריו היו

שואלים אותו 'דָּוִד, הַבָּא עַל אֵשֶׁת אִישׁ מִיתָתוֹ בְּמָה?' וכמו שאמרו בגמרא שבהיותם עוסקים בבית המדרש בנגעים ואהלות היו שואלים אותו ואומרים לו 'דָּוִד, הַבָּא עַל אֵשֶׁת אִישׁ מִיתָתוֹ בְּמָה?' ולכך היו יושבים מאחריו כדי לרמוז על מה הם מכוונים לשאול שאלה זו.

וזהו שנאמר '**אָז יָשׁוּבוּ אוֹיְבַי אָחוֹר בְּיוֹם אֶקְרָא**' רצונו לומר ביום אשר אקרא שמעתתא לרבנן בבי מדרשא ישובו אויבי לשבת אחורי כדי לרמוז לי על 'הַגָּג' שהוא אחורי אותיות שמי אך באמת אין אני חושש מן לעז זה והרהור זה אשר לועזים ומהרהרים עלי כי '**זֶה יָדַעְתִּי כִּי אֱלֹקִים לִי**' בעזרי בדבר הזה והיינו כי '**בֵּאלֹקִים אֲהַלֵּל דָּבָר**' שלו שאמר לי לא יכולתי למיקם בנסיונך גם 'בֵּאלֹקִים אֲהַלֵּל דָּבָר' הוא דבורו של שלמה בני שאמר בכניסת הארון לבית קודש קדשים 'זָכְרָה לְחַסְדֵי דָוִיד עַבְדֶּךָ' (דברי הימים ב' ו, מב) והאלקים ענה אותו מיד בדבר זה שנפתחו השערים וידעו כל ישראל שאני נקי וטהור מאותו עון שלועזים עלי.

רְאוּיָה הָיְתָה בַּת שֶׁבַע בַּת אֱלִיעָם לְדָוִד מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְרֵאשִׁית אֶלָּא שֶׁבָּאָה אֵלָיו בְּמַכְאוֹב (**תהלים כו, ב**). נראה לי בס"ד דרמז באומרו 'מִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְרֵאשִׁית' על פי מה שאמר רבינו האר"י ז"ל בשער הפסוקים בשמואל כי לאה ורחל עומדים זו למעלה מזו כנגד ז' ספירות והיינו לאה כנגד שלשה ספירות וחצי ורחל כנגד שלשה ספירות וחצי ודוד המלך ע"ה תיקן את שניהם ולא היה יכול ליקח את בת שבע אלא עד שיתקן את שניהם והוא לקחה אחר שתיקן את רחל קודם שיגמור תיקון לאה ולכך אמרו 'אָכְלָה פַּגָּה' עיין שם. ולזה אמר 'רְאוּיָה בַּת שֶׁבַע' דייקא כי היא כנגד ז' ספירות 'רְאוּיָה הָיְתָה לְדָוִדמִשֵּׁשֶׁת יְמֵי בְרֵאשִׁית' כלומר אחר תיקון לאה ורחל שהם זו כנגד שלש ספירות שלימות וזו כנגד שלש ספירות שלימות דסך הכל הם ששה ועל חצי וחצי שבזו ובזו לא רמז כלום.

ובזה פרשתי בס"ד הטעם שהיה מגן של דוד המלך ע"ה בשש קצוות ושל שאר מלכי ישראל בשלש קצוות שהוא אחוז בלאה ורחל שכל אחת היא כנגד שלש ספירות שלימות ותיקן את שניהם.

ובזה יובן בס"ד מה שאמר דוד המלך ע"ה **שָׁקַדְתִּי וָאֱהְיֶה כְּצִפּוֹר בּוֹדֵד עַל גָּג** (תהלים

קב, ח) כלומר שאני יש לי אחיזה בלאה ורחל שהם כל אחת כנגד ג' ספירות שלימות וזהו 'עַל גַּג' גם אמר 'בּוֹדֵד עַל גַּג' כי אותיות ג"ג סמוכים לאותיות ד"ד שבשמו ו'עַל' רצונו לומר סמוך ותיבת בּוֹדֵד חלקנה לשתים וקרי בה 'בו דד' שהם 'עַל גַּג' רצונו לומר סמוך לאותיות גג הרומזים למקום אחיזתו למעלה בלאה ורחל.

אֲפִילּוּ בִּשְׁעַת חֻלְיוֹ שֶׁל דָּוִד קְרֵיִם שְׁמֹנֶה עֶשְׂרֵה עוֹנוֹת (**תהלים כו, ב**). נראה לי דלמאן דאמר הפלגשים הם מכלל שמנה־עשרה נשים לא קאי הכא על חליו שנפטר בו כי אותו זמן היה פרוש מן הפלגשים אחר מעשה אבשלום ככתוב בשמואל סימן ך' וַאֲלֵיהֶם לֹא בָא וַתְּהִיֶינָה צְרֻרוֹת עַד יוֹם מֻתָן אַלְמְנוּת חַיּוּת (שמואל ב' כ, ג) ומוכרח לומר דמאמר זה איירי על זמן הקודם.

ומה שאמר 'חֻלְיוֹ' לאו חולי ממש שהוא חולי כל הגוף אלא חולי של חולשה ואיזה מיחוש דהא אמרו רבותינו ז"ל [דף קז:] 'עַד אֲלִישָׁע לֹא הָוָה חוֹלֶה דְּמִיתְפַּח' וצריך להבין היכא רמיז שמנה־עשרה עונות בקרא ונראה לי בס"ד רמוז בתיבת בְּאַנָחָתִי (תהלים ו, ז) כי אנחתי הוא אותיות 'אתן ח"י'.

בְּקֵשׁ דָּוִד לַעֲבוֹד עֲבוֹדָה זָרָה (**תהלים כו, ב**). פירוש רצה להיכנס לבית עבודה זרה ולצאת כדי שהרואין יחשבו שנכנס לעבוד עבודה זרה ח"ו. ומה שאמר '**מַאי טַעְמָא נָסְבַת יְפַת תּוֹאַר**' יש להקשות היכא רמיז ענין יפת תואר בהאי קרא. ונראה לי בס"ד דהמלבוש רומז לאשה כי בשרשים למעלה פרצוף הנקבה מלבוש לפרצוף האיש ולכן כתיב נקבה תסובב גבר כמו הלבוש שהוא סובב את גוף בעליו ולכן חושי לבש בגדים קרועים לרמוז לו אמו של אבשלום היא בגד קרוע כי היא יפת תואר ואדמה על ראשו רמז לו בן שיצא ממנה דומה לנכרים שנקראים האדם בה"א ולא נקראים אדם והיינו אדמה הוא אותיות האדם.

או יובן נרמזה יפת תואר במה שאמר והנה לקראתו חושי הארכי כי אות ה"א באשה ויפת תואר ה"א שלה רכה וכמו שכתב רבינו מהר"ם אלשיך ז"ל (דברים כא, טו) כִּי תִהְיֶיִן לְאִישׁ שְׁתֵּי נָשִׁים הֵ"א אַחַת אֶהוּבָה וְהֵ"א אַחַת שְׂנוּאָה וזהו חוּשַׁי (שמואל ב' טו, לב) לשון חששה רצונו לומר היה לך לחוש לה"א רכה וזהו הָאַרְכִּי חלקנה לשתים וקרי בה 'ה"א רכי'.

לֹא לִישָׁתְעוּ בִּי רַבָּנַן שְׁבִיקִי לְךָ (**תהלים כו, ב**) (**תהלים יט, יג**). פירש רש"י ז"ל לא ידרשו בחטאתי חכמי הדורות. הדבר יפלא אם כן איך דרשו רבותינו ז"ל בתלמוד ובמדרשים באותו ענין הרבה, ועד עתה בכל דור ודור דורשים הרבה בענין דוד המלך ע"ה בבת שבע, והלא הבטיחו הקדוש ברוך הוא בדבר זה שבקש דלא לשתעו רבנן?

ונראה לי בקשתו לא היתה על רבנן דלתתא בבתי מדרשות דלתתא אלא כונתו על רבנן דיתבי בגן עדן ובמתיבתא דרקיעא שדורשים בכל עניינים המובאים בתנ"ך אבל על חכמי הדורות בבתי מדרשות למטה בעולם הזה לא קפיד ואדרבה ירצה בכך כי הוא חטא כדי להורות תשובה ליחיד וניחא ליה בפרסום הדבר כדי שילמדו ממנו תשובה.

או יובן בס"ד לעולם על רבנן דלתתא קאמר אך כונתו על דברים שמדברים חכמים עם הסוטה וכיוצא בה שהם מדברים עם איש חוטא שיודה על חטאו וכמו שאמרו רבותינו ז"ל גבי סוטה בפ"א דסוטה שאומרים לפניה דברים שאינה כדאי לשמען היא וכל משפחת בית אביה (משנה סוטה א, ד) ופירש רש"י ז"ל שאומרים לפניה דברי הודאות של צדיקים הראשונים כדי שתודה על קלקולה וכן איתא בגמרא שם (סוטה ז:) תנו רבנן אומרים לפניה דברי הגדה ומעשים שאירעו בכתובים הראשונים אשר חכמים יגידו ולא כחדו מאבותם יהודה הודה ולא בוש וכו' ראובן הודה ולא בוש וכו' וחשש דוד המלך ע"ה פן ידברו בו לסוטה וכיוצא בה הן איש הן אשה על כל מין חטא שירצו מהם להודות שיאמרו הרי דוד מלך ישראל תכף ומיד הודה בשמעו דברי נתן הנביא ואמר חָטָאתִי לַיהוָה' (שמואל ב' יב, יג) ולא עשה התנצלות לעצמו אף על פי שהיה לו פתחון פה להתנצל.

כָּל הַפָּרָשָׁה כּוּלָּהּ עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה (**במדבר יג, טז**). פירוש פרשה של המעשה הזאת על ענין בת שבע שנתנבא על ידי נתן הנביא וגד החוזה ברוח הנבואה אשר רמוז וטמיר בתוך הדברים סודות עליונים על אחת כמה וכמה שלא יהיו נמחקים כי כיון דאזיל הפשט שבלשון המקראות אזילו להו גם הסודות המלובשים בו.

כְּבָר עָתִיד שְׁלֹמֹה בִּנְךָ לוֹמַר בְּחָכְמָתוֹ . נראה לי בס"ד אומרו בְּחָכְמָתוֹ כי אמרו רבותינו ז"ל בעדיות (משנה עדיות ב, ט) האב זוכה לבנו בנוי ובכח ובעושר ובחכמה

ובשנים, ולזה אמר אמר בְּחָכְמָתוֹ שזכה בה ממך והוה ליה כאלו אתה בעצמך אמרת דברים אלו ומה הם? כֵּן הַבָּא עַל אֵשֶׁת רֵעֵהוּ לֹא יִנָּקֶה כָּל הַנֹּגֵעַ בָּהּ (משלי ו, כט). וקשה על אומרו 'לֹא יִנָּקֶה' משמע דאפשר שינקה ובא ללמדך שלא ינקה, ואיך אפשר שינקה כיון דבא על אשת רעהו באיזה זכות ינקה? אלא ודאי באומרו 'לֹא יִנָּקֶה' בא לרבות אפילו על דבר שהוא כמו ענין שלך שהיתה בת שבע מגורשת מן אוריה ואין כאן אשת איש כלל ורק לעיני הרואין נראה שבא על אשת רעהו עם כל זה לא ינקה דנחשב לו עון כאלו בא על אשת רעהו ממש.

והשיב לו כל כך נטרד ההוא גברא שבא על אשה מגורשת שתחשוב לו כאלו בא על אשת איש ממש דחייב מיתה ואמר לו אין אני דן אותך שבאת על אשת איש ממש דחייב מיתה ואין אני פוטרך לגמרי אלא קביל עלך יסורין שהם דומין למיתה, ואז קבל עליו יסורין של צרעת דדומין למיתה כמו שאמרו רבותינו ז"ל מצורע חשוב כמת (נדרים סד:) ועל כן נצטרע ששה חדשים כנגד תיקון הסוד שכולל ו"ק שהם חג"ת נה"י [חסד גבורה תפארת נצח הוד יסוד] וגם יש בהם ק"ף יום כנגד ע"ב ס"ג מ"ה [180] לחברם עם שם ב"ן שהוא בחינתו.

דף קז:

דָּבְקוּ שְׁעָרִים זֶה בָּזֶה (**תהלים כד**, ז). הנה במדרש רבא (פרשת וארא פרק ח') איתא מה עשה שלמה הביא ארונו של דוד המלך ע"ה לבית המקדש ואמר (דברי הימים ב ו, מב) ה' אֱלֹקִים אַל תָּשֵׁב פְּנֵי מְשִׁיחֶךָ, אמר רבי ברכיה בשם רבי חלבו באותה שעה חיה דוד המלך ע"ה שכן אמר דוד ה' הֶעֱלִיתָ מִן שְׁאוֹל נַפְשִׁי חִיִּיתַנִי מִיָּרְדִי בוֹר (תהלים ל, ד) עיין שם. ובסה"ק **בֶּן יְהוֹיָדָע** (חלק א' על שבת דף למ"ד) כתבתי טעם נכון על נס זה שהיה לדוד המלך ע"ה שחיה באותה שעה עיין שם.

ונמצא שנפתחו הדלתות בשעה שחיה וזה נרמז בשמו הטוב כי ב' פעמים ד' שבשמו הטוב הם ב' דלתות והוא"ו בנתים רומז לחיים כמו שכתב רבינו חיד"א ז"ל בשם הזוהר על פסוק וַיָּשֶׂם ה' לְקַיִן אוֹת (בראשית ד, טו) דעשה לו אות וא"ו במצחו כי הוא"ו רומז לחיים ונרמז בשמו הטוב כי הדלתות נפתחו בעת שחיה.

אֶבֶן הַשּׁוֹאֲבֶת תְּלָה לְחַטַּאת יָרְבְעָם, וְהֶעֱמִידָהּ בֵּין שָׁמַיִם לָאָרֶץ. כתב הרמ"ה ז"ל וזה לשונו מה עבד אבן שואבת את הברזל שנקראת בלשון ערב מגנ"טיס תלה לעגלון של ירבעם והעמידו באויר ויתעו אחריו, כיצד? תלה לה כיפה את העגל ברזל מכאן

וברזל מכאן והעמיד שני אבנים שואבות בשתי כתלים שמכאן ומכאן והעמיד את העגל באמצע. ואיכא דאמרי 'שָׁם חָקַק לָהּ בְּפִיהָ' והיתה מכרזת במעשה נס ואומרת שני פסוקים הללו 'אָנֹכִי ה' אֱלֹקֶיךָ לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹקִים אֲחֵרִים עַל פָּנָי' (שמות כ, ב) והיו העם חושבין שכנגד עצמה היא אומרת והשם המפורש לא גרם לומר אלא כנגד המקום ברוך הוא עד כאן לשונו עיין שם.

ונראה לי אותה אבן השואבת שהביא גחזי היתה גדולה הרבה לכן טבעה היה חזק מאד להעמיד העגלון של ירבעם שהיה מחופה בברזל אף על פי שהיה כבד ואבן השנית שכנגדה בכותל השני גם כן היתה גדולה וטבעה חזק כמו זאת במשקל אחד ולכן בכוחם העמידו את העגל באמצע באויר שלא יפול לארץ ונשאר ממוצע שלא נטה ונמשך לצד אחד יותר מצד שכנגדו ושתי אבנים גדולות אלו של מגנט"ס לא נמצאו ביד אדם אלא השטן הזמינם לו להתעות בהם את ההמון שלא ידעו טבעם ועניינם.

ומה שאמר בענין השם המפורש הכונה הוא כי הוא כתב שם המפורש בדבר אחד עור או חתיכת נחושת והניחו בפיו של עגל ובעת שהניחו השביעו שיאמר פסוקים של 'אָנֹכִי' לכבוד שמו של הקדוש ברוך הוא ואז כיון שהשביעו בשם המפורש מוכרח שיעשה פעולתו אבל המון העם כשהיו שומעים דברים אלו יוצאים מפיו של העגל היו חושבין שהעגל על עצמו הוא אומר כן.

ונראה לרמוז אם נקרא שם גֵּיחֲזִי ביו"ד למפרע הוא 'יזח י"ג' שהוא מספר אחד [13] רצונו לומר יזח יחוד של אחד מישראל בהטעותו אותם במעשיו.

לְעוֹלָם תְּהֵא שְׂמֹאל דּוֹחָה וְיָמִין מְקָרֶבֶת. ידוע מה שאמר רבינו האר"י ז"ל בזה הפסוק אָחוֹת לָנוּ קְטַנָּה וְשָׁדַיִם אֵין לָהּ (שיר השירים ח, ח) כִּי שָׁדַיִם ראשי תיבות **שְׂמֹאל** דּוֹחָה **יָמִין מְקָרֶבֶת**, ונראה לרמוז ראשי תיבות (אשה) **אשה תנוק יצר** 'אתי' שהוא תרגום של הובאה וביאה שהוא ענין קירוב, אך סופי תיבות **תנוק יצר אשה** הוא 'קרה' לשון קירוי וכל קירוי ענינו דחיה כי הקרוי דוחה השמש והרוחות והמטר מלבא לתוך הבית המקורה. גם יש לרמוז באותיות 'אָחוֹת' **אשה תינוק ויצר חוטא**.

וְלֹא כְּרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן פְּרַחְיָה שֶׁדָּחָה לְתַלְמִידוֹ בִּשְׁתֵּי יָדַיִם (מלכים ב ה, כג). כך הוא לשון הגמרא (סוטה מז.) רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן פְּרַחְיָה מַאי הִיא? כְּדַהֲוָה קָטֵיל יַנַּאי מַלְכָּא לְרַבָּנַן שִׁמְעוֹן בֶּן שְׁטַח הֶחְבִּיאַתּוּ אֲחוֹתוֹ וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן פְּרַחְיָה אָזַל וְעָרַק לְאֶלְכְּסַנְדְּרִיָא שֶׁל מִצְרַיִם כִּי הֲוָה שְׁלָמָא שְׁלַח לֵיהּ שִׁמְעוֹן בֶּן שְׁטַח מִנִּי יְרוּשְׁלַיִם עִיר הַקּוֹדֶשׁ לְךָ אֶלְכְּסַנְדְּרִיָא שֶׁל מִצְרַיִם: אֲחוֹתִי! בַּעְלִי שְׁרוּי בְּתוֹכֵךְ וַאֲנִי יוֹשֶׁבֶת שׁוֹמֵמָה. אָמַר שְׁמַע מִינָּהּ הֲוָה לֵיהּ שְׁלָמָא כִּי אֲתָא אִקְלַע לְהַהוּא אוּשְׁפִּיזָא קָם קַמַּיְיהוּ בִּיקְרָא שַׁפִּיר, עָבְדֵי לֵיהּ יְקָרָא טוּבָא יָתֵיב וְקָא מְשַׁתַּבַּח כַּמָּה נָאָה אַכְסַנְיָא זוֹ! אָמַר לֵיהּ תַּלְמִידוֹ [יֵשׁוּ הַנּוֹצְרִי] רַבִּי, עֵינֶיהָ טְרוּטוֹת אָמַר לֵיהּ רָשָׁע, בְּכָךְ אַתָּה עוֹסֵק וּמִסְתַּכֵּל בְּאֵשֶׁת אִישׁ! אַפֵּיק אַרְבַּע מֵאָה שִׁפּוּרֵי וְשַׁמְתֵּיהּ כָּל יוֹמָא אֲתָא לְקַמֵּיהּ וְלָא קַבֵּלֵיהּ יוֹמָא חַד הֲוָה קָרֵי קְרִיַּת שְׁמַע, אֲתָא לְקַמֵּיהּ הֲוָה בָּדַעְתֵּיהּ לְקַבּוּלֵיהּ אַחֲוֵי לֵיהּ בִּידֵיהּ סָבַר מְדַחֵא דְּחֵי לֵיהּ אָזַל זָקַף לְבֵינְתָא פְּלָחָא לְסוֹף אֲמַר לֵיהּ חֲזוֹר בָּךְ! אָמַר לֵיהּ כָּךְ מְקוּבָּלַנִי מִמָּךְ, כָּל הַחוֹטֵא וּמַחְטִיא אֶת הָרַבִּים אֵין מַסְפִּיקִין בְּיָדוֹ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה עַיִן שָׁם.

אַחוּכִי קָא מְחַיַּכְתְּ בָּן. נראה לי בס"ד כפל הלשון רצונו לומר יהיה הצחוק בכפלים האחת על כי הוא שב בידים רקניות לעירו שלא הועיל בהליכתו. והשניה יאמרו כמה שוטה שהאמין שטבילתו בירדן תרפאהו וירד וטבל.

כִּי אֲתָא חַזְיֵיהּ אֱלִישָׁע לַצַּרַעַת דְּקָא פַּרְחָה עֲלָוֵיהּ רִישֵׁיהּ אֲמַר לֵיהּ רָשָׁע. מכאן נראה דשלחו מן השמים אליו את הצרעת קודם שיקללנו אלישע ורק לא שרתה עליו ממש אלא עד שקללו ונמצא מן השמים הראו לו שיקלל בכך ונראה דפיו הכשילו לרמוז דבר זה על עצמו דניבא ולא ידע מה ניבא כי אמר חַי ה' אִם רַצְתִּי אַחֲרָיו וְלָקַחְתִּי מִיָּדוֹ מְאוּמָה (מלכים ב' ה, כ) ואותיות מְאוּמָה הם אותיות 'מום ה"א' כי חמשה הם מיני מיתה הא' מיתה ממש הב' עני הג' מצורע הד' סומא הה' מי שאין לו בנים וזהו מום אחד מן ה"א מומין וזהו מִיָּדוֹ ממקומו ולכן אמר לו וצרעת נעמן תדבק בו כאשר לקחתי מידו (מלכים ב' ה, כז).

אֶחָד שֶׁגֵּירָה דּוּבִּים בְּתִינוֹקוֹת. יש להקשות והלא אתמר בגמרא (סוטה מו:) ראה שאין בהם לחלוחית של מצוה לא בהם ולא בזרעם עד סוף כל הדורות וגם ראה שהיו רשעים גמורים ואמאי נענש?

ונראה לי בס"ד על פי מה שכתב הרב כלי יקר בשם רבינו האר"י ז"ל דאותם מ"ב קרבנות שהקריב בלק גרמו שעשתה הסטרא אחרא מ"ב נשמות קדושות ולא תחזיר

אותם הקליפה עד שתמצא מקום מוכן לפרענות והוא ביאה אסורה שאז נותנת שם אותם הנשמות העשוקות ולכן אותם מ"ב נשמות היו במ"ב ביאות אסורות שנבעלו ביום הכפורים ועתה כשהענישם אלישע הנביא ע"ה וקללם בשם ה' הוא שם מ"ב כנגד מ"ב ילדים כי שם בן מ"ב מסוגל מאד להעלות התפילות וכן הניצוצות של הקדושה העשוקות לא יתעלו אלא בשם מ"ב ולזה אמר לגמור תיקונם של אלו המ"ב נערים קטנים שהיו עשוקים מכח מ"ב קרבנות קללם עתה בשם בן מ"ב והיינו שקלל את הגופים ההם שהיו יסוד רעוע אשר נבנה ביום הכפורים וחזרו המ"ב נשמות הקדושות שבהם לשורש הקדושה ונתקנו עד כאן לשונו.

ולפי זה אלישע הנביא ע"ה עשה מצוה גדולה שהציל עשוק מיד עושקו ויש לו שכר גדול על זאת, אך לא חלה בתורת עונש ח"ו אלא חלה להשביע עיניו של שטן ועיני הסטרא אחרא שחטף מהם מרגליות אלו וביטל יניקתם מהם ומחמת כן מתקנאים ורוצים להתגרות בו מקנאתם ששלל מהם שלל רב ולהשביע עיניהם חלה.

ודוגמא לזה אמרו רבותינו ז"ל טעם בשעיר שנותנים לעזאזל ביום הכיפורים שזה המוליכו להמיתו מוכרח שימות באותה שנה כי אחר יום הכיפורים ירגישו השטן והקליפה ההפסד שנעשה להם על ידו ויתגרו בו להמיתו.

אך כאן אצל אלישע ודאי אין יכולת לעשות לו רעה ממש, עם כל זה היו רודפים אחריו וכאשר ראו שחלה על ידם אז אויביו ישלימו אתו שתשבע עיניהם ששמחים בצער שהיה לו בחליו על ידם ואדרבה הוא יגבר עליהם בכך! והיינו דכתיב אֲשֶׁר שָׁלַט הָאָדָם בְּאָדָם לְרַע לוֹ (קהלת ח, ט) ופירש רבינו האר"י ז"ל אשר שלט האדם בליעל באדם התחתון לרע לו לאדם בליעל עצמו, וכן כאן השביע הקדוש ברוך הוא את עיני שטן וסטרא אחרא להביא חולי על אלישע הנביא ע"ה כי כל חולאים באים על ידם ושמחו בזה.

אך היה דבר זה לרע להם יען כי עד אלישע לא הוה גברא דחלה ואתפח ובזאת הפעם שחלה אלישע הנביא ע"ה בעבור שגירה הדובים בעי רחמי ואתפח ועל ידי כך פתח אלישע הנביא ע"ה שערי תפלה לרפאות את החולה וניטלה אותה שליטה שהיה לסטרא אחרא מקודם שכל חולי שתביא על אדם אין לו תקנה ורפואה ועתה בטלה

שליטה זו מהם.

ועתה פוק חזי כמה הפסידה הסטרא אחרא מהחולי שבא לאלישע הנביא ע"ה בתפילתו על דבר חדש הזה שיתרפא החולי אחר שהיה כלל חזק שאין רפואה לכל חולי שיחלה האדם ונמצא אף על פי ששמחה הסטרא אחרא בחליו של אלישע הנביא ע"ה לא לה יאות השמחה אלא השמחה היא ראויה לסטרא דקדושה.

וְאֶחָד שָׁדְחָפוֹ לְגַחֲזִי בִּשְׁתֵּי יָדַיִם (מלכים ב יג, יד). קשא והלא חזה צרעת פרחה עלויה רישיה אם כן מן השמים רמזו לו שיקללו בצרעת? ויש לומר שקלל בצרעת גם את בניו ובזה נמצא דחפו בשתי ידים דאם לא היו בניו מצורעים אפשר שלא היו מניחים אותו לפקור.

ואם תאמר באמת כיון דחזה הסימן עליו דוקא למה קלל את בניו גם כן בצרעת? ויש לומר כיון דחזה פרחה על ראשו דן שבניו גם כן בכלל כי זרע הבן נמשך מן המוח שבראש אם כן יתייחס לראש אביו ולכך קלל גם את בניו. מיהו כיון דדבר זה לא נתפרש להדיה בסימן לכך נענש. אי נמי נענש משום דהיה לו להחזירו אחר איזה ימים מועטים והוא לא הלך להחזירו אלא אחר ימים מרובים דדש בפקרות שפקר.

בְּעָא אַבְרָהָם רַחֲמֵי וַהֲוָה זִקְנָה (בראשית כד, א). נראה לי בס"ד רמז הכתוב נָתַתָּה לִירֵאֶיךָ נֵס לְהִתְנוֹסֵס (תהלים ס, ו) כי זה הנס של הזקנה נולד ונעשה מכח נס הראשון דצר קלסתר פניו של יצחק דומה לאברהם וזהו נס של הפנים כדי להתנוסס בנס הזקנה.

ונראה לי בס"ד כי נס זה של הזקנה ראוי להתחדש באברהם אבינו ע"ה כי הוא עשה תיקון ביסוד דעל ידו נתגלה היסוד בפרצוף המוחין בסוד שם אברהם שהוא אבר מה וכמו שאמר רבינו האר"י ז"ל בשער הפסוקים וגוף הזקן נעשה מן הארת היסוד ולכן הסריס אין לו זקן ולכן ב' פעמים זקן גימטריא שד־י [157×2=314] שהוא ביסוד וכנזכר בדברי רבינו האר"י ז"ל בשער המצות.

דּוֹר הַמַּבּוּל אֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא, וְאֵין עוֹמְדִין בַּדִּין שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא יָדוֹן רוּחִי בָאָדָם לְעֹלָם" לֹא דִּין וְלֹא רוּחַ (בראשית ו, ג). נראה לי בס"ד דריש יָדוֹן כפשוטו וזהו 'לֹא דִּין' ועוד דריש יָדוֹן לשון מקום כמו יַד אַבְשָׁלֹם (שמואל ב' יח, יח) וכן מַצִּיב לוֹ יָד

(שמואל א' טו, יב) וכאלה רבים, פירוש בזה הגוף שלהם שנקרא אדם לא יהיה מקום לרוח שלהם אשר בראתיו לשכון בי. ואמר **רוּחִי** כמו וַאֲנִי נָסַכְתִּי מַלְכִּי (תהלים ב, ו) שהוא רצונו לומר מלך אשר עשיתיו. או **רוּחִי** קאי על כוחות הצדיקים לא יהיה להם מקום עם בני אדם אלו.

דף קח.

אָמַר הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא: בַּטּוֹבָה שֶׁהִשְׁפַּעְתִּי לָהֶן, בָּהּ מַכְעִיסִין אוֹתִי? וּבָהּ אֲנִי דָּן אוֹתָם (**בראשית** ו, יז). נראה לי בס"ד דאותיות ט"ו של 'טוֹב' נהפכה להם לאותיות 'איד' שהוא לשון שבר כי איד [15] גימטריא ט"ו ואז נעשית להם הטובה אותיות 'אבידה' שהוא לשון מיתה שאבדו מן העולם.

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: שְׁלֹשָׁה נִשְׁתַּיְּירוּ מֵהֶם בְּלוּעָה דָּגֻדַר, וְחַמֵּי טְבֶרְיָא, וְעֵינָיְא רַבָּתִי דְּבֵירָם (**בראשית** ז, יא). נראה לי לאו דוקא שלשה דהא יש עוד מעיינות חמים בערי אירופה יע"א אלא דרבי יוחנן משתעי במעיינות הסמוכים לארץ ישראל ואשר בארץ ישראל ואפשר דמעיינא רבתי דבירם הוא מעין החם הסמוך לעיר אשור שישנו עתה. **כּוּלָּם חָזְרוּ חוּץ מִתּוּשְׁלָמִי** (**בראשית** ז, יא) (**בראשית** ו, ג). נראה לי בס"ד לכך כאשר דבר השם יתברך עם ישראל לעורר אותם בתשובה קראם 'שׁוּלַמִּית' וכמו שנאמר שׁוּבִי שׁוּבִי הַשּׁוּלַמִּית שׁוּבִי שׁוּבִי וְנֶחֱזֶה בָּךְ (שיר השירים ז, א) יען כי גם ישראל כשאין עושין רצונו של מקום ומתערבים עם העכו"ם ודבקים בם דומין לזה העוף התושלמי ולכך 'שׁוּבִי שׁוּבִי הַשּׁוּלַמִּית' כלומר אפילו את כעוף התושלמי אני מקבליך בתשובה.

מְלַמֵּד שֶׁזָּקַף עַצְמוֹ כְּמַקֵּל (**בראשית** ו, יג) (**יחזקאל** ז, יא). נראה לי בס"ד גזל שוה פרוטה חמס פחות משוה פרוטה אך כיון שהיו מתמידין בו חומס וחוזר וחומס כמה פעמים בשעה אחת וביום אחד נצטרפו החמסין זה בזה ונעשו שיעור גדול ולזה אמר 'זָקַף עַצְמוֹ כְּמַקֵּל' שנצטרפו זה בזה.

ואומרו '**וְלֹא נֹהַ בָּהֶם**' נראה לי בס"ד כי הנשמה השוכנת בתוך הגוף קרויה נוגה דכתיב וְאוֹרַח צַדִּיקִים כְּאוֹר נֹגַהּ הוֹלֵךְ וְאוֹר עַד נְכוֹן הַיּוֹם (משלי ד, יח) כי היא אור נר המאירה לגוף וכמו שהנר הוא כלי שהוא גוף והאור בתוכו כן הנשמה שהיא נר יש לה גוף ואור והגוף שלה רמוז באותיות 'גו' של 'נוגה' כי גו רצונו לומר גוף ואור

שלה רמוז באותיות 'נה' של 'נוגה' והרשע בחטאיו מסלק אור שלה הרמוז באותיות 'גו' שבשני קצוות שלה הדבוקים בגופו הטמא שאז אותיות 'נה' של נוגה שהם ראש וסוף העומדים בשני קצוות של הנשמה נחשכים ומסתלק כוחן והארתם ונשאר רק אותיות 'גו' שהם בתוך נוגה וגו לשון גויה הוא הגוף של הנשמה וכל גוף חשוך הוא מאחר שאור שלה הרמוז באותיות 'נה' שבם ראש וסוף נוגה נסתלק.

ולזה אמר 'וְלֹא נֹהַ בָּהֶם' הם אותיות 'נה' דנוגה הרומזים על אור הנשמה ונשארו רק אותיות 'גו' שהם רומזים אל גוף הנשמה כי גו הוא לשוו גויה וזהו שנאמר וַתָּשְׁמִי כָאָרֶץ גֵּוֵךְ (ישעיה נא, כג) שנסתלקו אותיות 'נה' מן נוגה שהוא תואר הנשמה ונשאר אותיות 'גו' שהוא גוף הנשמה בלבד וכמו שנאמר וְשֵׁבֶט לְגֵו חֶסַר לֵב (משלי י, יג).

או יובן בס"ד 'וְלֹא נֹהַ בָּהֶם' דאותיות הֵן בלשון יונית 'אחת' וכמו שאמרו רבותינו ז"ל על פסוק הֵן יִרְאַת ה' הִיא חָכְמָה (איוב כח, כח) שבלשון יונית קורין לאחת הֵן וכאן אמר חסרה מהם האחדות הרמוזה באותיות 'נה' ולכן הוכנו לפרענות שאם היה לכם אחדות היתה מגינה עליהם האחדות לפי שעה כמו שנאמר חֲבוּר עֲצַבִּים אֶפְרָיִם הַנַּח לוֹ (הושע ד, יז).

וְאִיכָּא דְּאָמְרִי לֹא יָפָה עָשִׂיתִי שֶׁתִּקַּנְתִּי לָהֶם קְבָרוֹת בָּאָרֶץ (**בראשית** ו, ו). הנה בודאי הגמור לא יש חרטה אצל הקדוש ברוך הוא כי יודע האמת ומה שעתיד להיות מקדם קדמתה אך אמר כן כדי לתת פתחון פה למליצי יושר ומליצי טוב שהם ממדת הרחמים דאז כאשר ירשיעו הבריות אחר כך כדור הפלגה ודומיהן ויעמדו מלאכי חובה שהם מן מדת הדין לטעון עליהם כליה כאשר היה בדור המבול אז יהיה פתחון פה למליצים הטובים לבטל טענתם מכח דברים אלו שאמר הקדוש ברוך הוא בענין דור המבול 'לֹא יָפָה עָשִׂיתִי שֶׁתִּקַּנְתִּי לָהֶם קְבָרוֹת'.

בְּדוֹרוֹתָיו וְלֹא בְּדוֹרוֹת אֲחֵרִים (**בראשית** ו, ט). כתב הרב באר שבע, כל ימי הייתי קורא תגר מאחר שאין לו הכרע אם לגנאי אם לשבח קשה על רבי יוחנן למה משכן עצמו לדרשו לגנאי? ויגעתי ומצאתי תירוץ חשוב ואמיתי והוא משום דרבי יוחנן אזיל לטעמיה שהוא דורש במדרש רבא (בראשית רבה לב, ו) וַיָּבֹא נֹחַ וּבָנָיו וְאִשְׁתּוֹ וּנְשֵׁי בָנָיו אִתּוֹ אֶל הַתֵּבָה מִפְּנֵי מֵי הַמַּבּוּל (בראשית ז, ז) נח מחוסר אמנה היה אלולי שהגיעו

המים עד קרסוליו לא נכנס לתיבה עד כאן לשונו.

ואני אומר אם באנו להקשות כקושית הרב גם על תירוץ זה יש להקשות קושיא זו מנא ליה לדרוש 'מחוסר אמנה היה'? אדרבה יש לדון אותו לכף זכות מרוב אמונתו בהקדוש ברוך הוא שהוא רב חסד ומוחל וסולח וניחם על הרעה לכך חשב אולי כשיראו בעיניהם שירדו מי המבול יתעוררו בתשובה וינחם ה' על הרעה שיאמר נתקיימה הגזרה במקצת דהא ירדו מי המבול מלמעלה!

אכן לעיקר קושיית הרב ז"ל הנזכר נראה לי בס"ד על פי מה שאמרו בגמרא באחד שמתה אשתו והניחה לו בת לינק ולא היה לו שכר מניקה ונעשה לו דדים נובעים חלב כאשה והניקו ופליגי תרי אמוראי בזה חד אמר כמה גדול אדם זה שנעשה לו נס כזה וחד אמר כמה גרוע זה שנשתנו לו סדרי בראשית (שבת נג:) ופירש הרב מהר"י באהל יעקב [רבי יעקב קרנץ המכונה המגיד מדובנא] מר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי דמאן דאמר גדול כן הוא האמת דודאי היה גדול בצדקות ומעשים שזכה לעשות לו נס גדול כזה ומאן דאמר גרוע הוא מודה הוא דהיה גדול קודם שנעשה הנס אך אומר כמה גרוע הוא אחר מעשה הנס דודאי בעבור נס זה ניכו לו הרבה זכויות מזכיותיו וממילא נעשה גרוע עד כאן דבריו.

וכן הענין כאן דריש לקיש מפרש הכתוב על זמן שקודם שנכנס לתיבה דודאי היה לו זכויות הרבה דנחשבים רבים אפילו לגבי אחרים ואין הכי נמי מודה ריש לקיש דאחר שנעשו לו נסים רבים בכניסתו לתיבה נתמעטו זכיותיו ולא נחשבים כלום לגבי אחרים ורבי יוחנן דרשו לגנאי על זמן דאחר שיצא מן התיבה דאיגרע זכותו דבהא גם ריש לקיש מודה ורק פליגי דהכתוב עיקרו למאי נחת לאשמעינן שזה אומר להכי נחית קרא וזה אומר להכי נחית קרא וריש לקיש עושה טעם מסביר לדבריו כיון דבשבחיה משתעי קרא ודאי נחית לשבחו גם בזה ורבי יוחנן לא סבירא ליה כריש לקיש משום דתיבת 'הָיָה' נראה לשון יתר אלא ודאי אתי למידק 'בְּדֹרֹתָיו' דוקא ולא בדורות אחרים.

ועוד נראה לי בס"ד דמר אמר חדא ומר אמר חדא ולא פליגי והוא דאמרו רבותינו ז"ל (בראשית רבה ל, ה) בכפל 'נֹחַ נֹחַ' שהוא נח לשמים נח לבריות, ורבי יוחנן מפרש

'תָּמִים הָיָה בְּדֹרֹתָיו' קאי על נח בתרא שהוא נח לבריות ולכן מפרש 'בְּדֹרֹתָיו וְלֹא בְּדוֹרוֹת אֲחֵרִים' כי הוא לא היה נח לבריות כמשה רבינו ע"ה שהציל את דורו וריש לקיש ניחא ליה טפי לפרש 'תָּמִים הָיָה בְּדֹרֹתָיו' על נח קמא שהוא נח לשמים ולכן מפרש וכל שכן בדורות שהיו צדיקים שבודאי היה גם הוא צדיק דעתה בדור רשעים הוא צדיק, נמצא פליגי רק בזה דמר סבר ניחא טפי לפרש על נח בתרא דסליק מיניה ומר סבר ניחא טפי לפרש דקאי על נח קמא דפתח קרא ביה.

ובזה ניחא דרבי יוחנן עשה המשל לחבית של יין שהוא הנאה של בני אדם וְיַיִן יְשַׂמַּח לְבַב אֱנוֹשׁ (תהלים קד, טו) שהוא מפרש דקאי על נח לבריות וריש לקיש עשה המשל בצלוחית של פלייטון שהיא בושם דהנאתו רוחנית לנשמה שהיא חלק השמים כמו שאמרו (צא: עה"פ תהלים נ, ד) 'יִקְרָא אֶל הַשָּׁמַיִם מֵעָל' זו הנשמה 'וְאֶל הָאָרֶץ לָדִין עַמּוֹ' זה הגוף, והנאת הריח היא הנאת הנשמה. וראיתי להרב עיון יעקב ז"ל מה שפירש בטעם דרבי יוחנן וריש לקיש דלא פליגי אך הוא הפך ממה שפירש אנא עבדא בזה והבוחר יבחר.

וְלֹא דָּגִים שֶׁבַּיָּם (**בראשית ז, כב**). נראה לפרש בזה טעם שנבחרו הדגים למאכל שבת להורות דאין אש גיהנם שולט בשבת כמו כן הדגים לא שלט בהם אש הפרענות של המבול שנדונו ברותחין.

מְלַמֵּד שֶׁהָיָה נֹחַ הַצַּדִּיק מוֹכִיחַ בָּהֶם (**בראשית ו, ט**) (**איוב כד, יח**). יש גרסה אחרת 'שֶׁהָיָה מְתוּשְׁלַח הַצַּדִּיק מוֹכִיחַ בָּהֶם' וגרסה זו הובאה בספר דקדוקי סופרים וכן הרמ"ה ז"ל ביד רמה הביא גרסה זו עיין שם ולפי גרסה זו קאי 'פרידה' על נח.

ונראה לי בס"ד דקרי ליה 'פרידה' דאמרו רבותינו ז"ל על פסוק זֶה יְנַחֲמֵנוּ מִמַּעֲשֵׂנוּ וּמֵעִצְּבוֹן יָדֵינוּ (בראשית ה, כט) דעד נח לא היה חילוק אצבעות וכשנולד נח נולד בחילוק אצבעות ונשאר כך התולדה לדורות ולכן אמרו 'יְנַחֲמֵנוּ מֵעִצְּבוֹן יָדֵינוּ' שלא היה בהם חלוק אצבעות ולפי זה שפיר קראו בשם 'פרידה' כי בו נפרדו האצבעות זה בזה דמקודם היו דבוקים זה בזה כמו הכף שהוא חתיכה אחת.

אי נמי קרי ליה פרידה על שם שהוא עתיד להפרד מהם ולגרסה אחרת דגרסינן דברים אלו נח קאמר לו ונקיט פרידה על מתושלח על שם שנפרד מהם ולא יהיה נידון

עמהם. **אי נמי** יש לומר בס"ד דקרי לנח פרידה כי היה ביסוד שהוא ספירה תשיעית וזהו פרידה 'פרי דה' דאותיות ד"ה עולים מספר תשעה שהיה פרי של היסוד. **אי נמי** פרידה אותיות 'דר יפה' דהיסוד נקרא יפה בסוד וַיְהִי יוֹסֵף יְפֵה תֹאַר וִיפֵה מַרְאֶה (בראשית לט, ו). **אי נמי** 'דר יפה' בתיבה שהיתה דירה יפה תַּחְתִּים שְׁנִים שְׁלִשִׁים מסודרת בסדר יפה.

מַקְפֶּה נִבְלַתְכֶם נִבְלָתָם עַל פְּנֵי הַמַּיִם בַּזִיקִים (**בראשית** ז, כב). נראה הכונה מאחר שהיו מזיקים זה לזה בגזל וחמס ולכך במים של זיקין תהיה פרענות שלהם כי מ"ם של **מ**זיקין היא 'מים' ונשאר אותיות 'זיקין' נמצא באותיות מזיקין נרמז פרענות שלהם שמקפה נבלתם כְּזִיקִין עַל מַיִם.

ואמר 'וְלֹא עוֹד אֶלָּא שֶׁלּוֹקְחִין מֵהֶם קְלָלָה לְכָל בָּאֵי עוֹלָם' והיינו אותיות קל שנרמזה פרענות שלהם עתה נרמז בהם גם כן מה שמגיע להם לעתיד קללה כי 'קל' הוא שורש קלל.

מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ מְפַנִּים דֶּרֶךְ כְּרָמִים (**איוב כד**, יח). פירש רש"י ז"ל ומצודות בספר איוב דֶּרֶךְ כְּרָמִים רצונו לומר 'דרך צדיקים' עיין שם. ונראה הכונה כי היו אומרים לעשות חמס דוקא שהוא פחות משוה פרוטה שהיו חושבים זה החמס הוא דרך צדיקים כיון שאין בו פרוטה אין בו עון ואחר ששאלו 'מִי מְעַכֵּב?' והשיב להם 'פְּרֻדָה אַחַת יֵשׁ לִי לְהוֹצִיא מִכֶּם' אמרו 'אִם כֵּן לֹא נְפַנֶּה דֶּרֶךְ כְּרָמִים' שהוא דרך צדיקים אלא יחזרו לעשות גזל שהוא הרבה.

ומהרש"א ז"ל כתב לא נפנה דרך כרמים שהיו מבזין ומקנטרין את נח דרך היתול ואומרים לו אתה הוא תחילת הקלקול במה שנטעת כרם וכו' עיין שם ודבריו תמוהים כי נח נטע הכרם אחר שיצא מן התיבה וכדמוכחי קראי.

דף קח:

אִם מַבּוּל שֶׁל אֵשׁ יֵשׁ לָנוּ דָּבָר אַחֵר וַעֲלִיתָא שְׁמָהּ. אפשר זו הסלמנדרא שנקראת גם כן בשם עֲלִיתָא או מין עשב סגליי שנקרא עֲלִיתָא שמגין על הנמשח בו מן האש ועקב ועקש פירש בערוך שהוא מין ספוג וטבעו לשאוב את המים וחשבו להניחו על ראשיהם כדי שישאוב את המים.

ואמר להם 'הוּא מֵבִיא מִבֵּין עִקְבֵי רַגְלֵיכֶם' נראה לי בס"ד אותיות רֶגֶל במלואם רי"ש גימ"ל למ"ד אמצע המלוי הם אותיות יַמִּים פירוש שעושה ימים ונהרות בין עקבי רגליכם דהמלוי הוא עקבי הפשוט ולכן רבי חנינא בן דוסא נברא לו מעין מים תחת רגליו וניצול מן הערוד (ברכות לג.) והיינו שנברא מן אותיות יַמִּים שהם במלוי רֶגֶל.

דָּבָר אַחֵר "לִשְׁבְעַת הַיָּמִים" שֶׁשִּׁינָּה עֲלֵיהֶם סִדְרֵי בְּרֵאשִׁית. נראה דמפיק לה ממה שנאמר וַיְהִי לִשְׁבְעַת הַיָּמִים (בראשית ז, י) כלומר שנעשה עתה הוויה חדשה למה שנברא בשבעת הימים של בראשית. גם נרמז בתיבת 'יְהִי' מהלך ההפכיי שהלכה השמש ממערב למזרח למפרע כן תיבת 'יְהִי' נקראת למפרע 'יְהִי'.

ונראה לי טעם 'שֶׁשִּׁינָּה סִדְרֵי בְּרֵאשִׁית' הפך דעתם שחשבו שיהיה ניצולים בטבע עליתא ועששיות ועקב וכיוצא שבאמת אֵין חָכְמָה וְאֵין תְּבוּנָה לְנֶגֶד ה' (משלי כא, ל) כי כמו ששינה סדרי בראשית כן ישנה טבע דברים אלו להפך והא דעשה השינוי בחמה מפני דחמה באמת יש בה שני הפכיים מיבשת הלח וממיסה השעוה וכן מלבנת בגדים המכובסים ומשחרת פני האדם.

קָבַע לָהֶם זְמַן גָּדוֹל וּזְמַן קָטָן (בראשית ז, י). נראה נמצא כזאת בחוקי התגרים בשטר הכמ'בייאלה שאף על פי שמפורש בה זמן גדול לכמה ימים יש להחייב עוד זמן קטן כ"ד שעות שיוכל לעכב הפרעון.

ומה שאמר 'כָּל שֶׁהַתֵּיבָה קוֹלַטְתּוּ' נראה כי עשה השם יתברך בפתח התיבה כח המושך כמו אבן השואבת את הברזל שכל בריה שהיא ראויה יקלוט אותה ומושך אותה לתוך התיבה.

קְבַע בָּהּ אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ מְאִירוֹת לָכֶם כַּצָּהֳרַיִם (בראשית ו, יד). נראה לי בס"ד רצה הקדוש ברוך הוא שיהיה אור גדול בתוך התיבה בימים ובלילות דאמרו רבותינו ז"ל (בראשית רבה ג, ח) אור אלו מעשיהם של צדיקים וחשך אלו מעשיהם של רשעים ומאחר דהנכנסים לתיבה אנשים ונשים כולם היו צדיקים וגם בעלי חיים היו נקיים מן העבירה לכן רצה הקדוש ברוך הוא שיהיה האור הרומז לצדיקים זורח בתיבה ימים ולילות כי לפי הטבע צריך שיהיה בתיבה חושך ואפלה יען כי המאורות לא שמשו במבול וגם היא סוגרת ומוסגרת מכל צד אך הוא הכניס

שמן זית הרבה והדליק שם נרות הרבה וכדי להרבות האור שם צוהו שיתלה בה כנגד אור הנר אבנים טובות כאלמא"ס וכיוצא כי לרוב זכותם יכה אור הנר בהם ויצא מהם זהרורית גדולה לפי גודלם בכמותם כזוהר החמה בצהרים.

תְּשׁוּבָה נִיצַּחַת הֵשִׁיבוֹ עוֹרֵב לְנֹחַ (בראשית ח, ז). הנה לפי פשוטן של דברים נראה לא היה דבור ממש מן עורב לנח וגם לא היה דבור ממש מן היונה אלא נראו בהם סמנים כאלו הם רוצים לומר כך. וכיוצא בזה אמרו רבותינו ז"ל בגמרא (עירובין ק:) למדנו פיוס מתרנגול דמפייס ואחר כך בועל דאמר לתרנגולת כך וכך ולא הוה דברים אלא מן הסמנים שנראין בגופו קודם בעילה ואחר בעילה נראה כאלו מדבר כך וכך, וכל זה הוא לפי פשט הדברים כמו שאמרו המפרשים ז"ל.

אמנם כפי דברי רבינו האר"י ז"ל בביאור פרקי שירה צריך לומר כאן נמי הוה דברים ממש אך לא מן העורב עצמו שהוא בעל חי אלא מן השר והמזל של העורב דהא כתב בשער מאמרי רבותינו ז"ל בביאור פרקי שירה וזה לשונו דע כי הנה כל הנבראים שבעולם הזה יש על כל אחד מהם מלאך אחד שוטר ושר עליו בשמים וזהו סוד מה שאמרו רבותינו ז"ל אין עשב למטה שאין מזל עליו למעלה מכה בו ואומר לו גדל ועל ידי השר ההוא הממונה עליו נמשך החיות והשפע אל הנברא ההוא.

והנה השר ההוא אינו יכול להשפיע בו עד שהוא יאמר לפני הקדוש ברוך הוא השירה הראויה אליו כפי מקומו ועל ידי כך ישפיעו בו ואחר כך הוא ישפיע חיות ומזון אל הנברא ההוא ונמצא כי כל אותם השירות הנזכר בפרקי שירה הם מה שמשוררים השרים והמזלות העליונים הממונים על כל התחתונים עד כאן לשונו עיין שם. ולפי זה גם כאן המדבר עם נח לאו העורב עצמו אלא השר והמזל שלו שהוא האומר שירה וכן הענין כמו שנאמר גבי יונה.

אָמַר לוֹ רָשָׁע! בַּמּוּתָר לִי, נֶאֱסַר לִי, בַּנֶּאֱסָר לִי לֹא כָּל שֶׁכֵּן (בראשית ח, ז). מקשים והלא העורב דבר עוד טענה גדולה וחזקה איך שלח אותו כיון דלא נשאר בתיבה עורב זכר ואם קרה לו אסון נמצא העולם חסר בריה אחת! ועוד קשה מה לו לעורב בדבר השני 'שֻׁמָּא לְאִשְׁתִּי אַתָּה צָרִיךְ' כיון שטען טענה נצחת בראשונה?

ונראה לי בס"ד דטענה זו הראשונה תשובתה בצידה והיינו כיון דהעורב שמש בתיבה

ידע נח ברוח הקודש דנתעברה אשתו ממנו בזכר ולכן אם יקרה לו אסון אין העולם חסר בריה דהזכר יבא על אמו ויוליד אך העורב עשה לו מזה קנטור אחר והוא איך שלחת אותי דשמא יהיה אסון והעולם חסר בריה? ואם תאמר אני ידעתי ששמשת עם אשתך ונתעברה בזכר, הנה עתה איני מניח את אשתי בתיבה ואלך יען כי אני חושד אותך שאתה רוצה לשכב עמה ואם לא היית יודע ששמשתי עם אשתי ונתעברה אין אני חושש שמא תשכב עמה יען כי כל בעל חי שיבא עליו אדם יהיה עקר אותו בעל חי ולא יוליד ואם כן אפילו שאתה מתאוה לאשתי לא תבא לשכב עמה מפני שאם תשכב עמה תהיה עקרה ולא תוליד עוד אחר שיצאו מן התיבה ונמצא העולם חסר בריה כי כל הנכנסים צריך שילדו אחר כך כדי שיתרבה המין בעולם מן הולדות, אך עתה שידעת שנתעברה אשתי ממני תשכב עמה כי אפשר שידעת שהיא מעוברת תאומים זכר ונקבה והם יולידו אחר כך או שידעת שהיא מעוברת בנקבה ואז הנקבה תוליד ממני, על כן מעתה אני חושד אותך שאתה משלחני כדי שתשכב עם אשתי. והשיב לו ואמר לו 'רָשָׁע' הנה בקראו אותו רָשָׁע רמז לו תשובה על טענתו הראשונה דאסון והוא כי אמר לו אני מכיר בך שאתה רשע נעשית בתיבה מחמת ששמשת עם אשתך דאסור לך התשמיש ואם כן בטלה טענתך דאסון כי אני יודע שנתעברה ממך אשתך בזכר ועל כן אם יקראך אסון אין העולם חסר בריה! ועל אשר אמרת 'שֶׁמָּא לְאִשְׁתִּי אַתָּה צָרִיךְ' איך תחשוד אותי בזה והלא 'בַּמּוּתָר לִי נֶאֱסַר לְיִ' שאין אני נזקק לאשתי וכל שכן שלא אשמש עם אשתך האסורה לי דצדיק אני.

כֶּלֶב נִקְשָׁר (**בראשית** ח, טז). פירוש כשהוא בועל בהכנסת האבר בקשוי אינו יכול לפרוש ולהפריד מן הנקבה אחר פליטת הזרעתו אלא נקשר הגיד שלו ברחם הנקבה וכמדומה שראש הגיד שלו נעקם בתוך ברחם הנקבה שנעשה כמו הברזל שקורין בערבי ג'נג'אל שתולים בו הסל ולכן אינו יכול להשמט מרחם הנקבה דאף על פי שהילדים מכים בו והוא רץ מהם עודנו קשור בה ונמצא שהתשמיש שלו בזוי מאד ונחשב זה לו ללקותא שלקה בתשמיש בשביל ששמש בתיבה, כך מפרשים העולם. אך הרמ"ה ז"ל הביא פירוש אחר שהוא נקשר בשלשלת שלא יזיק ואחר המחילה פירוש זה לא יתכן דהא יש כמה חיות שצריך לקשרם בשלשלת שלא יזיקו ועוד קשה

בדבריו כי קשורו בשלשלת שלא יזיק אין זה נוגע לענין התשמיש ומה שייכות יש לזה בזה.

אמנם מלבד הפירוש הראשון נראה לי בס"ד לפרש מה שאמר '**כֶּלֶב נִקְשָׁר**' כלומר שאינו יכול להזריע בכל פעם שבועל כי אם בקושי כאדם הנקשר על ידי כשפים שאינו יכול להזריע כן הכלב מפני רוב בעילותיו אינו מזריע בהם והיינו דהיתה לו כך מפני ששמש בתיבה והעורב לקה בענין תשמישו שהזרעתו ותשמיש שלו בפיו שמוציא זרע מפיו לפה הנקבה ודבר זה גם כן חשיב לקותא שהוא משמש בפה של מעלה שלו במקום פה של מטה.

חָם בְּעוֹרוֹ (**בראשית ח**, **טז**). פירש רש"י שיצא ממנו כוש שהוא שחור בעורו. וקשא דאין לקות זה בענין הזרעה ותשמיש.

ונראה לי בס"ד דזרע האשה הוא אודם והעור של הולד נברא מן האודם שהוא חלק האם וכנזכר בגמרא ועוד אמרו בגמרא במראות הדמים דמראה השחור טמא דחשיב דם יען כי השחור תחילתו אדום אלא שלקה נמצא לקוי הוא שחרות ולכן כיון ששמש בתיבה לקה בעורו דהעור בא מזרע האודם שנעשה שחור דלקוי האודם שחרות הוא.

ועוד נראה לי בס"ד ותחילה נדקדק דקדוק גדול באומרו שְׁלֹשָׁה לָקוּ בַּתֵּיבָה כֶּלֶב וְעוֹרֵב וְחָם וקשה בשלמא עורב שפיר נקטי בתר כלב כי הכלב מין חיה ועורב מין עוף אך חם אדם הוא ואמאי נקטי אחר עורב? ונראה לי בס"ד דחם כשנכנס לתיבה היה זכאי ואיך הרשיע בתיבה לשמש ועבר על מצות השם יתברך? אך נראה לומר דחם ראה את העורב משמש עם נקבתו אז גברה עליו תאות המשגל והוכרח לשמש עם אשתו כדי שלא יפליט זרעו לבטלה בקרי ולהכי נקטי התנא בברייתא בתר עורב ללמד כי עורב גרם לחם לשמש בתיבה.

והנה מפורש במדרש רבה (פרשה לו) דחם נשחר עורו בתיבה ויצא מן התיבה מפוחם משל לאחד שקבע מוניטון שלו בתוך אבלו של מלך אמר המלך גוזר אני שיתפחמו פניו ויפסול מטבעו לפיכך יצא חם מפוחם עיין שם.

ונראה לי דכל גזרותיו יתברך הם מדה כנגד מדה ולמה גזר עליו שיתהפך עורו לשחור אחר ששמש? ובזה שכתבתי ניחא כי הוא באה לו תאות התשמיש מכח העורב

שראהו משמש וכיון דעורב שחור הוא אליו מתייחס השחרות דכתיב שְׁחֹרוֹת כָּעוֹרֵב (שיר השירים ה, יא) לכך שחר עורו של חם לאות ולסימן על עונו הזה שבא לו מחמת העורב שהוא שחור ונמצא לפי זה מובן הטעם דאמר התנא 'חָם לָקָה בְּעוֹרוֹ' מחמת ששמש בתיבה.

ואפשר נמי לומר דהוא לקה בעורו בשעת תשמיש ממש שנהפך אותה שעה עורו למראה שחור ואשתו נבהלה ממראה השחור שנראה לעיניה בעור בעלה פתאום ואז העובר הנוצר מאותו תשמיש נולד שחור כי ידוע המראה של האשה בשעת הזרעה פועל בעובר הנוצר מאותו הזרעה וכמו שאמרו במדרש באותו מלך ערביים וגם מה שאמרו רבותינו ז"ל על פסוק בְּנֵי צִיּוֹן הַיְקָרִים הַמְסֻלָּאִים בַּפָּז (איכה ד, ב).

אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: לְמִשְׁפְּחוֹתָם וְלֹא הֵם (**בראשית ח, יט**). פירוש לצורך משפחות הנולדים דהיינו לצורך התולדה אשר נתקיימה אחר כך ולא לקיום עצמם בעולם כי הם אחר שיצאו מן התיבה ושמשו זה בזה ונתעברו וילדו לא נתקיימו עוד בעולם יען כי בהיותם תוך התיבה נתקיימו על ידי נס שנעשה להם נסים הרבה בתוך התיבה והאדם שיש לו מזל אז אם יהיה לו נס יתקיים בעולם ויחיה כמה שנים אבל בהמה אין לה מזל ואם יהיה לה בשביל חיות שלה לא יהיה לו קיום בעולם ומוכרח שתמות אחר כך במהרה אחר ימים מועטים ולכן גם אלו שהיו בתיבה אחר שיצאו והולידו לא נתקיימו בעולם.

אָמַר לֵיהּ אֱלִיעֶזֶר לְשֵׁם רַבָּא כְּתִיב "לְמִשְׁפְּחֹתֵיהֶם יָצְאוּ מִן הַתֵּבָה" אַתּוּן הֵיכָן הֲוִיתוּן (**בראשית ח, יט**). פירוש כיון דכתיב 'לְמִשְׁפְּחֹתֵיהֶם יָצְאוּ' משמע דוקא ביציאתם היו מעורבים למשפחותם כלומר הזכרים עם נקבותיהם אבל בתוך התיבה היו מובדלים הזכרים מן הנקבות לכך אתון בני אדם היכי הויתון בתוך התיבה אם הייתם דרים זכרים ונקבות יחד או גם כן הייתם מובדלים הזכרים לחוד והנקבות לחוד? ואמרו לו וכי אנחנו הזכרים היה לנו מושב לנוח בו עם הנקבות שלנו? והלא היה לנו צער גדול בטיפול הבהמות והחיות והעופות והרמשים אשר רבו מספור וכל שעות היום והלילה היינו ביניהם עסוקים בם ובהקיצם מן השינה היו עוסקים במזונות הבעלי חיים הרבים שהיו בתיבה ולא היה לנו מושב לנוח עם הנקבות שלנו!

והנה על אומרו **כְּתִיב** '**לְמִשְׁפְּחֹתֵיהֶם יָצְאוּ מִן הַתֵּבָה**' ראיתי להרמ"ה ז"ל שכתב אף על גב דאכתי לא אתיהבת אורייתא עד משה רבינו ע"ה, גמרא הוה בידייהו דהכי הוה ואי בעית אימא כולה אורייתא מכתב הוה כתיבה גבי אברהם ואפקודי הוא דלא הוו מיפקדי עילוה עד דאתא משה עד כאן לשונו.

ואנא עבדא אמינא דמה שאמר אי בעית אימא כולה אורייתא הוה כתיבה גבי אברהם וכו' זה לא יתכן כי ודאי כל מה שכתוב בתורה לא נגלה בארץ אלא עד זמן משה רבינו ע"ה אך הראשונים כגון נח ושם וכן אברהם יצחק ויעקב היה להם ספרים שכותבים כל מה שהיה בזמנו ויזדמן שכתוב אצלם באיזה דברים ומעשים כמו לשון הכתוב בתורה על ידי משה רבינו ע"ה שיהיה הלשון מכוון ולכן בדבר זה היה כתיב בספריהם 'לְמִשְׁפְּחֹתֵיהֶם יָצְאוּ מִן הַתֵּבָה' כאשר כתוב בתורת משה רבינו ע"ה ועל זה אמר אליעזר לשם כְּתִיב 'לְמִשְׁפְּחֹתֵיהֶם יָצְאוּ מִן הַתֵּבָה' כי הוא ראה כתוב כן בספרים שכתב נח ושם שהיו גם כן אצל אברהם אבינו ע"ה ודברי אלו יש להעמיסם באופן הראשון שכתב הרמ"ה ז"ל ואנכי הרחבתי הדברים בס"ד.

מִיכָּן וְאֵילָךְ הֲוָה גַּבֵּיל לָהּ חִיזְרָא. פירוש סובין שמעורב בהם קמח שאחר הלישה יתליע מחמת רוב החום של התיבה שהוא נשאר בלא אפיה זמן הרבה ועיין בפסחים (פסחים מב:) הכא תרגומו מיא דחיזרא וכן הוא במציעא (בבא מציעא ס.) ופירש הערוך מים שהמחה בהם סובין עיין שם.

אַיְיתִי קוּדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא לְאַבְרָהָם וְאוֹתְבֵיהּ מִימִינֵיהּ (תהלים קי, א). פירוש מיכאל הוא שר החסד שהוא בקו ימין של עשר ספירות והקדוש ברוך הוא שלח לאברהם אבינו ע"ה את מלאך מיכאל שהוא מימין לעזרו ולשמרו ולתמכו במלחמה זו.

וְהָווּ שָׁדֵי עַפְרָא וַהֲוָה חַרְבֵּי, גִּילֵי וְהָווּ גִּירֵי (תהלים קי, א). פירוש גילי רצונו לומר קש כמו שאמרו בגמרא דסוכה (סוכה יד.) חבילי קש חזיא לכי סתר לה למנקט בגיליהו, ופירש הערוך גיליהו רצונו לומר קש עיין שם. וצריך להבין למה העפר היה חרבות והקש היה גירי?

ונראה כי אברהם אבינו ע"ה היה עניו מאד דכתיב וְאָנֹכִי עָפָר וָאֵפֶר (בראשית יח, כז) שהיה לו ענוה כפולה מבית ומחוץ וכמו שאמר התנא מְאֹד מְאֹד הֱוֵי שְׁפַל רוּחַ (משנה

אבות ד, ד) מאד מאד מבית ומחוץ דזו היא ענוה אמיתית.

וידוע כל מדה טובה וכל מצוה יש לה רמז באות אחת מן כ"ב אותיות כפי ראש שם המדה והמצוה דהיינו אהבה באות א' חסד באות ח' צדקה באות צ' ענוה באות ע' וכן כיוצא בזה אם כן ענוה כפולה היא ב' פעמים ע' שעולה מספר ק"ם [140=2×70] ואם תסיר ק"ם מן עָפָר [350] ישאר מספר חָרֵב [210=140-350].נמצא אותיות עפר הם מספר 'קם חרב' כי אברהם אבינו ע"ה שהיה עניו אמתי שאמר 'וְאָנֹכִי עָפָר' בזכות ענוה האמיתית שבו שהיא ע' כפולה שמספרה 'קם' זכה שיהיה העפר חרב להרוג את אוייביו.

וכי הוה שדי גילי שהוא 'קש' [400] מספר ת' שהוא צדיק שיש לו אות ת' תחיה וכמו שאמרו רבותינו ז"ל (שבת נה.) על פסוק וְהִתְוִיתָ תָּו עַל מִצְחוֹת הָאֲנָשִׁים (יחזקאל ט, ד) שכותב על מצחן של צדיקים אות ת' שרומז בה תו תחיה והוא דבק באות ת' תחיה וגבר על תמות דסטרא אחרא שמספרה 'קש' לכן נהפך הקש לגירי שהורגים למרחוק ועדיף מחרב שהורג מקרוב כי תו תחיה היא מחכמה בסוד הַחָכְמָה תְּחַיֶּה בָּעָלֶיהָ (קהלת ז, יב).

וידוע דהחכמה נקראת רחוק בסוד וַתֶּתַצֵּב אֲחֹתוֹ מֵרָחֹק (שמות ב, ד) וכנזכר בזוהר הקדוש ואברהם אחוז בספירת החסד שהוא תחת ספירת החכמה בקו ימין של עשר ספירות והחסד יונק מן החכמה ולכן כתיב באברהם וַיַּרְא אֶת הַמָּקוֹם מֵרָחֹק (בראשית כב, ד) ולכך זכה להיות הוא מקום לה' שנעשה מרכבה לשכינה ולכך אמר להשם יתברך אַל נָא תַּעֲבֹר מֵעַל עַבְדֶּךָ (בראשית יח, ג).

ולכן אמרו רבותינו ז"ל (ברכות ו:) כל הקובע מקום לתפלתו אלקי אברהם יהיה בעזרו, ואמר 'אלקי אברהם' רמז לאור החכמה בסוד מה שאמר רבינו האר"י ז"ל בשער הכונות בכונת העמידה 'אֱלֹקֵי אַבְרָהָם אֱלֹקֵי יִצְחָק וֵאלֹקֵי יַעֲקֹב' דקאי על חב"ד [חכמה בינה דעת] ואברהם יצחק ויעקב הם חג"ת [חסד גבורה תפארת] ולכך אמר 'אלקי אברהם יהיה בעזרו' והנה אם תסיר מספר מקום [186] מן מספר קש [400] שהוא גילי ישאר מספר גירא [214=400-186] ולכן הוה שדי גילי שהוא קש והוי גירא.

אָמַר "**גַּם זוֹ לְטוֹבָה**". נראה לי בס"ד גַּם זוֹ [56] עולה מספר נ"ו שהוא גבורה כי מנצפ"ך שהם ה' גבורות הם פ"ר דינים [280=5×56] וכל חלק הוא נ"ו ולכן אמר רבינו האר"י ז"ל כל 'נו' שבסוף תיבה רומז לגבורה והוא כיון למתק כל גבורה מן ה' גבורות שהיא מספר נ"ו לעשותה רחמים ולזה אמר 'גַּם זוֹ' הגבורה שהיא 'נו' כמנין גם זו תהיה 'לְטוֹבָה' שתתהפך לרחמים.

דף קט.

מַחֲכוּ עָלָה בְּמַעֲרָבָא אִם כֵּן לִיבְנוּ אֶחָד בְּטוּרָא. הגרסה הנכונה היא מה שאיתא בספר דקדוקי סופרים בתלמוד כתב יד דגריס 'לבנו יתה בטורא'.

אֶלָּא אָמַר רַבִּי יִרְמְיָה בַּר אֶלְעָזָר: נֶחְלְקוּ לְשָׁלֹשׁ כִּיתּוֹת. קשא בשלמא שתי כתות בחרו בבקעה דניחא להו מושב הבקעה אך כת שרצו להלחם ברקיע למה בחרו בבקעה, אדרבה יותר טוב להם לבנות בהר וכמו שאמרו במערבא, ומה טעם מצאו בבקעה? ויש לומר דאין הכי נמי הם רצו בהר וכיון דשתי כיתות שהם הרוב בחרו בבקעה הוכרחו גם הם לבנות המגדל אצלם כדי שאם יהיו הם מנוצחים יעלו שתי כתות אלו למגדל לעזור להם ואם יבנו בהר איך ידעו שתי הכתות שהיו כת זו מנוצחים כדי שיבאו לעזור אותם דודאי ההרים רחוקים מן הבקעה ולכך הוכרחו לבנות המגדל אצלם בבקעה כדי שיראו אותם ולזה אמר לראות את העיר ואת המגדל תרי חלוקות נינהו דהיינו העיר של שני הכיתות והמגדל של כת השלישית.

מִגְדָּל שְׁלִישׁ נִשְׂרַף שְׁלִישׁ נִבְלַע שְׁלִישׁ קַיָּים (בראשית יא, ט). נראה לי בס"ד טעם שנחלק לשלשה חלקים שונים אלו כי האדם בנוי בארבעה יסודות ארמ"ע [אש, רוח, מים, עפר] וכנגד יסוד האש שבאדם נשרף שליש וכנגד ב' יסודות רוח מים שהם בלועים בגוף ויש להם ממשות בתוכו כי הגוף נוד מלא רוח גם מכיל בקרבו מים נבלע שליש וכנגד יסוד העפר שהוא קיים בגוף האדם כי סופו להיות עפר בקבר וזה ישאר קיים בקבר כמו שנאמר כִּי עָפָר אַתָּה וְאֶל עָפָר תָּשׁוּב (בראשית ג, יט) לכך שליש קיים.

או יובן בס"ד הטעם דשלושה שותפים באדם (קידושין ל.) וכנגד שני חלקים של אב ואם שליש נשרף ושליש נבלע וכנגד חלק הקדוש ברוך הוא שליש קיים כי גופם אבד אך נפשם נשארה קיימת ונתקנה על ידי גלגולים.

או יובן דידוע אנשי דור הפלגה הם היו גלגול דור המבול ואחר כך נתגלגלו באנשי סדום ולכן כתיב וְאַנְשֵׁי הָעִיר אַנְשֵׁי סְדֹם (בראשית יט, ד) ואחר כך נתגלגלו בבני ישראל במצרים ושם נתקנו ולכן כנגד גלגולם בסדום שנשרפו באש וגפרית ולא נתקנו לכן

שליש נשרף וכנגד בואם בדור המבול שנמחו ונבלעו בארץ שליש נבלע וכנגד גלגולם בבני ישראל במצרים ששם נתקנו ונתקיימו לכן שליש קיים.

אֲוִיר מְגָדֵל מְשַׁכֵּחַ (**בראשית יא, ט**). נראה לרמוז אותיות שהם עומדים בצל אותיות מְגָדֵל מלפניהם הם אותיות 'נדמה' שהוא לשון כריתה כמו נִדְמָתָה אַשְׁקְלוֹן (ירמיה מז, ה) וכן נִדְמוּ עַמֵּי מִבְּלִי הַדָּעַת (הושע ד, ו) וכן השכחה עושה הכרתה לדברים שבלב שישתכח ויצאו מלבו. גם עוד אותיות נדמה [99] מספרם כמנין טִיט הַיָּוֵן [99] כי השכחה באה מן הקליפה הנקראת טִיט הַיָּוֵן (תהלים מ, ג).

"**מְאֹד" שֶׁמִּתְכַּוְונִים וְחוֹטְאִים** (**דברים טו, ט**). פירוש יש רשע שהיצר הרע רודף אותו וצד אותו לעשות עון וזה נקרא 'מזיד' אך יש הוא רודף אחר העון לעשותו וזה נקרא 'מרד' וזהו שאמר שמתכונין להביא עצמן לידי עבירה לחטוא בה כמו המקשה עצמו לדעת וכיוצא בו.

ומה שאמר '**מְאֹד**' **זוֹ שְׁפִיכוּת דָּמִים** נראה מְאֹד אותיות דם א' ואות א' רמז לאדם רצונו לומר שופכין דם אדם.

וְכִי מֵאַחַר שֶׁאָרֹץ מִמֶּנָּה יֵצֵא לֶחֶם לָמָּה לָנוּ עוֹבְרֵי דְרָכִים? שֶׁאֵין בָּאִים אֵלֵינוּ אֶלָּא לְחַסְרֵינוּ מִמְּמוֹנֵנוּ (**איוב כח, ד**) (**בראשית יג, יג**). נראה הכונה לחם קאי על כל צרכי הסעודה כי הסעודה כולה נקראת כמו עֲבַד לְחֶם רַב (דניאל ה, א) מַדּוּעַ לֹא בָא בֶן יִשַׁי אֶל הַלֶּחֶם (שמואל א' כ, כז) ומנהגו של עולם יש עיר שנמצאים בה חיטים הרבה שזורעים בה אך אורז לא ימצא בה כלל אלא מביאים אותו להם ממקום אחר ויש גם צאן אינם גדלים בה כדי לשחוט ולאכול אלא מביאים אותם ממקום אחר ויש גם הירקות שצריכים לתבשיל לא ימצא בה אלא מביאים ממקום אחר אך סדום היה בה רוב טובה שכל דבר הצריך לבני אדם לאכילתם מצוי בה ולכן עוברי אורח שמביאים מיני פירות למכור כיון דאין להם צורך בהם נמצא אין באים אלא לחסר ממונם להכניס להם פירות ולהוציא מהם מעות.

מְלַמֵּד שֶׁהָיוּ נוֹתְנִים עֵינֵיהֶם בְּבַעֲלֵי מָמוֹן (**בראשית יג, יג**). פירוש באורחים וגרים שהם בעלי ממון ולא בתושבים שקבועים בעיר כי כל מגמתם עיקרה היתה שלא יבואו אורחים להתגורר בארצם והם אין עושין לזה הגר רע להדיה אלא עושים בהסתר

על ידי סדרים רעים ומקולקלים שתקנו בארצם והם עושים זה עם מי שאין לו בנים לרשת אותו אלא הוא לבדו גר אצלם וכיון דהפילו עליו הכותל ומת תקח הממשלה ממון שלו כי כן משפט הממשלה בענייני האורח שמת ואין לו יורשים.

אָמַר לְהוּ: מִי הֲוָה יָדַעְנָא דְּאַתּוּ גַּנָּבֵי (**בראשית יג, יג**). פירוש מי ידענא דאתו גנבי לפרקא כי ודאי הבאים לפרקא יראי השם הם ולא סלקא דעתי שגם הגנבים יבואו לפרקא כדי שאהיה נשמר בדברי לקיים מה שאמר אֶשְׁמְרָה לְפִי מַחְסוֹם בְּעֹד רָשָׁע לְנֶגְדִּי (תהלים לט, ב).

כִּי נָח נַפְשֵׁיהּ רַבִּי יוֹסֵי שָׁפְעִי מַרְזְבֵי צִיפּוֹרִי דְּמָא (**בראשית יג, יג**). **נראה** לשון מליצה הוא לומר שהורידו עליו דמעות חדות כמו שאומרים העולם האבנים בכו עליו דם כן אנשי צפורי הורידו עליו דמעות רבות חדות וחמות. **או אפשר** אותו היום היה מטר גדול ושפוך מרזבי מטר אך על ידי נס נהפך גוון המטר אדום כדם לכבודו. **או יובן** דרך רמז קאמר כי הצדיק בחיי חיותו יתמלאו השבילים של בני עירו שפע חסד וברכה ואותו היום נהפך השפע שלהם לדינים כי הדם רומז לדין והיינו כי אותו היום נתחדשו עליהם צרות בר מינן.

דף קט:

פַּדְיוֹהִי אִיהוּ לְדַיָּינָא אָמַר מַאי הַאי (**בראשית יג, יג**). קשא מה שאלה זו הלא המכוון מובן? ונראה לי כי הדיין נסתפק בדעתו של אליעזר אם פדעיה כדי ליקח מן הדיין מעות כאשר פסק הוא בדינו של זה או אין כונתו ליקח ממנו מעות אלא כונתו למחות לאותו האיש על הדיין ולכן שאל 'מַאי הַאי' והשיב שרצוני למחות את הבעל דין עליך שאתה תתן לו מה שאתה חייב לי אגרא דשקילנא מינך דמא.

כִּי הֲוָה אָרִיךְ גַּיְיצֵי לֵיהּ גּוּץ מַתְחֵי לֵיהּ (**בראשית יג, יג**). קשה כל דברים רעים שעושים, דרכם לתלות מעשיהם הרעים באיזה טעם אפילו כל דהו וכאן בדבר זה מה טעם כל דהו יש להם?

ונראה לי כי הם עושים פוריה ארוכה ששוכבין עליה בני אדם זה תחת זה דהיינו ראשו של זה תחת רגליו של זה וקרקע המטה שהוא מקום גוף האדם השוכב עליה אין כולו ממולא בלוח אלא הם משערים על קומה בינונית שהיתה בזמנם, דרך משל

היתה עשרים טפחים והם עושים מקום שכיבת הגוף במטה אורך עשרים טפחים ובאורך י"ד טפחים מניחים לוח בקרקע המטה לסתום החלל שלה שהאדם ישכב עליו ומן י"ד טפחים עד י"ח מניחים קרקע המטה חלול שאינו סתום בלוח ומן י"ח טפחים עד עשרים טפחים מניחין לוח כדי שיהיו קרסולי רגליו ועקביו מונחים ועומדים על הלוח ולא יהיו תלויין באויר החלל של המטה ובזה יכול לישן היטב כזה [הציור חסר].

[מלא בלוח מראש ועד סוף עקבותיו] [חלל] [מלא] [אדם שני מלא] [חלל] [מלא]וכן על זה הדרך ולכן אם היה האדם ארוך יותר משיעור עשרים טפח דהיינו יש לו כ"ב או כ"ג מוכרח שתהיה רגליו שוכבות על גוף אדם שתחתיו ששוכב במטה האחרת שתחתיה ולכך קוצצין רגליו ואם היה גוף דרך משל ארכו ט"ז טפחים או י"ז אז מוכרח שיהיו רגליו תלויים באויר החלל שבסוף מטתו כי אין מגיעים רגליו למקום התחתון שהוא מלא בלוח ואז הוו מתחי ליה כדי שיגיעו רגליו של [אל] מקום הסתום בלוח שהוא סוף המטה.

שַׁפְיוּהָ בְּדִיבְשָׁא וְאוֹקְמוּהָ עַל אֵיגַר שׁוּרָא אֲתָא זִיבּוּרֵי וַאֲכַלוּהָ (**בראשית יג, יג**). נראה עשו לה מדה כנגד מדה היא היתה מחפה הרפתא בחצבא לכך חפו אותה בדובשא והיא היתה מתכונת לעשות צְדָקָה תַּצִּיל מִמָּוֶת (משלי י, ב) כדי להגין מן הפרענות כמו חומה כנגד הפרענות שלא תבא לכך הניחו אותה על החומה להמיתה שם.

ואומרו '**עַל עִיסְקֵי רִיבָה**' נראה לי בס"ד דהצדקה תיקון שלה בה"א אחרונה והיא היתה משתדלת לעשות צדקה שתיקון שלה באות ה"א לכך אות ה"א תבעה עלבונה למעלה וזהו רִיבָה כלומר רִיב הֵ"א.

"קֹרַח" **שֶׁנַּעֲשָׂה קָרְחָה בְּיִשְׂרָאֵל** (**במדבר טז, א**). לפי פשוטו הוא שנשרפו ר"ן אנשים גדולים וגם נסתבב מזה מגיפה אחר כך. ועוד נראה לי ענין הקרחה כי ידוע שיש קליפה נקראת תוק"ל וישראל נצולין ממנה בזכות חמשה חומשי תורה לכך מספר ישראל [541] יתר על תוק"ל [536] מספר חמשה לרמוז בזכות חמשה חומשי תורה הם גוברים על תוק"ל. והנה קרח שחלק על משה רבינו ע"ה לומר שהוא מצוה מדעתו ולא בדבר השם יתברך נמצא כפר בכל חמשה חומשי תורה ולכך גברה קליפת תוק"ל

אשר ישראל היו גוברים עליה בזכות חמשה חומשי תורה ולסילוק כח זה של חמשה חומשי תורה קרי ליה קָרְחָה שהוא קרח ה"א או רחק ה"א.

"וְאוֹן" **שָׁיְשַׁב בַּאֲנִינוּת**. פירוש כמו אונן שאינו אבל ממש וגם אינו עוסק במצות כן הוא לא הלך אצל משה רבינו ע"ה לבקש ממנו מחילה ולא הלך עם קורח ועדתו.

ואומרו '**שֶׁנַּעֲשָׂה לוֹ פְּלָאוֹת**' כי אשתו עשתה דבר תפל לסתור שערה אך ודאי לא דבר זה מנע אותם מלכנס לתוך האהל שלו לבקש עליו אמנם מן השמים עשו לו פלאות בדבר זה שכל הבא ורואה דבר תפל זה שעשתה אשתו חוזר לאחריו ועל ידי כך ניצול שלא מצאוהו.

דף קי.

מַה שְּׁמוּעָה שָׁמַע (**במדבר טז, ד**). קשא הוה ליה למימר 'מַה שָׁמַע' ולא כפל לשונו ואמר 'מַה שְּׁמוּעָה שָׁמַע'? ונראה לי בס"ד דאם שמועה זו קאי על הדברים המפורשים בכתוב ועלה קאמר וישמע משה זאת כל העומדים שמעו אותם דקרח לא דבר עמו בלחישה אלא מוכרח לומר ששמע עוד שמועה אחרת מפי אחרים שהגידו לו על דברים אחרים של גנות.

כָּל הַחוֹלֵק עַל מַלְכוּת בֵּית דָּוִד רָאוּי לְהַכִּישׁוֹ נָחָשׁ (**מלכים א' א, ט**). נראה לי בס"ד הטעם כי דוד המלך ע"ה הוא נקרא משיח ה' שמשחו שמואל הנביא ע"ה ולכן אמר נָאֻם דָּוִד בֶּן יִשַׁי וּנְאֻם הַגֶּבֶר הֻקַם עָל מְשִׁיחַ אֱלֹקֵי יַעֲקֹב (שמואל ב' כג, א) ולכן החולק על מלכותו ראוי להכישו נָחָשׁ [358] כמנין מְשִׁיחַ [358]. גם יובן כי דוד המלך ע"ה היה גלגול אדם הראשון ותיקן פגם הנעשה מסיבת הנחש ולכן החולק על מלכותו ראוי להכישו נחש.

ועוד נראה לי בס"ד טעם לזה דידוע שהאש הוא סימן ורמז למלכות כמו שאמרו רבותינו ז"ל מה ראה אחיתופל לחלוק על דוד ראה אש יוצאה מאמתו וחשב שהוא יהיה מלך ולא ידע כי זה הסימן הוא על שלמה המלך ע"ה שהיה מן בת שבע שהיתה בת בנו של אחיתופל נמצא האש הוא סימן ורמז למלכות. ונראה לי הטעם כי בעולם התחתון יסוד האש הוא עליון בארבעה יסודות שסדרן הוא ארמ"ע [אש, רוח, מים, עפר] וגם האש עניינו עליה כי אם תדליק אש הוא עולה מאליו למעלה כן המלך הוא עליון

על כל בני אדם, ולכן החולק על מלכות בית דוד מכישו נחש שארס שלו הוא אש שורף הגוף כמו שאמרו רבותינו ז"ל (לז:) המתחייב שריפה נופל לדליקה או מכישו נחש וכיון שחלק על מלכות שרמוזה באש לכך מכישו נחש שנשרף באש.

ובאופן אחר נראה לי בס"ד הטעם הוא דאמרו בגמרא דשבת (שבת נה:) אֲשֶׁר בָּא אֶל אֲבִיגַל בַּת נָחָשׁ אֲחוֹת צְרוּיָה אֵם יוֹאָב (שמואל ב' יז, כה) וכי בת נחש הואי? והלא בת ישי הואי! אלא בת מי שמת בעטו של נחש, רצונו לומר היה צדיק גמור שלא היה לו שום חטא ורק מת מכח עצתו של נחש שסיבבה מיתה בעולם. נמצא לישי מכנהו הכתיב בשם נָחָשׁ בשביל שהיה צדיק גמור שלא חטא כלל. והנה החולק על מלכות בית דוד טענתו היא מכח דאתו מן רות המואביה ולכך אין ראויים למלוך על ישראל האסורים לבא בקהל וכמו שטען דואג נמצא הוא מטיל דופי גם בישי שהיה בן בנה של רות ועל כן בעבור כבוד ישי הצדיק שנקרא בשם נָחָשׁ מחמת צדקותו יכישו נחש לזה החולק ומטיל דופי.

או יובן בס"ד טעם לזה כי דוד המלך ע"ה תיקן תהלים שהם זמירות ועשה בכל זמר וזמר תיקון ויחוד עליון לזמר בו עריצים ופרשתי בס"ד לכן תמצא סמוך לאותיות 'זמר' יש אותיות 'נחש' דאותיות זמר הם למעלה מאותיות נחש שגוברים על הנחש ובזה פרשתי בס"ד מה שאמר השם יתברך לנחש הוא יְשׁוּפְךָ רֹאשׁ (בראשית ג, טו) רצונו לומר ישופך בזמר שרמוז בראש אותיות שמך, ועל כן החולק על מלכות בית דוד שמטיל דופי ח"ו בדוד המלך ע"ה שתיקן זמר להכניע הנחש לכך ראוי כי יכישנו נחש לזה החולק.

זֶה מָמוֹנוֹ שֶׁל אָדָם שֶׁמַּעֲמִידוֹ עַל רַגְלָיו (**דברים יא**, ו). יובן בס"ד דאמרו בגמרא (עירובין סה.) דאמר רבי שמעון בר יוחאי יכולני לפטור העולם מדין תפלה על אשר אין מתפללים בכונה דלבם מבולבל מן צרות הגלות כשיכור דכתיב וּשְׁכֵרֹת וְלֹא מָיִן (ישעיה נא, כא). **והנה מי שיש לו ממון הרבה יהיה לו לב רחב תמיד ולא יתבלבל משום דבר כי הממון מרחיב הלב** אם כן בעל הממון אינו יכול לפטור עצמו מדין תפלה אלא הוא מתפלל בטוב. והנה אם תמלא אותיות אָדָם כזה אל"ף דל"ת מ"ם תמצא אותיות המלוי הם אותיות 'מִתְפַּלֵּל' והמלוי הוא רגלים של אותיות הפשוט

ולזה אמר זֶה מָמוֹנוֹ שֶׁל 'אָדָם' דייקא שֶׁמַּעֲמִידוֹ עַל רַגְלָיו, שמעמידו בתפלה בשופי הרמוזה ברגליו של אָדָם דמלוי אָדָם הוא אותיות מִתְפַּלֵּל דהאדם צריך להיות מתפלל תמיד ואינו יכול לפטור עצמו מדין תפלה.

מַשְׁאוֹי שְׁלֹשׁ מֵאוֹת פְּרֻדוֹת לְבָנוֹת הָיוּ מַפְתְּחוֹת שֶׁל בֵּית גְּנָזָיו שֶׁל קֹרַח (**דברים יא**, ו). הנה לפי פשוטן של דברים נקיט שלש מאות בלשון גוזמא וכמו שאמרו במסכת תמיד (תמיד כט.) אמר שמואל בשלשה מקומות דברו חכמים בלשון הבאי ואלו הן תפוח וגפן ופרוכת עיין שם. אך נראה נקטי כאן לשון הבאי לפי פשוטן של דברים אך באמת יש להם רמז עמוק בדברים אלו.

ועוד אני אומר דגם לפי הפשט אין זה לשון הבאי אלא לשון מתוקן הוא והיינו אפשר כי תיבה שהיא מעור היו קורין אותה בשם מפתח ודרכם של הולכי דרכים אינם מניחים ממונם בתוך תיבות של קש אלא בתיבות העשויים מן העור כאשר נמצא עתה מפני הקלות, וקורח היה לו שש מאות תיבות מלאים נכסים וממון ומטלטלים והם קורין לתיבה של עור בשם מפתח והוא היה לו ת"ר תיבות מלאים שכל פרדה נושאה עליה שתי תיבות לכך היו משוי שלש מאות פרדות לבנות שנושאים עליהם שש מאות תיבות מלאים נכסים של קורח.

שָׁלֹשׁ מַטְמוֹנִיּוֹת הִטְמִין יוֹסֵף הַצַּדִּיק בְּמִצְרַיִם (**דברים יא**, ו). נראה לי בס"ד טעם לשלש מטמוניות אלו כי כל התבואה אשר נתקיימה באוצרות של יוסף הצדיק ע"ה ולא נתקלקלה כשאר תבואות העולם היתה זאת על ידי שפע עליון וקדוש הנשפע מלמעלה בזכותו של יוסף הצדיק ע"ה ועל כן העושר הוא של יוסף הצדיק ע"ה ואינו של פרעה.

אך הכסף הזה שקבל תמורת התבואה היה משלשה חלוקות **האחד** משל עובד עבודה זרה שהיה ממונם מאוס ומשוקץ שאינו ראוי לבא ולהיות בחלק הקדושה וכנגד כסף זה עשה יוסף הצדיק ע"ה מטמון אחד שהיה כל כסף זה של עובדי עבודה זרה הובא ונכנס למטמון זה בהשגחת שמים כי בידי שמים 'יש ברירה' בדרך נס להיות נבררים כספים אלו באים לאוצר זה ועל זה האוצר אמר כאן שנטלו קרח וסופו ירד לטמיון כי בלעתו הארץ.

ומין **השני** היה כסף שבא ונאסף מן אנשים שאינם עובדים עבודה זרה אך יש בידם גזל וגניבה דאינו מאוס כמו הכסף שהוא של עובדי עבודה זרה וכנגד כסף זה עשה יוסף הצדיק ע"ה אוצר שני כדי שעל ידי שמים יהיה ברירה לכספים של מין זה שכולם יבואו לאוצר זה וזה האוצר נגלה למלך רומי והביאו לאוצר הממשלה שלו.
ומין **השלישי** היה כסף של אנשים טובים שהיו שומרים שבע מצות בני נח דכספם נקי מאיסורא וראוי הוא לבא לחלק הקדושה כנגד זה עשה יוסף הצדיק אוצר שלישי ונבררו כספים של מין זה בידי שמים ובאו לאוצר השלישי וזה גנוז לצדיקים לעתיד לבוא כלומר אחר ביאת המשיח בב"א [במהרה בימינו אמן].
קֹרַח לֹא מִן הַבְּלוּעִים וְלֹא מִן הַשְּׂרוּפִין (במדבר טז, לב). ופירש רש"י במגפה מת. והדבר יפלא איך יתכן קרח שהוא העיקר אב המחלוקת והוא אשר הסית והחטיא את כל עדתו לחלוק יהיה ניצול מן הבליעה אשר ברא השם יתברך לבעלי המחלוקת ההם ויהיו אשתו ובניו הקטנים וממונו נבלעים והוא ינצל מן הבליעה ומן השריפה וימות במגפה דאפילו עם השרופים לא ישרף? ועוד קשיא מלתא טובא מה יענה רבי יוחנן לפסוק (במדבר טז, לב) וַתִּבְלַע אֹתָם וְאֶת קֹרַח?
ונראה לי בס"ד דרבי יוחנן יודה דקרח נשרף עם השרופים דהוה בהדייהו אך לא נשרף כמותם כי הם גם גופם נשרף אבל קרח לא נשרף גופו כלל אלא נשמתו נשרפה כשריפת בני אהרן שהיתה שריפת נשמה וגוף קיים ואחר שנשרפה נשמתו נתגלגל גופו ונבלע עם הבלועים והכי קאמר רבי יוחנן דקרח אין למנותו עם השרופים מפני שלא נשרף גופו דכתיב בַּאֲכֹל הָאֵשׁ אֵת חֲמִשִּׁים וּמָאתַיִם אִישׁ (במדבר כו, י) וכיון דאמר 'בַּאֲכֹל' משמע דנשרף גופו שנאכל כמו עצים וקרח לא נאכל גופו באש ורק נשמתו נשרפה, וגם אין למנות קרח עם הבלועים כי כל הבלועים נבלעו חיים כמו שאמר הכתוב וַיֵּרְדוּ חַיִּים שְׁאֹלָה (במדבר טז, לג) והוא נבלע מת ולכן כתיב אֵת כָּל הָאָדָם אֲשֶׁר לְקֹרַח (במדבר טז, לב) ולא קרח דאינו דומה להם כי הם נבלעו חיים שנקראים אדם והוא נבלע מת, אך על כל פנים מאחר שנבלע גופו אפילו שהוא מת מצי למימר הכתוב 'וַתִּבְלַע אֹתָם וְאֶת קֹרַח' כל חד בדידיה, הם נבלעו חיים והוא נבלע מת אמנם

במתניתא חשיב ליה עם הבלועים ועם הנשרפים דכיון שנבלע אף על פי שנבלע מת חשיב נבלע וכן אף על פי שנשרף נשמתו בלבד חשיב נשרף בסתם.

עַד שֶׁזָּרַק בָּהֶם חִצִּים (חבקוק ג, יא). ענין החיצים אינו כפשוטו אלא הוא לשון מליצה שהוא ענין כוחות הדינין הקשים שבאים ממדת הגבורה של מעלה על דרך שאמרו באדרא זכו 'מֵצַח' לא זכו 'מָחַץ' פַּאֲתֵי מוֹאָב (במדבר כד, יז) וכן כאן חיצים בהפוך אתוון מחץ.

דף קי:

בְּאַפִּי נִשְׁבַּעְתִּי וְחוֹזֵרְנִי בִּי . ודאי לא שייך חרטה גבי קודשא בריך הוא כי הוא צופה עתידות ויודע מה שעתיד להיות אך אומרו '**בְּאַפִּי נִשְׁבַּעְתִּי**' (תהלים צה, יא) כלומר השבועה היתה בזמן שאפי היא מדת הדין מתוחה שנשבעתי שימסרו ביד מדת הדין אך עתה אחר שקבלו יסורין נהפכה מדת הדין מאיליה ונעשית מדת הרחמים והיא רוצה עתה להטיב להם ונמצאת השבועה כדקיימא קיימא דהשבועה היתה שימסרו ביד מדה זו ותעשה בהם מה שתחפץ וגם עתה נמסרים בידה לעשות בהם שתחפץ ועתה חפצה להטיב להם וכמו שאמרו רבותינו ז"ל (סוכה יד.) מה עתר זה מהפך התבואה בגורן כן הצדיקים מהפכים מדת הדין למדת הרחמים. ולזה אמר '**וְחוֹזֵרְנִי בִּי**' כלומר המדה שהיתה דין חזרה למפרע להיות רחמים ואור חוזר נעשה אור ישר שהוא חסד.

והענין הוא כי שם **הוי־ה** בצירוף הוה־י הוא דין כי אות הנוקבה קודמת לאות הדוכרא ולא עוד אלא דאותיות ה"ו קודמים לאותיות ה"י נמצא צירוף זה הוא אור חוזר וכאשר תחזור צירוף זה של הוה־י למפרע יהיה סדר שם יהו־ה שהוא אור ישר וגם דאותיות הזכר קודמים לאותיות הנוקבא. וכן שם **אדנ־י** כשהוא דין גמור יתהפך לצירוף 'דינא' בסוד דינא דמלכותא דינא, וכשיהיה בסוד המיתוק יהיה צירוף אדנ־י דאות א' בראש הוא מסוד שם אהי־ה ואות יו"ד בסוף היא משם הוי־ה ואותיות ד"ן שהם דין גמור נכפפים ועקדים בתוכם. וזהו 'חוֹזֵרְנִי בִּי' שיתהפך סדר אותיות השם מצירוף דין לצירוף רחמים.

"**כִּרְתִי בְרִיתִי**" **אֵלּוּ חֲנַנְיָה מִישָׁאֵל וַעֲזַרְיָה** (תהלים נ, ה). נראה הכונה שהם מסרו עצמן בעבור עבודה זרה שהיא ראש עשרת הדברות והעובר עליה עבר על כל יו"ד דברות וזהו כִּרְתִי בְרִיתִי בְּרִית יוֹ"ד.

'**עֲלֵי זָבַח**' **אֵלּוּ רַבִּי עֲקִיבָא וַחֲבֵירָיו** שמסרו עצמן בעבור עסק התורה שבכתב היא ז' ספרים ומתחילת בבי"ת ותורה שבעל פה היא שמנה דרגין שהם כשר ופסול טמא וטהור אסור ומותר חייב וזכאי, וזהו עֲלֵי 'זָבַח' זי"ן בי"ת חי"ת.

שְׁבַקֵהּ רַבִּי עֲקִיבָא לַחֲסִידוּתֵיהּ. נראה לי בס"ד דרבי עקיבה דרש ביומא על קבלת התשובה (משנה יומא ח, ט) 'אַשְׁרֵיכֶם יִשְׂרָאֵל! לִפְנֵי מִי אַתֶּם מִטַּהֲרִין וּמִי מְטַהֵר אֶתְכֶם? אֲבִיכֶם שֶׁבַּשָּׁמַיִם' שיש לכם דין בנים. ואחר שדרש דרשה זו של זכות שבקיה הכא דדריש להפך.

ואמר לשון **חֲסִידוּתֵיהּ** על דרך מה שאמר הכתוב זָכַרְתִּי לָךְ חֶסֶד נְעוּרַיִךְ (ירמיה ב, ב) וכן מצינו שאמר לו אותו רשע על ישראל משל למלך שכעס על עבדו והשיב לו רבי עקיבה משל למלך שכעס על בנו (בבא בתרא י.) וידוע התשובה מקובלת אצל ישראל מדין בנים והיא עיקרה ניתנה בתורת חסד לכן אמור בתשובה 'יְמִינוֹ פְּשׁוּטָה לְקַבֵּל שָׁבִים' ימין חסד הוא.

דף קיא.

מַאי '**אָמֵן**'? **אָמַר רַבִּי חֲנִינָא**: '**אֵ־ל מֶ֫לֶךְ נֶאֱמָן**'. נראה לי בס"ד השואל יודע שיש רמז באותיות 'אָמֵן' לשלשה שמות הוי־ה דהיינו באות **א** רמזו יו"ד מכאן ויו"ד מכאן וא"ו באמצע הרי מספר שם הוי־ה שהוא כ"ו וכן אות **מ** צורתה כ"ף וא"ו שהוא מספר שם הוי־ה ברוך הוא אך אות **נו"ן** אם היתה נו"ן סתומה היה רמוז בה שם הוי־ה ברוך הוא יו"ד למעלה יו"ד למטה וא"ו באמצע אך נו"ן דאמן הוא ן' פתוחה שיש בה יו"ד אחד למעלה ואין כאן רמז לשם הוי־ה ברוך הוא, לכן שאל מַאי 'אָמֵן' כי הוא שמע שיש בכל אות מן אמן רמז לשם הוי־ה ברוך הוא ובאות נו"ן דאמן ליכא רמז זה והשיב אמר רבי חנינא 'אָמֵן' ראשי תיבות אל מלך נאמן ואם כן נו"ן דאמן הוא נו"ן סתומה שיש בה וא"ו ושני יודי"ן.

אֶחָד מֵעִיר מְזַכֶּה כָּל הָעִיר כּוּלָּהּ, וּשְׁנַיִם מִמִּשְׁפָּחָה מְזַכִּין כָּל הַמִּשְׁפָּחָה כּוּלָּהּ (ירמיהו ג, יד). קשא איך לעיר שיש בה הרבה בני אדם יספיק לה צדיק אחד ולמשפחה צריך שנים? ונראה לי בס"ד דהיא הנותנת שאם כל אנשי העיר רשעים שהם רבים ויש צדיק אחד ביניהם יגדל ערכו עשר ידות דאפילו בין רבוי רשעים אלו הוא צדיק ולא למד ממעשיהם אבל משפחה דאנשיה מועטים אין רבותא כל כך לצדיק אחד הנמצא בתוכם להגין עליהם ולכך צריך שנים צדיקים.

ועוד נראה לי בס"ד דאם המשפחה כולה בתוך העיר שדר שם הצדיק ודאי יספיק להם צדיק והא דאמר על כל המשפחה כולה היינו אפילו אם אין כל המשפחה יושבין בעיר אחת עם אותם שני צדיקים אלא הם מפוזרים בשלש וארבע עיירות אפילו הכי שני צדיקים שיש באותה משפחה מזכין אותם שמגינין עליהם אף על פי שאין דרים עמהם.

או יובן בס"ד מזכה את כל העיר דהיינו הארץ והגדל בה שהם צומח וחי בלתי מדבר כי אלו לא חטאו ולכך יספיק להגין עליהם מן הפורענות שלא תבא עליהם על ידי זכות צדיק אחד אבל בני אדם שחטאו לא יצילם צדיק אחד אלא צריך שבכל משפחה ומשפחה שבעיר יהיו שנים צדיקים שיגינו עליהם שאם יש בעיר חמשים משפחות צריך להם מאה צדיקים.

אָמַר לֵיהּ מֵילָט קָא לָיְיטַת לִי (איוב כח, יג). קשא כפל הלשון דהוה ליה למימר 'אָמַר לֵיהּ קָא לָיְיטַת לִי' ונראה לפרש יש קללה שהיא נראית מבחוץ קללה אך בתוך לבו מכוין לברכה כהך דתזרע ולא תחצד וכו' (מועד קטן ט:) ויש קללה שאין לה משמעות של ברכה אלא גם מבפנים היא קללה, ולכן נסתפק רב כהנא אם דברים אלו הם קללה חלוטה מבפנים ומבחוץ או דלמא היא קללה מבחוץ אבל בפנים בלב היא ברכה ולכן 'אָמַר לֵיהּ מֵילָט קָא לָיְיטַת' קללה בפה וקללה בלב ואמר לו זו לא קללה ולא ברכה אלא היא עצה טובה.

אַף יְצִיאָתָן מְמִצְרַיִם שְׁנַיִם מִשִּׁשִּׁים רִיבּוֹא (שמות ו, ז). פירש רש"י ז"ל שמתו בימי החשך וזה פלא דכל כך היו רבים בימי החשך! ונראה לי בס"ד דלאו על אותם שמתו

בימי החשך קאי אלא על אותם שנולדו ומתו במשך רד"ו שנים שהיו במצרים שאם תחשוב כמה נפשות היו אז יעלו אלו היוצאים שנים מששים רבוא.

בֹּא וְאַרְאֲךָ מָה עָשׂוּ אֲבוֹתַי לַאֲבוֹתֶיךָ, מֵהֶם טִבְּעוּ בַּיָּם, מֵהֶם הָרְגוּ בַּחֶרֶב, מֵהֶם מִעֲכוּ בַּבְּנָיָן. נראה לי בס"ד כונת אותו זקן בדברים אלו לומר אל תתרעמו על האומות כשעושין לכם צרות ונזקין כי כל זה הוא נגזר עליכם מן השמים בעבור תיקון עונות שאתם חייבים בהם ולטובתכם הם נעשים יען דאם עשו לכם בשאט הנפש ומה שלבם חפץ בלתי השגחה העליונה היו גוזרים גזרה שוה דהיינו חרב לכולם או שריפה לכולם ולמה עשו מהם בשריפה מהם בסקילה מהם בהרג מהם בחנק? אלא ודאי מיתות אלו נגזרו עליהם מן השמים על שעברו בגלגולים הקודמים בדברים שחייבין עליהם ארבע מיתות בית דין ולכן גלגלו עליהם מיני מיתות אלו על ידי האומה הזאת, דאם האומה עשתה להם רעה בשאט הנפש למה תעשה להם שינוי מיתות אלו!

ולכן הביא לו דוגמה מה שנעשה במצרים על ישראל מהם טבעו שמתו בחנק מהם הרגו שמתו בחרב מהם מעכו בבנין שזה הוא ענין סקילה ומוכרח לומר שמיתות אלו נעשו בהשגחה עליונה שנגזרו עליהם מן השמים שאם לא כן דכונתם להרע להם להמיתם יטביעו הכל או יהרגו הכל או ישקעו הכל בבנין ולכן גם באומות של עכשיו צריך לומר כן ולא תתרעמו עליהם דאין עושין רעות מלבם אלא בהשגחה.

וְאַתָּה אָמַרְתָּ לִי 'מַה שְׁמְךָ' בַּתְּחִלָּה, וְעַכְשָׁיו אַתָּה אוֹמֵר לִי 'וְהַצֵּל לֹא הִצַּלְתָּ אֶת עַמֶּךָ' (**שמות ה, כג**) (**שמות ו, א**). נראה כי מחמת שאמר לו תחילה 'מַה שְׁמְךָ' לכן תמיה עליו איך יאמר לו אחר כך 'וְהַצֵּל לֹא הִצַּלְתָּ', וקשה מה תליא הא בהא?

ונראה לי בס"ד דידוע שכל השפעה של טובה שתהיה על ידי שם הוי־ה לא תהיה על ידי יסורין דכתיב בְּרִכַּת ה' הִיא תַעֲשִׁיר וְלֹא יוֹסִף עֶצֶב עִמָּהּ (משלי י, כב) גם ידוע שאם נגזר טובה על ידי אותיות שם הוי־ה לא יתאחר השפע אלא יגיע במהרה לבעליו.

ובזה פרשתי רמז הכתוב **הַשֹּׁלֵחַ אִמְרָתוֹ אָרֶץ עַד מְהֵרָה יָרוּץ דְּבָרוֹ** (תהלים קמז, טו) כל אמירה בלחישו ושם הוי־ה הוא בלחישו דכתיב זֶה שְׁמִי לְעֹלָם (שמות ג, טו) 'לְעֹלָם' כתיב וזהו הַשֹּׁלֵחַ אִמְרָתוֹ הם אותיות שם הוי־ה שהם בהעלם ובלחישו אָרֶץ אז עַד

מְהֵרָה יָרוּץ דְּבָרוֹ זהו הטוב שיגיע לבעליו.

ולכן משה רבינו ע"ה ביקש לידע שמו בעת ששלחו לגאל את ישראל דכתיב (שמות ג, יג) 'אֲנִי בָא אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמְרוּ לִי מַה שְּׁמוֹ מָה אֹמַר אֲלֵהֶם' והשיב לו 'כֹּה תֹאמַר לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל אֶהְיֶה שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם' נמצא הודיעו שלא תהיה הגאולה בשם הוי־ה אלא בשם אהי־ה ומה שאמר לו אחר כך כֹּה תֹאמַר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יְהֹוָ' אֱלֹקֵי אֲבֹתֵיכֶם שְׁלָחַנִי אֲלֵיכֶם (שמות ג, טו) הא אמר זֶה שְׁמִי לְעוֹלָם ודרשו רבותינו ז"ל (קידושין עא.) 'לְעֹלָם' כתיב ששם זה תעלימו, נמצא גילה לו שלא תהיה הגאולה בשם הוי־ה אלא בשם אהי־ה.

וכונתו של משה רבינו ע"ה וכונת ישראל שרוצין לידע את שמו בנס זה הוא מפני שאם יאמר השם שבו תהיה הגאולה הזאת הוא שם הוי־ה אז ידעו שהגאולה תהיה תכף בביאה ראשונה שיבא משה רבינו ע"ה אל פרעה בדבר ה' ולא תתאחר כי אם נעשה הפועל בשם הוי־ה כתיב ביה 'עַד מְהֵרָה יָרוּץ דְּבָרוֹ' וכנזכר לעיל וגם ידעו שלא תהיה על ידי תוספת יסורין ומאחר דהוא רצה לידע השם בשביל לידע אם תהיה ההצלה תכף בביאה ראשונה או תתאחר והשם יתברך גילה לו שלא תהיה אותיות שם הוי־ה אלא על ידי שם אהי־ה.

השתא נמצא תמיהה על משה רבינו ע"ה אחר שראה שלא נעשית במהרה בביאה ראשונה וגם ראה תוספת יסורין אמאי נתרעם 'וְהַצֵּל לֹא הִצַּלְתָּ אֶת עַמֶּךָ' רצונו לומר לא הצלת תכף ומיד בביאה ראשונה שבאתי אל פרעה וגם נתרעם איך הרע לעם הזה בתוספת יסורין וזהו שאמר אמרת לי בתחילה 'מַה שְּׁמֶךָ' כדי שתדע מכח השם אם יהיה יסורין וגם לדעת אם תהיה הגאולה תכף בביאה ראשונה השבותיך דבר על דבריך אלו ואחר שידעת דבר מזה איך עכשיו אתה אומר והצל לא הצלת במהרה בביאה ראשונה מאחר שהגדתי לך שמי אהי־ה? הרי הבנת שאין אני גואלם בשם הוי־ה כדי שתהיה הגאולה במהרה בביאה ראשונה!

בְּמִלְחֶמֶת פַּרְעֹה אַתָּה רוֹאֶה, וְאֵי אַתָּה רוֹאֶה בְּמִלְחֶמֶת שְׁלֹשִׁים וְאֶחָד מְלָכִים (שמות ו, א). נראה לי בס"ד הטעם שנולד דבר זה מכח שנתרעם על היסורין שנוספו עליהם וכמו שנאמר 'הֵרַע לָעָם הַזֶּה וְהַצֵּל לֹא הִצַּלְתָּ אֶת עַמֶּךָ' (שמות ה, כג) והוא כי כובד

העבודה שנוסף עליהם בביאה ראשונה היתה לטובתם להשלים בזה זמן הנשאר מן ארבע מאות שנה ואם היה הכובד הזה להם חמש או שש חדשים היה נשלם כל הזמן כולו ולא היה נשאר עליהם גלות בשעבוד מלכיות אך כיון שנתרעם ואמר 'הֵרַע לָעָם הַזֶּה וְהַצֵּל לֹא הִצַּלְתָּ' אז תכף שלח השם יתברך את משה בחירו ביאה שניה ועל ידה אחר כך התחילו המכות וכיון שהתחילו המכות פסקה העבודה כמו שאמרו רבותינו ז"ל וכיון דלא נשלם הזמן נגזר שעבוד מלכיות וכיון דנגזר עליהם שיגלו הוצרך משה רבינו ע"ה להפטר במדבר ולא נכנס לארץ ישראל שאם היה נכנס לארץ ישראל היו באים על קברו וצועקים והיה מתפלל ומבטל הגלות ונמצא דברים אלו שדיבר הם גרמו שלא יראה במלחמת שלשים ואחד מלכים ונראה דזכר מניינא שהם ל"א מלכים לרמוז מה שאמר 'לֹא הִצַּלְתָּ אֶת עַמֶּךָ' גרם לו לא יראה בל"א מלכים שרמוזים בתיבת 'לֹא'.

"**וַיְמַהֵר מֹשֶׁה וַיִּקֹּד אַרְצָה וַיִּשְׁתָּחוּ**" **מָה רָאָה מֹשֶׁה** (שמות לד, ח). פירש רש"י על איזה מדה מן שלש־עשרה מידות ראה והשתחוה. קשא כיון דפסוק ויקוד נאמר אחר הזכרת שלש־עשרה מידות כולם לימא את כולם ראה והשתחוה!

ונראה לי בס"ד דשאל כן משום דכתיב 'וַיְמַהֵר מֹשֶׁה וַיִּקֹּד' ואם אחר שראה כל שלש־עשרה מידות למה אומר 'וַיְמַהֵר'? אלא ודאי כי הוא לא המתין עד אחר כל שלש־עשרה מידות אלא מיהר ליקוד קודם שנשלמו כל שלש־עשרה מידות דעל זה שייך לומר 'וַיְמַהֵר' שהיה מן הראוי להמתין עד הסוף וליקוד ולכן שאל איזה מדה ראה ומיהר ליקוד בה? ומשני 'אֶרֶךְ אַפַּיִם' ראה (שמות לד, ו).

רִבּוֹנוֹ שֶׁל עוֹלָם! אֶרֶךְ אַפַּיִם לְצַדִּיקִים, אָמַר לוֹ אַף לָרְשָׁעִים. אָמַר לֵיהּ רְשָׁעִים יֹאבְדוּ.

נראה לי הכונה לומר אם אתה מאריך להם אף בעולם הזה אם כן יאבדו מעולם הבא דאחר שרואין שמצליחין במעשיהם הרעים ואין פרענות באה להם נטמעים בסטרא אחרא יותר ואין שמים לב לחזור בתשובה מה שאין כן אם יבאו עליהם יסורין ופרענות יתעוררו הם ואחרים בתשובה כמו שנאמר כַּאֲשֶׁר מִשְׁפָּטֶיךָ לָאָרֶץ צֶדֶק לָמְדוּ יֹשְׁבֵי תֵבֵל (ישעיה כו, ט) כשרואין שעושה הקדוש ברוך הוא משפט ברשעים יתעוררו הכל בתשובה שנקראת צֶדֶק אבל הצדיקים אין חשש מזה עליהם דמאחר

שהם צדיקים גם אם לא יבאו עליהם יסורין בשביל איזה חטאים מועטים שנכשלים בהם אז אם תאריך אפך עמהם לא יאבדו כי בלי ספק יתעוררו מאליהם בתשובה.

דף קיג.

מָשָׁל אֵלִיָּהוּ לְמָה הַדָּבָר דּוֹמֶה לְנַבְרָא דְּטַרְקֵיהּ לְגַלֵּיהּ וְאַבְּדֵיהּ לְמַפְתְּחֵיהּ (מלכים א יח, א). יש להקשות דאין המשל דומה לנמשל וכאשר העיר מהרש"א בזה. ונראה לי בס"ד מה שאמר במשל 'אַבְּדֵיהּ לְמַפְתְּחֵיהּ' אין הכונה שאבדו מן העולם אלא רצונו לומר אבד מידו שיצא מתחת ידו ובא לרשות אחר שאין ידו מגעת שם להשיגו דהיינו באופן שהוא סגר שער החצר ויצא לחוץ ואחר שסגר השער נפל המפתח מידו ונתגלגל דרך חור או חלון ובא בתוך החצר דהשער סגור ואין ידו משגת את המפתח שהוא בפנים שיקחנו ויפתח בו יען כי האדם בחוץ והמפתח בפנים ורק העומד בפנים יכול ליקח המפתח לפתוח בו השער זה הוא המשל.

וכן הוא הנמשל דמפתח של גשמים הוא כח רוחני אשר בו נפתח ההסגר שיש בעבים ויורד המטר על פני חוצות והנה אליהו זכור לטוב היה באותו זמן חוץ לשמים כי היה עודנו בארץ התחתונה והעבים הם פרושים תחת השמים על פני הארץ והגשם עצור בקרבם ויש הסגר סגור עליהם ועל ידי זה המפתח שהוא כח רוחני נפתח ההסגר ואז ירד הגשם לארץ וכשהיה מפתח זה מסור ביד אליהו זכור לטוב בהיותו עומד בחוץ על הארץ היה אליהו זכור לטוב והמפתח בחוץ מאחר שהמפתח בידו אבל אחר שהוכרח לעזוב המפתח הזה של הגשמים מידו כדי לקבל מפתח של תחיית המתים אז מפתח זה של גשמים עלה למקומו לפנים בשמים ונמצא אבד מפתח זה מידו של אליהו זכור לטוב כיון דחזר להיות בשמים בפנים מעבר השני של העבים ואז אור שכינתו יתברך השוכן בפנים הוא פותח מסגר הגשם במפתח שהוא בא בפנים.

דף קיג:

אַבָּא אֵלִיָּהוּ קַפְדָּן הֲוָה הֲוָה רָגִיל לְמֵיתֵי גַּבֵּיהּ אִיכְסֵיהּ מִינֵּיהּ תְּלָתָא יוֹמֵי וְלֹא אַתָא. נראה לי בס"ד טעם לשלשה ימים שיש בהם ע"ב שעות כמנין חֶסֶד [72=3×24] לרמוז לו מה שגזרתי על המטר בימי אחאב לא היה מתוך כעס אלא נתכונתי לעשות חסד

עמהם בזה שעל ידי כך יחזרו בתשובה וכאשר היה דאפילו אחאב לבש שק והיה מלקהו יהושפט המלך ע"ה בכל יום.

אַמַּאי לֹא אֲתָא מָר? **אָמַר לֵיהּ** 'קַפְדָּן' **קָרֵית לִי! אָמַר לֵיהּ הָא דְּקַמָּן דְּקָפֵיד מָר**. הקשה הרב תורת חיים ז"ל כיון דמעיקרא קרי ליה קפדן משום שכעס על אחאב למה לא אמר לו טעם זה כשהוכיחו על שקראו 'קפדן' אלא השיב לו שקראו קפדן בעבור קפדנות דקפיד עליו עתה? ועוד קשא כיון דאליהו זכור לטוב כעס באמת על אחאב למה הקפיד על רבי יוסי שקראו 'קפדן'?

ונראה לי בס"ד כי גופו של אליהו זכור לטוב שכעס על אחאב אינו גוף זה שהיה מתראה עם רבי יוסי אלא אף על גב דגופו שהיה מקדמת דנא עלה בסערה לשמים ונזדכך אינו יורד באותו הגוף עוד לעולם הזה כשהוא היה מתראה לחכמים אלא הוא מתראה בגוף אחר חדש המתוקן אליו וגם [ואם] היה רבי יוסי אומר 'אֵלְיָהוּ קַפְדָּן הֲוָה' משמע על גוף הקדוש של אליהו זכור לטוב דהוה בימי אחאב דהקפיד על אחאב באמת.

אך רבי יוסי אמר '**אַבָּא אֵלְיָהוּ קַפְדָּן הֲוָה**' ופירש רש"י אבא חביבי וגדולי הנה דבר זה משמע דקאי על גוף אליהו זכור לטוב המתראה לרבי יוסי ומלמדו תורה דלכך קראו 'אַבָּא' כלומר רבי ולכן גופו זה הקפיד על רבי יוסי ולא בא אצלו שלשה ימים ואחר שבא ושאלו רבי יוסי '**אַמַּאי לֹא אֲתָא מָר**' השיב לו '**קַפְדָּנָא קָרֵית לִי**' דייקא לגופי זה דגופי זה לא היה בימי אחאב ולא הקפיד על אחאב והשיב לו רבי יוסי אפילו לפי דבריך דגופך זה לא היה בימי אחאב עם כל זה לא חטאתי לך לגופך זה שקראתיו קפדן '**דְּהָא קַמָּן**' גופך זה עצמו הקפיד ולא אתא תלתא יומי.

ועוד נראה לי בס"ד אחר ששאלו רבי יוסי '**אַמַּאי לֹא אֲתָא מָר**' השיב לו בבדיחותא בניחותא '**קַפְדָּנָא קָרֵית לִי**' כלומר אני הייתי בא אצלך ללמדך תורה וכיון דקרית לי קפדנא בדין שלא אבא ללמדך תורה דהא שנינו במשנה 'לֹא הַקַּפְדָּן מִלַּמֵּד' (משנה אבות ב, ה) ונהגתי עמך כפי דבריך. והשיב לו רבי יוסי בבדיחותא '**הָא דְּקַמָּן דְּקָפֵיד מָר**' כלומר מה שלא באת אצלי מוכח דקפיד מר עלי ועשית לי עונש במניעה שנמנעת מלבא שלשה ימים דאם הוא בשביל שנהגת עמי כדברי שאמרתי 'קפדנא' ואין הקפדן

מלמד, אם כן למה באת היום דצריך שלא תבא אצלי עוד? ובדרך בדיחות היו מדברים זה בזה.

מַאן רְשָׁעִים? **אָמַר רַב יוֹסֵף** 'גַּנָּבֵי' (דברים יג, יח). קשא מאי רבותיה דעון גניבה על עון עבודה זרה שהוא שקול כנגד כל עבירות שבתורה?

ונראה לי בס"ד דאמרו רבותינו ז"ל כל המתקנא לכבודו יתברך מבטל חרון אף מן העולם כמו שנאמר גבי פנחס בְּקַנְאוֹ אֶת קִנְאָתִי בְּתוֹכָם (במדבר כה, יא) ולכן קשיא ליה איך אמר מילתא פסיקתא דכל זמן דרשעים בעולם חרון אף בעולם, והלא אפשר שימצא רשעים גמורים וימצא ביניהם אדם קנאי שיתקנא לכבודו יתברך ודוחה החרון? ולזה אמר 'מַאן רְשָׁעִים' דקאי עלייהו התנא? אלו הם 'הַגַּנָּבִים' כלומר גונבים דעת הבריות שעושים מעשה זמרי ומבקשים שכר כפנחס (סוטה כב:), ואם כן כיון דאלו מצויים לא ימצא קנאי שירדוף אותם וישמידם בשביל כבודו יתברך כיון דעושים רשע בסתר אך בגלוי נראין צדיקים ואם כן חרון אף הנעשה מכח מעשיהם הרעים אין לו תקנה להסתלק.

או יובן בס"ד יש אף בסתם ויש חרון אף, והיינו אם זורעים חיטים ואין באים גשמים כלל ויבשו הנה עצירת גשמים זו נקראת 'אַף' אבל אם זרעו ובאו גשמים ויצאו זרעים חשובים ובעת הקציר בא ארבה ואכלם ולא השאיר עשב אחד זה נקרא 'חֲרוֹן' שהוא קשה ביותר שהאדם רואה בעיניו ברכה ושמח בה ובעת שפושט ידו לקבלה ליהנות בא חגב וחטף אותה זהו 'חֲרוֹן אַף'. וקשה מאד מהיכא דלא בא מטר מעיקרא שזה נקרא 'אַף' בסתם ולכן כיון דאמר התנא 'חֲרוֹן אַף בָּעוֹלָם' ולא אמר אף 'אַף בָּעוֹלָם' שאל 'מַאן רְשָׁעִים' שגורמים דבר זה להיות חרון אף שנראית הטובה בעין ופורחת מידם? והשיב 'גַּנָּבֵי' אלו שגונבים דעת הבריות שבסתר עושין עבירות ובגלוי נראין צדיקים ועוסקים בתורה ומצות לכן מדה כנגד מדה תהיה לפניהם טובה גלויה בברכת הארץ וכשתגיע לעת הנאתם יבא חגב ויאכלנה.

רָשָׁע בָּא לָעוֹלָם חֲרוֹן בָּא לָעוֹלָם. נראה קאי על רשע בן צדיק דלא למד מאביו הצדיק ולכן נעשה חרון ולכן מביא פסוק בְּבוֹא רָשָׁע בָּא גַם בּוּז (משלי יח, ג) דנקיט קרא רָשָׁע יחיד.

ואמר 'רָשָׁע אָבַד מִן הָעוֹלָם' קאי על רשע בן רשע דיש בידו רשתות ומכמורות של רשעות שלו ושל אביו ועל כן זה יוכל לעשות קלקול באנשי העולם לקלקלם יותר ולכך אבודו הוא '**טוֹבָה לָעוֹלָם**' ולהכי הביא על זה פסוק וּבַאֲבֹד רְשָׁעִים רִנָּה (משלי יא, י) כי רְשָׁעִים תרתי משמע על שלו ועל של אביו.

אך קשא איך אומר 'רָשָׁע בָּא לָעוֹלָם חֲרוֹן בָּא לָעוֹלָם' והלא זה כשבא לעולם הוא עודנו קטן ואינו עושה כלום? ונראה לי דנשמת רשע כשבא לעולם מעת הלידה יורד חלק מן הקליפה עמה בעולם הזה וזה חלק הטומאה של הקליפה שיורד לעולם הזה מטמא את הבריות ומזיק להם והוא החרון שבעולם.

צַדִּיק בָּא לָעוֹלָם טוֹב בָּא לָעוֹלָם (**בראשית ה, כט**). כן הגרסא בספרים ישנים וכן גריס הרמ"ה ז"ל דגרסי '**טוֹב**' ולא גרסי 'טוֹבָה'. ונראה לי בס"ד כל מי שמקיים התורה מן אל"ף עד תי"ו נקרא צדיק וכמו שאמרו בגמרא דשבת (שבת נה.) אלו בני אדם שקיימו התורה מן אלף ועד תי"ו ולכן בכ"ב אותיות התורה ישתלשל שפע ברכה מן שם בן כ"ב היוצא מפסוקים של ברכת כהנים וידוע פסוקי ברכת כהנים שיוצא מהם שם בן כ"ב הם ט"ו תיבות והם כפולים שאומרם השליח ציבור וחוזרים הכהנים לאומרם מלה במלה וכמו שאמרו רבותינו ז"ל בפסוק 'אָמוֹר לָהֶם' (במדבר ו, כג).ולזה רומזים אותיות 'טוֹב' שהם ב' ט"ו רצונו לומר ב' פעמים ט"ו של ברכת כהנים שיוצא מהם שם בן כ"ב שיורד ממנו שפע וברכה בזכות הצדיק ששומר כ"ב אותיות התורה וזהו שאמרו '**צַדִּיק בָּא לָעוֹלָם טוֹב בָּא לָעוֹלָם**', טוֹב הוא ב' ט"ו של ברכת כהנים ולכן הביא על זה פסוק זֶה יְנַחֲמֵנוּ מִמַּעֲשֵׂנוּ וּמֵעִצְּבוֹן יָדֵינוּ (בראשית ה, כט) דאמרו רבותינו ז"ל אמרו כן מפני דעד נח לא הוה חילוק אצבעות וידוע הכף וחמש אצבעות שהם ט"ו קשרים הם בית קיבול לברכת כהנים שהיא ט"ו תיבות ולכן צריך הכהנים לפרוש כפיהן בעת הברכה וקודם נח היה הכף ואצבעות חתיכה אחת ואחר שנולד נח נולד בחילוק אצבעות שנעשו ט"ו חלוקות ובזה יהיו בית קיבול לברכות של ט"ו תיבות.

והנה לגרסה דגרסי '**טוֹבָה בָּאָה לָעוֹלָם**' נראה לי בס"ד דידוע מה שכתב השל"ה ז"ל בשם תיקונים דבחול מקום מוצא השפע סתום כמו מ"ם סתומה ובשבת נפתחת המ"ם ותהיה צורת ב"ו ובהקדמה זו פרשתי בס"ד בסה"ק בֶּן אִישׁ חַי בפרשת ויקהל רמז במקראות עיין שם.

והנה הצדיק על ידי מעשיו עושה בחול כאשר נעשה בשבת ולכן נקרא הצדיק בשם שַׁבָּת וכנזכר בזוהר ופתיחת מקום השפע שיהיה על ידי הצדיק הוא שתהיה מ"ם סתומה צורת ב"ו דמספרם ח'

וזה יהיה בזכות התורה שלומד שיש בה ח' דרגין שהם כשר ופסול אסור ומותר חייב וזכאי טמא וטהור, ולכן חלוקה זו של ב"ו שהיא מספר ח' מתחלקת שלשה רבעים ורביע כי ב"ו במספר ח' הם שלשה רבעים ורביע ולכך התורה נמשלה ליין דאמרו רבותינו ז"ל (בבא בתרא צו:) כל חמרא דלא דרי על חד תלת לאו חמרא הוא, נמצא היין הוא שלשה רבעים מים ורביע יין לרמוז שבזכות התורה שיש בה ח' דרגין תהיה הפתיחה זו של מקום השפע שהם אותיות ב"ו דהם שלשה רבעים ורביע. והנה ידוע מה שאמרו רבותינו ז"ל (ע:) עץ שאכל אדם הראשון חטה היה לכן נתקן בתורה שהיא עץ חיים דאז אותיות '**חִטָּה**' יהיו אותיות '**טוֹבָה**' כי אות ח' דחטה תתחלק לאותיות ב"ו שהם שלשה רבעים ורביע וכיון דנעשית אות ח' דחטה אותיות 'בו' אז נמצא אותיות 'חִטָּה' נעשו אותיות 'טוֹבָה' לזה אמר 'צַדִּיק בָּא לָעוֹלָם טוֹבָה בָּאָה לָעוֹלָם', טוֹבָה דייקא דחטה נפקנית ותהיה טובה.

או יובן בס"ד כי מחיבור יסוד ומלכות יהיה שפע טובה בעולם ובזה פירש עטרת ראשי אדוני אבי זלה"ה [זכרונו לחיי העולם הבא] וָאֲמַרְתֶּם כֹּה לֶחָי (שמואל א' כה, ו) דהמלכות נקראת כֹּה והיסוד נקרא חַי, וַאֲמַרְתֶּם חיבור וזווג בסוד רָאוּהָ מְדַבֶּרֶת (משנה כתובות א, ח) אז יתרבה השפע שנקרא שָׁלוֹם עד כאן דבריו. וידוע היסוד נקרא 'צַדִּיק' והמלכות נקראת 'עוֹלָם' וזהו שאמר בא 'צַדִּיק' דיסוד 'לָעוֹלָם' המלכות אז 'בָּאָה טוֹבָה לָעוֹלָם' שלום וברכה **וחיים**.